

SHAKARIM UNIVERSITETI
SEMĖY

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігі
Семей қаласының Шәкәрім атындағы
мемлекеттік университеті
Педагогикалық институт

Министерство образования и науки
Республики Казахстан
Государственный университет
имени Шакарима города Семей
Педагогический институт

«ЕУАЗИЯ КЕҢІСТІГІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР: ДАМУ КЕЛЕШЕГІ»

халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның

ЖИНАҒЫ

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции

«АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ ЕВРАЗИЙСКОГО ПРОСТРАНСТВА:
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»

I - ТОМ

21 қазан 2016 ж.
Семей

ББК 81.2
С 84

Главный редактор:

ректор Государственного университета имени Шакарима города Семей,
доктор исторических наук, профессор **М.Г. Ескендиров**

Редакционные коллегии:

Г.К. Искакова, проректор по учебной и методической работе ГУ им. Шакарима г. Семей, доктор политических наук, профессор

Л.Д. Давид, доктор PhD, профессор, проректор по науке и коммерциализации ГУ им. Шакарима г. Семей

М.О. Абдикаримов, директор педагогического института ГУ им. Шакарима г. Семей, кандидат педагогических наук, доцент

Е.П. Евлампиева, начальник отдела науки ГУ им. Шакарима г. Семей, кандидат биологических наук, доцент

Г.К. Джумажанова, заведующая кафедрой психологии ГУ им. Шакарима г. Семей, кандидат психологических наук, доцент

С 84 «Еуразия кеңістігінде педагогикалық білім берудегі өзекті мәселелер: даму келешегі»; Халықаралық ғыл.-тәж конф. (Семей 2016 жылы, 21 қазан): Баяндамалар жинағы «Актуальные проблемы педагогического образования евразийского пространства: перспективы развития» Межд. научно-прак. конф. (Семей, 21 октября 2016 года): Сборник докладов / гл. редактор М.Г. Ескендиров. – Семей: ГУ имени Шакарима города Семей, 2016. - 268 стр. казахский, русский

ISBN 978-601-7346-94-2

В работе Международной научно-практической конференции приняли участие ведущие ученые высших учебных заведений, учителя общеобразовательных школ, сотрудники дошкольных учреждений и колледжей Республики Казахстана и ближнего зарубежья, которыми было представлено более 150 докладов.

В данном сборнике представлены научные статьи, посвященные проблемам педагогического образования, инновациям и модернизации педагогического процесса. Одним из ключевых вопросов является содержания дошкольного и предшкольного образования в свете обновленных стандартов и программ, которые были рассмотрены на данной конференции.

УДК 80/81 (063)
ББК 81.2

© Государственный университет имени Шакарима города Семей, 2016

Уважаемые коллеги, участники конференции!

Государственный университет имени Шакарима города Семей искренне благодарен всем вам за оказанную поддержку в проведении международной конференции «Актуальные проблемы педагогического образования в евразийском контексте: перспективы развития».

Прежде всего, хочу поблагодарить вас за то, что откликнулись на наше приглашение принять участие в обсуждении проблем развития мировых педагогических идей в евразийском контексте, модернизации процесса подготовки педагогических кадров, инноваций в содержании дошкольного и предшкольного образования в свете обновленных стандартов и программ и т.д.

Среди нас на конференции присутствуют доктор педагогических наук, профессор кафедры социальной педагогики и самопознания Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева Гульбахыт Жолдасбековна Менлибекова, кандидат психологических наук, начальник отдела грантов и проекта Алтайского государственного

педагогического университета, руководитель краевого учебно-методического объединения и краевой методической комиссии педагогов-психологов Ольга Александровна Бокова (г. Барнаул), доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогического образования и менеджмента Восточно-Казахстанского государственного университета им. С. Аманжолова Айнагуль Курмашевна Игибаева (г. Усть-Каменогорск), профессор кафедры дошкольного и школьного образования Павлодарского государственного педагогического института Алтын Бакраденовна Бакраденова (г. Павлодар), делегация ученых Национального университета обороны имени Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации (г. Астана) и др.

На конференции представлен широкий спектр мнений по перспективам развития педагогического образования, что позволило обобщить практический опыт работы по организации научно-практической и учебно-исследовательской деятельности педагогов и воспитателей.

Нам очень приятно быть организаторами международной конференции, в рамках которой участники смогут обсудить как фундаментальные вопросы, так и актуальные проблемы педагогического образования.

Желая плодотворной работы участникам международной конференции, выражаю надежду на то, что организационный комитет приложит все усилия, чтобы данная конференция стала своеобразным стартом процесса активного обсуждения развития инноваций в содержании образования в свете обновленных стандартов и программ и способствовала формированию новых подходов в практической деятельности.

**С уважением,
Ректор ГУ имени Шакарима города Семей,
доктор исторических наук, профессор
М.Г. Ескендиров**

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

УДК: 378

Г.К. Искакова

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ТРЕНДЫ И ПРОТИВОРЕЧИЯ

Стратегической целью государственной политики в области образования является повышение доступности качественного образования, соответствующего требованиям инновационного развития экономики, современным потребностям общества, отдельной личности и международным образовательным трендам.

С момента обретения независимости система высшего образования Казахстана претерпела значительные изменения институционального и финансово-экономического характера. На первом этапе развития системы высшего образования (1991-1998 гг.) были заложены нормативно-правовые основы реформирования высшей школы: внедрение многоуровневой структуры высшего образования (бакалавриат – магистратура - докторантура), формирование условий для создания конкурентной среды и подготовки кадров для формируемой рыночной экономики.

На втором этапе (1999 –2007гг.) были запущены процессы децентрализации управления и финансирования образования, внедрялась новая модель формирования студенческого контингента высших учебных заведений путем предоставления абитуриентам на конкурсной основе государственных образовательных грантов и государственных образовательных кредитов [1, 2], формировался рынок образовательных услуг в сфере высшего образования. Важным шагом в качественном развитии высшего образования стал переход на трехуровневую подготовку кадров (бакалавриат – магистратура – докторантура PhD), внедрение кредитной технологии обучения, расширение академической свободы, присоединение к Болонскому процессу, создание национальной модели аккредитации вузов, внедрение ранжирования вузов. Вместе с тем в сфере высшего образования четко обозначилась такая негативная тенденция, как снижение качества образования. Созданные за годы независимости правовые основы и необходимые условия для развития широкой сети частных вузов, осуществление коммерческой деятельности государственными вузами привело к тому, что многие вузы между качеством обучения и коммерческим интересом нередко приоритет отдавали последнему.

На третьем этапе развития высшего образования (2008-2011 гг.) введена новая классификация вузов (национальные исследовательские университеты, национальные высшие учебные заведения, исследовательские университеты, университеты, академии и институты), которая установила взаимосвязь между реализуемыми образовательными программами, исследовательской деятельностью и видом вуза. Это придало системе высшего образования Казахстана более четкую структуру, способствовало формированию конкурентной среды.

Важнейшим направлением в развитии высшего педагогического образования явилась реализация параметров европейского пространства высшего образования. В этот период были введены такие принципиальные изменения, как создание нормативно-правовой базы для реализации основных принципов Болонского и Туринского процессов, законодательно обеспечена академическая мобильность обучающихся и профессорско-преподавательского состава вузов. С момента вступления в Болонский процесс, за сравнительно небольшой период значительно расширена академическая свобода вузов, разработана казахстанская модель перезачета кредитов по типу ECTS. 57 вузов из 126 гражданских вузов внедрили казахстанскую модель перезачета кредитов по типу европейской системы перевода кредитов.

В 27 странах мира по 77 специальностям, в том числе педагогическим, ежегодно обучались около 3 тыс. стипендиатов в рамках Международной стипендии Президента Республики Казахстан

«Болашак». Наиболее популярными странами для получения зарубежного образования стали Великобритания (42%) и США (24%).

Вместе с тем расширение образовательных услуг, оказываемых государственными и частными вузами, не подкрепленных качеством обучения, неконкурентоспособность многих из них обостряли уже существующее противоречие между качеством обучения и коммерческими интересами высших учебных заведений.

Сложилась ситуация, когда государство, методично увеличивая финансирование системы образования, в том числе высшего педагогического образования, серьезной отдачи от этих вложений не получило.

Таким образом, система высшего образования, в том числе педагогического, развивалась до 2010 г. экстенсивным путем: количество вузов и студентов заметно росло, увеличивалось финансирование. Хотя МОН РК предпринимались попытки сокращения числа вузов главным образом за счет слияния частных вузов, однако они были малорезультативными. При этом качество обучения снижалось. Вместе с тем в этот период шло накопление определенных позитивных качеств: расширение академической свободы, обновление содержания образовательных программ, развитие современных технологий обучения, расширение международного сотрудничества и знакомство с лучшими мировыми практиками в сфере высшего образования, распространение лучшего отечественного и зарубежного опыта. Противоречием данного периода развития явилась ситуация, при которой, с одной стороны, деятельность вузов, оставаясь сферой стратегических интересов государства, продолжала им регламентироваться и контролироваться, а с другой - образовательные услуги вузов развивались как область свободной конкуренции. Таким образом, коммерческие интересы вузов нередко вступали в противоречие со стратегическими интересами всей системы высшего образования Казахстана.

С заметными изменениями в подходах к управлению и обеспечению качества образования связан четвертый этап (с 2012 г. и по настоящее время). В деятельности МОН РК, как отраслевого министерства, стал расширяться аналитический компонент, появились попытки системного анализа хода и результатов реформ.

Законодательно закреплено внедрение корпоративной системы управления в вузах через создание наблюдательных и попечительских советов. В 2013 г. в 64 организациях высшего образования из 126 (50%) функционировали попечительские советы и только 4 вуза (3%) имели наблюдательные советы (КазНУ им. аль-Фараби, ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, КазНПУ им. Абая, КазНАУ). В рамках развития самостоятельности и автономии высших учебных заведений усиливается роль попечительских и наблюдательных советов в организации деятельности вуза, в том числе в организациях с различным уровнем управления, финансирования (АО, ГУ, РГП, РГКП). В настоящее время полномочия попечительских и наблюдательных советов пересматриваются в сторону расширения.

В условиях государственного реформирования системы высшей школы деятельность вузов стала приобретать все более разносторонний характер. К примеру, как хозяйствующие субъекты, высшие педагогические учебные заведения стали располагать все большей финансово-экономической самостоятельностью, расширяющейся академической свободой и возможностями международного сотрудничества и др. Образовательную политику ряда педвузов характеризует особое внимание к перспективным направлениям научно-образовательной деятельности, планированию инноваций, разработке концепции собственного развития с учетом лучших отечественных и зарубежных практик. Важным приоритетом в развитии системы высшего образования стало приглашение зарубежных ученых. Только в 2012 году привлечено 1349 зарубежных ученых и преподавателей из США, России, Республики Беларусь, Украины, стран Европы, Юго-Восточной Азии и др. В сотрудничестве с зарубежными преподавателями осуществлялась разработка учебно-методических пособий и монографий, научных проектов и научных статей для публикации в международных изданиях. Так, по данным НЦТИ 72 вуза и 162 НИИ имеют доступ к базам данных Thomson Reuters, Springer и Elsevier.

Реформирована система переподготовки и повышения квалификации педагогов. Созданы новые структуры – Центр педагогического мастерства при АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» и Национальный центр повышения квалификации педагогов «Өрлеу».

На базе Назарбаев Университета созданы курсы повышения квалификации, где уже обучение прошли 150 учителей Назарбаев интеллектуальных школ. Открыт Факультет Образования в Назарбаев Университете. Важным направлением в реформировании высшего образования,

обеспечения качества образовательной деятельности вузов явилось повышение квалификации, переподготовка и стажировка преподавателей.

На базе Национального центра повышения квалификации «Өрлеу» прошли за 2 года повышение квалификации 300 преподавателей педагогических специальностей вузов, на базе Карагандинского государственного университета имени Е. Букетова - 75 преподавателей вузов по дисциплинам естественно-математического цикла на английском языке.

Однако вышеназванные меры не решили проблемы качества высшего образования в стране. По поручению Главы государства Н.А. Назарбаева было принято решение о необходимости проведения оптимизации сети казахстанских вузов. При этом акцент был сделан на слиянии вузов для укрепления их научного, технического и ресурсного потенциала, преобразовании части из них в колледжи, а главное, на повышении требований к качеству образования. В результате число высших учебных заведений было сокращено от 149 (629,2 тыс. студентов) в 2010 г. до 136 в 2012 году (597,8 тыс. человек), что позволило в определенной степени укрепить материальную базу, кадровый потенциал и ресурсы объединившихся вузов. Если в развитых странах на 1 млн. населения приходится от 1 до 6 вузов, то в Казахстане этот показатель составляет 9 вузов. В результате дальнейшей оптимизации вузов предполагается сократить количество вузов в Казахстане до 100, то есть на миллион жителей будут приходиться шесть университетов. При этом процесс оптимизации вузов будет осуществляться в трех направлениях – слияние учебных заведений, переход вузов на уровень колледжей и лишение лицензии на образовательную деятельность по решению суда. Эта оптимизация станет третьей в истории страны с момента обретения независимости. Аналогичная оптимизация прошла в 2008 и 2012 годах. До 2008 года в стране насчитывалось более 300 университетов. Предыдущее сокращение числа университетов затронуло в основном слабые университеты, которые не смогли продемонстрировать свою способность осуществлять научно-образовательную деятельность в соответствии с требованиями и нормами казахстанского законодательства. За этот период Казахстан предпринял серьезные шаги по повышению уровня конкурентоспособности высших учебных заведений.

Особое место в политике по повышению конкурентоспособности казахстанских университетов стал занимать институт аккредитации (институциональная, специализированная) вузов. Была изменена система аккредитации учебных заведений, которая была передана в конкурентную среду и встраивалась в международную модель. За 2009-2016 гг. практически все вузы прошли национальную институциональную аккредитацию, и многие образовательные программы - специализированную аккредитацию.

Казахстан, как страна-подписант Болонской декларации, вошел в число стран, принявших Национальные рамки квалификаций. Принятая рамка квалификаций совместима с Европейской рамкой квалификаций и является основой разрабатываемой Национальной системы квалификаций и профессиональных стандартов.

Важнейшей задачей в области высшего образования является формирование качественно иной системы управления на институциональном и национальном уровнях. Несмотря на провозглашение ценностей академической свободы, ее расширения и демократизации управления, сохраняются значительные за отраслевым министерством контрольные функции и позиции над образовательной деятельностью вузов. Слабо взаимосвязаны между собой и отсутствует четкая координация между различными сферами и уровнями системы образования (среднего, ТИПО, высшего).

Поэтому одним из приоритетных направлений развития системы высшего образования является модернизация самой существующей отраслевой модели управления этой системой. В современных условиях управление образованием - это, прежде всего, управление процессом его развития. В настоящее время в Казахстане реформы в области высшего образования осуществляются на фоне серьезных изменений социального контекста. Действуют новые стратегические факторы, во многом создающие новый контекст для управленческой деятельности, в том числе в образовании [3, 4].

Важно отметить, что некоторые устоявшие традиционные и устойчивые техники управленческой деятельности, не соответствующие современным требованиям и неэффективные в наши дни, пришли в противоречие с начавшимися, но медленно осуществляющимися процессами автономизации вузов и децентрализации управления [5]. В ряде случаев предпринимаются попытки решать новые задачи с помощью структур и технологий, ориентированных на высокий уровень централизации и стабильность, экстраполировать прежний управленческий опыт на новую ситуацию. Большая часть проблем, с которыми сталкиваются сегодня управленцы высшей школы, - это

проблемы организации, диагностики состояния, ресурсов, организационной культуры, стимулов, ценностей и пр. Поэтому особого внимания требует система профессиональной поддержки управленческой деятельности в системе высшего образования.

Список литературы:

1. Постановление Правительства Республики Казахстан от 11.02.11г. № 130 Об утверждении Плана мероприятий на 2011-2015 годы по реализации Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы (I этап).
2. Постановление Правительства РК от 18 мая 2012 г. № 640 Об утверждении государственного образовательного заказа на подготовку специалистов с высшим и послевузовским образованием, а также с техническим и профессиональным, послесредним образованием в организациях образования, финансируемых из республиканского бюджета.
3. Давыдова А.В. Роль управленческой культуры в формировании системы эффективного управления образовательной средой// Философия образования. 2011. №6.
4. Шейн Э. Х. Организационная культура и лидерство. - СПб., 2002. - 336 с.
5. Для регламентации деятельности попечительских советов в октябре 2007 г. был издан Приказ Министра образования и науки РК «Об утверждении Типовых правил деятельности попечительского совета и порядок его избрания» (2007 г.), Приказ «О проведении апробации функционирования попечительских советов в некоторых организациях» (от 27 декабря 2012 года).

УДК: 371.12

А.К. Игибаева

Восточно-Казахстанский государственный университет им. С. Аманжолова
Казахстан, г. Усть-Каменогорск, aiko-53@mail.ru

ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ТРАДИЦИИ, РЕАЛИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ

В современных условиях образование становится одним из факторов экономического успеха государств, определяет уровень и качество жизни людей, перспективы освоения новых технологических возможностей и социальный прогресс в целом. Возрастают роль и ответственность образования за глобальное социально-экономическое развитие, переустройство мира, формирование справедливых общественных систем и национальный успех каждой из стран Евразийского экономического сообщества. В связи с этим повышаются требования к общему и профессиональному образованию, которые должны соответствовать перспективам мирового прогресса и вместе с тем учитывать многообразие путей национально-культурного развития народов. Создание единого образовательного и культурного пространства должно напрямую повлиять на сокращение затрат и повышение конкурентоспособности производителей стран ЕврАзЭС, поскольку члены данного экономического сообщества остаются взаимными потребителями продукции и услуг друг друга, и в дальнейшем эта тенденция, вероятно, будет усиливаться.

В настоящее время в странах ЕврАзЭС в основном сформированы национальные системы образования, которые крайне разнятся между собой. Постоянно расширяя образовательные и научные связи с другими государствами и используя международный опыт, государства стремятся учесть мировые тенденции в развитии образования и науки, современные требования инновационного общества и задачи национального развития. Становится очевидным, что современный этап формирования единого образовательного пространства в рамках стран ЕврАзЭС требует более активных действий по гармонизации развития национальных систем образования в странах Евразийского экономического сообщества, поиска общих подходов к модели подготовки специалистов. С позиций сегодняшнего дня очевидно, что система образования не может рассматриваться только как социальный институт, готовящий специалистов различного профиля. Круг ее задач значительно шире: она призвана не только обеспечить развитие квалификационного и научно-технического потенциала, но и решать масштабные проблемы в области культуры, удовлетворяя социальный спрос на образование во всем многообразии его динамичных характеристик. Среди объективных причин, обуславливающих рост и развитие общественного спроса на образование, выделяются: стремление молодых людей к знаниям, к приобретению высокого социального статуса, потребность в приобретении профессиональных навыков, желание

родителей оказать своим детям помощь в их становлении как личности и профессионала. Наблюдаются и сугубо экономические предпосылки: по мере развития общества хорошее образование из некогда «дефицитного товара» превращается в «товар массового потребления», в необходимость для тех, кто не желает попасть в постоянно сокращающийся сектор неквалифицированной рабочей силы.

По мнению некоторых европейских ученых, деньги и образование являются фундаментальными элементами социального единства. Деньги - важное средство связи между людьми и коммерческими предприятиями. Но одних денег недостаточно, необходимо образование. Именно оно позволит воспитать в гражданах, вышедших из разных социальных кругов, понимание общности их интересов, принадлежности к одному обществу.

В этом контексте педагогическое образование обладает большим потенциалом для решения многих социально-экономических и политических проблем в странах Евразийского сообщества. Именно образование является сферой, которая в значительной степени влияет на то, как формируется общество, как развиваются отношения, что является приоритетным. Поэтому в настоящее время стратегические проблемы развития образования, в том числе и педагогического, должны быть объектом внимания не только представителей педагогического сообщества, но и политиков, экономистов, социологов.

Конечно, любые изменения в системе образования, равно как и в государственной образовательной политике, не дают быстрых и осязаемых результатов.

Стремясь к интеграции, глобальному единomyслию и открытости, мы не должны забывать, что при множестве общих характеристик в образовательных системах разных стран, есть и существенные различия, связанные с историей этноса, психологией, социально-культурным развитием конкретного государства.

В рамках заявленной темы «Евразийское пространство педагогического образования: традиции, реалии, тенденции» можно выделить проблемы общего характера, так и вопросы развития педагогического образования, имеющие специфические особенности для каждой страны- в отдельности.

Если вспомнить традиции, то несомненно, есть положительный опыт развития педагогического образования в советский период, который в силу многих причин сегодня забыт, не востребован. Как бы это архаично не звучало, обращаясь к проблеме учительства, уместно вспомнить слова В.И.Ленина о том, что «Народный учитель должен у нас быть поставлен на такую высоту, на которой он никогда не стоял и не стоит и не может стоять в буржуазном обществе. Это-истина, не требующая доказательств. К этому положению дел мы должны идти систематической неуклонной настойчивой работой и над его духовным подъемом и над его всесторонней подготовкой к его действительно высокому званию и главное, главное и главное-это над поднятием его материального положения [1]. Конечно, в советский период именно педагогическое сообщество было одним из главных трансляторов политики государства. Но это вопрос другого плана.

Следует признать, что именно во второй половине XX века в педагогической, психологической науках проводились глубокие научные исследования. Этот период развития психолого-педагогической науки связан с именами таких ученых, как Н.В. Кузьмина, Ю.К. Бабанский, Н.Д. Никандров, А.А. Леонтьев, И.А. Зимняя, А.А. Реан, В.А. Сластенин, Н.Д. Хмель, А.П. Сейтешов, К. Жарикбаев и многие другие. Так, Н.В. Кузьмина, вводя понятие педагогической системы, выделяет не только ее структурные составляющие, но и функциональные компоненты педагогической деятельности, которые сегодня имеют непосредственное отношение к компетенциям педагога. Многие из названных ученых имели своих последователей, учеников в разных регионах бывшего СССР, в том числе и Казахстана. К сожалению, за последние 20 лет эти связи были прерваны, а достижения педагогической и психологической науки в Казахстане и странах Евразии пока особо ничем не впечатляют.

Каковы же реалии педагогического образования в рамках евразийского контекста?

В этом плане можно выделить ряд актуальных педагогических проблем, характерных для стран Евразийского содружества.

1. Роль и место педагогической науки в развитии педагогического образования.

Научные школы сегодня как в Казахстане, так и других странах Евразийского сообщества переживают не лучшие времена. Педагогическая наука, как и психологическая, находится в некоторой стагнации. Пример тому, данные приведенные профессором Ирина Черных в аналитической статье «Программа PhD в Казахстане: затянувшийся транзит или догоняющее развитие?» (15.09.2016 г.) [2].

РК одной из первых перешла на постсоветском пространстве на трехступенчатую систему подготовки кадров (бакалавриат-магистратура- докторантура PhD). Главным звеном в этой системе должна быть подготовка докторантов, ибо именно они доктора PhD согласно своему статусу должны задавать тренд развитию науки. Но в реальности картина выглядит следующим образом:

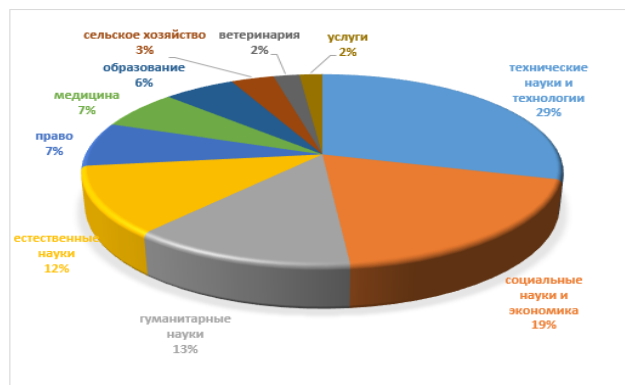

Схема 1. PhD защиты в Казахстане по специальностям в 2014 г.

Как указывается в Национальном докладе по науке, в Казахстане к концу 2014 г. ученую степень доктора PhD имели 1116 человек.

Отсутствие четкой системы соотношения ученых степеней порождает до настоящего момента сложности в ходе признания в Казахстане образовательных достижений того или иного ученого, зафиксированных в зарубежных высших учебных заведениях. Так, человек, получивший ученую степень за рубежом (преимущественно в странах постсоветского пространства), для ее признания в Казахстане сталкивается с необходимостью публикации статей в казахстанских журналах, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан. Договор о Евразийском Экономическом Союзе, подписанный в г. Астана 29 мая 2014 г. де-юре гарантирует гражданам государств-членов ЕАЭС прямое признание документов об образовании, но на практике не решает проблему подтверждение ученых степеней и ученых званий.

2. Проблемы педагогического образования в контексте профессии педагога.

2.1. На сегодня социальный престиж профессии педагога остается низким, что несомненно влияет отрицательно на привлекательность образовательных программ для лучших выпускников школ. Несмотря на принимаемые государством меры материальной, социальной поддержки «сеять вечное, разумное, доброе...» выпускники школ не собираются. Педагогическое сообщество в одном лице при всех своих стараниях не сможет решить данную проблему. На наш взгляд, необходимы информационные и прочие ресурсы, отражающие государственную политику в области педагогического образования.

Низкий имидж и статус педагогической профессии, а также ограниченные ресурсы многих стран в поощрении учителей включены в список наиболее тревожащих аспектов. ОЭСР предлагает меры по улучшению имиджа учителей и повышению привлекательности профессии для выпускников ВУЗов.

В условиях формирующегося запроса современного общества на обновление общего образования проблема феминизации педагогических кадров приобретает особую актуальность. Наряду с этим старение педагогических кадров также является предметами для обсуждения.

2.2. Отсутствие профориентационной работы. В школах отсутствуют образовательные маршруты, мотивирующие к педагогической профессии. На смену педагогическим классам, педагогическим олимпиадам не пришли новые формы, нет новых подходов в определении волонтерского движения в области педагогического образования.

3. Содержание и технологии подготовки педагогических кадров.

3.1. Внутри этого блока вызывают споры и сомнения соответствия ГОСО и профессиональных стандартов (в России - ФГОС ВО, 2010 г. и Профессиональные стандарты, 2013 г.). Сегодня меняются квалификационные требования к учителю, что определяется значительными изменениями состава профессиональных задач, решаемых современным учителем в педагогической

деятельности. Это требует расстановки иных акцентов в традиционной обучающей деятельности педагога и реализации новых функций профессиональной деятельности.

Следует заметить, что говоря о подготовке учителя новой формации, необходимо учитывать процесс дифференциации образовательной среды. Инклюзивное образование, миграционные процессы, увеличения числа учащихся с различными формами социальной дезадаптации и др. требуют сегодня улучшения психологической подготовки учителя.

3.2. Очень серьезную озабоченность вызывает практическая подготовка будущего учителя. Парадоксально, но сегодня, несмотря на наличие договоров, меморандумов о сотрудничестве, руководители школ с большой неохотой принимают на практику будущих коллег. Сам процесс организации педагогической практики требует кардинальных изменений. Одним из средств повышения качества практической подготовки будущего учителя должно стать активное внедрение дуальной системы обучения. Она обладает неоспоримыми преимуществами перед устаревшими подходами, технологиями и методиками. К сильным сторонам можно отнести устранение основных недостатков традиционных форм и методов обучения, разрыва между теорией и практикой, создание высокой мотивации получения знаний и приобретения навыков в работе, заинтересованность руководителей соответствующих организаций образования в практическом обучении своего работника. Учебное заведение, работающее в тесном контакте с заказчиком, начинает конкретно учитывать требования, предъявляемые к будущим специалистам в ходе обучения.

4. Проблема «собственно профессиональной деятельности». Начало педагогической карьеры традиционно считается наиболее ответственным этапом в процессе профессионального становления учителя. О важности данного периода продолжительностью от одного до трех лет и о пристальном внимании к профессиональной адаптации молодого учителя говорит существование специальных программ, которые получили название: в Казахстане и России – стажировка и наставничество, в Англии – пробный год и тьюторинг, в США – учитель первого года и мониторинг. Среди важнейших целей наставничества в каждом из этих случаев традиционно называется формирование индивидуального профессионального стиля, активности и самостоятельности. Решение такой задачи во многом определяется выбором наставника. Его основными функциями становятся помощь новичку в оценке своей деятельности, совершенствование методов преподавания, составление инструкций и заданий для учащихся. К сожалению, в Казахстане отсутствует нормативно-правовая база наставничества.

Таким образом, решение обозначенных проблем развития педагогического образования в условиях интеграции образовательного пространства носит объективный характер. Важнейшей задачей является поиск оптимальных путей совершенствования новой архитектуры педагогического пространства, которые с одной стороны позволят соответствующие требованиям времени изменения, а с другой, сохранить национальный опыт образовательных систем.

Список литературы:

1. Ленин В.И. Собр.соч. - т. 45. – С. 363.
2. Черных И. «Программа PhD в Казахстане: затянувшийся транзит или догоняющее развитие?» (15.09.2016 г.).

ӘӨЖ: 37.01:001.8

Г.Ж. Меңлібекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана

ЖАҢА ҒАЛАМДЫҚ КОНТЕКСТЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМНІҢ БАСЫМДЫҚТАРЫ

Білім мен ақпарат көлемінің экспоненциалды артуы, қоғамдық өмірдің барлық шеңберінде жаңа ақпараттық технологиялардың кең ауқымда қолданылуы заманауи педагогикалық мамандар даярлау сапасын арттыруға деген сұраныстың объективті сипатымен тығыз байланысты. «Қазақстан Республикасында білімді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» өздігінен білім алу және өзін-өзі жетілдіру педагог портфолиосында көрінетін қызметінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылып, педагогтардың мамандықтарының беделін және олардың сапалық құрамын арттыру көзделген [1].

Білім мен ғылымның бәсекеге қабілеттілігін арттыру Болон үдерісінің Еуропадағы оқытудың жалпы архитектурасын ендіруге қарағанда әлдеқайда кең екенін сөзсіз біледі. Ол әрбір пән үшін әр деңгейде және әр пән бойынша студентке бағдарланған оқыту тұғырын қамтамасыз ету және оқыту нәтижелеріне қол жеткізу мақсатында педагогикалық әдістер мен оқу жоспарын (даярлық бейінін, мамандығын) түбегейді іргелі қайта қарауды талап етеді» [2].

Әлемдік сарапшылар Trends IV баяндаманың Қорытындысына келесі өзгертулерді енгізді:

- жоғары оқу орындарының басым көпшілігі «болондық құрылымға» көшіп жатыр немесе толық көшті;

- «Не істеу керек?» деген сұрақ «Қалай жақсы істеуге болады?» деген сұрақ арнасына түсті;

- бірқатар білім беру жүйелерінде құрылымды өзгертуге басты назар аударылды;

- білімдік үдерістің студентке бағдарлылығы білім беру бағдарламалары реформасының негізгі принципі ретінде бағалау сирек кездесті;

- «болондық терминологияны» нақты білім беру жүйесінсіз түсіну оңай болмады;

- «болондық тілді» нағыз «еуропалық мамандар» ғана игерді;

- Еуропадағы болондық реформаның әркелкілігіне байланысты «бұрынғы жүйе» сегменттері сақталды;

- эволюциялық жолға басымдық берілді, өйткені біртіндеп реформалау жоғары оқу орындарына, сондай-ақ қоғамға өзгерулерге бейімделу үшін көп уақыт керек болды;

- жоғары білім берудің екі құрылымдық жүйесінің қатар әрекет ету нәтижесінде ел ішінде, әрі шет жақтарда да жаңылыстың, яғни түсінбеушіліктің туындауына әкеліп соғуы мүмкін;

- мазмұн реформасын жоғары оқу орындарының стратегиялық мақсаттарымен анық байланыстыру керек;

- жоғары білімнің бірінші деңгейіне қатысты ортақ көзқарас жоқ;

- көптеген жоғары оқу орындары құрылымдық реформаны талқылауға қатыспағанын және оны басқарудың мемлекеттік органдарының талаптары бойынша (амалсыз келісу арқылы) енгізгенін алға тартып, қынжылады;

- осылай басталған реформа үстірт өткізілді және өткізілуде;

- «оқыту нәтижелері негізінде жаңа білімдік парадигма терминдерімен ойлау мен оқу бағдарламаларын қайта қараудың орнын бұрынғы ұзаққа созылған циклді ұсақтаудың (бөлгілеу) бірінші дағдылы әрекеті басты; мұндай әрекет оңтайлы

- нәтиже бермеді; мұндай реформа студенттердің ұтқырлық кезеңдеріне арналған «кеңістігін» қысқартады, өйткені жоғары білімнің бірінші деңгейінде оқытудың мазмұны шоғырландырылған болып келеді; ал екіншіде – басқа елде немесе басқа жоғары оқу орындарындағы сабақтарға уақыттары жеткіліксіз болады.

Жоғары білім пен еңбек әлемінің арасындағы өзара байланыс үш үрдіспен сипатталады, атап айтқанда:

- жоғары білім қазіргі ғылымды қажет ететін экономикаға бағдарланады және осыған байланысты кәсіптік салада инновацияларға қабілетті, «ойлана алатын жұмыс күшін» даярлауға бағытталған бұқаралық сипатқа ие болады,

- жоғары білім өндіріс секторында серіктестік байланыстарға қарай өзгереді, өйткені жоғары оқу орнының түлектері үнемі толықтырылып отыратын білімді, жаңа біліктілікті игеруге даярлығына талап қоятын еңбек әлеміндегі түбегейлі өзгерулерді назарға алады;

- білімді «оқытушыдан оқушыға қарай» бір жақты трансляциялауға негізделген дәстүрлі бағдар студентке бағдарланған оқытуға ауысты [2].

Шетелдік ғалымдар (Д. Крозье, Л. Персер, Х. Шмидт) құрылымдық реформалардың басты мәселесі «білімдік бағдарламалардың құрылымын қайта құрудың сипаты туралы қоғамның хабардар болуының жеткіліксіз деңгейде болуы», - деп тұжырымдайды. Білім саласындағы жаңа өзгерулердің субъектілері болып табылатын студенттер мен оқытушылардың ECTS бөліктерін (студенттердің оқу жүктемесі мен білім нәтижелері) дұрыс түсінуі үшін нәтижелер мен құзыреттер терминдерінде ойлай алуының маңызы бар.

Білім алушылар қоғамының жалпы сипаттамасы келесі ерекшеліктерден айқын байқалады:

- адам бүкіл өмір бойы оқиды;

- оқушылар оқыту барысында өз жетістіктеріне қатысты жауапкершілікті алады;

- оқыту үдерісінде бағалау сәтсіздік үшін санкцияны қолдану үшін емес, керісінше қол жеткізілген ілгерілеуді анықтау үшін жүзеге асырылады;

- тұлғалық құзыреттілікті дамыту;

- жалпы құндылықтарды және командалық рухты қалыптастыру;

- оқыту үдерісі оқушылардың, мұғалімдердің, ата-аналардың және жұртшылықтың серіктестігін білдіреді.

Зерттеушілердің басым бөлігі «білім алушылардың алған білімді жаңа жағдаятта қолдану нәтижесіндегі табыстылығы көбінесе оқушы мен оқытушының оқытуға қатысты позициясына тікелей байланысты» деген пікірді қуаттайды. Мұндай тұжырым оқытудың конструктивистік шеңберінің эффектісін бағалауға арналған жұмыстарда негізделді.

Оқушылардың меңгерген оқу материалын пайдалануға мүмкіндік беретін шарттарды өздері тарапынан анықтауы ынталандырылып отырады, олар өздерінің идеяларын оқу тобына, мұғалімге ғана емес, басқа адамдарға түсіндіріп бере алады; алған білімді сыныптан тыс шеңберде «кеңейтілген қолданыс аясында» пайдалана отырып, жіберген қателіктерді өздері тауып, оларды түзетуге мүмкіндік алады [3]. Зерттеулердің басқа бағыты когнитивті жұмыстың белгілі бір типіне бағдарды қалыптастырумен тығыз байланысты болды, дәлірек айтқанда, есепті/міндетті шешуден бұрын есеп/міндеттің құрылымын талдау дағдыларын дамыту керек.

Жағдаяттық үлгіні (есеп/міндетті) құрылымдық сипаттауды құру модельдеу тұжырымдамасында да, трансфер тұжырымдамасында да меңгерілген білімді қолданудың маңызды тұсы болып саналады. Екі тұжырымдамада қажетті іс-қимыл – құрылымдық салыстыру, жинақтаудың түрлі деңгейлерінде жағдаятты сипаттаудың арасындағы сәйкестікті айқындау. Оқып-зерттелген материалды мұқият қолданудың міндетті шарты туралы ұғымдарға сүйене отырып, екі тұжырымдаманың әрқайсысында ықпал етуші (жағдай жасаушы) оқыту тәжірибесін артығырақ бағалауға болады. Біріншіден, дұрыс мотивация мен бағдарды қалыптастыруға қатыстының бәрін де танымдық іс-әрекетті белсенді ететін қолдау деп түсіндіруге болады (мұнда құрылымдау жеке жағдай ретінде қарастырылады). Екіншіден, метакогнитивтік дағдылардың ішінде талдау, салыстыру мен жинақтау дағдылары өте маңызды, өйткені олар құрылымдарды салыстыру мен құрылымдаудың негізі болып саналады. Екіншіден, құрылым жағынан ұқсас міндеттерді олардың жалпы құрылымын абстракциялауда сыртқы жағынан әр түрлілікті салыстырудың тура нұсқаулықтарына жетекші орын беріледі [4].

Білімді әлеуметтік-мәдени модернизациялаудағы басты міндеттер қатарында:

- қоғамның әлеуметтік іс-әрекеті ретінде білімнің мәнін ашатын жобалардың әзірлемелерін даярлау және осы жобаларды әр түрлі деңгейдегі мемлекеттік бағдарламалар арқылы жүзеге асыру;
- «көптүрліліктің бірлігі» болып табылатын қоғамды нығайтудың алғышарты ретінде азаматтық сәйкестілікті мақсатты түрде қалыптастыру;
- көп ұлтты қоғамда мәдениеттердің диалогы ретінде толеранттылық пен сенімнің әлеуметтік нормаларын қалыптастыруды қамтамасыз ететін мектепке дейінгі және орта білім беру бағдарламаларын жобалау;
- әлеуметтендірудің басқа институттарында байқалатын жас ұрпақтың әлеуметтенуіндегі потенциалды тәуекелдің орнын толтыру;
- тұлғаның әлеуметтік статусының өсуінің ресурсы ретінде білімнің ұтқырлығын, сапасын және қолжетімдігін арттыру;
- түрлі деңгейдегі білімдік бағдарламаларды жобалауда құндылықты-мақсатты бағдар ретінде «құзыретті жаңғыртуға деген құзыреттілікті» дамыту бар [5].

Практикалық іс-әрекеттің мақсаты – күтілетін нәтижелерге қол жеткізу үшін мүмкіндіктерді ұйымдастыруды қамтамасыз ету. Ұйым үшін «қолайлы мүмкіндіктерді» стратегия арқылы ғана білуге болады.

Жоғары білім және жоғары білімнен кейінгі білім жүйесінде «Білім» топтары бағытындағы мамандықтар бойынша жаңа буын педагогтарды даярлау мазмұнын жаңартуға жүйелік тұрғыдан келуді қамтамасыз етуге назар аудару қажеттілігі туындайтыны белгілі.

Әлемдік білім беру кеңістігіндегі интеграциялық үдерістердің динамикасын ескеру негізінде жоғары оқу орындарында академиялық адалдық, кәсіби-педагогикалық ментальдылықты, әлеуметтік борыштылықты қалыптастыру тетіктерін жетілдіру арқылы «тұлға-қоғам-мемлекеттің» өзара әрекеттестік теңгерілімін қамтамасыз ету мүмкіндіктерін қарастыру қажет. Қоғамдағы әр түрлі әлеуметтік институттардың білімдік, мәдени, рухани т.с.с. әлеуетін тиімді пайдалануда педагогикалық өзара әрекеттестіктің субъектілерінің әлеуметтік және кәсіби белсенділіктерінің жоғары деңгейіне байланысты.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білімді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2016.
2. Байденко В.И. Болонский процесс: проблемы, опыт, решения. Изд. 2-е, испр. И доп. –М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. -111 с.
3. Reichert S. et al. Trends IV: European universities implementing bologna. – 2005.
4. Engle R. A., Lam D. P., Meyer X. S., Nix S. E. (2012) How Does Expansive Framing Promote Transfer? Several Proposed Explanations and a Research Agenda for Investigating Them //Educational Psychologist. Vol. 47. No 3. - P. 215–231.
5. Тюменева Ю.А., Шкляева И.В. Два подхода к пониманию «применения знаний»: трансфер и моделирование Обзор литературы и критика//Вопросы образования. -2016.- № 3.
6. Асмолов А.Г. Стратегия социокультурной модернизации образования: на пути к преодолению кризиса идентичности и построению гражданского общества//Вопросы образования. - 2008. - №1. – С. 65-85.

УДК: 377.1

О.А. Бокова

ФГБОУ ВО «Алтайский государственный педагогический университет»
Россия, г. Барнаул

ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К РАБОТЕ В СИСТЕМЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Введение федерального государственного образовательного стандарта для обучающихся с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) «предполагает создание образовательной среды, обеспечивающей доступность качественного образования и успешную социализацию для лиц с ограниченными возможностями здоровья», отмечается в Концепции ФГОС, в связи с чем особенно актуальным становится вопрос о подготовке будущих учителей в системе инклюзивного образования [3]. Не вдаваясь в подробности осуществления собственно инклюзивного образования, его насущных задач, проблем и технологий реализации, остановимся на также актуальном аспекте реализации данного типа ФГОС – подготовке будущих учителей, способных оптимально выстраивать траекторию развития, обучения и воспитания детей с особыми образовательными потребностями и обучающихся в традиционной системе. Наиболее перспективной для указанной цели представляется нам технология развития критического мышления через чтение и письмо как наиболее перспективная для формирования компетенций будущего учителя системы инклюзивного образования.

Технология развития критического мышления через чтение и письмо (РЧКМП) выбрана нами в связи с необходимостью для будущих педагогов за короткое время усвоить достаточно большое количество разноплановых знаний и практических умений, формирующих компетентность по организации инклюзивного образования, она является системной и надпредметной, т.е. применима в любой сфере обучающей деятельности, где есть необходимость качественного усвоения материала. Данная технология позволяет эффективно формировать навыки работы с информацией, которые повышают уровень профессионализма коллектива в целом и отдельных педагогов. Также данная технология эффективно повышает диалоговую культуру, особенно значимую в работе с детьми с ОВЗ, т.к. при ее применении особым образом структурируется семантическое поле (например, слова «все», «никто», «всегда», «постоянно» и обобщенные предположения типа «Педагоги не понимают детей», «Дети-инвалиды не уважают педагогов» и другие подобные выражения ведут к неправильным представлениям, поэтому следует употреблять слова «некоторые», «иногда», «порой», «зачастую»). Отдельное внимание уделяется использованию гуманистически ориентированной терминологии (минимализация клинических терминов и увеличение объема психолого-педагогических).

Технология РЧКМП (critical thinkin) разработана в конце XX века в США (Ч. Темпл, Д. Стил, К. Мередит). В ней синтезированы идеи и методы русских отечественных технологий коллективных и групповых способов обучения, а также сотрудничества, развивающего обучения. Она представляет собой целостную систему, формирующую навыки работы с информацией в процессе чтения и письма. Она направлена на освоение базовых навыков открытого информационного пространства, открыта для решения большого спектра проблем в образовательной сфере. Критическое мышление –

это один из видов интеллектуальной деятельности человека, который характеризуется высоким уровнем восприятия, понимания, объективности подхода к окружающему его информационному полю [2].

Данная технология актуальна, по нашему мнению, также в связи с тем, что ее основные акценты целей направлены на:

- Формирование нового стиля мышления, для которого характерны открытость, гибкость, рефлексивность, осознание внутренней многозначности позиции и точек зрения, альтернативности принимаемых решений.

- Акцентирование таких базовых для педагога инклюзивного образования качеств личности, как рефлексивность, коммуникативность, креативность, мобильность, самостоятельность, толерантность, ответственность за собственный выбор и результаты своей деятельности.

- Развитие аналитического, критического мышления через научение: выделять причинно-следственные связи; рассматривать новые идеи и знания в контексте уже имеющихся; отвергать ненужную или неверную информацию; понимать, как различные части информации связаны между собой; выделять ошибки в рассуждениях; делать вывод о том, чьи конкретно ценностные ориентации, интересы, идейные установки отражают текст или говорящий человек; избегать категоричности в утверждениях; быть честным в своих рассуждениях; определять ложные стереотипы, ведущие к неправильным выводам; выявлять предвзятые отношение, мнение и суждение; уметь отличать факт, который всегда можно проверить, от предположения и личного мнения; подвергать сомнению логическую непоследовательность устной или письменной речи; отделять главное от существенного в тексте или в речи и уметь акцентировать на первом.

- Трансформация культуры чтения, включающей в себя умение ориентироваться в источниках информации, пользоваться разными стратегиями чтения, адекватно понимать прочитанное, сортировать информацию с точки зрения ее важности, «отсеивать» второстепенную, критически оценивать новые знания, делать выводы и обобщения.

- Стимулирование самостоятельной поисковой творческой деятельности, запуск механизмов самообразования и самоорганизации. Данные навыки, по нашему мнению, особенно актуальны при проектировании образовательной среды для детей с ограниченными возможностями здоровья и жизнедеятельности.

Особенности концептуала технологии РКМЧП в процессе занятий с будущими учителями:

- Не объем знаний или количество информации является целью образования, а то, как человек умеет управлять этой информацией: искать, наилучшим способом присваивать, находить в ней смысл, применять в жизни.

- Не присвоение «готового» знания, а конструирование своего, которое рождается в процессе обучения.

- Коммуникативно-деятельный принцип обучения, предусматривающий диалоговый, интерактивный режим занятий, совместный поиск решения проблем, а также «партнерские» отношения между педагогом и обучаемыми.

- Умение мыслить критически – это не выискивание недостатков, а объективная оценка положительных и отрицательных сторон в познаваемом объекте.

- Простые и чрезмерные обобщения, стереотипные слова, клише, штампы, неподтвержденные предположения не всегда точны и могут вести к формированию стереотипов [1].

Особенности реализации данной технологии: специфика концептуала РКМЧП доводится до сведения будущих учителей, обсуждаются и фиксируются в виде памятки, которая постоянно присутствует на рабочем месте, а работа с текстом реализуется через призму указанных положений.

В основу технологи положен базовый дидактический цикл, состоящий из трех этапов (стадий). Каждая фаза имеет свои цели и задачи, а также набор характерных приемов, направленных сначала на активизацию исследовательской, творческой деятельности, а потом на осмысление и обобщение приобретенных знаний. Данные стадии используются нами в неизменном виде, но с учетом образования и опыта педагогов.

Первая стадия – «вызов», во время которой у педагогов активизируются имевшиеся ранее знания, пробуждается интерес к теме, определяются цели изучения предстоящего учебного материала.

Вторая стадия – «осмысление» – содержательная, в ходе которой и происходит непосредственная работа педагога с текстом, причем работа, направленная, осмысленная. Процесс чтения всегда сопровождается действиями: маркировка текста и составление таблицы «З. Х. У.» («Знаю. Хочу узнать. Узнал.»), которые позволяют отслеживать собственное понимание (Таблица 1).

При этом понятие «текст» трактуется весьма широко: это и письменный текст, и речь преподавателя, и видеоматериал.

Таблица 1.

Таблица для работы с текстом по технологии
«Развитие критического мышления через чтение и письмо»
Тема «.....»

Знаю	Хочу узнать	Узнал
Краткое резюме темы:		

Примечание: данная таблица является модифицированным нами вариантом: добавлена графа «Краткое резюме темы», которая не используется в классическом варианте реализации технологии РКМЧП. Данная графа добавлена в связи с необходимостью фиксации результата группового обсуждения.

Указанная таблица заполняется отдельно для каждой темы и осуществляется по следующему, разработанному авторами программы, алгоритму (представлен в виде информационной карты и имеется у каждого студента):

1. Фиксация теоретической темы занятия.
2. Анализ имеющихся у педагога знаний по данной теме и заполнение первой колонки таблицы «Знаю».
3. Рефлексия личного практического опыта педагога в контексте уже имеющихся знаний и выявление потребности в новых знаниях по теме. Заполнение колонки таблицы «Хочу узнать».
4. Чтение текста по теме, его анализ с использованием смысловых маркеров («важно», «неважно», «использовать в практике», «неактуально», «новое» и т.д.). Смысловые маркеры предлагаются педагогам уже в готовом виде в виде цветных стикеров, но допускается использование собственных обозначений и подчеркивание текста цветом, а также работа на полях, которые специально оставляются при подготовке материала. Заполнение колонки таблицы «Узнал».

Третья стадия – «рефлексия» – размышление и обсуждение материала в группе. На этом этапе будущие учителя формируют личностное отношение к изучаемому и фиксирует его либо с помощью собственного текста, либо своей позиции в дискуссии. Именно здесь происходит активное переосмысление собственных представлений с учетом вновь приобретенных знаний. Данная стадия реализуется через групповое обсуждение с фиксацией общего мнения группы в графе таблицы «Краткое резюме темы». При реализации данного этапа особенно важно осуществить сравнение плана реализации индивидуальной образовательной траектории ребенка с ОВЗ и школьника в традиционной системе обучения.

Подобным образом организованная работа с текстом, по нашему мнению, приводит к максимально полному усвоению теоретического материала, его осмыслению и формирует готовность к его использованию в работе по организации инклюзивного обучения детей с ограниченными возможностями здоровья в массовой школ и позволяет более продуктивно осваивать практические навыки.

Список литературы:

1. Столбунова, С.В. Развитие критического мышления. Апробация технологии. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://rus.1September.ru/article.php?ID=200302802>
2. Халперн, Д. Психология критического мышления / Д. Халперн. – СПб.: 2000. – 224 с.
3. Федеральный государственный образовательный стандарт для обучающихся с ограниченными возможностями здоровья. Электронный ресурс Режим доступа: <http://fgos-ovz.herzen.spb.ru/wp-content/uploads/2014/03/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%A4%D0%93%D0%9E%D0%A1-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F.pdf>

А.Б. Бакраденова
Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Павлодар қаласы

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАР ТІЛІН ДАМУЫ ӨДІСТЕМЕСІ – ҚОЛДАНБАЛЫ, ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІСТІ ПӘН

Балалардың тілін дамыту мен ана тіліне оқытуудерістерінде олардың айналасындағылармен тілдік қатынасқа түсе білуіне қажетті ауызекі сөйлеу тілі және өз халқының әдеби тілін түсіне білуі қалыптастырылады. Қазақ халқында «сөз қасиеті қонады» деген дарынды балаларға қатысты сөз бар. «Сөйлей-сөйлей шешен боларсың» деген нақылды сөйлетудің әдісін табуға қатысты шыққан деуге болады. Дей тұрсақ та, үлкендер тарапынан арнайы бақылау және арнайы үйрету-оқыту ұйымдастырылмаған жағдайда бала тілінде лексикалық, практикалық ауытқулар мектепке дейін де орын алатыны сөзсіз.

Тіл дамыту әдістемесі пәні тіл дамытудың құралдары мен әдіс-тәсілдерін ұсынып, оларды балабақшалардың іс-тәжірибесіне енгізуді, тиімді қолдануды көздейді. Қолданбалы пән ретінде тіл дамыту әдістемесі ұсынатын лингводидактикалық, әдістемелік тұжырымдар мен нұсқаулар мектепке дейінгі мемлекеттік ұйымдардағы озық іс-тәжірибелерді негіз ете, үлкендер мен балалардың табиғи тілдік қатысымын зерттей отырып жазылған. Сондықтан болашақ тәрбиеші бала тілін дамыту әрекетін, арнайы оқыту үдерісін дұрыс ұйымдастыру үшін әдістеменің ғылыми методологиялық негіздерін жақсы білуі керек. О.С. Ушакова ана тілінің өзіне тән құрылымдық жақтарын әрі жеке-жеке білім ретінде қарастырып, дамытуды өзекті деп есептеді [2]. Әрбір ана тілінің өзіне тән құрылымдық жақтары болатынын есептесек, қазақ тілінің бірінші және екінші тіл ретінде дамытылуы өзекті болып отыр. Кеңестік замандағы лабораторияларда жүргізілген арнайы зерттеулер негізінде әдіскер ғалымдар мектеп жасына дейінгілердің тілін дамыту міндеттерін, олардың мазмұны мен құрылымдық элементтерін қалай бергенін төмендегі кестеден көруге болады [1].

	Міндеттер	Білім мазмұны	Тілдік бірлік	Қатысым формасы
1	2	3	4	5
1	Сөздік қорды дамыту	Сөздің мағыналық жағын үйрету арқылы баланы сөзді дұрыс тандай білуге, орынды қолдануға үйрету	Сөз	
2	Тілдің дыбыстық мәдениетіне тәрбиелеу	Дауыс қарқыны, күші, дикция, әуезділігі және сөйлеу мәнері сияқты мәдени сипаттарға машықтандыру жұмысы	Дыбыс сөз, сөйлем	
3	Тілдің дұрыс грамматикалық құрылымын қалыптастыру	Әр сөйлем мүшелерінің сөзжасау меңгерту, сөз тіркестері, жай және жайылма сөйлем синтаксисінің формаларына жаттығу	Туынды сөз, сөз тіркесі, сөйлем арқылы	
4	Байланыстырып сөйлеуді: диалог, монологты дамыту	Сөз байланыстарының (сөздер, сөйлемдер) құралдарын қолдануға, ойды жеткізе алу, сипаттама, мазмұндама, суреттеме әңгіме құруға үйрету	Микро мәтін, мәтін	

Кестеде көрсетіліп тұрғандай, психолінгвист зерттеуші Ф.А. Сохин, әр міндетке қатысты жұмыстар ана тілінің басты міндетіне, баланың байланыстырып сөйлеу тіліне, келіп тоғысатынын айтқан. Ғалымның басқаруымен болған зерттеулер кейінірек тіл міндеттерін үш ғылыми бағытта алып қарастырады. Олар:

1. Құрылымдық (тілдің түрлі құрылымдық-фонетикалық, лексикалық, грамматикалық деңгейлері);
2. Қызметтік-коммуникативтік (қарым-қатынастық қызметіне қарай тілдік дағдыларды қалыптастыру, байланыстырып сөйлеу (диалогті және монологті тіл)
3. Когнитивті-танымдық (қарапайым тілдік құбылыстарды және сөйлеу тілін түсініп қабылдау).

Алғашқы екі ғылыми зерттеу бағытында тіл дамытудың бес міндеті көзделсе, үшінші когнитивті-танымдық бағытта екі міндет - мектеп жасына дейінгілерді көркем шығармамен таныстыру және сауат ашуға үйрету міндеттері қойылады.

Ал қазіргі мектептердің жаңғырған бағдарламаларына сай соңғы екі міндеттің жүзеге асырылу жүйесіне интербелсенді ұрпақ тәрбиесіне орай жаналықтар енгізілуі керек болып тұр.

Бала тілінің біртіндеп қалыптасуы (алдымен былдырлауы, кейіннен жеке заттарды көрсете отырып, оларды атай бастауы, дыбыстарды біртіндеп таза дыбыстауы) сатыларында да белсенділік байқалады. Осы табиғи үдерісті ескере отырып, ана тілінде таза да түсінікті сөйлеуі үлкендердің басқаруынсыз болмайтынына көз жеткізуге болады. Балабақша тәрбиешісі міндетті түрде балаларды ана тілінде өзара еркін әңгімелесе білуге, өзіне қарата айтылған сөзді түсіне білуге, өзгелермен сөйлесе алуға, қойылған сұраққа жауап беруге, өзі сұрақ қоя алуға, қарым-қатынас жағдаятына қарай тіл құралдарын дұрыс қолдана алуға үйретуі керек. Ф.А. Сохинбаланың тіл (язык) пен сөйлеу тілінің (речь) құрылысын қарапайым түрде түсіне бастауын қалыптастыру оны мектепке дайындауға мүмкіндік тудыратынын, тілдік шындықты түсіне бастау (лингвистикалық даму) бала үшін нақты біліммен қарулану, ақыл-ойының толысу кезеңі болып саналатынын және ана тілін әрі қарай мектепте жүйелі түрде меңгеруде шешуші рөл атқаратынын ескертті [3].

Ана тілін тану баланы мектепке даярлау тобында ғана қажет емес, оның дыбыстық құрылысын тани бастау оған дейін басталатынын да Ф.А. Сохин және оның шәкірттері дәлелдеп берген. Сәбилер тобынан бастап дыбыстарды дұрыс айтуға үйретуде, балалардың дыбысты анық ести білуін қалыптастыруда олар сөздерді жақсылап тыңдауға, олардағы қайталанып келетін дыбыстарды тапқызуға тапсырмалар беріледі. Сөз ішінде белгілі бір дыбыстың орналасуын немесе ол дыбыстан тағы қандай сөз құруға болатыны сұралады. Сөздік қорды байытуға арнап жүргізілетін жұмыста сөздердің антонимі (қарама-қарсы сөздер), синонимдер (мағыналары ұқсас сөздер) құратылады. Көркем мәтіндерден анықтауыштар және салыстырмалы сөздер тапқызылады. Ең маңыздысы баланың «сөз» және дыбыс» деген терминдерді ұғынуы мектепалды топтарда тереңдетіледі: сөзбен дыбысты ажырата алған балалар оларды тілдің бірліктері ретінде талдай бастайды. Мектепке даярлық тобында бала сөз бен дыбысты мәтін ішінде кейде түрліше естілетінін, тілдік нормада жазылатынын ажырата алатын болады.

Отандық әдістемеде тілдегі құбылыстарды білдіретін және сөйлеу тілін дамытатын ерекше міндет – балаларды көркем шығармамен таныстыруға жиі назар аудару байқалады [5]. Кейінгі кезеңде ғалымдар бұл міндетті барлық тіл міндеттерін басқаратын құрал ретінде де қарастырып жүр.

Тіл міндеттері жас ерекшеліктеріне байланысты тілдік дағдылар мен бала тілінің құзыреттіліктері талданған мемлекеттік бағдарламада жүйеленген. Қолданыстағы «Балбөбек» және қазіргі ҚР Білім және ғылым министрлігі бекіткен мемлекеттік жалпыға міндетті білім беруде «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» бойынша бекітілген [«Алғашқы қадам» \(1-3 жас\)](#), [«Зерек бала» \(3-5 жас\)](#), «Біз мектепке барамыз» (5-7 жас) бағдарламаларында тіл міндеттерінің жүзеге асырылуы анық байқалады. Бірақ әрқайсысы бағдарламаның салаларының түріне және мазмұнына қарата жүйеленген. Тіл дамыту жұмысы бір ғана тілдік бағытта емес, балаға берілетін қай түрінде болмасын (эстетикалық, адамгершілік, имандылық т.б.), қай формада болмасын (ойын, серуен, қолөнермен айналысу: сурет, жапсыру, мүсіндеу т.б.) оқу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында жүзеге асырылады. Сондықтан, тәрбиеші бағдарлама бойынша қойылған тіл міндеттерін сала бойынша өткізілетін оқыту құралына қарай шақтай алады. Ең негізгісі тіл міндеттері әр топ баласының білімін арттыратындай ғылыми негізде дәлелденген, мазмұны толыққанды, міндеттері байланыстырып сөйлеу тілін жетілдіретіндей болуы керек.

Балабақшада оқу іс-әрекетін ұйымдастыру үдерісінде дидактикалық ұстанымдармен қатар тіл дамытудың әдістемелік ұстанымдары сақталуы қажет. Олар арқылы балаларға тілдік тәрбие беру міндеттеріне байланысты оқыту мазмұны және әдіс-тәсілдері айқындалады. Әдістемелік ұстанымның әрбірі тәрбиеші-педагогтің оқу іс-әрекеттерін ұйымдастыруға тиімді оқу құралдарын таңдауда қолданылатын ереже-ұстанымдарды көрсетеді [3, 4]. Оны төмендегі кестеден байқауға болады.

Тіл дамытудың әдістемелік ұстанымдары

Ұстаным атауы	Мазмұны	Ой-тұжырымдар
1	2	3
1. Балалардың сөйлеу тілін айтылым мен түсіну (қабылдау) үдерісінде қалыптастыру	Айтылым мен түсіну сөйлеудің екі жағы: сөйлесушілерден сол тілдік жүйені білуін талап етеді. Бір нәрсе туралы сұрағанда екі адам да сол құбылыс-жағдаятты қажетті формада түсінуі керек	П.П. Блонский: «Тыңдалым өте маңызды, өйткені тыңдай отыра бізсөйлесушімізбен бірге сөйлесеміз»; А.А. Леонтьев: «Сөйленімге қарсы қойылған тыңдалым туралы ой-тұжырым түбірінен қате тұжырым»
2. Ана тілінің барлық жақтарын (фонетика, лексика, грамматика) өзара байланыста үйрету	Тілдегі сөздік қор грамматикасыз жанды сөзге айнала алмайды, яки коммуникативтік қызмет атқармайды.	А.Г. Тамбовцева «Тілдің грамматикасы арнайы ұйымдастырған әрекетте айналасынлағылармен қатынаста дамиды».
3. Тілдік әрекетке түсіру немесе белсенді сөйлеуді қамтамасыз ету	Баланың аузынан шыққан әрбір былдыр сөйлеу емес. Сөйлеу белсенділігі: - сөйлеуге қажеттілік туындағанда;- сөйлеу мақсаты айқын болғанда (неге солай деуім керек); - Айтар ойы анық болса.	Алексеева М.М. «...сабақта белсенді сөйлеуін қамтамасыз ету үшін қолайлы жағдаятта екеуара, көрнекілік пен ойынлы пайдалану; түрлі тапсырмалар беру, өз тарапынан жаңа әдістер қолданылу керек.»

Л.П. Федоренко, Э.П. Короткова, В.И. Яшиналар т.б. ұсынған тілден тыс, бірақ бала тілін дамытуда өте маңызды осы ұстанымдар негізінде бала тілінің дыбыстық жағын қалыптастыру, сөздік жұмысын жүргізу, грамматикалық құрылым мен байланыстырып сөйлеуге үйрету жүзеге асырылады [4]. Тілдік әрекеттен тыс ұстанымдар былайша жіктеледі:

1	2	3
Балалардың сенсорлы, ақыл-ойы мен тілдік дамуында өзара тығыз байланыс болу ұстанымы	Сөйлеу қоршаған орта туралы ойлаудың негізін құрайтын сенсорлы түсініктерге сүйенеді де, оймен қатар дамиды. Тіл дамыту жұмыстары ішкі сенсорлы даму мен ақыл-ой жетілісімен байланысты. Бала тілдік материалды меңгертуде тиісті көрнекілік негізінде ойландыру жағдаятын тудыру тиімді деп танылады.	«Балалардың сөйлеу тілі мен ой-санасын қоршаған орта туралы көзқарастар мен түсініктерге, мазмұнды ой байлығына толтыру арқылы жетілдірілуі керек» Ф.А. Сохин.
2. Бала тілін дамытуға коммуникативтік-әрекеттестік қырынан келу ұстанымы	Тіл – қарым-қатынас және таным құралы. Баланы ана тіліне үйрету үдерісінде тіл түрлі әрекетте практика жүзінде дамытылуы міндет, яғни тілдік материал, барлық нұсқаулар әр баланы сөйлеуге, қатысымдық дағдыларға ықпал етуі тиіс.	«Диалогтік сөйлеу тілі арқылы қарым-қатынас тілінің жоғары формасы болып табылатын тіл – монолог. Монолог диалог негізінде болдады (Ф.А. Сохин).
3. Тілдік әрекет себептерін (мотивация) ұлғайтатын ұстаным	Сөйлеуге мәжбүрлейтін себептер болмай, сөйленім сапалы болмайды. Күнделікті қарым-қатынастағы мотивтер баланың ой-пікір білдіруі кезінде, белсенді әрекеттері үстінде, оны әлдекім бауырына	Л.С. Выготский: «Сөйленім кезінде «менің не айтқым келеді?» деген ой мотиві педагог тапсырмасына орай тілдік сезімнен пайда болады, бала айдалаға қарап сөйлемейді» (В.И. Яшина)

	тартып қолдағанда сөйлеуге деген табиғи қажеттілігі барысында анықталады	
4. Тілдік сезімді дамыту (тілді сезіну) ұстанымы	«Тілді сезіну» деп тіл заңдылықтарын білмей-ақ болатын қабылдауды айтады. Бірнеше рет қайталау арқылы және оларды өз сөздерінде жиі қолдану бала санасында «осылай сөйлеу керек» деген ұғымды тудырады.	Д.Б. Эльконин: баланы дыбыстық құрылымды стихиялы түрде бағдарлауы кезінде қолдау керек. Өйтпесе, ол қызмет жойылып, дамымай қалады.
5. Тілдік құбылыстарды қарапайым түрде саналы қабылдауды қалыптастыратын ұстаным	Тиісті заңдылықтырды бала кейін ұғынады, үйренген формаларды жаңадан сөздеріне салып, біртіндеп қолдана бастайды. Тілге оқытуда негізгі міндет қарым-қатыс дағдыларына үйрету көзделеді, кез келген қатынаста жаңа айтылымдар кездеседі, сондықтан тілге үйрету негізіне тілдік қорытындылар, ойдан шығармашылықпен сөйлеу қабілеттері тән. Үздіксіз қайталаулар мен жекелеген тұлғалардың сан жағынан артуы оларды меңгерудің жолы емес. Зерттеушілер тілдік құбылыстар баланың өз бетінше тануы арқылы жүруі керек дегенге тоқталады.	А.А. Леонтьев: «Материал аралас жүретін тәсілдермен қабылданады. Олар: 1. еріксіз-жаттанды қабылдау; 2. бөлшектеп: зат атауы, сындық, сапалық, т.б. белгілерін ретсіз қабылдау; 3. ойланып, еске сақтап санамен қабылдау. Мектепке дейін тілтікелей (еріксіз) қабылданады, содан кейін бөліктері таныла бастайды. Саналы қабылдануы баланың сөйлеу дағдысының қалыптасуынан байқалады

Қазіргі көптілділікке оқыту үдерісінде әрбір тілді үйретуші педагог тәжірибеден алынған, ғылыми көзқарастармен шегеленіп, қолданысқа ұсынылған бала тілін дамыту міндеттерін, бала психологиясына негізделген тіл заңдылықтарын ескергені жөн деп білеміз. Ғылыми негізді осындай әдістемелік пән алдында баланың жас ерекшеліктеріне қарай ұйымдастырылатын оқу-іс әрекеттері интегративті оқыту технологиясына салынуда. Бұл сурет, жапсыру, музыка өнеріне баулу т.б. әрекеттерді тілге, баланың қажеттілікте сөйлеуіне сүйене, танымына бағыттай ұйымдастыру деген сөз. Б.И. Яшинаның оқулығында [4] «Сабақта табиғи ерікті қарым-қатынас, диалогті сөйлеу тілі жойылады: педагог сұрайды, жауап алады, ертегіні қайталатады, бірақ балада сол әрекеттерге баруға қажеттілік бар ма, белгісіз болып қалады» деген тұжырымы бүгінгі таңда баланың ана тілін дамыту әдістемесі пәні алдында көптеген ойландыратын сұрақтар туындатып отыр. Бұдан шығатын жол-тәжірибелі маманның бала тілін дамыту әдістемесін ғылыми тұрғыда толыққанды меңгеруі, тәжірибеде өздігінен іздене отырып, тиімді технологияларды қолдануға шеберлене алуы.

Әдебиеттер тізімі:

1. Стародубова Н.А. Теория и методика развития речи дошкольников. 5-басылым. Педагогическое образование. - «Академия», 2006.
 2. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников. /Ушакова О.С. – М., 2001.
 3. Сохин Ф.А. Осознание речевой деятельности детьми дошкольного возраста // Психолого-педагогические основы развития речи дошкольников. – М., 2002.
 4. Алексеева М.М., Яшина Б.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников. – Учеб.пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. Заведений – 3-е изд., стереотип. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 400 с.
 5. Баймұратова Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың байланыстырып сөйлеу тілін дамыту. - А. «Мектеп», 1971, 1986.
- УДК: 34.01 (574)

ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИИ ЕДИНОГО БУДУЩЕГО НАЧИНАЕТСЯ СЕГОДНЯ

За годы независимости Казахстан прошел великий путь. Страна вошла в 50 наиболее конкурентоспособных стран мира. Сегодня решается амбициозная задача, определенная программным документом – «Стратегией «Казахстан-2050» – войти в число 30 наиболее развитых стран мира. Важнейшим условием дальнейшего продвижения страны вперед выступает укрепление государства. Сильное государство нельзя создать без сильного общества.

Сегодня, в преддверии своего двадцатипятилетия, наша молодая страна решает многие угрозы и вызовы, порожденные современными тенденциями развития мирового сообщества. Одним из них является поиск собственной идентичности. Практически повсеместно, люди, в условиях стремительно глобализирующегося мира, ищут ответ на вопрос - «Кто я?». Это очень важный вопрос. Если люди не находят ответов в вертикали отношений «человек-государство», то они ищут их в горизонтальных отношениях, находя идентичные признаки в других группах. В этом, на наш взгляд, кроются причины роста религиозного радикализма и экстремизма, бездуховности, безразличного отношения к судьбе своего народа и страны.

Значимость в жизни как отдельного человека, так и социальных групп, процесса идентификации (самоидентификации) заключается в формировании индивидуального и коллективного самосознания, самоопределения в социальной сфере. Существует множество исследований, где рассматриваются различные аспекты осознания человеком принадлежности к той или иной социальной группе или общности, усвоение определенных представлений о характерных чертах, системе ценностей и жизненных смыслах, регулятивных и поведенческих нормах общности или группы, с которыми он себя идентифицирует.

Не останавливаясь на различных теоретических вопросах, отметим, что для нас приоритетное значение приобретают проблемы, связанные с самоопределением страны как государственной самоорганизованной общности, обретением национального единства и адекватной идентичности. Несколько огрублено вопрос может звучать так - что значит быть казахстанцем?

Таким образом, в контексте нашей исследования, важное значение приобретают два блока вопросов, являющихся ключевыми для построения казахстанской идентичности. Во-первых, требуется уточнить ресурсный потенциал казахстанской идентификации. Во-вторых, исходя из места и роли системы высшего педагогического образования, определить адекватные ей механизмы и инструменты построения казахстанской идентичности.

Ответ на первый блок вопросов дал Глава государства Н.А. Назарбаев, однозначно высказавшийся в пользу того, что казахстанская идентичность должна основываться на принципе гражданства. Он неоднократно подчеркивал, что казахстанская идентичность должна основываться не на национальном принципе, а на принципе гражданства. Ведущим ресурсным потенциалом казахстанской идентификации выступает образ своей страны, его единого народа и общего духовно-нравственного чувства принадлежности к ним.

Правовое поле формирования гражданской идентичности обеспечивается Конституцией Республики Казахстан, где гарантируется равенство прав всех граждан вне зависимости от их расовой, этнической, религиозной и социальной принадлежности.

Ответы на второй блок вопросов определены Президентом Республики Казахстан. Выступая на XVI съезде партии «Нұр Отан», Нурсултан Назарбаев озвучил пять институциональных реформ, среди которых особое внимание уделено четвертому вектору развития страны – созданию нации единого будущего.

Целью реализации четвертой институциональной реформы «Нация единого будущего» и определенных по этому направлению решений в «Плане нации – 100 конкретных шагов» выступает обеспечение единства нашей страны, гармоничное и мирное сосуществование представителей более чем ста этносов.

В практической жизни реализация реформы «Нация единого будущего» обеспечивается решением по четырем приоритетным направлениям.

Первое направление – казахстанская идентичность будет строиться на основе принципа гражданства.

Второе – стержнем общегражданских ценностей являются ценности «Мәңгілік Ел». Консолидация исторических достижений станет приоритетом новой гражданской идентичности.

Третье – триединство языков является принципиальным вопросом.

Четвертое - вся работа будет направлена на новое поколение «Мәңгілік Ел».

Представленные грандиозные задачи требуют в настоящее время формирование сознания гражданина страны. Ключевым становится общенародное участие в реализации национального плана. Конечно же, немалая роль отводится и высшим учебным заведениям, включая специальности, занимающиеся подготовкой будущих учителей. Именно учитель в полной мере несет ответственность за воспитание нового поколения «Мәңгілік Ел». Задачей и основным содержанием деятельности учителя выступает необходимость постоянно работать над тем, чтобы донести до каждого гражданина, что понятие «казахстанский народ» выражает единство при обязательном сохранении внутренних этнокультурных различий.

В системе педагогического образования ведущим приоритетом выступает качество подготовки будущих учителей. Остро стоит вопрос - что еще необходимо сделать, чтобы молодой выпускник в полной мере отвечал требованиям общества?

Основой, первостепенным фактором является осознанный выбор молодыми людьми своей профессии, гордость за выполняемую работу. Дух человека, как говорил великий учений В.И. Вернадский мощная, материально осязаемая сила.

Для этого, в составе университета выделена новая структура – педагогический институт, в котором объединены специальности, готовящие учителей. Возникает закономерный вопрос – зачем. Знаем, что наш педагогический институт, имеющий 80-летнюю историю, не раз реформировался. Сегодня многие задаются вопросом – не является ли создание новой структуры «пересадкой музыкантов», как в басне Крылова. Приведет ли это к улучшению в подготовке учителей или только создаст новые проблемы?

Мы исходили из того, что в духовной среде педагогического вуза существует профессиональная и ценностная направленность, ориентированность, определённый уровень амбиций, формирующий у студентов представления об их профессиональном предназначении, их принадлежности учительскому жизненному пути. Носителями этой профессиональной направленности выступают выпускники прошлых лет, преподавательский состав, студенты-старшекурсники, имидж вуза в СМИ и у населения. Название очень много значит с точки зрения этой духовности. Поэтому, создание педагогического института имеет огромное значение, если мы не хотим лишиться притока таких учительских кадров, которые осознают свою ответственность за будущее казахстанского общества, ориентированы на работу именно в школе.

Повышение качества образования неразрывно связано с вопросом – как учить. Одним из путей решения этого вопроса является дуальное обучение, тесная связь теории и практики. Отмечу, что и сегодня в вузе почти 30% учебного времени отводится на организацию педагогических практик. Выделяются серьезные финансовые средства на оплату труда школьных работников по руководству практикой. Так, в прошлом учебном году на оплату учителям и классным руководителям за педагогическую практику отправлено более 18 миллионов тенге. Стоимость одного часа на оплату учителям составляет 1061 тенге.

Вместе с тем, усилия вуза и учреждений образования, которые являются нашим основным работодателем, традиционно расконцентрированы. Для преодоления существующего разрыва мы внесли предложение городскому отделу образования провести аттестацию среди наиболее лучших, подготовленных к руководству педагогической практикой учителей школ города и региона, с присвоением статуса «Учитель-наставник». Эта работа будет проводиться отделом образования совместно с университетом. Уверены, в ходе аттестации мы сможем выявить лучших учителей школ города и региона, которые внесут достойный вклад в практическую часть подготовки будущих специалистов. Их не будет много. Но именно в этом случае упор делается не на количество, а качество. К ним мы могли бы направлять на педагогическую практику и педагогическую стажировку наших студентов. Университет готов рассмотреть вопрос о повышении оплаты еще на 20% таким учителям за руководство педагогической практикой.

Становление духовности Нации будущего непосредственно связано с триединством языков. Следует отметить, что впервые эта идея была озвучена Главой государства в 2006 году. «Казахстан, - отметил Н.А. Назарбаев, - должен восприниматься во всем мире как высокообразованная страна, население которой пользуется тремя языками. Это: казахский язык – государственный язык, русский язык – как язык межнационального общения и английский язык – язык успешной интеграции в глобальную экономику».

При этом особое значение имеет государственный язык – родной язык этноса, давшего название Казахстану. «Государственный язык – это такой же символ, как Флаг, Герб, Гимн, с которых начинается Родина. И он призван объединять всех граждан страны», – сказал в одном из своих выступлений Елбасы.

Учитывая значимость и приоритетность государственного языка, в текущем учебном году в университете произошло знаковое событие – был возрожден факультет казахского языка и литературы. Факультет готовит специалистов по казахскому языку и казахской литературе, журналистике. Накопленные традиции и достижения позволили не только воссоздать факультет, но и расширить профиль ее деятельности.

Вопрос реализации идеи триединства языков очень сложен. С целью повышения языковой компетенции выпускников педагогических специальностей с текущего учебного года открыто подготовительное отделение для тех студентов, кто будет через пять лет вести занятия по математике, физике, химии, биологии на английском языке. На основе государственного образовательного гранта приняты 40 человек. Уже сегодня осуществляется учебный процесс в полиязычных группах. Можно отметить, что сохраняя традиции, мы открыты для современных новаций, готовы к приобщению к духовным ценностям других культур.

Воспитание нового поколения «Мәңгілік Ел» должно основываться на привитии молодежи консолидирующих ценностей казахстанского общества - трудолюбия, честности, культе учености и образования, гражданского равенства, светскости и толерантности. Эти непреходящие ценности войдут в образ жизни каждого казахстанца благодаря деятельности учительского корпуса. Поэтому, в процессе педагогического образования приоритетное место отводим формированию готовности к воспитательной деятельности. Одним из направлений этого становится воссоздание педагогических отрядов из числа студентов.

УДК: 37:372.8

М. Фрешли, Т. Пчелкина
Западно-венгерский университет
Венгрия, г. Сомбатхей

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ

Проблема толерантности не нова, ее истоки можно обнаружить в литературе 18-19 веков. В современном обществе актуализируется обсуждение и изучение более широкого круга проблем, связанных с этим понятием. В большинстве научных источников толерантность понимается как способность человека воспринимать чужое мнение, образ жизни, особенности поведения. Фактически толерантный человек признает за другими людьми право быть собой.

В философском энциклопедическом словаре дается следующее определение толерантности: «терпимость к иного рода взглядам, нравам, привычкам. Толерантность необходима по отношению к особенностям различных народов, наций и религий. Она является признаком уверенности в себе и сознания надёжности своих собственных позиций. Признаком открытого для всех идейного течения, которое не боится сравнения с другими точками зрения и не избегает духовной конкуренции» [1, с.457].

Толерантность это терпимость, способность понять другого человека, особенности его мироощущения. В современном мире глобализации проблема толерантности приобретает особенно актуальное звучание. Прежде всего, необходимо определить разные направления проблемы:

1. межнациональная толерантность;
2. социальная толерантность;
3. толерантность восприятия мира;
4. гендерная толерантность и т.п.

Толерантность подразумевает стремление к диалогу, обсуждению, нахождению компромисса. Именно компромисс является основой мирного сосуществования представителей разных национальностей, культур, социальных, религиозных и возрастных групп. Понимая толерантность как добродетель и социальное благо, мыслители разных эпох обращались к нравственным аргументам, содержащимся в евангельских текстах. Именно там заложены истоки нравственно-этических норм, без которых невозможно существование личности.

Процесс воспитания межкультурной толерантности студентов – это сложный процесс, имеющий четко выделенные этапы.

Первый связан с теоретическим обсуждением понятий, связанных с проблемой толерантности. Это этап информационного насыщения, в который происходит накопление информации.

На втором рефлексивном, студент должен осмыслить прочитанное и получить мотивацию. Именно она будет способствовать дальнейшему продвижению личности.

Третий этап связан с вступлением студента в сам процесс толерантного существования с миром. На наш взгляд, он является наиболее сложным, в этот период теоретические послы становятся или не становятся истинным убеждением.

Современная парадигма образования связана с акцентированием внимания на вопросах гуманизации процесса обучения и воспитания, происходит постепенный выход из одномерного пространства, приобщение студентов к многополярному миру и его идеям.

Толерантность является характеристикой любой личности, вне зависимости от ее культурной принадлежности, ее формирование возможно через онтологические, общекультурные ценности.

Первостепенная задача в процессе воспитания достойной личности связана, таким образом, с активным приобщением студентов к мировой культуре, что является главным рычагом в формировании развитой толерантной личности.

Подходя к изучению вопроса со стороны межкультурной коммуникации, перед нами стоит хорошая модель – теория культурных сетей. Воспринимая человеческую культуру сложной паутиной межчеловеческих связей, можем моделировать вопрос толерантности между социальными группами.

Разные культурные группы не замкнуты в самом себе, хотя они образуют многоцветные микромиры, связываются людьми, которые являются посредниками и одновременно толкователями отдельных культур.

В историческом размере такую функцию выполняли кочевые народы – кочевники. Они, обладая своими традициями и обычаями, – включали в свою культуру элементы других народов и передавали их.

Кочевой образ жизни не только сохранил для будущих поколений элементы национальной толерантности, но и сам служил живым примером взаимопонимания разных народов.

В заключении можем сказать, что толерантный человек определяется нами как зрелая личность. А формирование ее связано с общим развитием культурного кругозора.

Именно культура позволит сформировать личность, способную быть представителем мира, понимающим и воспринимающим иное видение, иные культурные ценности, без потери своей национальной идентичности.

Список литературы:

1. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА, 2009. – 570 с.

1 СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ КЕЛЕШЕГІ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯ

СЕКЦИЯ 1: ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИННОВАЦИИ

УДК: 341.24

Е.К. Адильбеков

Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан – Лидера Нации
Казахстан, г. Астана

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ У КУРСАНТОВ МОТИВАЦИЙ К ВОЕННО-СПЕЦИАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ

Одним из приоритетных направлений совершенствования военно-специальной подготовки курсантов в вузах является формирование и развитие мотивации к предстоящей профессиональной деятельности. Мотивация должна быть направлена на создание и поддержание постоянного и устойчивого интереса у обучающихся к освоению дисциплин военно-специальной подготовки, способствовать закреплению у курсантов представления о важности и необходимости освоения профессиональной деятельности.

Попадая в новые условия жизнедеятельности, значительная часть курсантов испытывает определенные трудности, неудовлетворенность и даже растерянность, ввиду меняющихся представлений о военной службе и будущей специальности.

Добиться того, чтобы процесс учения был максимально эффективным только организационными мерами невозможно, так как при обучении следует учитывать, что каждому обучающемуся присуще своя система ценностей.

Мотивация обучающихся представляет собой сложную и постоянно меняющуюся систему мотивов. В ней, наряду с общими, имеющими непреходящее значение и тесно связанными с ведущими жизненными ценностями, появляются и исчезают множество других, обусловленных особенностями жизненной ситуации.

С учетом этого в вузах должны быть определены пути и созданы педагогические условия, направленные на обеспечение формирования и развитие мотивации в процессе военно-специальной подготовки обучающихся к профессиональной деятельности по организации и выполнению поставленных задач.

Важнейшими из них являются: четкое осознание и принятие всеми участниками целей и задач процесса военно-специальной подготовки в вузе; формирование интереса у курсантов к изучению дисциплин военно-специальной подготовки посредством раскрытия их роли и значения в становлении профессиональной готовности к деятельности по предназначению; оказание помощи обучающимся в организации учебы и активизация их самостоятельности в процессе военно-специальной подготовки; активное внедрение в образовательный процесс опыта выпускников по умелой организации деятельности подразделений в ходе выполнения задач боевой подготовки войск, успешного выполнения заданий командования в различных условиях.

Под осознанием и принятием целей и задач военно-специальной подготовки обучающимися в вузах понимается их мотивация к учебной работе, направленная на овладение профессиональной деятельностью и готовность стать офицером. Осознание и принятие целей и задач военно-специальной подготовки относится к периоду первоначальной мотивации, когда занятия начинаются со знакомства курсантов, принятых на первый курс военно-учебного заведения, с задачами военно-специальной подготовки [1].

Профессорско-преподавательский состав должен имеющимися в их арсенале методами, приемами и средствами раскрыть, обосновать, классифицировать и по возможности наглядно представить цели изучаемых дисциплин, показать их важность, необходимость и значимость в формировании знаний и умений для будущей военной специальности.

При этом роль и значение военно-специальных знаний и умений наглядно демонстрируется при помощи кино- и видеофрагментов, действующих макетов, стендов, плакатов, способствующих созданию у обучающихся целостного представления об изучаемой дисциплине. В последующем подобные средства должны активно использоваться на всех видах занятий, создавая определенную атмосферу, обеспечивающую формирование и развитие познавательных мотивов к освоению специальности.

В ходе практических видов занятий преподавателям следует показывать необходимость приобретения обучающимися навыков и умений для успешного выполнения задач профессиональной деятельности. Это достигается в результате: показа специфики деятельности офицеров, их роли в повышении боеготовности подразделений и частей, в организации и выполнении боевых задач в мирное и военное время; демонстрации того, что специальность военного в современных условиях стала одной из самых разносторонних по содержанию деятельности и востребованной; показа роли деятельности офицера в повышении эффективности вооружения и военной техники, поддержания их в состоянии постоянной боеготовности и боеспособности на основе глубоких знаний, навыков и умений по их эксплуатации и применению.

В ходе всех видов занятий с обучающимися преподавателям важно показывать роль офицера как учителя и воспитателя личного состава, отвечающего за его морально-психологическую подготовку, техническую подготовку, эффективное применение подчиненными вооружения и техники, средств обеспечения действий войск, а также подчеркивать, что наряду с другими, учебно-воспитательная функция военного специалиста является одной из важнейших в его деятельности.

Начиная с занятий на первом курсе обучения, курсантам объясняется, что одной из профессиональных задач в процессе военно-специальной подготовки на протяжении всего периода обучения в вузе является задача последовательного приобретения навыков солдата, младшего командира, командира взвода и роты. Это мотивирует учебную деятельность обучающихся как в ходе занятий, так и в повседневной военно-служебной деятельности курсантов.

Важнейшим условием, обеспечивающим мотивацию у обучающихся в вузах является формирование интереса к изучаемым дисциплинам военно-специальной подготовки. При формировании интереса к изучаемым дисциплинам, а также к выполнению задач действий войск и их боевого обеспечения, в основу мотивации следует положить реализацию важнейшего положения личностно-деятельностного подхода [2].

Основными положениями названного подхода являются: во-первых, познавательная деятельность обучающегося управляется представлением о тех результатах, на достижение которых она направлена; во-вторых, обучающийся, благодаря наличию у него способности к опережающему отражению действительности, создает мыслительный образ будущего результата, планирует свою деятельность по его достижению, как в части средств и методов, так и в части предполагаемых затрат и оценки качества ожидаемого результата, как объекта своей деятельности.

Как показывает опыт проведения занятий, для решения задачи по формированию интереса у обучающихся к изучению дисциплин военно-специальной подготовки и обеспечения мотивации, преподавателям постоянно необходимо обосновывать значимость и необходимость, а также важность овладения специальными знаниями, навыками и умениями для специалистов соответствующего профиля подготовки. На примерах показывать тесную связь содержания учебных дисциплин с предстоящей профессиональной деятельностью. Большое мотивационное воздействие оказывает демонстрация сильных сторон будущей профессиональной деятельности.

Одновременно с развитием у обучающихся мотивации к изучению учебных дисциплин военно-специальной подготовки, интерес к данному процессу развивается в результате проведения контрольных мероприятий, а также учета результатов всех видов контроля.

Следующим условием, обеспечивающим формирование и развитие мотивации у обучающихся, является оказание им помощи на основе педагогического взаимодействия в ходе занятий. Результаты опросов преподавателей дисциплин военно-специальной подготовки, позволяют определить причины, снижающие интерес к обучению и влияющие на мотивацию в учебно-воспитательном процессе. В числе причин выделяются: недостаточная наглядность в ходе занятий; неподготовленность к занятиям курсантов по различным причинам; трудности в освоении отдельных вопросов и разделов учебных дисциплин; невнимательное отношение отдельных педагогов к учебным проблемам курсантов и др.

Исследования показывают, что в педагогическом процессе необходимо взаимопонимание между преподавателем и обучающимися, которое достигается в процессе обмена информацией [3].

У курсантов в процессе педагогического взаимодействия складывается отношение к информации, она воспринимается для понимания, затем для усвоения. Накопившаяся информация систематизируется, затем воспроизводится в виде представлений, определений и понятий. Преподаватель в этом взаимодействии выступает в роли эксперта. Закрытость, как со стороны преподавателя, так и со стороны обучающихся, является барьером в коммуникации и не способствует развитию мотивации в обучении.

Направлением, оказывающим влияние на формирование и развитие мотивации у обучающихся в вузе является активизация их самостоятельности в приобретении знаний. В основе используемых традиционных методов стимулирования самостоятельности обучающихся в приобретении знаний лежит обусловленная возможностью получения неудовлетворительных оценок со всеми вытекающими отсюда последствиями.

Значительно труднее и важнее задача преподавателей заключается в том, чтобы развить у курсантов инициативу в самостоятельном и творческом подходе к получению знаний, заинтересовать их научным содержанием учебных дисциплин. Условиями для решения этой задачи являются высокий профессионализм преподавателей, глубокие знания и их постоянное совершенствование, творческий подход к подготовке и проведению каждого занятия.

Пробуждение самостоятельности у курсантов значительно больше стимулирует и мотивирует активную познавательную деятельность, чем частые напоминания о необходимости глубокого изучения учебного материала. Другими условиями формирования самостоятельности и мотива к глубокому освоению основ профессиональной деятельности является применение на занятиях активных развивающих методов обучения, привлечение обучающихся к работе в кружках военно-научного общества, поощрение активно обучающихся за инициативу и самостоятельность в военно-специальной подготовке.

Одним из важнейших условий, влияющим на формирование и развитие мотивации обучающихся, является изучение и демонстрация передового опыта выпускников, их результативной работы по выполнению специальных задач в ходе боевой подготовки, на учениях, умелого руководства подразделениями и частями по обеспечению действий войск в различных условиях.

Было бы очень поучительно в ходе проведения занятий преподавателям активнее ссылаться на опыт решения боевых задач в реальной действительности повседневной боевой учебы войск, умело и поучительно, подбирая примеры из опыта деятельности в войсках выпускников, самих преподавателей, прошедших большую школу военной службы.

К сожалению, в настоящее время существенно сократился объем сведений о службе выпускников вузов в форме отзывов из войск, а если такая информация и поступает, то ее содержание настолько лаконично, что не позволяет в ряде случаев судить о происходящих в войсках переменах и процессах становления и развития воспитанников военно-учебных заведений.

Вместе с тем, сами курсанты не имеют достаточных возможностей для наблюдения и изучения примеров практической деятельности выпускников при выполнении должностных обязанностей. В итоге важно подчеркнуть, что взаимодействие в ходе образовательного процесса мотивов учения и военной службы является одним из систематизирующих факторов педагогического процесса военно-специальной подготовки. Ослабление такого взаимодействия или его недооценка может привести к неверной содержательной трактовке и интерпретации таких ее свойств как преемственность и непрерывность.

Систематизация потребностей, как предпосылок деятельности, а также мотивов, определяющих активность обучающихся, формирует профессиональную направленность. Для активизации формирования направленности обучающихся в вузах осуществляется поиск путей учета и реализации преобразований, происходящих в сфере профессиональной деятельности выпускников.

Таким образом, одним из направлений совершенствования процесса военно-специальной подготовки является усиление мотивации обучения. Сильная, устойчивая предметно-ценностная мотивация обучения – основа успеха подготовки специалиста. В военно-учебных заведениях, на факультетах и кафедрах должны создаваться педагогические условия, обеспечивающие мотивирование курсантов к деятельности по организации и выполнению задач по должностному предназначению и обеспечению действий войск в различных условиях мирного и военного времени.

Проблему мотивации курсантов к выполнению профессиональных задач следует решать, расширяя и совершенствуя систему психолого-педагогического воздействия на обучающихся. Не менее важно одновременно развивать мотивацию к службе и у тех, кто призван обучать и воспитывать курсантов, в том числе на государственном и общественном уровнях. Существенным

условием формирования мотивации к освоению профессиональной деятельности в процессе военно-специальной подготовки курсантов является обеспечение ее комплексности.

Список литературы:

1. Однокопытный В.Н. Совершенствование комплексного применения современных технических средств обучения в военно-специальной подготовке слушателей (курсантов) вузов инженерных войск: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - М., 2002.
2. Вдовюк В.И. Военно-педагогическая этика и совершенствование профессионально-этической подготовки советских офицеров: Дис. ... д-ра пед. наук. - М., 1983.
3. Громкова М.Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности: Учебное пособие для вузов. - М., 2003.

ӘӨЖ: 514

М.Б. Асқарбек, М.С. Бекбосунова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

Қазақстан, Семей қаласы

Ғылыми жетекші: Г.Е. Берікханова, ф.-м.ғ.д., профессор

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ӘРТҮРЛІ ӘДІСТЕРМЕН ШЫҒАРУҒА DAҒДЫЛАНДЫРУ

Геометрияны оқытудың басты мақсаттарының бірі – оның теориялық негіздерін меңгеру және оны практикада қолдану дағдыларын қалыптастыру.

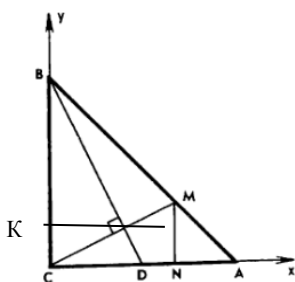
Көптеген геометриялық есептерді әртүрлі әдіспен шешуге болады. Қолданылған тәсіл әрқашан тиімді бола бермейді, сондықтан біз есепті қарапайым және тиімді тәсілмен шешу жолын табуға ұмтылуымыз қажет. Есепті әртүрлі тәсілмен шешу геометриялық фигураның қасиетін толық зерттеуге мүмкіндік береді. Бұдан әрбір әдістің ерекшелігін, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін есептің мазмұнына қарай анықтай аламыз. Кейде есепті қолайлы әдіспен шешу барысында есептің шартында фигураның айтылмаған қасиетін кірістіріп, оны қызықты әрі тартымды етіп шығаруға болады.

Оқушыларды есепті әртүрлі тәсілдермен шығаруға үйретудің өзіндік артықшылықтары бар. Олар есепті бірнеше тәсілмен шығару арқылы берілген есепке ұқсас есеп, шарттарын салыстыруға болатын есеп, шарттары мен шығару тәсілдері ұқсас болатын есептерді таңдап алуға дағдыланады. Осыдан оқушылардың ой-өрісі дамып, логикалық ойлауы артады және пәнге деген қызығушылығы оянады.

Енді геометриялық есепті әртүрлі тәсілмен шығаруға мысал келтірейік. **Мысал-1.** Теңбүйірлі тікбұрышты ABC үшбұрышы берілген. Тік бұрышты C төбесінен BD медианасына перпендикуляр түзу жүргізілген. Ол гипотенузамен M нүктесінде қиылысады. $\frac{AM}{MB}$ қатынасын табу керек [1].

Шешуі:

1 – тәсіл: Жазықтыққа тікбұрышты координат жүйесін құрамыз. Бізге ыңғайлы болуы үшін C тік бұрышы бас нүктеде орналасса, сонда $C(0; 0)$, $A(1; 0)$, $B(0; 1)$ делік. BD түзуі медиана

1 - сурет

болғандықтан $D(\frac{1}{2}; 0)$ болады. D нүктесінің

координаталары белгілі, енді BD түзуінің k бұрыштық коэффициентін табайық. Ол үшін $y = kx + b$ түзудің теңдеуін қолданамыз: D нүктесі осы түзудің бойында жатқандықтан, оның координаталары осы теңдеуді қанағаттандырады. Сонда $0 = k \cdot \frac{1}{2} + 1$;

бұдан $k = -2$. BD түзуінің бұрыштық коэффициенті -2 -ге тең. Ал BD медианасы мен CM түзуі перпендикуляр болғандықтан, $kk_1 = -1$ қатынасын қанағаттандырады, осыдан, $k_1 = \frac{1}{2}$ болады. k_1 мәні CM түзуінің бұрыштық коэффициенті. Енді CM

түзуінің теңдеуін жазуымызға болады. Ол бас нүктеден өтетін болғандықтан $y = \frac{1}{2}x$ болады. Бізде A және B нүктелерінің координаталары белгілі болғандықтан, AB түзуінің теңдеуін табу үшін түзудің кесіндідегі теңдеуін пайдалансақ, ол $x + y = 1$ түрінде болады. (1 – сурет)

AB және CM түзулерінің қиылысу нүктесі M -нің координаталарын табу үшін төмендегі жүйені шешеміз:

$$\begin{cases} y = \frac{1}{2}x \\ x + y = 1 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} y = \frac{1}{3} \\ x = \frac{2}{3} \end{cases}$$

$M(\frac{2}{3}; \frac{1}{3})$

AC түзуіне M нүктесінен N проекциясын түсіреміз, сәйкесінше $N(\frac{2}{3}; 0)$ -ге тең болады, онда AN кесіндісінің ұзындығы $\frac{1}{3}$ болатыны белгілі.

CB түзуіне M нүктесінің K проекциясын түсірсек, $K(0; \frac{1}{3})$ -ге тең, ал BK кесіндісінің ұзындығы $\frac{2}{3}$.

1-суреттен $\triangle NAM$ және $\triangle KBM$ үшбұрыштарының ұқсас екенін көреміз. Сонда $\frac{AM}{MB} = \frac{AN}{KM}$ қатынасы орындалады. $\frac{AN}{KM} = \frac{1}{3} : \frac{2}{3} = \frac{1}{2}$. Демек, $\frac{AM}{MB} = \frac{1}{2}$

2 – тәсіл. $\frac{AM}{MB} = \lambda$ деп белгілейік. Мұндағы $\overline{CA} = \bar{a}$, $\overline{CB} = \bar{b}$ векторы болсын. Онда $\overline{AM} = \lambda \overline{MB}$ тең.

1-суреттен қарайтын болсақ:

$$\overline{CM} = \overline{CA} + \overline{AM}; \quad \overline{CM} = \bar{a} + \lambda \overline{MB}$$

$$\text{Ал } \overline{CB} = \overline{CM} + \overline{MB}; \quad \overline{MB} = \bar{b} - \overline{CM}$$

Осыдан $\bar{a} + \lambda \overline{MB} = \bar{b} - \overline{MB}$; $\overline{CM} = \bar{a} + \lambda(\bar{b} - \overline{CM})$; $\overline{CM} = \bar{a} + \lambda \bar{b} - \lambda \overline{CM}$;

$$\overline{CM} + \lambda \overline{CM} = \bar{a} + \lambda \bar{b}; \quad \overline{CM}(1 + \lambda) = \bar{a} + \lambda \bar{b}; \quad \overline{CM} = \frac{\bar{a} + \lambda \bar{b}}{1 + \lambda}$$

Векторлардың айырмасының ережесі бойынша $\overline{BD} = \frac{1}{2}\bar{a} - \bar{b}$ болады.

CM түзуі BD медианаға перпендикуляр болғандықтан, \overline{CM} және \overline{BD} векторларының скаляр көбейтіндісі 0-ге тең, яғни

$$\overline{CM} \cdot \overline{BD} = 0 \quad \text{немесе} \quad \left(\frac{\bar{a} + \lambda \bar{b}}{1 + \lambda}\right) \cdot \left(\frac{1}{2}\bar{a} - \bar{b}\right) = 0 \quad (1)$$

тең болады.

Бізде \bar{a} мен \bar{b} перпендикуляр болғандықтан, олардың скаляр көбейтіндісі нөлге тең: $\bar{a}(1; 0), \bar{b}(0; 1)$ екенін ескерсек, $\bar{a}^2 = \bar{b}^2 = 1$ болады. (1) теңдікті түрлендірейік.

$$\left(\frac{\bar{a} + \lambda \bar{b}}{1 + \lambda}\right) \cdot \left(\frac{\bar{a} - 2\bar{b}}{2}\right) = 0; \quad \frac{(\bar{a} + \lambda \bar{b}) \cdot (\bar{a} - 2\bar{b})}{2(1 + \lambda)} = 0,$$

бұдан $(\bar{a} + \lambda \bar{b})(\bar{a} - 2\bar{b}) = 0$, $\bar{a}^2 - 2\bar{a}\bar{b} + \lambda \bar{a}\bar{b} - 2\lambda \bar{b}^2 = 0$.

$$\bar{a} \cdot \bar{b} = 0 \quad \text{және} \quad \bar{a}^2 = \bar{b}^2 = 1$$

екенін ескерсек, $\lambda = \frac{1}{2}$ тең болады.

3 – тәсіл. $\angle ACM = \alpha$ деп белгілейміз. Есептің шартында тең бүйірлі тікбұрышты үшбұрыш берілгендіктен, $\angle A = \angle B = 45^\circ$. ACM және BCM үшбұрыштарына синустар теоремасын қолданамыз. Сонда мынаны аламыз:

$$\frac{AM}{\sin \alpha} = \frac{CM}{\sin 45^\circ}; \quad \frac{BM}{\sin(90^\circ - \alpha)} = \frac{CM}{\sin 45^\circ} = \frac{\cos \alpha}{\sin 45^\circ}.$$

$$\frac{AM}{CM} = \frac{BM}{CM}; \quad \frac{\sin \alpha}{\sin 45^\circ} = \frac{\cos \alpha}{\sin 45^\circ}. \text{ Осыдан, } \frac{AM}{BM} = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha}$$

Есептің шарты бойынша $\angle ACM$ және $\angle CBD$ тең. Онда $\triangle BCD$ – дан: $\frac{CD}{\sin \alpha} = \frac{BC}{\sin(90^\circ - \alpha)} = \frac{BC}{\cos \alpha}$; $\frac{CD}{BC} = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha} = \frac{AM}{BM}$. Есептің шарты бойынша $\frac{CD}{BC} = \frac{1}{2}$ екені белгілі. Демек, $\frac{AM}{MB} = \frac{1}{2}$.

Сонымен, берілген есепті координата әдісі, вектор әдісі және тригонометрия көмегі арқылы шешу еш қиындық туғызбайды, оқушының білімін жетілдіруге үлкен ықпал етеді.

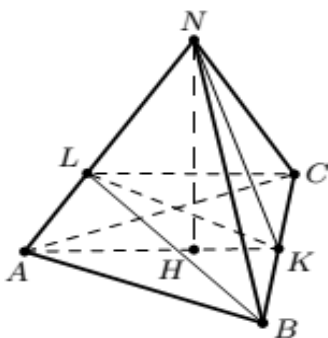
Мысал-2. Дұрыс үшбұрышты пирамиданың биіктігі оның ұзындығы a болатын табан қабырғасына тең. Табан қабырғасы арқылы өтетін, оған қарсы жатқан қырына перпендикуляр қиманың ауданын табу керек. [3]

Шешуі:

1-тәсіл: NH – $NABC$ пирамидасының биіктігі және BCL пирамиданың AN қырына перпендикуляр қима.

Пирамида дұрыс болғандықтан H нүктесі дұрыс ABC үшбұрышының центрі AN кесінділерінің ұзындығын есептеу қажет. (2-сурет)

ABC – дұрыс үшбұрыш және $AB = a$, бұдан:

2-сурет

$$AK = \frac{\sqrt{3}}{2}a, \quad AN = \frac{2}{3}AK = \frac{2}{3} \cdot \frac{\sqrt{3}}{2}a = \frac{\sqrt{3}}{3}a,$$

$AN = \frac{\sqrt{3}}{3}a$ біз оны үшбұрышқа сырттай сызылған шеңбердің радиусы деп айта аламыз.

$$\text{АНН үшбұрышынан } AN = \sqrt{a^2 + \frac{a^2}{3}} = \frac{2}{\sqrt{3}}a,$$

$$AN = \frac{2}{\sqrt{3}}a.$$

Содан, AKN үшбұрышының ауданын екі түрлі әдіспен өрнектеп, бір-бірімен теңестіреміз:

$$\frac{1}{2}AN \cdot KL = \frac{1}{2}AK \cdot NH, \quad \text{бұдан} \quad KL = \frac{AK \cdot NH}{AN}$$

болады.

Шыққан мәндерді орнына қойып, $KL = \left(\frac{\sqrt{3}}{2}a \cdot a\right) : \frac{2}{\sqrt{3}}a = \frac{3}{4}a$ мәнін аламыз.

Демек, BCL үшбұрышының ауданы $S = \frac{1}{2}KL \cdot BC = \frac{1}{2} \cdot \frac{3}{4}a \cdot a = \frac{3}{8}a^2$, сонымен берілген қиманың ауданы $S = \frac{3}{8}a^2$.

Бұл есепті шешуде біз кезеңдеп есептеу немесе тікелей есептеу әдісін қолдандық. Ол алгебралық әдістің бір түрі болып саналады. Кезеңдеп есептеуде аралық өлшемдер есептеледі, олардың көмегімен берілген шамалар бастапқы өлшемдермен байланысады.

Есеп шығарылғаннан кейін, шешімнің дұрыстығына көз жеткізіп, есептің шешіміне әкелетін басқа қысқа жолды табуға тырысу қажет.

2-тәсіл: Берілген шешімге қарап, BCL үшбұрышының KL биіктігін басқа жолмен есептеуге болатынын байқауға болады. KL тікбұрышты AKL үшбұрышының катеті, гипотенузасы $AK = \frac{a\sqrt{3}}{2}$, бұдан AN бүйір қыры мен табан арасындағы бұрыш α – ны табуға болады. Демек, мынадай шешімге келеміз:

АНН үшбұрышынан $\operatorname{tg}\alpha = \frac{NH}{AH}$, бұдан $NH = a$ және $AH = \frac{a}{\sqrt{3}}$ болғандықтан, $\operatorname{tg}\alpha = a : \frac{a}{\sqrt{3}} = \sqrt{3}$ және $\alpha = 60^\circ$.

AKL үшбұрышынан $KL = AK \sin 60^\circ = \frac{a\sqrt{3}}{2} \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = \frac{3}{4}a$. Бұдан $S = \frac{3}{8}a^2$.

Есепті екінші тәсілмен шығарғанда, біз дұрыс үшбұрышты пирамиданың мынандай қасиетін білдік: егер оның биіктігі табан қабырғасына тең болса, онда бүйір қыры табан жазықтығымен $\alpha = 60^\circ$ бұрыш жасайды.

3-тәсіл: Бұл есептің шешуін ортогональ проекция әдісін қолдану арқылы тағы біраз жеңілдетуге болады. BCL үшбұрышы ABC үшбұрышының BCL жазықтығына ортогональ проекциясы екенін ескеріп, $S = S_{ABC} \cdot \cos \beta$ формуласын пайдаланамыз.

BCL және ABC жазықтықтарының арасындағы екі жақты бұрыштың сызықтық бұрышы $\beta = \angle AKL$. Сонда $S_{ABC} = \frac{a^2\sqrt{3}}{4}$ және $\beta = 30^\circ$ болғандықтан, $S = \frac{a^2\sqrt{3}}{4} \cdot \cos 30^\circ = \frac{a^2\sqrt{3}}{4} \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = \frac{3}{8}a^2$. $S = \frac{3}{8}a^2$ болады.

Есепті үшінші тәсілмен шығарғанда, біз көпбұрыштың жазықтыққа ортогональ проекциясының ауданы жайлы теореманы қолдандық:

$S_{пр} = S \cdot \cos \varphi$, мұндағы, S – берілген көпбұрыштың ауданы, $S_{пр}$ – жазықтыққа түсірілген проекцияның ауданы, φ – берілген көпбұрыш пен оның проекциясының арасындағы бұрыш. Бұл теореманы мектеп курсына пайдаланбағанмен, оның дәлелдеуін геометрия оқулықтары мен оқу құралдарынан табуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Готман Э.Г. Задачи по планиметрии и методы их решения. - Москва «Просвещение», 1996.
2. «Инновации в науке»: материалы XVIII международной заочной научно-практической конференции. Часть I. (25 марта 2013 г.); Новосибирск: Изд. «СибАК», 2013. — 148 с.
3. Готман Э.Г. Стереометрические задачи и методы их решения. — М.: МЦНМО, 2006. — 160 с.: ил.

УДК: 372.878.

Ж.Н. Айтжанова¹, Г.А. Нугуманова²

¹Государственный университет имени Шакарима
Казахстан, г. Семей

²Детская музыкальная школа №2 города Семей

ПЕРСПЕКТИВЫ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ И ФОРМИРОВАНИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ

Дополнительное образование в Казахстане - это сфера, объективно объединяющая в единый процесс воспитание, обучение и развитие, которая располагает богатыми социально-педагогическими возможностями по развитию творческих способностей и реализации интересов детей.

О важности и роли дополнительного образования посвящены диссертационные работы таких российских ученых как В.А. Березиной [1], А.В.Скачкова [2], А.И. Щетинской [3] и др. Проблемам становления и развития дополнительного образования детей в Республике Казахстан посвящены работы таких ученых как Л.А. Дорожкина [4], Н.Д. Жамадиллов [5], В.И. Загайнова [6] и др. Термин «дополнительное образование» очень известен и довольно широко распространен. Однако его практическое использование и законодательное оформление отличаются отсутствием четкости и нормативной корректности исходных понятий, которое несомненно, создает сегодня основное проблемное поле системного становления этого типа образования. Дополнительное образование - реально действующая подсистема образования, для которой не закончился процесс ее теоретического осмысления, социально-культурного самоопределения и нормативно-правового утверждения.

Дополнительное образование как понятие появилось с выходом Закона Республики Казахстан «Об образовании» 7 июня 1999 года [7] и продолжает свое эволюционное развитие.

Дополнительное образование имеет большой педагогический потенциал, выступает как мощное средство формирования мотивации развития личности, неисчерпаемые возможности создания ситуации успеха для каждого учащегося, что благотворно сказывается на воспитании и укреплении его личностного достоинства. Дополнительное образование, исходя из своего своеобразия, стремится к органичному сочетанию видов организации досуга с различными формами образовательной деятельности.

В отличие от общего образования, система дополнительного образования является открытой социально-педагогической системой, не имеющей определенных стандартов, которая развивается по пути свободного и творческого воплощения в педагогическую практику учреждения идей гуманизма и демократии. Занятие в учреждениях дополнительного образования обладает такими особенностями как: оно менее регламентированное, более гибкое, свободное по составу субъектов, по чередованию форм работы, насыщению разными видами деятельности; в отличие от школьного урока, основанного на стандартизованном программном материале, оно носит элемент опережения; имеет другую систему оценивания результатов деятельности обучающихся. Таким образом, занятия в учреждениях дополнительного образования направлены на развитие творческого потенциала обучающихся.

Трудно представить нам жизнь без творчества. Творчество – синоним оригинального склада мышления, то есть способность постоянно ломать привычные рамки.

Педагог дополнительного образования на занятиях осуществляет целостный образовательный процесс, где реальной становится задача всестороннего развития способностей. Но это не означает, что можно ожидать одинакового высокого развития одних и тех же способностей у всех детей, так как все дети индивидуальны. Например, занятия в Детской музыкальной школе по классу гитары выполняют несколько важных функций: с одной стороны они являются носителем духовной культуры, а с другой эффективно развивают творческое воображение, эстетический вкус, эмоциональную сферу, пространственное мышление, художественные потребности, творческие способности.

Развивать ребенка возможно только через деятельность. Ведь именно в процессе творческой деятельности ребенок совершенствует свои способности. На занятиях в детской музыкальной школе обучающиеся получают хорошие практические и теоретические знания. Полученную информацию и практический опыт дети используют в дальнейшем в процессе обучения в школе, гимназии.

Особое значение творческая деятельность имеет для одаренных и талантливых детей. Одаренность и талант тесно связаны с опережающим развитием. Такие дети отличаются более высокими результатами по сравнению со своими сверстниками. И достигают этих результатов гораздо легче. Поэтому в практической творческой деятельности одаренным детям нужно давать усложненные задания и увеличивать объем работы. Как правило, работы именно таких детей жюри отмечает на различных конкурсах, подчеркивая индивидуальность работы. Педагог в своей деятельности должен учитывать возможности каждого обучающегося и находить к каждому ребенку индивидуальный подход.

Не многие дети отличаются ярко выраженной талантливостью и одаренностью. Поэтому главная задача педагога выявить скрытые талантливые личности и дать им возможность дальнейшего развития. Это можно сделать с помощью разных диагностических методик: наблюдение, эксперимент, тест, творческое задание.

В процессе музыкального творчества происходит более полное познание учеником самого себя, своих способностей, формируются навыки невербального, чувственного контакта с окружающим миром. Выполняя творческие задания, юные музыканты имеют возможность выразить себя, свое непосредственное эмоциональное состояние при помощи инструментальной, вокальной, ритмической или двигательной импровизации. Например, это может быть мелодизация собственных имен, эмоционально окрашенных состояний («Какая удача, какая радость!», «Мне так спокойно и хорошо»), мелодизация образов животных, природных явлений (сыграй на открытых струнах как ходит медведь, как капает дождик, как светит солнце).

Очень плодотворна для развития креативного мышления такая форма работы как ансамблевомузыкальное исполнение. Ученик под аккомпанемент учителя исполняет самые простые мелодии, учится слушать обе партии, развивает свой гармонический, мелодический слух, чувство ритма. Творческая деятельность способствует более оптимальному и интенсивному развитию высших психических функций, таких, как память, мышление, восприятие, внимание. Они, в свою очередь,

определяет успешность учебы ребенка, уровень овладения знаниями, умениями и навыками на школьных уроках.

Правильный выбор методов обучения способствует развитию творческих способностей обучающихся. Одним из таких методов является частично-поисковый или эвристический - это импровизационный метод, где ребята на заданную тему могут создавать выразительный образ. Занятия импровизацией знакомой мелодии способствуют развитию у детей творческого воображения. Сам процесс игры на музыкальном инструменте, в данном случае гитары, способствует воплощению замыслов ребенка, созданию образов и развитию воображения.

В условиях творческих объединений обучающиеся обнаруживают более благоприятную динамику показателей развития креативности, личностных качеств и достижений в интеллектуальных и творческих видах деятельности по сравнению со сверстниками, учащимися в общеобразовательных школах. Интеграция основного и дополнительного образования создаёт необходимые условия для развития и воспитания подрастающего поколения, помогая ему тем самым раскрыть свой индивидуально - творческий потенциал.

Список литературы:

1. Березина В.А. Дополнительное образование детей как средство их творческого развития: Дис. ... канд. пед. наук. - Москва, 1998. – 147 с.
2. Скачков А.В. Дополнительное образование как социально-педагогическая проблема: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - Ростов н/Д, 1996. – 24 с.
3. Щетинская А.И. Развитие творческого потенциала педагога в условиях совершенствования дополнительного образования детей: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Казань, 1999. – 34 с.
4. Дорожкина Л.А. Сущность внешкольного воспитания // Менеджмент в образовании. – 2003. - № 4. - С. 18-30.
5. Закон Республики Казахстан «Об образовании»://«Казахстанская правда, 15 августа 2007. – С. 9-11.
6. Жамадилов Н.Д. Позаботимся о нашей опоре и надежде. – А.: Современное столичное образование. – 2004. - №3. – С.25-29.
7. Закон Республики Казахстан «Об образовании»:// «Казахстанская правда, 15 августа 2007. – С. 9-11.

УДК: 159.2

А.А. Акылханова, О.Г. Беленко

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПРЕДПОЧТЕНИЙ ПОДРОСТКОВ С РАЗЛИЧНЫМИ АКЦЕНТУАЦИЯМИ ХАРАКТЕРА

Существенные изменения социально-политических и экономических условий жизни нашего общества, развитие рыночных отношений оказали большое влияние на преобразование современной общеобразовательной школы. Назрела необходимость создать такую систему образования, в центре которой было бы решение задачи расширения возможностей компетентного выбора каждой личностью своего жизненного трудового пути.

Для выпускника школы очень важно сознание того, что стать успешным человеком в условиях рынка сможет тот, кто имеет хорошую профессиональную подготовку, владеет умениями и навыками общения, обладает способностью адаптироваться к новым условиям труда, быть конкурентоспособным, мобильным. Наиболее перспективным направлением для современной школы может стать профильное дифференцированное обучение, которое требует организации профориентационной работы, ориентированной на учет индивидуальных особенностей школьника. Оно способно повысить эффективность профессионального самоопределения, сделать его более адекватным особенностям личности, может обеспечить здоровье учеников ценой наименьшего напряжения их в ходе обучения.

В процессе личностно ориентированного образования и профессионального самоопределения становится наиболее значимой диагностика. Она используется для оценки возможностей ученика, для решения пригодности какой-либо образовательной программы, для нацеливания обучения на

поддержку и развитие самых разных возможностей ученика через процесс его сотрудничества со взрослыми и сверстниками.

Одной из важных целей образования является идея самореализации, жизненного трудового самоопределения, но, к сожалению, воплощение этой идеи либо находится в сильной зависимости от мастерства педагога, либо вообще не обеспечено эффективными психолого-педагогическими методиками и технологиями, тем более профориентационного плана, которые бы позволили говорить о практическом решении проблемы профессионального самоопределения подростков. Поиски новых методов и форм активизации профессионального самоопределения учащихся имеют важное значение для теории и практики обучения и воспитания. Нужно признать, что труд, профессиональная деятельность из личностно значимых все более превращаются в средство построения успеха, то есть становится чем-то внешним по отношению к внутреннему миру, к душе самоопределяющегося школьника [1].

Фундаментальные вопросы профессиональной ориентации и профессиональной подготовки учащихся получили обоснование в трудах П.Р. Атутова, С.Я. Батышева, В.А. Полякова, А.Д. Сазонова, М.Н. Скаткина, Н.Н. Чистякова, С.Н. Чистяковой и др. Методологические проблемы профориентации освещены в трудах А.В. Ботяковой, А.Е. Голомштока, Л.А. Йовайши, Е.А. Климова, П.А. Шахира и др.

Проблемы формирования у школьников профессиональных интересов и намерений, мотивов выбора профессии нашли отражение в работах М.А. Весны, В.Д. Витиньиной, А.Л. Михашенко, М.В. Ретивых, В.Л. Савиных, Б.А. Федоришина и ряда других. Мы опирались в ходе изучения этих трудов на вопросы взаимосвязи психофизиологических особенностей и желаний человека в решении проблемы профпригодности.

В настоящее время многие подростки 14-17 лет уже делают свой первый профессиональный выбор, от которого может зависеть последующее их отношение к труду.

Актуальность данной статьи в том, что этот выбор приходится на один из самых сложных социально-биологических периодов в жизни человека. Выбор связан со сменой социальных ролей, с переходом от одной системы зависимостей, связанной с детским возрастом, к другой, отчасти характеризующей уже взрослого человека, с необходимостью прогноза соответствия собственных возможностей требованиям выбранной профессии, с пубертатными сдвигами и т.д. Все эти факторы предъявляют особые требования к механизмам адаптации личности для обеспечения возможности успешно справляться с вызванными таким образом «психическими перегрузками».

В теоретическом аспекте проблема профессионального самоопределения - это одна из ключевых проблем психологии профессионального становления личности, в которой профессиональное самоопределение рассматривается, с одной стороны, как наиболее значимый компонент профессионального развития человека, с другой - как критерий одного из этапов этого процесса. Само профессиональное становление личности, в свою очередь, является составной частью общего ее развития, и др. Оно проходит в своем развитии четыре основные стадии: формирование профессиональных намерений, профессиональное обучение, профессиональную адаптацию и частичную или полную реализацию личности в профессиональном труде. В соответствии с этими стадиями выделяются уровни профессионального самоопределения. В последние 20 лет в исследованиях профессионального самоопределения в нашей стране можно условно выделить два основных направления. Первое направление связано в основном с исследованием возрастных особенностей развития школьников. Эти исследования сводят данную проблему к анализу подготовки выпускников школы к выбору профессии и самого акта выбора. С одной стороны, процесс профессионального самоопределения весьма длителен и не завершается выбором профессии. Вопрос о выборе профессии или об уточнении этого выбора может возникать в течение всей жизни человека [2].

С другой стороны, результаты экспериментальных исследований показывают, что многие выпускники средней школы выбирают профессию без достаточного основания, затрудняясь мотивировать свой выбор. Этот выбор в подростковом возрасте может быть осуществлен под влиянием случайно возникшего интереса или внешних обстоятельств, под влиянием родителей и, что весьма часто встречается, может являться актом подражания сверстникам. Даже в том случае, если выбор профессии мотивирован, успешность профессионального самоопределения не может быть до конца гарантирована. Формирование устойчивого положительного отношения к профессии - и это надо особо подчеркнуть - происходит только в ходе самой профессиональной деятельности.

В рамках второго направления в отечественной литературе неоднократно обсуждались результаты экспериментальных исследований зависимости профессионального самоопределения от

таких факторов, как характер взаимоотношений учащихся друг с другом и с преподавателями (на стадии формирования профессиональных намерений), специфика дидактической системы профессионального обучения (на стадии подготовки к избранной профессиональной деятельности), характер требований, предъявляемых к работнику, особенности сферы межличностных отношений на производстве (на стадии вхождения в профессию) [3].

Вместе с тем существует острый недостаток в исследованиях, представляющих целостную картину влияния различных факторов на динамику профессионального самоопределения на всех стадиях профессионального становления личности.

Именно в школьном периоде складываются основные компоненты личностной структуры. Наряду с направленностью происходит интенсивное формирование характера, тесно связанного в это время со становлением субъекта учебно-познавательной деятельности.

Выступая как прижизненное образование человека, характер определяется и формируется в течении всей жизни человека. Образ жизни включает в себя образ мыслей, чувств, побуждений, действий в их единстве. Поэтому по мере того как, как формируется определенный образ жизни человека, формируется и сам человек. Большую роль здесь играют общественные условия и конкретные жизненные обстоятельства, в которых происходит жизненный путь человека, на основе его природных свойств и в результате его деяния и поступков.

Содержание характера, отражающее общественные воздействия, влияния, составляет жизненную направленность личности, т.е. ее материальные и духовные потребности, интересы, убеждения, идеалы и т.д. Направленность личности определяет цели, жизненный план человека, степень его жизненной активности. Характер человека предполагает наличие чего-то значимого для него в мире, в жизни, что-то, от чего зависят мотивы его поступков, цели его действий, задачи, которые он себе ставит [4].

К характеру относятся не все относительно устойчивые свойства личности, которые выделяются и закрепляются в человеке, по мере того как складывается его образ жизни, а только те, которые обуславливают, какие побуждения по преимуществу определяют его действия. В характер включаются только те свойства, которые выражают его направленность.

Не всякое проявление направленности личности, не всякая установка и не всякое побуждение относятся к характеру. К характеру относятся лишь те проявления направленности, которые выражают устойчивые свойства личности и вытекающие из них устойчивые личностные, а не только случайные ситуационные установки. Относительно устойчивые свойства личности, которые определяют ее качественное своеобразие и выражают ее направленность, составляют ее характер. Характер выражается в направленности личности, в тех основных действиях ее установках и тенденциях, которые контролируют и регулируют все направления человека, через которые преломляется и фильтруется то, что он делает. Характерологические свойства личности обуславливают ее направленность, накладывают определенный отпечаток на ее поведение и проявляются в отношении человека к другим людям, к миру и к себе самому [4, 176].

Поскольку в характере сосредоточены стержневые особенности личности, все индивидуальные отличия в характере приобретают особую значимость и выраженность. Поэтому вопрос о характере нередко ошибочно даже целиком сводился к одному лишь вопросу о межличностных различиях или индивидуальных особенностях личности. Между тем вопрос о характере - это, прежде всего вопрос об общем строении личности. Характер - это единство личности, опосредующее все ее поведение.

У подростков от типа акцентуации характера зависит многое - особенности транзиторных нарушений поведения ("пубертатных кризисов"), острых аффективных реакций и неврозов (как в их картине, так и в отношении вызывающих их причин). Тип акцентуации также в значительной мере определяет отношение подростка к соматическим заболеваниям, особенно длительным. Акцентуация характера выступает как важный фактор фона при эндогенных психических заболеваниях и как фактор предрасполагающий при реактивных нервно-психических расстройствах. С типом акцентуации характера необходимо считаться при разработке реабилитационных программ для подростков. Этот тип служит одним из главных ориентиров для медико-психологических рекомендаций, для советов в отношении будущей профессии и трудоустройства, а последнее же весьма существенно для устойчивой социальной адаптации. Знание типа акцентуации характера важно при составлении психотерапевтических программ в целях наиболее, эффективного использования разных видов психотерапии (индивидуальной или групповой, дискуссионной, директивной и др.) [5].

Тип акцентуации указывает на слабые места характера и тем самым позволяет предвидеть факторы, способные вызвать психогенные реакции, ведущие к дезадаптации, - тем самым открываются перспективы для психопрофилактики. У большинства старшеклассников появляется избирательная уязвимость в одних ситуациях и невероятная устойчивость в других. Иными словами, для человека, имеющего определённую акцентуацию характера, бывает психологически трудно переносить некоторые ситуации. Он чувствует растерянность, неуверенность, терзается сомнениями, теряет работоспособность, в то время как в других ситуациях он напротив, чувствует себя адекватно или даже испытывает прилив сил и бодрости. Попытки построения типологии характеров неоднократно предпринимались на протяжении всей истории психологии.

Таким образом, своеобразие данного возраста заключается в том, что в это время происходит активное включение в жизнь общества через развитие и использование способностей в профессиональной деятельности. А это предполагает более высокий уровень воспитания человека как личности и субъекта учебно-познавательной деятельности, формирование их основных компонентов - характера, способностей, социальной и профессиональной направленности, ценностных ориентаций и самосознания. Их тесная взаимосвязь необходима, поскольку определение жизненной позиции, выбор специальности и реализации способностей требуют направленных усилий личности, достаточно развитых волевых черт характера, социальной зрелости.

Список литературы:

1. Психология подростка Учебник / под ред. А.А. Реана. – СПб., 2003.
2. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студентов вузов. - М.: Академия, Раритет - 1997.
3. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.М. Возрастная психология. Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов ВУЗа. - М., 2001.
4. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. - СПб.: Питер, 2001. - 242 с.

ӘӘЖ: 32.573

М.К. Алимходжаева

Балтабай орта мектебі

Алматы обылысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Балтабай ауылы

МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ - НӘТИЖЕЛІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗІ

Мемлекетіміздің дамыған елдердің стандарттарына деген ұмтылысы еліміздің жаңа сапалық деңгейге жылдам өту қажеттілігін туындатады.

Білім – адамзаттың терең және үйлесімді дамуын бекітетін құралдардың бірі, прогрестік, әлеуметтік тұрақтылық пен ұлттық қауіпсіздіктің маңызды факторы. Қазіргі білім беру үрдісі адамның ішкі табиғи мүмкіндіктерін ашып, әр адамның өзінің «Менің» сезінуге, толықтыруға көмектесетіндей, сыртқы әлеммен әлеуметтік қарым-қатынастарда өз орнын табуға, өзін шығармашылықпен өзгертуге белсенділік танытуға ықпал етуі тиіс. Білікті ұстаз, білімді маман болу үшін - әрбір мұғалім өз білімін үздіксіз көтеріп отыруы тиіс.

Білімін тұрақты көтеріп отыру – мұғалімдердің құқықтары әрі міндеттері, білім беру жүйесінің тұрақты дамуының кепілі болып табылады.

Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі-оның жан-жақты білімінен ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді. Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның құзіреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ. «Құзіреттілік» ұғымы педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзырлылық- белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді шешім шығара алады дегенді білдіреді. Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігінің негізгі шарттары: тұлғааралық және еңбектегі байланыс; қызметтің экономикалық, әлеуметтік, құқықтық, адамгершілік, психологиялық аспектілерін меңгеруі; қызметті жаңа жағдайға бейімдеудегі, басқару шешімін қабылдаудағы дайындығы; практикалық кәсіби тапсырмаларды орындаудағы дайындық әлеуеті; нақты жағдайларға байланысты қандай да бір әдістерді пайдалану біліктілігі; тиімді шешім қабылдау қабілеті.

«Құзырлылық – тек кәсіби білімі емес, тұлғаның жалпы мәдениеті мен шығармашылық әлеуетін дамыту қабілеті»- деп түйіндейді белгілі оқымысты Т.Г. Браже. Сондықтан бүгінгі ұстаз тек кәсіби білімін толықтырып қана қоймай, үнемі шығармашылықпен жұмыс жасауы қажет.

Қазіргі оқытудың жаңаша технологиясын меңгерудің өзі ұстаздан шығармашылықты талап етеді. Ал шығармашылықпен жұмыс жасау үшін мұғалім өзінің кәсіби біліктілігін арттырып отыруы қажет. Мұғалімнің өз кәсіби қызметтерін шығармашылықпен атқаруына әр деңгейдегі әдістемелік жұмыстарды инновациялық бағытта ұйымдастырып өткізудің ықпалы мол. Біліктілігін арттырушы мұғалім өзінің білімін, жалпы дүниетанымын кәсіби және әдіснамалық деңгейін жоғарлатады, психологиялық-педагогикалық сонымен қатар әдістемелік сауаттылығын жетілдіреді. Ең бастысы бұл білімдер мен білік дағдыларды құзырлылық ұстанымдарының талаптарына сәйкес өздерінің меңгеруі және сол жолдар арқылы өздерінің ойлау жүйесін, шығармашылығын өнертапқыштығын, рефлексиялық машығының дамуына жол ашады.

Сол кезде ғана мұғалімнің өзіне-өзі баға беру деңгейі артып, өзін-өзі анықтап, үздіксіз өзін-өзі дамытуға деген қажеттілік туады.

Білім-тоқтаусыз толассыз үрдіс. Білім – мұғалім үшін оның шығармашылық әлеуетін дамытудың үрдісі. Шығармашылық әлеуеттің дамуы өз білімін көтеруге негіз болады. Мұғалім шығармашылық әлеуетін дамыта отырып, өзінің құзіреттілік аясын кеңітеді. Кәсіби құзіреттілік маманның әлеуметтегі дәл осы уақыттағы қабылданған стандарттар мен нормаларға сәйкес өзінің кәсіби педагогикалық қызметін атқаруға дайындығы мен қабілетін анықтайтын кәсіби білімдер жиынтығы немесе жекелік-кәсіби сипаттама. Кәсіби құзіретті еңбек деп мұғалімнің педагогикалық әрекетті өте жоғары деңгейде атқара алуы, педагогикалық қарым-қатынасқа түсе алуы нәтижесінде оқушылардың білімділік және тәрбиелік деңгейінің жоғары болуы.

Кәсіби құзіреттілік бір нәрсе жайлы беделді ой, кесімді пікір білдіруге мүмкіндік беретін білімділердің сипаттамасы ретінде қарастырылады. Сондықтан оның құрылымына әлеуметтік психологиялық, аутопсихологиялық, коммуникативті, педагогикалық-педагогикалық, әлеуметтік, перцептикалық құзіреттілік жатады.

Мұндағы әлеуметтік-перцептикалық құзіреттілік байқампаздық пен өткірлік яғни тұлғааралық қарым-қатынаста баға бере алушылық, салыстыра білушілік, талдау мен рефлексиялау нәтижесінде басқаның образын қалыптаструдан түзіледі.

Аутопсихологиялық құзіреттілік-тұлғаның өзінің сапаларын өзгертуге дайындығы мен қабілеттеріне бағытталған психологиялық жұмыс. Оның нәтижесінде өзін-өзі дамыту мен жетілдіру, өзіндік ресурстарына әсер етуі қамтамасыз етіледі. Аутопсихологиялық құзіреттіліктің жүйе ретіндегі құрылымдық компоненттеріне: рефлексивтік - өзін-өзі бағалау, бақылау, жобалаушылық - өзін-өзі өзгерту әрекетін жоспарлау, өзара коммуникативтілік – ішкі диалог, ұйымдастырушылық – ішкі ресурстарын өзін дамыту үшін аша алуы, прогностикалық - өзінің даму сәттеріне сүйсінуге қабілеттілік жатады.

Аутопсихологиялық құзіреттілік-тұлғаның өз білімділігін өзі танып, бағалап, бақылап, дамытуға бағыттауы, мұның нәтижесінде шығармашылық әлеуеттің дамуы жеделдейді.

Рефлексивті құзіреттілік-шығармашылық әрекетті жоғарылататын кәсіби-тұлғалық дамуды жеделдететін рефлексивтік үрдістерде көрінетін тұлғаның кәсіби сапасы. Ол маманның өз тәжірибесін талдау арқылы дамуды ынталандыратын жаңа кәсіби этолондар мен стандарттарды белгілеудегі рөлін арттырады.

Рефлексиялық қабілеттері дамыған мұғалімде оған деген тұрақты қажеттілік сезіліп тұрады. Кез келген істі ол өзіне өзі сұрақ беруден бастайтындай дәрежеге жетеді. Бұл мұғалімнің шығармашылық әрекетке қосылуының құралдарының бірі - одан өзіне қатысты белсенді позицияны таңдауды талап ететін рефлексиялық өзіндік диагностика жасауға мүмкіндік береді.

Мұғалімнің белгілі бір педагогикалық мәселелер туралы барлық ақпаратты жинақтай алуы, оның тиімдісін таңдай білуі, нақты жағдайды шешуге байланысты оған өзіндік қолтаңбамен өзгерістер енгізе алу, осылайша мәселені шешудің өзіндік жолын таба білу сыни ойлау нәтижесінде жүзеге асады. Бұл жағдайда сонымен бірге тапқырлық пен өнертапқыштық сияқты сапалар қатар дамуға мүмкіндік алады.

Шығармашылық әлеуеті дамыған мұғалім үшін білім мазмұнын, әр оқушының өзіндік ерекшелігін, оқушылар ұжымының артықшылықтарын, соған сәйкес оқуды ұйымдастырудың формалары мен тактикалары жайлы ақпараттарды есінде ұстау қажет.

Кез келген жаңалық ең алдымен адамның қиялында пайда болатындықтан шығармашылық әлеуеттің құрамдас бөлігінің бірі – фантазия. Бұған дейін белгілі фактілерге қатысты жаңа көзқарас тұрғысынан қарауға мүмкіндік береді. Сондықтан оның көркемдік және ғылыми-танымдық құндылығы орасан зор. Қиялдаудан туындаған шығармашылық белсенділік едәуір шамада ішкі ниеттерге, жекелей дарындылыққа және адамның қызметі үрдісінде қалыптасатын даралық

тәжірибесіне байланысты. Фантазия арқылы адамның есінде сақталған қабылдау, елес бейнелері қайтадан өңделіп, сұрыпталып, жаңартылып, солардың негізінде мида жаңа бейнелер жасалады.

Фантазия-педагогикалық актінің құрамдас бөлігі. Ол жаңа жоспарлар, бағдарламалар, технологиялар, т.б. жасауда, оны жүзеге асыруда іске қосылады. Нәтиженің қолдай болатынын болжау, бұрынғы елес-бейнелерді өзгертіп бір-біріне қосып, қайтадан бейнелеу арқылы, оқытуда жаңа жолдар табуға көмектеседі. Фантазия арқылы көрнекті ақын, педагог, психолог Мағжан Жұмабаев «Мылқау өмірге үн, сақау өмірге тіл беретін», жоқты бар, ал барды гүлді, көрікті қылатын, бізді асыға аяқ бастырып тәңірмен тілдестіретін сол фантазия» - деген. Шығармашылық әрекет жоғары әлеуметтік қажеттіліктерден туатындықтан оның нәтижесіне қарай қанағаттану немесе қанағаттанбау реакцияларын бастан өткізеді. Бұл эмоциямен тығыз байланысты. Эмоция – толғану, сезім, көңіл-күй деген мағына береді. Эмоцияның жоғары түрі адамның іс-әрекетінің өнімді болуына мүмкіндік туғызады. Эмоциясыз, сезімсіз ізденушілік болмайды.

Жаңалық ашу өздігінен келе салмайды, оған алдын-ала жасалған қажырлы еңбек құлшындырады десек, дәл сол сәтті шабытты шақ деп сипаттауға болады. Шабыт – адамның рухани күштерінің ширығып өрлеуі, шығармашылық толғанысы. Шабыт жаңа туындының пайда болуына, бастайды. Ол адамның жоғары белсенділігінен, әрекеттің өнімділігімен, шығармашылықтың шаттығын сезінумен «құштарлық» пен эмоциялық ойға шолумен ұштасады. Шығармашылық үрдістің санадан тыс тәрізді болып көрінуі шығармашылықтың өзінің барынша саналығының нәтижесі, сананың ерекше айқындылығының, ойлар мен бейнелердің өзінше бір үлгіде лықси келіп, айшықтана көрінуінің, естің, зейіннің, идеяны орындауға бағытталған құлшыныс пен ерік-жігердің жемісі. Шабытты шақтарында адам бойындағы бар күш жігермен әрекет етеді.

Шығармашылық әлеует ұғымының құрамалары ретіндегі адамның тұлғалық сапаларының: еркіндік, шешімділік, тәуекелшілдік, тапқырлық, өнертапқыштықтың алатын орны ерекше. Адамның еркіндігі өмірдегі, кәсіби әрекеттегі мәдени әлемдегі өз орнын анықтай алу қабілетінде жатыр. Оның ойлау, пайымдау және әрекеттену еркіндігі жеке кәсіби жауапкершілікті сезінумен сәтті байланысады. Рухани және материалдық құндылықтар әлемінде еркін бағдарлай алу, педагогикалық догмалардан еркін тұлға ғана тәуекелді талап ететін шешімдерді өз мойнына ала алады. Еркін адам өзінің өмірлік позициясы, ұстанымы болғандықтан өзгелерді қайталамай, жаңаша тың жолдармен жүреді. Дәл осы сапа шығармашыл мұғалім үшін аса маңызды.

Шешімділік – адамның өз бетімен жауапты шешімдер қабылдауға және іс-әрекетке оларды бұлжытпай жүзеге асыруға қабілеттілігі. Әрекет белгілі бір шамада тәуекелге барудың және бірнеше баламадан біреуін таңдаудың қажеттілігін туындатады. Осы кезде шешімділіктің маңызы зор. Сол қабылданған шешім үшін жауапкершілікті өзіне батыл алуды, іс-қимылдың дер кезінде болуын оны тез орындай білуді білдіреді. Шығармашылық әлеует-шығармашылық әрекетке негіз бола отырып, шешімді әрекеттің орын алуын қамтамасыз етеді.

Мұғалімнің шығармашылық әлеуетінің құрамына оның кәсіби мәнді сапаларын жатқыза отырып, олардың бастылары ретінде: шеберлік, импровизация мен интуицияны атап өтеміз.

Шығармашыл тұлғаның ерекше қасиеттерінің қатарына педагогикалық импровизация жасай алуы жатады. Педагогикалық импровизация дегеніміз-мұғалімнің алдын-ала жоспарланбаған тосыннан пайда болған педагогикалық мәселені шешу үшін өзінің білік, дағдысы мен іскерлігін шығармашылықпен іске қосуы. Педагогикалық импровизация мұғалімнің шығармашылықпен өзін-өзі дамытуына әсер етуші фактор. Өйткені импровизация кезінде мұғалімнің ішкі күштері мен қабілеттерінің жұмылуы маңызды орын алады. Дәл осы жағдайда шығармашылық туады да әлеуеттің дамуына мүмкіндік жасалады.

Педагогикалық шығармашылықтың орын алуына септігін тигізетін тағы бір басты мәселе – мұғалімнің әртістік қасиеті. Мектеп әрине, театр емес. Дегенмен мұғалім үнемі халық алдында тұратын танымал адам. Олай болса ол аудиторияны меңгере алуы, иландыра білуі, шабыттандыра алуы тиіс.

Педагогикалық әртістік тек әрекетте педагогикалық білім, білік, дағдыны тиімді пайдаланып қою ғана емес, тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуды қамтамасыз ететін эмоцияналдық-бейнелік тетіктер жүйесі арқылы педагогикалық міндеттерді шешу барысында көркемдік логиканы пайдалану.

Педагогика ғылым ретінде ой мен сезімдерді дамытады, адамның құндылық негіздерін бекітеді. Ол педагогикалық үрдістің руханилығын арттырады, оның мазмұны мен формаларын адамсергіткіштік пен мейірімін қанықтырады, шығармашылық, шеберлік сияқты педагогикалық кәсібиліктің жаңа сапасы арқылы жасампаздыққа жеткізеді. Шығармашылық әрекет жоғары

әлеуметтік қажеттіліктерден туатындықтан, сол қажеттіліктерді жүзеге асыру арқылы мұғалімнің күзіреттілігі қалыптасады.

Шығармашылық әлеуеті дамыған мұғалім өз кәсібін жете меңгеріп қана қоймай, өзін-өзі жан-жақты дамытуға қол жеткізеді. Нәтижесінде мұғалім кәсіби күзіреттілікке қол жеткізеді. Мұғалімнің кәсіби күзіреттілі-бүгінгі ғасыр талабына сай белгілі бір нәтижеге бағытталған білім берудің негізі болмақ.

Бүгінгі заман талабы - жан-жақты дамыған, өзіндік «мені» қалыптасқан «тұлға» тәрбиелеу. Оқушы «тұлға» болып қалыптасуы үшін оның бойында түрлі жағдаяттағы проблеманы анықтауға, өзіндік тұжырым жасай білуге, өзіндік бағалауға, сыни ақпараттарды өз бетімен табуға, талдауға логикалық операцияларды қолдана отырып дәлелдеуге жалпы алғанда жеке адамның күзіреттіліктері қалыптасуы қажет.

Осындай биік нәтижеге қол жеткізуді – кәсіби күзіреттілігі жоғары мұғалім ғана жүзеге асырмақ .

Әдебиеттер тізімі:

1. Тұрғынбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық. – Алматы, 2007.
2. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары. –Алматы, 2007.

ӘӨЖ: 159.96

А.Т. Алпиева

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті
Қазақстан, Семей қаласы

СТРЕСС – ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫ КҮЙ РЕТІНДЕ

Қоршаған әлеуметтік ортамен күнделікті қарым-қатынасқа түсу барысында адамдар бір-біріне әртүрлі ықпал етіп, әсерлер алады. Олардың жағымды, жағымсыздығына қарай ішкі жан дүниеміз жауап қайтарады. Жүйкелік- психикалық эмоциональды қозу – стресс деп анықталған. Стрестің деңгейлеріне қарай, психикаға әсері де әртүрлі: физиологиялық және психикалық. Стреске ұшырамайтын адам жоқ және одан қорғану мүмкін емес.

«Стресс» атауын медицинаға Канада ғалымы Г. Селье алғаш ХХ ғ. 60-шы жылдары енгізді [2]. Бұл ғалымның байқауы бойынша әсер еткен қолайсыз ықпалдардың (ол жаракат, жұқпа, химиялық улану немесе ауыр қайғы-қасірет) түріне қарамай оларға организм әрқашан бірбеткей жауап қайтарады. Жоғарыда айтылғандай, алғашында стрессордың ағзаға әсері бейсаналы деңгейде болады. Дегенмен де, стрессордың әсері қауіпті, зақымдаушы фактор ретінде түсіну процесі жүреді және түрлі психикалық және психосоматикалық бұзылыстармен сипатталады. Ал бұған дайын емес адамдардың автономды жүйке және гормональды жүйелері әдетте саналы басқаруға түспейді. Сонымен қатар қазіргі кезде стрестік және дистрестік күйлер дамуының алдын алуда қолданылатын, стрестік қысымның деңгейін саналы басқаруға мүмкіндік беретін белгілі бір техниканы қолдана отырып, әдістемелерді меңгеруге болады.

Г. Селье «стресс» және «дистресті» бөліп көрсетті. Стресс пайдалы ол адаптацияға апарды, дистресс зиянды, ол әр түрлі психосоматикалық ауруларға әкеледі. Г. Селье стресті - физикалық және психологиялық қысым, басымдылықтың синонимі деп түсінсе, ал дистресс қайғы, жетімсіздік, мұқтаждық деп түсінді. 1936 ж. Г. Селье бейімделу ауруларын зерттей отырып, «жалпы бейімделу синдромының» бар екендігіне көзі жетеді. Мұндағы басты орынды стресс алды. Мұнда стресс ағзаны ортаның өзгеріп отыратын жағдайына дайындап отырады деп түсіндіріледі. Бейімделу синдромы - күші және ұзақтығы бойынша маңызды жағымсыз әсерлер - стрессорларға жауап ретінде пайда болатын және жалпы қорғаныш мінезге ие, адам және жануарлар ағзасының бейімделу реакцияларының жиынтығы [2].

1. Бейімделу синдромының дамуында 3 кезең бөліп қарастырылады:
2. Үрей кезеңі - бірнеше сағаттан - бірнеше тәулікке дейін созылып, шок және шокқа қарсы фазаларынан тұрады. Шокқа қарсы фазасында ағзаның қорғаныштық реакциялары жүйеленеді.
3. Қарсылық көрсету кезеңі - ағзаның түрлі әсерлерге табандылығының жоғарылауымен сиптталады.

Стрессор түрі мен оның әсер ету сипатына қарай стрестің физиологиялық және психологиялық түрлерін ажыратады. Психологиялық стресс ақпараттық және эмоционалды болып екіге бөлінеді. Ақпараттық стресс - ақпараттық жүктің тым артылып кеткен кезде, адам тапсырманы

орындай алмаған кезде, қабылдаған жауабы үшін тым жоғары жауапкершіліктегі талап етілетін қарқында шешім қабылдауға үлгермеген кезде пайда болады. Эмоционалды стресс қауіп - қатерлі сезім, ренжу жағдайларында көрінеді.

Стресстік реакцияның бірінші фазасында стресстік механизмге патология немесе орындаушы механизмдердің таусылуы жүктелмейді. Ал кейінгі фазалардың дамуында, ағза қалыпты жағдай мен патология шегінде болғанда (шекаралық күйлер) бір қатар авторлар жасақтаған топтық белгілердің жүйесін қарастыруға әкеп соғады:

1. клиникалық - жеке және реактивті үрей, эмоционалды тұрақтылықтың төмендеуі;
2. психологиялық - өзін-өзі бағалаудың, әлеуметтік бейімделу деңгейінің, фрустрациялық толеранттылықтың төмендеуі;
3. физиологиялық-симпатикалық жүйке жүйесінің тонусының парасимпатикалық жүйке жүйесіне үстем етуі, гемодинамиканың өзгеруі.

Стресстік реакция - белгілі стрессорлардың әсерінен белсенділік деңгейінің өзгеруі. Сөйтіп, әдебиеттерде бар стресс анықтамаларын қарастыра отырып, стресс термині арқылы реакция емес, ал ортаның белгілі жағдайларында адамға қажетті белсенділікті қамтамасыз ететін гомеостаз күйі болып табылады деген қорытынды жасадық.

Дистресс - бұл шекаралық күйлердің және психосоматикалық ауруларға әкелетін ағзаның түрлі құбылыстарының (функционалды немесе морфологиялық) қызметіндегі бұзылыстарға әкеп соғатын нейроэндокринді механизмдер жұмысының қалыптан шығуы.

Г. Сельенің сипаттауы бойынша стрестің ортақ адаптациялық синдромы бойынша қобалжу сатысы (шок, контршок) және төзімділік сатысы мен әлсіреу сатыларынан тұратын фазалы реакция. Стрестің бейімделу сатысы даму заңдылықтарында салыстырмалы түрде терең зерттелген. Стрестің психофизиологиялық механизміне медицина саласы ғалымдарымен қатар, психологтар, әлеуметтанушылар ерекше мән беруде. Сондықтан адамның қалыпты психикалық дамуы үшін стрестің ықпал ету деңгейі бар. Стрессорлардың белгілі әсерінен туындаған стресстік реакция белсенділік деңгейінің өзгеруіне әкеледі. Стрестің адам ағзасына жағымды және жағымсыз (дистресс) әсерлері бар. Стресстік реакцияның қажетті деңгейі организмге қажетті белсенділікті қамтамасыз ететін гомеостаз күйін тудырады.

А.А. Суворова зертханалық жағдайда алынған стресті зерттеді. Ол стресті, адамға қиын және жағымсыз эксперимент жағдайында туындайтын, күй ретінде анықтайды. В.С. Мерлин стресті «өте қиын ситуацияда» туындатын жүйкелік қысым емес, психологиялық күй деп табады. «Стресс» түсінігінің түрлі талқылауында барлық авторлар стресс - бұл өте қиын ситуацияларда туындайтын қатты қысымдағы жүйке-жүйесі деген пікірге келіседі. Стрессті мазасызданумен сәйкестендіруге болмайды, өйткені стресс әр уақытта да шынайы қиындықтардан негізделген, ал мазасыздану олар болмаған кезде де көрінуі мүмкін. Күші жағынан да стресс пен мазасыздану күйлері түрліше. Егер стресс –жүйке жүйесінің өте қатты қысымы болса, ал мазасыздану үшін мұндай қысымның күші тән емес. Осыдан стресс кезіндегі үрейді қатер немесе сәтсіздікті күтуден, оны алдын ала сезінуден туындайды деп есептеуге болады. Алаңдау, үрейді зерттеудегі екінші бағыт берілген уақыттағы деңгейді шарттайтын тұлғаның психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін оқып - білу жолы бойынша жүреді. Стресс жағдайындағы үрейдің болуы қауіп немесе жағымсыздықты күтумен, оны алдын-ала сезумен байланысты деп санауға болады. Сондықтан үрей дәл стресс жағдайында емес, ал осы күйдің бастауына дейін пайда болуы мүмкін. Мазасыздық – күй ретінде қолайсыздықты сезу деген сөз. Бірақ үрей субъектінің кімнен қолайсыздық күткеніне байланысты әртүрлі болуы мүмкін: өзінен (өзінің құралмағандығынан), объективті жағдайлардан немесе басқа адамдардан. Осы арқылы мінез-құлықтың кері формаларында мыналар жатыр деп шешім шығаруға болады: мазасызданудың көрінуі ретінде қарастырылуы мүмкін эмоционалды күйзелу, тынышсыздық, қолайсыздық және өз аман-саулығына сенімсіздік. Қорқыныш, алаңдау, әлсіздік және оңашалану сезімдерінен қорғану мақсатымен индивидте тәжірибе нәтижесіне меңгерілген тұлғаның невротикалық белгілері деп атаған «невротикалық, қажеттіліктер» пайда болады.

Стрессті басқарудың ерекшеліктері жайлы маңызды ойларды О.М. Радюк зерттеген. П.К. Анохин, П.В. Симонов, К.В. Судаков стресстік, дистрестік күйлермен байланысты психосоматикалық аурулардың дамуындағы орнын зерттеген ғалымдар.

«Физиологиялық терминдер сөздігінде «стресс» терминіне анықтама берілмеген, бірақ синонимдер көмегімен «эмоционалды стресс» ұғымы баяндалған: психологиялық стресс, жүйкелік-психикалық эмоционалды қозу, психофизиологиялық стресс. Бұдан басқа: физикалық, психоэмоционалды, ақпараттық стрестер сияқты терминдер кездеседі. Сөздікте «эмоционалды» сын есімі стресс генезінде ерекше орын алатыны жайлы көрсетіледі.

Эмоционалды стресс - бұл үрей, қорқыныш, конфликт, эмоционалды бұзылыс күйі, яғни адам нақты психологиялық тұрғыдан күрделі жағдайларымен кезіккенде, оларды шешілмейтіндей деп көруіндегі эмоционалды күй. Басқаша айтқанда, стресс ол эмоция және жағымсыз эмоция есебінен пайда болатын күй. Біріншіден, стресс - ағзаның белгілі бір белсенділік деңгейін қамтамасыз ететін өзіндік психофизиологиялық процесс. Үрей, қорқыныштың эмоциялары оған қатысты екінші орында. Екіншіден, стресс ылғи да зиянды емес.

Психопрофилактикалық шаралардың негізгі мақсаты – адамның өміріне өзгерістер енгізуіне көмектесіп, стресс деңгейін төмендету және болдырмау.

Сендіру (суггестия) ұйқы бұзылғанда, стрестің жоғарғы деңгейінде жиі қолданылады. Сөз арқылы позитивтілікті, адамның өз - өзіне жағымды көзқарасын орнату үлкен жұмыс. XXғ. 20 ж.ж. У. Кеннон жұмыстарынан кейін нейроэндокринді жүйе басқарушы қызметті атқарады деген түсінік пайда болды. Мұндағы жоғары жүйке жүйесінің нейрондары нейроэндокринді қызмет атқарады. Психопрофилактикалық шараларды қолдана отырып, стресс жағдайындағы адамның психикалық саулығын нығайту және өз - өзіне позитивті қасиеттерін жақсарту, өмір сүру әрекетінде табысқа жету деңгейін, творчестволық мүмкіншіліктерін қолдана білуге, жеке басылық дамуына жағымды ықпал ету.

В.М. Бехтерев, В.Н. Мясичев, М.С. Лебединский, Н.В. Иванов психотерапия әдістерін стрестік жағдайда қолданудың тиімді жолдарын ұсынады. Стресті қалыпқа келтіру және болдырмауда қолданылатын әдістемелер әртүрлі. Психологиялық-тәжірибелік жұмыста психогигиена мен психопрофилактиканың, психотерапияның әдістері кең қолданылуда. Ең тиімдісі психотерапияның сендіру, өзін-өзі жаттықтыру, медитация әдістері. Психотерапия грек тілінен аударғанда «жанды емдеу» деген мағынаны білдіреді, адамды емдеу үшін қолданылатын ғылымға негізделген жүйелі психикалық әсер. Негізінен сөзбен әсер ету. Тәжірибелік психологиялық жұмыста аутогендік жаттығулар, релаксация және суггестия әдістері стресске қарсы психопрофилактикалық шаралар екендігі дәлелденген.

Символикалық қауіп, басқа стрессорлар әсері кезінде стрессорлық механизмдер қызмет жемісінің нәтижелерінің жиналып, шоғырлану процесі жүреді. Ал қазіргі заманда қоғам ортасында қашу немесе күрес реакциясы өте сирек қолданылады. Мұның нәтижесінде жоғарылаған стрестік реакция ұзақ уақытқа созылып, дистрестің жетілуіне әкеледі. Дистресс болса, түрлі аурулардың қоздырғышы болып табылады. Мұнда стрестің екі мінездемесі - мерзімі және әсер ету күші арасында ұзақтық маңызы жағынын күшті. Стресс адамға ұзақ әсер еткен сайын дистрестік бұзылыс соншалықты күшті болады.

Сонымен, стрессорлардың табиғаты түрлі болады, олар ағзаға генетикалық детерминантталған спецификасыз қорғаныс реакциясын жібереді. Әдебиеттерде кездесетін «психоэмоционалды стресс» ұғымы стресс және эмоцияның ажырымастай байланысын көрсетеді.

Стрестің тек жағымсыз әсерлеріне зейінді акценттеу стресс, дистресс және психосоматикалық аурулар терминологиясын шиеленістіріп жіберді. Стресс деңгейінің өзгеруі - бұл ең алдымен ағза үшін пайдалы реакция, ол эволюция процесінде пайда болып, ағзаның өмірдегі өзгерістік жағдайларға оптималды бейімделуге жағдай жасайды. Сондай-ақ күшті әрі көп қайталанатын стрессорларының қайталанатын әрекеттері қазіргі кезде мамандар көп жазып жүрген қорқынышты нәтижеге әкелуі мүмкін.

Стрестік жағдайдың алғашқы минутында гормондар саны артық бөлініп, содан кейін ғана реакция ағзаның адекватты жауап беруін бақылайтын жүйелердің активациясы мен регуляциясының негізінде жүзеге асатыны туралы анықталған.

Стрестің организм тіршілігінде маңызы өте үлкен. Оның әсерінен организмнің тіршілігіне қажетті барлық мүмкіншіліктерінің жұмылдырылуы болады. Осыдан ұдайы өзгеріп тұратын қоршаған ортаның жағдайларына организмнің икемделіп, бейімделу мүмкіншіліктері артады. Қазіргі көзқарастар бойынша стресс жүйке жүйесі мен эндокриндік бездердің қатысуымен дамитын организмнің күрделі нервтік-гуморалдық серпілісі. Шын мәнінде көпшілік жағдайларда ұзаққа созылған және жиі қайталанған қолайсыз стресстік әсерлерден кейін де организм тіршілігін жоғалтпай, өмір сүре береді. Демек, организм стресстік жағдайларға бейімделе алады деп тұжырымдауға болады. Бұл кезде жағымсыз әсерлерге жауап ретінде организмде стресс дамытатын жүйенің белсенділігі артуымен қатар стрессті шектейтін жүйенің қызметі көтеріледі.

Қорыта айтқанда, *стресс* – ағзаның нақты бір проблемаға берген жауабы. Стресс неғұрлым ұзақ, көп болса, ағза соншама күйзелісте болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. - Л.: Наука, 1988.
2. Селье Г. Стресс без дистресса. - М., 1982.
3. Дарвин Ч. О выражении эмоций человека и животных. - СПб.: ПИТЕР, 2001.
4. Рибо Т. Психология чувств: В 2ч. Киев: Южно-русское книгоиздательство Иогансона, 1997. - 378 с.
5. Кеннон В. Физиология эмоций. Телесные изменения при боли, голоде, страхе и ярости. - Л.: Прибой, 1987.

ӘӨЖ: 37.03:37.032

Г.А. Амзеева, Ә.М. Өмірзақова

Қызылорда қаласының Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қызылорда қ.

ТҰЛҒАНЫҢ ЖОБАЛАУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі заманда адамның қызметі әлеуметтік практиканың әр саласында (кәсіби, саяси, тұрмыстық, т.б) әдетте алуан түрлі сипаттағы және бір-біріне тәуелді көптеген факторлардың өзара әрекетінде жүзеге асады. Осыған орай тұлғаның табыстылығының бір шарты ретінде оның жобалау қызметіне қабілеттілігі болып табылады, бұл оның кәсібіне шығармашылық сипат береді, әрі оның инновациялық потенциалын анықтайды. Жобалау мәдениетінің болмауы жеке адамның, сондай-ақ әртүрлі кәсіби, бос уақытты өткізу ортасы мен өзге де қауымдастықтардың іс-әрекетіндегі мақсаттары мен нәтижелері арасында айтарлықтай сәйкессіздіктерге әкеп соқтырады. Осының салдары түрлі жобалардың тиімсіздігінен, тіпті мүлде құлдырауынан көрініс табады – тұлғалықтан әлеуметтік маңыздыларына дейін, ресурстарды дәйексіз босқа шашуға әкеледі. Көрсетілген проблемалардың негізінде кәсіби, әлеуметтік, тұлғааралық және өзге де қарым-қатынасқа түсетін адам бойындағы жобалау мәдениетінің жеткіліксіздігі, кейде мүлде болмауы жатыр.

Айтылғандардың барлығы толығымен педагогикалық салаға қатысты, мұнда мамандардың жобалау мәдениетінің болмауы білім беру орталықтарының, институттардың, жоғары оқу орындарының, ондағы факультеттердің, кафедралардың және бақа да оқу мекемелерінің қызметінің тиімсіздігіне әкеп соғады, педагогикалық нәтижелердің жоғарғы жетістіктеріне жетуге жол бермейді. Жеке тұлғаға келсек, жобалау мәдениетінің болмауы өз қызметінің мақсатын айқындай алмауға, ресурстарды дұрыс ескере алмауға, кәсіби және құндылық жағынан өзін-өзі таба алмауға әкеледі, нәтижесінде кәсіби, сондай-ақ өмірдің басқа тұстарынан көңілі қалып, апатияға, табыссыздыққа душар етеді.

Білім саласындағы кәсіби қызметтің нәтижесі жобалаудың құрылымдық базасын құрайтын технологияларды меңгеру мен тиімді пайдалану деңгейіне тәуелді. Жоба кезеңдерінің сапасы түпкі ойды жүзеге асырудағы барлық қалған әрекеттері мен қадамдарының нәтижелілігін қамтамасыз етеді. Осыдан барып, жобалауды кәсіптердің тұтас қатарының технологиялық негізі ретінде қарастыруға болады.

Бұл жағдай білім беру саласындағы мамандарды даярлаудың қалыптасқан жүйесі жобалау мәдениетін дамытудың қажетті деңгейін қамтамасыз ете алмауымен күрделенеді. Кәсіби білім шеңберінде тұлғаның жобалауға деген қабілеттері қалыптастырудың объектісі ретінде қарастырылмайды, яғни келешекте білім беру мекемелер жұмысының мазмұны мен формасын біріктіреді, қызметтің табыстылығына жағымсыз ықпал етеді және кәсібімен қанағаттану деңгейін төмендетеді.

Білім беру кез келген қоғамның маңызды құрылымы болып табылады. Себебі ол болашақ ұрпақты дайындаудың формасы ғана емес, құндылықтар мен нормалардың мәдениетке трансформациялануының формасы. Осы ретте, білім беруді үлкен әлеуметтік контекстіден тыс қарау зерттеушіні маңызды әдіснамалық кеңістіктен тысқары шығарып, бағалау мен болжамдарды біржақты етіп береді. Алайда тұтастық кеңістігіне алдағы мақсаттар мен міндеттерді нақты анықтап алмай ену еш нәтиже бермеуі мүмкін.

Кәсіби білім беру мекемелерінің іс-әрекеті экономикалық заңдылықтарға бағынады және елде жүріп жатқан экономикалық процестердің көпшілігінің ықпалын сезінеді. О.А. Свиридов білім берудің даму деңгейі мен мемлекет масштабындағы шаруашылық механизмдердің жағдайы арасындағы байланысты және білім беру жүйесінің білім беру қызметі тұтынушыларының нақты

мүдделеріне тәуелділігін айта келе, білім берудің әрі әлеуметтік институт, әрі өндіріс саласы және қызмет көрсету саласы ретінде анықтайды [1]. Демек, кәсіби білім беру жүйесіндегі дағдарыстық құбылыстардың түп мәнін экономикадан іздеген жөн. Мұндай түсіндірмелік байланыс бойынша ізденуде «адами капитал» теориясы бағыт нұсқаушы бола алады. Бұл амал дағдарыс себептерін анықтап қана қоймай, одан шығу жолдарын іздестіруде де көмек болады.

Білім беру саласындағы дағдарыс мәнін ағылшын ғалымы Ф.Г. Кумбс ХХ ғасырдың 70-жылдары әлемде орнаған жағдайға сүйене отырып, оқушылардың білім, білік, дағдылары мен шынайы өмірдің шапшаң өзгермелі талаптары арасындағы алшақтық ретінде көрсеткен. Сол тұста бастапқыда негізін неміс педагогы И.Ф. Гербарт салған деп саналатын білім беру процесінің субъект-объектілі парадигмасы (оқытушы да, білім алушы да жетекші звено деп қарастырылатын) әбден ескіргендігі көрінді. Рим клубы баяндамаларының бірінде «қолдай оқыту» деген атауға ие болған бұл парадигманың мәні таза репродуктивтік әдіске негізделген оқыту процесі технологиялар, білім көлемі мен құрылымының шапшаң өзгеруі жағдайында еңбек нарығы талаптарына жауап беретіндей мамандарды дайындауда қауқарсыз болды. Осы мәселе кейін келе көптеген маманның өз мамандығы бойынша жұмыс таба алмауының себебіне айналды. Ф.Г. Кумбс осыған дейін оқу-әдістемелік процесс шеңберінде шектеліп келген бұл дағдарыстың жүйелілігін ашты. Өткен ғасырдың 80-жылдары білімді тек шығарып отыратын репродуктивтік әдістеме орнына білім беру процесіне білім механикалық меңгеру ғана емес, проблема шешуін іздеу технологиясын негіз ретінде алған «проблемалық оқыту» ұсынылды. Қарабайыр шығарып беруді өзіндік сипатқа ие «кеңінен» іздестіру алмастырды, әрі жоғары оқу орындары студенттерді тұрақты білім көлемін меңгеріп қоймай, «ізденісті үйретуге» көше бастады [2].

Оқытудың жаңа парадигмасымен байланысты парадигма көпке созылған жоқ. Репродуктивтіге қарағанда табиғаты жағынан прогрессивті саналатын мұндай амал жеткілікті және әмбебап емес екендігі анықталды. Білім берудің жаңа әдістемесі ғана емес, жаңа парадигмасын жасау қажеттілігі барынша анық сезіле бастады. Мұндай парадигмаға американдық педагог Джон Дьюидің идеяларын негіз ретінде алынды. Ол бойынша студент белгілі бір көлемдегі білімді ғана емес,

а) Ойлау тәсілдері (теориялық, диалектикалық, логикалық, талдау мен жинақтау (синтез), жүйелік тұрғыдан келу);

ә) шығармашылық қабілетін дамыту (меңгерілген білімді түрлі жағдайларда, оның ішінде өз бетінше міндет белгілеуде, сондай-ақ міндетті шешудің жаңа тәсілдерінде қолдана білу);

б) кәсіби шеберлігін дамыту (тиісті әрекетті стандартты және стандартты емес ситуацияларда еркін жүзеге асыра білу)

Жаңа парадигманың мәні білім беру процесінде білім, білік, дағдыларды беруден қабілеттерді дамыту процесіне көшумен анықталды [3].

Мұндай парадигма өз заманында инновациялық болды, алайда оны жүзеге асыруды белгілі бір объективті де субъективті кедергілер туындады. Мәселе ғасырлар бойы педагог пен студенттер арасында орнаған қатынастардың, ол қатынастар мәнінің мүлде өзгеруінен туындады. Егер білім, білік, дағдыларды оқыту субъектісінен объектісіне белгілі бір коммуникация құралдары (мәтін, сөз, көрнекілік құрал) арқылы берілген болса, қабілеттерді беру мүлде мүмкін емес еді. Оларды тек қана бірлескен ісәрекет барысында дамытуға талпыну мүмкін еді. Сәйкесінше, оқытушылар мен студенттер арасындағы қатынастар жүйесі иерархиялықтан (субъект-объектіліден) әріптестік (субъект-субъектіліге) қатынастарға көтерілуге тиіс.

Сонымен қатар, білім берудің жаңа парадигмасы жоғары оқу орындарын ақпараттық ресурстармен қамтамасыз етудің жаңа амалын талап етті. Егер бұған дейін жоғары оқу орындарының ақпараттық базасы студенттердің мамандығы бойынша білім беру бағдарламасы бойынша игеруге тиіс ғылыми, оқу, әдістемелік және арнайы ақпаратпен шектелсе, дамыта оқыту жағдайында ол іс жүзінде шексіз еді, ал бұл жайт ақпаратты іздеу, жүйелеу, талдаудың жаңа технологияларын, яғни жаңа ақпараттық ресурстар мен технологияларды талап етті.

Сонымен, аталған өзгерістер оқытушыдан жаңа біліктерді, оқыту процесін ұйымдастыру, білімді тексерудің жаңа формаларын, көмекші қызметкерлер әрекеті мен қызметінің жаңа технологияларын талап етті, мұның барлығы білім беру мекемесін басқару жүйесін қайта құруды талап етті.

Қайта құру кезеңі білім беру саласын да қамтығаны белгілі. Өзгерістер «ақпараттық қоғамның» соққысын сезінді. Батыстың дамыған елдері ақпараттық өркениетке 40-50 жыл аралығында өткен болса, посткеңестік елдер ақпараттық қоғамға беталғанымен, оның басты ерекшеліктері, мәселен, интеллектуалдық капитал мен экономикалық инновациялық өркендеуі кеш байқала бастады. Бірінші заңдылықтың мәнін Э. Тоффлер «Білім – тұтас экономикалық жүйе

негізделген іргетас. Әрі барлық іскерлік бірлестік қоғамда қалыптасқан осы факторға тәуелді. Капитал, жұмыс күші мен жерге салыстырғанда, бұл факторды экономистар мен іскер адамдар өнім өндірісіне кететін шығынды есептегенде аз ескереді. Бірақ бұл аса маңызды ресурстардың бірі» деп сипаттаған. Бұл қорытынды жаппай өндіріс экономикасынан «білім экономикасына» өту кезінде көрінді.

Мұның барлығы біз қарастырып отырған кәсіби ісәрекет саласына тікелей қатысты. Д.Бэлл өз «телекоммуникациялық революция» деп атаған өтпелі кезеңнің үш аспектісіне назар аударады. Бірінші аспектісі «постиндустриалды қоғамнан қызмет көрсету қоғамынан өтуді» білдіреді, оны АҚШ-та 1970 жылы жұмыс күшінің 65% өндіріс пен құрылыста қызмет етсе, тек 5%-ға жуығы ауыл шаруашылығында болды. Өз зерттеушілер өндірістің құрылымы ғана емес, сипатында да түбегейлі өзгерістер болғанын көрсетеді. Олардың қатарында Адлер Ю.П., Аронов И.З., Шпер В.Л. әлем XX ғасыр аяғы XXI басынан бері жаппай өндірістен бас тарту алдында тұр. Оны алмастырған өндірістің жаңа типіне батыс зерттеушілері «lean production», яғни тұтынушы өзіне лайығын таңдап алуға тиіс техникалық құжаттарға сай біртекті бұйымдардың жиынтығын әзірлеуді көздейтін дәстүрлі «қамқоршы, үнемді өндіріс» деген атау берді. Оны әрбір тұтынушының қажеттілігін жеке-дара қанағаттандыратын, қажет көлемде және қажет уақытында өндіретін міндет алмастырды. Мұның барлығы мекеменің бәсекелестігінде де, экономикасында да сан емес, сапаны бірінші орынға шығарумен байланысты еді. Білім беру саласында мұндай жағдай XX ғасырдың 90-жылдары орнай бастаған болатын. Отандық білім беру жүйесінің тарихына шегініс жасайтын болсақ, кеңестік дәуірдегі тәжірибеде түрлі ғылыми-әдістемелік орталықтардың қызметі бір ғана табысты шыққан тәжірибені жаппай қолдану еді. Ал қазіргі заман білім беру мекемелеріне бұқара сұранысына қарай бағытын өзгертіп отыруға мүмкіндік жасады [4].

Д. Бэлл белгілеген екінші аспект технологиялық инновацияны жүзеге асыру үшін теориялық білімнің шешу маңыздылығын белгілейді. Ресейлік ғалым С.В, Лапшин «Бүгінде дамыған елдердің стратегиялық ресурсы ғылым мен еңбек сапасын олардың технологиялық бірлігінде» деп санайды. Егер талдай қарасақ, білім беру саласы менеджерлерін дайындау мен олардың практикалық әрекетін қамтамасыз ететін ғылымның теориялық базасы түбегейлі өзгермегенін байқаймыз. Бұл сала үшін базалық ғылым идеологияланған, әрі технологиялардың тиісті спектрімен қамтамасыз ете алмайтын кеңестік педагогика болды. 1950-1990 жылдар арасында жарияланған ғылыми зерттеулерді қарастырсақ, білім беру саласы менеджерлерін дайындаудың теориялық, практикалық, әдістемелік мәселелерін нысанға алған зерттеулер санаулы, олар ішінде тәуелсіздікке дейін жазылған еңбектер әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялану талаптарын аз ескерген. Демек, практикалық маңыздылығы төмен болатын «Менеджер» ұғымы ең алдымен, кәсіби басқарушылық базалық білімі сипатындағы жаңа типтегі басшы ретінде түсіндіріледі. Білім беру мекемелерін басқару – кез келгені жинақтай алатын тәжірибе ғана емес, ол терең меңгеруді қажет ететін ғылыми білімдер жүйесі, және туа біткен қабілетті, ерекше дарындылықты, лидерлік қасиеттерді талап ететін өнер. Заманауи білім беру мекемесінің басшысы – ол тек қызмет қана емес, кәсіп те, өйткені бұл қызмет кәсіптің барлық белгілеріне ие: жетекші іс-әрекет, арнайы білімді, білік пен дағдыны, арнайы тұлғалық әрі кәсіби сапаларды міндеттейді [5].

Қорыта айтқанда, жобалау мәдениеті барлық педагогикалық технологиялардың мәнін айқындайды, білім беру саласындағы мамандардың білік пен дағдыларының іргесін қалайды, ал бұл өз кезегінде субъектінің қоғамның өзге де элементтерімен өзара әлеуметтік-мәдени әрекеттесуінің технологиялық және құндылықтық формасы болып табылады. Білім беру саласындағы мамандардың жобалау мәдениеті тұлғаның барлық құрылымдарын қамтитын және маманның диагностикалық, педагогикалық, басқарушылық, сондай-ақ басқа да функцияларды жүзеге асыруының негізі, әлеуметтік-кәсіби рольдердің негізгі репертуарын меңгеру мен іске асырудың базалық жағдайы болып табылатын күрделі жүйелі білім. Бұл білім беру жүйесіне сәйкес, сонымен қатар оқудан тыс іс-әрекеттің мүмкіндіктерін пайдаланудың қажеттілігіне әкеп соғады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Свиридов О.А. Особенности экономики вузов в условиях перехода к рынку //Качество, инновации, образование. - №1. - 2004. - 21 б.
2. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире. Системный анализ. - М., 1970.
3. Дьюи Д. Школа и общество. - М.: Просвещение, 1970.
4. Бэлл Д. Социальные рамки инфромационного общества //Новая технократическая волна. - М., 1986. – 122 б.
5. Исаева З.А. Подготовка менеджеров в образовании в высшей школе. - Алматы, Қазақ Университеті, 2005.

А.А. Баелов, Г.К. Джумажанова
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

БІЛІМ БЕРУ СУБЪЕКТІЛЕРІ ТҰРҒЫСЫНАН ЖОО ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ-КӘСІБИ ҚАСИЕТТЕРІ

Қазіргі жаһандану жағдайында мемлекеттің әлемдік білім кеңістігіне енуі барысында болашақ мамандарды даярлаудың сапасын жақсарту мәселесіне баса назар аударылып отыр. Осы тұрғыдан Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Ұлт жоспары «100 нақты қадам» бағдарламасында «Ұлттың дамыған мемлекеттердің отыздығына кіруі үшін адам капиталының сапасын көтеріп, кадрлардың бәсекелестік қабілетін арттыруымыз қажет» – деп, нақты тапсырмаларды міндеттеген болатын.

Осыған орай, ағымдағы заманауи білім беру әлемнің жетекші мемлекеттерінің бәсекеге қабілетті талаптарына және инновациялық даму моделінің стратегиялық дамыту бағытына сәйкес құрылуы қажет. Осы жағдай әлемдік білім беру кеңістігінде жан-жақты интеграциялық білімге құмар, күнделікті өзгерістерге тез бейімделетін, өз бетімен шығармашылық іс-әрекеттер жасай алатын, әлеуетті, зияткер ұлтты қалыптастыруды қажет етіп отыр.

Бұл болса, білім беру субъектілері бойында белсенділік, бастамашылдық, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі белсендіру, өзбетімен шешім қабылдау сияқты тұлғалық-кәсіби қасиеттерін дамыту қажеттілігін арттырады.

Жоғары оқу орнындағы (ЖОО) білім беру субъектілерінің негізгілерінің бірі болып оқытушы екені белгілі. Ал заманауи педагогтың білім беруді ізгілендіруде, білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеу үрдісінде олардың әлеуметтік рөлінің басымдығы маңызды болып табылады. Осыған байланысты олардың құзыреттілігінен, шығармашылығынан және тұлғалық-кәсіби қасиеттерінің дамуынан білім беру сапасын артуы мен нәтижелігі талап етеді.

Барлық уақытта да білім беру үдерісінің негізгі мақсаты болып халықпен, қоғаммен, өркениетпен жинақталған қоғамдық тәжірибені сақтау және әрі қарай дамыту табылды. Білім беру белгілі бір оқу орындарында білімдерді меңгеру, ақпараттарды жеткізу және қабылдау, аталған тәжірибені игеруді ұйымдастыру үдерістері арқылы жүзеге асырылады.

Қоғамның қазіргі кезеңіндегі білім беру біртұтас тұлғаны қалыптастыру мен дамытудың факторы және нәтижесі тұрғысынан анықталып отыр. Осыған орай кәсіби білім беру мемлекет тарапынан жүргізіліп жатқан реформаларды дамытудың маңызды стратегиялық бағыттарының біріне айналды.

Болашақ маманды кәсіби даярлау мәселесінің тиімді де табысты шешілуі білім беру үдерісінің субъектілеріне тәуелді екендігі анық. Тұлғаның таным субъектісі, еңбек субъектісі, қатынас субъектісі болып табылатындығы мазмұнды баяндалған. Сол талдаулар нәтижесінде біз зерттеу пәнімізге сәйкес педагогикалық сөздіктегі «субъект – іс-әрекетті өзгертіп, түрлендіре алатын, жеке көзқарасын айтатын, шешім қабылдап, өзінің іс-әрекеттерін бағалап, өзін өзгертіп, өзін-өзі жүзеге асыра алатын белсенді саналы адам немесе ұжым», делінген анықтаманы басшылыққа аламыз.

Өйткені мұнда субъектінің өзінің іс-әрекеттеріне есеп бере алатындығы, өзін-өзі тануға қабілеттілігі, өзінің санасы мен жауапкершілігі туралы айтылып тұр. Ол өзінің өткен, осы және келер шақтарын сәйкестендіре алады. Ал оның өзгеруі оның ойларына, өзіндік стратегиясына сәйкес жүзеге асырылады.

Субъект психологияда «белсенділіктің, тұтастықтың, автономдылықтық жоғары деңгейіндегі адамдар» деп түсіндіріледі. Ал бұл болса, бізге білім беру субъектісі туралы сөз қозғауымызға мүмкіндік береді.

Психологияда жан-жақты зерттеліп келген субъект категориясы (А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, К.А. Абулханова-Славская, А.В. Брушлинский) философиядағы (Аристотель, Декарт, Кант, Гегель) басты ұғымдардың бірі болып санады. Білім беру субъектісі мен субъектілерарасындағы қатынастарды зерттеуде біршама қиындықтар туындайды. Өйткені субъектілердің әрбірі басқа субъектімен және бір мезгілде «өзін-өзі» жасау атты ортамен қатынасқа түседі.

Осы мәселе ғылымда «субъект-субъектілік қатынастар» деп белгіленіп, педагогика мен психологиядағы маңызды және жете зерттеле қоймаған мәселе болып қалып отыр.

Ж. Пиже субъектінің өзінің ішкі құрылымы өзіне түгелдей «бағынбайтындығын», өзін-өзі шындыққа айналдыратындығын, өз объектісі мен операцияларын өзі ұйымдастыратындығын айтады. Ал, біздің ойымызша, субъектінің ықпалды белсенділік пен қайта жасауға бейімділік сипаттарыаса маңызды саналады. Белгілі бір сипаттарды бойына жинақтай алған субъектілікті жеке бір функция ретінде қарауға болады. Білім кеңістігіндегі субъектілік көпфункционалды саналады. П.Ф. Каптеревтің пікірінше: «білім беру үдерісіндегі субъектілер өзін-өзі дамытуға міндетті, оның ішкі қайрат-күші басқаның дамуының бастауы мен қуат беруші импульсы бола алады» деген қорытындыға келген [3].

«Адам - адам» типтегі мамандықтардың кәсіби әрекеті тиімділігінің субъективті көрсеткіштерін қарастырған Ю.Е. Якунин «субъект - іс-әрекет –объект - қоршаған әлем» ұғымының орнына енді «субъект – іс-әрекет, субъект - қоршаған әлемді» қойды. Субъект - еңбек субъектісі болып табылады, субъект – еңбекті тұтынушы, бірақ кәсіби әрекеттің субъектісі тек кәсіби маманы (субъект ғана бола алады, өйткені ол белсенді, барлық үдерісті жоспарлайды, реттейді, бақылап түзету енгізеді. Субъект - субъект қатынасына бағынышты іс-әрекеттер кейпінде ғана. Бірақ іс-әрекеттерінің мақсаттарына жететін ортақ нәтижелері екі субъектінің өзара біріккен іс-әрекеттеріне тәуелді [4].

И.А. Зимняя білім беру үдерісіндегі субъект категориясын психологиялық-педагогикалық тұрғыдан былайша сипаттайды:

- 1) субъект үшін объект қажет;
- 2) өзінің іс-әрекеті (танымдық немесе эксперименттік) формасында (құралдар, тәсілдер) субъект қоғамдық болып табылады;
- 3) қоғамдық субъектті жүзеге асырудың нақты жекелік өзіндік формасы болады; ұжымдық субъект әр индивидтің бойында және керісінше орын алуы мүмкін;
- 4) саналы реттелетін өзара әрекет әрқашан субъективті, сол әрекеттің өзінде субъекттің өзі де қалыптасады;
- 5) жекелік әрекеттің субъектісі – саналы іс-әрекеттенетін жан;
- 6) субъектілік өзге адамдармен қарым-қатынас барысында анықталады – белсенділік, біреуге баулушылық;
- 7) субъектілік қарым-қатынастың, іс-әрекеттің, өзіндік сана мен болмыстың ажырамас тұтастығы;
- 8) субъектілік өзара әрекеттен тыс жүзеге асырылмайды, динамикалық басталады, тұрақталады және өзгереді;
- 9) субъектілік-интрапсихикалық категория [3].

И.А. Зимняяның тұжырымдауынша субъектінің іс-әрекеттеріне мақсат қоя білу, жоспарлау, орындаушылық іс-әрекеттер, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау жатады. Осыған сәйкес білім беру субъектісі тұрғысынан ЖОО оқытушыларының кәсіби іс-әрекетте мақсат қоя білуі, жоспарлай алуы, оны жүзеге асырудың тәсілдерін білуі, өзбетімен нәтижелерін бағалауы, кәсіби әрекеттің талаптары мен өзінің мүмкіндіктерін білуі, қиыншылықтар пайда болғанда оларды талдау және жеңу жолдарын таба білуі сынды қасиеттермен сипатталады [3].

Сонымен білім беру субъектісі дегеніміз оның іс-әрекетінің нәтижесі, ортаны өзгертуші, оны жасаушы немесе түрлендіруші. Өзіндік әрекеттер жасай алған адам субъектінің мәніне айналады. Адам өмірінде осы өмірдің субъектісіне айналатын белгілі бір сәті (жол басы) болады. Мүмкін тұлғаның даму динамикасы осындай сәттен басталып, «субъектілік» іс-әрекетке түседі, соның нәтижесінде тұлға ретінде дамығаны байқалады. Ал бұл әрекет субъектілік қарым-қатынастар (яғни, эмпатиялық, фасилиттенген) арқылы өзіндік ішкі жағдайдың табиғатына сай туындауы тиіс. Осыған орай, білім беру кеңістігіндегі субъект-субъектілік қатынастарды түсіну негізінде білім мен тәрбие пассионарлықты (баланың еңбектегі, танымдағы, еркін рухты тұлға ретінде қалыптасуындағы жекелей әлеуметтік қажеттіліктерін дамыту) жүзеге асыруға болады, сондай-ақ синергиялықты (үдеріске қатысушы – мұғалім, оқушы, ата-ана арасындағы өзара әрекеттесуден туындайтын энергетика) өркендетуге де мүмкіндік туындайды.

Зерттеу проблемасына қатысты ғылыми әдебиеттер талдау барысы ЖОО оқытушыларының тұлғалық-кәсіби қасиеттерін тұтас тұрғыдан зерттеудің маңыздылығын байқатты. Өйткені оқытушылардың бойынан көрініс алып қалатын жағымсыз қасиеттерді болдырмау білім беру үрдісін әлеуметтікпсихологиялық тұрғыдан кешенді қамтамасыздандыруға арналған ғылымиәдістемелік құралдарды талап етеді.

Осы айтылғандардың барлығы, ЖОО оқытушыларының тұлғалық-кәсіби қасиеттерін дамытуда мынадай қарама-қайшылықтардың бар екендігін көрсетті:

- ЖОО-да педагогикалық іс-әрекеттегі қарым-қатынасты ізгілендіру қажеттілігі мен оқытушылардың басым бөлігінің оны жүзеге асыра алмауы арасында;

- ЖОО-ның педагогикалық іс-әрекеттегі қарым-қатынасты ізгілендіруде оқытушылардың тұлғалық-кәсіби қасиеттерін тұтастық тұрғыдан зерттеу қажеттілігі мен оның ғылыми-практикалық тұрғыдан жеткіліксіз зерттелгендігі арасында;

- ЖОО оқытушыларының тұлғалық-кәсіби қасиеттерін тұтастық тұрғыдан қарастыруда өзін-өзі белсендірудің маңыздылығы мен оның ғылыми-әдіснамалық негіздерінің жасалмауы арасында;

- ЖОО оқытушыларының тұлғалық-кәсіби қасиеттерін дамытуға арналған психотехнологияны қолдану қажеттілігі мен олардың жеткілікті өңделмеуі, сонымен қатар мақсатты, жүйелі жүзеге асырылмауы арасында.

Бүгінгі күні барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Өйткені Қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқытушыларды заманауи әдіс-тәсілдермен оқытып, ой-өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу ғана емес білім беру субъектілерінің тұлғалық-кәсіби қасиеттерін дамыту қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Оқытушы бойындағы тұлғалық-кәсіби қасиеттерін дамыту маңыздылығы да міне, осында.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 15.08.2007.
2. Краевский В.В. Общие основы педагогики. - М.: Издательский центр «Академия», 2005. - 256 с.
3. Поваренков Ю.П. Психологическая характеристика профессиональной толерантности учителя // Вопросы психологии внимания: сб. науч. трудов / под ред. проф. В.И. Страхова. – Саратов: изд-во Саратов. ун-та, 2003. – Вып. 21. – 256 с.
4. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. - М.: Педагогика, 1981. - 186 с.
5. Развивающее обучение в вузе: [Сб.ст.]/ Тюмень гос.ун-т; [Редкол.: Загвязинский В.И. (Отв.ред.) и др.]) - Тюмень: ТГУ, 1983-112 с.
6. Колесникова И.А. Педагогическое проектирование Учеб. пособие для высш. учеб. заведений. - М.: Издательский центр Академия, 2005. - 288 с.

ӘӨЖ: 158.36

А.Т. Байболова

«Беген орта мектебі» КММ

Шығыс Қазақстан облысы, Бесқарағай ауданы

ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Хош иісті заттар дегеніміз иісі жағымды органикалық заттарды айтамыз. Ал хлорды немесе меркаптанды өздеріне ғана тән иісі болса да хош иісті зат деп атауға келмейді. Иісі сезілетін заттарды иісті заттар деп атайды. Химиялық тұрғыда еш айырмашылық жоқ. Бірақ егер ғылыми тұрғыда иісті заттарды зерттеу керек болса, онда өндірісте иісті заттарды қарастыру негіздеген. Аса танымал мускус иісі - парфюмерияның негізі- иісі өте өткір, тіпті жағымсыз, бірақ та өте аз мөлшерде эфирлердің құрамына қосқанда, олардың иісін күшейтіп, жақсартып жібереді. Индолдың иісі де жағымсыз, ал «Белая сирень» атты этірге қосқанда иісі білінбей де қалады.

Хош иісті заттар – парфюмериялық және косметикалық бұйымдарға, тағамға жағымды иіс беретін органикалық қосылыстар. Хош иісті заттар табиғатта кең тараған, олар көбінесе өсімдіктер мен жануарлар организмдерінде болады, жасанды жолмен алынатын, бірақ олар жеке құраушыларға бөлінбейді. Эфир майлары, табиғи хош иісті заттар құрылысы зерттеліп, олардан жеке қосылыстар бөліп алу нәтижесінде 19 ғасырда бірнеше хош иісті заттардың құрылысы анықталып, жай химиялық шикізаттардан синтезделе басталды. Алғаш ванилин, -фенилэтил спирті, индол синтезделді. Кейбір хош иісті заттарды табиғи заттардан алу тиімді болса, көптеген хош иісті заттарды синтездеп алу тиімді. Мысалы, 1 килограмм жұпар 30 мыңдай құдырдан алынады. Ал өнеркәсіпте жұпарға ұқсас хош иісті заттар синтездеу өте арзан., әрі тиімді. Хош иісті заттарды зерттеу, синтездеу нәтижесінде, олардың иісі мен құрылыстарында кейбір заңдылықтар бар екені анықталады. Әр түрлі хош иісті заттарға тән иіс сол заттың молекуласындағы функционалдық топтарға (карбинольдік-, карбонильдік-, күрделі эфир-) зат молекуласының көлеміне, тармақталу, тармақталмауына байланысты. Парфюмерия өнеркәсібінде қолданылатын қосылыстар молекуласында циклдік топшалар болады., яғни иісі бүтіндей алынған молекула құрылысына байланысты. Кейде құрылысы

ұқсас қосылыстардың иісі әртүрлі де, химиялық табиғаты бойынша алшақ заттардың иісі ұқсас болады. Табиғатта кездесетін және кездеспейтін көптеген хош иісті заттар синтезделіп алынды. Өтір, иіс су өндіру үшін негізгі процестердің бірі- «парфюмерлік композиция» деп аталатын аралық өнім жасау. Ол үшін белгілі мөлшерде алынған әр түрлі хош иісті өнімдер араластырылады. Парфюмерлік сұйық алу үшін алынатын өтір немесе иіс су түріне қарай оны спиртте ерітеді. Бір парфюмерлік композиция жасау үшін әр түрлі хош иісті заттар және хош иісті өнімдер керек.

Эфир майлары негізінен парфюмерия, клсметика және тамақ өнеркәсібінде органикалық синтезде, мысалы, пинен-камфора синтездеуде, скипидар-сыр, бояу өндірістерінде, тағы басқа еріткіш ретінде қолданылады. Көптеген тамақ өнімдері үшін олардың мөлшер пайыз бөлігімен анықталады. Тамақ өнімдерінің хош иісі маңызды сапа көрсеткіші болып табылады. Жағымды хош иіс тәбетті ашады және тағамның сіңімділігін жоғарылатады. Хош иісті заттардың жеңіл булануын кейбір тамақ өнімдерін аспаздық өндегенде және сақтағанда ескеру қажет. Тамақ бұзылғанда жағымсыз иістер пайда болады, ол күкіртсутек, аммиак, индол, скатол және т.б. заттардың түзілуіне негізделген.

Хош иісті заттардың жіктелуі

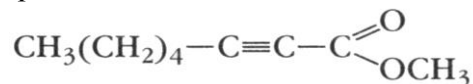
Хош иісті заттар көптеген органикалық қосылыстарда кездеседі. Олардың құрылыс әр түрлі болып келеді: көбінесе қаныққан және қанықпаған ашық циклді сипатта, ароматты қосылыстарда, тұйық тізбегінде әр түрлі санды көміртекті атомдары бар тұйықталған тізбектерде кездеседі. Хош иісті заттарды олардың иісіне қарап жіктеу қарастырылған еді, бірақ ол нәтиже бермеді, себебі ғылыми негізге бағынбайды және де көптеген қиындықтарға тап болды. Қажеттілігіне қарай хош иісті заттарды жіктеу де шартты болып табылады. Өйткені бір топтағы хош иісті заттардың қажеттілігі де әр түрлі: мысалы, парфюмерия үшін, тамақ өнеркәсібі үшін.

Хош иісті заттарды органикалық қосылыстар кластарына жатқызып жіктеу тиімді. Мұндай жіктеу заттың иісін оның молекуласының құрылысмен және функционалдық топтың табиғатымен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Хош иісті заттардың ішінде ең үлкен топ – күрделі эфирлер. Көптеген хош иісті заттар альдегидтерге, кетондарға, спирттерге және кейбір басқа органикалық қосылыстарға жатады. Төменгі май қышқылының эфирлерінің және майлы спирттердің иістері жеміс-жидек тәрізді (жеміс-жидек эссенциясы, мысалы изоамилацетат), алифатты қышқылдардың эфирлері және терпенді немесе ароматты спирттердің иістері- гүлдің иісі тәрізді (мысалы бензилацетат, терпинилацетат), бензойды, салицилды эфирлердің және басқа да ароматты қышқылдардың иістері – тәтті бальзамдалған иісті болып келеді. Кетондардан көп тараған және алициклді маңызы бар, тұйық тізбек құрамында ктотобы бар (ветион, жасмон) немесе тізбектің шетінде (ионондар), және майлы-ароматты (п-метоксиацетофенон), спирттерден-бірағанды терпенді (ераниол, линалоол) және ароматты қосылыстардан –(бензил спирті) жатқызуға болады.

Заттың иісі мен оның құрылысы арасындағы байланыс

Заттың иісі мен оның құрылысы арасындағы байланыс туралы көптеген экспериментті жинақтар (түрі, функционалдық топтың орналасуы мен саны, көлемі, тармақталуы, кеңістіктік құрылымы, қосарланған байланыстар және т.б.) мәліметтер бойынша заттың иісін болжауға жеткіліксіз. Соған қарамастан кейбір қосылыстар топтарына белгілі заңдылықтар айқындалды. Бір молекулада бірнеше бірдей функционалдық топтардың жинақталуы иістің әлсіреуіне немесе тұтастай жоғалып кетуіне әкеп соғады (мысалы бір атомды спирттердің көпатамды спирттерге ауысқан жағдайда). Қалыпты құрылысты изомерлерге қарағанда изоқұрылысты альдегидтердің иістері көбінесе күшті және жағымды болады. Иіс шығару қабілетіне көбінесе молекуланың көлемі әсер етеді. Көбінесе гомологиялық қатарда орналасқан көршілес заттардың иістері ұқсас болып келеді, бірақта иістің күші бір мүшеден екіншісіне ауысқанда өзгеріп отырады. Молекула қандай да бір көлемге жеткенде иіс жоғалады. Айталық, 17-18 көміртек атомдары бар алифатты қатардағы қосылыстардың иістері мүлдем жоқ. Иіс, сонымен бірге, тізбектегі көміртек атомдарының санына да байланысты. Мысалы, макроциклды кетондардың C_{5-6} ащы миндалдың иісі тәрізді немесе ментолға ұқсас. C_{6-9} – ауыспалы иістер береді, ал C_{9-12} – камфараның иісі немесе жалбыздың иісіне ұқсайды, C_{13} – шайырдың немесе кедрдің иісін береді. C_{14-16} – мускустың немесе шабдалының иісі, C_{17-18} – пияздың иісі, ал C_{18} қосылыстардың иістері мүлдем сезілмейді немесе өте әлсіз.

Басқа жағынан қарасак: кейбір органикалық химиялық қосылыстардың құрылысы ұқсас болса да, иістері әрүрлі, ұқсамайтын болып келеді. Мысалы, раушан гүлді тәрізді иіс розоацетатқа тән:

$C_6H_5CH(CCl_3)OCOSCH_3$ 3-метил-1-фенил-3-пентанол, ал оның цис-изомері –гераниолдың –нерол, розеноксидтің формуласы мынадай: $C_6H_5CH_2CH_2C(CH_3)(C_2H_5)OH$.

Заттардың еру дәрежесі де иістерге әсер етеді. Айталық, кейбір иісті заттар таза күйінде иістері жағымсыз (мысалы, цибет, индол). Әр түрлі хош иісті заттарды әр түрлі көлемде араластыру арқылы жаңадан бір иістің әкеп соғуына, немесе мүлдем жойылып кетуіне ықпал етеді.

Стереохимиялық теориясы бойынша (Дж.Эймур, 1952) алғашқыда 7 иістің бар болуы болжанған еді, олар 7 типті рецепторларға сәйкес келеді; соңғылардың хош иісті заттардың молекулаларымен әрекеттесу нәтижесі геометриялық факторларымен анықталады. Мұнда хош иісті заттардың молекулалары қатты стереохимиялық модель тәрізді көрсетілген, ал иіс сезу рецепторлары – әр түрлі пішінді ойықтар тәрізді, әр иістің өзіне сәйкес ойығы болады деп есептелінген. Қазіргі ғылым да осы теорияға негізделеді, ол «кілттің құлыптың аузына сәйкес келу» принципі деп аталады. Иістер бірнеше топтарға бөлуге болады: камфоралы, эфирлі, гүл иісі, өткір, шіріген, жұпар иіс, күйдіргіш, ащы т.б. Иіс молекулаларының белгілі бір пішіні бар деп есептеледі, мысалы: камфора иісі домалақ, мускус –дискі тәрізді, гүл иісі –құйрығы бар батпырауық тәрізді. Иіс сезу мүшелеріндегі сезгіш ойықтар иіс молекулаларына сәйкес келеді.

Адамға иістің бір молекуласы жеткіліксіз, сигнал миға жету үшін 320 дана керек. Ал итке иіс молекуласының 8 ғана жеткілікті, өйткені оларда 220 млн. иіс сезу жасушалары бар, ал адамда 6 млн. ғана. Жер шарында ауаның бір куб метрінде бір молекула иісті сезе алатын жануар да бар. Мысалы: жібек құртының аталығы аналығының бөлетін 10000 нан 1 мг иісті 10 км жерден сезе алады. Жануарлардың сезетін иістері шектеулі, олар: қарсы жыныстың иісі, тамақ, ұрпағының иісі, үйге қайтар жолдың иісі, қауіп-қатер т.б. Иттер иісті 10 м жерден, альбатрос балық иісін 3-км ден, ал акула теңіз суындағы бір тамшы қанды 4 км жерден сезеді. Адамның иіс сезуі қандай да бір затпен немесе оқиғамен, эмоциялық күймен байланысты. Түрлі ағзалардың иіс сезу аймағы әр түрлі, мысалы адамда- 4,8 см², итте 64,5см², акулада- 130см². Бұл жерде әртүрлі ағзалардың иісті сезіп қабылдауына тіршілік ортасы мен өмір сүруге бейімділіктері де әсер етеді. Мысалы, акуланың иісті қабылдауына судың тығыздығы кедергі келтіреді, ал иттерде иіс сезім тек қорек іздеу қызметін ғана атқарады. Ал адамдар да ерекше денсаулықтарын сақтауда маңызды, кейде иіс сезім арқылы адам өмірін де қауіптен сақтап қалады.

Иіс түйсігі Иіс, иіссезімі, иіс түйсігі- адамның және жануарлардың иіс органдары арқылы сезу процесі. Иіс сезіммен беріліп отырады. Заттың мұрынға, танауға тартылған ауамен бірге, ал ауыздағы тағам иісі көмей алдындағы таңдай тесігінен өтіп, кеңсірік ішіндегі кілегей қабықтың таяқша тәрізді клеткаларындағы сезу рецепторларына әсер етеді. Әдетте, тыныс алу кезінде иіс аз сезіледі де, ауаны күштірек тартқанда көбірек білінеді. Адам әртүрлі иісті едәуір ажырата алады және бұл адамның тұрмыс-салтына, кәсібiне қарай ерекше дамиды. Адамның иіс сезу қабілетін жаттықтыруға, күшейтуге болады. Мысалы, тәтті тағам, шарап, темекі, парфюмерия кәсіптеріндегі иіс талдаушы мамандар иісті жақсы ажыратады. Иіс сезімнің адамның сыртықы дүниені тануда, азық-түліктің, дәрі-дәрмектің сапасын анықтауда маңызы зор. Иіс адамның көңіл күйіне, жалпы мінез-құлқына жағымды (қолайлы), не жағымсыз (қолайсыз) әсер етеді. Мысалы, жұпар иісті заттар адамның көңілін сергітсе, шылым түтіні, газ иісі басты ауыртады, көңіл-күйді төмендетіп, адам селқостанады, жүрегі айниды. Иіс сезімі соқыр, мылқау, керең адамдарда ерекше жетілген. Иіс сезімі темпeртаура ауытқуына, ауа ылғалдылығына, орта жүйке жүйесі жағдайына, түрлі ауруларға байланысты өзгереді. Сүтқоректілердің иіс сезімін үш түрге бөледі: макросоматикалылар- иісті күшті сезетіндер (сүтқоректілердің көпшілігі, әсіресе жыртқыштар, тұяқтылар). Жылқы – макросоматиктерге жатады. Жылқының иіс сезу мүмкіндігі өте жоғары деңгейде дамыған. Оның желбезекті кең танауы бір емес бірнеше иісті қатар сезеді. Жылқы иесінің ішкі түйсігін (көңілауанын, алаңдауын, жайбарақаттығын) иісі арқылы айыра алады. Егер мініп жүрген атыңыз үркісе, жүруден тартынса, қашса, онда жайсыз иіс сезгені. Жалпы, жылқы малы иістенген, ескірген шөпті жемейді. микросоматикалылар – иісті нашар сезетіндер (мысалы ескекаяқтылар, тіссіз киттер, приматтар) және аносоматикалылар – иіс сезбейтіндер (мысалы, тісті киттер, дельфиндер). Иіс сезімі, әсіресе, жәндіктерде жақсы дамыған, себебі, олар тозаңмен қоректенетіндіктен және бір гүлдер (мысалы, орхидея) жәндіктер арқылы тозаңданатындықтан гүл иісін сезудің маңызы зор. Организмнің иіс газы мен улануы – иіс тию деп аталады. Иіс газы өндіріс орындарында, үйде отынның толық жанбауынан, яғни оған ауаның толық түспегендіктен пайда болады. Газ плитасын дұрыс пайдаланбаса, пештегі отын (көмір, тезек, ағаш) әбден жанбай, мұржан ерте жапса, үй ішінде улы газ жиналып, адамға иіс тиеді.

Иісті сезу үшін иісті заттың молекулалары иіс сезгіш рецептерлерімен байланысқа түсу керек. Сондықтан да иісті заттардың қасиеттері- ұшқыштығы, липидтерде ерігіштігі иіс сезу қабатында

адсорбцияланады. Бірақ та белгісіз жайт ретінде иіс сезу қоздырғышының механизмі химиялық па, әлде физикалық қасиеттері механизмнің тиімділігіне жеткізері белгісіз.

Ғалымдар бүгінгі күні иісті заттың рецепторлармен әрекеттесуден кейін мидағы анықталатын жолдың тізбегін анықтап ашып берді. Айталық, америкалық ғалымдар Ричард Аксель және Линда Бак осы салада жүргізген зерттеулері бойынша Нобель сыйлығына 2004 жылы ие болды. Әрине бұл физиология және медицина саласы. Иісті қабылдау механизмін негіздеу мақсатында екі түрлі теория ұсынылған. Олар химиялық және физикалық теориялар. Химиялық теорияға сәйкес иісті қабылдау механизмінің негізінде иісті заттардың молекулаларының құрылысымен сипатталады. Физикалық теория иісті заттар молекуласының төменгі жиілікті тербелісінен туындайтын электромагниттік тербеліспен түсіндіріледі. Қазіргі кезде иіс сезу механизмін түсіндіретін теорияға сәйкес адекватты тітіркендіргіштер молекуласы иіс торшаларының хеморецепторлық мембранасымен әрекеттеседі. Иіс торшаларында арнаулы нәруыздардан құралып, тітіркендіргіш молекуласымен, атомымен немесе иондармен жылдам әрекеттесетін белсенді рецептивтік орталық немесе бөлім болады. Хеморецепторлар беткейкілегей қабатымен қапталған. Осы кілегей қабаты торшаның рецептивтік беткейінің тітіркендіргіш молекуласының әсерін қабылдау мүмкіндігін реттеп отырады. Иісті қабылдау теориясына сәйкес процесі екі түрлі әрекеттесудің нәтижесінде жүреді. Иісті заттар молекуласының қабылдаушы учаскемен түйісуінің салдарынан пайда болған зарядты контакты түрде өткізу және зарядтарды беретін молекулалық кешендер түзу арқылы. Бұл кешендердің құрамына әр уақытта рецепторлар нәруыз молекулаларына енеді. Олардың белсенді бөліктері электрондар доноры мен акцептор қызметін атқарады. Бұл теорияға сәйкес рецептивтік бөлікте иісті заттар молекулаларымен бірнеше жерден әрекеттеседі.

Иіс сезу жүйесінің қызметін зерттеудің кілтін ашуда иіс сезетін рецепторлардың жұмысын бақылайтын мындаған гендердің жауап беретіні табылды. Л. Бактың және Р.Аксельдің 1991 жылы жариялаған мақаласында сипатталды. Иісті сезуде ағзадағы барлық гендердің 3% араласады. Әрбір геннің бір ғана иіс сезетін рецепторға жауап беретін ақпараты бар - иісті шығаратын затпен әрекеттесетін нәруыз молекуласы. Иіс сезгіш рецепторлары рецептор жасушаларының мембранасына бекиді де иіс сезгіш эпителий түзеді. Әрбір жасуша тек арнайы түрдің ғана рецепторына жауап береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Р.М. Абдуллабекова «Табиғи шикізаттан алынған биологиялық белсенді қоспаларды жасап шығарудың технологиялық және гигиеналық негіздері». – Шымкент, 2002
2. М.Н. Аширматова, Ф.И. Шарипова, Б.К. Махатов «Влияние фитопре-паратов на обменные процессы». - Алматы. 1999.
3. Қ. Рахимов «Қазақ халық емшілігіндегі өсімдіктердің шипалық қасиеті» зерттей түсу - негізгі мақсаттардың бірі //Денсаулық журналы. - №3. - 2002.
4. А. Исин «Дәстүрлі қазақ медицинасының ерекшеліктері» //Абай журналы. - №2. -2002ж.
5. А. Отарбаев «Жабайы өсімдікті шетке теппейік» (өсімдіктердің емдік қасиеті туралы) //Жаршы. - №2. - 2002.

УДК: 35.81

А.Р. Байрамова
КГУ «Борасинская СШС»
Казахстан, Бескарагайский район

ПРИЗНАКИ МЕСТОИМЕНИЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Проблема местоимений – одна из наиболее сложных проблем грамматики английского языка. Местоимения по традиции определяются как часть речи, которая указывает на предметы, признаки и количества, но не называет их (кто, ты, этот, некоторый, несколько). Такое понимание не является в настоящее время общепринятым. Для того чтобы включить местоимения в систему частей речи, следует подробнее рассмотреть особенности значения и формальных показателей местоименных слов.

При изучении особенностей значения местоименных слов необходимо принимать во внимание, что для местоимений характерны три основные семантические функции:

1) дейктическая функция (< гр. *Deixis* - указание) – указание на условия речевого акта, соотношение того, о чем говорится, с условиями речевого акта и его участниками (я "говорящий", ты

"слушающий", вам "принадлежащий вам, т.е. слушающий", этот "находящийся вблизи от места речевого акта", тот "находящийся вдали" и т. п.);

2) анафорическая функция (< гр. Anaphora - отнесение) – соотнесение элементов данного высказывания с другими частями текста, отсылка к сказанному ранее (такой "подобный или равный тому, о чем говорится", другой "не такой, о котором говорилось" и т. п.);

3) кванторная функция – указание на тип предметной отнесенности имени, т. е. соотнесение имени с различными классами предметов и их признаков: с классом предметов или признаков, о которых говорящий хотел бы получить информацию от слушающего (кто?, какой?, сколько?), с классом не известных говорящему или слушающему (и поэтому неопределенных) предметов либо признаков предмета (кто-то, что-нибудь, какой-либо, сколько-то); с классом универсальных, всеобщих признаков (все, любой, всякий);

По характеру выполняемых функций местоименные слова делятся на восемь функционально-семантических разрядов:

1. Личные: я, мы (1-е лицо) – указывают на говорящего; ты, вы (2-е лицо) – указывают на слушающего;

2. он, она, оно, они (3-е лицо) – указывают на того (на то), о ком-чём говорится. Местоимения 1-2-го лица имеют дейктическую функцию отсылки к участникам акта речи; местоимения 3-го лица называются иногда лично-указательными, они совмещают лично-дейктическую функцию с ситуативно-указательной (Вот он идет) и даже анафорической (Это Петров. Он уходит).

3. Возвратное местоимение себя выполняет дейктическую функцию и указывает на отношение производителя действия себе: Издревле сладостный союз поэтов меж собой связует (Пушкин); Везде Онегина душа себяневольно выражает (Пушкин).

4. Притяжательные: мой, твой, наш, ваш, свой; его, её, их (три последних слова – несклоняемые: вот его дом, вижу его дом, обрадоваться его дому) связаны с дейксисом и анафорой – указывают на принадлежность чего-либо говорящему, слушающему или тому о ком-чем говорится.

5. Указательные: этот, тот, такой, таков, столько; устар. экий, этакий, сей, оный – имеют общее значение указания на предметы, их качество и количество. В зависимости от ситуации речи они выполняют либо дейктическую (Это дерево ближе, чем то), либо анафорическую функцию (Дети разбежались, и этоозадачило воспитателя).

6. Вопросительно-относительные:

1) вопросительные, содержащие количество: кто, что, какой, каков (устар. каковой), чей, который, сколько (кванторная функция);

2) относительные – перечисленные выше местоимения в функции союзных слов, соединяющих главную часть сложноподчиненного предложения с придаточной: Кто не может взять лаской, тот не возьмет и строгостью (Ч.); О вы, которых ожидает отечество из недр своих! (Лом.) – анафорическая функция.

Определительные: весь, всякий, каждый, сам, самый, любой, иной, другой; всяк, всяческий – указывают на обобщенный признак предмета (кванторная функция).

7. Отрицательные: никто, ничто, никакой, ничей, а также некого, нечего, не имеющие формы именительного падежа (кванторная функция).

8. Неопределенные: некто, нечто, некоторый, некий, несколько, а также местоимения, образованные от вопросительно-относительных местоимений с помощью словообразовательных элементов кое-, -то, -либо, -нибудь (кто-то, кто-либо, какой-нибудь, сколько-нибудь, кое-кто и др.) – указывают на неизвестные, неопределенные предметы, признаки или количества. Местоимения этой группы также выполняют кванторную функцию.

Местоименные слова – замкнутая, непродуктивная лексическая группа; новые местоименные слова в русском языке не появляются. Однако местоименные значения могут развиваться у некоторых прилагательных, существительных, числительных: данный вопрос (этот); известный просчет (некоторый); определенный определенный успех (какой-то); смех – дело серьезное(нечто); жил-был один человек (какой-то).

По грамматическим свойствам местоименные слова обычно делятся на три разряда:

1. Предметно-личные местоимения-местоименные существительные кто, что, я, мы, ты, вы, он, она, оно, они, себя, никто, ничто, некто, нечто, кто-то, кто-либо, кое-кто, кто-нибудь, что-то, что-либо, что-нибудь, кое-что, а так же всё (Всё пройдет), все, то, это – по частеречному значению близки к существительным, так как указывают на предметность. В предложении эти местоимения

выполняют те же функции, что и существительные, - являются подлежащими или дополнениями: Я вас любил... (П.)

2. Признаковые местоимения-местоименные прилагательные: мой, твой, наш, ваш, его, её, их, свой, этот, тот, такой, таков, экий, этакий, сей, оный, какой, чей, который, каков, каковой, сам, самый, весь, всяк, всякий, всяческий, любой, иной, другой, некоторый, некий, какой-то, какой-либо, какой-нибудь, чей-либо, который-нибудь и др. – в грамматическом плане не противопоставлены прилагательным. Они имеют частеречное значение признака предмета, не называя этот признак прямо, но, указывая на него (отвечают на вопрос "какой?"); согласуются с существительными в роде, числе, падеже и по одушевленности \ неодушевленности (мой дом, моя страна, моё отечество; такой город, такие города; вижу этот стол, но этого коня); в предложении являются определением или именной частью составного сказуемого (Это письмо – Ваше).

3. Количественные местоимения (местоименные числительные): сколько, столько, несколько, сколько-нибудь, как уже отмечалось, по грамматическим свойствам не противопоставлены числительным.

Кроме того, местоименные слова устанавливаются в рамках таких частей речи, как наречия (местоименные наречия где, куда, как, зачем и т. п.), безлично-предикативные слова (Каково ему сейчас?) и даже глагол. Многие ученые (в частности, М.В. Панов) полагают, что используемые в практике грамматического анализа вопросительные обороты "что делать?" и "что сделать?" [Петя (что делает?) рисует] являются не чем иным, как местоименными глаголами.

4.1 Начальная форма местоимений

Начальная форма местоимения – форма именительного падежа, единственного числа, мужского рода: мой, наш, какой, который. В тех случаях, когда местоимение не изменяется по числам или не имеет числа и рода, начальной является форма именительного падежа: я, ты, мы, вы, кто, что, кто-нибудь и др. Некоторые местоимения (себя, нечего, некого) не имеют формы именительного падежа. В этих случаях следует отметить, что начальной формы нет, и надо назвать первую словоформу имеющейся парадигмы. Начальной формой местоимений его, её, их (со значением притяжательности) принято считать формы он, она, они. Однако формыего, её, их со значением притяжательности можно считать неизменяемыми местоимениями, лишь по своему происхождению связанными с лично-указательными.

Постановка вопросов к местоимениям затруднений обычно не вызывает. Исключение составляют относительные местоимения: Пока еще я сам не знаю, что буду писать (К. Паустовский) (буду писать что? – повесть, рассказ); А это синица, которая часто ворует пшеницу, которая в темном чулане хранится в доме, который построил Джек? (С. Маршак). Вопросы – кто ворует пшеницу?- которая (синица); что построил Джек? – который (дом). Местоимения указывают на предметы и замещают в предложениях существительные, называющие эти предметы. Следует задавать вопросы к т о? и ч т о?

4.2 Одушевленность и неодушевленность местоимений

Личные местоимения я, мы, ты, вы служат для обозначения лиц говорящих и слушающих, т.е. живых существ, они отвечают на вопрос к т о? У этих местоимений В.=Р., поэтому они считаются одушевленными. Однако в языке художественной литературы эти местоимения могут явиться средством выражения олицетворения и указывать на предметы неживой природы.

Местоимения **он, она, оно, они** регулярно употребляются для указания как на живые, так и на неживые предметы и соответственно отвечают на вопрос к т о? или ч т о? У этих местоимений всегда В.=Р.: вижу его – стол, человека, т.е. формы падежей не могут дифференцировать одушевленность \ неодушевленность, показателем категории является вопрос к т о? или ч т о?

Относительные местоимения кто и что и вопросительные кто? что? существенно различаются по признаку одушевленность \ неодушевленности. Относительное местоимение кто используется только для указания на лица. Относительное местоимение что – для указания как на живые, так и на неживые предметы, т.е. это слово утрачивает семантику неодушевленности.

Отрицательные и неопределенные местоимения с компонентами кто- и что- (кто-то, что-нибудь и т.п.) довольно четко противопоставляются по признаку одушевленности неодушевленности. Однако местоимения с компонентом что- так же как и относительные, утрачивают семантику неодушевленности. Местоимения в предложении могут употребляться вместо имен существительных, прилагательных, числительных, а при широком понимании местоимений и вместо наречий и слов категории состояния (безлично-предикативных слов). В зависимости от того, на что указывает местоимение, какую часть речи оно может заменить, а также от его грамматических свойств местоимения распределяются по следующим разрядам: местоимения-существительные,

местоимения-прилагательные, местоимения-числительные, местоимения наречия, местоимения-слова категории состояния. Показателями разрядов являются: а) значение указания (указывает ли оно на предмет, признак предмета, количество, признак действия или на некоторое состояние); б) на какой вопрос отвечает; в) слово какой части речи заменяет или словом какой части речи заменяется; г) грамматические признаки (морфологические и синтаксические свойства).

Местоимения-существительные указывают на предмет и отвечают на вопросы кто? что? в соответствующем падеже, имеют абсолютную, не повторяющую форм другого слова категорию падежа, в тексте они заменяют имена существительные или заменяются ими. В этот разряд входят слова: **я, ты, вы, он, она, оно, они, себя, кто, что** и производные от них.

Местоимения-прилагательные указывают на признак предмета и отвечает на вопросы какой? чей? каков? В соответствующей форме рода, числа и падежа (если эти категории у них есть). В тексте они заменяют имена прилагательные или заменяются ими; изменяются, как и прилагательные, по числам, родам и падежам, согласуются с именами существительными. К этому разряду относятся **идит себя** (3-е л., ед. ч.), **увидят себя** (3-е л., мн. ч.) местоимения: **мой, твой, наш, ваш, свой, каков, какой, чей** и производные от них.

Список литературы:

1. Д. Э. Розенталь, И. Б. Голуб, М. А. Теленкова. Английский язык.: Учеб. пособие 1991. – 559 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. редактор В. Н. Ярцева. – 2-е изд., дополненное. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.: ил.
3. Мигирин В. Н. Очерки по теории процессов переходности в русском языке. – Бельцы, 1971.
4. Сафонова С. С. Учебное пособие Изд-во ТГГПУ, 2008. – 198 с.
5. Сидоренко Е. Н. Очерки по теории местоимений английского языка. - Киев; Одесса: Любидь, 1990. – 148 с.
6. Английский язык: Теория. Анализ языковых единиц: Учеб. для студентов высш. учеб. заведений: В 2 ч. – Ч. 2: Морфология. Синтаксис / В. В. Бабайцева, Н. А. Николина, Л. Д. Чеснокова и др.; Под ред. Е. И. Дибровой – М.: Издательский центр "Академия", 2001. – 704 с.

УДК: 373

Д.С. Байскакова, А.Д. Кошанова, С.К. Агибаева
КГКП «Ясли-сад №7 «Ақ бота»
Казахстан, г.Семей

МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИННОВАЦИИ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Конвенция ООН «О правах ребенка» включает 12 основных пунктов, но есть одно право, не прописанное ни в одной из конвенций - право на любовь и счастливое детство. Для меня счастливый ребенок - это тот ребенок, который целый день улыбается, играет, интересуется. Сделать ребенка счастливым - это наша основная задача.

Общая тенденция к демократизации жизни казахстанского общества и пониманию демократических ценностей требует осуществления более глубокого процесса политического развития, направленного на укоренение демократических ценностей и культуры демократии во всех слоях общества, то есть процесса, не имеющего формального завершения. Построение демократии, нужно начинать не с того времени, когда человек обретает право участия в политической жизни страны, а с раннего возраста – с момента начала физического, интеллектуального, социального развития ребенка.

Можно сказать, что надежда нашего государства на устойчивые демократические преобразования – это дети, подготовленные к успешному обучению в школе, осознающие, что их мнения и взгляды ценятся в семье, школьной среде и в обществе.

Демократические изменения в области образования - процесс не легкий, требующий вдумчивого подхода. С одной стороны необходимо сохранить то положительное, чего удалось добиться за последние десятилетия, а с другой стороны - назрела острая необходимость внедрения новых подходов в сфере образования.

Одним из таких шагов является внедрение государственной программы «Балапан». В Казахстане по государственной программе «Балапан» создано 4022 дошкольные организации - детские сады и мини-центры. Это позволило увеличить показатель охвата дошкольным образованием до 65% в 2012 году, до 75% в 2014 году.

В результате, планируется в течение 2017-2018 годов охватить дошкольным воспитанием и обучением 82,7% детей, а в 2019-2020 годах довести эту цифру до 100%. Доля дошкольных организаций с полиязычным обучением составит к 2020 году 50%. Одной из главных стратегических задач государства Президент Республики Казахстан Нурсултан Абишевич Назарбаев ставит конкурентоспособное образование.

В Казахстане утверждена государственная программа развития образования и науки на 2016-2019 годы. Программа разработана на основе Плана Нации «100 конкретных шагов» с учетом ведущих мировых трендов, прошла широкое обсуждение в педагогической и научной общественности. Учтены предложения работодателей, бизнес-сообщества и международных экспертов.

Целью программы является повышение конкурентоспособности образования и науки, развитие человеческого капитала для устойчивого роста экономики. Среди основных задач программы можно выделить:

- улучшение качественного состава педагогических кадров дошкольных организаций и повышение престижа профессии;
- обновление содержания дошкольного воспитания и обучения, ориентированного на качественную подготовку детей к школе

Это говорит о том, что государство заботится о детях, ставит вопросы о раннем детстве и решает проблемы.

Без прошлого нет будущего - так гласит народная мудрость.

Сегодня Казахстан — состоявшееся молодое государство, страна с большим геополитическим значением, чьи достижения, также как и инициативы признаются мировым сообществом. И самое главное, наша страна имеет огромный потенциал и перспективы развития.

Чтобы государство успешно развивалось, воплощая в жизнь планы и мечты, обществу нужна национальная идея. И она прозвучала в Послании Президента Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь-2050: единая цель, единые интересы, единое будущее». Лидер нации провозгласил национальную идею «Мәңгілік Ел», которая рождена всем тысячелетним историческим опытом казахского народа, казахстанским путем, пройденным за годы независимости. «Мәңгілік Ел» - это новая идеологическая концепция страны, направленная на объединение, сплочение и согласие казахстанского народа. Мәңгілік ел – это наша стратегия развития достойного и великого Казахстана.

Национальная идея «Мәңгілік Ел» направлена на воспитание у детей и молодежи социальной ответственности, готовности к труду на благо казахстанского общества и чувства единения. У нас эта работа идет через предмет «Самопознание», через формирование нравственности наших дошкольников, тематические вечера и другие мероприятия. Сегодня воспитатель впитывает любые изменения, которые происходят, анализирует, выбирает лучшее и внедряет в практику, дабы максимально улучшить дошкольную практику и культуру.

Бесспорно, говоря об обучении, нельзя не затронуть важную составляющую процесса – воспитание, и можно ли вообще говорить об этих двух компонентах отдельно, конечно же нет, мы учим воспитывая, а воспитываем обучая – эта истина стала фундаментом любой образовательной системы уже не одно столетие назад, и сегодня в рамках идеи «Мәңгілік Ел» она звучит не менее актуально. Воспитать гражданина, патриота, интеллектуала можно лишь в эффективной среде, в которой созданы все условия для гармоничного развития личности. Перед нами стоит задача сформировать эту среду, подключив к диалогическому, в полном смысле, обучению все компоненты социума – родителей, педагогов, общественность, этнокультурные объединения. Лишь только в полном взаимодействии мы можем рассчитывать на результат в процессе формирования молодого человека, способного в дальнейшем принести пользу не только себе, но и стране, народу.

В стране накоплен опыт разработки новых подходов к дошкольному образованию. Идея созрела несколько лет назад и получила свое воплощение в документе «Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан. Дошкольное воспитание и обучение»

Огромное преимущество Казахстана заключается в том, что дошкольное воспитание стало частью государственной системы образования уже во второй половине XX века. Система дошкольного воспитания являлась важной частью выполнения государством своих обязанностей перед семьей, так как услуги предоставлялись либо бесплатно, либо за очень низкую плату. Это делало систему широкодоступной. Детям, как правило, гарантировались хорошее питание, медицинский контроль, а также возможность раннего обучения по официальной программе. Более половины детей в возрасте от 1 года до 7 лет охватывались системой дошкольного образования. Была

создана мощная «детская индустрия», работающая на ребенка. Однако, нельзя не отметить и некоторые негативные стороны. После резкой критики работы дошкольных организаций, обвиненных в переоценке роли среды в воспитании детей, центральной фигурой в детском саду стал педагог. Все это обернулось ограничением инициативы и самостоятельности ребенка. Деятельность педагога и ребенка стали жестко регламентированы. Во главу угла был поставлен процесс обучения, а не развития.

Многолетние исследования ученых и опыт педагогов-практиков свидетельствуют о том, что наибольшие трудности в школе испытывает не тот ребенок, который не умеет читать и писать, а тот, который не готов к новой социальной роли ученика и не достиг соответствующего уровня развития психических процессов, у кого не сформированы умения слушать и слышать, работать в коллективе и самостоятельно. Действительно, система фронтальных занятий вряд ли способствовала возможности индивидуального отслеживания за ходом развития каждого ребенка, определению индивидуальной траектории его развития, и скорее была направлена на развитие знаний, умений и навыков.

В качестве одной из важнейших задач в стране ставится задача поддержки использования эффективных технологий раннего обучения. В «Конвенции о правах ребенка» сказано, что образование детей должно быть направлено на развитие личности, талантов, умственных и физических способностей ребёнка в их самом полном объёме, также отмечено, что дети должны быть полностью подготовлены к самостоятельной жизни в обществе и воспитаны в духе идеалов, и особенно в духе Мира, Достоинства, Терпимости, Свободы, Равенства и Солидарности.

Осознавая, что дошкольное детство – это не подготовка к школе, а самостоятельный период развития человека, Стандарт ставит иные цели: создание полноценного пространства развития ребенка и организацию комплексного сопровождения его индивидуального развития, способствующего благоприятной социализации и усвоению им ключевых компетентностей, базирующихся на общечеловеческих и национальных ценностях. Стандарт предусматривает воспитание творческой личности, способной к позитивным отношениям в социуме на основе формирования компетентности ребенка.

Компетентность - это уровень развития, необходимый для самостоятельного решения возникающих познавательных проблем, определения своей позиции, позволяющий человеку адекватно выполнять нормы и правила жизни в обществе. Мы учим ребенка самостоятельно планировать свою деятельность, ставить цель, находить способы ее достижения. У дошкольника должна быть сформирована способность к смене социально-культурных позиций, произвольность действий.

Новизна Образовательного Стандарта дошкольного детства Республики Казахстан состоит в том, что основу образовательной деятельности дошкольных организаций определяет не деятельность педагога, регламентируемая базисным учебным планом, а ребенок, как субъект педагогического процесса. Ведущей формой деятельности детей становятся не традиционные занятия, а игра.

Социологические исследования, опросы родителей и педагогов показали, что дети приходят в детский сад играть и общаться со сверстниками, интересно проводить время. Все остальное воспринимается ими, как «досадная нагрузка», которую они стремятся избежать. Традиционно организованные занятия интересуют лишь 20% детей. Стандарт делает педагогический процесс более демократичным с позиции организации, более научным - с позиции соответствия возрастным особенностям детей.

Новый подход к построению педагогического процесса соответствует потребностям детей. Постепенное усложнение задач в игровой деятельности, позволяет ребенку идти вперед и совершенствоваться самостоятельно, т.е. развивать свои творческие способности, в отличие от обучения, где все объясняется, и где формируются в основном только качества исполнителя.

Мы стремимся к тому, что игра, являясь развлечением, отдыхом, должна перерасти в обучение, творчество, в моделирование человеческих отношений, их проявлений в различных сферах жизни. В результате освоения игровой деятельности в дошкольном периоде формируется готовность к общественно-значимой и общественно-оцениваемой деятельности ученья.

Социально-экономические преобразования в республике сегодня диктуют необходимость качественной переоценки содержания образования в целом и воспитания, в частности. Этот явление сопровождается сложными процессами перемен в сознании людей. Оттого чему и как мы научим подрастающее поколение, какие нравственные, моральные, духовные категории заложим в их сознание, как подготовим к культурно-творческому предназначению, во многом зависит прогресс нашего общества. Сегодня все более высокие требования предъявляют к педагогу, работающему с

детьми дошкольного возраста. Закономерным является появление стандарта педагога, определяющего его функции, умения, навыки.

Стандарт дошкольного образования Республики Казахстан ориентирован, прежде всего, на творческого педагога, владеющего не только методикой обучения, а в большей мере методами наблюдения и оценки, проектирования своей деятельности и прогнозирования развития ребенка. Деятельность педагога направлена на создание условий, обеспечивающих развитие личности дошкольника.

Стандарт призван перестроить мышление педагога, что позволяет ему активно включаться в педагогический поиск, осваивать новые способы действий, решать нестандартные педагогические ситуации, творчески варьировать и прогнозировать результат. Стандарт призван стимулировать педагога к самообразованию, как необходимому условию в решении организационно-методических проблем, повышающих уровень его профессиональной компетентности.

Думаем, что новые подходы к организации педагогического процесса, к профессиональной компетентности педагога, содержанию образования позволят успешно реализовать поставленные задачи. Развитие любого ребенка неповторимо. На процесс развития и познания мира ребенком влияет его окружение, социальный статус, материальное положение родителей и культурные нормы, а также местные или семейные традиции и обычаи. Обращение к мировой практике стандартов раннего детства показало, что в передовых странах прослеживается тенденция постановки семейного и общественного воспитания на одну ступень. В ряде стран разрабатываются специальные программы поддержки родителей в воспитании и обучении детей дошкольного возраста.

В Казахстане внедрена международная программа «Step by step», построенная на активном участии родителей в процессе воспитания и обучения детей дошкольного возраста. На протяжении 18 лет педагоги нашего детского сада, работая по данной технологии, достигли высоких результатов: по итогам рейтинга среди городских дошкольных учреждений в 2013, 2014, 2016 годах детский сад был обладателем номинации «Лучший детский сад города Семей».

Также в стандарте предусмотрена готовность дошкольного образования к новым формам взаимодействия с семьей, к установлению прочных связей с социумом на основе интеграции в его структуру, к демократизации педагогического процесса, к установлению открытых отношений в коллективе педагогов и детей, к созданию развивающей образовательной среды.

Нам очень нравится быть полезными своей стране, детям, родителям, так как мы уверены, что общечеловеческие ценности в сочетании с национальными, останутся незыблемыми для образования, общества и всего человечества и мы, идя рука об руку с педагогами Республики, будем вместе строить демократическое общество.

В настоящее время система образования в Казахстане обновляется в демократическом направлении. Делаются попытки внедрить демократическое содержание и демократические методы обучения в систему образования. Как нам известно, демократия в образовании дает детям ощущение своих полномочий. Свобода осуществления осознанного выбора, затрагивающего их повседневную жизнь и будущее, способствует повышению самоуважения у детей посредством воспитания у них чувства компетентности и независимости.

Список литературы:

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана.
2. Государственная программа развития образования на 2016-2019 годы.
3. Купавцев, А.В. Деятельностный аспект процесса обучения/А.В. Купавцева // Педагогика. - 2002. - №6. - С. 44-66.
4. Леонтьев, А.А. Что такое деятельностный подход в образовании /А.А. Леонтьева // Начальная школа плюс. - 2001. - №1 - С. 3-6.
5. Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118

Н.Н. Бачурин, Л.А. Мокрецова
Алтайский государственный гуманитарно-педагогический университет
имени В.М. Шукшина
Российская Федерация, г. Бийск

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФИЛАКТИКЕ ЭКСТРЕМИЗМА В ПОДРОСТКОВОЙ СРЕДЕ

В современный период, в сложившейся в России как и во многих других странах социально-экономической ситуации, получили особую актуальность проблемы в обществе и государстве, связанные с подростковым экстремизмом. Кроме того, в силу того, что подросткам сложно адаптироваться в политической и общественной жизни страны, явление подросткового экстремизма стало носить еще более общественно опасный характер, а именно: увеличивается количество преступлений с участием подростков, поднимается уровень насилия в подростковой среде, его проявления становятся более жестокими, носят характер и формы поведения, выходящие за границы общечеловеческих норм и правил поведения, сложившихся в обществе.

Кардинальные преобразования, происходящие во всех сферах жизни и деятельности современного общества, заметно отражаются на поведении подростков, когда происходит перелом традиционных моральных стереотипов, а в результате возрастает возможность проявления в молодежной среде различного рода негативных проявлений.

В настоящее время проблема подросткового экстремизма является актуальной как в России, так и в масштабах всего мирового сообщества.

Молодежь, как никакая другая демографическая группа, испытывает на себе всю мощь от навязываемых поведенческих парадигм, от тотальной регламентации ее действий, присущих современному состоянию общества.

Противодействие экстремизму на современном этапе развития общества и государства является первостепенной задачей и должно обеспечивать решение ряда государственных задач, а именно: охрану основ конституционного строя, целостности и безопасности Российской Федерации, защиту гарантированных Конституцией России прав и свобод человека и гражданина (свободу совести и вероисповедания, свободу мысли, слова, массовой информации и пр.).

Законодательные и федеральные органы государственной власти Российской Федерации ставят одной из приоритетных задач профилактику данным проявлениям антигосударственной, антиобщественной активности.

В ст.5 Федерального закона от 25 июля 2002 г. N 114-ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности» еще раз подчеркивается важность предупредительных, профилактических мер предупреждения экстремистской деятельности.

Под профилактикой понимается сложная, многоаспектная деятельность, направленная на недопущение девиантного поведения.

Как показывают многочисленные зарубежные и отечественные исследования (П.В. Агапов, С.С. Бекбосынова, П.Б. Белов, С.В. Борисов, Д.В. Вагурин, А. Ю. Евтюшкин, О.Н. Коршунова, В.В. Меркурьев, А.Г. Хлебушкин, Ю.Н. Зеленов, G.Samaganayake), особую социальную значимость приобретает «подростковый экстремизм», получивший наибольшее распространение среди учащихся и студентов системы профессионального образования. Именно молодежь, проводящая большую часть своего времени в стенах профессиональных учебных организаций, подвержена интенсивному и перманентному пропагандистскому влиянию национальных и международных экстремистских организаций, и ее представители являются наиболее активными участниками антисоциальной деятельности.

Приоритетными мерами должны стать воспитательные и пропагандистские меры, направленные на предупреждение и профилактику экстремистской деятельности. Для этого целесообразно использовать потенциал общественных, образовательных, научных и других институтов гражданского общества.

В [ст. 2](#) и [ст.14](#) Закона РФ «Об образовании» закреплено, что государственная политика в области образования основывается на принципах гуманистического характера образования, приоритета общечеловеческих ценностей, жизни и здоровья человека, свободного развития личности.

Кроме того, в Указе Президента РФ от 31.12.2015 №683 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации» указывается на повышение роли системы образования в воспитании молодежи как ответственных граждан России на основе традиционных российских духовно-нравственных и культурно-исторических ценностей, а также в профилактике экстремизма и радикальной идеологии.

Содержание образования является одним из факторов экономического и социального прогресса общества, которое должно обеспечивать, наряду с другими целями, формирование человека и гражданина, интегрированного в современное ему общество и нацеленного на совершенствование этого общества.

Кроме того, особое значение в этой связи приобретает готовность специалистов образования осуществлять требования, заложенные в Концепции национальной безопасности Российской Федерации, законах Российской Федерации: N390-ФЗ «О безопасности»; N35-ФЗ «О противодействии терроризму»; N114-ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности», и других нормативно-правовых актах, предусматривающих формирование готовности будущих учителей к профилактике экстремизма в подростковой среде и прежде всего, к возможности адекватных действий в различных ситуациях, связанных с возможностью возникновения экстремизма среди подростков.

Таким образом, на будущих учителей государством возложена непосредственная обязанность по профилактике экстремизма в подростковой среде.

В этом контексте особую актуальность приобретает проблема формирования готовности будущих учителей к профилактике экстремизма в подростковой среде в соответствии с требованиями, предъявляемыми Федеральным государственным образовательным стандартом высшего профессионального образования по направлению подготовки «Образование и педагогические науки».

По мнению В.А. Сластенина, «...совокупность профессионально обусловленных требований к учителю определяется как профессиональная готовность к педагогической деятельности. В ее составе правомерно выделить, с одной стороны, психологическую, психофизиологическую и физическую готовность, а с другой – научно-теоретическую и практическую как основу профессионализма» [1, с.33].

Положительный результат формирования готовности будущих учителей к профилактике экстремизма в подростковой среде возможен при условии разработанной технологии, механизмов, методов и средств формирования готовности будущих специалистов сфере образования. Формированию готовности будущих учителей посвящено большое количество исследований (Н.Д.Левитов, Л.А. Мокрецова, К.К. Платонов, А.Г. Ковалев, П.Р. Чамата, М.И. Дьяченко, Л.А.Кандыбович и др.).

Обобщая вышеизложенное, следует отметить, что к настоящему времени определены теоретические основы, методы, механизмы, средства готовности будущих учителей, однако отдельного исследования по формированию готовности будущих учителей по профилактике экстремизма в подростковой среде ещё не проводилось.

Таким образом, в педагогической теории и практике сложилась ситуация, которая характеризуется рядом противоречий:

- на социально-педагогическом уровне – между изменившимися социально-экономическими условиями развития современного общества и государства, политических угроз и вызовов в международном контексте, требований общества к современному учителю в России и недостаточным вниманием к проблеме формирования готовности будущих учителей к профилактике экстремизма в подростковой среде, а так же потребностями общества и государства в формировании у студентов готовности к профилактике экстремистской деятельности на основе правовой грамотности и социокультурной компетентности;

- на научно-теоретическом уровне – между необходимостью формирования у студентов готовности к профилактике экстремизма в подростковой среде и недостаточной теоретической исследованностью данного вопроса в высшей школе;

- на научно-методическом уровне – между необходимостью методического и практического обеспечения формирования готовности будущих учителей к профилактике экстремизма в подростковой среде и недостаточной его разработанностью в педагогической практике.

Данные противоречие обусловили проблему исследования, которая состоит в определении организационно-педагогических условий, повышающих эффективность формирования готовности будущих учителей к профилактике экстремизма в подростковой среде.

При всем этом профилактика экстремизма, прежде всего в подростковой среде, должна стать задачей не только системы образования, но и широкого круга органов государственной власти, органов местного самоуправления, а также институтов гражданского общества и средств массовой информации. В качестве одного из основных механизмов решения приоритетных задач по профилактике экстремизма может быть предложен программно-целевой метод, предусматривающий разработку, принятие и реализацию комплексных учебных программ, направленных на подготовку будущих специалистов в системе образования.

Список литературы:

1. Слостенин, В.А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование //Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педобразования: межвуз. сб. научн. трудов /под ред. В.А. Слостенина. - М.: МГПИ, 1982. - С. 19.

ӘӨЖ: 341.231.145

Н.Д. Башаева

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

АДАМ ҚҰҚЫҒЫН ОҚЫТУ МӘСЕЛЕСІ

Қазіргі әлемнің дамуы, адам құқығы мәселесіне ерекше назар аударуды қажет етеді. Адам құқығы мен бостандығын қамтамасыз ету әр мемлекет дамуының негізі болып табылады.

Мемлекетіміздің 2030 жылға дейінгі стратегиясы халқымыздың рухани, ғылыми және шығармашылық қабілеті жоғары болған жағдайда ғана Қазақстанның дамуындағы ұзақ мерзімге межелеген мақсаттарға жетуге болатындығын анықтап берді [1]. Білімнің айрықша басымдық алуы қазіргі қоғамдық прогрестің заңдылықтарынан туындайды. Өрсі биік білімдер адамдар мемлекеттің экономикалық даму деңгейін анықтайды, міне сондықтан да Қазақстан Республикасының Конституциясы жеке тұлғаның білімге деген сұранысын қанағаттандыру үшін өз азаматтарына кепілдік береді [2].

Қоғамымызда болып жатқан әлеуметтік – экономикалық және саяси өзгерістер білім беру саласын жетілдіруді талап етеді. Сондықтан қайта құрудың негізгі бастамасы мамандарды даярлаудан басталады.

Қазақстан Республикасы Конституциясы, «Білім беру туралы», «Жоғары білім туралы» заңдары болашақ мамандарды және оларды қазіргі заман талабына жауап бере алатындай етіп даярлауға аса ерекше көңіл бөлген. «Білім берудің гуманитарлық сипаты, онда адам тек жай зерттеу объектісі ретінде ғана емес, ең алдымен шығармашылық пен таным субъектісі құдіретті мәдениет үлгілерін дүниеге әкелген, әрі өзінің шығармашылыққа деген құлшынысымен оқушыларды баурап әкететін субъектісі ретінде көрінуімен бедерленеді»-делінген Қазақстан Республикасы білім беру тұжырымдамасында [3]. Міне, мұндай мақсатқа жету – білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқытудың әдіс – тәсілдері мен әр алуан құралдарын қолданудың тиімділігін арттыру міндетін жүзеге асыруды мақсат етеді.

Жалпы, білім беру негізінен үш түрлі мақсатты көздейді:

Біріншісі – табиғат, қоғам, техника, өнер туралы ғылыми білім негіздерін меңгеру. Бұған ғылымдағы негізгі заңдылықтардан, фактілерден жетекші ұғымдар мен идеялардан басқа, дүниетанымдық идеялар мен сенімдер, практикалық білік пен дағды және ғылыми зерттеу әдістері мен ойлау тәсілдері жатады. Екіншісі – оқушыларды практикалық іс-әрекетке өз бетімен қоғамдық пайдалы еңбек етуге даярлау. Үшіншісі - оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруды көздейді, оқушылардың ғылыми көзқарасы мен сенімдерін қалыптастыру оқу пәндерін оқытуда олардың танымдық және тәрбиелік мүмкіндіктерін мейлінше толығымен пайдалануды керек етеді. Білім беру – қоғамдық прогресс, ол арқылы алдыңғы ұрпақтың әлеуметтік маңызды тәжірибесі кейінгі ұрпаққа беріледі. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру,

халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп, білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделеді [4]. Бұл міндеттерді шешу үшін мектеп ұжымдарының, әр мұғалімнің күнделікті ізденісі арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәжірибеге, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды.

Қазіргі «Білім туралы» Заңның талаптарын орындау әлі де сан қырлы экономикалық – материалдық, ұйымдық, мамандық, құқықтық-нормативтік шараларды жүзеге асыруды қажет етеді. Солардың ішіндегі маңыздысы жастарға құқықтық білім беру, құқықтық тәрбиелеу.

Жастарды құқықтық сауаттылыққа тәрбиелеу – олардың қылмысқа ұрынбауына, өмірдің тиімді жолдарын өз бетімен шешуге үйренуіне, қолайсыз көріністерге бой алдырмауға жетелейді. Құқықтық білім берудің міндеті – барлық іске жауапкершілікпен қарайтын, өз құқығын жете меңгерген, заңдарды ұғынып қана емес, сонымен бірге сыйлай білетін, құқықтық мәдениеті жетілген, адамгершілігі мол, білікті маман даярлап шығару.

Азаттықты аңсаған бабаларымыздың арманы орындалды, тоталитарлық жүйе құрсауынан босап, тәуелсіз ел ретінде, қазақ елі – Қазақстан Республикасы болып бүкіл әлемге аты мәшһүр етілді. Қазақстан халқы құқықтық мемлекет құру жолына қадам басты. Оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

Құқықтық мемлекетті қалыптастыру, дамыту адам қоғамының көне заманнан негізгі мақсаты болды. Құқықтық мемлекетті орнықтыру үшін қоғамның құқықтық мәдениеті болуы керек. Өз кезегінде құқықтық жағдай заңмен реттеліп, тиісті билік органдарымен жүзеге асырылып отырса, онда мемлекеттің идеалды бейнесін анықтауға болар еді. Адамдар «заңның құлы» болмайынша құқықтық тәртіп те, демократия да жақсы дамуға тиіс емес. Заң – мемлекеттің ақылы, Сот – мемлекеттің жүрегі, Мәдениет – мемлекет тәртібі. Міне, зерттеуші – аналитиктердің құқықтық мемлекетті құрудағы ұсынып отырған қағидаттары. Құқықтық мәдениеттің адамгершілік санаттарымен тығыз байланыстығын қамтамасыз етсек, құқықтық мемлекет бейнесін нақты қалыптастыруға болады. Қоғамда мәдениетсіз адамгершіліктің болмайтынын және адамгершілік нышандарынсыз әлеуметтік-экономикалық заңдар жүзеге аспай, шешімдер орындалмайтынын академик Д.С. Лихачев орынды көрсеткен [5].

Қалыпты жағдайдағы адамның тәртібі, іс-әрекеті саналы түрде қабыданған шешімдері арқылы жүзеге асырылады. Бұл жерде сананың деңгейі, сезімдік дамудың адамның әрекетіне әсері бар екенін мойындаймыз. Сананың өзі белсенді әлеуметтік іс-әрекет нәтижесінде қалыптасады. Мұның өзі сана және әрекет мәдениетімен адамдар қатынасы мәдениетінің бір мағынаға саятынын көрсетеді.

Құқықтық сана, құқықтық тәрбие отбасынан басталады дегенмен, білім негізінсіз ешқайда асып бара алмайтындығымыз бесенеден белгілі. Тәрбиелік білім көзі мектепте десек, сол білім нәрімен оқушыларды сусындату ұстаздар еншісінде деп білеміз.

Еліміздің құқықтық мемлекет құру жолында бастаған игі істерінің бірі құқық негіздері пәнінен сабақ беретін мұғалімдерді даярлап шығару. Бұл кеңестік құқықтық жүйенің күйреуінен кейін қолға алған шаралардың бірі.

Құқықтық мемлекет құруды құқықтық саналы, құқықтық мәдениетті жастарды тәрбиелеуден бастау, оларды қоғам өміріне белсенді қатыстыру мәселесі тәуелсіздіктің алғашқы жылдарымен қатар келе жатыр. Оқушылардың құқықтық мәдениетін тәрбиелеу қазіргі кезеңде білім беру жүйесін реформалау процесінде орта білім беретін мектептер және отбасындағы тәрбиелеу үрдісінің педагогикалық ерекшеліктеріне байланысты маңызы артып отыр. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының болашақ азаматының жалпы адамдық және ұлттық идеяларға негізделген демократиялық өзгерістер негізінде құқықтық мәдениетін тәрбиелеуге қатысты жаңа көзқарастар қажеттілігі туындады.

Зерттеу өзектілігі мемлекетіміздің қазіргі саяси, экономикалық, әлеуметтік, құқықтық шараларды топтау кешенінде оқушылардың құқықтық мәдениетін қалыптастырып, дамытуда ерекше рөл атқаратын болашақ мұғалімдер, яғни студенттерді даярлау рөлінің өсуінен туындады.

Әрбір адам өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыра алатындай мүмкіндік беретін біздің қоғамымыздың дамуы әрбір азаматтың мектеп қабырғасынан басталатын құқықтық мәдениетінің тәрбиесіне тікелей тәуелді. Дегенмен бүгінгі уақытқа дейін оқушылардың құқықтық мәдениетін тәрбиелеудің педагогикалық негіздерін жете зерттемеу мектепті ізгілендіру тәжірибесінде терең шешімін таппаған. Заңгер-ғалымдар мен мамандардың көптеген еңбектерінде адам құндылықтары мен бостандық пен тәуелсіздікке деген ұмтылысы, қоғамда құқықтық тәртіпті күшейтетін немесе адамды тәрбиелейтін құқықтық әрекеттердің мәдениетін атқаруға деген бағыты мен жеке тұлғаны әлеуметтендіру арқылы жүзеге асады деп көрсетілген. Өкінішке орай, көптеген оқушыларда бұл үшін қажетті білім жетіспей, ал бар білімнің жеке тұлғаны қалыптастыруға ықпалы

төмен болып отыр. Көптеген оқушылардың құқықтық қатынастары арқылы нақты өмірде өздерін көрсете алмайтын, өзіне берілген құқықтары мен бостандықтарды пайдалана алмайтынын, құқықтары мен міндеттері арасындағы тығыз байланысты көрмейтінін бақылаймыз.

Қоғамдық ғылымдардың әртүрлі саласы өкілдерінің көптеген ғылыми-теориялық еңбектерін талдау негізінде келесі шешімдерге тоқталдық: зерттеушілердің бірқатары қоғамдағы демократиялық өзгерістер, әлеуметтік-экономикалық тиімділіктің өсуі, ақпараттық процесстердің динамизмі, техника мен ғылымның дамуы, өкінішке орай рухани құндылықтар саласында, оның ішінде жалпы білімдік деңгейлерді мектеп оқушыларының құқықтық мәдениетін тәрбиелеу саласында келеңді өзгерістермен жанамаланбағанын көрсетеді. Бұл жағдайда, біздің пікірімізше, көптеген оқушылардың дүниетанымы қоршаған шындықты қабылдау тұтастығы мен жүйелілігін жоғалтып, көптеген қарама-қайшы күштер мен тенденциялардың, әсерлер мен факторлардың өзекті шиеленіскен мәселесіне айналып отыр.

Адам құқығы мен бостандықтарын жүзеге асыру бәрінен де қоғамдағы адам құқығын қоғайтын халықтың мемлекеттік органдардың белсенді ролі мен жауапкершілігіне тікелей байланысты. Бұл, бірінші кезекте, құқық қорғау, сот, атқарушы органдарға қатысты, олардың әр адамға қызмет етуге, оның құқығы мен бостандығын қорғау және күзетуге, оның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге өздерінің азаматтық қызметтік міндеттеріне әрқашанда дайын болуына қатысты.

Соңғы жылдары практика көрсеткендей, егер мемлекет өз органдары мен өкілетті тұлғаларынан жеке адам құқығын қорғаудағы өз міндеттерін орындамағаны не болмаса дұрыс орындамағаны үшін жауапкершілік талап етпесе онда ешқандай құқықтық шаралар мен ойлап тапқан механизмдер айтарлықтай қорытынды шығармайды.

Мемлекет құқық қорғауда өз міндеттерінен тек қана заң негізінде және белгілі бір жағдайда ғана шектеле алады, алайда азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауда шектелуді енгізу сол құндылықты қорғаудағы қалыптасқан шынайы жағдайға сәйкес келуі қажет. Бұл жерде айтылған шаралар құқықтың, демократиялық мемлекеттің принциптеріне сай болуы керек.

Адам мен азаматтың белгілі қоғамдағы құқықтары мен бостандықтары, ондағы көптеген атрибуттардың кепіл болуымен жүзеге асады – мемлекеттік-саяси жүйемен, экономиканың тиімділігімен, құқықтық мәдениетпен және т.б. Демократиялық мемлекетте адам құқығы мен бостандығын қорғауда сот органдары, адам құқығы жөніндегі парламенттік өкілетті тұлғалар, конституциялық арыздар мен петициялар институты, адам құқығы жөніндегі халықаралық келісім-шарттар мен мемлекеттік органдар қатысады.

Адам құқықтары үнемі дамуда, олар ішкі заңдылықтарда да, халықаралық заңдарда да көбеюде. Жаңа құқықтар мен бостандықтардың пайда болуына байланысты адам құқығы мен бостандықтарын қорғаудың жаңа тиімді құралдар іздестірілуде.

Қазақстан Республикасы да құқықтық демократиялық мемлекет болуға ұмтылу барысында адам құқығына ең жоғары құндылық ретінде қамқорлық жасап, ол мәселеге айрықша мән беруі қажет.

Адам құқығы мен бостандықтарын жүзеге асыру бәрінен де қоғамдағы адам құқығын қоғайтын халықтың мемлекеттік органдардың белсенді ролі мен жауапкершілігіне тікелей байланысты. Бұл, бірінші кезекте, құқық қорғау, сот, атқарушы органдарға қатысты, олардың әр адамға қызмет етуге, оның құқығы мен бостандығын қорғау және күзетуге, оның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге өздерінің азаматтық қызметтік міндеттеріне әрқашанда дайын болуына қатысты.

Соңғы жылдары практика көрсеткендей, егер мемлекет өз органдары мен өкілетті тұлғаларынан жеке адам құқығын қорғаудағы өз міндеттерін орындамағаны не болмаса дұрыс орындамағаны үшін жауапкершілік талап етпесе онда ешқандай құқықтық шаралар мен ойлап тапқан механизмдер айтарлықтай қорытынды шығармайды.

Мемлекет құқық қорғауда өз міндеттерінен тек қана заң негізінде және белгілі бір жағдайда ғана шектеле алады, алайда азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауда шектелуді енгізу сол құндылықты қорғаудағы қалыптасқан шынайы жағдайға сәйкес келуі қажет. Бұл жерде айтылған шаралар құқықтың, демократиялық мемлекеттің принциптеріне сай болуы керек.

Адам мен азаматтың белгілі қоғамдағы құқықтары мен бостандықтары, ондағы көптеген атрибуттардың кепіл болуымен жүзеге асады – мемлекеттік-саяси жүйемен, экономиканың тиімділігімен, құқықтық мәдениетпен және т.б. Демократиялық мемлекетте адам құқығы мен бостандығын қорғауда сот органдары, адам құқығы жөніндегі парламенттік өкілетті тұлғалар, конституциялық арыздар мен петициялар институты, адам құқығы жөніндегі халықаралық келісім-шарттар мен мемлекеттік органдар қатысады.

Адам құқықтары үнемі дамуда, олар ішкі заңдылықтарда да, халықаралық заңдарда да көбеюде. Жаңа құқықтар мен бостандықтардың пайда болуына байланысты адам құқығы мен бостандықтарын қорғаудың жаңа тиімді құралдар іздестірілуде.

Қазақстан Республикасы да құқықтық демократиялық мемлекет болуға ұмтылу барысында адам құқығына ең жоғары құндылық ретінде қамқорлық жасап, ол мәселеге айрықша мән беруі қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан - 2030» (Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы). Алматы, 1998.
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы, Жеті Жарғы, 2007.
3. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. - Астана. 26 желтоқсан, 2003.
4. Білім туралы. – Об образовании: Қазақстан Республикасының Заңы. - Алматы. «Литера», 1999.
5. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекции. - М.: Прометей, 1992. - 528 с.
6. Буюева Л.П. Формирование чувства общественного долга – важная задача правового воспитания. // Проблемы правового воспитания. – Свердловск, 1988. – с. 34-37.

УДК: 332.1

Р.Х. Бекетова
КГУ СОШ № 20 РО г. Семей
Казахстан, г. Семей

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ В ШКОЛЕ

В процессе преподавания географии учитель решает неразрывно связанные между собой задачи образования, воспитания и развития школьников. Учащиеся должны не только усвоить основные факты, но и, осмысливая их, овладеть теоретическими знаниями, т.е. идеями и понятиями курса, уяснить некоторые закономерности познавательного процесса

Школьная география как учебный предмет, отражающий основы науки, весомый вклад в формирование у учащихся научного мировоззрения. Чтобы научное знание, усвоенное учащимися, стало элементом мировоззрения, оно должно выполнять роль ориентира для каждой личности в ее отношениях с окружающей действительностью, в упорядочении и организации этих отношений, в понимании их смысла.

География - единственный учебный курс, дающий целостное представление о Земле как планете людей. Она формирует и общую культуру, в том числе экологическую; необходима для принятия управленческих решений на всех уровнях. Знания характеризуемой науки необходимы также и для повышения эффективности хозяйства, улучшения качества жизни населения.

Она учит, как интегрировать информацию, полученную из множеств источников, пользоваться специфическим международным языком общения - географической картой. Географическое образование - надежная основа для воспитания рачительного хозяина своей страны и Земли, как общего дома человечества. Именно это образование дает осознанное понимание единства современного мира и человечества в его многообразии и единстве.

И чтобы учащиеся могли правильно понять материальные, духовные и культурные ценности, окружающие их, и смысл существования человека в пространстве, необходимо накопление больших географических познаний.

Глубокое усвоение знаний предполагает развитие мышления учащихся: умение анализировать и обобщать факты, сравнивать и классифицировать события и явления, самостоятельно их оценивать. Кроме того, предусматривается овладение практическими умениями и навыками самостоятельной работы с учебной и справочной литературой, литературными источниками, картами и наглядными пособиями, развитие устной и письменной речи учащихся. В настоящее время педагогическая наука продолжает разрабатывать пути и средства, обеспечивающие успешное решение этих задач [1].

В практике наметились два пути организации активной познавательной деятельности учащихся в процессе устного изложения материала учителем.

Первый путь - это придание рассказу такой формы, которая как бы превращает учащихся из слушателей в «свидетелей» и даже «участников» событий и явлений. При этом возникает

«внутренняя активность» учащихся, связанная с их напряженным вниманием и повышенным интересом.

Разработаны следующие приемы конкретизации, применяемые в процессе устного изложения материала:

- рассказ, включающий яркие эпизоды;
- рассказ в форме «путешествия в прошлое», путешествия в настоящее»;
- введение в изложение занимательных деталей и подробностей, делающих более конкретными и «близкими» описываемые события и явления.

Проверка эффективности этих приемов показала большую силу их воздействия на воображение и память школьников. Учащиеся хорошо запоминают и, отвечая, передают, даже после длительного промежутка времени, типизированные диалоги, сведения, занимательные детали, которые учитель включал в свой рассказ.

Второй путь организации активной познавательной деятельности учащихся в процессе устного изложения материала - это проблемное изложение на основе создания проблемных ситуаций и, постановки проблемных заданий. Эти приемы повышают производительность педагогического труда, поскольку сочетают устное изложение с самостоятельной работой учащихся.

В последние годы система образования в нашей стране направлена не столько на усвоение суммы готовых знаний, сколько на формирование интеллектуальных умений, умений самостоятельной познавательной деятельности.

Применение информационных компьютерных технологий на уроках географии не только облегчает усвоение учебного материала, но и представляет новые возможности для развития творческих способностей учащихся:

- повышает мотивацию учащихся к учению;
- активизирует познавательную деятельность;
- развивает мышление и творческие способности ребёнка;
- формирует активную жизненную позицию в современном обществе.

Проблемность в обучении часто сочетается с постановкой проблемных заданий. Наблюдения и проверка учебника позволили установить особенности их применения в классе. Проблемные задания, особенно в начале учебного года, целесообразно выполнять устно, так как ученики пишут медленно и не могут одновременно слушать рассказ учителя, мысленно формулировать выводы и сразу же их записывать. Поэтому целесообразно выдвигать для решения такие задачи, чтобы ответ содержал не более 2-3 выводов; подобный ответ учащийся может удержать в памяти целиком. Чаще же проблемные задания ставятся к одному пункту плана изложения, а не по материалу всего урока [2].

С проблемным изложением тесно связано применение исследовательского метода. В практике разработаны следующие приемы его использования: а) «от следствия - к причинам», когда учащимся сообщаются факты, которые были следствием изучаемого процесса, а школьники должны раскрыть причины этих фактов путем анализа ряда новых данных; б) учащимся сообщаются отдельные факты, в которых проявляются следы исчезнувшего материка, а ученики путем анализа этих данных должны установить сущность явлений. В литературе по дидактике и методике обучения географии разработаны различные приемы исследовательского метода: сравнительный, статистический, лингвистический, метод аналогии, метод обратных заключений, определение зародыша по зрелым формам, цели по действиям людей и групп, реконструкция целого по части, установление причин по следствиям и др. При использовании исследовательского метода перед школьниками могут быть выдвинуты проблемы, которые в свое время стояли перед учеными-географами. Учащиеся ставятся как бы в положение исследователей - они должны осмыслить факты, сделать на их основе выводы, дать им оценку.

Формирование научного мировоззрения учащихся требует выработки у них умений самостоятельно анализировать факты. С этой целью рекомендуются логические схемы анализа некоторых типичных явлений и т.п.

Для активизации познавательной деятельности учащихся на уроках необходимо включать задачи по географии. Использование этих задач преследует цель - способствовать формированию прочных и глубоких знаний по географии и научить учащихся их применять.

Особенность задач по сравнению с другими видами заданий состоит в наличии специально сконструированного условия и вопроса к нему, для ответа на который требуется совершить определенные умственные и практические действия. Условие задач может быть представлено в виде факта или группы фактов, признаков явления, элементов рассуждения и т.п.

Решение задач - это один из возможных путей индивидуализации обучения. Поэтому часть задач рассчитана на то, чтобы в ходе их решения только закреплялись и повторялись ранее усвоенные знания и умения, другие же требуют самостоятельного поиска способа действия и решения; они рассчитаны на более подготовленных учащихся. Но постепенно овладеть умением их решения должны и остальные ученики [3].

На некоторых уроках целесообразно организовать работу по составлению плана. Для этой цели более всего подходит материал, в котором, во-первых, отсутствуют новые для учащихся понятия, т. е. такие параграфы учебника, где на новом материале рассматриваются знакомые учащимся процессы и явления; во-вторых, уроки, где работа над планом не мешает решению воспитательных задач

На уроках организуются различные виды работы с географическими источниками. Большую активность учащихся вызывает использование приема «столкновения источников», когда сопоставляется несколько источников, посвященных одному факту. Весьма полезны также задания на определение авторской принадлежности источника.

Работа с источниками может проводиться на разных этапах урока и использоваться с различными целями:

а) в ходе изучения нового материала, когда источник служит отправным моментом для сообщения новых знаний;

б) в конце урока как средство закрепления изученных на уроке вопросов.

Чтобы способствовать усвоению школьниками причинно-следственных связей, можно предложить учащимся задания, требующие такого конструирования рассуждения, при котором совершается расстановка его звеньев в логической последовательности (прием вытягивания логической цепи). Выполняя подобные задания, учащиеся совершают ряд действий: сначала ученик получает элементы рассуждения - звенья цепочки и располагает их в логической последовательности, в дальнейшем он восстанавливает ход рассуждения, самостоятельно вставляя в цепочку пропущенные звенья.

Перед школьным курсом географии стоят сложные образовательные, воспитательные и развивающие задачи. Содержание курса при правильной организации учебного процесса позволяет достичь поставленных задач.

Согласно методической литературе основными видами изложения материала учителем географии являются: рассказ, описание - характеристика и объяснение.

Не последнее место в обучении географии занимают вопросы хронологии, изучение которой, как правило, начинается на вводном уроке и продолжается в течение всего учебного года

В целом курс географии направлен на ознакомление учащихся с основными понятиями, терминами, навыками самостоятельной работы на уроках географии, что повышает результативность учебного процесса при изучении географии в последующих классах.

Методика предлагает разнообразные приемы и средства обучения, раскрывает существенные связи между различными по характеру и содержанию материалом и соответствующими ему способами организации учебной деятельности.

При изучении процесса обучения географии методика учитывает познавательные, возрастные особенности учащихся, руководствуясь общей теорией педагогики [4].

Школьники под руководством учителя открывают для себя сущность тех или иных законов, явлений, уже открытых наукой. Чтобы добиться успеха в обучении географии, надо учитывать данные педагогики и методологических исследований в решении проблемы, чему и как учить.

Следует помнить, что число применяемых на уроке различных методов обучения не должно выходить за рамки разумного, так как учащиеся, занятые выполнением разнородных заданий, могут не уловить основную идею урока.

Учебная деятельность на уроке сводится в основном к преподаванию учителем и усвоению школьниками программного учебного материала.

В методике разработано множество путей повышения эффективности урока географии. К основным из них относятся:

- умение учителя ярко изложить материал
- организация активной познавательной деятельности учащихся
- использование технических средств обучения
- систематическое повторение и обобщение изученного материала.

Усовершенствованные программы по географии, их методический аппарат помогают совершенствованию учебного процесса, в частности, в отборе оборудования, межпредметных связей, содержания для обобщающих уроков.

Список литературы:

1. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. - М.: Просвещение, 1983. - С. 85.
2. Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение. - М.: Знание, 1991. - С. 64.
3. Барина И.И. Современный урок географии. Часть 6. Методические разработки уроков для 7 класса: Материки и океаны. - М.: Школа-пресс, 2003 – 112 с. («География в школе. Библиотека журнала». Вып. 9).
4. Баранский Н.Н. Методика преподавания экономической географии.– М.: Просвещение, 1990.

ӘӨЖ: 371.13:378

Г.Е. Берікханова, О.М. Жолымбаев

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЙЫНДАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі таңда математика саласында мамандар даярлау классикалық университеттер мен мемлекеттік педагогикалық оқу орындарында жүзеге асырылады. Мектептің математика пәні мұғалімін дайындау мәселесі педагогикалық оқу орындарында шешіледі. Жоғары педагогикалық оқу орындарындағы білім берудің мақсаттарының бірі орта мектептегі болашақ математика саласының білім деңгейін көтеріп, яғни мектеп мұғалімдерін дайындау және тәрбиелеу. Осы мақсатта болашақ педагог мамандар дайындау деңгейін Еуропалық білім беру жүйесіне жақындастыруды ескере отырып, педагогикалық жоғары оқу орындарының білім беру мазмұны, оқу бағдарламасы реформалануда.

Болашақ мамандарға математикалық білім берудің педагогикалық үрдісін қарастырсақ, оның мәселелері, жоспарлануы, білім беру технологиялары ғылыми білімді толық қалыптастыруға мүмкіндік жасайтын оқыту формасын, әдістердің, құралдардың жаңа, әрі тиімді түрлерін табу ізденістерін туғызып отыр. Бұл ізденістердің бағыты мен шешімі бірқатар субъективті және объективті факторлармен тікелей байланысты.

Заман талабына сай педагог мамандарды даярлау мемлекеттік жалпыға міндетті жоғары педагогикалық білім беру стандартымен анықталады. Бұл стандарттарды жетілдіру мақсатында көптеген шаралар жүргізілуде.

Бірақ олардың өте жиі ауысуы (2004, 2006, 2009, 2010), әр пәнге берілетін кредит сандарының өзгеруі пәндерді әдістемелік қамтамасыз етуге кері әсерін тигізеді, оқытушылардың ғылыми*әдістемелік даярлығының толық деңгейде жүзеге асырылуына мүмкіндік бермейді, ол өз кезегінде студенттерде қалыптастырылатын мамандықты меңгеруге бағытталған іскерліктер мен дағдыларына байланысты қойылатын талаптардың әлсіреуіне әкеледі. Жоғары педагогикалық білім беру стандарты мазмұнының өзгермелі сипаты осындай субъективті факторларды ескеруі қажет.

Заманауи білім беру біздің қоғам және мәдениеттің қажетті элементі болып табылады. Ол еліміздің әлеуметтік-мәдени спецификасын сақтауға, жастар мен олардың дәстүрлі мәдениеттегі интеграциясының дамуына ықпал етуге, болашақ жас ұрпақтың салауатты өмір салтын таңдауға көмек көрсетуге қабілетті болуы керек. Осы орайда педагогикалық оқу орындарында жан-жақты жетілген, ой-өрісі кең, терең теориялық білімді және математикалық мәдениетті иеленген болашақ математик мұғалімдерді дайындауды іске асыруда олардың білімнің интегративті жүйесін игеруі өте маңызды.

Білімнің интегративтік ұстанымы математиканы оқып үйретуде пәнаралық байланысты кеңінен пайдаланады. Бұл математикалық басқа ғылымдарды дамыту үшін ғана емес, әлемдік мәдениеттің дамуы үшін маңызын ашады. Бұл ретте жалпы білім беру циклы және кәсіптік пәндер мазмұнының ұштастырылуы аса маңызды.

Қазақстан Республикасы жоғары педагогикалық білімінің тұжырымдамасында: «Бүгінгі мұғалім рухани дамыған, шығармашыл, кәсіби дағдыларды, рефлексия қабілетін меңгерген, жаңалыққа ұмтылғыш, білім құндылығын түсінетін, мәдениетті, педагогика мен психологияны, өз пәнін, оны оқыту әдістемесін терең білетін болуы тиіс» деп атап көрсетілген.

Сапалы маман қазіргі ақпарат ағымының көшінде үнемі өзі ізденіп, кәсіби және рухани өсу үстінде бола білуі қажет. Ол негізге болашақ маман жоғары оқу орнының қабырғасында жүргенде ие болуы керек. Бұл бүгінгі күнде мұғалімдерді дайындаудың ең өзекті мәселесі болып отыр.

Қазіргі уақытта 12 жылдық білім беру жүйесінде оқытудың озық технологияларының меңгермейінше, сауатты жан-жақты маман болу мүмкін емес.

Сонымен, бүгінгі күнде жоғары оқу орнының алдында тұрған басты міндет – өзіндік айтар ой-пікірі бар, жоғары сапалы, белсенді азамат, білікті маман тәрбиелеп шығару болып табылады. Жастардың ойлау әрекетін дамыту, ой-пікірінің дербестігі мен еркіндігін кеңейту, олардың өз бетімен білім алуға деген ынтасын арттыру, оны өз тәжірибелерінде жаңа жағдайларға байланысты қолдана алу, яғни біліктерін қалыптастыру және дамыту – маңызды және күрделі мәселелер болып отыр. Қоғамдағы болып жатқан өзгерістерге шығармашылық тұрғыдан қарай алатын, қойылған мәселені дәстүрлі емес түрде және сапалы шеше білетін тұлғалардың мамандардың талап етілуі қоғамның даму жылдамдығына және тез өзгеріссіз жағдайында адамдарды өмірге дайындай білу керектігіне байланысты.

Студент болашақта талап деңгейінен табылуы үшін ол нормативті, әдістемелік және материалды – техникалық қамтамасыз етілген кәсіби педагогикалық ортада дайындалуы керек.

Жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді даярлау үшін тек оқу бағдарламаларын сәйкестендіріп қана қоймай, сондай-ақ ол қоғамдық, іскерлік қарым-қатынас, компьютерлік, өндірістік, технология тағы басқалары бойынша да дайындық мазмұнында міндетті көрінуге тиіс.

Қазіргі таңда қоғам алдында қойылған басты міндеттердің бірі – бүкіл білім жүйесін түбегейлі жаңартып дүние жүзілік деңгейге сәйкес келетін, жастарға сапалы білім беруге жағдай жасайтын және олардың үйлесімді дамуына, жеке бастың тұлға ретінде қалыптасуына бағытталған жаңа үлгідегі мектеп құру болып отыр. Осы мақсатқа жету және оны орындау білімнің 12 жылдық мерзімге өтуімен астасып жатыр. Ал 12 жылдық орта білімге көшу жеңіл түрде іске аса қоятын мәселе емес. Бұл білім беру орындарының үйлесімді дайындығын, әрбір мұғалімнің өз ісін қайта қарауын, білімнің теориялық және әдістемелік тұстарын жетілдіруді талап ететін мәселе. Сондай-ақ 12 жылдық білім беру жүйесіне көшу осыған байланысты жарық көретін әрбір мемлекеттік құжаттар талаптарының дер кезінде орындалуын және мұғалімдер мен оқушылар қауымына ұсынылатын оқулықтардың, оқу-құралдардың педагогикалық, әдістемелік, психологиялық тұрғыдан негізделуін керек етеді.

Болашақ маманның бүгінгі әлеуметтік білім беру кеңістігіне сай білім алу мен іскерлікті, жеке тұлғалық және кәсіби сапалық қасиеттерді меңгеруі қоғамның негізгі талабы ретінде қарастырылуда. Осы себепті, Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында: «Жоғары білімді дамытудың негізгі үрдісі мамандар даярлау сапасын арттыру, қарқыны ғылыми зерттеу қызметімен ықпалдастырылған инновациялық білімді дамыту, жоғары оқу орындары зерттеулерінің әлеуметтік сала мен экономиканың қажеттіліктермен тығыз байланысы, білім беру және ақпараттық технологияларды жетілдіру болып табылады» деп атап көрсетілген.

Оқыту үрдісінде студенттерге білімді игерту, мамандықты меңгеруге бағытталған іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру оңай білу үшін оны жүзеге асырудың психологиялық және педагогикалық негіздерін, соларға сәйкес әдістері мен тәсілдерін дұрыс тандап, қолдана білу керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2006.

ӘӨЖ: 371.13

Г.Е. Болесова

Семей қаласының №25 ЖОББМ. КММ

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Бастауыш мектепте математиканы оқытудағы, негізгі міндеттердің бірі - оқушылардың ойлау қабілеттерін дамыту екендігі айқын. Бұрынғы көрнекі – бейнелі оқыту жүйесі кезінің өзінде-ақ бар оқытудың бұл міндеті соңғы жылдары оқытудың дамыта оқыту жүйесіне көшуіне орай тіпті де көкейкесті жағдайлардың біріне айналды.

Осыған байланысты «жаңа буын» оқулықтар авторлары бастауышта 1-4-сынып математика сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға арналған, яғни шешімін табу үшін стандартты емес тәсілдер қолдануды қажет ететін логикалық тапсырмаларға ерекше ден қойған. Негізінен әр сабақта кездескенімен барлық оқушылар үшін міндетті болып саналмайтын бұл тапсырмаларды іріктеп, таразылау үшін Тапсырма баланың танымдық мүмкіндігі аймағында болу қажеттілігі, осы мазмұндағы тапсырмалардың үздіксіздігі; тапсырмалардың әр түрлі мазмұнда, әр түрлі бағытта болу қажеттілігі; тапсырмалардың математика сабақтарындағы негізгі материалмен байланыста болу қажеттілігі сынды қағидалар басшылыққа алынды.

Бұл тапсырмалардың біразы күнделікті тұрмыс-тіршіліктен алынса, елеулі бөлігі математикалық мазмұнды құрайды. Сонымен бірге көптеген тапсырмалар теориялық мәселелерді қамтиды. Әрине, теориялық мәселелерді қамтитын тапсырмалардың өзі бастауыш мектепте жалпы түрде дәлелденбейді. Олар жеке жағдайлар ретінде көбінесе «сынап көру» тәсілімен шешіледі.

Оқушының шығармашылық іс-әрекетіне жағдай туғызу дегеніміз — оқушыны ойлай білуге үйрету екені сөзсіз. Мектеп табалдырығын жаңа аттаған бүлдіршіннен шығармашылық қабілетті талап етпес бұрын, оны соған үйреткен жөн. Оқушының зейінін, есін, қиялын, интеллектін дамыта отырып, ойлау қабілетін, шығармашылық іс-әрекетін жоғары деңгейде көтеруге болады. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда оқытудың жаңа технологияларын пайдаланған дұрыс. Шығармашылық - өзіндік әрекет пен белсенділіктің жоғарғы формасы. Шығармашылық қабілет – мәселені көре білу, нақтырақ айтқанда, таба білу, тұжырым жасауға қажетті білімді мобилизациялау, оны теория және тәжірибеде тексеріп нәтижесінде ерекше бір жаңалық жасап шығару қабілеті. Біздің осы ғылыми жұмысты жазу барысында негізгі басшылыққа алған ұстанымымыз да оқушының шығармашылық қабілетін математика пәні арқылы ұштау, дәлірек айтқанда математика сабағында баланың шығармашылық белсенділігін дамыту мәселесін зерделеу еді. Өз тәжірибеде математика сабағын өткізуде пайдаланған әдіс-амалдардың, сабақ жоспарларының бір үлгісін беріп отырмын.

Сабақтың тақырыбы: 7 саны мен цифры

Сабақтың мақсаты:

Білімділігі: 7 санының құрамын анықтай отырып, өрнек құру арқылы мәнін табу. Теңдік және теңсіздік таңбаларын дұрыс қоя білу (салыстыру арқылы) Геометриялық фигураларды атау.

Дамытушылығы: танымды ойындар ойнату арқылы ойлау қабілеттерін жетілдіру, есептеу дағдылары арқылы білімдік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелігі: оқушылардың білімге деген құштарлығын арттыру арқылы еңбекке баулу, ынтымаққа, жолдастық көмекке жетелеу. Оқушылар өзі шыққан тегін, ата-бабасын білгенде ғана өскенде туған-туысына мейірімді, жақынын таныйтын, жақсы азамат болып өсетінін түсіндіру.

Сабақтың түрі: саяхат сабақ

Сабақтың типі: жаңа білімді дамыту

Пән байланысы: ана тілі пәнімен байланыс.

Сабақтың әдісі: сұрақ-жауап, көрнекілік

Сабақтың көрнекілігі: Тірек сызба, санау материалдары, сандар құрылымына арналған кестелер, есеп шығаруға арналған кестелер, перфокарталар.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі. Оқушылардың сабаққа әзірлігін шолу.

Кезекшінің мәліметі.

II Өтілген тақырыптарды қайталау

III. Жаңа тақырып:

Бүгінгі жаңа тақырыпты бастамас бұрын, жұмбақ шешіп көрейік:

Есек құлақты,

Мысық аяқты,

Түйе ерінді,

Ешкі құлақты.

Бұл не? (Қоян)

Қоян: Мен қоянмын әндеткен,

Өмірді сәнді еткен

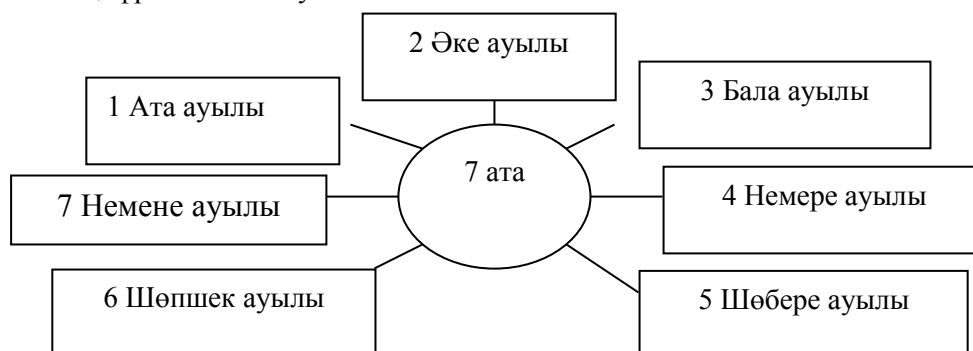
Аяқты қарғып басып,

Қасқырдан құтылдым қашып.

Сендердің жауаптарыңды тыңдап,

Әкелдім бағалар сыйлап

Бәрің маған қарайсыңдар.
 Есеп шығаруға қалайсыңдар?
 Бүгін 7 ата ауылына саяхатқа барасыңдар.
 1,7 саны мен цифрымен танысу

Тақтадағы сызбаға назар аударылып, туыстық атаулар түсіндіріледі.

Ал енді, саяхатқа шығайық.

1. - «Ата» ауылында мынадай тапсырма бар екен

а) Өлең есеп «Қосу» Тыңдандар:

Дүкеннен келіп сабын алдым,
 Оның және қабын алдым,
 Екі дәптер, бір қарындаш,
 Тіс ысқышты тағы да алдым.

Есептеші сонда бәрі,

Қанша болды,

Қолда бары? (Жауабы 6)

Қолда 5 қаз қалыпты,

3 үйрек ұшып келіпті.

Жүзіп кетті 2 қаз,

Енді санап көрейік,

Неше үйрек,

Неше қаз?

Мен бір сан ойладым. Ол санды төртке арттырғанда 7 шықты. Мен қандай сан ойладым?

ә) Геометриялық фигураларды ата.

2. - Одан әрі жүре отырып, міне әке ауылына да келдік.

Бұл жерде мынадай тапсырма бар екен – жұмбақ шешу:

(математикалық жұмбақтар),

Арқаным тым ұзын,

Ала алмайсың бір үзім (Жол)

Үш көзді батыр,

Жолды аңдып жатыр. (Бағдаршам)

Есепке де кіремін,

Әріп те боп жүремін.

Батыр, жауларына алғызбай тұр (Кірпі)

Сансызбыз.

Жансызбыз.

Мың-мыңбыз,

Жасырымбақ ойнаймыз

Күндіз біз. (Жұлдыздар)

Төртаяқты дөңгелек,

Адамсыз жүрмес дөңгелек.

(Машина)

3. – Дұрыс. Одан әрі жүреміз. Міне, «Бала» ауылына да келдік. Бұл ауылдың тапсырмасы:

$$a + 5 = 7$$

$$a + 5$$

$$3 - 2 = 1$$

$$5 - a = 3$$

$$4 + 1 = 5$$

$$7 < 9$$

$$4 > 3$$

$$5 - a = 3$$

$7 - 5 = 2$

$6 > 9$

$3 + a$

$a + 1 = 7$

1. Санды өрнекті тауып жаз.

2. Өріпті өрнекті тап.

3. Теңдеуді тап.

4. Теңсіздікті тап.

4. - «Немере» ауылына саяхат. Бұл ауылда мынадай тапсырма бар екен. Перфокарталармен жұмыс. Сергіту жаттығуларын жаса. Дем ал.

Күйтабақты пайдалану.

5. - «Шөбере» ауылына саяхат. Міне, көзді ашып-жұмғанша «шөбере» ауылына да келдік (Перфокарталармен жұмыс).

Тест сұрақтары:

1. Көп нүктенің орнына қалып қалған сандарды жазыңдар

3.....,7

7,....., .., 2

2.7 санынан үлкен санды дөңгелекте:

а) 8,7,3,5

ә) 1,4,6,8

4. Көп нүктенің орнына + таңбасын қой.

3... 1=2

6... 1=7

9...1=8

6.- «Шөпшек» ауылына саяхат

а) Сандар құрамын тап

ә) Жаңылтпашты жатта

Үш ұшқыш алды,

Бір қысқыш қымбат па?

Тіс ысқыш қымбат па?

Пеш түбінде бес мысық,

Бес күзетші - бес мысық,

Тышқан аулап жемесе,

Бола қоймас еш қызық.

8. б) Сергіту «Тышқан».

«Немене» ауылына саяхат.

Міне балалар, ең соңғы ауылға да келдік.

ІҮ. Сабақты бекіту. Мұндағы тапсырма:

1) Есепті құрастырыңдар, шығарыңдар.

2) Сөз жұмбақты шешіндер.

1. екеу /біреудің сыңары/

2. Үштен кем

3. Ертегідегі..... тоқылдақ

4. Қаңтардан кейінгі ай

5.1 минутта бірнеше шақырым жүгіретін аң

Шешуі «ЖЕТІ» деген сөз шықты, ендеше ол қоянның әкелген сыйлығын алып, оқушыларға үлестіріп береді.

Ү. Бағалау

ҮІ.Қорытынды

- Міне балалар, саяхатты аяқтап, сыныпқа да келдік. Жеті ауылдың адамдары білімдеріңе риза. Бүгін сендермен 7 санын өте отырып, 7 атамызбен таныстық. Қазақ халқы 7 санын өте қасиетті

сан деп білген. (Нәрестенің шілдеханасы. Қайтыс болған адамның жетісі, 7 қазынаң, 7 жұт т.б. «Жеті атасын білген ұл, жеті жұрттың қамын жер», - дегендей, шыққан тегін, ата – бабасын білген оқушы, кейін үлкенді сыйлап, құрметтейтін, қамқор болатын біз қандай баламыз?

- Әдепті баламыз.

«Мен әдепті баламын» әнін хормен айытқызу (күйтабақты пайдалану).

ҮІІ. Үйге: 7 аталарыңды біліп келіндер.

Әдебиеттер тізімі:

1. Оспанов Т.Қ., Кочеткова О.В., Астамбаева Ж.Қ. Жаңа буын оқулықтары бойынша бастауыш сыныптарда математиканы оқыту әдістемесі.
2. Керейкүлова Б.Б. Инновациялық технологиялар және оны меңгеру жолдары. //Әдіскер мұғалім. - 2004. - №4. – 45-47 б.

УДК: 159.9

Г.С. Вишневская, Г.С. Турсунгожинова

Государственный университет имени Шакарима города Семей

Казахстан, г. Семей

РАЗВИТИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В ОБРАЗОВАНИИ

Современное общество предъявляет к человеку всё более выраженные требования формирования широкого круга компетентностей и способности выстраивать субъектную стратегию жизнедеятельности. Отсюда вытекает всё более настоятельная необходимость развития профессиональной помощи людям в повышении их самоэффективности. Не случайно столь быстрыми темпами развиваются в самых различных сферах человеческой жизнедеятельности психологические службы. В наибольшей степени задействован потенциал психологической службы в сфере образования.

Психологическая служба школы развивается вот уже более ста лет. Её проблемы активно обсуждаются практиками и учёными. Вузское образование в этом ключе обделено вниманием психологов. Вместе с тем развитие психологической службы в высших учебных заведениях весьма перспективно с точки зрения важнейших целевых направлений: повышение эффективности взаимодействия участников педагогического процесса; расширение возможностей вуза в развитии жизненных компетентностей своих воспитанников; повышение эффективности функционирования психологических служб образовательных структур и предприятий (когда молодые люди уже в вузе получают опыт взаимодействия с психологом, формируют представление о его возможностях, и, возможно, личный опыт психологической помощи другим людям). Развитие психологической службы вуза может опираться на широкую кадровую базу, включая, как собственных сотрудников, так и высококвалифицированных преподавателей, и заинтересованных студентов.

Следует определиться, что же представляет собой психологическая служба вуза. «Психологическая служба вуза - система научно обоснованных организационных видов деятельности по внедрению достижений психологической науки в жизнь вуза. Психологическая служба вуза направлена на оптимизацию деятельности всех подразделений и отдельных личностей, повышение эффективности выполнения стоящих перед вузом задач. Объективно существуют условия, определяющие необходимость привлечения психологии к совершенствованию учебно-воспитательного процесса и всей системы управления вузом. Деятельность вуза зависит от психологического климата в нем, активности, самостоятельности и ответственности его работников, учета руководителем интеллектуальных, эмоциональных и волевых резервов человека. В каждом вузе должны проводиться профотбор, исследование развития личности студента, пути предупреждения неуспеваемости, ускорение адаптации первокурсников, формирование у выпускников готовности к труду, психологические вопросы методики преподавания, компьютеризации обучения и др.» [1, с.4].

Во многих странах СНГ, Европы и США практическая психология, а в частности психологическая служба занимает немаловажное место в системе образования. В Казахстане она только крепнет и нуждается в четком определении приоритетных задач исследований. На сегодняшний день уже законодательно закреплена психологическая служба школы, внедрена психологическая служба в дошкольные образовательные учреждения, и медленными, но верными шагами психологическая служба приходит в высшие учебные заведения.

«Психологическая служба – система практического использования психологии для решения комплексных задач психологической экспертизы, диагностики, консультации в сферах производства, медицины, образования, культуры, спорта, правоохранительных органах» [2, с.18].

Впервые психологическая служба как структура появилась именно в сфере образования, как служба помощи ребенку, испытывающему различные трудности в процессе его развития.

В Европе, США и некоторых странах Азии психологическая служба представляет собой консультативные центры психологической помощи. Такие центры функционируют непосредственно в университетах, также в общежитиях этих вузов.

Особое внимание хотелось бы уделить тому, что школьные психологические службы начали функционировать примерно на 50 лет раньше, чем аналогичные службы вузов. В конце XIX века начала интенсивно развиваться педагогическая психология, сближаясь со школьной педагогикой под давлением потребностей общества. Американский психолог Стэнли Холл в 1891 г. издавал журнал «Педагогический семинар» – первый журнал, посвященный проблемам педагогической и детской психологии. Во Франции проблемами школьной психологической службы в конце XIX века занимался А. Бине. К исследованиям в этой области он приступил в 1894 г., а в 1897 г. вышла его работа, посвященная психологическим проблемам начальной школы. В Германии исследованиями в области педагогической психологии активно занимался Э. Мейман, в России – А.П. Нечаев

В начале XX века была осознана необходимость работы психологов в педагогической сфере. Актуальным стало решение многих психологических проблем, связанных со школой, с обучением и развитием детей. Наиболее давние традиции школьной психологии существовали в Англии, США, Франции, Швейцарии. В 1909 г. открылась первая во Франции школьная психологическая служба. В 1913 г. в Англии приступил к работе первый школьный психолог – Цирил Бэрт. В 1915 в США, в штате Коннектикут, начал работать первый американский школьный психолог – Гессель. В 1920 г. в Швейцарии, в Берне, открылся консультационный пункт по проблемам педагогической и детской психологии. В течение 10–15 лет психолого-педагогические службы возникли во многих странах.

В американских школах в работе психологов широко использовались тесты и, прежде всего, тесты на определение коэффициента умственной одаренности (IQ). Возникла и развивалась служба «guidance» (служба «сопровождения»). С 1945 по 1960 гг. в практику специалистов-консультантов «службы сопровождения» прочно вошли батареи тестов. Применение «службой сопровождения» метода тестирования в качестве основного инструмента своей деятельности сделало ее механизмом отбора в американских школах [3].

Развитие школьной психологической службы во Франции привело к тому, что в 1951 г. Министерство образования впервые представило описание функций школьных психологов. Этот документ стал основой дискуссии на 1-ом (в 1952 г.) и 2-ом (в 1954 г.) Международных коллоквиумах по школьной психологии, организованных ЮНЕСКО в Гамбурге.

Если рамки, в которых действовали первые школьные психологи, были довольно узкими, то в 1950–60-е годы происходит их расширение. Перед психологической службой в это время ставились следующие основные задачи: 1) помощь учителям в индивидуализации содержания и методов обучения; 2) помощь детям в выборе наиболее подходящих путей образования в школах [4].

Специфической задачей психологической службы школы было раннее выявление детей с существенными отклонениями в развитии, которых невозможно обучать в обычной школе из-за физических, умственных или аффективных сдвигов. Статистические данные показывали, что дети, которым требуется специальная помощь в виде особых программ обучения и воспитания, составляют 10% всех школьников.

Школьные психологи решали разные задачи в зависимости от возраста учащихся. В работе с детьми дошкольного и младшего школьного возраста основной была задача содействия эмоциональному воспитанию детей, формированию их личности, обучению основным приемам умственной работы. Психологи должны были облегчить адаптацию при переходе детей в школу. В среднем школьном возрасте психологическая служба выполняла две основные функции: 1) выявление детей, испытывающих трудности в общении, в отношениях; 2) изменение установок учителей, чтобы они уделяли больше внимания эмоциональным реакциям ученика на школьную жизнь. Особенно важные задачи стояли перед школьными психологами в связи с выбором учащимися профессии.

Однако к середине XX века ни в одной европейской стране психологическая служба в школе не была достаточно развитой, чтобы выполнять все вышеперечисленные задачи в полной мере. В реальной практике школьный психолог порой оказывал лишь повседневную помощь учителю, то есть играл роль советчика, исправляющего и координирующего работу педагогов.

На рубеже XX века особенно ярко проявилась тенденция к усилению практической направленности психологической науки. Чем большими знаниями о человеке и средствами их получения располагала психология, тем естественнее проявлялась потребность в соединении добытых знаний, их логической организации в соответствии со спецификой решаемых практических задач». В это время проявилась потребность в превращении психологии из теоретической в практическую науку, не только обслуживающую человеческую деятельность, но и обладающую средствами ее регуляции, в орудие преобразования этой деятельности. Вместе с тем, подчеркивалось возрастающая роль практики в развитии теории, наличие прямых и обратных связей прикладных проблем [5].

Практически одновременно в различных областях психологии обострилось понимание необходимости всестороннего и комплексного применения ее выводов и рекомендаций в человеческой деятельности. И ученые и практики ощущали, что «необходим решительный поворот к реальным практическим задачам, которые жизнь ставит перед нашим обществом». Ломов Б.Ф. определил место практической психологии в системе образования: «включение психологической науки непосредственно в решение практических задач, использование достижений психологии в общественной практике становилось важнейшим условием роста производительности и улучшения качества труда, повышения эффективности производства и управления, сохранения здоровья, развития техники и технологии, совершенствования общественных отношений». Отмечалось важное место психологического обеспечения в деятельности психологических учреждений и организаций, усилия которых в этой области объединяет Институт психологии РАН [6].

Общая проблематика психологических служб вузов в странах СНГ – это отсутствие единой методологической основы, отсутствие единых целей и задач, форм и методов работы. В основном, все службы работают самостоятельно, не завися от конкретных органов надзора по образованию, и не имеют региональных центров.

Как отмечает А.А. Тынышбаева: «В нашей республике экспериментальные исследования в области психологии развития, педагогической психологии осуществлялись в лаборатории возрастной и педагогической психологии, которая была образована в 1993 г. на базе научно-исследовательской группы, работающей по теме «Поиск, обучение и воспитание одаренных детей». В настоящее время это лаборатория семейного воспитания и психологии Казахской академии образования им. И. Алтынсарина, она имеет статус единственной в своем роде научно-исследовательской, практико-ориентированной структуры в Казахстане. Как видно из названия лаборатории, ее научная деятельность отражает специфику и область проводимых научных исследований. По существу, в Казахстане не было и нет в настоящее время такого научного коллектива, который системно и целенаправленно разрабатывал проблемы в данной области, и имел непосредственную связь с образованием» [7].

«Научная работа лаборатории связана с исследованием конкретных научных задач, а проблемы и потребности в образовательной системе многоаспектные и деятельность одного только коллектива не может их исчерпать. Тем не менее, результаты НИР позволяют говорить о том, что в КАО им. И. Алтынсарина имеется научный задел и опыт организации экспериментально-психологических исследований, образующих главные направления исследований лаборатории в области практической психологии. До настоящего времени значение психологической службы в нашей республике не учитывалось. Опыт плодотворного практического влияния такой службы во многих республиках СНГ и других странах показывает необходимость развития отечественной психологической службы, направленной на охрану психического здоровья нации, профилактики отклонений в развитии и поведении личности, психологической коррекции и реабилитации детей из «группы риска»».

Анализ показывает, что служба в каждой стране организуется по-своему, одной стороны она определяется конкретными психологическими концепциями, с другой потребностями образования, целями воспитания и формирования личности. Внедрение психологической службы вуза очень важный и актуальный вопрос для Казахстанского общества. Требуются многолетние разработки и серьезный подход к организации централизованной системы психологических служб не только в высших учебных заведениях, но также и в остальных единицах образования.

Список литературы:

1. Лукьянченко Н.В. Перспективы развития психологической службы в ВУЗе. – СПб.: Речь, 2003. – 315 с.
2. Жидкова В. В. Развитие психологической службы педагогического вуза: автороферат к канд.дис. - Курск, 2006. - 36 с.

3. Большой психологической словарь/под.ред. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Спб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. - с. 528.
4. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба: Вопросы теории и практики. – М.: Педагогика, 1991. - 246 с.
5. Кала У.В., Раудик В.В. Психологическая служба в школе. – М.: Знание, 1983. - 198 с.
6. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности /под.ред. Никифорова Г.С.- Спб.: Речь, 1991. – 335 с.
7. Тынышбаева А.А. Модель психологической службы в организациях образования Республики Казахстан - Алматы, 2001.

ӘӨЖ: 37.02; 371

М.З. Джанбубекова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қашықтан оқыту технологиясы – оқу үрдісі кезінде оқып үйренушілер мен оқытушылар арасында интерактивті өзара іс – әрекетте оқытылып, материалдың негізгі көлемін оқып үйренушілерге жеткізуді қамтамасыз ететін, оқылған материалдарды меңгеру бойынша, сонымен бірге оқу үрдісі барысындағы оқып үйренушілердің өз бетімен жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін ақпараттық технология.

Қашықтан оқыту – компьютерлік және телекоммуникациялық технологияларға негізделген оқытудың құралдары мен түрлері, білім беру үрдісінде үздік дәстүрлі және инновациялық әдістер қолданылатын, күндізгі және сырттай білім алу ретінде білімді қабылдау түрі болып табылады.

Қашықтан оқыту кезіндегі білім беру үрдісінің негізін жеке кесте бойынша өзіне ыңғайлы жерде оқуға мүмкіндігі болатын, оқытудың арнайы құралдары жиынтығы өзінде бола отырып, электронды және қарапайым пошта, телефон арқылы оқытушылармен келісілген байланыс жасауына, сонымен қатар, күндізгі білімде де мүмкіндігі болатын, оқып үйренушінің мақсатқа бағытталған және бақыланатын қарқынды өзіндік жұмысы құрайды. Қашықтан оқыту білім жүйесі жоқшылыққа, географиялық немесе уақытша

оқшаулануға қатысты себептермен, әлеуметтік қорғаны жоқ және дене бітімі жетілмеуіне байланысты білім мекемелеріне бару мүмкіндігі жоқ немесе өндірістік және жеке жұмыстары болу себебінен, ешкімнің оқуға мүмкіндігін шектеуге болмайды деген гуманистік қағидаларға жауап береді.

Қашықтан білім беру – жаңа ақпараттық технологиялар мен мультимедиялық жүйелер негізінде күндізгі, күндізгі-сырттай, кешкі және сырттай оқытудың элементтері үйлестірілген ерекше, жетілген түрі. Қазіргі замандағы телекоммуникациялық және электронды басылымдар дәстүрлі оқыту түрінің барлық құндылықтарын сақтай отырып, кемшіліктерін жеңіп шығуға мүмкіндік береді.

Қашықтан оқытудың ерекшеліктері классикалықпен қатар салыстыру бойынша мынандай жетістіктерге ие:

- Жеке адамның үздіксіз әлеуметтену мүмкіндігі;
- Икемділік (оқытудың уақыты, орны, көлемі және қимылы бойынша);
- Жеке оқу жоспарын қолдану мүмкіндігі;
- Оқу ақпаратына қол жеткізу, оны жедел жаңарту;
- Экономикалық (оқу алаңы, транспорты, техникалық құралдардың шығынын қысқарту есебінен);
- Жаңа технологияларды қолдану;
- Оқып үйренушілердің әлеуметтік құқығының теңдігі (олардың тұратын жерлері мен денсаулық жағдайына қарамастан);
- Барлық елдегі ақпараттық – оқыту ресурстарының шығысы мен кірісі;
- Материалдарды көбейту мәселелерінің жоқтығы, оларды тарату ыңғайлылығы;
- Оқып үйренушілердің өз-өзіне бақылау жасауын қамтамасыз ету.

Ақпараттық технологиялармен оқытудың айрықша тиімділігі, қашықтықтан оқыту үрдісін автоматтандыру үшін, барлық қажетті компоненттерді шоғырландырушы қашықтан оқытудың арнайы ақпараттық жүйесі бағдарламаларын қолдану болып табылады.

Кез-келген қашықтан оқыту жүйесіне қажетті, аса маңызды сипаттары:

- *Құрылымының ашықтығы.* Жүйе ашық жүйе үрдісіне сәйкес құрылуы тиіс.

- *Сәйкестілігі.* Ақпараттық ресурстарды сақтау форматы сәйкес келуі тиіс. Халықаралық стандартты қолдану керек.

- *Кеңейгіштігі.* Жүйенің құрылымы модульді болуы керек және жүйенің функционалды компоненттерін өсіруге мүмкіндік беру.

- *Жан-жақтылығы.* Жүйе көп функциялы және қолданыста жан-жақты болуы керек.

- *Сенімділігі.* Ақпараттар ресурстарын сақтау сенімді болуы керек. Мүмкін болатын қауіптер әсерінен ақпараттар жоғалмауы тиіс.

- *Үлестірімділігі.* Жүйе әртүрлі желі конфигурациясы жұмысына бағытталуы керек (әртүрлі жедел жүйелерді басқаруға негізделген Интранет, Интернет) және үлестірілген ақпараттық ресурстарды сақтауды қолдауы керек.

- *Масштабталуы.* Әртүрлі конфигурация жұмысы үшін жүйенің құрылымы масштаб жүйесін өзгерте алуы тиіс.

- *Қолданушының ортақ интерфейсі.* Қолданушының интерфейсі қарапайым, түсінікті болуы тиіс.

- *Өңдеудің қарапайымдылығы.* Өңдеу жылдам және тиімді болуы тиіс.

- *Тасымалдануы.* Жүйе әртүрлі аппараттық-бағдарламалы тұғырнамада жұмыс істеуі қажет.

- *Жүзеге асыруды орындау тәуелсіздігі.* Жүйені ақпараттық толықтыру оны нақты жүзеге асырудан тәуелді болмауы тиіс.

- *Қауіпсіздігі.* Ақпараттық ресурстарды сақтау қауіпсіз болуы тиіс.

- *Басқару қарапайымдылығы.* Интерфейс басшысы жеткізерліктей, қарапайым және ыңғайлы болуы тиіс.

- *Көпмәнділігі.* Жүйе бірнеше қолданушылардың сұранысын қатар өңдеу керек.

- *Жұмыстың тиімділігі.* Жүйенің құрылымы оның аталуын (аты-жөнін) әдеттегі аппараттық-бағдарламалы тұғырнамасы есінде тұту керек.

Жүйенің кеңінен дамуы үздіксіз оқыту мен ақпараттық ортада жеке тұлғаны әлеуметтендіру табысын қажетті мүмкіндіктермен қамтамасыз етеді.

Қашықтан оқыту жүйесін құру қағидалары:

1. *Оқытудың адамгершілік қағидасы.* Оның ішкі мазмұны оқытуға үндейтін және әлеуметтік жинақталған тәжірибені оқып үйренушілердің меңгеруі үшін жоғары қолайлы шарттарды туғызып, білім беру үрдісіндегі бүтіндей адамға бағытталады.

2. *Қашықтан оқыту жүйесінде білім беру үрдісін жобалау кезінде педагогикалық көзқарастың басымдылығының қағидасы.* Бұл аталған қағиданың мәнісі, қашықтан оқыту жүйесін жүзеге асыруға болатын көріністердің дидактикалық үлгілерін құрайтын теориялық тұжырымдамаларды талдаудан бастау қажет екендігінен тұрады.

3. *Педагогикалық мақсатқа лайықты жаңа ақпараттық технологияларды қолдану қағидалары.* Ол жобалаудың әрбір қадамының тиімділігіне және қашықтан оқыту жүйесін жасауға педагогикалық баға беруді талап етеді. Сондықтан да, ең бірінші жоспарға техниканы енгізуді емес, білім беруге қызмет ететін және оқу курстарының сәйкес мазмұнды толықтыруларын қою қажет.

4. *Білім беру мазмұнын таңдау қағидалары.* қашықтан оқыту жүйесінің білім мазмұны ҚР – ның Мемлекеттік білім беру стандартымен сәйкес келуі тиіс.

5. *Қашықтан оқыту жүйесінде таралатын ақпараттардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету қағидалары.* Ұйымдастырушылық және техникалық тәсілдердің қажеттілігі жағдайында керекті мәліметтерді қауіпсіз және құпиялы сақтауды, қолдану мен беруді қарастыру, оның қауіпсіздігін сақтау, беру мен қолдану кезінде қамтамасыз ету қажет.

6. *Білім беру деңгейінің бастапқы қағидасы.* қашықтан оқыту жүйесінде тиімді оқыту білім, білік, дағдыларының нақты жиынтығын талап етеді. Мысалы, оқуға, кандидаттың нәтижелі оқуы үшін, өзіндік оқу еңбегінің ғылыми негіздерімен таныс болуы керек, компьютермен және т.б.жұмыс жасай алатын нақты дағдыларына ие болуы тиіс.

7. *Оқыту технологиясының сәйкестендіру қағидалары.* Оқыту технологиясы Қашықтан оқыту үлгілерімен сәйкес болуы қажет. Сонымен, дәстүрлі пәндік үлгіде оқытуда ұйымдастыру түрін оқыту ретінде дәрістер, семинар және практикалық сабақтарда, боямалы немесе іскерлік ойындар,

зертханалық сабақтар, өзіндік жұмыстар, өндірістік тәжірибелер, курстық және дипломдық жұмыстар, білімдерінің меңгерілуін бақылау қолданылады. болу керек, қашықтан оқыту жүйесі қалыптасу барысында, қажет жағдайда оған қосуға болатын жаңа үлгілері пайда болуы мүмкін. Оқытудың ұйымдастырушы түрі қатарындағы осы үлгілерінде компьютерлік конференциялар, телеконференциялар, ақпараттық сеанстар, телеконсультациялар, жобалау жұмыстары және т.б. қолданылатын болады.

8. *Оқытудың ұтымды қағидалары.* Қашықтан оқыту жүйесі жобасы қажетті әлеуметтік және экономикалық тиімділік шарты бойынша, егер Бұл білім алушының оқып жүрген оқу орнында сәйкес қызмет көрсетулер болмаған жағдайда, қажетті бағыттағы өзінің білім беру бағдарламасын түзетуге немесе толықтыруға ықпал ететін ақпараттық жүйелерді және қашықтан оқыту үшін берілген білім базалары мен банктерін құруда жасалады.

9. *Білім берудің ҚО қолданылатын түрлеріне қайшы емес қағидалары.* Егер жасалған және енгізілген ақпараттық технологиялар жоғары білім берудің дәстүрлі жүйесінде бөтен емес элемент болып, яғни оған біріктірілетін табиғи бейнеде болса, ҚО жобасы қажетті әлеуметтік және экономикалық тиімділігін бере алады.

10. *Білім берудің алдына шығу қағидалары.* Бұл оқытудың қағидасы өткен ұрпақтан қалып жинақталған ғылыми және мәдени мұраларын кейінгі буындарға жеткізу ғана емес, сонымен қатар, қазіргі ұрпақтың өзгеріп отыратын заманға тез бейімделіп, оның сана-сезімі мен дүниетанымын қалыптастыруға көмек жасау болады.

Қашықтан оқыту типтерін бірнеше көзқарас төңірегінде көрсету мүмкін. Қашықтан оқытуды тағайындау бағдарында білім берудің толық масштабтағы және сайланатын жүйесі деп бөлуге болады. Білім берудің толық масштабтағы жүйесінде белгілі бір бағыттағы бакалаврларды немесе нақты мамандықтың инженерлерін дайындау бойынша оқу жоспарыны толық орындалуын қамтамасыз етеді. Демек, мұндай жүйеде барлық жоспарланған пәндерді оқып үйрену үшін, құралдардың жеткілікті түрде (оқулықтар мен оқу құралдары, зертханалық практикумдер, курстық және дипломдық жобаларды орындау үшін құралдар) бар болуы қажет. Білім берудің сайланатын жүйесі деп аталған шартты жүйесі өнеркәсіп қызметкерлерінің біліктілігін жоғарылату үшін, қосымша (екінші) жоғарғы білім алу үшін, білім беру қызметін пайдаланатындарға жеке сауалдарын қанағаттандыру үшін бағытталады. Қашықтан оқыту жүйесінің әрбір типтерінен оқу үрдісін жабдықтау және ұйымдастырудағы ерекшеліктері қатарына қарамастан, орындалатын функциялар мен ұқсас тағайындауларының құрылымды компоненттерін көрсету керек.

Қашықтан оқыту жүйесінің құрылымына келесі элементтер кіреді:

- Оқыту мақсаты. Маманның үлгісімен және мемлекеттік тапсырыспен сәйкес қалыптасатын, білім және білік жүйесін оқып үйренушілердің меңгеруі.

- Оқыту мазмұны. Әлеуметтік сұраныстың педагогикалық үлгісі. Оқыту үрдісі, әдістері мен ұйымдастыру түрлерінің жүзеге асырылуы оның мазмұнымен анықталады.

- Оқыту объектісі. Қашықтан оқыту білім беру қызметін пайдаланушылар білім алатын берілген түрінің объектісі болып табылады (студенттер, тыңдаушылар, оқушылар және т.б.). Қашықтан оқыту тыңдаушылары білім алудың дәстүрлі түрі студенттерінен өзгешелігі, ерекше қайсарлық, білімге деген құштарлық, ұйымдастырушылық көрсетіп, өз бетімен жұмыс істей білу, компьютермен жұмыс істей білу және телекоммуникациялық байланыс құралдарымен дағдысы болу керек.

- Оқыту субъектісі. Қашықтан оқыту субъектісі оқытушылар болып табылады. Оқытушы - қашықтан оқыту білім беру үрдісінің жоғары тиімділігін қамтамасыз ететін басты буын. Қашықтан оқыту оқытушысы іс-әрекетіне тән бірқатар ерекшелік тьютор терминін енгізу қажеттілігін туғызды. Ол - кеңес беруші, оқытушы, информатика және телекоммуникация іргетасы негізін білетін болу керек, оның білімділігі алдыңғы озық сипатта болу керек.

- Оқыту әдістері. Қашықтан оқыту түрі: ақпараттық – ереже жиынтығы, репродуктивті (дауыс күшейткішін реттеу), мәселелі мазмұндау, теориялық зерттеудегі логикалық тәсілдер мен ережелер жиынтығы мен зерттейтін 5 жалпы дидактикалық оқыту әдістерінен тұрады. Олар оқытушы мен білім алушылардың өзара іс-әрекеті педагогикалық актілерінің барлық жиынтығын қамтиды.

- Оқыту құралдары. Қашықтан оқыту білім беру үрдісінде оқытудың дәстүрлісі қалай қолданылса, компьютерлік техниканы және телекоммуникацияны, сонымен бірге білім беру технологиясы облысындағы соңғы жетістіктерін қолдануға негізделген инновациялық оқыту құралдары да солай қолданылады.

- Ғылыми – білім материалдық базасы. Оқу бағдарламасына сәйкес оқу үшін қажетті материалдық және техникалық құралдар жиынтығы. Олар оқу және оқу-көмекші бөлмелері;

зертханалық қондырғылар, техникалық оқыту құралдары, оқулықтар, оқу құралдары және басқа да оқу – әдістемелік материалдардан тұрады.

- Идентификациялық бақылау жүргізу жүйесі. Қашықтан оқыту кіретін бақылаудың ерекшелігі абитуриенттің кәсіптік сапалары мен қабілеттерінің даму деңгейін бағалау, тиімді құралдар мен оқыту әдістерін таңдайтындай, онымен сәйкес әлеуметтік психологиялық бейнесін құру болып табылады.

Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту технологиясын пайдаланумен ұйымдастырудың негізгі міндеттері келесілер болып табылады:

- ақпараттық технологияларды білім беруге енгізу;
- білім беруді жекелеу;
- білім берудің тиімділігін (сапасын) арттыру;
- дәстүрлі білім беру түрлеріне қолы жетпейтін адамдарға білім беру қызметтерін ұсыну.

Қашықтықтан білім беру технологиялары бойынша оқу үрдісін ұйымдастырудың қажетті шарты білім беру ұйымында:

- білім алушыларға арналған оқу-әдістемелік және ұйымдастырушылық-әкімшілік ақпараты бар парақтарымен білім беру Интернет-порталы;

- телекоммуникациялық желіге шығатын жабдықтың (Интернет, спутниктік теледидар);
- әртүрлі терминалдардың: мультимедиялық сыныптар, электрондық оқу залдарының;
- CD, DVD дискілердегі оқу контентінің (жеке және/немесе сатып алынған);
- контенттің желілік оқу мультимедиясының (жеке және/немесе сатып алынған);
- тиісті дайындықтан өткен оқытушылық, оқу көмекші және техникалық персоналдың;
- меншік контент (локалді және желілі) құру үшін зертханалар мультимедиясының;
- желілік тестілеу кешендерінің;
- оқытуды басқарудың желілік жүйесінің (Learning Management System – LMS);
- оқу контентін басқару жүйесінің (Learning Content Management Syst– LCMS) болуы қажет.

Қашықтан оқыту үлгілері. Педагогикалық практикада танымал оқыту түрлері қалыптасқан.

Олардың ішіндегі ең кең тарағандары: дәрістер, семинарлар, зертханалық жұмыстар, бақылау жұмыстары, емтихандар және т.б.

- Қашықтан оқыту дәрістері, дәстүрлі дәрісханалықтан айырмашылығы, оқытушымен бетпе-бет қатынасуды болғызбайды. Дегенмен, бірнеше артықшылық жақтары да бар. Дәрістерді жазу үшін аудио және бейне-кассеталар, CD-ROM дискілерді және т.б. қолданады. Жаңа ақпараттық технологияларды (гипермәтін, мультимедиа, ГИС-технологиясын және т.б.) қолдану дәрістерді көрнекі және мазмұнды түрде береді. Мұндай дәрістерді кез-келген уақытта, кез-келген қашықтықта оқуға болады.

- Қашықтан оқыту семинарлары оқу сабақтарының белсенді түрі болып табылады. Қашықтан оқыту семинарлары бейнеконференциялардың көмегімен жүргізіледі. Олар пікірталасқа оның дамуының кез-келген жерінде кіруіне мүмкіндік береді және бұдан бұрынғы айтылған сөздерді оқып, бірнеше қадам артқа қайта оралады. Оқытушы материалдың меңгерілуін пікірталасқа қатысушының белсенділік дәрежесі бойынша бағалай алады. Студенттердің арасында өзара іс-әрекет ету саны артады, ал оқытушы тең құқылы әріптес ретінде көрінеді.

- Қашықтан оқыту кеңестері пәнді өз бетімен оқып үйренуде білім алушыларға жетекшілік жұмысын жасау және оларға көмек көрсету түрлерінің бірі болып табылады. Телефон және электронды пошта, сонымен бірге телеконференциялар қолданылады.

- Қашықтан оқытудағы зертханалық жұмыстар материалды тәжірибелік меңгерілуі үшін беріледі. Дәстүрлі білім беру жүйесінде зертханалық жұмыстар мынаны талап етеді: арнаулы жабдықтарды, макеттер, имитаторлар (бірдемені мүмкіндігінше дәл қайталайтын аспап), тренажерлар, химиялық реактивтер және т.б. қашықтан оқыту жүйесінің келешекте мультимедиялық технологиялар, имитациялық үлгілеулер және т.б. қолдану есебінен зертханалық практикумдарды жүргізу міндеттерін қысқартуға маңызды мүмкіндігі болады. Білім алушыларға қарапайым жағдайда көрсетуге өте күрделі немесе мүлде мүмкін емес құбылыстарды виртуалды шындық көрсететін мүмкіндігі бар.

- Қашықтан оқытудағы бақылау – бұл білім алушының оқу материалын теориялық және практикалық меңгеруі нәтижелерін тексеру. Қашықтан оқыту өзін дәлелдете білді және тестік бақылаудың лайықтылығын құптайды. Тест ережесі, пән бойынша кеңейтілген сұрақтар тізімін камтиды, олардың әрбіреуіне бірнеше жауаптар нұсқасы ұсынылады. Студент осы нұсқалардан дұрыс жауапты таңдауы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Оқытудың жаңа педагогикалық технологиясы/ Қабдықайыр, В.М. Монахов. – А., 1999.
2. Қалиева М. Білім беру технологиялары және оларды оқу-тәрбие үрдісіне ендіру. - А., 2002
3. Полат Е.С. Теория и практика дистанционного обучения. - М., 2004. –248 с.
4. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. - М., 2002. – 279 с.

ӘӨЖ:317:65

Е.Ч. Жакпаров

Семей қаласының Құқық және бизнес колледжі
Қазақстан, Семей қаласы

КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІ МАМАН ДАЯРЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі заманғы ғылыми-техникалық үрдістің даму қарқыны, білім беру жүйесінің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Ең бастысы - өз жұмыс орнына және бүкіл техникалық тізбекте технологияның үздіксіз өзгерістеріне тез бейімделе алатын орындаушының тұлғасын қалыптастыру міндеті. Біліміне, біліктілігіне, парасатына пайымы сай ұстаз бүгінгі таңда жас ұрпаққа білім беру жүйесінде болып жатқан оң өзгерістерге байыппен қарап, оның заман талабына сай мән-маңызын түсінеді. Әлемдегі озық, бәсекелестікке қабілетті елдердің қатарына еніп, өркениетті елдермен иық тіресе тұру міндеті еліміздің ертеңгі азаматтарының қолында. Әлем тәжірибесі көрсеткендей, кез-келген мемлекеттің экономикалық жетістігі сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білім дәрежесіне байланысты. Өйткені білім арқылы ғана қоғамның интеллектуалдық капиталы мен инновациялық әлеуеті қалыптасады. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында «Білім және кәсіби машық - заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет», - деп атап көрсетті [1]. Сондықтан да ұстаздарды серпілістер мен жаңарулардың қарсаңындағы басты тұлға дей аламыз. Ендеше жүктеліп отырған аса жауапты міндет, білім саласындағы реформалар, педагогикалық әдіс – тәсілдердің тың, мәнді, әрі сапалы болуын талап етіп отырған осы бір айтулы кезеңде, мұғалімдер жылдар бойы жинақтаған іс-тәжірибесін жаңа технологияларға ұштастыруы қажеттігі туындайды. Қазіргі педагогика ғылымында негізгі базалық ілімдердің бірі «құзыреттілік» болып отыр. Құзыреттілік дегеніміз - тұлғаның бойында білім, дағды, іскерлік, ерік күш-жігердің болуы. Құзыреттілік жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда аман қалуды қамтамасыз етеді және олар бәсекеге қабілетті маманмен қамтамасыз-дандырады. Көптеген елдерде құзыреттілікке жаңаша мән беру білімді жоғары дәрежеге көтергені мәлім. Құзыреттілік еңбек нарығында тұрақты өсіп отырған талаптармен, шапшаң технологиялық өзгертулермен, соның ішінде академиялық және еңбектегі мобильдік өсуімен негізделген. Құзыреттіліктің жеке компоненттерін анықтай отырып, ол адамның алдына қойған мақсаттарын орындауға көмектесетін сипаты мен икемділігін атайды. Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық даму мақсатын жүзеге асыруда кәсіптік білім беретін мекемелердегі бәсекелестік қабілеті бар болашақ мамандарға әртүрлі өндірістік салаларға даярлау деңгейі білім беру жағдайларымен анықталады. Қазіргі таңда жан-жақты маман даярлау олардың әлеуметтік, кәсіптік, өздік жұмыс жасай алу қабілеттерін дамытумен белгіленеді. Мұның барлығы маман моделінің нарықта қажеттілігін туғызуға бағытталуы қажет. Өйткені соңғы кездерде білім саласында біліктілік моделінен құзыреттілік моделіне ауытқу көп қарастырылып жүр, яғни жұмыс берушіні көбінесе біліктілік емес, құқық, ақпарат, әлеуметтік сала жағынан құзыретті мамандар қызықтырады. Коммуникативтік құзырет – бірлесіп жұмыс істеуді бағалау, адамдар арасындағы сенімділік, бірін-бірі түсіну, тыңдау, сыйлау, этикет сақтау, дәстүрді білу, дау жан-жалды шеше алу, бұзылған қатынастарды түзету, өз қателігін түсіне білу, топпен жұмыс жасай алу, орындаушылардың жұмысын дұрыс ұйымдастыру, басқару шешімдерін таба алу және қолдана білу қабілеттері. Әлеуметтік-құқықтық құзырет - өз елінің азаматы ретінде өзінің және қоғам мүшелерінің әлеуметтік қызметтерінің маңызын түсіну, қоғамдық міндеттерге тұрақты қарау, мемлекет нышандарын білу, адам құқығын жете білу, қажетті жағдайларда оларды қолдану, өзіне жауапкершілік арту жатады. Осы жоғарыда аталған үш құзыреттілік барлық азаматтар үшін, олардың мамандығына, білім деңгейіне, тұратын жеріне қарамастан негізгі қажетті қасиеттер болып саналады. Жалпы кәсіптік құзыреттілік. Бұл

құзіреттілік әр сала маманының кәсіби мазмұнына сай қарастырылған. Қазіргі заман қаржыгерлері, банкирлері, есеп саласының қызметкерлері қандай кәсіптік қызметтерге даяр болуы керек? Осы жағынан қарастыратын болсақ, бұл мамандықтар бойынша болашақ мамандар қазіргі өзгермелі нарықтық экономика жағдайында мәселені уақытында анықтай алу, оның себептерін, жағымды және жағымсыз жақтарын белгілеу, кәсіпорын тұтынушыларымен, клиенттерімен тіл табыса алу қасиеттерімен бағаланады. Осыған орай, экономикалық мамандықтарының мақсаты – ой-өрісі жаңашыл, өзгерістерге тез бейімделгіш, шығармашылық деңгейде қызмет атқара алатын, жан-жақты, қазіргі заман талабына сай бәсекелестікке түсе алатын, теория жүзінде алған білімін тәжірибемен байланыстыра алатын, әсіресе елдегі жалпы халықаралық деңгейдегі экономикалық жағдайларды сараптап, талдай алатын маман даярлау деп санаймын. Құзіретті маман даярлау мақсатында «Білім алушылардың білімділік белсенділігін арттыру технологиясын» пайдаланамын. Бұл оқыту технологиясы бойынша білім беру мақсаты - оқушыларға өндірістік ситуациялар беру арқылы өз бетінше жұмыс жасау қабілетін, дұрыс шешім қабылдау мүмкіндігін қалыптастыру арқылы бәсекеге қабілетті маман ретінде дамуына көмектесу. Себебі күнделікті өмірде, іс әрекет ету сферасында адамға қажетті маңызды құзыреттілік, ол мәселелерді шеше білу. Егер студент мәселелерді шеше білу қабілетін игерсе, болашақта олар жұмыс жасайтын ұйымда оларға деген қажеттілік арта түседі.

Білім алушылардың іс-әрекетін белсендіруге және қарқындылауға негізделген технологиялардың бірі «Проблемалық оқыту». Ерекшелігі: білім алушыны өз бетімен ізденуге үйрету, олардың танымдық және шығармашылық икемділіктерін дамыту, білетіні мен білмейтінінің арасындағы қайшылықтарды ашу әрі проблемалық міндеттер қою. Проблемалық оқытудың қалыптасу тарихына үңілсек, Сократ өзінің шәкірттерін логикалық ойлауға, зерттеулердің нәтижелерін табуға бағыттап отырған. Руссо білімді игеру үшін ситуациялар қою арқылы жүзеге асырған. Проблемалық оқытудың ең керекті әрекеті ізденіс болса, соны өз тәжірибесінде кеңінен қолданған ғалымдар қатарында Песталоцци мен Дистервегтің еңбегі зор. Проблемалық оқытудың басқалардан айырмашылығы – «білім» оқушыларға дайын күйінде хабарланбайды, керісінше олардың алдына өз бетінше шешуге проблема қойылады Сол себепті, арнайы пәндерді оқытуда проблемалық оқыту технологиясын қолдану тиімді деп ойлаймын. Мысал келтіре кетсек, «Экономикалық талдау және қаржылық есепті талдау» пәнінен «Өнімді өндіру және өткізу үрдісін талдау» тақырыбы бойынша оқушылар берілген тапсырмаларда екі кәсіпорынның өнімді өндіру, оны өткізу жоспарының орындалу немесе орындалмай қалу мәселелерін қарастырды және орындалмай қалу себептерін анықтап, оны шешуге тырысып, екі фирма арасындағы тиімді қызмет жасайтын фирманы анықтап, оның жетістігін дәлелдеді. Сабақ соңында байқалғаны, осы проблемалы тапсырмалар студенттердің қызығушылығын, білімге іштей құмартушылығын арттырды деп ойлаймын. Қызығушылық оқушыны өздігінен ізденуге жетелейді. Ізденіссіз шығармашылық ойлау жоқ. Проблемалық тапсырма нәтижесі студенттің өз бетінше еңбектенудегі дағдысы мен қабілеті, іскерлігінің жетілген, ең жоғары дамыған саты деуге болады. Кәсіптік құзіреттілікті жетілдіруде мамандық бойынша жүргізілетін тәрбие жұмысы да ерекше роль атқарады. Сабақтан тыс өткізілетін іс-шараларда оқушылар өз мүмкіндіктерін барынша пайдаланып, болашақ маман ролін жоғары деңгейде орындауға тырысады. Оқу орны түлегі моделі - белгілі бір өндіріс, ғылым, мәдениет саласындағы жұмысшы құзіреттілігін сипаттай алуы. Сондықтан әр оқушының өз мамандығына байланысты арнаулы құзіреттілігін анықтау қажет. Арнаулы құзіреттілік - маманның сала ерекшелігіне байланысты кәсіби мәселелерді шешу, білім және іскерлік деңгейін көтеру сияқты қабілеттермен байланысты. Еліміздің экономикалық, саяси, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай білім беру ұйымдарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің бүкіл қызметін осы бағытта құруы заңды құбылыс, себебі қоғам өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипатының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылауына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білімі мол мамандарды қажет етеді. Соңғы жылдары болашақ мамандардың құзыреттілігі туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелері жайлы көптеген пікірлер айтылуда. Соларға сүйене отырып, мұның өзі болашақ мамандарды қоршаған дүниені, табиғатты, қоғамдық өмірдің құбылыстарын тану, әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін пайымдау, талдау, маңыздысын ажырата білуге, адамдармен қарым-қатынастағы жоғары мәдениеттілікке үйренуге мүмкіндік береді. Еліміздің болашақта көркейіп, бәсекеге барынша қабілетті мемлекеттердің қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақтың қандай білім мен тәрбие алатынына тікелей байланысты. Демек, еліміздің оқу орындарының алдында жан-жақты дамыған, саяси сауатты, терең теориялық біліммен қаруланған, адамдармен қарым-қатынас мәдениетін меңгерген маман дайындау міндеті тұр.

Әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан халқына Жолдауы». Елбасының «Қазақстан жолы» – 2050. – Астана, 2014.
2. Қ.Р. «Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы».
3. Қазақстан Республикасының « Білім туралы » Заңы. – Алматы, 2008.
4. Нұрмашқызы А. Қатысымдық құзыреттілік мәселесі туралы. // Білім. Образование. – 2008. -№6. - 32-33 б.

ӘӨЖ: 511:35

Г.А. Жакпарова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМНЫҢ ЖАҢАРУ БАҒЫТЫ, ӘРБІР ҰРПАҚТЫҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒА БОЛЫП ҚАЛЫПТАСУЫ

Жеке адамның қалыптасуы - күрделі, организмнің өсуі мен жетілуін, стихиялы әсерлерді, мақсатты, ұйымдасқан тәрбиені қамтитын қарама-қайшылықты процесс. Жеке адамның қалыптасуы өмірге келген сәтінен басталады, жеткіншек және жасөспірім шақта жедел жүреді, ересек шақта өзінің біршама аяқталу кезеңіне жетеді. Қазіргі қоғамның жаңару бағыты, әрбір ұрпақтың жеке тұлға болып қалыптасуында гуманистік тәрбие шешуші фактор болуы заңдылық. Сондықтан қазіргі заманның педагогика ғылымында адамның тұлғалық қарым-қатынасында гумандық қасиетті қалыптастырудың ең тиімді мүмкіндіктерін, жолдарын зерттеу, қарастыру басты мәселеге айналып отыр. Қазіргі қоғамның жаңару бағыты, әрбір ұрпақтың жеке тұлға болып қалыптасуында гуманистік тәрбие шешуші фактор болуы заңдылық. Сондықтан қазіргі заманның педагогика ғылымында адамның тұлғалық қарым-қатынасында гумандық қасиетті қалыптастырудың ең тиімді мүмкіндіктерін, жолдарын зерттеу, қарастыру басты мәселеге айналып отыр. Бүгінгі таңда білім берудің басты міндеті оқушының дүниені тұтастай қабылдауын алғашқы білім алуы мен дүниетанымдық ұғымдар арқылы жеке тұлға ретінде қалыптастыруда жүзеге асырылуы тиіс. Жеке адамның әсіресе балалық және жасөспірім шақтарында дамып, жетілуі ең алдымен тәрбиенің ықпалы арқылы жүріп отырады. Бірақ тәрбие әсерінің дәрежесі мен сипаты көп жағдайда тәрбиенің даму заңдылықтарын қаншалықты ескергеніне байланысты болады. Сөйтіп тәрбие мен дамудың арасында екі жақты байланысы болады. Сондықтан жеке адамның даму заңдылықтарын тереңірек қарастырған жөн.

Тәрбие ісінде балалардың жас ерекшеліктерін ескеріп отыру қажеттігін педагогика ғылымы ерте кезде-ақ көрсеткен еді. Қазіргі педагогика және психология ғылымдары балалар мен жеткіншектердің дамуындағы биологиялық фактордың рөлін айрықша көрсетеді. Педагогика ғылымы жас ерекшеліктерін анықтауға баланың дамуын үнемі қозғалыс үрдісі ретінде қарастыра отырып, бұл қозғалыстан сан жағынан жинақталу, ал сапа жағынан елеулі өзгерістер болатынын алға тартады. Мәселеге бұлайша қарау балалардың дене және психикалық дамуының бірқатар кезендерін белгілеуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ жеке адамның дамуы деген ұғым тұлғалық қалыптасуына әсері зор. Даму ұғымына организмнің өсуі мен пісіп жетілу процесін жатқызады. Адамның тұлғалық бейнесі көрсеткіштерінің бірі – гумандық қасиет болуы, бүкіл адамзаттық құндылықтардың біріне саналады.

Жалпы адамзаттық тұрғыдан қарағанда оқу мен тәрбие мақсаты әрбір тұлғаны жан-жақты, жарасымды етіп қалыптастыру. Адам іс-әрекеті, сезімі мен ойлау ерекшеліктері, оның өмір сүріп отырған қоғамдық тарихи жағдайларына тәуелді болады. Қоғам дамуының белгілі сатысында педагогикалық, философиялық ой-пікірлер пайда болып қалыптаса бастады. Тәрбие беру мақсатын анықтау ең басты мәселеге айналды. Осыған орай балаларға білім мен тәрбие беру жолдары белгіленеді, тәрбиелік іс-әрекет мазмұны анықталады. Білімдер жүйесін қалыптастыру процесінде оқушыны жеке тұлға етіп дайындауда пәнаралық байланыстың алатын орны ерекше. Әр пәннің негізгі тақырыптары бір-бірімен байланысқан, ұғымдық құрылымды, оқу пәнінің негізін жасайды. Оқу пәнінің ұғымдық жүйесі әртүрлі күрделіліктегі өзара байланысты ұғымдар жүйесін: ұғым-элемент, ұғым-кешендер және іргелік ұғымдарды қамтиды. Іргелік ұғымдар жетіле және дами отырып орталық ұғымдар ретінде теориялардан өтеді және осы ұғымның мазмұны ақиқат шындық моделінің құрылымын анықтайды. Оқушылардың тұлғасын пәндер байланысы арқылы

қалыптастыруда, педагогикадағы интеграциялық принциптер бағыттау мәселесі шешіледі. Бұл - жалпы білім мазмұнын анықтауда, оқу бағдарламалары мен оқулықтарды жазып шығаруда ескеретін маңызды принцип. Интеграция - әр түрлі пәндердегі негізгі принциптер мен заңдылықтарды өзара тығыз диалектикалық бірлікте қарастыруды көздейді. Сондай-ақ мазмұны жағынан бір-біріне жақын пәндердің (тіл мен әдебиет, әдебиет пен тарих, математика мен информатика, өнер мен еңбек, этика мен эстетика т.б.) өзара және жеке пәннің ішіндегі материалдардың арасындағы байланыстарын анықтап, оқушылардың білімін тереңдетуге және тұлғалық ерекшеліктерін дамытуға болады. Осыған орай интеграцияланған пәндердің, сабақтардың ролі ерекше. Алғаш пән аралық байланыс ұғымын аңықтаған

Я.А. Коменский: «Пәндердегі білім байланысы, сол байланыс негізінде меңгерілуге тиісті». Атақты педагог пән аралық байланыс оқу жүйесін қалыптасуға ықпал береді деп тегін айтпаған. Пән аралық байланыс тақырып мазмұның біріктіріп бір мақсатқа тәуелденіп әр пәннің өз ерешелігінде айқындайды Пәнаралық байланыс арқылы оқушының тұлғасын қалыптастыру жолында оқушының оқу әрекетін ұйымдастыра отырып әр пәннің сабағында басқадай пәндердің интеграциялау жолдарын тауып, арнайы сол мақсаты орындауға арналған мұндай тапсырмалар қарастырады: «тұлғаның бір маңызды қасиеттерін тәрбиелеп дамытатын есеп не болмаса тапсырма», «тұлғаның еңбекке, адамгершілікке, ой ақылын өркендетуге бағытталған тәжірибелік жұмыстар, тапсырмалар», «қазақ халқының атақты адамдарының тұлғалық қасиеттерін ерекшелеп, олардың мінез құлқыларына назар аударып нағыз өз халқының патриоты болған жолдарын талқылау», «пән аралық тақырыптарға байланысты іскерлік ойындар өткізіп оқушының кәзіргі замандағы тұлғаның ерекше қасиеттерін тәрбиелеу», «әр пәнде бақлау тапсырмаларында пәнаралық тақырыптар арқылы тұлғалық қасиеттерін ерекшелейтін есептер қарастыру», «пән аралық тапсырмаларда кәсіби салалар бойынша, экономикалық есептер арқылы, дүние танымы бойынша, экологиялық тәрбие арқылы тұлғаның қасиеттерін тәрбиелеу. Пән аралық байланыстық тақырып, тапсырма алдын ала сабаққа тағайындалған кезде оқытушы оларға сұраптама жасай отырып басқадай пәндерде оқитын тақырыптарды сабақтың тұлғаның тәрбиелеу мақсатына байланыста іріктеп бір күрделі мақсатқа келтіру. Пәнаралық байланыс сабақтарын өткізу барысында әр оқушыға жеке назар аударып білім меңгеру қабілетін, дүниетанымдық қызығушылығын, ақыл ойның деңгейін, оқу мотивациясын және т.б. ескере отырып оқушыларға педагогикалық көмек көрсету. Пәнаралық байланыс арқылы тұлғалық қасиеттерін дамыта тәрбиелей отырып репродукциялық және белсендікті тәсілдерді байланыстырып қолдану және тұлғаның өтте маңызды ерекше қасиеттерін өз ара артыру. Оқытушының пәнаралық байланыс сабақтарын тиімді жүргізу технологиясын жақса меңгеруі және кәсіптік құзыретілігінің құрастырылған тұлғалық тәрбие беруде белсенді маман болуы.

Бастауш мектебіндегі пән аралық білім – оқушының дүние таным, кәсіптік көз қарасын өзгерте отырып тұлғалық қалыптастыруын дамуға бағытталған педагогикалық іс әрекет саласы. Жеке тұлғаны қалыптастыру білім - қоғам заңдылықтарының даму категорияларының ескере отырып оқушының тұлғалық мінез құлқын және ой қабілетін өркендететін, адамгершілік-гуманистік тәрбиелік жолдардың қолданатын, дүние таныммен кәсіби білімін артыруға көмек беретін тұлғаны дамыту жолындағы жүйленген сала.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалардың тәлім-тәрбие тұжырымдамасы. - Алматы, 1995
2. «Психология», Ковалев редакциясымен, 2-басылымнан қазақ тіліне аударылған. - Алматы: Мектеп, 1980.

ӘӨЖ: 513.9

М.Д. Жорокпаева

Мемлекеттік медицина университеті
Қазақстан, Семей қаласы

ТӘРБИЕ НЕГІЗІ – ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДА

Ата-анаға көз қуаныш –

Алдына алған еркесі.

Көкірегіне көп жұбаныш,

Гүлденіп ой өлкесі, - деп Абай атамыз жырлағандай, адамзаттың өмірдегі ең қымбаттысы, көз қуанышы – бала. Оның бойындағы табиғи қасиеттер, адамгершілік құндылықтары отбасынан, мектептен нәрленсе, ЖОО тұлғалық қасиеттерінің жаңа қырлары шындала түседі. Университет

кабырғасында студенттердің ізденімпаздығына, ұлттық педагогика құндылықтарын бойларына сіңіріп, тәрбиелеу негізгі бағыттағы жұмыстар болып табылады.

Мемлекеттің егемен ел болып қалыптасып, өркендеп гүлденуі ұлттық біртектілікті сақтаудан басталады. Оның басты құндылықтары - ана тілі, ұлттық рух, діни наным-сенімдермен тығыз байланысты. Тәрбиенің негізгі құралы – тіл, ол ұлттың тарихи көрініс белгісі.«Қазақ халқы бар тарихын көшіп жүріп, өткізсе де, батпаққа батырмай, құмға шашпай, жұрттан да қалдырмай, жабындыға алдырмай барлық жинаған сөз байлығын, күйі мен жырын бізге жеткізді деген. қазақ халқының тарихына көз жіберсек, сонау Күлтегін, Білгеқаған, Тоныкөктен бастап жерін, елін, тілін, ділін қорғаудағы өшпес ерліктерге толы. Ата-бабаларымыздың күмбірлеген күміс күйі, сыбызғы-сырнаының үні, асқақтата салған әсем әні, ғашықтық жырлары шешендік саз, айтыс өлеңдері мен бостандық үшін жері мен елін қорғаған батыр бабаларымыз туралы тарихи дастандары ғасырлар бойы өз ұрпағын өнегелі де, өнерлі, адамгершілік ар-ожданы жоғары намысқой азамат етіп тәрбиелеп келгені тарихи шындық. Олай болса, отансүйгіш ұрпақты тәрбиелеуде бойларына ізеттілік, қайырымдылық, кішіпейілділік, әдептілік, елін, жерін, Отанын сүюшілік секілді ең асыл қасиеттерді қаны мен жанына сіңіруде ұлттық құндылықтарды, яғни халық педагогикасын басшылыққа алсақ, өте ұтымды болар еді.

Қазақ тарихын тұңғыш зерттеуші ғалым Ш.Уәлиханов өзінің патриоттық сезімін білдіре келіп, «Менің патриоттық сезімім ірбіт сандығындай (матрешка сияқты бір сандықтың ішінде бір сандық, оның ішінде тағы бір сандық) мен ең алдымен өз отбасымды, туған-туыстарымды қадірлеймін, одан соң ауыл-аймақ, ел-жұртым, руластарымды, одан соң халқымды, одан соң Сібір орыстары, Ресей жұртын қадірлеймін», - деген екен . Қазақта ең алғаш қазақ балалары үшін халық мұрасына, салт-дәстүріне, ерлік, адамгершілік тәрбиесіне негіздей отырып, оқулық жазған Ы. Алтынсарин болды. Ол көшпелі елдің баласына дүниаяу ғылым-білім, өнер үйретуді армандады. Оның шығармалары жас ұрпақты мейірімділікке, адалдыққа, ізеттілікке, ақылдылық пен білімділікке, т.б. ізгі қасиеттерді үйретуге шақырады. Ыбырай «Қазақ хрестоматиясына» Қара батыр, Байұлы, Жиренше шешен, Тазша бала туралы ертегі, Бай баласы мен жарлы баласы, Таза бұлақ, Әке мен бала т.б. тәлімдік мәні зор әңгімелерін енгізді. Ыбырайдың шығармаларын оқи отырып, ол өз заманының беталысын анық аңғарғанын, халық өмірін жаңа арнаға салуда білім мен тәрбие мәселесі қатар жүру керектігіне назар аударғанын көруге болады. Ыбырай әңгімелерінң негізгі қайнары халық тұрмысынан алынған. Өмірді, адам әрекеттерін ешқашан дағдыдан тыс әсірелеп суреттеп, шындықтан алшақтамаған. Кейіпкерлерді шынайы өмірге тән әрекеттері арқылы бейнелеуді мақсат тұтты.

Абай Құнанбаевтың еңбектерін зерделеп қарайтын болсақ, жастарды ерлік рухта, патриотизмге баулып, намысын, ар-ожданын, адамгершілік қасиеттерін оятуды үнемі мақсат етеді. Әр адам «Адамзаттың бәрін сүй бауырым - деп» айтқан ұлы сөзді өз жадысында сақтап, жанындағы жандарға құрметпен, сыйластықпен, ізгілікпен қарауы тиіс. Осы асыл қасиеттерді бойларына сіңірсе, оның келер ұрпағы да инабатты, үлкенге құрмет, кішіге ізет білдіре алатын азамат пен азаматша болары хақ. Қарап отырсақ, қай кезде болмасын халық игілігі үшін еңбек еткен ағартушылардың, ақын-жыраулардың барлығының мақсат-мүддесі қазақ халқын тек бірлікке, ынтымаққа шақыру, ешкіммен жауласпау, оқу білімге уағыздау, адамгершілік, адал шыншыл, өз Отанының патриоты болуға үндегенін байқаймыз.

Отанға деген сүйіспеншілік, ұлтына деген ыстық сезімді Алашорда қайраткерлері А.Байтұрсынов, М. Дулатов, М. Жұмабаев, С. Торайғыров, Т. Рысқұлов, Ә. Бөкейханов, М. Шоқай т.б. еңбектерінен де кездестіреміз. А. Байтұрсынов: Қазағым елім! Қайқайып белің, Сынуға тұр таянып. Талауда малың, Қамауда аюаның, Аш көзіңді оянып ... - десе, М. Дулатов: - «Көзіңді аш, оян, қазақ, көтер басты» - дейді. Ал, С. Торайғыров: Қараңғы қазақ көгіне, Өрмелеп шығып күн болам! Қараңғылықтың көгіне, Күн болмағанда кім болам? - деп, жастарға өнер-білім алып, жарыққа талпыну, Отанға пайдалы азамат болу екендігін сан қайталап еске салады.

Ұрпағымызда адамгершілігі мол, иманды, тәрбиелі адам мемлекет байлығы. Әлеуметтік өмірдегі бейбітшілік пен мәдениеттіліктің кепілі, сол елдің мақтанышы. "Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие керек. Тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы. Ол келешекте адамның өміріне опат әкеледі"- деп Шығыстың аристотелі атанған Әбу Насыр – Фараби бабамыз айтқандай қазір тәрбие мәселесіне тек мектеп қабырғасында ғана емес, жоғарғы оқу орнында да ерекше көңіл бөлу қажет. ЖОО келген студент бірінші күннен ата-ана ырқынан шықтым, «өзіме өзім қожайынмын» деген түсінікпен өмір сүрмеу керек. Жеке тұлға, болашақ маман, ең бастысы болашақ ана мен әке, яғни ұрпақ жалғасы. Ұлтымыздың саналы да, ибалы жандары қазақтың сөзімен айтқанда ұлдары сегіз қырлы, бір сырлы, қыздары маржандай таза болулары шарт. Ол үшін ата-ана, оқытушылар әр күн өз

ойларымен бөлісіп, олардың ойларын тыңдап үйренуіміз керек. Мысалы, күнделікті тіршілікте кез келген шешім қабылдайтын мәселелерге «Сен қалай ойлайсың?» деген сұрақ қойылып отырылуы дұрыс. Сонда жауапкершілікке үйренеді, сенім пайда болады. Ортақ мақсат қою және жүзеге асыру ісіне өздері қатысуға талпыныс пайда болады. Мұның бәрі жеке басының қоғамдық бағытын анықтайды, өмірге белсенді ұстанымын бірте-бірте қалыптастырады.

Заман ағымында шетелге еліктеу күнен-күнге ғаламтор желісімен көзді ашып-жұмғанша кіріп жатыр. Жастарымыз теріс жолға түсіп кетпеуі қадағаланы дұрыс. Осыдан он, жиырма жыл бұрын жастарға үлкеннің айтқаны заң, «ұят болады» деген сөз жеткілікті болған. Қазір өмірде, өз ісінде қолдана, яғни үлгі көрсете отырып тәрбиелеуді мақсат тұтқанда ғана іске асады. Қазақи құнды халық педагогикасын олардың жадыларында ұялатып, дағды ретінде қалыптастыру үлкен жұмыс. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Адамгершілік жүрекке жан шуағын орнатып, бұрыннан бойымызда бар жақсы қасиеттерді дамытады. Жаман әдет пен теріс қылықтан тазарып, жаны таза, көңілі ақ, рухани сезімдерге бай адам болып қалыптасады. Елбасы: «Рухани құндылық, биік адамгершілік жоқ жерде үлкен өркениет орнату мүмкін емес» деген болатын. Ендеше, жеке тұлғаның адамды адам ете түсетін қасиетін ашып көрсету, яғни руханилығын дамыту болып табылады.

Рухани адамгершілік тәрбиесінде алдымен баланы тек жақсылыққа тәрбиелеп, соны мақсат тұтса оқытушының, ата-аналардың да болашағы зор болмақ. Олай болса жеке тұлғаны қалыптастыруда олардың жан дүниесіне сезіммен қарап, әрбір іс-әрекетіне мақсат қоюға, жоспарлауға, оны орындауға, өзіне-өзі талап қоя білуге тәрбиелеу адамгершілік тәрбиесінің басты мақсаты. Мақсатқа жетуде сан алуан кедергілер болуы мүмкін. Ол кедергілерден ата-бабаның өнегесін көрсетіп, халық педагогикасының жан-жақты ұстанымдарын сақтай отырып өтуге болады. Халық педагогикасы арқылы өзінің ізгілік ұстанымдарын, ақыл-ой мен іс-әрекеттерін бағыттап, рухани көзқарасын қалыптастырады. Осы бағыттың дұрыстығын хакім Абайдың: «Сүйер ұлың болса, сен сүй, Сүйінерге жарар ол», - деген ойымен қорытындылауға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Тәуелсіз Қазақстанның Жеті қазынасы: Төл мәдениет пен туған тіл. /Егемен Қазақстан, 2013
2. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. - А., 2003.
3. Табылды Ә. Қазақ этнопедагогикасы және оқыту әдістемесі. - А., 2004.
4. Құралұлы А. Салт-дәстүрге, тарихқа, дінге байланысты терминдер мен сөз тіркестерінің түсіндірме сөздігі. - А., 2006.
5. Табылды Ә. Этнопедагогикалық оқылымдар. - А., 2006.

ӨӨЖ: 351

Б.Ж. Жұмыкбаева

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті
Қазақстан, Семей

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСİNДЕ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Болашақ психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі бағыты – қазіргі қоғамның талабына сай, өз еркімен шешім қабылдай алатын, бәсекеге қабілетті, кәсіби құзыреттілігі мен қабілеттілігі, біліктілігінің талапқа сәйкес келуіне негізделеді. Нәтижеге бағытталған білім беруде болашақ психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды оқыту үдерісінде жүзеге асыруда, оның өзінің іс-әрекетінің субъектісі болуына мүмкіндік туғызу керек. Бұл өз кезегінде болашақ психологтардың ең алдымен өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі дамыту, өзіндік білімін жетілдіру, бақылау мен бағалау құзыреттілігін қалыптастырумен сипатталады.

Олай болса, болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру - жоғарғы білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі.

Шет ел ғалымдары ішінде «құзыреттілік», «құзырлылық» ұғымдарының педагогикалық және психологиялық аспектілерін Р.Арнольд, Г.Влуменштейн, Дж. Равен жан-жақты қарастырып, зерттеген.

Теориялық талдау нәтижесінде, «құзыреттілік» ұғымының мәнін анықтауға мүмкіндік ашылды. Құзыреттілік дегеніміз – қойылған мақсатқа жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді жұмылдыруға дайындық; сонымен қоса жеке және қоғамдық сұраныстарды қанағаттандыру мақсатында табысты әрекет етуге дайындық болып саналады.

Құзыреттілік – белгілі бір ұғымдық жүйенің болуын талап ететін практикалық іс-әрекетті жүзеге асыру қабілеті, яғни пайда болған мәселелер мен міндеттерді шапшаң шешуге мүмкіндік беретін ойлаудың типі, түсіну қабілеті.

Жоғары білім беру жүйесінде болашақ психолог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жолдары, олардың ғылыми-педагогикалық негіздерін анықтау мәселелері әлі толық айқындалмаған.

А.В. Либин кәсіби құзыреттілікті оның педагогикалық ойлауға теориялық әзір екендігі мен педагогикалық әрекет етуге практикалық дайындығы тұтастығы деп түсінген, ал С.С. Татарченкова кәсіби құзыреттілікті субъект іс-әрекетінің жеке интегралдық сапалы сипаты, біртұтас жағдайы мен оны жүзеге асыруға жеке тұлғаның әзір екендігі деп жазған. Педагогикалық-психологиялық мамандықтар арасында кәсіби іс-әрекетке деген дайындық кәсіби құзыреттіліктің құрамдас бөлігі болып табылады және маманның педагогикалық мамандыққа рефлекстелген бағыттылығынан, дүниетанымдық көзқарасының жетілгендігінен; өзін-өзі үнемі кәсіби және жеке тұлғалық жетілдіру нұсқауларынан, сонымен қатар өзін-өзі жүзеге асыру мен өзін-өзі тәрбиелеуден тұрады.

ЖОО-ны студенттерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру жөніндегі пікірін «кәсіби құзыреттілік – жеке тұлғаның кәсіби іс-әрекетті атқаруға теориялық және практикалық әзірлігі мен қабілеттілігінің бірлігі», - деп тұжырымдаған ғалым Б.Т. Кенжебеков болып табылады. Ғалымның пікірі бойынша, құзыреттілік жансыз, жаттанды білім түрінде емес, жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім шығаруға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген біліктіліктерінің белсенділігінен көрініс табады [4].

Әртүрлі зерттеушілердің пікірі бойынша, негізгі құзыреттіліктер: коммуникативтік, ақпараттық, реттеуші құзыреттіліктерден тұрады, сонымен қатар психиканың қызметі негізінде жалпы қабілеттіліктердің жіктелуін білдіреді. Коммуникативтік құзыреттілі - эмоциялық тұрақтылық, экстраверсия, басқа адамдармен қарым-қатынас орната білу компоненттерінен тұратын құзыреттілік. Ақпараттық құзыреттілік деп өзі және өзінің жеке тұлғасы туралы еңбек нысаны, әлеуметтік қоршаған ортасы туралы ақпараттар көлемін құрайды. Реттеуші құзыреттілік – мақсатты тұжырымдау, жоспарлау, жұмылдыру мен тұрақты белсенділіктің, іс-әрекеттер нәтижелерін бағалау, рефлексия, құндылық бағдардың бар болуы арқасында өз мінез-құлқын басқара білу шеберлігін де білдіреді.

Білім саясатының басты бағыты ретінде жоғары білім беру жүйесінің сапасын арттыруда арнайы пәндерді оқытуда болашақ психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі басым бағыт алады. Бұл мәселенің нәтижелі жүзеге асуы болашақ психологтың арнайы пәндерге қызығушылықтарын оятып, белсенділіктерін арттыруды, алған білімдерін тәжірибеде пайдалану, яғни семинар, өзіндік жұмыстар, практика барысында практикалық сабақтардағы біліктілігі мен кәсіби құзыреттілігінің жүзеге асырылуынан көрініс табады.

Болашақ маманның кәсіби құзыреттілігінің арнайы әлеуметтік және тұлғалық түрлеріне ерекше мән беріледі. Арнайы – өзінің мамандығына сәйкес білімі, біліктілігі, дағдысы, жаңа білім мен білікті өз бетімен меңгеру, өз еңбегінің нәтижесін бағалау, біліктілігінің болуы.

Болашақ психологтың құзыреттілігіне психологияда көптеген зерттеулер жүргізілді. В.А.Адольф мақсатты бағдардан, құрамнан, құрылымнан, оның түрлері мен компоненттерінің өзара байланысынан тұратын болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің мәнін ашты. Болашақ психологтың кәсіби құзыреттілігінің тиімді қалыптасуының психологиялық-педагогикалық алғы шарттары анықталды. Болашақ мұғалімнің кәсіби дайындау үрдісіндегі оның құзыреттілігінің қалыптасуының мазмұны мен технологиясын жасады [2].

Ресей ғалымы Т.А.Маркина төменгі курс студенттерінде кәсіби-психологиялық құзыреттілікті қалыптастырудың қорын анықтады. Зерттеуші студенттерінің кәсіби-психологиялық құзыреттілігінің мәнін, құрылымын нақтылады, кәсіби құзыреттілікті диагностикалаудың әдістерін, оқытудың әртүрлі курстарында құзыреттіліктердің қалыптасу деңгейлерін ұсынды. Осы автор психологиялық практикада оқу материалдары мазмұндарын таңдау жолдарын жасады.

Болашақ психологтардың кәсіби іскерлік құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық-психологиялық шарттарын анықтау барысында ең алдымен, педагогикадағы белгілі заңдылықтарға, педагогикалық принциптерге, білім, іскерлік пен дағдыға сүйендік. Ал, енді болашақ психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық-психологиялық шарттарын анықтау үшін, «шарт» ұғымының мәнін қарастыру қажеттігі туындайды.

Құзыреттілікке бағытталған білім беру қазіргі таңда әлемдік білім беру жүйесінде нәтижелілігі, тиімділігі мойындалған бағыт болып табылуда. Құзыреттілік бағыт бойынша кез-келген

оқытудың негізгі мақсаты – адам өзінің әрекетін нәтижелі жүзеге асыруы үшін қажет білім, білік және тұлғалық қасиеттерді меңгеріп, мінез-құлық тәсілін яғни, қажетті құзыреттіліктер түрлерін игеруі қажет. Басқаша айтқанда, білім алушы тек білім және біліктілік жиынтығын меңгеріп қоймай, оқудың соңында не үшін білім алғандығын саналы түсініп, игерген білімін өзінің кәсіби әрекетінде қолданысқа еңгізе алу қабілеті.

Құзыреттілік бірінші орынға білім алушының ақпаратты сауаттылығын емес, оның мәселені дұрыс шеше білу қасиетін қойса, кәсіби құзыреттілік - маманның жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімінің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады. Болашақ маман өз ісінің шебері, біздің жағдайымызда жақсы мұғалім болу үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және жалпы әлемдік мәдениетті, өз елінің мәдениетін, қарым-қатынас мәдениетін, тіл мәдениетін игеріп, интеграциялық үрдістерді меңгеріп, әлемдік білім кеңістігінің өресінен шыға алуға талпынуы керек.

Қазіргі жоғары білім беру жүйесінде маманның кәсіби құзырлығының жоғары оқу орны кезеңінде қалыптасуын зерттеуге қызығушылық артып келеді. Бұған дәлел – В. Адольф, Ю.В. Койнова, Н.Е.Костылева, Н.Н.Нацарениус т.б. зерттеу жұмыстары. Бұл еңбектердің негізгі міндеттері кәсіби құзырлығы қалыптасуының әртүрлі әлеуметтік-психологиялық, дидактикалық, маркетингтік, мониторингтік мәселелерін шешуге бағдарланған.

Ғалым Б.Т.Барсай өзінің докторлық диссертациясында: «...Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми негіздері: әдіснамалық, теориялық және ғылыми-әдістемелік білім деп анықтадық» – деп көрсеткен [3].

Б.Т.Барсайдың ашып көрсеткен әдіснамалық, теориялық және ғылыми-әдістемелік білімдердің болашақ психологтарды кәсіби шыңдау мақсатында қолданудың маңызы ерекше болып табылады. Өйткені, интеграцияланған білім кеңістігінде студенттерді кәсіби дамытуда, олардың кәсіби құзыреттілігін жетілдіруде қолданылатын теориялық білімдер: кәсіби-дидактикалық құзыреттілік қалыптастыруға арналған арналған курстар, семинарлар; мемлекеттік білім беру стандарттарын (жалпы орта білім, педагогикалық білім беру) оқу-тәрбие процесінде жүйелі қолдану тиімді нәтиже берері сөзсіз.

Қазіргі таңда жоғары білім беру жүйесі кеңістігінде, болашақ кәсіби мамандарды дайындауда, мұғалімдердің алдында жастарды қалайша қоғам талабына сай азамат етіп, қандай жағдайда қажетті дағдыларды қалыптастырып дамытуға, яғни жастардың әлеуметтенуіне бағытталған оқу үрдісін ұйымдастыруда теориялық және практикалық дайындық арасын қалайша байланыстыруға болады, еңбек нарығына тез бейімделетін тұлғаны дайындаудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері қандай деген сауалдар тұр.

Кәсіби білім берудің негізгі мақсаты – жоғары білім беру жүйесінде өз мамандығына сай квалификацияланған, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, өзінің мамандығын еркін меңгерген, түрлі құзыреттіліктерді меңгерген, әлемдік стандарт деңгейі бойынша тиімді жұмыс жасай алатын, кәсіби өсуге бейім, әлеуметтік және кәсіби мобильді жұмысшы дайындау болып табылады. Әрине, болашақ маманның тұлғасы тек кәсіби білім беру мекемесінде емес, сонымен қатар, мектепке дейінгі мекемеде, орта мектепте қалыптасады.

Бүгінгі еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілік жұмыс берушінің талаптарына оқу орнын бітіргелі тұрған түлектің кәсіби дайындығының сәйкес келуімен анықталады. Жұмыс беруші жаңа технологияларды игерген, өзінің білімін практикада қолдана алатын, өзіне серіктес бола алатын, мекеме басшылығының мақсатын түсініп, жүзеге асыруға қабілетті, белсенді адамды алуды көздейді.

Қорытындылай келе, бүгінгі күні еліміздің жоғары білім беру жүйесі алдына білім беру сапасын арттыру, оның жоғары деңгейін қамтамасыз ету міндеті қойылып отыр. Бұл міндет еліміздің әлеуметтік, экономикалық саласында болып жатқан өзгерістерден туындайды. Осы тұрғыдан алғанда білім беру саласы қызметкерлеріне қойылатын талаптардың күшейетіні сөзсіз. Сондықтан, болашақ психологтарды кәсіби даярлау процесіне жаңа талаптар қойылып, өзгерістер енгізілу қажет болып отыр. Бұл студенттерді кәсіби даярлауға да қатысты мәселе. Біздің ойымызша, бұл өзгерістердің негізгілерінің бірі – болашақ психологтарды жоғары білім беру жүйесінде кәсіби құзыреттілікке даярлау арқылы оның жобалау құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады. Осы себептен біз аталған мәселені өзіміздің зерттеу жұмысымыздың өзегі етіп алдық.

Арнайы жүргізілген тәжірибелік-эксперименттік жұмыста қол жеткен нәтижелер төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді:

1. Қазіргі қоғам сұранысының талаптарына сай болашақ психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігі еліміздің әлемдік білім беру кеңістігіне енуге, соған сәйкес білім беру

парадигмасының өзгеруі, білім беру мекемелерінің жаңа бағдарын анықтап, мамандардың құзыреттілігін көтеруді талап етіп отыр.

2. Болашақ психологтардың жоғары білім беру негізінде кәсіби құзыреттілігі – әлеуметтік сұранысқа сай заңды құбылыс, өйткені тұтынушылар жоғары деңгейде сапалы білім беру мектептерін таңдауға мүмкіндік алады, психологтың кәсіби біліктілігі – сол мектептің бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіші, түлектердің білім сапасында, тәрбиесінде, жаңа ақпараттық технологияны меңгеруінде, олардың бойынан пәндік және түйінді құзыреттіліктердің көрініс табуында бір мектеп пен екінші мектеп арасында бәсекелестік болады.

3. Болашақ психологтардың жоғары білім беру негізінде кәсіби құзыреттілігі қалыптастырудың әдіснамалық негіздерін анықтауда тұлғаға бағдарлы, әрекеттік, жүйелілік, ақпараттық және құзыреттілік тұғырлар басшылыққа алынды. Тұлғаға бағдарлы тұғыр студенттің кәсіби құзыреттілігі қалыптасуында оларды өз ісінің субъектісі ретінде сезінуіне, өзіндік әлеуетін, сапаларын аша білуге және дамытуға ықпал етеді. Іс-әрекеттік тұғыр болашақ мұғалімнің іскерлігінің, жасампаздығының, қайраткерлігінің қалыптасуына түрткі болады.

4. Болашақ психологтардың жоғары білім беру негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық негізі біртұтас педагогикалық үдеріс, оқыту үдерісіндегі пәнаралық интеграция, құзыреттілікті қалыптастыру, инновациялық теорияларына сүйенеді.

5. Болашақ психологтардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы әдіснамалық, теориялық, әдістемелік және технологиялық компоненттердің бірлігінде және өлшемдер мен көрсеткіштердің негізінде жасалған құрылымдық – мазмұндық – үдерістік модельге байланысты.

6. Студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда болашақ маман дайындайтын оқу орны профессор-оқытушыларының осы бағыттағы және білім, ғылым саласындағы жаңалықтардан хабардар болып, өз білімдерін үздіксіз көтеріп отыруларының маңызы зор.

7. Зерттеу барысында теориялық-әдіснамалық әдебиеттерді талдау арқылы болашақ психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жоғары оқу орындарында маман даярлаудың бүгінгі күнгі талаптарын ескере отырып жасалған біртұтас, жүйелі жұмысының сапалы құрылған мазмұнда жүргізілуіне және болашақ маманның өзінің ынтасы мен жігеріне, ұмтылысы мен қызығушылығына байланысты екені анықталды.

Қарастырылып отырған мәселе өте ауқымды және тың болғандықтан, ол толық зерттеліп болды деуге болмайды. Келешекте болашақ психологтың кәсіби құзыреттілігі қалыптасуының біртұтас жүйесін студенттердің зерттеушілік, ақпараттық, коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру бағыттарында құруға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Акишева С. Н., Рысқұлбекова А.Д. Жоғары оқу орындарында болашақ педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жолдары. «Мұғалімнің кәсіби дамуы: дәстүрлері мен өзгерістері» II Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция баяндамалар жинағы. I том. - Астана, 2012 73-78б.
2. Адольф В.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя // Педагогика, 1998. - №1.
3. [Барсай Б.Т.](#) Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері. автореф. - Шымкент, 2010. - 44 с.
4. Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жағдайында болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру. Дисс.пед.ғ.д.: 13.00.08. – Қарағанды, 2005.

ӘӨЖ: 25.14

Р.Р. Ибраева

«Беген орта мектебі» КММ, Бесқарағай ауданы

СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ҮЙРЕТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ

Сын тұрғысынан ойлау - бұл ақпарат пен ойдың бірігіп алудың шынайы тәсілі. Ақпаратты алу ғана емес, сонымен қатар алған ақпаратты сыни тұрғыдан бағалап, ой елегінен өткізу арқылы қолдану.

Сын тұрғысынан ойлау – бұл қиын тапсырманың шешімін табу үшін жасалатын дұрыс шешім. Сол шешімге сенудің бірден бір жолы.

Сын тұрғысынан ойлау-оқушының дұрыс ойлануына жасалатын ой моделі және ой әрекетінің қызметі.

Сын тұрғысынан ойлау- шығармашылық ойлауын дамытатын ең маңызды бағыт.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту құралы деп айтуға келмейтін зияткерліктің түрлері:

Есте сақтау;

Қарапайым және қиын ойларды түсінуін;

Шығармашылықта: спортшының, суретшінің, музыканттың интуитивтік ойлауы;

Д. Кластердің ойынша сын тұрғысынан ойлаудың 5 қыры бар:

Бірінші-бұл өз бетімен ойлау;

Екінші-бұл ойын қорыту;

Үшінші-бұл проблемалық және сол ойын бағалай білуі;

Төртінші-бұл ойын дәлелдеуі;

Бесінші-сын тұрғысынан ойлаудың өзі әлеуметтік ойлау болып табылады (өмірмен байланысты).

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы анықтағандай 6 компоненттен тұрады.

Сыни ойлаушы:

Өз ойын қалыптастыра біледі;

Әртүрлі ойлармен санасып, өз ойын дәлелдеуге тырысады;

Тақырып бойынша мәселені шеше біледі;

Дәлелді пікірталас құра алады;

Бірлескен жұмыстан түбегейлі шешім шығаруды толықтай құптайды;

Кезкелген сұрақтың шешімін табу үшін адамның қабылдауының өзі көптеген факторлардың әсерінен болатынына түсінеді және бағалай біледі.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясының негізгі белгілері:

Осы технологияның мақсаты-оқушылардың ойлау дағдыларын, оқуда ғана емес тұрмыстық өмірде де(толық түбегейлі шешім қабылдауға, түрлі жағдайтардың қыр-сырын білуге, ақпаратпен жұмыс жасауға және оны талдай алуына) дамыту;

СТО технологиясының негізі- сабақтың үшбағыттық құрылымында:

Ой шақыру; Ойлау ; Кері байланыс;

Ой шақыру тапсырмалары:

Өтілетін (оқытылатын) материал бойынша оқушылардың білімдерін жаңарту, не болмаса естеріне түсіру;

Өтілетін материалға деген оқушылардың қызығушылығын ояту;

Өтілетін тақырыпты оқушылардың өздері анықтауға мүмкіндік беру;

Ойды жүзеге асыру үшін берілетін тапсырмалар-

Өтілетін тақырыпты белсенді меңгеруіне жағдай жасау;

Өткен тақырып пен жаңа тақырыпты байланыстыра білуге жағдай жасау;

Кері байланыстың тапсырмалары-

Өтілген тақырып бойынша өз ойын қорытуға көмек беру;

Келесі тақырыпты өзбетімен анықтауға көмек беру;

СТО дамытудың түрі мен құралдары:

Тақырып бойынша жинақ;

Мәтіндер талдауы;

Түрлі көзқарастағы тапсырмалар құрастыру;

Ұжымдық пікірталас;

Топпен және жұппен жұмыстардың әртүрі;

Дебаттар;

Пікірталастар;

Оқушылардың жазба жұмыстарын жариялау;

СТО-жазба жұмыстары (оқушылардың жазған «Эссе», «5 жолды өлең» жинап отыру.

СТО технологиясындағы мұғалім ролі:

Оқушыларды анықталған бағытқа бағыттау;

Түрлі пікірлермен бетпе-бет келеді;

Өз бетімен дұрыс шешім шығаруға жағдай жасайды;

Оқушыларға өзбеттерімен шешім шығаруға мүмкіндік береді;

Қалыптасқан танымдық ішкі жағдаяттарды дайындайды;

СТО технологиясының негізгі тәсілдері:

Сұрақтарды дұрыс құру дағдысын дамытуға арналған тәселдер.

«Жуан» және «жіңішке» сұрақтар кестесі

Неліктен, үш түсінік бер.....?	Кім?
Неліктен, түсіндір?	Не...?
Неліктен, сіз солай ойлайсыз.....?	Қашан...?
Неліктен, сіз солай ойлайсыз.....?	Мүмкін...?
Қандай айырмашылығы бар.....?	Болар...?
Не боларын, болжап көр.....?	Алар ме еді.....?
Әйтпесе, не?	Қалай аталады.....?
	Болды ма.....?
	Сіз келісер ме, едіңіз.....?
	Дұрыс па.....?

Блум сұрақтарының түймедағы:

Қарапайым сұрақтар-Бұл сұрақтарға жауап берген кезде нақты фактілерді атау керек, мәтіннен белгілі бір мәліметті еске түсіріп, оны айтып беру керек.

Дәлелдеуші сұрақтар-«Егер мен дұрыс түсінсем, онда ...?»

«Мен қателесуім мүмкін, бірақ, меніңше сіздің айтып тұрғаныңыз ...?»

Интерпретациялық (түсіндірме) сұрақтар- Әдетте неге? деген сөзден басталады.

Кейбір жағдайларда олар *ақталуға мәжбүр етушілік сияқты* негативті қабылдануы мүмкін.

Басқа жағдайларда олар *дәлелдемелік байланыстарды анықтауға* бағытталған.

Бағалау сұрақтары-Неге ... жақсы, ал ... жаман?»

«... .. айырмашылығы неде?»

Бұл сұрақтар осы немесе басқа да оқиғалар, құбылыстар мен айғақтардың бағалау критерийлерін анықтауға бағытталған .

Шығармашылық сұрақтар (жорамал)-«Қалай ойлайсыздар, ... кейін (егер) ... қалай болады?»

Шығармашылық сұрақтарда *«егер»* деген қыстырма сөз қолданылады. Олалдын ала болжайтын, жорамалдайтыншарттылық элемент.

Практикалық сұрақтар- «Әңгіме кейіпкерінің орнында болсаңыз сіз не істер едіңіз?»

Сұрақ теория мен тәжірибе арасындағы өзара байланысты анықтауға бағытталған.

Кластерлар (ұяшықтары)

Өтілген материал автор өмірбаянын не мәтін бойынша алуға болады.

Өтілетін материалдың көру айғақтарын ұйымдастыру формалары:

«Қалай, көренеді.....», «Қалай, айтылады.....»

«Қалай, көренеді.....»	«Қалай, айтылады.....»
Сағаттар	«Бұл жаңа!»
Конвейер	«Бұл қызықты!»
Баспалдақ басқыштары	Ән: шумақ, қайырма.
Шынайы сурет	

Сын тұрғысынан ойлау:

Тірек сызбалар;

Кестелер;

Логикалық-ойлау кескіндері;

«Болжағыш ағаш» (Дж. Белланс)-ойлау

Тақырып-бұл «ағаштың діңі»

Жапырақтары-бұл жорамал

Бұтақтар-бұл жорамал жасаушы жапырақтардың дәлелі.

«ФИШБОУН» тәсілі (Модель постановки и решения проблемы)

Проблема- проблеманы тудырушы себептер **-шешім**

Проблеманы тудырушы себептердің айғақтары

«Бағалау терезесі»

Дереу колдана аламын	
Ештеңе түсініксіз	Жақсы маған түсінікті
Ешқашан қолдана алмаспын	

(x осі мен y-осі)-осы бойынша оқушылардың қаншалықты түсінгендіктерін анықтауға болады.
ҚАҚ (Қосу-Азайту-қызықты)-авторы Эдвард де Боно.

Қосу (+) – «Не жақсы?», «Несімен жақсы?» деген сұрақтарға жауап беретін айғақтарды жазамыз.

Азайту (-)-«Несіжаман?» деген сұраққа жауап беретін айғақтар мен ойларды жазамыз.

«?»-«Несімен қызықты?» деген сұраққа жауап беретін оқушыны түрлі ойға салатын ойлар мен айғақтарды жазуға арналған.

Донна Огл кестесі

«Білем-Білгім келеді-Білдім» (БББ)

Б-біз нені білеміз	Б-нені білгіміз келеді	Б-нені білдік және тағы білмеген не қалды
--------------------	------------------------	---

Біз қолданатын ақпараттар тізімі /Басты сөз/		Біз алғалы отырған ақпарат көздері
А	Д	1
Б	Е	2
В	Ж	5
Г	З	4

«Борттық журнал» (Гудлат)

Маған осы тақырып бойынша не түсінікті?	Мәтіннен қандай жаңалық білдім?

«Екі бөлікті күнделік»

Сұрақтар (Цитата)	Тақырыпты түсіну негізі (Комментарий)
Не? Қалай? Несімен ерекшеленді? Неліктен?	

«Концептуалды кесте»

Салыстыру сызығы	Абай	Мұхтар
Ұлы ақын		
Ұлы жазушы		
Шығармалары		
Өмірбаяны		

Сюжетті кесте

Бұл қарапайым таныс тәсіл. Ақпаратты берген уақыттан бастап жұмыс барысында ойдың кезеңін анықтап отыру.

Кім?	Не?	Қашан?	Қайда?	Неліктен?

Инсерт (шартты белгілері)

V Егер, сіз өзіңіздің ойыңызбен сәйкес келеді десеңіз, не болмаса білеміндесеңіз;	+ (қосу) егер, сіз өзіңізге бұл жаңалық десеңіз;	- -"(азайту), егер, сіз өзіңіздің білгеніңізбен сәйкес келеді десеңіз, не болмаса осы туралы білсеңіз;	? Егер, сіз маған түсініксіз десеңіз, осы сұрақ бойынша толық мәлімет алғыңыз келсе

Ойлану мен оқуға арналған өзіндік белсенділік жүйесінің белгісі:

" V " – білдім

" + " –жаңа

" - " – басқаша ойладым

" ? " – түсінбедім, сұрағым бар.

Неліктен «б W»

Why- деген ағылшын сөзінен шыққан, мынандай сұрақтардан тұрады?

Неліктен? Неге? Не себепті?.....

«Неліктен?», «Неліктен?», «Неліктен?» жағдаятында «Иә, солсебепті....»

«Шатастырылған логикалық тізбек»

Мұғалім оқушыларға дұрыс және дұрыс емес сөздер жазылған ретті ұсынады.

Оқушылар жекелей жұмыс жасайды, мәтінді оқиды, шатастырылған тізбекті белгілейді.

Өзінің тапқан сөздерін топтағы оқушылармен бөліседі, толықтырады, қатесін түзейді.

Жорамалдау дағдысын дамытудың тәсілдері:

Дұрыс немесе дұрыс емес ойлар;

Сабақтың басында жаңа тақырып бойынша ұғым, соның дұрыс немесе дұрыс еместігін бағалау және өзінің шешімін дәлелдеу қажеттілігі беріледі.

Кері байланыс кезінде оқушыларға бекітілген тақырыптың сабақ басындағы өз шешімінің дұрыстығын бағалауды және өз ойымен алмасуды беру.

«Анадан-мынаған» стратегиясы

1 Тақырып бойынша топтар жалпы тапсырмалар Алады. 1 топ: Жанғыш пайдалы қазбалар	2. Әр топ мүшесі өзінің зерттеу тапсырмасын алады 1 көмір, 2 газ, 3 мұнай
3. Ақпараттар жинайды	4. Жинаған ақпараттарын топта бөліседі
5. Жалпы бөлінгендік естеге салып біріктіреді	6 Кесте толтырады
7. Бірлесіп зерттеу тақырыбын жасайды.	8. Зерттеу бойынша перзентация жасайды.

Проблеманышешудедағдысындамытубойыншатәсіл

Миғашабуыл

Карусель. Топпенжұмыс.

Топтағыоқушыларсанынақарайтапсырмаларнемесепроблемалысұрақтар.

Әрқайсысыөзшешімінжазыпкелесіоқушығабереді, осылайшеңбердіайналыпжүребереді.

Пікірталасты жүргізу дағдысын жетілдіру тәсілі:

Рөлдік ойындар

Әрлі-берлі пікірталас

Диалог-талас

Бұрыштар әдісі (оқушылардың белгілі бір позициялы бұрыштарға тұрады. Бір топтан шыққан дәлелді ойды-келесі топтың оқушылары жалғастырып отырады. Оқушылар келесі бұрыштарға ауысып отырады. Қозғалғыш сыныптың ортасында отырады, кезкелген топтың пікірталасына араласа алады)

б қалпақ (қалпақтардың түстеріне сәйкес ойлау үшін, оқушы өзінің пікірінің дұрыс немесе бұрысын дәлелдейді)

Аквариум

Өз ойы және өзгенің ойын тындауды ұсыну тәсілі

Тізбек құру (5 жолды өлең, шеңбер бойынша бір-біріне беретін суреттер. Әрқайсысы 5 жолды өлең құрып, өз ойын дәлелдеп шығуы)

Еркін хат, эссе

Ирек (бірін-бірі оқыту) ауысып отыратын топпен жұмыс.

ҰБО әдістемесі.

5 жолды өлең

1 қатарға-тақырыпты бір сөзбен жазу (зат есім) теңдеу

2 қатарға-тақырыпты 2 сөзбен жазу (екі сын есім) қарапайым, күрделі

3 қатарға-3сөзбен жазылады (егістік) шығарады, табады, қосады

4 қатарға-4 сөзбен жазылады, тақырыпқа жақын сөзбен (сөз тіркесі) (белгісіз сан арқылы шығарылады)

5 қатар-тақырыпқа қатысты синоним. Өрнек

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. - Алматы, Литера, 2000. - 8-бап.
2. Назарбаев Н.Ә. «Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы». - Алматы, 1997.
3. Ақ жайықтың ақ берендері. - Алматы, 2005.
4. Жұбанов А. Ғасырлар пернесі. - Алматы, 2002.
5. Абдошов Г.Ш. Олтуралы //Ақ жайық ақ берендері. - Алматы: Өлке, 2005. – 58 б.
6. Абдошов Г.Ш. Олтуралы //Алаштың ардагер азаматтары = Почтенные люди казахской земли. Кітап: Батыс Қазақстан облысы бойынша/ Құраст. Ғ. Хаймулдин. - Алматы: Ниса, 1998. – 1 б.
7. Абдрахманов Т.В. его книгах жизнь Приуралья. /Корсунов Николай Федорович [Олтуралы] //Сельские вести. – 2003 ж. 1 қаңтар
8. Абдрахманов К. Гадильше и его книга: [Жаңа кітап] /Ауыл тынысы. – 2003. - 22 қараша. – 2 б.
9. Нәріков А. «Жайықтың жарық жұлдыздары». - Орал, 2005.

УДК: 372.854:81/246.3

Л.С. Ибраева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ ПОЛИЯЗЫЧИЯ В ХИМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Казахстан, оставаясь полиэтническим и поликонфессиональным государством, переживает сегодня сложный и противоречивый период своего культурно-языкового развития, о чем свидетельствует сложившаяся языковая ситуация, в связи с чем Президентом Республики Казахстан предложено начать поэтапную реализацию культурного проекта «Триединство языков» [1].

Следует отметить, что практически во всех документах в области языковой политики стрелковой идеей является необходимость овладения несколькими языками, и, как продолжение – преподавание учебных дисциплин в общеобразовательных школах и в высших учебных заведениях на трех языках (казахском, русском и английском). Поэтому, обучение химии на трех языках является актуальной и необходимой мерой [2].

Цели реализации программы полиязычного образования можно обозначить следующим образом:

- создание системы стимулирования процесса обучения государственному языку;
- расширение сферы применения государственного языка, интеграция во все сферы жизнедеятельности, сохранение функции русского языка;
- дальнейшее учебно-методическое обеспечение системы обучения русскому языку;
- создание новых программ дистанционного обучения, учебно-методической литературы, электронных интерактивных учебников;
- улучшение качества преподавания русского языка путем внедрения инновационных методов обучения русскому языку.

Деятельность в сфере английского языка включает:

- расширение международного сотрудничества в целях взаимодействия с иноязычной культурой;
- обеспечение доступной учебно-методической литературой для коллективного и самостоятельного обучения;
- ревизия учебных программ;
- усиление требований к системе обучения будущих преподавателей иностранного языка;
- подготовка преподавателей для обучения естественным наукам и математике на английском языке» [2-3].

Проблему научного и методического обеспечения процесса обучения химии на английском языке в казахстанских школах и вузах можно схематично отразить следующим образом (рис. 1):

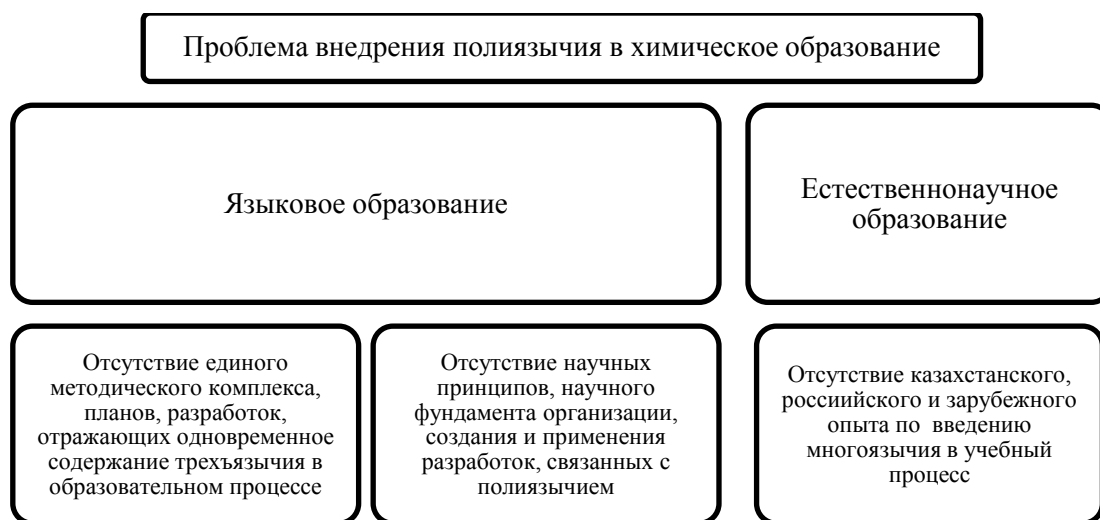

Рисунок 1 – Проблемы внедрения полиязычного образования

Важнейшей стратегической задачей образования является, с одной стороны, сохранение лучших отечественных образовательных традиций, с другой – обеспечение выпускников школ международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания, в основе которого – овладение государственным, родным и иностранными языками. Полиязыковая личность – это активный носитель нескольких языков, представляющий собой личность речевую, коммуникативную, словарную. Основным характеризующим фактором полиязычного образования является целенаправленный процесс приобщения к мировой культуре средствами нескольких языков, когда изучаемые языки выступают в качестве способа постижения сферы специальных знаний, усвоения культурно-исторического и социального опыта различных стран и народов [3].

Исходя из вышеуказанного, следует отметить, что целью и ожидаемым результатом полиязычного образования выступает полиязыковая личность, способная наравне оперировать несколькими языками в различных коммуникативных ситуациях. Тем самым осуществляется становление компетентного специалиста, направленного на практическое владение иностранными языками, которое выступало бы как средство получения профессиональных знаний. В свою очередь, это позволит будущим специалистам эффективно осуществлять иноязычную профессиональную деятельность в различных направлениях. В рамках полиязычного образования необходимо учитывать специфику будущей профессиональной деятельности студентов. Для эффективной подготовки выпускников вуза к профессиональной деятельности в условиях межкультурного взаимодействия должна быть разработана комплексная программа обучения, учитывающая междисциплинарные связи и комплементарный характер современного научного знания. Процесс обучения в рамках полиязычного образования должен идти в соответствии с программами специальных дисциплин и включать в себя элементы профессиональной деятельности, профессионального просвещения и ситуаций профессионального общения [4].

В этом случае уровень мотивированности студентов к изучению иностранных языков возрастет и, как следствие, увеличится результативность обучения. Осознавая, что знания и квалификация становятся приоритетными ценностями в жизни человека в условиях информационного общества, современный специалист должен стремиться быть в курсе развития

своей профессиональной области в мировой практике, а для этого не всегда достаточно владеть информацией на родном языке. В связи с этим необходимо отметить, что объективная значимость владения иноязычной речью является важным качеством формирования личности специалиста и ведущим фактором становления профессиональной компетентности будущих специалистов [5].

Данные анкетирования свидетельствуют о том, что студенты не в полной мере осознают необходимость предмета «иностранный язык» для их профессиональной деятельности. Изучение иностранных языков не рассматривается как средство получения профессиональных знаний через язык, а как удовлетворение личных потребностей.

В связи с этим назрела необходимость актуализации потенциальных возможностей полиязычного образования для формирования профессиональной компетентности будущих специалистов, создания условий для внедрения его в учебный процесс.

Исследование показывает, на первоначальном этапе не более 50% от общего времени занятия отводится на общение со студентами на английском языке, чтобы суть занятия была понята слушателями. Используя на занятии только английский язык, которым они не владеют в совершенстве, можно нарушить весь смысл проведения занятия, и полезность такого занятия будет сведена к нулю. Опыт педагогической практики показывает, что ни сами студенты-химики, не являясь языковедами, ни школьники, в большинстве не имеющие химического мышления, не владеют профессионально ориентированным английским языком на высоком уровне. Большая роль в этом плане отводится включенной в учебный план университета дисциплине «Профессионально-ориентированный иностранный язык» для студентов педагогических специальностей, после изучения которого предполагается повышение уровня владения иностранным языком для преподавания профильных предметов.

В ГУ имени Шакарима города Семей выработаны принципы преподавательской деятельности: доступность излагаемой информации, наглядность, применение ИКТ-технологий для объяснения сложных тем, активное вовлечение студентов в учебный процесс, выявление межпредметных связей с другими отраслями науки. Примерно 10% от ППС кафедры ведут обучение на английском языке в полиязычных группах. Разработана и утверждена Программа полиязычного образования в университете.

Решение ряда проблем позволит поднять полиязычное обучение естественнонаучных дисциплин на более высокий уровень. Это издание учебно-методических пособий для студентов и преподавателей полиязычных групп, повышение мотивации обучающихся к изучению химии на английском языке, разработка четких предписаний от соответствующих отделов вуза, занимающихся проблемами внедрения полиязычия в учебный процесс.

Существует огромное количество научных статей о полиязычии, в котором лишь описывается его важность, побуждение к переходу на трехязычный процесс обучения. Не найдено статьи, в которой расписан алгоритм внедрения полиязычия в учебный процесс, что свидетельствует о необходимости разработки методики преподавания дисциплин естественнонаучного профиля на английском языке и распространения этого опыта.

В целом, следует отметить, что полиязычное образование в вузе пока не является системным, выявленный предварительный уровень знания первокурсников можно охарактеризовать как низкий.

Список литературы:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016 – 2019 годы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://edu.gov.kz/tu/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-i-nauki-respubliki-kazahstan-na-2016-2019-gody> (дата обращения: 11.03.2016).
2. Проект «Дорожная карта развития трехязычного образования» от 13 ноября 2015 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bilim-pavlodar.gov.kz/soch16/дорожная/карта/развития/трехязычного/> (дата обращения: 25.11.2015).
3. Секербаев, С.Б. Оценка степени удовлетворенности учащихся в процессе апробации уроков по химии с элементами английского языка./ С.Б. Секербаев// «Инновации в образовании: поиски решения»: мат. межд.научн.-практ.конф. (Астана, 5 декабря 2014г.) – Астана, 2014. – II том, С.314-317.
4. Алпатов, В.М. Глобализация и развитие языков. Языковой аспект глобализации. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://anti-glob.narod.ru/st/alpatov.htm> (дата обращения: 03.02.2014).
5. Борунова, Е.Б. Методика изучения химии в школе в условиях интеграции с английским языком: диссертация... кандидата педагогических наук: 13.00.02 / Борунова Елизавета Борисовна; [Место защиты: Моск. Пед. Гос. Ун-т] – URL:<https://dvs.rls.ru/semgu> (дата обращения: 04.02.2016).

С.Е. Ибраева

№4 аралас жалпы орта білім беретін мектеп КММ
Қазақстан, ШҚО, Аягөз ауданы

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДА ПРОБЛЕМАЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ПАЙДАЛАНУ

Педагогика ғылымында педагогикалық үрдісті ұйымдастыру формалары өзекті мәселеге айналып, қазіргі кезде Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үрдісі қалыптасуда. Бұл процесс білім парадигмасының өзгеруімен қатар жүреді. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Я.А. Коменский, И. Герbartтың дәстүрлі объект-субъектілі педагогикасының орнын басқасы басты. Ол балаға оқу қызметінің субъектісі ретінде, өзін-өзі өзектілендіруге, өзін танытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылатын дамушы тұлға ретінде бағытталған. Мұндай жағдайда педагогикалық процестің маңызды құрамы оқу ісіндегі субъектілер - оқытушы мен оқушының тұлғалық-бағытталған өзара әрекеті болып табылады. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуын қояды.

Бүгінгі таңда В.В. Давыдовтың дамыта оқыту технологиясы, М. Чошановтың проблемалық модульді оқыту технологиясы, Қазақстанда Ж. Қараев, М. Жанпейісованың және т.б. ғалымдардың технологиялары кеңінен танымал.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында оқыту формасын, әдістерін, технологияларын таңдауда көп нұсқалылық қағидасы бекітілген, бұл білім мекемелерінің мұғалімдеріне, педагогтарына өзіне оңтайлы нұсқаны қолдануға, педагогикалық процесті кез келген үлгімен, тіпті авторлық үлгімен құруға мүмкіндік береді.

Оқытудың тиімділігін арттыру мақсатында қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда проблемалық әдістерді пайдалану жолдарына тоқталамыз.

Проблемалық оқыту - шығармашылық жұмыс көзі. Қазіргі таңда қоғамда болып жатқан өзгерістерге байланысты қоғам шығармашылық әрекет пен шығармашыл тұлғаға мұқтаж екенін күнделікті өмірдің өзі дәлелдеуде. Осыған орай бүгінгі күні орта білім беретін мектептерге үлкен талап қойылуда.

Баланы кез-келген пәннен жалықтырып алмау, оның қызығушылығын арттыру үшін қандай әрекеттер жасау керек? деген сұраққа жауап іздеу көптеген технологияны, әдіс-тәсілдерді дүниеге әкелді.

Проблема дегеніміз - субъектінің өзінде бар іздену құралдарымен (білім, икемділік, іздену тәжірибесі т.б.) шешуге болатын проблемалы жағдай. Сондықтан да кез-келген проблемада проблемалы жағдай болады да, кез-келген проблемалы жағдайда (субъект шешу құралын игермеген болса) проблема бола бермейді.

Проблемалық оқытуда көздейтін мақсат оқушыларға білімді даяр күйінде бәрін мұғалімнің өзі баяндай бермей, олардың алдына белгілі проблемалық міндет қойып, соны өздеріне шештіруге бағыттау. Проблемалы міндет дегеніміз – проблемалы жағдайдағы іздену, зерттеу барысында шешілетін проблема.

Проблемалық оқыту: проблема, проблемалық сұрақтар, проблемалы тапсырма, проблемалы жағдай деген ұғымды қамтиды. Бұл ұғымдардың мазмұнын дұрыс түсінудің маңызы зор.

Проблемалық оқыту шығармашылық жұмыстарды жүргізудің ең өнімді жолы болып табылады. Оның басты себебі, проблемалық оқыту технологиясының өзіндік ерекшелігінде жатыр. Проблемалық оқытуда оқушылар бейтаныс, белгілі емес мәселелерді өз бетінше шешуге жұмылады. Проблемалық ситуацияны шешу арқылы оқушылардың шығармашылық ойлауы дамиды, интеллектуалдық таным үрдісі жетіледі. Пәнаралық байланысқа негізделген шығармашылық тапсырмалардың тіл дамытудағы тиімділігі - оқушылардың бұл оқыту түрінде ғылыми ізденіспен, зерртеушілікпен айналысады. Ойлау үрдісі тоқтаусыз жұмыс істейді. Ойлауымен бірге тілдері де дамиды. Мысалы 5-сыныпта «Фонетика» бөлімін оқытқанда мынадай сұрақтар қоюға болады: Қолда буын көп пе аяқта буын көп пе? (а-як). Шалға қарағанда балада не көп? (ба-ла). Ант пен қант, оқ пен тоқ, ұрт пен мұрт деген жұп сөздерде екі ұқсастық айтылуы, буын саны және айырмашылық буындардың жасалу түрі, дыбыс саны бар екен. Соны тауып дәлелде. Бота мен қозы ұқсас. Олар қалай ұқсас? (Дыбыс және буын саны, буын түрі).

Проблемалық оқытуға негізделген жұмыстар, тапсырмалар оқушылардың ғана өзіндік ойлауына, өзіндік ізденісіне ғана бағытталады, білімді өз беттерімен алуға жол ашады, таным белсенділігін арттыруға түрткі жасайды. Проблемалық сұрақтарды, ситуацияны шешу -

шығармашылық үрдіс. Ал шығармашылық, өнерпаздық сөзінің мәні - жеке тұлғаның бір нәрсе жасап шығаруы немесе өзіне ғана тән бір нәтижеге қол жеткізуі. Шығармашылық - ешкімнің қол жеткен табысын өзіне пайдаланбайды, өзінің ғана жасап шығарған тың, жаңа өнімі.

Шығармашылық тапсырмалардың ең басты белгілері оқушылардың белсенді дербес ізденісі, өзіндік, шығармашылық ойлауы арқылы проблемалық ситуацияны шешулерінде.

Білім беруді проблемалықпен оқытудың үш түрлі әдісі, үш түрлі жолы бар: Білімді проблема негізінде баяндау - мұғалім сабақты жәй хабарлап не баяндап түсіндірмейді. Проблема қоя отырып түсіндіреді. Оқушылардың тану белсенділігін арттыру, бірге отырып оны шешу жолдары мақсат етіледі. Оқушыларды іздендіруге, табуға жұмылдырады;

Оқушыларды іздену, зерттеу іс әрекетіне кіргізу - мұғалім оқушылар алдына проблема қояды, ол проблемаға балалардың назарын аударады, сабақ түсіндіру барысында сұрақ-жауап, басқа да өнімді тәсілдер арқылы оны шешуге түрткі жасайды;

Оқытудың зерттеу әдісі - оқушылар проблеманы шешу үшін болжам жасайды, дәлелдеу, салыстыру, қорытынды шығару тәсілдерін, амалдарын іздейді. Өз беттерімен, өз ізденістерімен мақсатқа жету үшін еңбектенеді.

Бұл әдістің төтенше күші сөз бен көрнекілікті, сөз бен практикалық әрекеттерді ұштастыру жолымен жаңа ұғымның мәнін ашуында. Оқушылардың саналы меңгерудің негізі ретінде түсінік беретін ережелерді дұрыс қолданумен және еске түсірумен қуатталады.

Оқушыны ішінара қатыстыра отырып баяндау дегеніміз-танымдық процестің барлық немесе жекелеген кезеңдерін өз бетімен өтуді талап ететін жұмыстарды орындау жөніндегі оқушының жеке ізденіс қызметтерін, оның мұғалім түсіндіргендерді қабылдаумен ұштастыру болып табылады. Ішінара ізденіс әдісін кез-келген жас үшін және ақытудың кез-келген кезеңінде қолдануға болады. Бұл арада көбінесе тыңдау және ұғыну, фактілерді тыңдау, жүйеге түсіру, ізденіс пен проблемаларды шешу оқудың басым, басты әдістері ретінде көрінеді.

Зерттеу нәтижесінде оқушы ізденеді. Іздену дегеніміз - оқушының интеллектуалды қызметі. Оқыту процесінің басты мақсаты оқушыны ойлай білуге, шығармашылық ой танымын қалыптастыруға бағытталуы керек. Олай болса оқушыда шығармашылық іздену бастамасының болуын, әр шығарманы талдауға жаңа тұрғыдан келіп, өзіндік ой-пікір айта білуін машықтандыру қажет. Сонда ғана оқушының білімді өз бетінше игере білу дағдысы дамиды, өзіндік көзқарасы, жеке пікірі қалыптасады, тануға деген құштарлығы оянады. Осы тұрғыда дөңгелек үстел, пікір-сайыс, ізденіс сабақтары - қазақ тілі пәні үшін өте тиімді әдіс.

Қандай шығармашылық істер болмасын, тек оқушыны қатыстырған жағдайда ғана жүзеге асады. Ал, ол кездегі оқушының атқаратын міндеттері: проблемалық міндеттерді ажырату, берілген тапсырманы тұжырымды орындау, тапсырманы саналы ұғыну, шешімді іздеу, тапсырманы орындау барысында нәтиженің дұрыстығын тексеру.

Проблемалық талдау нақты бір сұрақ әзірлеуді қажет етеді. Бұл жағдайда тіпті күрделі де маңызды сұрақтардың өзі, әдетте, проблема қойғандық болып табылмайды: олар белгілі білімдерден тұратын жауаптар алу мақсатымен беріледі. Әрине, мұндай сұрақтар оқушылардың белсенді ойлау қызметіне түрткі болмайды; миында бар дайын ақпаратқа жүгінеді; ақпараттық сұрақтар дегеніміз - осы. Оқушыларға интеллектуалдық қиындық тудыратын сұрақтар проблемалық сұрақтар болып табылады, өйткені, оларға берілетін жауаптар оқушының бұрынғы білімдерінен де, мұғалім ұсынатын ақпаратта да жоқ.

Проблемалық сұрақта әлі ашылмаған (оқушылар тарапынан) проблема, белгісіз дүниелер, жаңа білімдер болады, оларға қол жеткізу үшін қандай да бір интеллектуалдық әрекет, белгілі нысанадағы ойлау процесі қажет. Ойлау адамның проблемаға тап болуынан басталатын болғандықтан, проблемалық оқытудың негізін мұғалім жүйелі түрде және діттеп жасайтын проблемалық ситуациялар болып табылады. Оқушылар пайда болып отырған ситуацияда белсенді ақыл-ой ізденісін талап ететін ойлау процесінің барлық немесе негізгі кезеңдерін өздігінен өткен жағдайда ғана танымдық қызметі дербес болып саналады.

Проблемалық оқытудағы оқушының шығармашылық іс-әрекеті: Оқу материалының мазмұнын талдау, саралау; Проблеманы ашу, өнім жасау, шығармашылық еңбекке қол жеткізу; Қорытынды жасау, өзіне-өзі баға беру, саралау.

Проблемалық оқытуға негізделген тапсырмалардың қай түрі болмасын, оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін талап етеді, ол тапсырмалардың барлығы олардың қабілетін, дарынын дамытуға бағытталады, ғылыми-зерттеу жұмысына баулуда өнімді, нәтижелі қорытынды береді.

Қазақ тілі пәнінде оқушыларды проблемалық сұрақтарға жауап іздетуді төменгі сыныптардан бастап қай тақырыптан білім берілмесін сабақтың бекіту, қорытындылау кезеңдерінде жүйелі түрде

ойландыратын, олардың дербес іс-әрекетін белсендіретін, жауабы дайын емес проблемалық бағыттағы сұрақ-тапсырмалық беру арқылы ғылыми ізденіске жетелеуге болады.

Бұл тапсырмаларды орындауда балалар өзінше бір «жаңалық» ашуға ұмтылады, ізденеді, ойланады, жауабын табу үшін еңбектенеді. Ең бастысы, оқушылардың білімге деген ынтасы артады, еңбек етуге деген ықыласы күшейеді. Олар өткізілгелі отырған сабаққа деген материалдарды іздеу үшін әр түрлі әдебиеттерді, басылымдарды қалай ақтарып кеткендерін өздері де байқамай қалады. Сабаққа күнделікті тыңғылықты даярланып, білімге деген ынта-ықыластары, белсенділіктері мен құлшыныстары арта бастайды. Яғни, оқушы тұлғасының танымдық қабілеттері дамиды, оқуға деген жағымды қызығушылығы қалыптасады, белсенді сөздік қоры, ауызша және жазбаша тілі дамиды. Тұлғаның қиындықтарды жеңе білу, өз қажеттіліктерін қанағаттандыру, интеллектуалдық қуатын жүзеге асыруға ықпал етеді.

Проблемалық оқытудың тиімділігі сол-оқушының өз дербес іс-әрекеті арқылы проблеманы шешуі, сол жолдағы ізденісі, шығармашылық өнімге қол жеткізуі.

Проблемалық оқыту арқылы өнімді, тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін мұғалім тарапынан проблеманы дәл, нақты қоя білудің де маңызы зор. Оқушылар проблема шешуде қиындыққа кезіксе, мұғалім оларды жетелеп, әдіс-тәсілдерін ұсынады. Технология оқушы-субъектінің дербес еңбегін талап еткенмен мұғалімнің басшылығын, ақыл-кеңесін, яғни «режиссердің таяғын» мүлде жоққа шығармайды. Проблемалық оқытудың тиімділігі де осында.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ксензова Г.Ю. Перспективные школьные технологии. - М.: «Наука», 2011.
2. Иманбекова Б. Оқытудың негізгі формасы - сабақ.- А., 2013.
3. Ақшолоқов Т. Көркем шығарманы талдау. - А.: «Мектеп», 2003.
4. Бітібаева Қ. Әдебиетпен оқытудың тиімді жолдары. - А.: «Рауан», 2001.
5. Жеткізген Ж. Қазақ тілін оқытудың тиімді әдістері. - А.: «Алматыкітап», 2007.

ӘӨЖ: 159.922: 37.015.3 (043)

Н.З. Исмагилова

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті
Қазақстан, Семей қаласы

ВЕРБАЛДЫ ЕМЕС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі ХХІ ғасыр табалдырығында қоғамымыздың дамуы сан-саналы жақтардан хабары бар, өзгермелі жағдаяттарда бейімділігі жоғары тұрақталған тұлғаны қажетсінумен бірге, адам әрекетінің қозғаушы күші ретіндегі қарым-қатынасты қалайды.

Қарым-қатынаста берілген бірлескен іс-әрекеттің негізі тұлғаның мотивациялық қажеттілік аймағының құрылуымен байланысты. Мұнда тұлғалық ерекшелігін ашу үшін танымдық іс-әрекеттерін, эмоциялық күйлерін, психикалық қасиеттерін, өзіндік құндылықтарының маңыздылығын, жалпы дамуына бағытталған жолдарын, белсенділігін анықтау қажет. Өзінің көріністерінде қарым-қатынас айналадағылармен байланысқа түсудің рухани қажеттілігі ретінде болады.

Грек философы - Стоик Эпиктет еңбектерінің бірінде адам туралы былай тұжырымдаған: «Адамды оқиғалар емес, оларды қалай қабылдайтыны мазалайды». Осы тұжырымға сәйкес, қарым-қатынас көбінесе адамдардың дүниені қалай қабылдайтынына және дүние туралы не ойлайтындарына байланысты. Бұл ойды өз еңбектерінде Платон, философ-идеалистер М. Кант пен Г.В. Гегель және З. Фрейд, американ және ағылшын позитивистері мен прагматиктері В. Джемс, Б. Рассел және т.б. растаған.

Американ психологы Дж. Келли адамды әлеммен өз тұлғалық құрылымдық немесе ойлары негізінде қарым-қатынас жасайтын ғылым ретінде қарастырды. Шығармашылық мүмкіндіктерге ие бола отырып, адам өз айналасын түсіндіреді, ол үшін түрлі құрылымдар немесе тілдік байланыстар қолданады. Адам дүниедегі өз болмысын сөйлемдер жиынтығы түрінде сипаттайды.

Психологтар үшін адамның жоғарғы психологиялық функциясында сөздің рөлі – оның ойлаумен, санасымен, есте сақтауымен, эмоциясымен және т.б. қарым-қатынасы өте қызықты болып табылады, мұнда оның жеке тұлға мен шығармашылық құрылысының ерекшелігі өте маңызды. Соңғы жылдары адамның жан дүниесімен сырласып, оның психикасын зерттеуде психологтар мен социолог мамандар, ұстаздар мен басқару қызметіндегі жетекшілерге жете зер салып көңіл аударып

отырған маңызды мәселенің бірі – адамдар арасындағы қарым-қатынас жасап, олардың өзара тілдесе білулерінің құпия сыры және оның кілті неде? деген мәселенің шешімін табу қазіргі өмір талабы. Осындай мәселенің байыбын барлап оның себеп-салдарын анықтау, тиімді жолын табу әлеуметтік өмірде адамның мінез-құлқының қалыпты дамуын қамтамасыз ете алмай, оған зиянды әсер етері даусыз. Мұндай жәйт қоғам өмірінің шиеленіскен дағдарысты жағдайында қазіргі заман адамдарына ғана емес, болашақ ұрпақтың бойында да жағымыз мінез-қылықтардың туындауына теріс ықпал етуі мүмкін.

Адам өзінің шындыққа келетін сырт көрінісінен басқа өзінің мінез-бітістері жөнінде де азды-көпті мәліметке ие, бірақ бұл мәліметтер көбіне адамның өзі жөніндегі ұнамды пайымдауларды қамтиды. Сонымен берге, адам өзінің кейбір әлеуметтік талапқа сай қажетсінулері мен әрекет-қылығының түрткілерін тануға бейім. Ал өз санасының астарында жатқан немесе моральдық тыйымдарға байланысты санаға жат психологиялық бітістерін тіпті білмейді.

Адам өзі жөніндегі шындықты басқалардың оның іс-әрекетіне болған қатынасынан байқауға болады. Өз әрекеттері мен сол әрекеттерге берген басқалар бағасын салыстыра, адам жанама түрде өз қасиеті мен сапаларын болжастыруына болады [1].

Осы орайда, менеджмент ғылымы тікелей адамдармен қарым-қатынасқа негізделеді.

Басшы өзінің көпшілік уақытын мәліметтер алу және шешім қабылдау үшін, біреулермен байланысуға, қарым-қатынас орнатуға арнайды. Басқарудың жоспарлау, ұйымдастыру мотивациясы және бақылау қызметтерін орындау да қарым-қатынас орнатуға байланысты. Коммуникация – басшылық етудің байланыстырушы процесі болып саналады. Басшы өз уақытының көпшілік бөлігін әңгіме, кеңес өткізуге, тікелей байланыс орнатуға, мәлімет алмасуға жұмсайды. Осыған орай жеке адамдар арасындағы коммуникацияда қандай кедергілер болатындығын білудің айрықша маңызы бар.

Бірінші, қабылдауға – түсініп, ұғынуға қатысты кедергілер. Адамдардың қабылдап ұғынуына алуан түрлі факторлар ықпал етеді, сондықтан коммуникация тиімділігін кемітпес үшін бұларды ескеру қажет. Коммуникациялық ахуал басшылар мен бағыныштылар арасындағы өзара қарым-қатынасқа байланысты.

Семантика – сөзді және айтылған сөз мәнін пайдалану әдісін зерттейді. Екіншіден, байланысқа қатыса отырып және символдарды пайдаланып, мәліметтер алмасады, әрі оны түсінуге тырысады да, мұндайда сөз символын, дене қимылы мен мәліметтерді қолданады.

Үшіншіден, вербалсыз (латынша вербалис – ауызша, сөздей деген мағына білдіреді) кедергілер. Вербалсыз қатынаста сөзден басқа кез келген символдар қолданылады. Вербалсыз хабар (передача) көп жағдайда вербалдық хабармен қоса өтеді де, сөз мәнін күшейтуі де немесе өзгертуі де мүмкін. Вербалсыз қатынас мысалына пікір алмасуды, адамның бет әлпетіндегі өзгерісті, мәселен, күлкісін, қабылдамау белгісін, ойнақы немесе түнерген қалпын, қабылдаған немесе қабылдамаған көзқарасын анықтауға болады.

Төртіншіден, нашар кері байланыс. Кері байланыс өте маңызды, өйткені оның өзі сіздің алған хабарыңыздың нақтылығын анықтауыңызға мүмкіндік береді. Басшылар тарапынан жіберілген хабарға қатысты кері байланыстың болмауы жеке адамдар арасында мәлімет алу тиімділігін шектейді.

Бесіншіден, тыңдай білмеу. Қарым-қатынас тиімділігін арттырудың маңызды жағдайларының бірі – адам хабарды жібергенде де және қабылдағанда да бірдей дәл болуы тиіс.

Жеке адамдар арасындағы қарым-қатынас тиімділігін арттыру үшін мынадай жайттар ұсынылады:

- Мұқият тыңдай білуге дағдылану;
- өз идеянды айтпас бұрын айқындап алу;
- потенциалдық семантикалық проблемаларды қабылдай білу;
- өзінің дене тұрысына, қимылына, дауыс ырғағына зер салу;
- эмпатияға және ашық-жарқын әңгімеге көңіл бөлу. Эмпатия – бұл басқа адамның сезіміне көңіл аудару, әрі өзара пікірлескенде, хабар алмасқанда қолдау, көңілді әңгімелесу;
- кері байланыс орнатуға тырысу.

Отандық зерттеушілердің арасында З.М. Нұржанованың зерттеу мәселесі «Вербалдық емес қарым-қатынастың гендерлік аспектілерін» зерттеген. Бұл кісінің еңбегінде қазақ халқының «оң-сол» позициясына көп көңіл бөлінеді. «Оң» - ол таза, рухани, пәк әрі жарқын, ал «сол» - таза емес, төмен әрі күнәлі түсініктермен қабылданады. Көптеген мәдениеттерде, сондай-ақ, қазақтарда «оң» - ер адам, ал «сол» - әйел адаммен теңестіріледі. Мәселен, киіз үйдегі кеңстікті пайдалану. Оң жағына ер

адамдар, ал сол жағына әйел адамдар жайғасқан. Бұл жерден, кеңістікті падалануға қатысты жыныстық дифференциацияны байқауға болады. Сондай-ақ, қарым-қатынас барысындағы дистанция туыстық деңгейге және әңгімелесушілердің жас ерекшеліктеріне тікелей байланысты екендігі айтылады. Ал қарым-қатынастың ольфакторлы құралының мысалы ретінде, қазақ халқының иіскеу мәдениетін алуға болады дейді. Көбіне жас сәбиді, әпкесін, інісін, қарындасын немесе ағасын, жақсы көретін әйелін иіскеу арқылы, адам өзінің эмоциясын көрсетеді. Бұл сүйіспеншіліктің белгісі. З.М. Нұржанованың түрлі позаларға қатысты жасаған гендерлік анализі бойынша, ер адамдарда көбіне ашық, жабық позаны, қауіп төндіруші, «шалқайып отыру» позалары жиі байқалса, әйел адамдарда өзіндік бақылау, ұяңдық танытатын позаларды байқауға болады. Қазақ халқында әйел адамның вербалдық емес мінез-құлқы тыйымға негізделсе, ер адамның вербалдық емес мінез-құлқы артықшылықты көрсетуге, лидерлікке бағытталған [2].

М.И. Читякова, мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалар психикасын жан-жақты дамытатын және түзететін біртума әдістерді ұсынады. Әдістердің ішінде вербалдық емес қарым-қатынасты қажет ететін этюдтар көптеп кездеседі, сондай-ақ бұл кісі балалар денесінің босаңсуына, эмоциялардың көрінуіне, қимыл-қозғалысқа негізделген ойындық әдістерге баса назар аударған. Ұсынылған әдістемелер топпен өткендіктен, әрбір оқушыны қарым-қатынасқа түсуге итермелейді [3].

Келесі зерттеуді Москва қалалық психология-педагогика университетінің клиникалық және элеуметтік психология кафедрасының аспиранты С.О. Петрова мақала етіп журналға жариялаған. Бұл мақала вербалдық және вербалдық емес қабілеті түрлі қатынаста дамығын дарынды балалардың тұлғалық және когнитивті қабілеттерін зерттеуге арналған. Жоғары интеллект деңгейіне қарамастан, вербалдық және вербалдық емес қабілеттердің нашар дамуына байланысты, оқушылардың оқу үлгерімі төмен болатындығы анықталған.

Оқудағы вербалдық емес қиындықтарға кеңістікте нашар бағдарлану (тақтаға шыққандағы қысылу), икемсіздік, нашар қол жазуы, т.б. жатқызуға болады. Зерттеуге 7 сынып оқитын 50 оқушы қатысты. Нәтижесінде, вербалдық және вербалдық емес жүйенің бір қалыпты дамымауы когнитивті және тұлғалық дамуға кері әсер етіп, мектептегі, тек қалыпты және ақыл-ой дамуында тежелуі бар балалардың ғана емес, дарынды балалардың да оқу процесіндегі үлгеріміне кері әсер ететіндігі анықталған [4].

Гарвард университетінің психологтарының жүргізген зерттеулерінің нәтижесінде, әйел адамдар ер адамға қарағанда дене тілін зерделеуге бейім келетіні анықталды. Психологтар сыналушыларға даусы өшірілген роликті көрсетті, соңынан оларға экранда не болғанын түсіндіру ұсынылды. Мұндай роликтерде ер адамдар мен әйел адамдардың қарым-қатынасы бейнеленген. Зерттеу нәтижесінде, әйел адамдар роликтің мәнін бағалауда 87 %-дық дәлдікті көрсетсе, ер адамдардың 42% ғана дұрыс болды.

Сондай-ақ, вербалдық емес сигналдар туа беріледі деген теорияны зерттеушілер қатарынан неміс ғалымы Айбль-Айбесвильдт ерекшеленеді. Ол көру және есту қабілетінен туа арылған балалардың, қалыпты даму жағдайындағы балалар сияқты жиі күлетінін, жымыятынын атап айтты. Туылғанынан осындай дефектісі бар балаларға күлуді ешкім естірте немесе визуалды түрде көрсете алған жоқ. Демек, күлу - туа пайда болатын сигнал. Сондай-ақ, Пол Экман (Американ психологы, профессор), Уоллес Фризен және Соренсон түрлі мемлекет және мәдениет өкілдерінің бет көріністерін зерттей отырып, Чарльз Дарвиннің туа берілетін сигналдар жөніндегі теориясын дәлелдей түсті.

Сонымен, қарым-қатынас - қажеттіліктері әр түрлі адамдардың пікір алмасуы, бірлесіп шешім қабылдауы, басқаны түсіну және қабылдау және де басқа әрекеттестіктерді жасауға көмектесетін күрделі элеуметтік үрдіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Немов. Основы психологического консультирования: Учеб. для студ. педвузов. –Москва: Гуманист изд. центр ВЛАДОС, 2000. -528 с.
2. Нуржанова З.М. Невербальные средства общения: гендерный аспект. Автореферат канд. дисс. - А., 2005.
3. Аллан Пиз, Барбара Пиз. Язык телодвижений. Расширенная версия ; [пер. с англ. Т. Новиковой]. – Москва: Эксмо, 2009. – 464 с.: ил.
4. Кузин Ф.А. Культура делового общения: Практическое пособие. – 5 изд., перераб. и доп. – Москва.: Ось-89, 2000. -320 с.

Г.К. Исмаилова, К.Е. Хасенова
Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Одним из основных законодательных документов, согласно которому осуществляется процесс совершенствования образования является Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы от 1 марта 2016 года № 205 [1].

Цели программы:

- повышение конкурентоспособности образования и науки, развитие человеческого капитала для устойчивого роста экономики;
- обеспечение равного доступа к качественному дошкольному воспитанию и обучению;
- обеспечение равного доступа к качественному среднему образованию, формирование интеллектуально, физически, духовно развитого и успешного гражданина;
- социально-экономическая интеграция молодежи через создание условий для получения технического и профессионального образования;
- обеспечение отраслей экономики конкурентоспособными кадрами с высшим и послевузовским образованием, интеграция образования, науки и инноваций;
- обеспечение реального вклада науки для ускоренной диверсификации и устойчивого развития экономики страны.

Задачи Программы:

- улучшение качественного состава педагогических кадров дошкольных организаций и повышение престижа профессии;
- увеличение сети дошкольных организаций с учетом демографической ситуации;
- обновление содержания дошкольного воспитания и обучения, ориентированного на качественную подготовку детей к школе;
- усовершенствование менеджмента и мониторинга развития дошкольного воспитания и обучения;
- повышение престижа профессии педагогов и повышение их качественного состава;
- обеспечение инфраструктурного развития среднего образования;
- обновление содержания среднего образования;
- формирование у школьников духовно-нравственных ценностей Общенациональной патриотической идеи «Мәңгілік Ел» и культуры здорового образа жизни;
- усовершенствование менеджмента и мониторинга развития среднего образования;
- повышение престижа системы технического и профессионального образования;
- обеспечение качественной подготовки конкурентоспособных кадров;
- модернизация содержания высшего и послевузовского образования в контексте мировых тенденций;
- создание условий для коммерциализации результатов научных исследований и технологий;
- вовлечение молодежи, высших учебных заведений в укрепление духовно-нравственных ценностей Общенациональной патриотической идеи «Мәңгілік Ел» и культуры здорового образа жизни;
- усовершенствование менеджмента и мониторинга развития высшего и послевузовского образования;
- увеличение вклада науки в развитие экономики страны;
- укрепление научного потенциала и статуса ученого;
- модернизация инфраструктуры науки;
- усовершенствование менеджмента и мониторинга развития науки.

Целевые индикаторы Программы:

- доля детей 3-6 лет, охваченных дошкольным воспитанием и обучением по обновленному содержанию, в 2017 году – 87,5 %, в 2019 году – 100 %;
- доля школ, перешедших на обновленное содержание образования по опыту автономной организации образования "Назарбаев Интеллектуальные школы", в 2016 году – 100 %, в 2019 году – 100 %;

- доля учащихся с успеваемостью на "хорошо" и "отлично" (качество обучения) в 2017 году – 62 %, в 2019 году – 70 %;

- доля выпускников учебных заведений технического и профессионального образования, обучившихся по государственному образовательному заказу, трудоустроенных и занятых в первый год после окончания обучения, в 2017 году – 92 %, в 2019 году – 95 %; доля выпускников вузов, обучившихся по государственному образовательному заказу, трудоустроенных в первый год после окончания вуза по специальности, к 2017 году – 85 %, в 2019 году – 90 %; количество вузов Казахстана, отмеченных в рейтинге QS-WUR:

	2017	2019
топ-200	0	2
топ-300	2	2
топ-500	2	3
топ-701+	7	9

- доля затрат на опытно-конструкторские разработки в общем объеме финансирования научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ в 2017 году – 21,2 %, в 2019 году – 22,3 %;

- доля коммерциализированных проектов в общем количестве прикладных научно-исследовательских работ в 2017 году – 17,5 %, в 2019 году – 20 %.

На реализацию Программы в 2016 - 2019 годах будут направлены средства бюджета, а также другие средства, не запрещенные законодательством Республики Казахстан. Общие затраты из бюджета на реализацию Программы составят 1 423,4 млрд. тенге (РБ – 1 153,0 млрд. тенге, МБ – 252,4 млрд. тенге)

С целью обеспечения качественной подготовки конкурентоспособных кадров с 2016 года в вузах будут:

1) разрабатываться образовательные программы совместно с ведущими зарубежными вузами-партнерами;

2) проводиться на конкурсной основе научные исследования в приоритетных отраслях экономики для создания высокотехнологичных и наукоемких производств;

3) осуществляться кооперация с университетами-партнерами и зарубежными научными центрами.

Рассмотрим самые основные направления государственной программы в рамках развития высшего педагогического образования.

В целях обеспечения обновляющихся образовательных программ среднего образования будет увеличен государственный образовательный заказ на педагогические специальности на подготовку учителей в магистратуре.

В рамках модернизации педагогического образования будет разработан механизм внедрения новых критериев поступления на педагогические специальности, в частности, при поступлении в вузы на педагогические специальности будет введен специальный экзамен на определение склонностей абитуриентов к педагогической деятельности. В целях развития профессиональных навыков будущих учителей в 2019 году будет проработан вопрос введения педагогической интернатуры.

Важными элементами данной задачи станут разработка модели конкурентоспособности национальных вузов (с 2016 года), усовершенствование правил приема в вузы для иностранных граждан на платной основе (с 2017 года), дальнейшее развитие академической мобильности, в том числе за счет прибытия иностранных студентов, а также разработка и внедрение образовательных программ на английском языке (2016-2019 годах), проведение постоянных форумов высшего образования совместно с зарубежными странами и вузами-партнерами.

Уполномоченные государственные органы и объединения работодателей соответствующих сфер деятельности продолжат работу по разработке и пересмотру отраслевых рамок квалификаций. На их основе объединениями работодателей будут разрабатываться профессиональные стандарты и утверждаться НПП. В соответствии с этим вузы будут разрабатывать образовательные программы на основе профессиональных стандартов. К 2019 году 45 % образовательных программ высшего и послевузовского образования будут основаны на квалификационных компетенциях профессиональных стандартов.

Необходимым условием востребованности выпускников вузов являются их компетенции, удовлетворяющие ожидания работодателей. Поэтому в образовательные программы бакалавриата

будут включены новые дисциплины, отражающие инновационные технологии производства и дающие квалификации, пользующиеся спросом на рынке труда. Образовательные программы будут иметь практикоориентированный характер с привитием управленческих навыков.

В соответствии с проектом модернизации педагогического образования будет разработан профессиональный стандарт педагога, согласно которому будет обновлено содержание педагогического образования и укреплена материально-техническая база вузов, осуществляющих подготовку педагогических кадров при прохождении международной аккредитации. Это подразумевает разработку 47 новых образовательных программ бакалавриата и магистратуры по педагогическим специальностям, в том числе на английском языке.

Начиная с 2017 года будет разрабатываться совместно с работодателями механизм независимой сертификации специалистов с высшим образованием. До 2019 года также будут проработаны вопросы независимой сертификации педагогических кадров и по ведению требований сдачи студентами педагогических специальностей TOEFL, IELTS, DELF, DALF, TestDaF, DSD II.

Будет продолжена подготовка специалистов в Назарбаев Университете в соответствии с международными стандартами.

Будет выстроена качественная система подготовки и повышения квалификации преподавателей. Для достижения мирового уровня обучение на педагогических специальностях будет вестись отечественными и иностранными специалистами на основе лучших международных стандартов в области менеджмента и в сфере подготовки педагогов.

Будет продолжена деятельность вузов по международной аккредитации образовательных программ в национальных или в зарубежных агентствах, являющихся полноправными членами международных европейских сетей по обеспечению качества образования и внесенных в реестр уполномоченного органа в области образования.

Будут обеспечены реализация казахстанской высшей школой, как полноправного участника европейского пространства высшего образования, обязательных, рекомендательных и факультативных параметров Болонского процесса, приоритетных направлений развития высшего образования, в том числе дальнейшая имплементация кредитной системы обучения по типу ECTS, академической и кредитной мобильности, а также вовлеченность студентов в формирование образовательных программ.

Продолжит развитие академическая мобильность, в том числе за счет прибытия иностранных студентов на обучение в казахстанских вузах. К 2020 году доля иностранных студентов в системе высшего образования, в том числе обучающихся на коммерческой основе, достигнет 5 %.

Повышение качества и конкурентоспособности отечественных программ будет обеспечиваться за счет расширения двудипломного образования казахстанских вузов совместно с ведущими зарубежными вузами-партнерами.

В рамках расширения академической самостоятельности будет увеличен компонент по выбору в бакалавриате до 75 %, в магистратуре – до 85 %, в докторантуре – до 95 %. Это предусматривает самостоятельность вузов в формировании образовательных программ, в том числе по циклу общеобразовательных дисциплин, разработке интегрированных модулей или программ дисциплин.

В рамках подготовки кадров для предприятий ГПИИР образовательные программы, в том числе на английском языке, будут разрабатываться базовыми вузами в соответствии с отраслевыми рамками квалификации и профессиональными стандартами совместно с зарубежными вузами-партнерами и работодателями.

Начиная с 2017 года, ежегодно будут выделяться гранты на подготовительное отделение в вузах для повышения уровня языковой подготовки. С 2017 по 2020 годы будет осуществляться прием по государственному образовательному заказу в профильную магистратуру (500 мест) и бакалавриат (900 грантов) для обучения на английском языке. Также 500 учителей и ППС будут обучены по программе "Болашак". Будут приняты дополнительные меры по повышению квалификации ППС на языковых курсах, дистанционному обучению английскому языку, адаптации зарубежных учебников и УМК на английском языке для вузов и др.

С 2017-2018 года в базовых вузах, осуществляющих подготовку кадров для предприятий ГПИИР, по 6 специальностям будет осуществлен переход на англоязычное обучение с разработкой образовательных программ, учебников и УМК на английском языке для вузов. К 2021 году будет достигнуто знание бакалаврами английского языка на уровне C2. В последующем изучение профильных дисциплин в магистратуре будет преимущественно на английском языке.

Список литературы:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы от 1 марта 2016 года № 205.

ӘӨЖ: 13.44

К.К. Ишмакина
«Семеновка орта мектебі» КММ
Қазақстан, ШҚО, Бесқарағай ауданы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІНДЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде білім беруді дамыту, дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында елімізде білім берудің жаңа жүйесі құрылып жатыр. Білім беруді дамыту негізінде жалпы оқыту үрдісінде жүктеліп отырған жаңа талап, міндеттер мұғалімдерге қойылып отыр. Сондықтан мұғалімнің іс әрекетін жаңа талап тұрғысынан ұйымдастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

Бастауыш сыныпта пәндерді оқыту барысында теориялық білім негіздерін меңгерумен ғана шектелмей, оқу үрдісінде оқушылардың шығармашыл әлеуетін дамыту, бәсекеге қабілетін арттыру, ақпаратты өзі тауып, өзі іздеп тәжірибесіне қолдана білуге үйрету өмір талабы болып отыр. Аталған қажеттіліктердің оқыту үрдісіне кей жағдайда іске асырылмауын қалыптасқан дәстүрлі оқыту жүйесі мүмкіндігінің шектеулі екендігімен түсіндіруге болады. Бұл мәселе тек оқыту үрдісінде оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру арқалы шешімін таппақ. Осындай тиімді оқыту тәсілдерінің бірі- ойын элементтерін оқу үрдісінде пайдалана отырып оқыту. Ойын- оқытуда жаңа технологияның маңызды бөлігі болып табылады.

Заман талабына сай сабақты жаңаша ұйымдастырып, шығармашылық ізденіспен өткізе отырып, білім беру субъектісі ретінде оқушыны қалай дамытуға болады? Не арқылы дамытуға болады? деген сұрақтар туындайды. Қазіргі уақытта білім беру құрлымында жаңа технологиялардың түрлері жетерлік. Сондықтан бастауыш мектеп балаларының жас және психологиялық ерекшеліктерін, қабілет- қарымын есепке ала отырып, солардың ішінен ойын технологияларын сабақтарда тиімді пайдалана білу керек.

Оқу үрдістерінде ойын элементтерін түрлендіре отырып, жаңа тақырыпты өткенде, өтілген материалды қайталағанда, білімді тиянақтау және тексеру кезінде, яғни сабақтың кез-келген сәтінде оқыту әдісінің құралы ретінде пайланыға болады. Бала тек ойын ойнап қана қоймай, осы ойын арқылы білім алып, тұлға ретінде жан-жақты дамиды.

Ойын- оқушы білімін берік меңгерту құралы. Әр сабақта ойын түрлері орнымен қолданылып, оны қызықты ету арқылы жас жеткіншектердің білімге ынта-ықыласы, пәнге деген сүйіспеншілігі артады. Ойын оқушылар сабақта шаршаған кездерде сергіту мақсатында емес, оларға берілген ұғым, түсініктерді берік меңгерту мақсатында да жүргізіледі.

«Ойын» ұғымына түсініктеме берсек - бұл адамның мінез-құлқын өзі басқарумен анықталатын қоғамдық тәжірибені қалыптастыруға арналған жағдаяттар негізінде іс-әрекеттің бір түрі. Ойын әрекеті мынадай қызметтерді атқарады:

- Ойын-сауық
- Қарым-қатынастық
- Диагностикалық /ойын барысында өзін-өзі тану/
- Коррекциялық / өзін-өзі түзету/
- Әлеуметтендіру.

Ойын-адамның өміртанымының алғашқы қадамы. Сондықтан ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып білімін жетілдіреді.

Ойынның ережелері ойнаушылардың қисынды ой қабілетінің дамуы, бір-біріне деген сыйластық қажеттіліктерімен санасуы әр ойыншының жеке әрекеттерінен туындайды. Ойынның басты шарты жеңіске жету болса, әр ойыншы өзінің қарсыласының мүмкіндігімен санасып, бір-біріне деген сенімді арттырады.

Ойынның өзіне тән себептері болады. Мысалы: мазмұндық, рөлдік ойындар баланың зейінін, есін, ойлауын, қиялын қалыптастыруда зор маңыз атқарады. Ойын әсері арқылы бала өз қасиетін қалай қанағаттандыра алатынын, қандай қабілеті бар екенін байқап көреді. Ал, ақыл-ой ойындарында

белгілі бір ережелерді сақтап ойнайды. Ол ойындар баланың тапқырлығы, байқағыштығын, зейінділігін арттырумен қатар ерік сезім түрлерін де дамытады. Оқытудың ойын формасын пайдалануда екі жақты байланыс байқалады, біріншіден ойнау үшін білу, үйрену қажет, екіншіден ойнай отырып өзіндік білім алуы, шығармашылық қабілетін арттыруы болып шығады.

Сабақ барысында ойын түрлерін қолданудың тиімділігі:

- Жаңа тақырыпты ойын арқылы меңгертуде не бір жақсы нәтижеге жетуге болады;
- Сабақты жандандырып, оқушыларды ынталандырады;
- Шығармашылық ізденушілік қабілеттерін арттырады;
- Өзіне деген сенімділік пайда болады;
- Логикалық ойлау қабілеті дамиды.

Міндеттері:

- Оқушылардың ойынға деген қызығушылығын оята білу;
- Ойынды қажетті бағытта дұрыс қолдана білу;
- Оқушылардың өздеріне деген сенімділігін сезіндіру.

Мектеп қабырғасында оқушы білім бағдарламасына сәйкес білім алу мен қатар ғылым көкжиегіне көз жіберіп, зерттеу мен зерделеуді саралап сараптауды үйрене бастау тиіс. Бүгінгі күні өте қабілетті, дарынды балаларды іріктеп, олардың дамуына жағдай жасау- кезек күттірмейтін іс.

Бастауыш мектеп – оқушыны тұлға етіп, қалыптастырудың алғашқы баспалдағы. Сондықтан оқушыларды шығармашылық өнерге баулуды жүзеге асыру, тиімділігіне қарай пайдалану мұғалімнен үлкен шеберлікті талап етеді.

Психологтардың зерттеу бойынша, әрбір жаста шығармашылыққа баулуға өзек болардай өзіндік ерекше қабілет, бейімділік бар екен. Бастауыш оқушының шығармашылық дамуын бағыттап, бағдарламаса, онда жоғарғы сыныпқа келгенде, көбінің шығармашылық мүмкіндігі шектеліп, тоқырап қалады. Шығармашылықты тежейтін үш нәрсе бар:

- біреуі – «сәтсіздікке ұшыраймын, қолымнан ешнәрсе келмейді» деген тыс қорқыныш сезімі;
- екіншісі, өзіне өзі тым риза болмаушылық сезімі (не жазса да өзі ұнатпайды, кейде өзін-өзі жек көріп кетеді);
- үшіншісі-жалқаулық

Ондай жағдайда баланы құтқарудың жолдарын табу қажет.

Бастауыш буынында шығармашылықтың алғашқы сатысын іс-әрекет және ойын түрінде бастаған дұрыс. Себебі: ойын баланың дамуындағы ең күшті әсер ететін фактор. Бала ойын ойнауға қызығу арқылы оның ойлау өрісі және еркін қиялдаумен шығармашылық ойлауы тәрбиеленіп, қалыптасып дамиды.

Мысалы; бастауыш сыныпта шығармашылықты тәрбиелеудің бір түрі оқушыны суырыпсалмалыққа үйретуде, «Жаңбыр» ойыны, «Музыкалық әңгіме», т.б. іс-әрекет жасатудың маңызы ерекше. 4-сыныпта дүниетану пәні бойынша «Ауа райы» тақырыбын бекіту барысында «Жаңбыр» ойыны қолданылады. Мұғалімнің «найзағай ойнады», « жаңбыр тамшылады», «жел күшейді» «нөсерлеп құйып жауды», «жел бәсеңдеді» т.б. айтқан құбылыстарын оқушылар сол сәтте әрқайсысы өз беттерінше дыбыстап немесе қимылмен көрсетеді. Осылайша оқушыларды сергіте отырып, қызығушылығын туғызып алған соң, « Жаңбыр» өлеңіне сай суырыпсалмақтылық ең алғашқы сатысын орындатуға болады. Ол үшін тірек сөздерді қолданылады: жаңбыр, дала, қала, тау, бау т.б

І нұсқа

Мұғалім

Жаңбыр жауды

Жаңбыр жауды

Жаңбыр жауды

Жаңбыр жауды

Оқушылар

далаға

қалаға

ауылға

бауға да

II нұсқа

Мұғалім

жаңбыр жауды

жаңбыр жауды

Жаңбыр жауды

Жаңбыр жауды

Оқушылар

қалаға

ауылға

бауға да

далаға

Қандай мезгіл тамаша?- сұрақ –жауап арқылы оқушы өзіне ұнайтын жыл мезгілін таңдайды. Сыныпта осылайша өзінен-өзі төрт топ іріктеледі. Тірек сөздерін пайдалана отырып, әр мезгілді бейнелейтін өлең тармақтары шығады. Тірек сөздер: әдемі, керемет, көрікті, сұлу, жаңаша, тамаша т.б. Бұл жерде «Қазақ тілі-дүниетану» сабақтарының пәнаралық байланысын көруге болады.

Оқушының шығармашылық қабілеттеріне сай талғамына және ойынның ұшқырлығына байланысты өлең қатары әр түрлі болып шығады.

«Қандай мезгіл тамаша?» деген сұрақты әр өлең шумағының алдында пайдалануға болады.

I нұсқа		II нұсқа	
Мұғалім	Оқушылар	Мұғалім	Оқушылар
Көктемгі кез	көрікті,	Көктемгі кез	жаңаша
Жазғы мезгіл	жаңаша.	Жазғы мезгіл	әдемі
Күзде бәрі	әдемі,	Күзде бәрі	көрікті,
Қыста бәрі	тамаша.	Қыста бәрі	тамаша

Оқушылардың шығармашылығынан туындаған өлең шумағын сыныпта оқып беру арқылы оның осындай істерге деген ынтасын арттыруға болады. Бұл ойын түрінің қызметі- ойын-сауық - баланың өзін-өзі көрсете алуына, яғни жасырын мүмкіндіктері мен қабілеттерін көрсете білуіне жағдай туғызады.

Мұғалім оқушы шығармашылығын дамыту, бағыт-бағдар беру ісінде мыналарды ескеру керек:

- шығармашылық тапсырманың мазмұнын - түрін ойлап табу;
- шығармашылық міндеттерді оқушыға ұсынудың әдіс-тәсілін меңгеру;
- көркемдік шешімді табу, оқиға құру, образ жасау үшін кілт боларлық жағдайларды тудыра білу;

- шығармашылық, педагогикалық әдістемелік тұрғыдан бағалап, қортынды бере білу, теориялық, практикалық тұжырымдар жасау.

4-сыныпта ана тілі сабағында «Туған жерім-тұғырым, өскен елім - өзегім» бөлімін қайталауда «Жалғасын тап» ойны орынды. Мақсаты - мақал-мәтелдері, еске сақтау қабілеттерін арттыру, балалардың бір-біріне деген сенімін күшейту, достық қарым-қатынасқа тәрбиелеу.

Ойын шарты: мақал екі қатарға жазылады. Бірінші қатарға басы, екінші қатарда соңы жазылады. Мақал басы мен соңының орындары ауыстырылап жазылады. « Орамал тастау» ұлттық ойынына сәйкес оқушының міндеті мақалдың басын айтып, қолындағы орамалды келесі баланың алдына тастайды. Ал бұл оқушы өз кезегінде мақалды жалғастырады. Содан соң келесі мақалды бастайды, үшінші аяқтайды. Сөйтіп ойын жалғаса береді.

А) Ердің сыншысы,	бітеді
Ә) Жақсы болсаң,	жүректе
Б) Ерлік білекте емес,	ашу – дұшпан
В) Жері байдың,	ел
Г) Ақыл дос,	ардақты ат
Ғ) Кім еңбек етсе,	жақын көп
Д) мал баққанға,	сол тоқ
Е) Адам деген-	елі бай

Ойынның коммуникативтік қызмет атқарып тұрғанын байқаймыз.

2-сыныпта қазақ тілі сабағында «Сөз және сөз мағынасы» тақырыбын өткенде «Кім көп біледі?» ойынымен бекітуге болады. Мақсаты: сөздердің мағынасын ажырату, сауатты жазуға және алғырлыққа дағдыландыру, сөйлеу мәдениетін дамыту.

1-сыныпта «Он көлемді сандар» тақырыбын бекіту барысында «Сандар әлемі» ойынын ойнату орынды. Ойын шарты бойынша тақтаға бір қатар сөздер жазылады. Оқушылар осы сөздердің ішінен жасырын сандарды тауып, оларды тақтаға жазып көрсетулері керек. Сонымен қатар аталған сөздердің мағынасын түсіндіреді. Мысалы: **алтын, күшік, бесік, Екібастұз, жетістік, бірлік** т.б. Бұл ойынды ойнату барысында оқушылардың көру, есту арқылы есте сақтау қабілеттерін дамыта отырып. Сөздік қорында молайту мақсатқа алынады. «Математика-қазақ тілі – ана тілі» пәнаралық байланысы жүзеге асырылады.

Оқу үрдісінде – кеңінен қолданылатын ойынның тағы бір түрі ол - дамытушы ойындар. Дамытушы ойындардың маңыздылығы оқушылардың ынта-ықыласын есепке ала отырып, оқуды қызықты етіп, білім, білік дағдыны қалыптастыру. Дамытушы ойындарға қойылатын талап-оқушының танымдық әрекетін, қызығушылығын дамыту.

Ойын барысында балалар тез серігіп, тапсырманы жылдам дәл орындауға тырысады. Төменгі сынып оқушыларына ойын түрлерін қолдану, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, сабаққа белсенді түрде қатысып, түсінбегенін түсінуге мүмкіндік туғызады.

Ана тілінен әрбір тараудан кейін оқушының білім тереңдетіп шығармашылық белсенділік арттыру мақсатында қызық ойындар ұйымдастыруға болады. Мысал: «Мені түсін», «Сиқырлы қалам» т.б. «Достық әзіл жұмбақтар» құрастыруда оқушының шығармашылығына тоқталсақ.

Көзді жұмып тапқакты,	«Сен тимесең мен тиме»,
Беріліп тұрып айтады.	Деп ол отырған.

Киіп алып қалпақты,
Түсте үйге қайтады.

/ Махамбет /

Айтыңдаршы, балалар,
Ол кім?

/Ноян/

Жоғарыда келтірілген осындай ойындар оқушыны жан-жақты дамытып, білімді толық игеруіне көмектеседі. Ойын технологиясын тағы да бір жағымды жағы-үнемі пәнаралық байланыс сақталып келеді

Ойынның негізгі мақсаты баланы қызықтыра отырып білімді берік меңгерту құралы болса, мұғалімнің міндеті-сол ойын түрлетін пайдалана отырып өздігінен жұмыс істей білуге, ой белсенділігі мен тіл байлығын арттыра түсуге, дағды мен шеберлікті меңгертуге қол жеткізу болып табылады.

Ойын технологиясын пайдалану арқасында, оқушы жан-жақты шығармашыл болып қалыптасып, жетістіктерге қол жеткізеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ұстаздық шығармашылық Б.А. Тұрғынбаева. - Алматы, 2007.
2. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту Б.А. Тұрғынбаева. - Алматы, 1999.
3. Құрманалина Ш.Х., Сәрсенбаева С.Ш., Өміртаева Р.Қ. Қазақ тілінен қызықты тапсырмалар // Бастауыш білім журналы. - №1. - 2004.
4. Сәтімбаева М. Математиканы оқытудағы методикалық көмек //Бастауыш сыныпта оқыту журналы. - № 1-2. - 2008.
5. Мен және бәрі, бәрі, бәрі. – Алматы: «Аруна», 2006.
6. Әрекеттегі RWCT философиясы мен әдістері. - Алматы, 2004.

ӘӘЖ: 223:17

Н.У. Қабышева

№ 142 жалпы білім беретін орта мектеп
Қазақстан, Алматы қаласы

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ АРҚЫЛЫ ТҮЛҒАНЫҢ РУХАНИ БАЙЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Тіл дамыту жұмыстарында басшылыққа алатын басты мәселелердің бірі оқушылардың сөздік қорды, ауызекі сөйлеу тілін тиімді ережеге сәйкес құра білуінде жатыр. Қазақ тіліндегі тіл ұстарту жұмыстарының негізгі мақсаты – дұрыс, сауатты жазуға, оқушының ауызша және жазбаша ойын грамматикасын және стилистикасы жағынан дұрыс сөйлем құрап, жүйелі сөйлеуге үйрету. Мұғалім оқушының ауызша және жазбаша тілін дұрыс дамытуда грамматикалық ережелерді жақсы білуге, тыныс белгілерін дұрыс қоюға үйретіп, көркем әдебиетті көп оқуға бағыт беріп, оның үлгісін көрсетіп отыруы тиіс. Әр мұғалім тіл ұстарту жұмыстарын шығармашылықпен жүргізіп, дұрыс ұйымдастыра білсе, ол оқушының күнделікті өмірдегі құбылысты жан-жақты түсіне білуіне, білген нәрселерін ауызекі сөздерінде қолдана білуіне жағдай жасайды. Тіл дамыту жұмыстары ауызша жазбаша жаттығулар, мәтінмен жұмыс, мазмұндама, шығарма, диктант, мақала жазу, мінездеме беру, суретпен жұмыс, сұраққа жауап жаздыру, жоспар жасату, кітап оқу сияқты жұмыс түрлері арқылы асырылады. Оқушының сөздік қорын байытып, тілін ұстартуда шешуші рөл атқаратын жұмыстардың бірі – сөздік жұмысы. Сөздік жұмысы арқылы оқушының тіл байлығын молайтумен қатар, дұрыс жазуға да дағдыландыра аламыз. Тіл дамытудағы өнімді тәсілдердің бірі – шығармашылық тапсырмалар. Шығармашылықтың түрі әр алуан, мәні біреу – ол жаңа мазмұн жасау. Озық педагогика: әріп бала өзінше талантты, әрқайсысы шығармашыл бола алады. Шығармашыл бала өзінің қабілетін, күш-қуатын, бейімділігін сезіне алатынын дәлелдейді. Тамаша педагог В. Сухомлинский: «Шығармашылық арқылы тұлғаның рухани байлығы қалыптасады, шығармашылық адамды адамға тартатын магнитпен тең. Сондықтан да мектептің, мұғалімнің, ата-ананың, тәрбиешілердің негізгі мақсаты баланы өмірге, еңбекке шығармашылықпен қарауға үйрету» - деп атап көрсеткен. Оқушылардың ауызекі сөйлеу тілдері мен жазба тілдерін тіл дамыту жұмыстарында бірлікте ала отырып жүргізудің тиімділігі зор.

«Тіл» немесе «тіл дамыту» – пән аралық түсінік: ол лингвистикалық, психологиялық және әдістемелік әдебиеттерде кездеседі. Лингвистика тіл және оның даму, заңдарын зерттесе, психология адамның бір-бірімен қатынасында ойын, еркін, сезімін және пікірін жеткізу үшін тіл материалдарын қолдану процесі – сөйлеуді зерттейді.

«Тіл» дегеніміз белгілі бір ұлттың ішкі заңдылықтарын қалыптасып, жүйеге түскен қатынас құралы екені белгілі. Ал даму деген ұғымды көпшілік әдебиеттерде қарапайым түрден күрделі түрге көшу деп түсіндіреді. Психика (сөйлеу) даму үшін жаңа мен қатар бұрыннан қалыптасқан негіздер болуы шарт. Қазақтың көрнекі психологі М. Мұқанов психиканың дамуында көнеден қалған негізді инвариант (лат. – өзгерілмейтін) оған тіректелетін жананы «өзгерілгіш» деп атады. Бұл туралы М. Мұқанов былай дейді. «Психика үнемі өзгеріске ұшырайды, бірақ оның құрамы бәрі бірдей өзгермейді, оның көп және аз мөлшерде дамуға ұшырайтын қасиеті бар. Сонымен қатар, аз өзгерілетін қасиеттері (инвариант) психикалық дамудың тірегі және негізгі шарты болып есептеледі». Тіл дамыту мәселесінде де осыны айтуға болады Яғни баланың сөздік қоры игерген тіл единицаларының негізінде (су, сушы, сулық суару) молаяды. Қазақ тілі мен әдебиетіне арналған бағдарлама: «...тіл дамыту жұмыстарында оқушының сөздік қорын, сөз байлығын толықтыру, өз ойын анық дұрыс етіп ауызша, жазбаша жеткізе білуге баулу, қазақ әдеби тіл нормасында жатық, әдепті сөйлеуге дағдыландыру», – десе, М. Балакаев: «...сөз байлығын молайту, сөз тіркестерін, сөйлемдерді дұрыс түсініп, дұрыс құрай білу, сөздердің орфоэпиялық нормаларын сақтап, дұрыс оқу-қазақ тілі пәнін меңгеруде оқушылардың бәріне бірдей қойылатын ортақ талаптар», - деп анықтайды. Ал Аханов тіл дамытуды: «Айтайын дегенді дәлмедәл, ашық айқын және әсерлі түрде жеткізіп беру ол үшін тілді, әсіресе оның байлығын, көркемділігі мен үнділігін, сан сырлы мағынасы мен өткірлігін, эмоциональды болуы мен эксперсивті қызметін жан-жақты меңгеру», деп біледі. Ш.Уәлиевтің пікірінше, балада сөз мәдениеті қалыптасады, егер «алдымен әдеби тілдің грамматикалық лексикалық, стилистикалық, орфоэпиялық нормаларын меңгерсе, сонымен бірге, бейнелеуіш, көріктеуіш амал-тәсілдерді, қарым-қатынас жасаудың мақсаты мен мазмұнына сай етіп қолдана білсе», - дейді. Бұл пікірлерден мынандай қорытынды жасауға болады. Тіл дамытуды тіл білімінің заңдылықтарына сүйене жүргізу қажеттігіне саяды. Шын мәнінде солай ма? «Тіл дамыту, дейді Х.К. Арғынов, — баланың ойлау процесімен байланысты әрі психологиялық фактор, әрі тіл білімін зерттеу объектілерінің бірінен саналады. Баланың тілін дамыту жеке сөздердің басын біріктіріп сауатты сөйлеуге (жазуға) баулу - психология, тіл ғылымының заңдылықтарымен тығыз байланысты құбылыс». Бұл пікірді Б.В. Беляев та қолдайды. «Белгілі бір тілді меңгеруде тіл біліміне сүйенбей, сол тілде ойлай білуге үйрету қажет», - дейді.ілді меңгеру сөз мағынасын білумен шектелмейді, қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды қатесіз тану үшін адам санасында белгілі бір ұғымдардың пайда болуы талап етіледі. Ұғымдарды ұғынуда бүтін логикалық ойлау операциялар жүйесі түзілген, адам соның жәрдемімен белгілі бір ұғымға қатысты зат не құбылысты және олардың арасындағы айырмашылықтары мен ұқсас қасиеттерін дұрыс айырады. Мұнсыз тілде ойлану мүмкін емес. Тіл дамыту – қазіргі мектептің оқу тәрбие ісіндегі басты проблема – тіл мен сөйлеу процесін жіктей оқыту, оқушының дұрыс сөйлей білуіне көңіл бөлу. Әр мұғалім қазақ тілі сабақтарында тіл дамыту жұмыстарын шығармашылықпен жүргізіп, дұрыс ұйымдастыра білсе, ол оқушының күнделікті өмірдегі құбылысты жан-жақты түсіне білуіне, білген нәрселерін ауызекі сөздеріне қолдана білуіне жағдай жасайды. Оқушының тілін дамыту жұмысы, ол баланың жалпы ойын дамыту деген сөз, өйткені оқушы пәнді оқып үйренсе де, өзінің істеген жұмысы, көрген-білгені туралы күнбе-күн сөйлеп, ойын қалыптастырып отырады, яғни оқушылардың тілін дамыту мәселесі олардың ойлау қабілетімен байланыстырылса, сондай-ақ, ойлау мен сөйлеу процесінің бірлігінде ұйымдастырылады. Оқушылардың ауызекі сөйлеу тілін, тіл мәдениетін арттыру мен дамыту, сапалы білім беру қазіргі кезде мектеп мұғалімдерінің, тіл мамандарының алдында тұрған басты міндеттердің бірі. Қазіргі заман талабына сай білім беру үрдісі білімді жеке тұлғаға қарай бағыттап отырып, тұлғаны жан-жақты дамытуға, шығармашылықпен айналыстыруға жол ашып отыр.

Алайда, осы іс-шаралардың барлығы мұғалімнің ұйымдастыруы мен шеберлігінің нәтижесінде іске асырыларды. «Білім туралы Қазақстан Республикасының Заңында» «Жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллектін байыту» - дейтін тұжырымдар бүгінгі білім берудің мақсаттары мен міндеттерін ғана емес, тіл дамытудағы өзекжардымәселелерді де айқындайды. Қазақ тілі сабағында оқушыларды сөзді дұрыс қолдана білуге, өз ойын орнықты жеткізуге, еркін сөйлей білуге жетелейтін тәсілдің бірі – тіл дамыту жұмыстары. Тіл дамыту мақсатындағы жүргізілетін жұмыстар оқушының ойлау қабілетіне, сондай-ақ өз ойын жеткізе білуіне, шығармашылық ізденісіне жол ашады. Оқушының білімі ғана жетіліп қоймайды, қабілетінің, дарын көзінің ашылуына түрткі болады. «...барлық жаттығулар оқушылардың тілін дамытуға бейімделе жүргізілуі тиіс. Тіл сабағы негізінен оқушыларымызға тілімізді меңгеруді мақсат етіп қойды. Олай болса, оқу мен жазу сабақтарында әдеби тіліміздің нормаларын сақтау дағдысы бірдей дәрежеде берілуі қажет» - деген ұстанымды

басшылыққа алсақ, тіл дамыту жұмыстарына бастауыш сыныптың өзінде-ақ аса назар аударылып келді. Тіл дамытудың басты құралы сөздік қорда жатады. Оқушының сөздік қорының неғұрлым көп болуы және оны тиімді қолдана білуі жүйелі еңбекті қажет етеді. Қорытындылай келгенде, тіл дамыту жұмыстары оқушылардың пәнге деген қызығушылығын, ауызекі сөйлеу дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Берілген тапсырмаларды өз беттерімен орындауларына жол ашады. Ең бастысы, сөйлеу тілдерінің көркеюіне, өз ойын еркін жеткізе білулеріне, сауаттылықтарының артуына да түрткі болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әбдікәрімова Т., Рахметова С, Қабатаева Б. Ана тілі. Оқыту әдістемесі. - А., 1999.
2. Рахметова С. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. - А., 2005.
3. Рахметова С, Жаманқұлова П., Қабатаева Б. Ана тілін оқыту әдістемесі. - А., 1998.
4. Уәйісова Ғ., Жұмабаева Ә. Қазақ тілі. Оқыту әдістемесі. - А., 1999.
5. Сарыбаев Ш. Қазақ тілі методикасының кейбір мәселелері. - А., 1959

УДК: 371.13

И.В. Каналина

КГУ «Вспомогательная школа-интернат» УО ВКО г. Семей
Казахстан, г.Семей

ФОРМИРОВАНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У УЧАЩИХСЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТА

Математика является одним из самых трудных предметов специальной (коррекционной) школы для учащихся с нарушением интеллекта. Это объясняется, с одной стороны, абстрактностью математических понятий, с другой стороны, особенностями усвоения математических знаний.

В программе по математике учитываются различные возможности умственно отсталых учащихся в овладении учебным материалом. Математическое образование рассматривают как важнейшую составляющую фундаментальной подготовки школьников. Основной задачей обучения школьников математике является обеспечение уровня математической культуры, необходимого для полноценного участия в повседневной жизни, продолжения образования и трудовой деятельности. Именно поэтому значительно возрос интерес к проблеме формирования математической культуры.

Математика – необходимая составная часть общей культуры человека. В системе культуры математика является характеристикой научно- технического и социального прогресса, передавая из поколения в поколение знания о количественных отношениях и пространственных формах реального мира. Без математического описания целого ряда явлений действительности трудно надеяться на их более глубокое понимание и усвоение, а во-вторых, развитие науки предполагает широкое использование математического аппарата. Математизация науки, начиная со времён Пифагора, есть объективная закономерность её развития. Изучение математики совершенствует общую культуру мышления, приучает школьников рассуждать, воспитывает у них точность и обстоятельность высказываний. Математика развивает такие интеллектуальные качества, как способность к абстрагированию, алгоритмизации, обобщению, размышлению, анализу.

Что способствует развитию математической культуры школьников?

1. Постоянная забота о мотивации математической деятельности, о понимании детьми своего продвижения в усвоении математических знаний и умений, осознании учениками их ценности, включения эмоциональной составляющей математического образования.

2. Обеспечение понимания математических знаний, использования субъектного опыта, перевода информации из одного вида в другой, постоянного практического применения полученных знаний.

3. Внимание усвоению математического языка, его алфавита, синтаксиса.

4. Целенаправленное использование моделирования, моделей разных видов, перевод информации из одного вида в другой.

5. Постоянное включение детей в творческую деятельность на математическом материале, в том числе и проектную.

6. Использование дифференциации и индивидуализации в обучении.

7. Установление содержательных связей между элементами знаний, установление связей с жизнью (получение и интерпретация моделей), с опытом ученика, внутриспредметных и межпредметных связей; обращение к истории математики, этимологии математических терминов.

8. Разумное использование ИКТ вместе с традиционными методами обучения.

Овладение элементами математической культуры – важный результат образования в целом. Это связано с тем, что личностные качества, знания, умения, опыт, приобретаемые учеником в процессе овладения математической культурой (именно культурой, а не разрозненными знаниями и умениями) влияют на его жизнь, дальнейшую судьбу.

В материале школьного курса математики специальной (коррекционной школы) для учащихся с нарушением интеллекта можно выделить следующие составляющие математической культуры: алгоритмическую, культуру построения чертежа, вычислительную культуру, математическая речь.

Рассмотрим компоненты математической культуры:

- ценностно-оценочной компонент;
- когнитивно-информационный компонент;
- действенно-практический компонент;
- рефлексивно-оценочный компонент.

Для формирования ценностно-оценочного компонента полезно читать с учащимися книги по истории возникновения математики, рассматривать проблемные ситуации: как бы мы жили, если бы не было математики; как математика помогает в быту. Полезно проводить беседы на темы «Математика вокруг нас», «О пользе математики». В ходе этой работы формируется эстетическое восприятие окружающего мира, осознание ценности математических знаний и умений.

Для формирования когнитивно-информационного компонента также необходимо проводить специальную работу. Например, на этапе устных вычислений предлагать учащимся логические задачи, головоломки, загадки по математике. Например: Тогжан и Айгерим вместе 30 лет, причём Тогжанстарше Айгерим на 2 года. Сколько лет Тогжан и сколько лет Айгерим?

Для формирования вычислительных навыков на уроках математики можно применять дидактические игры. Игровой метод позволяет тесно связать изучение теоретического материала с практическими действиями. Игра способствует формированию интереса к предмету, обеспечивает доступность программного материала, активизирует мыслительную деятельность учащихся, развивает наблюдательность, смекалку. Её можно включать в различные этапы урока: в этап устных вычислений, в этап изучения нового материала, в этап закрепления, в этап проверки и контроля. Это игры: «Ромашка», «Лото», «Эстафета», «Счетчики» и т.д.

Формирование действенно-практического компонента происходит при выполнении вычислений, решении сюжетных задач, делая чертежи, строя модели, при переводе текста учебника с одного языка на другой. Эти умения непосредственно связаны с умением точно выражать свои мысли.

Для формирования рефлексивно-оценочного компонента необходимо проводить работу по развитию у учащихся умения производить контроль, самоконтроль, давать оценку, делать самоанализ выполненной работы, т.е. осуществлять рефлексию как процесса, так и результата математической деятельности. Формирование перечисленных умений способствует общему развитию школьников, углублению их познавательной активности. У учащихся повышается интерес к математике.

Кроме того, когнитивно-информационный компонент математической культуры включает овладение учащимися математической речью.

В обучении математики школьников используется как естественный, разговорный язык, так и специальный язык науки математики – математический. Одна из важнейших задач обучения математике – формирование культуры математической речи учащихся. От успешного решения этой задачи зависит формирование у учащихся умений объяснять учебный материал, а в конечном итоге зависит развитие математических способностей.

Под математическим языком понимается совокупность всех средств, с помощью которых можно выразить математическое содержание. К таким средствам относятся математические термины, символы, схемы, графики, диаграммы и т.д.

Она должна характеризоваться правильностью, точностью, логичностью, грамотностью, уместностью.

Основные характеристики базовых коммуникативных качеств математической речи

Качество речи	Характеристика качества речи
Правильность	Правильное употребление, произношение и написание математических терминов, символов, обозначений Соблюдение норм русского литературного языка. Правильное выполнение графических изображений, правильное «чтение» рисунков и чертежей.
Точность	Характеризуется подбором языковых средств, которые наилучшим образом выражают содержание высказывания, раскрывают его основную мысль. Проявляется в умении четко, конкретно и в то же время полно выражать мысль как письменно, так и устно. Проявляется также в аккуратном и рациональном выполнении записей, чертежей и рисунков, рациональном расположении графических изображений в тексте.
Логичность	Проявляется в умении четко выделять в устной и письменной речи логическую структуру предложений; в отчетливом выражении связи между высказываниями в математическом рассуждении. Проявляется в последовательном и непротиворечивом изложении материала, в умении строить текст в соответствии с его смысловой структурой (разбивать на предложения, абзацы и т. д.).
Уместность	Характеризуется таким подбором языковых средств, который делает речь отвечающей целям и условиям общения, в том числе стилистически верным, с точки зрения русского языка, построением отдельных предложений и текста в целом. Характеризуется оптимальным сочетанием в письменной речи символических записей, словесных записей и графических изображений.

Формирование культуры математической речи у учащихся начинается при общении с учителем на уроке. Из этого следует, что каждый преподаватель математики должен иметь высокий уровень культуры математической речи учителя. Культуру математической речи учителя можно описать как совокупность базовых коммуникативных качеств математической речи учителя: правильности, точности, логичности, уместности, чистоты, выразительности, доступности и действенности, говорящих о ее совершенстве. Указанные качества математической речи необходимо совершенствовать каждому учителю математики

Для того чтобы сформировать у школьников данные признаки, в образовательном процессе необходимо реализовать следующие условия.

1. Проводить работу над звуковой стороной речи. Учащиеся должны усваивать правильные образцы математической речи.
2. Организовать словарную работу на уроках математики.
3. Развивать связную математическую речь.
4. Развивать правильную письменную речь. Учащиеся должны освоить нормы письменной математической речи (символы, формулы, и т.д.)
5. Учить школьников выполнять действия по алгоритму и самостоятельно.
6. Так как язык школьного учебника математики представляет собой сочетание словесного, символического и графического языков необходимо учить школьников переводу с одного языка на другой.

На уроках математики используются различные пути формирования и развития культуры математической речи учащихся: математические диктанты, задания по переходу от словесной записи к символической и обратно, логические упражнения, исследовательская работа над содержанием задач, составление опорных записей и сигналов, имеющих обобщающий и алгоритмизированный характер.

В своей работе для развития культуры математической речи я использую карточки для «Минутки чтения».

Карточка №1

Вставить пропущенные буквы в математические термины

Сл...женіесум...а сл...гаемоеразн...сть
 произв...дение час...ное дел...мое выч...таемое
 ур...вниематемат...ка ум...ньшаемое д...литель
 пер...метр мил...иметрпл...щадь прям...угольник

Карточка №1

Прочитай и объясни

Дробь транспортир задача умножение круг
прямая число сумма цифра циркуль уравнение
километр плюс угол условие ромб окружность

Математическая культура вырабатывается в труде. Она является неотъемлемой частью общечеловеческой культуры и представляет собой такую учебную деятельность, которая направлена на осмысленное овладение математическими знаниями и умениями, в том числе общекультурного характера; которая развивает личность: ее учебно-познавательную мотивацию, мышление, опыт практической деятельности; которая организована с учетом социальных условий и характеристик необходимой обществу культуры.

Список литературы:

1. Воронина, Л.В. Математическая культура личности / Л.В. Воронина, Л.В. Моисеева // Педагогическое образование в России. – 2012. – № 3. – С. 37-44.
2. Галынский, В.М. Основания развития личности в системе непрерывного образования: структурно-логическая схема / В.М. Галынский, Н.К. Кисель, Ю.В. Позняк [и др.] // Высшая школа. – 2007. – № 4. – С. 40-46.
3. Зинченко, В.П. Психологическая педагогика: материалы к курсу лекций / В.П. Зинченко. – Самара: Самарский дом печати, 1998. – 296 с.
4. Зинченко, В.П. Универсальный способ деятельности / В.П. Зинченко // Советская педагогика. – 1990. – № 4. – С.15-20.
5. Каган, М.С. Философия культуры / М.С. Каган. – СПб.: Петрополис, 1996. – 451 с.
6. Крылова, Н.Б. Культурология образования / Н.Б. Крылова. – М.: Народное образование, 2000. – 256 с. – (Новые ценности образования).
7. Словарь философских терминов / науч. ред. В.Г. Кузнецов. – М.: ИНФРА, 2005. – 729 с.
8. Шихалиев Х.Ш. Об альтернативной системе обучения математике в средней школе и средствах ее реализации. Махачкала: издательство ДГПУ, 1995. – 120 с.
9. Перова М.Н. Особенности усвоения математических знаний, умений и навыков учащимися специальной (коррекционной) школы 8 вида
10. Перова М.Н. Методика преподавания математики в специальной (коррекционной) школе 8 вида. - М.: Просвещение, 1999
11. Источник: <https://murzim.ru/nauka/pedagogika/29142-matematicheskaya-kultura-mladshego-shkolnika-kak-odna-iz-celey-nachalnogo-obrazovaniya.html>

УДК: 372.881.116.11

К.Ж. Каржаубаева

КГУ «Школа-интернат №4 для слабослышащих детей»

Казахстан, г. Семей

К ВОПРОСУ О РОЛИ ОПОРНЫХ СХЕМ В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧИ СЛАБОСЛЫШАЩИХ ДЕТЕЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Одной из важнейших задач учителя-словесника коррекционной школы II вида является формирование у учеников речевой компетенции. В творческой копилке учителей общеобразовательных школ найдется не одно решение этой задачи. Одной из наиболее эффективных, по-моему мнению, является система интенсивного обучения с опорой на сигналы, схемы, разработанная учителем-новатором Виктором Федоровичем Шаталовым, которая дает каждому ученику возможность не только стать «успешным», но и развить его коммуникативные умения. Технология Шаталова даёт каждому ребёнку чувство уверенности в своих силах. Она воспитывает самостоятельность, взаимопомощь, инициативу, а главное, «будит» мысль ученика, развивает его речь.

Опорная схема – это суть того материала, который ребенок должен усвоить на уроке. В.Ф. Шаталов отмечает, что цель опорных схем – "...изложить изучаемый материал так, чтобы на основе логических связей материала (темы) он стал доступным, отпечатался в долговременной памяти", облегчил запоминание [4, 34].

Как учитель русского языка и литературы в школе для слабослышащих детей я задалась вопросом: возможно ли применение элементов этой методики в условиях коррекционной школы II вида, послужит ли она толчком для развития речивающихся?

Р.М. Боскис в своей книге «Глухие и слабослышащие дети» отмечает, что речь у слабослышащего может развиваться самостоятельно, но в искаженном виде [1, 82]. У них нарушено произношение, своеобразно развивается словарный запас и грамматический строй, наблюдается ограниченное и неправильное понимание речи окружающих и затруднение в восприятии смысла читаемого текста. «Большие трудности испытывают слабослышащие дети и в выражении своих мыслей, так как отклонения в развитии детей, связанные с нарушением слухового анализатора, сказываются на их речи», - отмечает в своих исследованиях Л.В. Нейман [3, 74].

Главные трудности слабослышащих детей – это усвоение слов на слух, понимание речи в целом и, как следствие, недоразвитие речи. По этой причине они нередко заучивают правила, не понимая его смысла. Слабое развитие речи затрудняет осмысление учебного материала, ведет к механическому его запоминанию, что в свою очередь лишает детей возможности применять полученные знания в учебной деятельности. Формализм в знаниях – один из серьезных недостатков в обучении слабослышащих детей. Непонимание учащимися сущности изучаемого материала и неумение практически использовать его ведут к потере интереса к учению, к общению.

Сознательному усвоению учебного материала слабослышащими учащимися значительно препятствует и недостаточное взаимодействие наглядно-образного и словесно-логического компонентов мышления.

В таких условиях возможно ли применение опорных схем? Смогут ли ученики понять программный материал, опираясь на систему символов, сигналов, а затем грамотно, последовательно озвучить их.

Слабослышащие дети мыслят конкретно, образами, у них сильнее развиты зрительная и двигательная, нежели слуховая память. Следовательно опорная схема поможет ученику перевести конкретные образы в абстрактные понятия. Условные знаки, рисунки, ключевые слова заставляют ребенка вспоминать прочитанное, восстанавливать цепочку рассуждения и воспроизводить усвоенный материал, оформляя его в речевую форму. Опорная схема становится алгоритмом рассуждения доказательства, и все внимание направлено не на механическое запоминание правил, а на осознание причинно-следственных связей, на понимание сути изучаемого материала.

Схемы, по утверждению психолога Л.А. Венгера, помогают наиболее эффективно трансформировать наглядно-образное мышление, свойственное слабослышащим школьникам, в наглядно-схематическое, которое во многих случаях способно выступать в качестве логического мышления [2, 78].

На уроках русского языка в школах для слабослышащих детей опорные схемы вводить нужно малыми дозами, в достаточном объеме, так как детям трудно оречевлять их, воспроизводить и повторять изученное чуть больше по времени нежели в обычных школах. Вводить новые темы блоками, как предлагает Виктор Федорович, в условиях коррекционной школы II вида не всегда оправданно, а на начальных стадиях изучения нового материала подчас невозможно, так как слабослышащие дети не могут долго слушать объяснение учителя, даже если оно подкреплено наглядностью, не могут долго концентрировать свое внимание и следить за объяснением учителя.

Как уже отмечалось выше, речь глухих и слабослышащих детей отличается некоторыми особенностями, которые в ходе обучения оборачиваются ошибками в употреблении и написании слов, в построении предложений и понимании читаемого. Эти специфические ошибки нельзя объяснить невниманием, недостаточным старанием ученика. Они являются прямым следствием неординарных условий его речевого развития. С целью исправления таких ошибок на начальном этапе ввожу схематические изображения орфограмм. Например, изучая новое орфографическое правило, на этапе объяснения нового материала, даю готовую схему-опору детям с карточками, обучающими читать схему, своего рода комментирование.

Затем в течение нескольких уроков проводим тренировочные упражнения, выполняя которые, каждый ученик неоднократно оречевляет опорную схему. Затем, убедившись, что дети научились правильно проговаривать данную схему-опору, я закрываю текстовую сторону карточки. С этого момента при записи слов на данное правило требую комментарий, если ученик затрудняется, показываю схему. С каждым разом дети легче справляются с заданием, а при введении следующего правила, без особого труда начинают понимать схемы.

Так как в основу создания схем-опор положен принцип краткости объяснения и многократность повторения, то учебный материал как бы многократно осмысливается, содержание его углубляется и расширяется, а значит идет развитие речи слабослышащего ребенка.

Таким образом, использование схем-опор на уроках русского языка в школах для слабослышащих детей так же, как и в общеобразовательных, создает благоприятные условия для осознанного усвоения учащимися изучаемого материала, вместе с тем рационально и эффективно способствует развитию мышления и речи. Ученик не смущается говорить, не боится сделать какую-либо ошибку, так как «опора» всегда перед глазами до тех пор, пока он в ней нуждается. Применение схем-опор на уроках в школе для слабослышащих детей возможно и оправдано, так как оно направлено на коррекцию познавательной деятельности учащихся и, главное, оно создает условия для развития речи учеников. Также опоры помогают преодолевать формализм в знаниях детей, так как обеспечивают оптимальное сочетание наглядных и словесных форм обучения, вооружающих детей системой знаний и умений в процессе их активной мыслительной деятельности.

Список литературы:

1. Боскис Р.М., Глухие и слабослышащие дети. - М., 1963. – с. 82.
2. Венгер Л.А. Восприятие и обучение. - М., 1969. – с. 78.
3. Нейман Л.В., Богомильский М.Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В.И. Селиверстова. - М., 2001. – с. 74.
4. Шаталов В.Ф. Точка опоры. - М., 1987.- с. 34.

УДК: 378.126

А.Д. Кариев

Приамурский государственный университет имени Шолом-Алейхема,
Россия, г. Биробиджан

К ВОПРОСУ О ЛИЧНОСТНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВАХ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Современная педагогическая наука накопила богатый опыт в определении требований к личности преподавателя высшей школы, на основе которого можно выделить два основных компонента - личностные и профессиональные качества преподавателя высшей школы.

В отечественной педагогике исследованием сущности личностных и профессиональных качеств преподавателя высшей школе занимались многие ученые: А.С. Макаренко, А.И. Щербаков, В.А. Слостенин, И.А. Зязюн, В.Н. Кузьмина, И.Ф. Харламов и др. Вопросами выявления личностных и гуманистических качеств преподавателей занимались казахстанские ученые: Бейсенбаева А.А., Калюжный А.А., Успанов К.С., Хан Н.Н. и др.

Профессия преподавателя относится к типу «Человек-Человек». Согласно Е.А. Климову, этот тип профессий определяется следующими качествами человека: устойчиво хорошим самочувствием в ходе работы с людьми, потребностью в общении, способностью мысленно ставить себя на место другого человека, быстро понимать намерения, помыслы, настроение других людей, быстро разбираться во взаимоотношениях людей, хорошо помнить и держать в уме знания о личных качествах многих и разных людей и т.д. Человеку этой профессиональной схемы свойственны: умение руководить, учить, воспитывать, «осуществлять полезные действия по обслуживанию различных потребностей людей»; умение слушать и выслушивать; широкий кругозор; речевая культура; «душеведческая направленность ума, наблюдательность к проявлениям чувств, ума и характера человека, к его поведению, умение или способность мысленно представлять, смоделировать именно его внутренний мир, а не приписывать ему свой собственный или иной, знакомый по опыту»; «проектировочный подход к человеку, основанный на уверенности, что человек всегда может, стать лучше»; способность сопереживания; наблюдательность; «глубокая и оптимистическая убежденность в правильности идеи служения народу в целом»; решение нестандартных ситуаций; высокая степень саморегуляции [1, с. 176-181].

К важным профессиональным особенностям, по А.К. Марковой, относятся такие качества, как педагогическая эрудиция, педагогическое целеполагание, педагогическое (практическое и диагностическое) мышление, педагогическая интуиция, педагогическая импровизация, педагогическая наблюдательность, педагогический оптимизм, педагогическая находчивость, педагогическое предвидение и педагогическая рефлексия [2].

Рассматривая, как и А.К. Маркова, профессионально значимые качества преподавателя, Л.М. Митиной были выделены более пятидесяти личностных свойств преподавателя как профессионально – значимых особенностей саморазвития учителя: вежливость, вдумчивость, взыскательность, впечатлительность, воспитанность, внимательность, выдержка и самообладание, гибкость поведения, гражданственность, гуманность, деловитость, дисциплинированность, доброта, добросовестность, доброжелательность, идейная убежденность, логичность, любовь к детям, наблюдательность, настойчивость, ответственность, отзывчивость, организованность, общительность, политическая сознательность, порядочность, патриотизм, правдивость, педагогическая эрудиция, предусмотрительность, принципиальность, самостоятельность, самокритичность, скромность, справедливость, сообразительность, смелость, стремление к самосовершенствованию, тактичность, чувство нового, чувство собственного достоинства, чуткость, эмоциональность. Этот общий перечень составляет психологический портрет идеального преподавателя. Стержнем, сердцевиной этого портрета являются собственно личностные качества: направленность, уровень притязаний, самооценка, образ «Я» [3].

В наиболее обобщенном виде педагогические способности были представлены В.А.Крутецким [4].

Таблица 1.

Педагогические способности представленные В.А. Крутецким

1	2
Дидактические способности	способности передавать учащимся учебный материал, делая его доступным для детей, преподносить им материал или проблему ясно и понятно, вызывать интерес к предмету, возбуждать у учащихся активную самостоятельную мысль.
Академические способности	способности к соответствующей области наук (к математике, физике, биологии, литературе и т.д.). Способный учитель знает предмет не только в объеме учебного курса, а значительно шире и глубже, постоянно следит за открытиями в своей науке, абсолютно свободно владеет материалом, проявляет к нему большой интерес, ведет хотя бы очень скромную исследовательскую работу.
Перцептивные способности	способности проникать во внутренний мир ученика, воспитанника, психологическая наблюдательность, связанная с тонким пониманием личности учащегося и его временных психических состояний.
Речевые способности	способности ясно и четко выражать свои мысли и чувства с помощью речи, а также мимики и пантомимики. Сообщает ли учитель новый материал, комментирует ли ответ ученика, выражает ли одобрение или порицание, речь его всегда отличается внутренней силой, убежденностью, заинтересованностью в том, что он говорит. Выражение мысли ясное, простое, понятное для учащихся.
Организаторские способности	это, во-первых, способности организовать ученический коллектив, сплотить его, воодушевить на решение важных задач и, во-вторых, способности правильно организовать собственную работу. Организация собственной работы предполагает умение правильно планировать и самому контролировать ее.
Авторитарные способности	способность непосредственного эмоционально-волевого влияния на учащихся и умение на этой основе добиваться у них авторитета (хотя, конечно, авторитет создается не только на этой основе, а, например, и на основе прекрасного знания предмета, чуткости и такта учителя и т.д.). Авторитарные способности зависят от целого комплекса личностных качеств учителя, в частности его волевых качеств (решительности, выдержки, настойчивости, требовательности и т.д.), а также от чувства ответственности за обучение и воспитание школьников, от убежденности учителя в том, что он прав, от умения передать эту убежденность своим воспитанникам.
Коммуникативные способности	способности к общению с детьми, умение найти правильный подход к учащимся, установить с ними целесообразные, с педагогической точки зрения, взаимоотношения, наличие педагогического такта.
Прогностические способности	это специальная способность, выражающаяся в предвидении последствий своих действий, в воспитательном проектировании личности учащихся, связанном с представлением о том, что из ученика получится в будущем, в умении прогнозировать развитие тех или иных качеств воспитанника.

Личностные качества преподавателя неотделимы от профессиональных т.е. приобретенных в процессе профессиональной подготовки и связанных с получением специальных знаний, умений, способов мышления, методов деятельности. Среди них И.П.Подласый выделяет научную увлеченность, любовь к своему профессиональному труду, эрудицию, владение предметом преподавания, методикой преподавания предмета, психологическую подготовку, общую эрудицию, широкий культурный кругозор, педагогическое мастерство, владение технологиями педагогического труда, организаторские умения и навыки, педагогический такт, педагогическая техника, владение технологиями общения, ораторское искусство и другие качества [5, с. 95].

Тем не менее, очень сложно отделить профессиональные качества от нравственных и других свойств личности преподавателя, определяющих успех его педагогической деятельности.

Таким образом, преподаватель как субъект педагогической деятельности представляет собой совокупность, сплав индивидуальных, личностных, собственно субъектных качеств, адекватность которых требованиям профессии обеспечивает эффективность его труда.

Список литературы:

1. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях. - М., 1995.
2. Маркова А.К. Психология труда учителя. - М., 1993
3. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. - М., 1998.
4. Крутецкий В.А. Психология. – М.: Просвещение, 1986. – 336 с.
5. Подласый И.П. Педагогика. В-2кн. Книга 1. - М.: ВЛАДОС, 2000.

ӘӨЖ: 372.894

А.Ж. Каримова

«№47 жалпы орта білім беретін мектеп»КММ
Қазақстан, Семей қ.

ПӘНДІК ОЛИМПИАДАЛАРҒА ОҚУШЫЛАРДЫ ДАЙЫНДАУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Білім жүйесі ел өміріндегі стратегиялық маңызды сала болып табылатындығы белгілі. Ал, оқу процесіндегі дәстүрлі әдістердің озық заман талабына жауап бере алмайтындығы өз – өзінен түсінікті. Бүгінгі уақыт талабына сәйкес білім беруді одан әрі жетілдіру оқу тәрбие процесіне озық тәжірибені, ғылыми жетістіктерді енгізуді талап етеді. Белгілі педагог Ш.А. Амонашвили «Оқушылардың білімін арттыру, пәнге қызықтыру үшін оқытуды, жалпы алғанда ең бірінші, оқушылардың неге қызығатынын анықтап алып, содан соң бастау керек» дейді.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға білім беруді дамыту мәселелерінің негізгі мақсаты – білім беру жүйесінің барлық деңгейінде қоғамның талаптарына сәйкес келетін білімді, кәсіби біліктілігі жоғары, бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелейтін білім негізін қалыптастыру.

Бүгінгі мақсат – әрбір оқушыға түбегейлі білім мен мәдениетінің негіздерін беру және жан+жақты дамуына қолайлы жағдай жасау. «Инновация» - бұл нақты қойылған мақсатқа жетуде ойға алынған жаңа нәтиже. Нақты мақсат дегеніміз не? Нақты мақсатқа қандай әдіс-тәсілдердің көмегімен жетуге болады? Оқу мақсатының жүйесінде берілген мақсаттың негізгі категорияларын пайдалана отырып, педагог өз еңбектерінің нәтижесі туралы ақпарат алуға мүмкіндік алады. Демек мақсат пен нәтиже – жаңалыққа бет бұрудың кілті. Инновациялық үрдістің негізі – жаңалықтарды қалыптастыру, қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Кез келген жаңа әдіс жекелік сондай-ақ уақытша жоспарға жатады, бұл яғни, мұғалім үшін өтілген материал тәрізді.

Қазіргі таңда мектептің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі – оқушылардың шығармашылық қабілетін ашып, толыққанды қоғам құруға өзінің барлық мүмкіндігін жұмсайтын шығармашылыққа қабілетті жеке тұлға қалыптастыру.

Қазіргі мектеп мұғалімдерінің алдында тұрған басты міндет – оқушылардың шығармашылық білім дағдыларын қалыптастыру.

Жас ұрпаққа пәнді тиімді ұғындырудың бірі – жаңа технология негіздері болып табылады. Сонымен бірге өскелең ұрпақтың ақпарат құралдарымен жұмыс жасай білуіне назар аударған жөн.

Педагогикалық технология дегеніміз – тәжірибиеде жүзеге асырылатын, белгілі бір педагогикалық жүйенің жоспары делінген.

Қазіргі таңда қолданыста жүрген елуден астам педагогикалық технологиялардың ішінде, пәндік олимпиадаларға оқушыларды дайындауда тиімдісі деңгейлеп оқыту және проблемалық оқыту.

Деңгейлеп оқыту технологиясының негізін салушы: В. Фирсов, М.В. Монахов, Ж.А. Қараев. Негізгі идеясы: әр оқушының жеке ерекшелігі мен қабілетіне қарай бейімдеу.

I деңгей тапсырмасы: жаттап алуға лайықталған болуы керек; алдыңғы сабақта жаңадан меңгерілген білімнің өңін өзгертпей қайталап, пысықтауына мүмкіндік беру; тапсырмалар жаңа тақырып үшін типті және өмірмен байланысты болуы қажет;

II деңгей тапсырмасы: өтіп кеткен материалдарды реттеуге және жүйелеуге берілген тапсырмалар; оқушының ойлау қабілетін жетілдіруге берілетін тапсырмалар;

III деңгей тапсырмасы: танымдық – іздену түріндегі тапсырмаларды орындаубарысында оқушылар жаңа тақырып бойынша меңгерген алғашқы қарапайым білімдерін жетілдіріп, тереңдетуге қатар, ол тағы да жаңа білімді меңгеріп, өзі үшін жаңалық ашуы тиіс; өздігінен мысалдар құрастыру, өмірден алынған мәліметтер негізінде диаграмма, графиктер салу, ой қорытуға арналған, дағды қалыптастыратын тапсырмалар;

IV деңгей тапсырмасы: оқушылардың жинаған өмірлік тәжірибесі мен қалыптастырған ұғым, түсініктерінің, қиялы мен белсенді ой еңбегінің нәтижесінде жаңаша, бұған дейін болмаған, белгілі бір дәрежеде олардың жеке басының икемділігін байқататын дүние жасап шығуына негізделген тапсырмалар;

Бұл технологияның тиімділігі: таланттылар өздерінің қабілеті мен икемділігін одан әрі бекіте түседі [2, 15].

Проблемалық оқытудың басқа әдістерден ерекшелігі – білім оқушыларға дайын күйінде ұсынылмайды, керісінше, олардың алдына белгілі бір проблеманы өз бетінше шешу міндеті қойылады. Осылайша іздену әрекеті барысында шешімді оқушылардың өзі тауып, білімді игеруге жол ашады. Проблемалық оқыту «проблема», «проблемалық сұрақ», «проблемалық тапсырма», «проблемалық жағдай» деген ұғымдарды қамтиды. Проблемалық тапсырмалар оқушыны логикалық ойлауға, ғылыми іздену жолына бағыттайды. Проблемалық тапсырмалар сезімге молырақ әсер етеді де, оқушының қызығушылығын, білімге іштей құмартушылығын дамытады. Құмартушылық, қызығушылық оқушыны өздігінен ізденуге жетелейді. Ізденіссіз шығармашылық ойлау жоқ [2, 15].

Проблемалық тапсырмаларды орындау барысында:

- бір сұраққа әртүрлі ой айтылады;
- қарама-қайшылықтарға жеткізіп, оны шешу тәсілін табуға ұсынылады;
- нақты сұрақтар қойылады;
- проблемалық сұрақтар қойылады (жетіспейтін немесе артық мәліметтер, әдейі жіберілген кателер, қарама-қайшылықтар, бірнеше жауаптары бар есептер).

Бұл технологияның тиімділігі: оқушылар алған білімдерін іс жүзінде қолданады, ғылыми жобаларға дайындық жүргізеді, оқушылар ақпарат іздеп, ақпаратпен алмасады, оқушының ізденуіне жағдай туады, қандай да бір мәселенің керекті фактісін, шешімін таба білуге үйретеді. Болашақта Қазақстанды әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына қосатын құдіретті күш – білімге тән болса, білімді тиянақты меңгерту, шығармашыл шәкірт тәрбиелеу басты ұстаздың міндеті. Сондықтан пәндік олимпиадаларға оқушыларды даярлауда мұғалім мына шарттарды есте ұстауы керек.

- өз білімін үздіксіз жетілдіру;
- жаңа ақпараттық технологиялармен үнемі танысып оқып шығып, сабақ үрдісіне тиімдісін пайдалану;
- мемлекеттік білім стандартына сай білім беру;
- тест тапсырмаларын, сынақ тапсырмаларын түрлі нұсқа бойынша даярлау.
- шығармашылықпен жұмыс істеу;
- түпкі нәтиже – білім сапасына қол жеткізу [4]

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие беру, оқушының қалыптасқан даралығын анықтап, жігер-қайратын ескеріп, ұлттық мәдениетімізді, салт-дәстүрімізді бойына сіңірген ұрпақ тәрбиелеу – қазіргі мұғалімдердің басты мақсаты демекпін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кудрявцев Т.В. Проблемное обучение – истоки, сущность, перспективы. - Москва, 1991. - 25-26 б.
2. Кобдикова Ж.У. Орта мектепте білім алуды технологияландыру. - Алматы, 2002. - 15-17 б.
3. Мұқашева А.Н. Инновациялық технологиялар // Білімдегі жаңалықтар. - №3. - 2004. - 10-11 б.
4. Алдабергенов Қ.Н. Оқушыларды тәрбие жұмысына тарту // Қазақстан мектебі. - №11. - 2004. - 8-12 б.

М.Ж. Каримова

«№4 нашар еститін балаларға арналған мектеп-интернат»КММ
Қазақстан, Семей қ.

НАШАР ЕСТИТІН ОҚУШЫЛАРҒА МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ МЕНҒЕРТУДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Қай заманда, қандай реформа болсын мектептің басты тұлғасы – мұғалім. Мемлекеттік білім саясаты да осы мұғалім арқылы жүзеге аспақ. Ал бүгінгі таңда мектептің, мұғалімнің қасиетті міндеті – рухани бай, жан-жақты дамыған жеке тұлға қалыптастыру.

Қазіргі таңда, мүмкіндігі шектеулі балалардың сапалы да саналы білім алуға құқылы және қоғамда жеке тұлға ретінде қалыптасуына арнайы білім мекемелерінде барынша жағдайлар жасалынған. Арнайы коррекциялық білім мекемелерінде оқу-тәрбие үрдісі арнайы коррекциялық типтік ережелерге сәйкес жүзеге асады. Нашар еститін және кейіннен саңырау болған оқушыларға арналған арнайы коррекциялық мектеп-интернаттың негізгі қағидасы – оқыту мен тәрбие беру үрдісінде мүмкіндігі шектеулі оқушылардың есту қабілеттерінің есту деңгейін, тілдік және сөздік қорларының жиынтығын, танымдық қабілеттері мен оқу қабілеттерінің мүмкіндігін қатаң ескеру.

Ұстаз сабақ беру үрдісінде өзінің әдістемелік шеберлігін шыңдап, дамыту үшін жаңа оқу технологиясының алуан түрлерін меңгеріп, оны өзінің күнделікті сабақ беру үрдісінде кеңінен қолдануы қажет. Шәкірттерді оқыту бұл бүгінгі күннің талабына ғана емес, ертеңгі күннің талабына да сай болуы керек. Бұл үшін оқу процесіне жаңа формалар мен оқыту әдістемелері, жаңа педагогикалық технологиялар енгізілуде.

Жаңа технологияларды пайдалана білу әлемдік ақпараттық қоғамның толыққанды мүшесі ретінде қалыптасу, технологиялық жаңалықтарды пән қасиеттілігіне қарай қолдана білу – оқыту мақсатының бірден-бір жолы. Кез-келген оқыту технологиясы іс-әрекеттің, оқыту процесінің белсенділігін арттырады, жеке тұлғаның жетілуіне, дамуына бағытталады.

Нашар еститін оқушыларға мемлекеттік тілді меңгертуде негізгі инновациялық технологиялардың ішінен ақпараттық-коммуникативтік технологияларды кеңінен қолданамын.

Бүгінгі таңда білім берудің тиімділігін арттыру үшін оқу үрдісін адамды қоршаған ортадағы болып жатқан өзгерістерді есепке ала отырып, ұйымдастыру қажет екендігі баршамызға мәлім. Қазіргі кездегі қоршаған ортадағы өзгерістер ақпараттық-коммуникативтік технологиялар саласында болып жатқаны белгілі. Бұл саладағы маңызды өзгерістер білім беру саласына да оң ықпалын тигізіп отырғаны бүгінгі білім ордасындағы ұстаздар қауымына кеңінен таныс. Жаңа ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың адам, қоғам өміріндегі орны туралы Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев өзінің «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты жолдауында білім ордаларын жаңа технологиялармен қамтамасыз етуді одан әрі жетілдіретіндігін атап өткен болатын [3].

Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар бүгінгі күні біздің қоғамымызға кеңінен енді. Бұл технологияларды төмендегіше жіктеп көрсетуге болады. Олар:

- аудио және бейнетаспалар;
- компьютерлер;
- теледидарлар;
- ұнтаспалар;
- арнайы мультимедиа техникалары;
- қашықтан оқыту құралдары;
- телефон-факс т.б

Жоғарыда аталған ақпараттық-коммуникативтік технологияларды мектептік білім базасында қолдануға көп уақыт берілмегені анық. Себебі жаңа ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалану, негізінен, білім саласындағы математика-жаратылыстану сабақтарында жүргізіледі. Бұл тек қана математика-жаратылыстану бағыты деген түсінік бермейді. Қоғамдық-гуманитарлық пәндерді оқытуда да пайдалануға болатыны мәлім.

Осы жұмыстардың негізін жинау үшін, ақпараттық технологияларды қолдану аясын кеңейту үшін бүгінгі күні әр білім ордасында компьютер сыныптары жасақталды. Бұл сыныптардың негізгі мақсаты байланыс жүйесін пайдалана отырып, оқушылардың шығармашылық, танымдық, белсенділік қабілеттерін дамыту. Терең де мағыналы білім бере отырып, білімді сенімді тірекке айналдыру.

Бүгінгі ақпараттық технологияларды мектепке кеңінен қолдануға әлемдік аренаға шығу жолындағы негізгі бағыттардың алдын ала дайындығы деп білуге болады. Сол үшін мектептік білімге енгізуге мұғалімнің шығармашылық деңгейінің жоғары болуы шарт. Шығармашылықпен жұмыс жасайтын ұстаздарды анықтау мен жетілдіру жоғарғы білім ордаларында қалыптастырады. Сол алған білімдерін жинақтай, толтыра отырып, маман ретінде жаңа ортаға бейімделу сипаттары жетілдіріледі [2, 30].

Ғылым пен техника дамуының, ақпарат көлемінің үдеп өсуінің білім беру үрдісіне ықпалы зор. Жаңа ақпараттық-коммуникативтік технологияларды тілдік сабақтарда қолдану үшін қандай дайындық жұмыстары қажет деген негізгі сұрақ баршамызға да қойылуы мүмкін? Бұл сұрақ төңірегінде жауап іздеп көргенде мынадай алдыңғы дайындық жұмыстарын жүргізу қажет деген пікір қалыптасады. Енді сол жұмыстарға тоқталып кетсек:

1. Ақпараттық-коммуникативтік сауатын арттыру;
2. Сауатын ашқаннан кейін өз пәніне қолданатын материалды іс жүзінде үйрету;
3. Пән мұғалімі ақпараттық-коммуникативтік технологияның мәнін ұғынуы;
4. Өзіне қажетті ақпараттық-коммуникативтік технологияны анықтау керек;
5. Жаңа технологияны мұғалімнің өзінің меңгеруі шарт;
6. Жоспарға сай өзіндік танымдық жұмысын жинақтау қажет;
7. Сабақ жоспарын құру;
8. Оқушыларды жұмысқа жинақтау;
9. Сабақ жүргізу.

Бұл аталған жұмыстар қазақ тілі сабақтарында мұғалімнің ізденіс деңгейін анықтауға жол береді. Мұғалім осы жұмыстарды жасай отырып, оқушының танымдық, қызығушылық, ізденгіштік жақтарын арттыруға негіз болады [4, 7].

Жоғарыда атап өтілген ақпараттық технологияларды бір сабақ көлемінде пайдалану мүмкін емес. Сондықтан да мұғалім өзінің әр сабағын жаңа ізденіспен, тың жаңалықтармен жасақтап отырғаны шарт.

Сабақтың өтуінің негізгі шарты сабақта шығармашылық ахуал қалыптастыру болып табылады. Мұғалім әр оқушының сабақта белсенді әрі жақсы жұмыс жасау жағдайына жеткізу керек. Сонда оқу материалы терең меңгеріледі, білім сенімге айналады.

Тілдік сабақтарда жаңа ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану аясын кеңінен қарауға болады. Тілдік сабақтарда компьютер, проектор, телефон-факс, газет материалдарын қолдануға болады. Бұл технологияларды қолдануда мұғалім іздену, әрі материалды тиімді пайдалану жағын қарастырады.

Атап өтер болсақ, компьютерді мәтіндік жұмыстарды жазуда, олардың айырмашылығын ажырату барысында көруге болады, газет-журнал материалдарын ақпаратты өңдеу сабақтарында, жаңа өмірмен байланысты пәндік тақырыптарда қолданатын болсақ, теледидарды редакторлық жұмыстарды жетілдіруде пайдалануға болады. Редакторлық жұмыстар жүргізуде оқушы мен мұғалім, оқушы мен жаңа ақпарат, мұғалім мен жаңа ақпарат қамтылуы тиіс. Мұғалім өз жұмысын дұрыс жүргізуі қажет.

Оқытуды ақпараттандыруда келесі мәселені де есте сақтаған жөн деп ойлаймын.

- Компьютерді модельдеу бағытында үйрету;
- Оқушымен жұмысты белсендіру жағдайын жасау керек. Мұғалім сабақ әрекетінен тыс қалмау керек;
- Мақсатқа жету ұстанымына пайдалану қажет;
- Оқушының өзіндік іс-әрекетін жетілдіру керек.

Қазақ тілі сабағында компьютерді қолдану мәтіндер мен ақпараттарды білуге жол ашады. Тыңдаушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдысын және олардың танымдық белсенділігін арттырады. Орфографиялық, лексикалық дағдыларын қалыптастырады. Компьютер әсіресе, тіл үйренушілердің әр түрлі тілдік жаттығу жұмыстарын орындау кезінде одан көп көмегін тигізеді. Негізінен мына әдіс-тәсілдер қолданылады:

- 1) Сұрақ-жауап диалогы, тапсырманың мәні компьютердің сұрағына тура жауап беру, сұрақ құрастыру үшін негізгі тілдік мәтін пайдаланылады.
- 2) Таңдап алынған жауаптар диалогы. Жауап беруші ұсынылған жауаптар тізбегінен өз жауабын таңдайды.
- 3) Бос орынды толтыруға арналған жаттығулар.

4) Сөздікті қаншалықты меңгергендігін бақылауға арналған жаттығулар: компьютер аударуды керек ететін сөздер тізімін ұсынады; орысша-қазақша жазылған сөздер ұсынылады. Олардың ішінен дұрыс эквиваленттерін тауып, жұп құрау қажет [4, 8].

Компьютер интерактивті оқытудың жоғарғы сатысын қамтамасыз етеді. Бұл жаттығу жасау барысында оқушының іс-әрекеті компьютердің үнемі әрі тез реакциясы арқылы жүзеге асады. Оқушылар жұмыс қарқының өздері белгілейтін болғандықтан, компьютерлік оқу өз бетімен оқудың принциптеріне толық жауап береді.

Тілдік сабақтарда ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану кезінде оқушы мен мұғалімнің арасындағы қарым-қатынас деңгейі артады. Ойымды жинақтай келе тілдік сабақтарда ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолданудың өзекті тұсы мұғалімнің шеберлік, ізденгіштік деңгейінің негізі болып табылатындығын ұғынамыз. Осы мәселені әрі қарай сабақта қолдануды әрі қарай дамытуымыз шарт.

Әдебиеттер тізімі:

1. Құдайбергенова.Қ.С. Электрондық оқулықтарды пайдаланудың педагогикалық ұстанымдары // Қазақстан мектебі. - №11. - 2008. - 9-11 б.
2. Жұмашева Е.Н. Электрондық оқытудың әдістемелік аспектілері//Қазақстан мектебі. - № 8. - 2009. - 29-31 б.
3. Назарбаев Н.Ә. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты жолдауы
4. Тұрғынбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық // Білімдегі жаңалықтар. - № 2. - 2004. - 7-9 б.

УДК: 159.9

А.С. Кастусев, О.Г. Беленко

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ

Современная жизнь ставит перед молодежью задачи, которые требуют активного включения в социальные отношения, во взаимодействие с людьми и социальными институтами в экономической, политической и духовной сферах.

Проблема раннего выявления, воспитания и развития будущих лидеров в настоящее время активно исследуется в педагогике и в психологии разных стран мира. Растет ее популярность в отечественной психолого-педагогической науке и образовательной практике. В современных условиях развития общества подготовке будущих лидеров является стратегической государственной задачей. Ее решение способствует прогрессу общества, обеспечивает национальную безопасность [1, 151].

Казахстанское общество нуждается в деловых личностях, которые могут и должны организовать людей на решение возникших социальных, экономических и политических проблем. Нужны лидеры. Но лидерами не рождаются, их необходимо растить. Становление лидера - процесс длительный и сложный. Чем раньше начнется формирование и развитие лидерских качеств, тем раньше личность будет способна к ответственной деятельности. Учитывая, что склонность к лидерству ярко проявляется в подростковом и юношеском возрасте, представляет интерес изучение феномена лидерства именно в школьных коллективах.

Наличие лидерских качеств у старшеклассников позволяет уверенно себя чувствовать, гармонично расти и развиваться, смело ставить перед собой цели и задачи, а также положительно влияет на сплоченность коллективов, характер взаимодействия и эмоциональную окраску взаимоотношений между учащимися, создает возможности разрешения и предупреждения конфликтов в коллективе [2, 37].

Лидерство это не только умение вести за собой других, но и умение управлять собственной жизнью. Мы можем прожить всю жизнь, следуя за кем-нибудь, претворяя в жизнь чужие желания, потребности и мечты, принося в жертву свои собственные. Мы можем достичь того уровня развития, который поставили перед собой другие. Мы теряем большую часть своей способности самостоятельно определять каждый шаг своей жизни, а наша «личная сила» и «лидерство» оказываются не в наших руках, где они должны находиться, а в руках окружающих нас людей, культуры и общества.

Создать хороший социально-психологический климат в спортивном коллективе, подобрать команду так, чтобы все ее члены не только успешно взаимодействовали на площадке спорт зала, но и гармонизировали между собой как личности, построить правильные взаимоотношения в коллективе - большое искусство и большой педагогический труд.

Современная теория предлагает различные подходы, основанные на использовании методик, оказывающих влияние на физическую и технико-тактическую подготовленность, при этом отмечается высокая роль лидеров в достижении командного результата. Возможность формирования лидерских способностей трактуется по-разному, что подтверждается отсутствием единства во взглядах.

Существует мнение, что психофизическое состояние лидера может оказывать, как положительное, так и отрицательное воздействие на эффективность игровых действий команды.

Лидер - это личность, за которой все остальные члены группы признают право брать на себя наиболее ответственные решения, затрагивающие их интересы и определяющие направление и характер деятельности всей группы [3, 263].

- индивид, обладающий наиболее ярко выраженными, полезными (с точки зрения внутригруппового интереса) качествами, благодаря которым его деятельность оказывается наиболее продуктивной. Такой лидер служит образцом для подражания, своеобразным «эталоном», к которому должны, с точки зрения групповых ценностей, примыкать другие члены группы. Влияние такого лидера основано на психологическом феномене отраженной субъективности (т.е. идеальном представлении других членов группы) [3, 179].

- лицо, за которым данное сообщество признает право на принятие решений, наиболее значимых с точки зрения группового интереса. Авторитет этого лидера основан на способности сплачивать, объединять других для достижения групповой цели. Такое лицо, независимо от стиля лидерства (авторитарного или демократического), регулирует взаимоотношения в группе, отстаивает ее ценности в межгрупповом общении, влияет на формирование внутригрупповых ценностей, и в некоторых случаях символизирует их.

Психологическое состояние лидера команды в значительной степени не влияет на коэффициент полезности игрока, но влияет на эффективность соревновательной деятельности команды в целом. Это объясняется тем, что лидеры в спортивной команде обладают высокой степенью психологической устойчивости, которая позволяет ему преодолеть собственное негативное состояние перед игрой. При этом наблюдается снижение взаимосвязи между игроками и лидером команды, что, в свою очередь, приводит к снижению эффективности командных действий. Как показывают проведенные исследования, лидерские качества необходимо формировать в учебно-тренировочном процессе у всех учащихся. Перед соревновательной деятельностью целесообразно оказывать корректирующее психолого-педагогическое воздействие только на ярко выраженного лидера команды.

Рассмотрев черты лидеров, можно судить о тех качествах, которые ценятся в классе. Это: высокий интеллект, эмпатия, умение понять окружающих, а также уверенность в себе, независимость, воля, т.е. установлены черты личности, которые способны влиять на становление статуса лидера или приближенного к нему статуса «звезды» в классе. Таким образом, существует возможность для «отвергаемых» повысить свой статус. Сознание групповой принадлежности, солидарности, товарищеской взаимопомощи - не только облегчает подростку некоторое независимое существование от взрослых, но дает ему чрезвычайно важное для него чувство эмоционального благополучия и устойчивости. Сумел ли он заслужить уважение и любовь равных, имеет решающее значение для юношеского самоуважения. Исследование может помочь ребятам лучше понять себя и задуматься о тех качествах личности, которые могут положительно сказаться на их положении в классе.

В современной социальной психологии существует три подхода к изучению лидерства. Влияют ли черты личности лидера на его положение в группе (его статус) или его личностные качества не играют роли совсем? Этот вопрос меня очень заинтересовал.

«Теория черт лидера» исходит из того, что лидерами люди рождаются. Ряд врожденных свойств и характеристик индивида (сила и подвижность нервных процессов, экстравертированность, способность к эмпатии - сочувствию, ярко выраженные эвристические и интеллектуальные способности), как утверждают сторонники этой теории, позволяют ему занять господствующее положение в любой ситуации и взять на себя роль ведущего, т.е. лидера [4, 94].

В жизни имеется сколько угодно случаев, когда лица, отмеченные сильной волей, интеллектом и другими достоинствами, так и не стали лидерами. По данным Е. Дженнингс, почти в

каждой группе есть члены, превосходящие лидеров по уму, способностям, однако они не имеют статуса лидера.

В 50-х годах «теорию черт лидера» сменила концепция «лидерства как функции группы» (Р. Крачфилд, Д. Креч, Г. Хоманс), а также «теория лидерства как функции ситуации» (Р. Бейлс, Т. Ньюком, А. Харе) [4, с. 183].

Теория «лидерства как функции группы» исходила из того, что феномен лидерства есть результат внутригруппового развития, все члены группы в той или иной степени участники этого процесса, а лидер - это член группы с наибольшим статусом, который наиболее последовательно придерживается норм и ценностей группы [4, с. 194].

Третья точка зрения - «теория лидерства как функции ситуации» – в настоящее время самая распространенная [5, с. 84]. Наблюдения над тем, как одни и те же лица в разных группах могут занимать разное положение, играя в них различные социальные и межличностные роли (ребенок может быть лидером среди ребят своего двора и «отвергаемым» в классе; учитель может быть лидером в своем коллективе и «ведомым» в семье и т.д.), привели исследователей к выводу, что лидерство – это не столько функция личности или группы, сколько результат сложного и многопланового влияния различных факторов и ситуаций.

В пределах одного школьного класса всегда можно выделить школьников, которым лучше других дается организация и проведение спортивных, культурно-массовых, общественно полезных, туристских и других мероприятий. Имеются случаи, когда в группе появляется универсальный лидер (он и самый подходящий капитан волейбольной команды, и самый лучший капитан команды КВН, только он может лучше других организовать проведение вечера или выпуск стенной газеты, только с ним можно быть уверенным, что в походе быстро разобьешь палатки и т.д.). Однако, как правило, в различных ситуациях выдвигаются различные лидеры.

Еще в 50-х годах Р. Бейлс экспериментально выявил, что в каждой малой группе выдвигается как минимум два типа лидеров: эмоциональный и инструментальный. Функция эмоционального лидера – психологический климат в группе, забота об оптимальном урегулировании межличностных отношений. Обычно он выступает в роли арбитра, советчика. Инструментальный лидер – тот член группы, который берет на себя инициативу в специфических видах деятельности (благодаря своей особой компетентности в тех или иных делах) и координирует общие усилия по достижению цели. К подобным выводам пришли и другие американские исследователи. В советской литературе было отмечено, что, правильно понимая роль ситуации для проявления лидерства, американские исследователи, однако, определяют саму ситуацию лишь как сумму неких психологических ожиданий группы. Если верно, что лидер должен психологически соответствовать ожиданиям группы, то уже совершенно неправомерно сводить ситуации к психологическим состояниям [1].

Лидерство – один из способов дифференциации группы в результате деятельности, общения и взаимодействия ее членов. Возникнув как результат общения и взаимодействия индивидов в составе группы, лидерство становится сложным социально-психологическим феноменом, в котором, определенным образом, фокусируются и проявляются важнейшие характеристики группового развития, имеющие не только психологическую или эмоционально-психологическую, но в первую очередь социальную и классовую природу и сущность. Попытки вывести лидерство из чисто психологических отношений между членами малых групп и противопоставить его руководству как процессу, имеющему исключительно социальную и политическую природу, характерны для современной американской социальной психологии, которая рассматривает малые группы в основном в качестве эмоционально-психологической общности людей [5, 89].

Опираясь на труды отечественных и зарубежных исследователей, считаем необходимым формирование лидерских качеств у учащихся. Развитие лидерских качеств можно при создании педагогических условий, способствующих развитию качеств лидера. Для этого необходимо создать временное или постоянное поле для социального развития личности ребенка, выбрать наиболее целесообразные виды деятельности, способствующие проявлению и формированию лидерских качеств у детей. Используя эффективные педагогические технологии руководства и современные диагностические методики необходимо выявлять детей с развитыми организаторскими способностями, обеспечивать формирование и развитие лидерских качеств.

Формирование лидерских устремлений старшеклассников проходит успешно в рамках программы, объединяющей проведение обучения лидерству, тренинг развития лидерских качеств и создание в школе, позволяющей и поощряющей проявление лидерства. Обучение лидерству представляет собой специально организованное взаимодействие психолога с учениками в рамках лекционно-семинарских курсов, направленное на формирование у них базовых компетенций в сфере

лидерского поведения. Развитие качеств лидера включает развитие у старшеклассников жизненных ориентаций; совершенствование эмоциональной саморегуляции; укрепление волевой сферы личности; формирование умения оказывать влияние на других людей; повышение самооценки. Создание в школе среды лидерства предусматривает проведение с учениками организационной работы в соответствии с условиями, позволяющими проявиться и закрепиться у них лидерским качествам.

Список литературы:

1. Кунакбаева А. М. Развитие лидерских качеств у старших школьников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – Т. 10. – С. 196–200
2. Мурашов А. Как выделить лидера в ученическом коллективе // Народное образование. – 2001. – №8. – С. 151- 159.
3. Бреслав, Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: норма и отклонения / Г.М. Бреслав.– М.: Просвещение, 2000.
4. Майерс Д. Социальная психология. – СПб.: Питер, 2000. – 688 с.
5. Менчинская, М.А. Приёмы самоуправления познавательной деятельностью и развитие личности. Теоретические проблемы управления познавательной деятельностью человека[Текст] /М.А. Менчинская. – М.: Просвещение, 1978.

УДК: 375

К.А. Касымбекова
«Ясли-сад №9 «Айгөлек» города Семей
Казахстан, г. Семей

МЕТОД МОДЕЛИРОВАНИЯ СКАЗОК КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Овладение родным языком, развитие речи является одним из самых важных приобретений ребенка в дошкольном детстве и рассматривается в современном дошкольном воспитании как общая основа воспитания и обучения детей. Л.С. Выготский писал: «Есть все фактические и теоретические основания утверждать, что не только интеллектуальное развитие ребенка, но и формирование его характера, эмоций и личности в целом находится в непосредственной зависимости от речи».

В процессе работы со старшими дошкольниками особое внимание уделяется развитию у них связной речи. Средством обучения связной речи является рассказывание детей.

Работая детьми с особыми образовательными потребностями средней группы, я столкнулась с тем, что у них плохо развита связная речь, они с трудом рассказывают о событиях своей жизни, не могут пересказать литературные произведения. Из всех существующих приемов обучения рассказыванию самым современным, по-моему, является метод моделирования. А самая благодатная почва, имеющая неограниченные развивающие и воспитывающие возможности – это народная сказка, русская и казахская.

Искусством рассказывания сказки должен владеть каждый воспитатель, т.к. очень важно передать своеобразие жанра сказки.

Сказки динамичны и в то же время напевны. Быстрота развертывания событий в них великолепно сочетается с повторностью. Язык сказок отличается большой живописностью: в нем много метких сравнений, эпитетов, образных выражений, диалогов, песенок, ритмичных повторов, которые помогают ребенку запомнить сказку.

В большинстве своем сказки велики по объему, и запомнить их детям нелегко. Поэтому на помощь приходят фигурки – заместители (модели). В качестве условных заместителей (элементов модели) могут выступать символы разнообразного характера:

- геометрические фигуры;
- символические изображения предметов (условные обозначения, силуэты, контуры, пиктограммы);
- планы и условные обозначения, используемые в них;
- контрастная рамка – прием фрагментарного рассказывания и многие другие.

Работа со сказкой включает в себя 3 основных направления работы.

1. Знакомство со сказкой.

2. Освоение специальных средств литературно-речевой деятельности; ознакомление детей со средствами художественной выразительности, развитие звуковой стороны речи, словаря, грамматического строя, связной, выразительной речи.

3. Развитие умственных способностей – задания на развитие мышления и воображения:

а) формирование умения отбирать условные заместители для обозначения персонажей сказки и узнавать различные сказочные ситуации по показу на заместителях (с использованием двигательных моделей и моделей сериационного ряда);

б) развитие умения использовать готовую пространственную модель (наглядный план сказки) при пересказе знакомой сказки. Сначала использовать готовую пространственную модель, а затем уметь самостоятельно строить и использовать пространственные модели при пересказе, сочинении сказок.

в) развитие способностей к представлению воображаемой ситуации с разнообразными деталями.

Опыт работы с детьми, имеющими нарушения речи, позволил выделить некоторые эффективные приемы наглядного моделирования связного высказывания, применение которых повышает интерес детей к данному виду деятельности и позволяет добиться значительных результатов в коррекции речи дошкольников.

Самым простым из видов связного высказывания считается пересказ.

Пересказ предполагает умение выделить основные части услышанного текста, связать их между собой, а затем в соответствии с этой схемой составить рассказ. В качестве плана рассказа выступает наглядная модель.

Работа по развитию навыка пересказа предполагает формирование следующих умений:

- усвоение принципа замещения, то есть умения обозначать персонажи и основные атрибуты художественного произведения заместителями;

- формирование умения передавать события при помощи заместителей (предметное моделирование);

- передача последовательности эпизодов в соответствии с расположением заместителей.

Она начинается с рассказывания знакомых коротких сказок, типа «Репка», «Колобок» и т.п. Дети вспоминают и называют персонажей сказки, уточняют, сколько героев в этой сказке, во что одеты, какого цвета одежда. Рассматривают картинки из этой сказки, обыгрывают сказку, используя настольный театр.

На первых порах дети учатся составлять модели, которые сопровождают чтение сказки логопедом. Логопед рассказывает детям сказку, а дети постепенно выставляют символы-заместители героев сказки. На данном этапе необходимо добиваться, чтобы манипулирование элементами модели соответствовало фрагменту сказки, который звучит в данный момент.

Элементами модели могут стать картинки с изображением персонажей сказки, затем они заменяются символами-заместителями (силуэтные изображения или геометрические фигуры). К сказке «Репка» мы отобрали для 6 персонажей – полоски одинакового цвета, но разной величины (от самой высокой до самой низкой), репка была желтым кружком. Дети быстро выложили сказку и рассказали ее. В другом варианте мы использовали геометрические фигурки: квадратики и кружки, одинакового размера, но разного цвета. Дети быстро выбирали нужные по цвету фигурки, всегда и интересом и охотой подбирали заместители героям сказки, рассказывали сказку (близко к тексту), старались подражать голосам диких животных.

Постепенно дети от простого манипулирования элементами модели переходят к составлению пространственной динамичной модели, которая непосредственно служит планом пересказа.

После рассказывания сказки задавала детям вопросы:

- понравилось вам составлять сказку-модель по фигуркам – заместителям;

- назовите сказочные, волшебные образы;

- назовите сказочные действия.

Дети отвечали на вопросы, дополняли ответы друг друга. Используя модель сказки, я пришла к выводу, что детям это интересно. Занятия проходили в более живой форме, где дети выполняли игровые упражнения, драматизировали отдельные кусочки сказки, принимали участие в настольных и подвижных играх. А самое главное, что дети хотели рассказывать сказку, были более активны, внимательны друг к другу.

Список литературы:

1. Ларина Л.И., Елкина Н.В. «Сказки, сказания, былины, преданья». – Ярославль: Академия развития, 1997.
2. Ушакова О.С., Арушанова А.Г. «Занятия по развитию речи в детском саду»
3. Ароновская Н.Д., Дубровская Д.М. «Понимание сказки дошкольником» //Журнал «Дошкольное воспитание». - №2. – 1988. – С. 44

УДК: 159.4

Т.А. Қасымханов, О.Г. Беленко

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Служба в органах внутренних дел сопровождается экстремальными нагрузками, деятельность протекает в напряженных, сложных условиях, связанных с применением оружия, физической силы, специальных средств. От добросовестности и профессионального мастерства личного состава зависят не только результаты служебной деятельности, но также жизнь и здоровье сотрудников.

Повышение сложности решаемых задач, признание доминирующей значимости правовых и нравственных начал в оперативно-служебной деятельности личного состава требуют поиска новых подходов к обеспечению высокой эффективности профессионального отбора и подготовки сотрудников органов внутренних дел.

Одной из главных целей психологического обеспечения в системе органов внутренних дел является работа с психологическим потенциалом личности работников, повышение эффективности работы оперативно-служебной деятельности, обращая внимание, как и на отдельного работника, так и на работу коллектива в целом. Как и любой другой профессии, где основной деятельностью, прежде всего, является взаимодействие с людьми, работа в органах внутренних дел, как и другие, нуждается в морально-психологической подготовке. Лица, поступающие на работу в органы внутренних дел, сознательно должны понимать роли их деятельности и всю картину возможной угрозы в экстренных ситуациях [1, 43].

Поступая на службу в органы внутренних дел, гражданин осуществляет кардинальное изменение собственной жизни. Новые функциональные обязанности, смена социального окружения, принятие новой социальной роли - все это неизбежно связано с комплексным развитием и реконструкцией психологических качеств, смысловой структуры, Я концепции личности.

Психологическое сопровождение процесса «вхождения» в профессию сотрудника органов внутренних дел должно рассматриваться как поэтапная, комплексная работа. Эту работу целесообразно осуществлять по следующим основным направлениям. Одна из главных задач психолога – это изучение и анализ психологических особенностей сотрудника. Для этого необходимо получение объективной информации о личностных и социально психологических качествах, мотивационной сфере и ценностных ориентациях. Важное значение, имеют сведения об уровне, особенностях и динамике развития высших психических функций (памяти, внимания, мышления, восприятия). Для этого проводится психологом психодиагностика. Методами сбора указанной информации могут служить психологические тесты (стандартизованные и проективные), данные социометрических исследований, наблюдения психолога, индивидуальные беседы (психологические консультации) и групповые тренинги. Описание некоторых из перечисленных методик приводится ниже. Следует уделять особое внимание выявлению возможных внутренних противоречий, использованию механизмов психологической защиты и характеру социальных конфликтов, возникающих у молодого сотрудника. Часто именно они тормозят психологический и профессиональный рост начинающего сотрудника. Следующей задачей психолога является формирование индивидуального стиля профессиональной деятельности.

Изучение психологических особенностей сотрудников не является самоцелью. Оно проводится не только и не столько для оценки степени развития профессионально важных качеств - «текущего уровня профпригодности», сколько помощи при вхождении в новое профессиональное сообщество (установлении отношений с коллегами по службе, усвоении профессиональных знаний и

умений, формировании планов, профессионального роста и т.д.), в формировании индивидуального стиля профессиональной деятельности. В основе этих процессов должно быть положено:

- профессиональное образование (правовая грамотность, владение мерами личной безопасности, освоение тактик поведения в различных служебных ситуациях и пр.);
- знание сотрудником своих психологических особенностей и проблем;
- умение психологически грамотно взаимодействовать с другими людьми;
- наличие информации о психологических профессионально значимых качествах;
- представление о наиболее распространенных вариантах индивидуальных стилей профессиональной деятельности;
- понимание, что процесс трудового становления в сложных видах деятельности невозможен без активного создания индивидуальных форм и методов достижения профессионального результата;
- умение самостоятельно выходить из неблагоприятных в психологическом смысле состояний (стресс, страх и пр.).

Таким образом, для успешной профессиональной адаптации сотруднику органов внутренних дел важен высокий уровень психологической культуры. И в этом ему должен помочь психолог.

Понятие «уровень психологической культуры» связано с количеством субъективных психологических шкал, которые используются личностью для оценки себя и окружающих. Чем больше таких шкал, тем сложнее, глубже, разностороннее оценка.

Для эффективного взаимодействия с людьми сотрудник должен уметь находить индивидуальный подход к каждому. При поверхностном знании психологии это невозможно. В современной социальной практике наиболее эффективными методами усвоения психологических знаний считаются индивидуальная психологическая проработка (психологическая консультация, психотерапия) и групповой тренинг.

Следующей важной задачей психолога является изучение психологического климата в подразделении. Благоприятная социально-психологическая атмосфера в подразделении - важнейшее условие для эффективной оперативно служебной деятельности. В целях обеспечения стабильного психологического климата необходимо проводить работу по следующим направлениям:

- Исследование организационно-психологических проблем;
- Психологическое сопровождение деятельности кадрового аппарата;
- Изучение эмоционального и делового климата в подразделениях;
- Консультирование руководства подразделения;
- Изучение социально-психологических, личностных, интеллектуальных качеств начальствующего состава;
- Проведение психологической работы в «проблемных» отделах (отделениях) и с конкретными сотрудниками [3, 69].

Основные задачи психологической подготовки заключаются в том, чтобы:

- повысить психологическую устойчивость сотрудников органов внутренних дел к действию стресс-факторов и их сочетаний, типичных для органов внутренних дел;
- развить у сотрудников психологические качества, сформировать особые характеристики навыков и умений, способствующих высокоэффективному выполнению всех профессиональных действий в любых сложных и опасных условиях оперативно-служебной деятельности.

Психологическая подготовленность является комплексным слагаемым профессионального мастерства сотрудников. Это совокупность сформированных и развитых психологических характеристик сотрудника, отвечающих специфичным и важным психологическим особенностям оперативно-служебной деятельности и выступающих одной из необходимых предпосылок ее осуществления. Она складывается из четырех групп компонентов:

- профессионально-психологической ориентированности и чувствительности сотрудника (стремление, интерес и умение понимать психологические аспекты ситуаций и людей, с которыми он имеет дело, умение разобраться в них);
- подготовленности сотрудника по психологическим аспектам эффективности профессиональных действий и тактики, проявляющейся в понимании психологических условий эффективности профессиональных действий и умении обеспечивать их создание; умелом использовании психологических средств реализации профессиональных действий (речевых и неречевых), в умелом применении всего комплекса психологических приемов, обеспечивающих более высокую эффективность решения оперативно-служебных задач;
- развитой профессиональной наблюдательности и памяти сотрудника (включает умение применять психологически обоснованные приемы и правила для повышения эффективности

профессионального наблюдения, развитой профессиональной внимательности, натренированности органов чувств и восприятия, натренированности в быстром, полном и точном запоминании, хорошем сохранении в памяти и правильном воспроизведении значимой для решаемых задач информации);

- психологической устойчивости (выражается в способности сотрудника действовать спокойно и уверенно в психологически сложных, эмоционально напряженных, опасных и ответственных ситуациях оперативно-служебной деятельности).

Психологическая подготовленность существенно повышает профессиональное мастерство сотрудника. Научные данные и имеющийся положительный опыт указывают на необходимость введения специальных задач, форм и методов целенаправленного повышения психологической подготовленности в системе профессионального обучения. Психологическая подготовка сейчас - важный вид профессиональной подготовки в органах внутренних дел, это специально организованный, целенаправленный процесс воздействия на сотрудников по формированию, развитию и активизации необходимых качеств, обуславливающих успешное, эффективное выполнение оперативно-служебных задач.

Сама психологическая подготовка обусловлена особенностями служебной деятельности сотрудников. В соответствии с этим содержание психологической подготовки должно характеризоваться четко выраженной профессиональной направленностью.

К содержанию психологической подготовки сотрудников можно отнести следующее:

- формирование психологической готовности к борьбе с преступностью;
- развитие психологической ориентированности в различных аспектах специфической оперативно-служебной деятельности;
- формирование и развитие профессионально значимых познавательных качеств;
- совершенствование и развитие навыков и умений установления психологического контакта с различными категориями граждан;
- формирование навыков ролевого поведения в различных ситуациях оперативно-служебной деятельности;
- совершенствование умений применять психолого-педагогические приемы воздействия в сложных, конфликтных ситуациях общения с гражданами;
- формирование психологической устойчивости умения владеть собой в напряженных ситуациях оперативно-служебной деятельности;
- развитие положительных эмоционально-волевых качеств личности, обучение сотрудников приемам саморегуляции и самоуправления;
- формирование волевой активности и навыков волевых действий;
- подготовка к психическим перегрузкам в работе [4].

Формирование личности сотрудника органов внутренних дел - это сложный процесс превращения требований современного законодательства, соответствующих ведомственных установлений в убеждения, привычки, личностные качества, навыки и умения у лица, которое выбрало для себя работу в органах внутренних дел. Огромное значение в формировании личности сотрудника имеет учебная подготовка и профессиональная деятельность, которая предъявляет сложный комплекс требований к его личностным качествам и профессиональным навыкам, развивая и закрепляя их в структуре личности.

Знание психических закономерностей, применение в процессе юридической деятельности определенных психологических методов облегчает труд человека, помогает ему регулировать и строить взаимоотношения с другими людьми, глубже понимать мотивы поступков людей, познавать объективную действительность, правильно оценивать ее и использовать результаты познания в практике.

Всё это необходимо сотруднику полиции для того, чтобы осуществлять возложенные на него функции максимально эффективно и с наименьшими потерями собственного эмоционального равновесия.

Список литературы:

1. Осинцева, А.В., Германова, О.В. Профессионально важные качества личности сотрудника ОВД в зависимости от вида деятельности / А.В. Осинцева, О.В. Германова // Психопедагогика в правоохранительных органах. - 2009. - № 4.
2. Простяков, В.В. Психологические требования к личности и профессиональной деятельности сотрудника органов внутренних дел / В.В. Простяков // Юридическая психология. - 2012. - N 1.

3. Основные виды деятельности и психологическая пригодность к службе в системе органов внутренних дел. Под ред. Бовина Б.Г., Мягких Н.И. - М., 1997.
4. Човдырова Г.С., Акентьев П.В., Бродченко О.И., Логунова О.А. Психодиагностика и развитие психологических профессионально важных качеств сотрудников отдельных оперативных Подразделений системы МВД России: Учебно-методическое Пособие. - М., 2004.

ӘӨЖ: 374(091)

М.Б. Касымханова
Семей көп салалы колледжі

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТИІМДІЛІГІ

Кез-келген нақты қызмет саласында өз ерекшелігі болатын кәсіби проблемалық ойлау жүйесін қалыптастыру және дамыту үшін студенттердің шығармашылық ойлау қабілеттері мен дағдыларын дамыта отырып, олардың бойында түрлі проблемаларды көріп, қойып, шеше білетін белсенді маман тұлғасын қалыптастыруымыз керек. Бәсекеге қабілетті, саналы, шешім қабылдай алатын, білімді өз бетімен меңгеру мүмкіндігі жоғары, жемісті ойлау қабілеті озық жетілген маман даярлауда проблемалық оқыту технологиясының артықшылықтарын тәжірибенің өзі көрсетіп отыр. Әр сабақта сан тақырыпты әрекеттер баяндалып, көптеген қарама-қайшылықты, талас-пікірлі сұрақтар туындап жатады. Демек, сабақта студенттер оқытушы көтерген проблеманы танып білу керек. Ол үшін студентті ізденіс толғанысқа жетелейтіндей, көтерілген мәселенің қуатын танытатындай жұмысқа бастау керек. Оқушылардың белсенді ізденіс нәтижесінде игерген білімдері мен дағдалары дәстүрлі оқыту әдістеріне қарағанда есте тез және берік сақталады.

Психологтардың зерттеуінде, адамдардың қабілеттілігі, оның көзқарасы және сенімділігі бірте-бірте күрделеніп іс-әрекеттердің нәтижесінде қалыптасатындығы белгілі, оған қоса, көбінесе бұл іс-әрекеттердің сипаты адамда қалыптасып жатқан қасиеттердің деңгейін анықтайды, яғни шығармашылық қабілет пен көп ізденістің тиімді іс-әрекеттері нәтижесінде өсіп, өркендеп отырады. Ал оқу үрдісінде, мұндай іс-әрекеттер проблемалық оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Проблемалық оқытуды ойдағыдай іске асыру үшін студенттерге ұсынатын проблемалық сұрақтар жүйесін жасап шығу қажет. Ескеретін жайт: кез келген сұрақ проблемалық бола бермейді. Проблемалық сұрақтың жауабы дайын болмайды, оны оқушы міндетті түрде өзі іздеуі шарт. Ол сұрақ баланың сана-сезімінде қиындық туғызуы қажет. Оқушы іштей түйсінген ойлау қиыншылығы проблемалық жағдаят деп аталады. Проблемалық сұрақ, бір жағынан, қиын болуы, екінші жағынан, оқушының шамасына лайық болуы керек. Осындай проблемалық жағдаят туғызу, проблемалық сұрақ қою – проблемалық оқытудың алғашқы кезеңі.

Келесі кезеңінде бала іштей өз білімін талдап, тандап, олардың жауап алуға жеткіліксіз екенін анықтайды да ізденіс жолына белсенділікпен түседі. Үшінші кезеңде ол сұрақтың жауабын дұрыс шеше білу амалдарын, жаңа білімді меңгереді. «Мен білдім!» деген қуанышты жағдайға жетеді. Кейінгі кезеңдерде дұрыс жауапты тексереді, алғашқы гипотезамен салыстырады, алынған білім мен білікті қорытындылайды, жинақтайды. Мысалы: (проблемалық сұрақтар) «Қаншалықты адам өмірінде кәсіпорындар мен фабрикалар қажет?», «Химия нәтижесінде шыққан заттардың адамзатқа тигізер пайдасы мен зияны?», «Олардан шыққан қалдықтардың адам ағзасына тигізетін кері әсерді қандай және қалай азайтуға болады?», «Компьютер алдында қанша сағат отыруға болады?», «Компьютер адамның тірек-қыймыл жүйесінде қандай ауруларды тудырады?», «Көп отырған жағдайда көру анализаторларына қандай зияны бар?» деген сияқты өзекті сауалдар арқылы проблемалық оқыту кезінде оқытушының жетекшілігімен проблемалық жағдай жасалып, студенттер оны шешуге белсенді түрде қатысады, осы іс-әрекеттің нәтижесінде олар кәсіби білімді, дағды мен біліктерді меңгеріп, ойлау қабілеттерін дамытады.

Оқытушы проблемалық оқытудың барысында студент ойына, пікір қайшылықтарына дұрыс бағдар жасай отыра, жауап табу әдістерін үйретеді. Проблемалық оқыту арқылы өнімді, тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін оқытушы тарапынан проблеманы дәл, нақты қоя білудің де маңызы зор. Студенттер проблеманы шешуде қиындыққа кезіксе, оқытушы оларды жетелеп, әдіс-тәсілдерін ұсынады. Әдетте, оқытудың бұл түрі жаңа оқу материалын түсіндіру кезеңінде қолданылады. Проблемалап оқыту кезінде студенттердің өз бетінше ойланып, әрекет етулері жеткіліксіз. Бұл проблемаларды шешу үшін, білім үрдісінде инновациялық технологияларды оқып үйреніп өз іс-әрекетімізге енгізу қажет деп ойлаймын.

Проблемалық технологияны іске асыру үшін ең маңызды тапсырмаларды таңдау, оқу барысында проблемалық оқытудың ерекшеліктерін анықтау, проблемалық оқытудың қолайлы жүйесін құру, оқытушы шеберлігі және жеке көзқарасы керек.

Профессор Т.А. Ильина, проблемалық оқытуды жүзеге асыру үшін, негізгі үш әдісті қарастырады: проблемалық мазмұнды айту әдісі, жартылай ізденіс, зерттеу әдісі;

Проблемалық мазмұнды айту әдісі негізінде лекцияда қолданылады, онда студенттерді ғылыми ойлау процесін іске асырушы лектордың айтқан ой түйінімен танысуға, күдіктенуге және әртүрлі көзқарастарын айтуға тәрбиелейді, ал практикалық сабақтарда жартылай ізденіс әдісі қолданылады, мұндағы мақсат студенттердің белгілі материалды игеріп алу керек, ал зерттеу әдісін қолдану үшін алдымен зерттеу жұмысына қажетті білімді оларға игертіп алу қажет, сондықтан топтағы барлық студенттерді бірден зерттеу жұмысына тартудан шығармашылық нәтиже шықпайды.

Проблемалақ оқытудың қазіргі ілімінде екі проблемалық жағдайлары ескеруге болады. Біріншісі оқушылардың қызметіне байланысты, екіншісі - оқыту барысын ұйымдастыру. Педагогикалық проблемалық-жағдай белсенділік қимылымен мұғалімнің сұрақтарының проблема туғызатындай болуында. Оқыту барысындағы кезеңдерде проблемалық жағдайлар құрылуы мүмкін. Оқытушы проблемалық жағдай туғыза отырып, оқушыларды оны шешуге дағдыландырады.

Қазіргі кезде проблемалық оқыту арқылы танымдық, интеллектуалдық, ізденушілік қасиеттерді кең түрде дамытуға болады. Оқытушы проблемалық мәселені қою арқылы студенттерді проблемалық жағдайға алып келеді. Бұл жерде бұрынғы меңгерілген білім мен жаңадан пайда болған мәселе арасында қарама-қайшылық пайда болады да, студент оқытушының көмегімен осы мәселеге байланысты пайда болатын құбылыс немесе процеске талдау жасау арқылы оны түсінуге, игеруге тырысады.

Проблемалы оқыту ынталандырудың ерекше проблемалы түріне негізделеді, сондықтан материалдық дидактикалық мазмұнының тиісті дәрежеде, яғни проблемалы жағдайдың тізбегі ретінде берілуін талап етеді.

Ғылыми білім логикасының түп-төркіні проблемалы жағдайлардың логикасы болып табылады. Проблемалы жағдайлар мазмұнның белгісіздігіне қарай, проблемалықтың деңгейіне қарай, ақпарат сәйкессіздігінің түріне қарай, басқа да әдістемелік ерекшеліктеріне қарай әртүрлі болуы мүмкін. Проблемалы оқыту технологиясы – бұл проблемалы жағдайларды, оқушылардың белсенді танымдық қызметін ұйымдастыруға негізделген технология. Педагогикалық проблемалы жағдай белсенділікті оятатын әрекеттердің, таным объектісінің жаңалығын, маңыздылығын, сұлулығын және басқа да ерекшеліктерін айқындайтын оқытушы сұрақтарының негізінде туындайды. Психологиялық – проблемалық жағдай жасаудың өзіндік жеке ерекшеліктері бар. Тым қиын не тым жеңіл танымдық міндет студенттердің ойында проблемалық жағдай туғызбайды. Проблемалық оқытуда оқытушының түсіндіруі мен студенттердің репродуктивтік қызметті талап ететін міндеттер мен тапсырмаларды орындауы жоққа шығарылмайды. Проблемалы жағдайларды оқу үрдісінің барлық, яғни жаңа тақырыпты түсіндіру кезінде, жаңа сабақты бекіту, тексеру кезеңдерінде ойластыруға болады. Оқытушы проблемалы жағдай (ситуация) туғызып, оның шешімін іздеуге оқушыларды бағыттайды. Сөйтіп, бала өз оқуының субъектісіне айналады, соның нәтижесінде бала жаңа білім игеріп, әрекет әдістерін меңгереді.

Проблемалық оқыту жағдайындағы оқытушының қызметі мынадан тұрады: ол қажетті жағдайда неғұрлым күрделі ұғымдардың мазмұнын түсіндіре отырып, ұдайы проблемалық ситуациялар жасайды, студенттерге фактілерді хабарлап, олардың оқу-танымдық қызметін фактілерді талдау негізінде оқушылар өздіктерінен қорытындылар мен жинақтауларды жасайтындай, ұғымдарды, ережелерді, теоремаларды, заңдарды тұжырымдайтындай немесе белгілі жаңа ситуацияға өздігінен қолданатындай (ойлап табады, жоспарлайды, әдемілеп жасайды), ал немесе, ақырында, шындық болмысты көркем бейнелейтіндей (өлеңдер, шығармалар жазады, сурт салады, ойнайды) етіп ұйымдастырады.

Соның нәтижесінде оқушыларда ақыл-ой операциялары мен әрекет дағдылары, білімдерді тасымалдау дағдылары қалыптасады, зейін, ерік, шығармашылық қиял, ойлап тапқыштық дамиды, жаңа білімдер мен гипотезалар ұсыну және оларды негіздеп дәлелдеу жолымен әрекеттің жаңа тәсілдерін табу қабілеті қалыптасады.

Проблемалық оқыту оқытудың біртұтас типі ретінде озат педагогикалық тәжірибені жинақтау мен оны теориялық дәлелдеудің негізінде пайда болды. Ол өз бойына алгоритмдерді, программаланған тапсырмаларды, ақыл-ой қызметінің тәсілдерін кезеңге бөліп қалыптастыруды және т.б. қолдану мүмкіндігін қамтиды.

Проблемалық оқытуға негізделген тапсырмалардың қай түрі болмасын, оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін талап етеді, ол тапсырмалардың барлығы – білім алушылардың шығармашылық қабілетін, дарынын дамытуға бағытталады.

Проблемалық оқыту технологиясын дұрыс бағдарлай білгенде, ол өнімді, нәтижелі қорытынды береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология. - Алматы, 2004. - 21-б.
2. Сарбасова Қ.А. Инновациялық технологиялар. - Алматы, 2006.
3. Жанпейсова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. - Алматы, 2002
4. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. - Алматы, 2001.

УДК: 373.2

С.Ж. Куандықова, Г.С. Скакова, Ж.Р. Базаршина
КГУ СОШ №20 РО г. Семей
Казахстан, г. Семей

КРИТЕРИИ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Познавательный интерес - это особая избирательная направленность личности на процесс познания; ее избирательный характер выражен в той или иной предметной области знаний. Эта направленность характеризуется постоянным стремлением к познанию, к новым, более полным и глубоким знаниям. Систематически укрепляясь и развиваясь познавательный интерес становится основой положительного отношения к учению. Познавательный интерес носит поисковый характер. Под его влиянием у человека постоянно возникают вопросы, ответы на которые он сам постоянно и активно ищет. При этом поисковая деятельность школьника совершается с увлечением, он испытывает эмоциональный подъем, радость от удачи. Познавательный интерес положительно влияет не только на процесс и результат деятельности, но и на протекание психических процессов - мышления, воображения, памяти, внимания, которые под влиянием познавательного интереса приобретают особую активность и направленность.

Проведенный А.Н. Леонтьевым анализ познавательного интереса детей младшего школьного возраста свидетельствует о том, что становление познавательного интереса у школьников процесс сложный, включенный в общую линию их развития.

По мнению Л.С. Выготского, познавательный интерес — это «естественный двигатель детского поведения», он является «верным выражением инстинктивного стремления; указанием на то, что деятельность ребенка совпадает с его органическими потребностями». Вот почему оптимальным решением педагога будет построение «всей воспитательной системы на точно учтенных детских интересах...» [1, с. 82]. Также Н.Г. Морозова определяет познавательный интерес как мотив, описывая его как «важную личностную характеристику школьника и как интегральное познавательно-эмоциональное отношение школьника к учению». Автор считает, что интерес это отражение сложных процессов, происходящих в мотивационной сфере деятельности [2, с. 58].

Познавательный интерес направлен не только на процесс познания, но и на результат его, а это всегда связано со стремлением к цели, с реализацией ее, преодолением трудностей, с волевым напряжением и усилием. Познавательный интерес – не враг волевого усилия, а верный его союзник. В интерес включены, следовательно, и волевые процессы, способствующие организации, протеканию и завершению деятельности. Таким образом, в познавательном интересе своеобразно взаимодействуют все важнейшие проявления личности. В эту область человек стремится проникнуть, чтобы изучить, овладеть ее ценностями. В условиях обучения познавательный интерес выражен расположенностью школьника к изучению, к познавательной деятельности в области одного, а может быть, и ряда учебных предметов. В то же время познавательный интерес - глубоко личностное образование, не сводимое к отдельным свойствам и проявлениям. Его психологическую природу составляет нерасторжимый комплекс жизненно важных для личности процессов (интеллектуальных, эмоциональных, волевых).

Образовательная функция обучения используя интерес к учению, в прочном союзе объективной значимости знаний и активных процессов сознания учащихся приобретает значительно

более высокий результат и приносит удовлетворения деятельностью и учителю и ученику. Образовательная функция в учебном процессе осложнена не только широким фронтом информации, которую ученик должен осмыслить, осознать, но и процессом ее добывания, далеко не легким является напряженный процесс решения задач, которыми заполнен учебный день школьника. Интерес же снимает напряжение, усталость, утомленность, он как бы расчищает дорогу к знаниям, которые усваиваются и свободней, и легче. Не менее значительна роль познавательного интереса учащегося в функции развивающего обучения.

Познавательный интерес вполне можно назвать аккумулятором всех значимых для личности процессов, объединенных участливым отношением ее к избранной области познания, к учебной деятельности. Познавательный интерес - это также обнаружитель и показатель общего развития личности школьника. Познавательный интерес в общем развитии личности и в обеспечении развивающей функции обучения в одном случае является побудителем, мощным двигателем, в другом - результатом. Познавательный интерес входит в структуру личностных свойств не только своей побуждающей стороной, он проникает в характерологические черты. Пытливость, любознательность, причастность к происходящим событиям - все сопряжено с интересом, который проявляется в любых обстоятельствах, в деятельности, в жизни. Вот почему познавательный интерес прямым образом причастен к реализации функции воспитывающего обучения. Реализация воспитывающей функции обучения и выражена формированием многозначных, деловых и межличностных. В создании положительных, благоприятных отношений в учебном процессе познавательный интерес принимает непосредственное участие. Функция воспитывающего обучения проникает и в процесс общения между учащимися и учителем, между школьниками в коллективе [3].

Познавательный интерес обогащает процесс общения. Интенсивное протекание деятельности, увлеченность в обсуждении актуальных проблем, обмен суждениями о прочитанной книге, приобретение широкой информации друг от друга - все способствует и эффективности учения, и социальным связям учащихся, воспитанию и укреплению коллективных устремлений. В психолого-педагогической литературе интересы младших школьников характеризуются как интересы с сильно выраженным эмоциональным отношением, что особенно ярко, эффектно раскрыто в содержании знаний. Интерес к впечатляющим фактам, к отношению явлений природы, событий обществ жизни (история), наблюдение с помощью учителя над словом, интерес к превращению языковых форм позволяют говорить о многосторонних интересах младших школьников. В то же время практические действия с растениями, живущими за пределами уроков расширяют сферу их интересов к окружающему миру и заставляют постепенно всматриваться в причины наблюдаемых явлений.

Обогащение кругозора младших школьников за пределами обучения вносит в их интересы значительные изменения и выводит за пределы учебных программ на широкую дорогу познания и жизни. Тем не менее, опираясь на эксперименты в области обучаемости младших школьников ученых-педагогов в поисках резервов этого возраста, осуществляется обучение на обобщающей основе, т.е. на проведении учащегося к достаточно высоким уровням обобщения. Хотя не все в этой области оправдано в реальном процессе, все же поиск осуществляется и наукой и практикой.

Учебная мотивация включает в себя разнообразные учебные мотивы, которые могут быть сгруппированы в три большие группы:

Выделяемые познавательные мотивы – заложены в самой учебной деятельности и связаны с содержанием учения (ученика побуждает учиться стремление узнать новые факты, овладеть знаниями, способами действий, проникнуть в суть явлений и т.п.) и процессом учения (стремление проявлять интеллектуальную активность, рассуждать, преодолевать препятствия встречающиеся на пути, т.е. ребенка увлекает сам процесс решения, а не только получаемые результаты);

Широкие социальные мотивы – связаны «с потребностями ребенка в общении с другими людьми, в их оценке и одобрении, с желанием ученика занять определенное место в системе допустимых ему общественных отношений» К данной группе мотивов следует отнести: мотивы долга и ответственности перед обществом, классом, учителем, родителями и т.п., а также мотивы самоопределения (понимание значения знаний для будущего, желание подготовиться к будущей работе и т.п.) и самосовершенствование (получить развитие в результате учения);

Мотивы достижения – являются индивидуальной характеристикой мотивационной сферы человека, проявляющейся в его стремлении к достижению результата. Мотивы достижения различаются в зависимости от ориентации человека на успех или неудачу. В целом мотив достижения связан с продуктивным выполнением деятельности, а мотив избегания неудачи – с тревожностью и защитным поведением.

Для ребенка, пришедшего в школу, наиболее значимыми являются социальные мотивы: ему хочется занять определенную позицию в обществе людей, а именно позицию, открывающую доступ в мир взрослости (мотивы же долга и ответственности первоначально школьником не осознаются, хотя все требования и задания учителя, как правило, выполняются). Кроме того, у ребенка в этом возрасте зачастую складывается познавательная потребность, которую он не может удовлетворить дома. Так, осознание общественной значимости учения и наличие познавательной потребности способствуют возникновению личной готовности к учению в школе.

У младших школьников сильна именно социальная мотивация (узко-личностные мотивы). Большинство из них стремится беспрекословно выполнять требования учителя, соответствовать новой социальной роли ученика, что связано с желанием быть взрослым. В другом случае дети хотят получать похвалу и одобрения от значимых близких. У половины младших школьников в качестве ведущего мотива обучения выступает отметка, у трети преобладает престижный мотив, а познавательный интерес называется очень редко [4].

Познавательный интерес школьников направлен на овладение знаниями, которые представлены в школьных предметах. При этом он обращен не только к содержанию данного предмета, но и к процессу добывания этих знаний, к познавательной деятельности.

Своеобразие познавательного интереса выражается в углубленном изучении, в постоянном и самостоятельном добывании знаний в интересующей области, в активном приобретении необходимых для этого способов, в настойчивом преодолении трудностей, лежащих на пути овладения знаниями и способами их получения. Так определяют и характеризуют познавательный интерес педагоги и психологи.

Развитие познавательных интересов начинается задолго до школы, в семье, их возникновение связывают с появлением у детей таких вопросов, как «Почему?», «Отчего?», «Зачем?». Интерес выступает первоначально в форме любопытства. К концу дошкольного возраста под влиянием старших у ребенка развивается интерес к учению в школе - он не только играет в школу, но и делает успешные попытки овладеть чтением, письмом, счетом и т.п.

В начальной школе познавательные интересы углубляются. Формируется сознание жизненной значимости учения. С течением времени познавательные интересы дифференцируются - одним больше нравится математика, другим - чтение и т.п. Большой интерес проявляется у детей к процессу труда, особенно если он совершается в коллективе [5].

Все многообразие мотивов учебной деятельности школьников можно представить тремя взаимосвязанными группами:

- непосредственно-побуждающие мотивы, основанные на эмоциональных проявлениях личности, на положительных или отрицательных эмоциях: яркость, новизна, занимательность, внешние привлекательные атрибуты школьника; интересное преподавание, привлекательность личности учителя; желание получить похвалу, награду (непосредственно по мере выполнения задания), боязнь получить отрицательную отметку, быть наказанным, страх перед учителем, нежелание быть объектом обсуждения в классе и т.п.;

- перспективно-побуждающие мотивы, основанные на понимании значимости знания вообще и учебного предмета в частности: осознание мировоззренческого, социального, практически-прикладного значения предмета, тех или иных конкретных знаний и умений; связывание учебного предмета с будущей самостоятельной жизнью (поступление в институт, выбор профессии, создание семьи и т.п.); ожидание в перспективе получения награды, признания, воздания почестей; развитое чувство долга, ответственности;

- интеллектуально-побуждающие мотивы, основанные на получении удовлетворения от самого процесса познания: интерес к знаниям, любознательность, стремление расширить свой культурный уровень, овладеть определенными умениями и навыками, увлеченность самим процессом решения учебно-познавательных задач и т.п.

Познавательный интерес формируется в процессе обучения через предметное содержание деятельности и складывающиеся отношения между участниками учебного процесса. Этому способствует широкое использование фактора новизны знаний, элементов проблемности в обучении, привлечение данных о современных достижениях науки и техники, показ общественной и личностной значимости знаний, умений и навыков, организация самостоятельных работ творческого характера, организация взаимообучения, взаимоконтроля учащихся и т.п. [6].

Таким образом, познавательный интерес содействует осознанию личностью существенных связей, отношений, закономерностей и на более высоком уровне его развития ребенок

самостоятельно ищет интересующую его информацию по проблеме, а затем и стремится к познанию сложных теоретических вопросов в решении проблем конкретной науки.

Учебный процесс должен протекать в условиях мотивированного включения школьника в познавательную деятельность, которая становится желаемой, приносящей удовлетворение от участия в ней. Формированию познавательной деятельности и способствуют познавательные интересы учащихся, создающие внешние и внутренние условия обучения.

Список литературы:

1. Бараз Э.А. Формирование познавательных интересов младших школьников в процессе личностно-ориентированного взаимодействия участников обучения: Автореф. дис. канд. пед. наук. - Челябинск, 1998. - 19 с.
2. Морозова Н.Г. Учителю о познавательном интересе / Н.Г. Морозова. - М.: Знание, 2009. - 246 с.
3. Фридман Л.М. Изучение личности учащихся и ученических коллективов. - М., 1988.
4. Костаева, Т.В. К вопросу об исследовании устойчивого познавательного интереса учащихся // Педагогика сотрудничества: проблемы образования молодежи. - Вып.5. - Саратов: Изд-во Саратовского пединститута, 1998.
5. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. - М., 1988.
6. Якимова М.С. Развитие познавательного интереса у младших школьников во внеурочной деятельности // Историческая и социально-образовательная мысль.- 2012. - № 4. - С. 122-124.

ӘӨЖ: 375.5

Н.А. Кулмышева

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚПЕН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Жоғары оқу орны студенттерінің білім алу үрдісіндегі ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы студенттердің танымының деңгейін және өзін-өзі жан-жақты дамыту жолдарын қалыптастыруын анықтау болып табылады.

Студенттердің ақпараттық-коммуникациялық технологияларға қатысты таным деңгейлерін анықтаумен қатар, өзін-өзі дамытуға деген қажеттіліктерді жүзеге асыру диагностикасы, өзін-өзі дамыту мүмкіндіктерін бар. Студенттердің оқу үрдісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану негізінде өзін-өзі дамыту деңгейлерін анықтауға мүмкіндік алады.

Қазіргі кезде күнделікті өмірде де, білімдік үрдісте де электрондық пошта кеңінен қолданыста. Ол – кем дегенде, екі абонентке мәлімет алмасуға мүмкіндік беретін байланыс құралы. Электрондық поштаның ең елеулі ерекшелігі – оның жылдамдығы. Электрондық поштаның жылдамдығы телефонмен бірдей, бірақ мұнда екі жақтағы абоненттердің бір сәтте болуы қажет емес. Электрондық поштаның хаттан да басқа сурет, бейнелік мәлімет, дыбыс, бағдарлама т.с.с. ақпарат түрлерін де тасымалдай алатынын айту керек [1].

Электрондық пошта жүйесі үш бөліктен тұрады:

- қолданушы агенті әрбір тұтынушыға мәліметтерді оқуға және жаңасын құрастыруға мүмкіндік береді;

- тасымалдау агенті мәліметтерді бір компьютерден екінші компьютерге жеткізеді;

- жеткізу агенті мәліметтерді оны алушының пошта жәшігіне салып кетеді.

Бұл әдіс студенттердің интербелсенділікті, хат алмасу арқылы коммуникативтік қабілеттерін, (диалог) сауаттылығын дамыту, ақпаратпен алмасу, бірлескен жобалар жасау негізінде шығармашылықты қалыптастыруларын дамытады.

Студенттердің дербестік, ойды, пікірді білдіру, зерттеушілік мәдениетті дамыту, жаңашылдықты ендіру қабілеттерін дамытуға қосар үлесі мол [3].

Оның жүргізілуінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың барлық мүмкіндіктері толық пайдаланылды. Атап айтсақ, электрондық оқулықтарға негізделген дәрістер, мультимедиялық презентациялар пайдаланылған дәрістер мен семинар сабақтар.

Дәріс – бұл оқытушының жүйелі түрде ауызша оқу курсының бөлімін баяндауынан тұратын оқытудың ұйымдастырушылық түрі. Ол негізінен дәстүрлі оқытуда жиі қолданылады. Жоғары оқу орнындағы дәстүрлі дәрістің қарсыластары бұл оқыту әдісінің осал жерлерін көрсетеді. Негізінен дәріс өзге адамның ойын жай қабылдауға бейімдейді, ол оқушылардың жеке жұмыс жасауына кері

әсерін тигізеді, лектордың баяндап жатқан материалын оқушылардың барлығы бірдей қабылдамайды. Қазіргі таңда бұл – белгілі көзқарастардың бірі.

А.А. Вербицкий бойынша дәрістің типтер топтамасы белгілі, бұл ақпараттық ресурстар ортасын интеграциялау және топтастыру үшін негіз бола алады. А.А. Вербицкий келесі дәріс түрлерін көрсетеді [2]:

- ақпараттық дәріс;
- проблемалық дәріс;
- алдын-ала қатемен жоспарланған дәріс;
- пресс-конференция дәрісі;
- визуализацияланған дәріс.

Дәріс – пресс-конференция және қатемен жоспарланған дәріс, ол білімді меңгеру үшін бақылау элементін енгізеді. Дәріс- сабақтың үдерісі кезінде ақпараттық білім ортасының электрондық оқу ресурсын пайдалану арнайы кітапхана түрінде сандық-дәріс материалды қолдануға болады, яғни телеконференция режимінде оқу мекемесінің ауқымды (internet) және жергілікті (internet) жүйе арқылы жүзеге асыруға болады. Пропедевтика негізінде сандық дәріс материалды пайдалану оқу компоненті ортада бейімделген дәріс – визуализацияны қарастыруға болады, сондай-ақ көрнекілік ұстанымындағы тәжірибелік тәсілді іске асыру ретінде қарастырылады. Бұл типтегі дәрісті оқу нақты дәрістің тақырыбын толығымен ашудағы оқытушының визуалды материалды кеңінен баяндауына тура келеді.

Біздің тәжірибеде дәрістер арнайы жабдықталған кабинеттерде ақпараттық технологияларды пайдалану негізінде ұйымдастырылады.

Тәжірибелік сабақтар. «Тәжірибелік сабақ» термині педагогикада түпкі түсінік ретінде қарастырылады, оған зертханалық жұмыс, жаттығу, семинар сияқты жұмыс түрлері жатады [2]. Тәжірибелік сабақтар пәнде қарастырылған мазмұнды оқып білуге арналған. Жоғары оқу орынында олар болашақ маманның оқытушы қызметімен бірге практикалық міндеттемелерді шешу мақсатында дағдыны қолдану үшін маңызды рөл атқарады. Біздің зерттеу аясындағы эксперименттің бағдарламаны оқытуды ұйымдастыруда студенттерге электрондық пошта, жеке сайт жасау, электрондық портфолио жүргізу бойынша тәжірибелік сабақтар жүргізілді.

Зерттеудің эксперименттік бөлігіндегі тәжірибелік сабақтар студенттердің жеке және топтық жұмыс жасауының мүмкіндігін қарастырды. Тәжірибелік жұмыстағы жеке жұмыстың ерекшелігі студенттер оқу тапсырмасын жеке орындайды, сөйтіп ол оқытушының көмегін тікелей және жанама қолданады. Бұл – әр студенттің білім алуындағы қарқынын реттеуге мүмкіндік берді.

Семинарлардағы топтық жұмыстар келесідей сипатталады: аудиториядағы барлық тақырыптар бойынша бірнеше топқа бөлінеді, бірдей немесе түрлі тапсырмаларды орындайды. Бірігіп жұмыс жасау үшін топты құру студенттердің танымдылық деңгейлеріне қарай емес, олардың өз қалаулары мен қызығушылықтары бойынша жинақтау жүзеге асырылды. Мұндай демократиялық жолмен құрылған бірлескен әрекет олардың тиімді жұмыс жасап, нәтижелі болуларын қамтамасыз етті. Кейбір зерттеушілік жұмыстарды орындауда ұжымдық әдістер қолданылды. Біздің жағдайымызда студенттер бірлесіп бағдарлама тақырыптары бойынша шағын зерттеулер, топтық презентациялар дайындау, тақырыптық электрондық журналдар әзірлеу жұмыстарымен айналысты. Бұл ұжым мүшелерінің дерлік қатысуларын, өздеріне жүктелген тапсырмаларын жауапкершілікпен орындауларын қамтамасыз етті.

Барлық тәжірибелік сабақтарда ақпараттық білім ортасының ресурстар мүмкіндігі белсенді қолданылды. Айталық, осындай қолданысты ескере отырып, имитациялық, есептік, зертханалық, модельдік, оқу-ойындық орта жасау қарастырылды. Оның жобалануы мен тәжірибелік қолдануында сабақтың сипаты, студенттің жұмыс жасау ерекшелігі ескеріліп, «оқытушы-студент» қызметінің тәжірибелік түріне байланысты әдісі қолданылды [4]. Ақпараттық-дамытушылық орта жасаудың мына төмендегідей қағидалар басшылыққа алынды:

- топтардың ұйымшылдығы;
- білім қалыптастыру траекториясын анықтап, студенттердің ерекшеліктеріне және сұраныстарына негізделуі;
- білім алу үшін топтарда жағымды психологиялық ахуалдың болуы;
- ашық пікір алмасулар мен білім алудағы еріктілік пен еркіндіктің болуы. Ол ортада:
- білім алушының өзімен, өзгелермен әрекеттесу кеңістігін жасау;
- қатысушылар, олардың мәдени-құндылық бағдарлары, қызығушылықтары мен мүмкіндіктері, жеке ерекшеліктерін ескердік.

Ақпараттық-дамытушылық ортада:

- студенттердің өзгелерге үлгі көрсетуі;
- басқалармен біртұтастықта болуға ұмтылуы;
- жағдайды ортаның ортақ көзқарасына сай бағалау және бақылау;
- өзгенің жеке ерекшеліктерін бағалай білуі қамтамасыз етілді.

Осындай сипаттамаға сәйкес ақпараттық дамытушылық ортада жұмыс жасай отырып, оның осы қалпын сақтау оқытушының шеберлігіне тікелей байланысты. Соған байланысты эксперимент барысында студенттер мен студенттер, студенттер мен оқытушы арасындағы қарым-қатынасты оңтайландыру үшін бірқатар ережелер басшылыққа алынды. Олар:

1. Дәрісханаға сенімді, ширақ және сергек қалыппен кіру қажет.
2. Қарым-қатынастың бастапқы кезеңіндегі жалпы көңіл күйі өнімді, сергек және сенімді болуы тиіс.
3. Коммуникативтік ахуал: қарым-қатынасқа сақадай сай дайындық.
4. Коммуникативтік ынтаны, іс-әрекетке эмоционалдық дайындықты, осы халді тыңдаушыларына жеткізуді белсенді жүзеге асыра білу.
5. Дәріс өткізуге қолайлы эмоционалдық ахуалды қалыптастыру.
6. Дәріс барысында өз көңіл күйімен, тыңдаушылармен арадағы қарым-қатынасты оңтайлы басқару (бірқалыпты эмоционалдық жағдай, әртүрлі жағдайларға қарамастан, өзінің көңіл күйін басқара білуге қабілеттілік).
7. Қарым-қатынастың нәтижелілігі.
8. Қарым-қатынасты басқара білу: шапшаң шешім қабылдау, икемділік, өзінің қарым-қатынас стилін сезіну, қарым-қатынас пен ықпал ету әдістерінің бірлігін ұйымдастыра білу.
9. Сөйлеу (көрнекті, бейнелі, эмоционалды қанық, жоғары мәдениетті).
10. Мимика (жігерлі, көрнекті, педагогикалық тұрғыдан лайықты).
11. Пантомимика (мәнерлі, мазмұнға сәйкес ишараттар, пластикалық бейнелілік, ымдау ишараттарының эмоционалдық қанықтығы).
12. Қарым-қатынастың қорытынды, жалпы сипаттамасы.

Басқа да маңызды зор мәселенің бірі тәжірибелік семинарларда ақпараттық технологияның барлық ресурстары толық пайдаланылуы мен студенттердің барлық жағдайда технологиялық, телеқатынастық жабдықтар, телеқатынастық ортада болуларының ойластырылуы болып табылады [5].

Бұл жағдай тәжірибелік оқыту және оны жеделдету үдерісін ұйымдастыру үшін сапалы жаңа мүмкіндікті туындатты. Ақпараттың білім ортасы ресурсын осы тұрғыда қолданған жағдайда оқытушы тәжірибелік сабақтарда фасилитатор қызметін атқарады. Бұл жердегі фасилитатор студенттің өз бетінше жұмысын ұйымдастырушы және білім алуға бағыттап, дербестігі мен субъектілігін дамытуға басшылық етуші оқытушы.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Дайырова Ә. Орта мектепте Ілияс Жансүгіровтың өмірі мен шығармаларын оқыту. – Алматы, 1969.
- 2 Қалиев С. Мектепте Ғ.Мүсірепов шығармаларын оқыту жолдары. - Алматы, 1974.
- 3 Божович Л. И. Психологические особенности развития личности подростка. - М., 1979.
- 4 Маркова А.К. и др. Формирование мотивации учения. Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990.
- 5 Анисимов О.С. Педагогическая деятельность: игротехническая парадигма // В 2 т. - М., 2009.

УДК: 372.853:504.06(574)

Е.Б. Купишев, С.С. Маусымбаев

Государственный университет имени Шакарима г. Семей,
Казахстан, г. Семей

КВАНТОВЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПРИРОДЕ, ИХ СВЯЗЬ С ЭКОЛОГИЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ КВАНТОВОЙ ФИЗИКИ

В Рамках Стратегии «Казахстан 2020» наша страна начала вторую пятилетку форсированного индустриально-инновационного развития [1]. Актуальным компонентом современной концепции является экологическое просвещение обучающихся на занятиях квантовой физики.

Квантовая физика изучает физику атомов, ядер и элементарных частиц. Изучение экспериментальных методов регистрации излучения на занятиях можно связать с явлением фотосинтеза, в основе которого происходят квантовые фотофизические процессы. В современной физиологии растений под фотосинтезом чаще понимается фотоавтотрофная функция — совокупность процессов поглощения, превращения и использования энергии квантов света в

различных эндэргонических реакциях, в том числе превращения углекислого газа в органические вещества [2].

Фотосинтез - основа появления и продолжения жизни в экологическом процессе Земли. Для понимания явления фотосинтеза на занятиях квантовой физики необходимо вспомнить свойства фотоэффекта в веществах, сущность которого проявляется в следующем. Если пучок света направить на металлическую поверхность, как изображено на рисунке 1, то фотоны света будут вырывать из металла электроны. Атом, потерявший электрон, будет иметь положительный заряд, который до этого был компенсирован утраченным электроном.

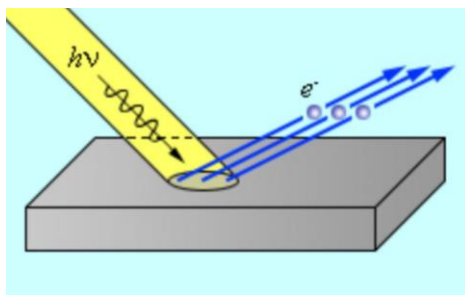

Рис. Явление фотоэффекта

Этот факт удостоверяет, что фотоны света могут находиться во взаимодействии с электронами вещества, если энергия выхода электронов соизмерима с энергией фотонов. Однако явлению фотоэффекта имеет крайне неустойчивый характер. Действительно, от сильного фотона электрон может полностью покинуть атом, а может и остаться в нем. Если же атом бомбардируется электронами, то всякое торможение электрона неминуемо приведет к излучению фотона. Поскольку электрон является частицей, а фотон — электромагнитной волной, то, согласно принципу необратимости, фотонно-электронное преобразование будет несимметричным. Другими словами, всякое замедление электрона приведет к излучению фотона, но не всякий фотон будет способен вырвать электрон из атома. Этим и объясняется, что фотоэлектронная эмиссия наблюдается не у всех веществ таблицы Менделеева.

Фотосинтез в глобальных геологических процессах «кормит» нас: нефть, уголь, деревья, железо – результат фотосинтеза. Фотосинтезирующие системы образовали на Земле кислородосодержащую атмосферу с озоновым экраном, биосферу с плодородными почвами, соответствующий климат и радиационный уровень температур приземного слоя атмосферы, обеспечив тем самым человечество защитой от ультрафиолетового излучения Солнца, кислородом, пищей, водой, стройматериалами, полезными ископаемыми, включая энергоресурсы (дрова, уголь, нефть, природный газ, сланцы ...) и другие.

Скорость фотопроцессов поглощения квантов света и миграции энергии измеряется в фемтосекундном диапазоне. Размеры характерные для структур, обеспечивающих протекание фотосинтеза порядка 10^{-27} м³. Процессы такого масштаба физически описаны квантовой физикой.

Физика – наука экспериментальная, поэтому одна из ведущих ролей на занятии принадлежит демонстрационному физическому эксперименту, с использованием ИКТ. После проведенного эксперимента регистрации мощности излучения обучающимся становится ясно, что кванты электромагнитного излучения являются основным условием, без которого процесс вообще не идет и интенсивность фотосинтеза зависит от интенсивности освещения.

Если графически выразить зависимость фотосинтеза от нарастания интенсивности освещенности, то мы получим «световую кривую» гиперболической формы. В световой обучающиеся выделяют угол наклона восходящей кривой к оси абсцисс, который характеризует скорость увеличения интенсивности фотосинтеза по мере увеличения освещения (КПД использования света растением), и перегиб кривой, т.е. момент, когда дальнейший рост освещенности не увеличивает фотосинтеза и кривая уровня выходит на плато. Этот момент рассматривается как световое насыщение фотосинтеза. Световое насыщение показывает уровень освещения, при котором достигается максимум фотосинтеза и которое указывает до какого диапазона интенсивности света фотосинтез нарастает с ростом освещения. Это очень важный показатель, т.к. уровень плато кривой определяет продуктивность фотосинтеза растений при достаточном освещении. Обучающиеся становятся понятно, что чем дальше и выше наступает насыщение, тем эффективнее фотосинтез у растений, они более урожайны.

Для обучающихся ВУЗов кафедры физики на практических занятиях существует возможность эмпирически исследовать зависимость фотосинтеза от спектрального состава. В качестве детектора мощности излучения можно использовать демонстрационные пироэлектрические и полупроводниковые детекторы. После обучающиеся понимают, что при монохроматическом свете количество фотоактивных квантов снижается. По квантовой теории один квант может активировать только одну реакцию. Наиболее интенсивно фотосинтез идет в красных лучах, несущих наибольшее количество квантов близких по энергии, необходимой для фотохимических реакций и почти полностью усваиваемой в процессе фотосинтеза. Вот почему в утренние и вечерние часы интенсивность фотосинтеза уже идет на высоком уровне. Тогда как коротковолновые лучи (синие-фиолетовые) несут меньше квантов, но эти кванты с избыточной энергией и неиспользуемая энергия выделяется в виде тепла.

При этом активность и продуктивность фотосинтеза зависит от объемов и состояния фотосинтезирующих систем, концентрации CO_2 в атмосфере, наличия воды и минеральных компонентов в литосфере и так далее. Следует особо отметить, что фотосинтезирующие системы предельно чувствительны к загрязнению окружающей среды токсичными, канцерогенно-мутагенными, радиоактивными и другими вредными веществами, которые порой даже при небольших концентрациях снижают эффективность фотосинтеза [4].

Затронутые нами экологические проблемы в системе модернизации квантово-физического образования способствуют развитию интереса у обучающихся к научному познанию.

Список литературы:

1. Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года: Утвержден указом Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 г. № 922// Мысль. – 2010. - № 3. – С. 15-42.
2. Физиология растений / под ред. проф. Ермакова И.П. — М.: Академия, 2007
3. Мокроновсов А.Т., Гавриленко В.Ф., Жигалова Т.В. Фотосинтез. - М.: Academia, 2006
4. Мелешко В.П. Потепление климата: причины и последствия / В.П. Мелешко // Химия и жизнь. – 2007. – № 4. – С. 1–7.

УДК: 159.96

В.И. Курмашева, С.С. Фаргатова
КГУ «СОШ №1 имени Н.Г. Чернышевского»
Казахстан, г. Семей

РАЗВИТИЕ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ УРОКИ САМОПОЗНАНИЯ

В Послании Президента Республики Казахстан 2012 года в числе приоритетных задач определен вопрос качественного роста человеческого капитала в стране. «Патриотизм, нормы морали и нравственности, межнациональное согласие и толерантность, физическое и духовное развитие, законопослушание. Эти ценности должны прививаться во всех учебных заведениях, независимо от формы собственности» - призывает Н.А. Назарбаев нас, казахстанцев [1].

Вопросы нравственного развития, воспитания, совершенствования человека волновали общество всегда и во все времена. Сегодня весь мир находится в поиске новых образовательных программ по развитию общечеловеческих ценностей.

Национальная система образования ориентирована на развитии личностного потенциала подрастающего поколения, формировании у детей и молодежи гуманных убеждений и опыта нравственного поведения через постижение таких общечеловеческих ценностей, как любовь, добро, истина, красота, нравственность, духовность. Практическим решением этой задачи стала реализация проекта нравственно-духовного образования «Самопознание», автором которого является Первая леди Республики Казахстан Сара Алпыскызы. Сара Назарбаева формулирует идею курса, как «возрождение общечеловеческих нравственно-духовных ценностей». При этом речь не идет ни о какой конкретной религии [2].

Главная цель проекта «Самопознание» - возродить человеческие ценности в современном обществе. Его девиз – «Познай себя и окружающий мир». Основная задача педагогов и родителей – объяснить ребенку: главное в жизни - стать человеком.

«Курс «Самопознание» помогает человеку найти себя, раскрыть лучшие качества, не изменить себе, сохранять свое достоинство и всегда оставаться человеком в полном смысле этого

слова. По существу, все истории человечества есть не что иное, как постоянный и непрерывный процесс нравственного самосовершенствования» Назарбаева Сара Алпыскызы.

«Самопознание» - это уникальный предмет, обладающий бесценными духовными сокровищами, приобщение к которым делают каждого человека духовным и нравственным, счастливым и радостным, добрым и мудрым. В основе программы - развитие нравственных и духовных качеств детей с учетом их индивидуальных особенностей.

Духовно-нравственное воспитание должно быть систематическим, непрерывным и вестись в единстве урочной и внеурочной деятельности. Духовное воспитание может брать свои силы в каждом явлении мира. Значит, любой учебный предмет может стать средством формирования нравственности, доброго характера детей. По сути, все явления жизни, которые входят в понятие общечеловеческих ценностей, можно продемонстрировать на любом из уроков. Изучение предмета «Самопознание» осуществляется по учебным программам для средней школы [2].

Образовательный процесс по самопознанию осуществляется педагогическими кадрами, прошедшими курсы переподготовки и повышения квалификации по предмету «Самопознание». Достижения учащихся в рамках базового уровня содержания образования оцениваются после каждого полугодия по системе «зачет/незачет», во внимание берется портфолио учащегося [3].

Программа по самопознанию для общеобразовательной школы дает широкие возможности для нравственно-духовного и физического развития и самосовершенствования учащихся, понимания смысла жизни и предназначения человека. Данный курс, усиливая ценностный смысл образования, имеет направленность на раскрытие и развитие способностей человека любить, верить в себя, творить добро, проявлять чуткость, заботиться о себе и других, критически мыслить, совершать нравственный выбор, ценить и преумножать традиции, созидать, принимать ответственность на себя, сотрудничать, самосовершенствоваться.

Уроки самопознания можно назвать уроками совести, поскольку совесть является проявлением всех духовно-нравственных ценностей. Можно сказать, что сегодня мечта Шакарима Кудайбердыулы осуществилась, так как уроки самопознания ведутся во всех общеобразовательных школах Казахстана. Наши ученики хотят изучать науку совести, ищут знания о том, как совершенствовать свой характер, как стать гармоничными и спокойными и сделать счастливыми окружающих людей. Но, к сожалению, часто уроки самопознания превращаются в «уроки-шоу» или психологические тренинги, или урок познания мира. «Уроки-шоу» развлекают, но нравственно не обогащают учащихся. Так, например, проводится игра ради игры, без ее ценностного наполнения. Психологические тренинги тоже, в большинстве своём, не обогащены нравственным смыслом. Они акцентируют внимание на различиях (виды темпераментов, психотипов, характеров и т. д.), в то время как на уроках самопознания важно развивать у учащихся способность видеть единство в многообразии, видеть то, что нас всех объединяет независимо от национальности, цвета, кожи, вероисповедания и т.д. [4].

Самый важный дар, который мы можем дать нашим детям – это способность найти в своём сердце вечные духовно-нравственные ценности, присущие каждому человеку, и обрести истинное счастье, удовлетворенность и спокойствие духа. Как сказал выдающийся ученый, физик А.Е. Акимов: «Детям Света нужны учителя Света!».

Процесс нравственно-духовного образования (образование для сердца) существенно отличается от процесса интеллектуального образования (образование для ума). Прежде всего, тем, что нравственно-духовное образование – это внутреннее образование. Ведь процесс обучения, мысли и понимание – все это происходит внутри сознания.

К сожалению, сознание современных школьников загрязнено негативной информацией, идущей с экранов телевизоров, компьютеров, а иногда из уст сверстников, родителей, и что греха таить, зачастую и учителей. Мы не можем сразу убрать всю эту информацию. Но мы можем постепенно вносить свет вечных общечеловеческих ценностей в сознание детей. Когда мы вносим эти ценности в нашу жизнь, то негативные качества и эмоции теряют свою силу и власть над нами и постепенно исчезают. Таким образом, подобно стакану воды под краном сознание учащихся будет очищаться. Все методические приемы, используемые на уроках самопознания, подобно крану с водой, призваны играть свою очищающую роль [4].

В процессе преподавания предмета «Самопознание» должна произойти трансформация, как учителя, так и ученика. Знание должно быть трансформировано в мудрость, затем мудрость должна быть выражена в характере человека.

Любовь, терпение, терпимость, стойкость, милосердие – величайшие качества, составляющие безупречный характер, к обретению которого стремятся и учителя, и ученики, позволят достичь

органичного вовлечения учащихся в учебный процесс, который нацелен на выявление в интересной, увлекательной и доступной форме духовно-нравственных качеств личности.

Анализ и обобщение опыта работы психологов КГУ «СОШ №1 имени Н.Г. Чернышевского» позволил выделить основные методы и приемы, применяемые на уроках самопознания:

- каждое занятие важно начинать и заканчивать 2-4 минутами *позитивного настроения*;
- использование на уроках *цитат, которые* помогают учащимся настроиться на хороший лад – во всем окружающем мире, в других людях видеть только хорошее, слышать только хорошее, поступать только хорошо;
- *рассказывание историй* вызывает интерес, захватывает внимание, внушает понятие о ценностях без усилий и не вызывает у школьников сопротивления, история при этом должна иллюстрировать какую-то ценность;
- *творческая, групповая деятельность* поможет направить энергию учащихся в нужное русло и, одновременно, научит лучше ладить друг с другом;
- *музыка и пение хором* – это эффективные методы, помогающие детям как запомнить ценности, так и укреплять чувства спокойствия, любви и радости. Спокойная гармоничная музыка вызывает самые повышенные чувства и устанавливает в душе слушающего ощущение покоя и красоты настоящего момента.

Таким образом, на уроках самопознания происходит формирование у учащихся умения дискутировать или добиваться полемической победы над оппонентом не является самоцелью. Также на этих уроках не суть важна демонстрация красноречия или логического мышления. Самопознание – это, на наш взгляд, наука о том, как учиться преодолевать трудности жизни, стремиться к внутреннему равновесию. Уроки самопознания, рассказывающие об общечеловеческих ценностях, призваны возвращать человека к его духовной природе, а значит, к его истокам.

Учебный процесс в КГУ «СОШ №1 имени Н.Г. Чернышевского» строится таким образом, чтобы обеспечить ребёнку чувства психологической защищённости, радости познания, развития его индивидуальности. Нами созданы максимально благоприятные условия для того, чтобы обеспечить наиболее полное развитие способностей каждого ученика. Используя психологическое сопровождение урока в развивающем обучении, мы лучше и яснее понимаем внутренние психологические условия для достижения успехов в развитии своих учеников.

Выбор форм, методов и приёмов обучения исходит из содержания самого предмета, определяется воспитательными и дидактическими целями, возрастными и психологическими особенностями обучающихся.

При подготовке к урокам, выделяем следующие основные компоненты:

- социально-детерминированные цели урока (оптимальное общее развитие школьников, знания умения и навыки для достижения этой цели);
- содержание учебного материала (система заданий, направленная на формирование умений отличать известное от неизвестного, оценивать свои мысли и действия, пропустив их через призму своего "Я", оценивать мысли, действия, поступки других людей);
- дидактические условия проведения урока (многогранность, процессуальный характер, коллизии, вариантность);
- формы общения учителя и детей: сотрудничество, сотворчество, сопереживание;
- методы деятельности учителя и детей на уроке - решение нравственных и познавательных коллизий, решение проблемных ситуаций;
- анализ со стороны детей результатов урока (подведение итогов личного участия в решении проблемы).

Примером такого урока служат уроки литературного чтения, Например на тему: Урок – портрет (любого героя произведения). Таким образом, анализ произведения проходит через каждого ребёнка, через его качества, которые он понимает и применяет, развивая такие ключевые компетенции, как оказывать посильную помощь людям, быть искренним в мыслях, словах и действиях.

Необходимым условием успешности таких занятий должна, прежде всего, стать опора на принцип активной личной вовлеченности каждого в учебный процесс, принцип ситуативности, образовательной рефлексии.

Таким образом, уроки самопознания дают возможность педагогам использовать интерактивные методики преподавания. Они помогают педагогу направить ученика на познание

истин, вечных ценностей нашей жизни, развитие самопознания личности школьника через усиление психологического аспекта урока мы осуществляем с опорой на развитие ключевых компетенций.

Развитие важных личностных качеств формирует опыт коммуникативного взаимодействия школьника с социальным окружением, развивает организаторские способности, контактность, терпимость, партнерство, умение защищать свою позицию, навыки лидерства и подчинения. Тем самым решается задача социализации как составляющей современного образования

Список литературы:

1. <http://www.akorda.kz> Официальный сайт Президента Республики Казахстан. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 27.01.2012 г.
2. Программы «Самопознание» для средней общеобразовательной школы. - Институт МОН РК «Гармоничное развитие человека». - Алматы, ННПООЦ «Бөбек», утверждены приказом Министра образования и науки РК №115 от 03.04.2013 г.
3. Бахтина О.Б. Самопознание как основа нравственно-духовного воспитания в национальной системе образования Республики Казахстан [Текст] / О.Б. Бахтина // Теория и практика образования в современном мире: материалы III междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, май 2013 г.). - СПб.: Реноме, 2013. - С. 81-83.
4. Горенков Е.М. Технологические особенности совместной деятельности учителя и учащихся в дидактической системе Л.В. Занкова. //Начальная школа. – 2002. - №12. – С. 47.

ӘӨЖ: 37.013.8

Т.О. Мазмбаев, Г.К. Джумажанова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

СПОРТШЫЛАРДЫҢ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Тәуелсіздік алғаннан бері елімізде өзіндік дене шынықтыру жүйесі қалыптасқандықтан, дене тәрбиесі мен спорт мәселелерін жақсарту өз шешімін тауып, халықаралық деңгейде жоғары деңгейдегі жетістіктерге жетіп келеді. Қазақстандық дене тәрбиесі жүйенің тиімділігі көптеген факторлар арқылы анықталады. Олардың ішінде спортшы тұлғасының іргетасы қаланатын жалпы білім беретін мектептердегі оқу-тәрбие үдерісін құру және оның мазмұнын жақсарту маңызды рөл атқарады.

Спортшылар өмірінде, іс-әрекеті мен қарым-қатынасында ерекше психологиялық жолмен шешуді қажет ететін жағдайлар аз еместігі белгілі. Тәжірибеден өз әлеуеттерін толық қолданбайтын, ерік-күштерін шамалы ғана жұмсайтын немесе еңбек іс-әрекеттері барынша нәтижелі, әлеуметтік тұрғыдан құптарлықтай болғанмен, осыған шамадан тыс күш, қажыр-қайрат жұмсалып салдарынан олардың психологиялық қажуы, титықтауы, сарқылуы, яғни, жалпы тіршілік әрекетінің шырқы бұзылуы орын алған жағдайларда кездеседі. Іс-әрекетінен мәнді нәтиже алуға кеткен күш-қайраттың орнын толтыра алмау салдарынан кейбір жастардың психологиялық стресс алуы да кездеседі. Сондықтан спортшылардың барлық күш-жігерін осы сәйкессіздікті жоюға ғана арнауға тура келеді.

Спорттық іс-әрекет өзінің мәні бойынша тұлғаның жекелік қасиеттерін тәрбиелеу үшін маңызды амалдардың бірі болып табылады. Спорттық іс-әрекеттің мінез қалыптасудағы рөлі тұлғаның даралық ерекшеліктері мен ерік сипаты көрініс беретін әлеуеттің негізгі құрылым ретінде алға шығады. Бүгінгі күні жастардың бойында салауаттылықты тәрбиелеуде спорттың алар орны ерекше. Сондықтан да спортты жан-жақты зерттеу маңызды мәселелердің қатарына кіреді. Дегенмен, спортшы орындайтын жаттығу үдерісінің әрекеті тұрақты, сенімді болуы үшін экстремальді жарысу жағдайында әскери мінез көрініс беретін дағдылар жүйесі болуы қажет. Бұл жағдайда спортшы көп ойланбай және бөгелмей әрекет етуге қабілетті болуы қажет.

Адамды белгілі бір іс-әрекетке дайындау – бұл сол іс-әрекетке жемісті қатысуға дайындықты қалыптастыру үдерісі деген сөз. Осы дайындық ішінде бірқатар компоненттерді атап көрсетуге болады: олар-бұлшықеттік, функционалды, операциялы, психологиялық және т.б. Кез-келген іс-әрекетке адам психологиялық және т.б. Кез-келген іс-әрекетке адам психологиялық жағынан дайын болуы керек. Әсіресе, өзгермелі жағдайларға, мақсатқа жету кезеңдерінде, қажеттіліктер секірулерде және құнды бағыт-бағдар қажет. Спортшы іс-әрекеті дәл осындай белгілерге ие. Енді іс-әрекет нәтижесі де оған риза болу, ішкі психологиялық жағдайы, адамның қобалжулары да оның іс-әрекет процесінде психологиялық дайындығына ғана емес, сонымен бірге, кез-келген іс-әрекетпен

жүретін оның шарттарына: нақты күн тәртібіне, жеке тұлға бағалануына, мүмкін болатын жазалаулар мен мадақтауларға адамдардың белгілі бір тобымен араласу ерекшеліктеріне және қуаттылығына қатысты болады.

Іс-әрекетке психологиялық дайындық - әрқашан психологиялық дайындықтың нәтижесі болады. Бірақ кейде ол бей-берекет, ұйымдаспаған түрде іске асатын болдандықтан, онша көріне бермейді. Адамнан ерекше жинақтылықты, күштерін жұмылдырып, барын салуда, жоғары шеберлікті қажет ететін іс-әрекеттің кейбір түрлерінде психологиялық дайындық іс-әрекет барысына дейін және сол әс-әрекет кезінде ұйымдастырылады және жоспарлы түрде іске асырылады. Осындай іс-әрекет түрлеріне спорттық іс-әрекет жатады. Бір кездерде спорт психологиясында негізгі мәселе-дағдылар болды. Одан кейін 50-жылдар мен 60-жылдардың басында бірінші орынға спортшы ерік-жігері қойылды. Ал қазір міне, жиырма жылдан көп уақыттан бері, басқа көптеген мәселелерді артта қалдырып, психологиялық дайындық мәселесі ғылыми-практикалық да, ғылыми зерттеу жұмыстарында да алдыңғы орынға шықты. Спортшының психологиялық дайындығы-бұл спорттағы оқу-тәрбие жұмыстарының үлкен бір бөлігі. Психологиялық дайындықтың түпкі мақсаты деп, спортшы қарым-қатынас жүйесін өзгерте отырып, жеке тұлғада спорт үшін маңызы бар қасиеттерді қалыптастыру және жетілдіруді айтамыз.

Бұл үдерістің негізгі мақсаты-спортшының психологиялық дайындығын жасау болып табылады: 1) Ұзаққа созылатын жаттығу процесіне; 2) жалпы жарыстарға және 3) нақты жарысқа спортшының психикалық дайындығын жасау, қалыптастыру, болып табылады. Ұзаққа созылатын жаттығулар мен жарыстарға психологиялық дайындық алдын-ала жүргізілетін және жалпы психологиялық дайындық деп аталады, ал нақты бір жарысқа тікелей дайындық арнайы психологиялық дайындық деп аталады.

Осы жалпы және арнайы психологиялық дайындықтар арасында дайындықтың соңғы кезеңіндегі спортшының психикалық жағдайын түзету мақсаты көзделген арнаулы іс-шаралар өткізілуі мүмкін. Мұндай іс-шараларға деген қажеттілік жалпы психологиялық дайындықты бір жүйенің жоқтығынан туындайды және де олар өткізілген жұмыстарды нақтылайды. Психикалық жай-күйлер корекциялық бағдарламасы алдын-ала және нақты психологиялық дайындықтың біріктірілген іс-шараларының қысқартылған нұсқаларын білдіреді.

Бірақ, жеке тұлғаның қасиеттерін қалыптастыру мен жетілдіру-бұл дайындықтың түпкі мақсаты болып табылады. Күнделікті іс-шаралардың мақсаты нақты қойылады. Ол-спортшы бойында жаттығу немесе жарыстың табысты болуын қамтамасыз ететін жағымды психикалық жай-күй жасау болып табылады. Актуальды психологиялық жай-күй жаттығудың жемістілігі мен сапасын анықтайды, бірақ, ол келесі дәріс-сабақта болмауы мүмкін. Ол іс-әрекет уақытша іске асатын фонды айқындайды. Енді осы жай-күй созылмалы, бір қалыпты болуы үшін оның негізіне спортшының іс-әрекет процесіне, осы процесс шарттарына, өз-өзіне, жүктемелерге және т.б. деген қарым-қатынасы жатқызылуы тиіс.

Қалыпты жағдайға түсе отырып, актуальды жай-күй негізге айналады және іс-әрекеттің едәуір ұзақ мерзімге созылатын өзіне тән нақтылықпен ерекшеленетін психикалық білімділік сияқты жеке тұлға қасиеттерін анықтайды. Мысалы, бір спортшы жаттықтырушы тапсырмасын үнемі сапалы әрі жемісті орындайды, ал екінші мұнй анда-санда істейді. Біріншісінің жұмысқа қабілеттілігі жаттығу процесіне деген шын көңілмен қарым-қатынасынан көрінеді, ал екіншісі-бүгінгі көңіл-күймен байланысты болады. Сондықтан осындай психикалық жай-күй сайын әрбір жаттығу, сабақ барысында психологиялық-педагогикалық әсер етулерін жиынтығын қолдана отырып, қалыптастыру көажет. Сөйтіп, психологиялық дайындық-бұл психикалық жай-күй негізге айналғанша, одан кейін жеке тұлға қасиеті болғанша реттелетін күрделі процесс. Осы аталған процестің орталық мақсаты-психологтар, ата-аналар, жаттықтырушылардың әсерінен, яғни тәрбиелеу барысында және өзін-өзі іштей ұйымдастыру мен жұмылдыру, яғни спортшының өзін-өзі тәрбиелеу процесінде болатын спорттық мінез-құлқы негізін құрайтын тиісті қарым-қатынастарды қалыптастыру мен пысықтау болып табылады.

Спортшының психологиялық дайындығында негізгі психологиялық құбылыстардың үш тобын: процестер, жай-күйлермен қасиеттерді жетілдіру негізінде психика дамуының классикалық жалпы кестесі айқын көрініс табады. Тәрбиелену мен өзін-өзі тәрбиелеу барысында психикалық жай-күйлер мен процестердің өзгерулері болып тұрады. Осы айтылғандардың бәрі спортшының психологиялық дайындығының мақсаты-спорттық жарыс пен жаттығудың табыстылығын білдіреді. Жеке тұлғақ қасиеттерін қалыптастыру мен жетілдіру болып табылатындығы дәлелдейді.

Дамудың осындай күрделі процесі спорттық іс-әрекеттің әртүрлі жағдайларында спортшының мінез-құлқы мен жай-күйін басқару арқылы іске асады. Психологиялық жай-күйді басқару мен жеке

тұлға қасиеттерін тәрбиелеу іс-әрекет пен оның нәтижесі ретінде бір-бірімен тығыз байланысты. Жақсы ұйымдастырылған және жеткілікті ұзақ психологиялық дайындық, спортшыны басқару қажеттілігінің одан әрі азаюына әкелуде. Өзін-өзі басқаруды, өзін-өзі реттеуді жетілдіру жүйесі спортшының жеке тұлғасының маңызды мінездемесі ретінде оған жаттығу кезінде де, жарыстар кезінде де көп байқала бермейтін резервті мүмкіндік.

Әдебиеттер тізімі:

1. Родионов А.В. Психология физического воспитания и спорта. - Фонд «Мир», 2004.
2. Ильин Е.П. Психология спорта. - М., 2008.
3. Алексеев А.В. Преодолей себя! Психическая подготовка в спорте. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006.
4. Бороздина Л.В. Диагностика мотивации достижения успехов и избегания неудачи. – М., 2002.

УДК: 356.252

А.А. Мартынов

Национальный университет обороны имени Первого Президента РК –
Лидера Нации Министерства обороны РК, г. Астана

ПРИМЕНЕНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГРОВЫХ МОДЕЛЕЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Боевая мощь Вооруженных Сил Республики Казахстан в значительной степени зависит от состояния системы подготовки офицерских кадров.

Постоянное обновление средств вооруженной борьбы, их непрерывное качественное совершенствование и, как следствие, происходящие изменения в способах подготовки и ведения боевых действий, обуславливают резкое возрастание уровня теоретических знаний и практических навыков, необходимых офицерам для эффективного выполнения своих обязанностей в боевой обстановке.

Ведущее место в подготовке офицеров занимают военные учебные заведения (далее – ВУЗы). Именно в них обучаемые получают необходимые для их профессиональной деятельности знания, умения и навыки, приобретение которых зависит, прежде всего, от состояния образовательного процесса. Поэтому задачи совершенствования образовательного процесса в военно-учебных заведениях всегда будут в разряде самых актуальных вопросов подготовки высококвалифицированных военных специалистов.

Практика показывает, что одной из задач, решение которой позволит существенно повысить подготовку слушателей и курсантов по оперативно-тактической дисциплинам в ВУЗах, является решение вопроса совершенствования технологии обучения.

В настоящее время компьютеризация учебного процесса является одним из наиболее важных направлений повышения его эффективности. При этом естественно следует полагать, что формы и методы обучения будут иметь тенденцию к изменению. Формы обучения (виды учебных занятий) могут претерпевать изменения, как по структуре, так и по содержанию, а методы обучения потребуют новых средств обучения. Это в свою очередь может привести к появлению новых, ранее неизвестных форм обучения.

Появление новых форм обучения потребует осуществления единого подхода к их классификации. Такой подход можно осуществить, если все формы обучения разделить на два больших класса – игровые и неигровые формы обучения (Рис.1).

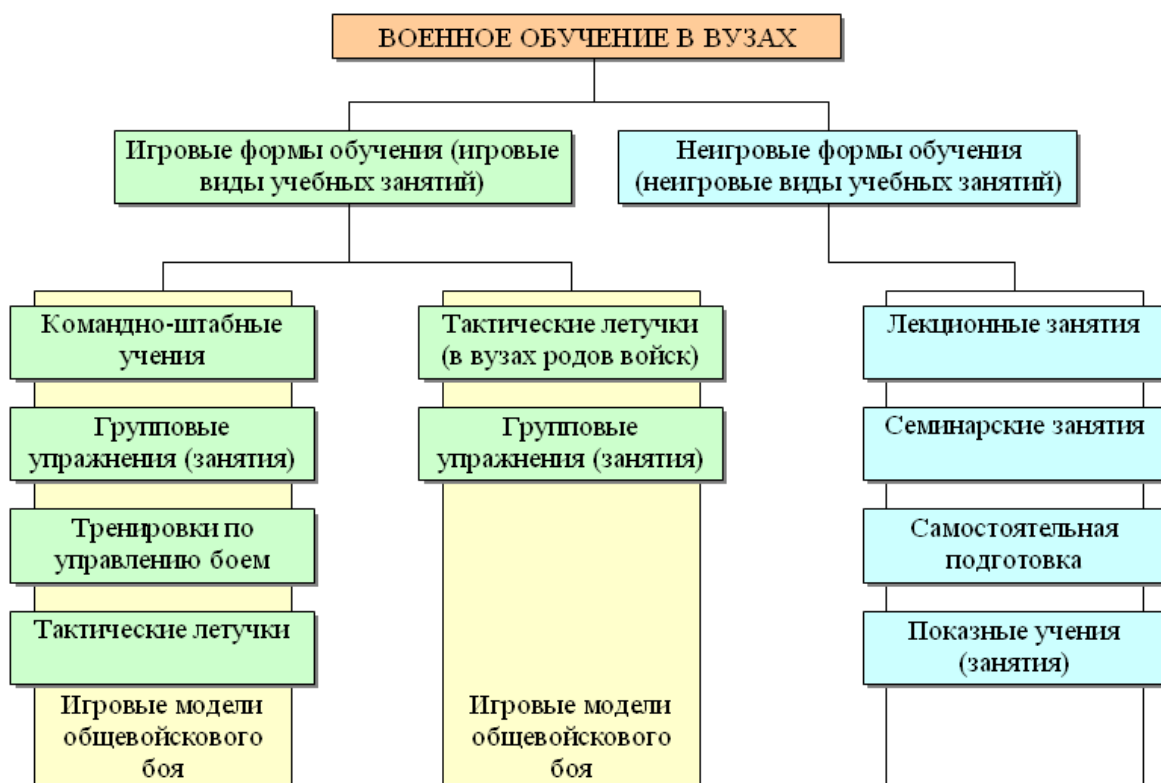

Рисунок 1 – Классификация форм военного обучения в ВУЗах

В свою очередь в каждом из этих классов выделить занятия по конкретному роду войск и в системе общевойсковой подготовки. Для игровых форм обучения более характерны такие виды занятий, как тренировки, тактические летучки, групповые упражнения, командно-штабные учения, военные игры, а для неигровых форм более применимы лекции, семинары и практические занятия. Важное значение при этом имеет распределение учебного времени. Так, на игровые формы обучения выделяется, как показывает исследование, около трех четвертей общего учебного времени.

Отличительной особенностью игровых форм обучения является тот факт, что с их помощью можно организовать целенаправленный педагогический процесс активизации познавательной деятельности обучаемых на основе создания на занятиях ситуаций, разрешение которых предоставляется самому обучаемому.

При этом игровые формы закрепляют умения и превращают их в навыки, а неигровые формы служат для формирования базы знаний. В общем процессе обе эти формы обучения позволяют последовательно осуществить подготовку военного специалиста.

Особенность неигровых форм обучения состоит в абстрактном изучении на основе анализа и выделения элементов из структуры предмета.

Игровые же формы обучения, такие как групповые упражнения, тактические летучки, тренировки по управлению боем, командно-штабные учения преследуют цель воспроизвести конкретные условия, близкие к реальным, и основная их часть требует от обучаемого конкретных действий, от результата которых зависит и результат действий определенного коллектива. Такая форма занятий позволяет обучаемому интегрировано использовать все знания, усвоенные ранее, независимо от того, когда, где, и в какой системе они получены. Кроме того, они требуют от обучаемого действий подобных тем, которые ему придется выполнять реально по профилю подготавливаемого специалиста [1].

Наиболее характерным видом занятий в ВУЗах, на которых используются игровые модели, являются групповые упражнения. Поэтому, для понимания механизма взаимодействия обучаемого и преподавателя, целесообразно рассмотреть на их примере. На групповом упражнении, где отрабатываются вопросы управления войсками в динамике боевых действий, преподаватель обычно дает обучаемому очередную вводную. Обучаемый осмысливает ее и, приняв по ней решение, производит соответствующее управляющее действие, которое является одним из составных частей общей функции управления.

В настоящее время учебно-материальная база ВУЗов такова, что возможности вести обучение с физическим моделированием действий войск, на которых можно было бы практически реализовать управляющее действие обучаемого, в некоторых случаях ограничены. По этой причине главная роль в обучении отводится преподавателю, который выполняет, так или иначе, моделирование действий сторон на основе своих знаний и практического опыта.

Как показывает практика, существует по крайней мере два варианта эффективного решения этого вопроса при проведении подобных занятий.

Первый – работать на занятии по заранее намеченному варианту (кафедральному), что дает преподавателю возможность при условии всесторонней подготовки, включающей анализ возможных вариантов развития событий и проведение предварительных расчетов по планируемым вводным, успешно провести занятие. Такой путь в определенной мере ограничивает инициативу обучаемых и самого преподавателя для импровизации, заставляя в некоторых случаях избегать рассмотрения решений порой интересных, но не запланированных в основном из-за нехватки учебного времени.

Другой вариант требует более гибкой реализации плана проведения занятия, который позволяет предоставить обучаемым широкую инициативу, а преподавателю вести занятие по решениям обучаемых. Но на этом пути возникает дефицит времени для рассмотрения всех инициативных вариантов в рамках отводимого на занятие времени. Это ставит преподавателя в очень трудные условия и в итоге складываются предпосылки к переходу проведения занятий по первому варианту.

В настоящее время программа обучения имеет широкий и насыщенный спектр, предполагающий глубокое рассмотрение учебных вопросов по тактическим и специальным дисциплинам. В концентрированном виде все эти вопросы требуют своего разрешения при проведении оперативно-тактических задач. Применение игровой модели, охватывающей все занятия по той или иной тематике оперативно-тактической задачи, открывает широкие возможности. В первую очередь относительно легко решаются многие, вызывающие в настоящее время определенные трудности, проблемы [2].

К их числу можно отнести и такую, как сглаживание существующего противоречия между необходимостью широкого охвата оперативно-тактических, специальных вопросов и достаточностью времени для их полной отработки.

Другой не менее важной, но все-таки решаемой проблемой является вопрос обеспечения занятий по оперативно-тактическим дисциплинам программной поддержкой, позволяющей в ходе учебного боя автоматически осуществлять моделирование не только боевых действий общевойсковых частей и подразделений, но и действий подразделений других родов войск. Этим самым могут быть учтены интересы всех кафедр, принимающих участие в проведении занятий по тематике тактической задачи.

Можно предположить, что все возрастающее в ВУЗах количество персональных ЭВМ, позволит уже в ближайшее время создавать не только отдельные компьютерные классы, но и установить их в учебных классах обучаемых, где проводится основная часть групповых упражнений и самоподготовка. Это позволит практически без каких-либо ограничений внедрить в учебный процесс командно-штабные игровые модели (далее – КШИМ) и даст возможность эффективно формировать у обучаемых практические навыки в управлении войсками, действия которых будут моделироваться с помощью ПЭВМ и в графическом виде отображаться в динамике общевойскового боя на экране дисплея.

С целью усиления обратной связи, кроме выдачи на экран обстановки в графическом виде в модели может быть предусмотрено формирование и доведение до обучаемого боевых донесений «командиров подразделений» в виде текстового сообщения с выдачей его на печатающее устройство или речевой выход. При этом исключительно важное значение отводится роли зрительного восприятия визуальной и, в частности, графической информации.

Таким образом, есть основание полагать, что командно-штабные игровые модели позволят решить следующие проблемы учебного процесса ВУЗов: повысить эффективность проведения занятий по управлению войсками за счет увеличения интенсивности и активности работы обучаемых; предоставить возможность каждому обучаемому применить свои знания в практической работе по управлению войсками в условиях, близких к боевым.

Список литературы:

- 1 Латышев В.Л. Введение в терминологическую базу компьютерной технологии обучения. - М.: МАИ, 2009. - С. 19.
- 2 Магулин В.В. Теоретические основы автоматизированных систем обучения. - М.: ВАД, 2011. - С. 231.

С.Б. Молдагалиева, О.Г. Беленко
Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г.Семей

ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИОННО-ЦЕННОСТНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНТОВ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Стратегия современной системы высшего образования состоит в том, чтобы обеспечить усиление профессиональной мотивации будущих специалистов. В процессе обучения студентов в высшем учебном заведении происходит становление личности, формируется профессиональная направленность личности, осуществляется поиск эффективных путей активизации учебно-познавательной деятельности. Для достижения указанных результатов большую роль играет формирование ценностно-мотивационной сферы будущего специалиста. Нестабильность современных социально-экономических условий развития общества, снижение престижности ряда профессий, востребованных в социально значимых отраслях промышленности, сложность трудоустройства способствуют негативным изменениям мотивационно-ценностной направленности студентов на избранную профессию. В молодежной среде снижается значимость ценностей, связанных с духовными интересами, приоритетными становятся ценности социального удовлетворения, материального благополучия. Данные изменения оказывают влияние на самоопределение современной молодежи в избранной профессии, выпускники вузов отказываются от работы по полученной специальности. Это значительно влияет на эффективность использования подготовленного к профессиональной деятельности кадрового потенциала и интеллектуальных возможностей личности. В этих условиях проблема мотивационно-ценностной направленности студентов на профессиональную деятельность приобретает особое значение.

Наиболее изучена проблема мотивации профессиональной деятельности такими учеными как В. Врум, Э. Лоулер, Л. Портер, В.Я. Ядов, выделены виды профессиональной мотивации (М.Г. Ярошевский), осуществлена классификация профессиональных мотивов [1].

С позиции современных научных знаний мотивационно - ценностную направленность можно рассматривать как сложную динамичную интегративную полисистему. В связи с этим, при исследовании мотивационно-ценностной направленности студентов на избранную профессию, важно учитывать не только субъективное отношение человека к избранной профессии, но и те объективные условия, которые влияют на устойчивость и успешность данного выбора.

Направленность личности в рамках системного подхода рассматривается учеными как:

- интегральное целостное свойство, регулирующее деятельность человека и его активность (Рубинштейн С.Л., 1989) [2];

- «характеризует доминирующие интересы личности», «доминирующее отношение» [3];

- проявление в виде установки или в виде отношения.

В первом случае в качестве побудителя выступает влечение, а в качестве цели - нечетко сформированная логическая конструкция или образ.

Во втором случае побудителем становится мотив, а цель представлена в виде модели желаемого результата (Леонтьев А.Н., 1975) [4];

- «психические свойства, которые определяют общее направление деятельности человека в разнообразных, конкретных обстоятельствах жизни», которые «не только необходимы, но и достаточны для того, чтобы определить направление и содержание общественно-трудовой деятельности» (Мерлин В.С., 2005.С. 288) [5];

Проблема направленности личности, как отмечает С.Л. Рубинштейн, это вопрос о «динамических тенденциях, которые в качестве мотивов определяют человеческую деятельность, сами, в свою очередь, определяясь ее целями и задачами».

Рассмотрим более подробно данные компоненты в структуре мотивационно - ценностной направленности личности.

Таким образом, мотивацию мы рассматриваем как интегральную систему относительно устойчивых мотивов, являющихся основными побудителями деятельности, и считаем ее основой мотивационно - ценностной направленности.

Высокий уровень развития мотивационной сферы предполагает, кроме мотивов деятельности и общения, принятие еще и определенных моральных ценностей, ставших основой мировоззрения человека. Усвоенные ценности, в работах Л.И. Божович (1997), приобретают силу непосредственных

побудителей и часто мотивы и цели той группы, в которую постоянно включен человек, становятся его личными мотивами. В этой связи особую важность приобретает определение значимости ценностно-ориентационного компонента мотивационно-ценностной направленности, выражающего личностную значимость нравственных, социальных, культурных ценностей, которые в целом отражают отношение к действительности [6].

Под ценностными ориентациями мы понимаем относительно устойчивое, избирательное отношение человека к духовным, материальным благам, к жизненным идеалам, которые рассматриваются как предметы, цели или средства для удовлетворения потребностей жизнедеятельности личности. «В ценностных ориентациях как бы отражается весь жизненный опыт, накопленный в индивидуальном развитии человека, определяющий его взаимоотношения с другими людьми, преобразования личности, в том числе и по отношению к самой себе, являющий сущность образа жизни индивида».

Необходимо отметить динамический характер ценностных ориентаций человека, а также их значимую роль в качестве одного из регуляторов его деятельности и поведения, а, следовательно, и мотивационно-ценностной направленности личности. Следует отметить, что формирование ценностных ориентаций является неотъемлемой частью развития личности человека. В переходные, кризисные периоды развития возникают новые потребности и интересы, новые ценностные ориентации, а на их основе перестраиваются качества личности, характерные для предыдущего периода.

Ценностные ориентации:

- являются одним из основных компонентов мотивационно-ценностной направленности личности;
- связаны с развитием самосознания, осознания положения собственного «Я» в системе общественных отношений, тем самым выступают в качестве личностно-образующей системы;
- ценности являются высшим уровнем человеческих потребностей. Личные, индивидуальные потребности, становятся ценностями и регулируют поведение человека, соотносясь с общественной значимостью и осознаваясь личностью [7].

По мнению В.А. Якунина, Н.В. Нестеровой, становление будущего специалиста как высококвалифицированного специалиста, возможно лишь при сформированном мотивационно-ценностном отношении в его профессиональном становлении. Н.В. Нестерова, анализируя психологические особенности развития учебно-познавательной деятельности студентов, она разделяет весь период обучения на три этапа:

I этап (I курс) Характеризуется высокими уровневыми показателями профессиональных и учебных мотивов, управляющие учебной деятельностью. Вместе с тем они идеализированы, так как обусловлены пониманием их общественного смысла, а не личностного.

II этап (II, III курсы) Отличается общим снижением интенсивности всех мотивационных компонентов. Познавательные и профессиональные мотивы перестают управлять учебной деятельностью.

III этап (IV-V курсы) Характеризуется тем, что растет степень осознания и интеграции различных форм мотивов обучения [8].

Авторы занимающиеся изучением студенчества попытались выделить критерии типизации студентов. Так, В.Т. Лисовский и А.В. Дмитриев, помимо отношения к учебе, ввели такие основания, как научная и общественно-политическая активность, общая культура и коллективизм. В результате ими было выделено шесть типов студентов. Несмотря на полноту описания и легкости нахождения аналогов к выделенным типам среди студенчества, данная типизация оказывается ограниченной ситуацией обучения в ВУЗе и лишь условно может быть распространена по будущую деятельность. В этом отношении более предпочтительно выглядит типология студентов американского колледжа, полученная Д. Готлибом и Б. Ходкинсом. Ими выделены следующие типы становления в профессии:

Тип «W» (профессионалы). Они относятся к учебе как к инструменту подготовки к будущей профессии. Выполняют лишь столько домашних заданий и упражнений, сколько требуется для того, чтобы не остаться на второй год. По мнению большинства «профессионалов», основная причина того, что они учатся, - это получение профессиональной подготовки и образования. Тип «X» (нонконформисты). Эти студенты ищут в преподаваемых предметах, знания о жизни вообще на основе собственного выбора. Не выходят из библиотек. По их мнению, учебное заведение существует для того, чтобы удовлетворить их жажду знаний и любопытство к жизни.

Тип «У» (академики). Эти студенты приближаются к типу «Х» с той разницей, что академики тоже живут книгами, не отрываются от других форм общественной жизни. Они стараются выделиться, как можно лучше сдать экзамены.

Тип «Z» (студенческие деятели). Эти студенты большое внимание уделяют общественным формам жизни, чем самой науке.

Вполне вероятно, что общая направленность сложившейся структуры интересов данных типов сохраняются и в их дальнейшей деятельности.

Однако стремление авторов найти универсальное основание типологии, позволяющей как бы предугадать пути развития профессионала, особенно ярко проявляется в попытках определить уровни профессиональной направленности студентов [9].

Так, Э.Ф. Зеер выделяет следующие типы студентов по профессиональной направленности:

I тип – студенты с положительной профессиональной направленностью, которая представляет ситуацию соответствия личности выбранной профессии, что предполагает связь между доминирующих, ведущих мотивов с содержанием профессиональной деятельности.

II тип – студенты окончательно не определившиеся в своем выборе профессии. Для них приемлем компромисс между неопределением, иногда негативным отношением к профессии и продолжением обучения в ВУЗе, перспективой в дальнейшем работать по этой профессией.

III тип – студенты с негативным отношением к профессии. Мотивация их выбора обусловлена общественными ценностями высшего образования. Они имеют слабое представление о профессии. Здесь ведущий мотив выражает потребность не столько в самой деятельности, сколько в различных связанных с ней обстоятельствах [10].

Таким образом, как видно из последней типизации, студенты различаются своей мотивированностью к деятельности.

На наш взгляд использование игровых и интерактивных технологий создают на наш взгляд положительные моменты в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов:

- упражнения способствуют выработке эмоционально-ценностного отношения к будущей профессиональной деятельности, осознанию цели профессиональной подготовки при формировании их компетентности;

- стимулируют интерес к учебным занятиям и к проблемам, которые моделировались и разыгрывались;

- изменяют мотивацию студентов к обучению и самооценку собственной профессиональной компетентности;

- способствуют развитию инновационного и аналитического мышления и т.п. Именно такая организация работы способствует возникновению процессуального и результативного удовлетворения, дают непосредственный ситуативный эффект, вызывают эмоциональный отклик и заинтересованность других.

Таким образом, на основании проведенного анализа теоретических и эмпирических исследований можно сделать следующие выводы: Мотивационно-ценностная направленность личности на профессиональную деятельность является интегративной динамической системой, включающей профессиональные мотивы, интересы, цели, профессионально-ценностные ориентации, установки, убеждения, идеалы, обеспечивающие ее активность в профессиональном самоопределении и становлении, а также потребность в постоянном профессиональном самосовершенствовании. Изучение динамики мотивационно-ценностной направленности на будущую профессиональную деятельность возможно только на основе знания специфических особенностей профессии и понимания значимых мотивов и ценностных ориентаций, необходимых специалистам для успешного профессионального самоопределения и становления.

Список литературы:

1. Ковалев, А. Г. Психология личности. 3-е изд., переработ. и доп. - М., 2000. – 391 с.
2. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. - СПб: Питер, 1999. – 720 с.
3. Мясичев, В.Н. Психология отношений / под ред. А.А. Бодалева. – М.: Институт практической психологии, Воронеж: НПО МОДЭК, 1999. – 356 с.
4. Леонтьев, Д.А. Общее представление о мотивации // Психология в вузе. - 2004. - №1. - С.12-18.
5. Мерлин, В.С. Психология индивидуальности: Избранные психологические труды / В.С. Мерлин / под ред. Е.А. Климова. – М.: Издательство Московского психолого-социального института., 2005. - 288 с.

6. Божович, Л.И. Проблемы формирования личности: Под редакцией Д. И. Фельдштейна / Вступительная статья Д. И. Фельдштейна. 2-е изд. - М.: Издательство "Институт практической психологии", Воронеж: НПО "МОД-ЭК", 1997. - 352 с.
7. Вербицкий, А.А., Бакшаева Н.А. Развитие мотивации студентов в кон-текстном обучении. - М., 2000. – 200 с.
8. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. М., 1969 г.
9. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с. – («Gaudeamus»)

ӘӨЖ: 159.922

А.А. Молдажанова, А.К. Аманова, Г.Б. Ниязова
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті
Қазақстан, Астана қаласы

ҚҰНДЫЛЫҚТАР- МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНІҢ БІР БӨЛШЕГІ РЕТІНДЕГІ

Заманауи жағдайларда құзіреттілікті амалды енгізу жоғары білім беруді дамытудың кешенді бағдарламасын танытады. Жоғары мектептерде кәсіби даярлық жүргізу барысында кәсіби құзіреттілік қалыптасады. Кәсіби құзіреттілік кәсіби іс-әрекеттердің нақты жағдайларында білім, білік, дағды, тәжірибені жүзеге асыруға даярлығы мен қабілеті ретінде белгіленеді.

Профессионалдарды қалыптастыру процесі – бұл көпдеңгейлі күрделі процесс. Профессионалдың қалыптасуы әр алуан ұғымдармен нақтыланады. «Профессионализация» «кәсіби әлеуметтендіру» ұғымының синонимі болып табыла отырып, кәсіби қалыптасу барысында әлеуметтік реттегіш рөлін атап көрсетеді. «Кәсіби дамыту» мен «Кәсіби оқыту» ұғымы кәсібилендіру барысында индивидпен орын алатын өзгерістер сипаты үшін қолданылады: бірінші ұғым кәсіби қабілеттері мен мотивтерін, ал екіншісі – кәсіби тәжірибені сипаттайды. «Кәсіби тұлғаның жолы» ұғымы кәсіби қалыптасу процесінің тұлғалық мәнін, олардың адаммен басқарушылығын және нақты өмірдің мәнмәтініндегі іске қосылымдылығын атап өтеді. Интергралдық түсінік ретінде атаулы процестің барлық аспектілері ескеріледі, біз «кәсіби қалыптасу» түсінігіне бағдар жасайтын боламыз. [1, 127-б.].

Психологиядағы тұлғаның кәсіби қалыптасуы «мамандық таңдау, кәсіби білім беру және даярлық, кәсіби іс-әрекеттерді өнімді орындау барысындағы тұлғаны дамыту процесі» ретінде түсіндіріледі [2, 342-б.].

Маман-психологтың кәсіби тұлға болып қалыптасуының ерекшеліктерін анықтайтын көптеген маңызды сипаттамалар толығымен және жеке алғандағы кәсіби ұстанымы кәсіби психологиялық білім алу процессінде қалыптасып төселеді. Бұны А.И. Донцовтың, Г.Ю. Любимованың, О.Н. Родинаның зерттеулерінің нәтижелері айқынды дәлелдейді.

Психологиялық кәсіби білім беру мазмұнына тоқталайық. Кез-келген мамандық бойынша кәсіби даярлық мазмұны Мемлекеттік білім беру стандартымен белгіленеді. Осындай құжаттың болуы кәсіби білім беру процесін стандарттауға мүмкіндік береді, білім беру жүйесінің әр алуан кезеңдеріндегі сабақтастықты қамтамасыз етеді және кәсіби даярлық сапасының артуына ықпал жасайды.

Қазақстандағы кәсіби білім беру оқу орнына психологтарды дайындау бағдарламасы бойынша студенттерді оқытуды жүргізу құқығын беретін Білім беру министрлігінің лицензиясы бар жоғары оқу орындарында жүзеге асырылады. Мемлекеттік органдар мен білім беру ұйымдары психологтарды кәсіби даярлау мен қайта даярлаудағы жоғары деңгейін қалыптастырудың сәйкес өлшемдері мен талаптарын жасайды. Мемлекеттік аккредиттеу жоғары оқу орнына мемлекеттік үлгідегі диплом беру құқығын береді.

Университетте немесе институтта білім алу процесінде болашақ психолог–мамандық теориялық білім, практикалық машықтар мен дағдылар игереді, оның кәсіби бағдарлылығы, психолог мамандығының қолданылу саласы туралы түсінігі қалыптасады. Жоғары білім алу кезеңінде білім игеруден басқа студенттердің тұлғалық өсуі жалғасатын болады.

Психология саласындағы кәсіби даярлықтың көптеген мәселелерінің арасында көп жағдайларда мамандықтың бұдан әрі өміршеңдігі мен бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын өзара екі аспектіні ерекшелеуге болады. Бірінші аспекті көп жағдайларда психологиялық тәртіпті игерудің сәттілігі мен тиімділігін және маманның ғылыми психологиялық позициясының адекватты заманауи

талаптарын қалыптастырумен байланысты. Бұл жағдайда өзін психология ілімін меңгеруге арнаған ғана емес, сонымен қатар «адам-адам» саласында жұмысқа жарамды тұлғаларды алдын ала таңдау мәселелері туындайды.

Екінші аспекті дәл психологтың адамгершілік және рухани кескіндегі тұлғасын қалыптастыруға қатысты. Басым этикалық нормалар мен қағидаттарды қабылдау мен терең түсіну дәрежесі қалыптасады. Бұл психологиялық әсер объектісінің бірегейлілігі мен адамның ішкі әлеміне терең енгуге мүмкіндік беретін технологиялық тәсіл ерекшелігімен байланысты. Психолог адамның тұтас жан дүниесіне ұйымдастырылуымен, психологиясының тұтас көріністерімен өзгелерге қарағанда, барынша тығыз ұштастырылады. Адам көмегіне жүгінген жан дүниесіне ырықты немесе ырықсыз жақын келуі барынша сақ болуы тиіс және біреге өмірлік жолын дербес жасаудағы өзін табуына залал келтіріп алмауы тиіс. Кәсіби қызмет барысында байқалатын өзге адамның құндылығына бағытталу, кәсіби міндеттілік сезіміне алаңдау және өзінің кәсіби әрекеттеріне негізделген өзінің мүмкіндіктерін және жеке мәселелерін айналасындағы адамдарға өзіндік психологиялық әсер ету шаралары ретінде психологтың өзін өзі ұғынуын шиеленістіреді [4, 56-6.].

У.С. Родыгина I-IV курс аралығындағы студент-психологтардың кәсіби сәйкестілігінің параметрлерін дамытуды сипаттап көрсетеді. I-IV курс аралығындағы сынаққа түскендер дерегі салыстырмалы игілігі мен тұрақтылықты көрсетеді. Бірінші курс студентінің басқаларынан психологтың кәсіби сәйкестілігі болмауымен танылады. Бәрінен бұрын психологтың болашақ кәсібімен сәйкестілігі жеткілікті түрде формалды: «Егер мен психология факультетінде білім алатын болсам, онда міндетті түрде психолог болып шығамын». Екінші курс көтеріңкі рефлексиялы деңгейімен сипатталады. Мүмкін бұл мамандық таңдаумен және осы мәселе төңірегінде ойлану қажеттілігімен шартталады. Үшінші курс кәсіби оқытуға басқаларынан көтеріңкі мотивациясымен ерекшеленеді. Төртінші курс барлық зерттеу үстіндегі параметрлер бойынша орташа көрсеткіштерімен сипатталады. Алдыңғы позицияларынан біреуіне бірінші «материалды қамтамасыз етілген өмір» құндылық-мақсаты шығады.

Сонымен, кәсіби жоғары білім алу процесінде студент-психологтың тұлғалық-кәсіби қалыптасуымен аса маңызды трансформация орын алады. Құндылықты өзіндік кәсіби белгілеуімен қатар үшінші курстың аралығында алатын кәсіби білім мазмұнынан көтеріңкі сыншылдығы сияқты (оның жеткіліктілігі, фундаментальділігі, жүйелендірілгендігі, заманауилығы), студенттердің өзінің кәсіби жоспарын артық бағалауында да айқын дағдарыс орын алады. Оқытудың әр түрлі кезеңдеріндегі кәсіби позиция динамикасын зерттеу кәсіби позиция құрылымдық-динамикалы тұлғалық өзгермелі болып табылатындығы туралы ережеге негізделді және дамиды, кәсіби қалыптасу процесінде өзгерістерге төзеді.

Осы жағдайды тексеру үшін Семей қаласының Шәкірім атындағы мемлекеттік университетінде зерттеулер жүргіздік. Зерттеу әдістері. 1) Өзіндік қатынас сауалнамасы (В.В. Столин, С.Р. Пантелеев). 2) Шварц әдістемесі «тұлғаны құндылығын зерттеу», құндылықтың он типінің (билік, жетістік, гедонизм, ынталандыру, дербестік, әмбебаптық, мейірімділік, дәстүр, конформдылық, қауіпсіздік) мәндік өлшемдеріне арналған шкаланы танытады.

Сендіру деңгейіндегі бірінші курстықтар үшін келдесі құндылықтар аса маңызды болып табылады: мейірімділік, қауіпсіздік, дербестік. Тұлғаға аса көбірек ықпал ететін құндылықтар құрылымында басым орынды жақын адамдармен күнделікті өзара қарым-қатынастағы игілікке тоғыстырылған ақ ниеттілік, адалдық ерекше орынға ие.

Сонымен қатар шығармашылықта және зерттеу белсенділігінде, автономдылығында, тәуелсіздігінде, ал келесі жағынан өзі үшін де, басқа үшін де қауіпсіздіктегі ойлау мен әрекет әдістерін таңдау дербестігі маңызды. Осы құндылықтар өмірдің өтпелі кезеңімен, мектептегі оқу аяқталуымен, жоғары оқу орнындағы оқу әрекетінің басталуымен байланысты маңызды болып табылуы мүмкін. Маңызы жағынан төмендегілер қатарына мыналар кірді: құрмет, мәдениетте орын алған салттар мен идеяларға құрмет көрсету, оларды қабылдау және сақтау.

Осылайша, бірінші оқу жылындағы студент-психологтар нормативті идеалдар деңгейінде «мейірімділік» құндылығын басшылыққа алады. Аз дәрежеде «дәстүр» құндылығы, ал шынайы әлеуметтік мінезде «билік» құндылығы басшылық етеді. Жалпы алғанда, студенттердің бірінші кезекте шарттастырылған өзіндік қызығушылықтағы позитивті өзара қарым-қатынастары бар. Өзінің өмірінен орын алған оқиға үшін жауапкершілігін сыртқы факторларға таңуға бейім, алайда тұлғааралық қарым-қатынас үшін өзінің жауапкершілігін жолға қояды.

Кәсіби позицияның мазмұнды негізде екінші жыл білім алып жатқан студент-психологтар құндылықтар арасынан «мейірімділікті» басшылыққа алады. Бұдан өзге бірінші кезекте «жетістік» және «дербестік» құндылығы орын алады. Осылайша, жеке жетістік, әлеуметтік құзіреттілік көрінісі,

әлеуметтік мойындау, сонымен қатар ойлау мен әрекет әдістерін таңдау дербестігі уақыт өткен сайын маңызы арта түседі. Әлеуметтік мәртебе, бедел, басымдылық жетістігін өзіне енгізетін «билік» құндылығы ең аздау мәнге ие болып табылады.

Үшінші жыл білім алу үстіндегі студенттер құндылығының құрылымында «мейірімділік» құндылығы өз басымдылығын жалғастыра береді, «жетістік» құндылығы мәнді болып тұр, «дербестік» және «қауіпсіздік» құндылықтары көкейкесті болып қала береді. Бұл жерде «дәстүр» құндылығы екінші курс студенттеріне қарағанда, мәні арта түседі, алайда бұрынғыша құндылықтар бағдарының иерархиясында соңғы орынды иеленген.

Құндылық басымдылықтарының құрылымындағы елеулі өзгерістер төртінші жыл білім алушы студенттерден көрінеді. Бұл кезде «жетістік» құндылығының маңызы артады. Жеке жетістікке ұмтылу және әлеуметтік мақұлдауға ұмтылыс бірінші орынға қойылады. «дербестік», «өзін-өзі басқару», «өзін-өзі бақылау» сияқты құндылықтар Мәнді қалпында қала береді. Осы құндылықтарды бағалауда сынаққа түскендер жеткілікті түрде пікірлес болып келеді.

Студенттер үшін жақындарының игілігі өзінің құндылығын сақтап қала береді. «Гедонизм» құндылығы елеусіз позицияда екендігін атап өту қызықты, алайда ұсынылған іріктеуде мәндердің елеулі алшақтығы бар.

Шынайы әлеуметтік мінез-құлықта студент-психологтар үшін бірнеше басқа да құндылықты бағдарлар басым болып табылады

Бірінші жылы білім алуға келген студенттерде «мейірімділік», «дербестік» құндылықтарымен қатар «әмбебаптық» құндылығы көрініс алады. Осы құндылықтың мотивациялық негізі түсінік, шыдамдылық, барлық адамдардың игілігін қорғау болып табылады. Бұл бастапқы топты кеңейту кезінде өзінің ортасынан тыс қандай да бір адамдармен байланысқа түсуде қажет. Көрсетілген құндылықтардың ең бірінші жоспарына шығу жаңа шағын әлеуметтік топқа бірінші курстықтардың кіруімен, оқу іс-әрекетінің жаңа талаптарына бейімделуімен, жаңа позицияны құрылымдауымен байланысты болуы мүмкін. Өте аз дәрежеде «үкімет», «жетістік», тұтас әлеуметтік жүйе аясында басым позицияны сақтау құндылықтары көрініс алады.

Екінші жылы білім алған студенттер «мейірімділік» құндылығына ие болуды көрсетеді. Елеусіз қалғаны «дәстүр» құндылығы екен.

Үшінші жыл білім алып жатқан студенттердің құндылықтар құрылымында «мейірімділік» құндылығы басымдылық танытады, «жетістік» маңызды болып қалыптасады, «дербестік» және «қауіпсіздік» көкейкесті болып қала береді. Бұл жерде екінші жыл білім алу үстіндегі студенттерге қарағанда «дәстүр» құндылығы маңыздылау екендігін атап өткен жөн, алайда құндылықты бағдарлар иерархиясында соңғы орынға ие.

Студенттер сонымен қатар сонғы білім алған жылдарында «мейірімділік» құндылығын басшылыққа алады. «Гедонизм», «әмбебаптық», «дербестік» сияқты құндылықтар маңызды рөлге ие бола бастайды. Ләззат мен сезімдік рахат құндылықты бағдарқұрылымында алғашқы позициялардың біріне шығады. Жақын адамдардың игілігімен қатар нақты әлеуметтік мәнез-құлықта түсіну, шыдамдылық, барлық адамдар мен табиғат игілігін қорғау құндылығы құнды болып қалыптасады. Кіші дәрежедегі көкейкесті «дәстүрлер», «билік» құндылықтары сақтайды. Жеке басымдылықтар деңгейінде сынақталатындар арасында мына басымдылықтарды бағалауда пікірлес болып табылады: дербестік, мейірімділік, қарқындалу құндылықтары басымдылық танытады. Жаңашылдық, терең алаңдаушылығына ұмтылыс байқалады.

Сонымен, әр алуан білім алу кезеңдеріндегі студент-психологтардың кәсіби позициясының мазмұндық негізінде айырмашылықтар байқалады. Бірінші курстан төртінші курсқа өткен кезде, студент-психологтарда кәсіби позицияның мазмұндық негізінде өзгерістер орын алады.

Сендіру деңгейіндегі құндылықты бағдар құрылымындағы өзгеріске назар аудару керек. «Мейірімділік» сияқты құндылық білім алудың барлық кезеңдерінде басым құндылықтар санатына кіреді, алайда төменгі курстан жоғарыға жылжу барысында мәні төмендей түседі, ережеге сай, бірінші курс студенттері мұнда басымдылық танытады. Жоғары білім алған кездегі барлық кезеңдерде студенттің тұлғалылығына аса көп ықпал ететін құндылықтар қатарынан «дербестік» құндылығын атап өтуімізге болады. Бұл құндылық студенттердің бірінші курстан соңғы курсқа дейінгі аралығындағы есею кездерінде маңызы арта түседі. Студент-психологтардың құндылықтарының құрылымындағы маңыздылары арасынан «жетістік» құндылығын қадағалаймыз: жеке жетістігіне қол жеткізуі, әлеуметтік қолдау. «Жетістік» құндылығы рөлінің өсу тенденциясы студенттердің жоғары курстарға өту жолдарында жарқын көрініс алады. «Әмбебаптық» құндылығы екінші курс студенттерінде өзінің маңызын біршама жоғалтып алғанымен, IV курс студенттері үшін орны ерекше. «Қауіпсіздік», «конформдылық», «дәстүр», «ынталандыру» сияқты құндылықтар

бірінші курстар үшін аса жоғары орында. Ал «гедонизм» құндылығы екінші және үшінші курс студенттері үшін маңызды қалпынан таймайды.

Студент-психологтардың құндылық бағдарындағы жеке басымдылық деңгейінде өзгерістегі келесі тенденцияларды ерекшелеп аламыз.

Барлық курстардағы шынайы әлеуметтік мінез-құлықтағы студенттер үшін жақын адамдармен қарым-қатынас кезінде орындалатын «тілектестік», ойлау және мінез дербестігі болып табылады.

Студент-психологтар мәдениетте орын алған салт пен дәстүрді аса төменгі деңгейде сақтайды. Бұл факті жеке әлеуметтік зерттеуді талап ететін де болар. «Мейірімділік» құндылығы үшінші курс студенттерінде барынша жоғары мәніне қол жеткізе отырып, жоғары курстарға келгенде, маңызының төмендеу тенденциясы байқалады. «Түсіністік», «шыдамдылық», «игілік» құндылықтары ауқымды әлеуметтік жоспарда үшінші курста кейбір басымдықтарымен байқала отырып, бірінші курстағылардағы ең жоғарғы айқындылығымен, ал соңғы курсқа келгенде, төмендеуге жол салуымен ерекшеленеді. «Дербестік» құндылығы үшінші курс студенті үшін маңызы бұрынғыға қарағанда төмендей береді. Мұнда рахаттылық, сезімдік ләззат және билік құндылықтары білім алудың басқа кезеңдерімен салыстырғанда, басым дәрежеде айқын көрініс табады.

Қорытындылай келе, студенттердегі құндылық бағдарының құрылымы үнемі қозғалыс үстінде екендігіне және педагогтік ықпалы арқылы өзгеруінің мүмкіндігіне назар аударған жөн. Осыған байланысты білім беру саласындағы мамандарға қажетті құндылықты бағдарды құрылымдауды қамтамасыз ететін жоғары оқу орындарының педагогтік ұжымының жүйелі де, келісімді жұмыстары өте қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Толеубекова, Р.К. Профессионально-личностное развитие студентов педагогов-психологов в процессе обучения в вузе / Р.К. Толеубекова, Г.С. Турсунгожинова, А.К. Аманова // Сборник статей Международной научно-практической конференции. – Уфа, 2015. – С. 127–130.
2. Климов, Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – Ростов н/Д.: Ремикс, 1996. – 512 с.
3. Лукина, В.С. Исследование мотивации профессионального развития / В.С. Лукина // Вопросы психологии. – 2004. – № 5. – С. 25–32.
4. Зеер, Э.Ф. Психология профессионального образования / Э.Ф. Зеер. – М.: Изд-во МПСИ, 2005. – 216 с.
5. Архангельский, С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский. – М.: Высшая школа, 1978. – 328 с.
6. Брушлинский, А.В. Проблемы психологии субъекта/ А.В. Брушлинский. – М., 1994. – 109 с.
7. Бодров, В.А. Психология профессиональной пригодности/ В.А. Бодров. – М.: ПЕРСЭ, 2001. – 511 с.

ӘӨЖ: 167.15

Л.Ж. Муканбаева, А.М. Адамбаева
«№47 жалпы орта білім беретін мектеп»
Қазақстан, Семей қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазіргі психологтар мен педагогтардың жинақтаған тәжірибелері негізінен оқытуды тиімді ұйымдастыру арқылы оқушылардың зейінін қабылдауын, қызығушылығын арттыруға болады. Сонымен бірге олардың оқу қызметі, ой еңбегі де дамиды. Оқыту үрдісінде оқушылар тек білім алып қана қоймайды, олардың дағдысы, іскерлігі қалыптасады, дүниетанымы кеңейеді. Оқыту барысында балалардың жеке және жас ерекшеліктері, қабілеті ескеріледі, бұл балалардың дамуына әсер етеді. Әр жастағы оқушының даму ерекшеліктеріне сай келетін оқыту мен тәрбиенің тиімді жолдарын таба білу, оқу материалдарын дамудың құралы ету - мұғалімнің ең басты міндеті. Ол үшін баланың таным үрдісін, қабілетін, дұрыс бағалауды, оқу-тәрбие үрдісінде кездесетін қиыншылықтарды жеңе білуіне көмек көрсетуде, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруда оқушының белсенділігін қолдап отыру қажет [1]. Кейінгі жылдары жиі пайдаланылып келе жатқан жаңа ұғымдардың бірі- инновация.

Инновацияны жете түсініп, инновациялық әдіс-тәсілдерді мектеп өміріне кеңінен енгізу жас ұрпақтың санала да сапалы білім алуының бірден – бір шарты болып табылады.

«Инновация» -бұл нақты қойылған мақсатқа жетуде ойға алынған жаңа нәтиже. Оқу мақсатының жүйесінде берілген мақсаттың негізгі категорияларын пайдалана отырып, мұғалім өз еңбектерінің нәтижесі туралы ақпарат алуға мүмкіндік алады. Демек, мақсат пен нәтиже- жаңалыққа бет бұрудың кілті [2].

Инновациялық үрдістің негізі – жаңалықтарды қалыптастыру, қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Кез-келген жаңа әдіс жекелік, сондай-ақ уақытша жоспарға жатады. Бұл яғни, бір мұғалім үшін табылған жаңа әдіс, жаңалық, басқа мұғалім үшін өтілген материал тәрізді. Инновацияны «жаңашыл», «жаңа әдіс», «өзгеріс», «әдістеме», «жаңашылдық», ал инновациялық үрдісті «жаңа әдістеме құралы» деп қарауға болады. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын сауатты меңгермейінше, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Инновациялық педагогикалық технологияларын шығармашылық қабілеттерін арттыруға өз үлесін қосады [3]. Қазіргі заман талабы - әрбір оқушыға саналы да терең білімнің берілуін талап етеді. Оқытудың екі түрлі мағынада қарауға болады. Біріншісі – оқу орнында арнайы пәндерді оқыту. Екіншісі – өмірді оқыту, өмірге үйрету. Тәрбиелеу мен оқыту – егіз ұғым. Оқыта отырып тәрбиелейміз, тәрбиелей отырып оқытамыз. Оқыту тәрбиеге қарағанда нақтылау. Оқыту үйрету арқылы іске асады. Оқыту – тәрбиенің интеллектуалды түрі. Оқытудың инновациялық технология бойынша әдістемелік жүйесі, осы мақсатта сапалы нәтижеге жеткізуге мүмкіндік беретін танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнын, белгілі деңгейде белсенділігін көздейді. Осы екі үрдістің өзара сапалы нәтижесінде оқушының өз ісіне сенімділігін, жауапкершілік сезімін, шығармашылық қабілеттілігін қалыптастыру мақсатын жүзеге асыруға жағдай туғызатын оқытудың инновациялық негізгі түрлері анықталады [4].

Жаңа технологияның мақсаты: балаға ізгілік тұрғысынан қарау, оқыту мен тәрбиенің бірлігі, баланаң танымдық күшін қалыптастыру және дамыту, баланың өз бетімен әрекеттену әдістерін меңгерту, өзін-бағыттау, баланың танымдылық және шығармашылық икемділігін дамыту болып табылады.

Оқыту технологияларының қайсысын болмасын пайдалану жеңіл іс емес, ол оқытушыдан білімділікті, іскерлікті, еңбекқорлықты, шығармашылықты, құнттылықты, жаңашылдықты және мол дайындықты қажет етеді. Жас жеткіншектерге бүгінгі күн талабына сай білім мен тәрбие беру ісі педагогикалық мамандарға үлкен жүк артады. «Тәлім-тәрбие мен оқыту ісінің нәтижесі әрекеттерден гөрі мұғалімдерге көбірек тәуелді» - деген Ы. Алтынсариннің көрегендікпен айтқан пікірінің қазіргі уақытта да маңызды болып отырғаны да осының айғағы. Білім беру жүйесінде болып жатқан түбегейлі өзгерістер оқыту үрдісін озық технологиялармен қамтып жетілдіруді талап етеді. Осы тұрғыда оқытудың жаңа технологияларын жете меңгеріп, оны оқушылардың психологиялық жас ерекшеліктеріне орай орынды қолданудың мәні ерекше.

Ғалымдардың пікірінше, бастауыш мектептің алдындағы шешімін күтіп тұрған басты мәселелер: оқушыны оқу әрекетіне қалыптастыру, олардың оқуға ынтасын ояту, қызығушылын, белсенділігін арттыру жалпы жеке тұлғаның дамуына бағыт-бағдар беру. Егер әр ұстаз бала бойындағы жалпыадамзаттық құндылықтардың қалыптасуына көңіл бөле отырып, оның рухани-адамгершілігін дамыта оқытуды басты назарда ұстаса, бүгінгі қоғамда қажеттілігін қанағаттандыратын ауқымды шаралар жүзеге асырылады. Нәтижесінде жан-жақты жетілген, қоршаған ортаның қадір-қасиетін бағалай алатын парасатты, көрген – білгенді бағамдай алатын зерделі, зерек тұлға қалыптасады. Мұғалім белгілі бір әдіс-тәсілдерді, жаттығу түрін қолдану нәтижесінде қандай қабілеттерінің дамытынын немесе оқу барысында қандай дағдыға үйрету керектігін, алдына мақсат қоюда неге сүйенуі керектігін және оларды психологиялық ерекшеліктеріне негіздеу керек екенін танып біледі [5]. Өмір талабы бойынша оқушы қазіргі кездегі сабақта қонақ болып отырмай, оның негізгі кейіпкері болу керек. Осыған қарай нәтижеге жеткізсе, әр технология тиімді. Оқу үрдісіннің тиімділігін арттыру жолдарын іздестіру мақсатымен өз басым жеке технологиялармен танысып, оларды оқып, үйренуге бет бұрдық. Оқыту үрдісін жаңаша ұйымдастыру мұғалімнің оқушының өзін-өзі дамытуына қолайлы жағдай жасай отырып, оның шығармашылығының өздігінен іс-әрекет ету даралық қабілеттерінің артуына себін тигізеді. Мұндай жаңа технологияларды пайдаланып оқыту барысында оқытушыға қойылатын негізгі талап оқушының берген жауабын түзету, берілген тапсырманы орындау жолдарын көрсету, оқушыға өз ойын рет-ретімен толық жеткізуді үйрету болып табылады. Балаға өз ойын қысылмастан айтуға мүмкіндік

беру, оған пікір еркіндігін сездіру оқушының сол сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар сабақ барысында техникалық жабдықтарға, көрнекіліктерге жүгіну оқытушыға уақытты үнемдеуге, аз уақыттың ішінде бірнеше оқушының білімін бағалауға, бағдарламадағы материалды қай дәрежеде меңгергенін айқындауға мүмкіндік береді, бұл оқушының білім деңгейін қадағалаудың ең тиімді тәсілі. Себебі, оқушының білімін тексеру, оның мүмкіндіктерін айқындау – оқыту кезеңінің ең маңызды бөлігі [6].

Ақпараттық инновациялық технология – білім сапасын арттыру кепілі.

Білім беру үрдісінде жаңа технологияларды қолдану. Білім саласындағы міндеттерді жүзеге асыру үшін, мектеп ұжымында әр мұғалім күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен өзгерістерді сабақтарында енгізіп отырады. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше жан-жақты сауатты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік және көптеген адами қабілеттің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Оқыту мен тәрбиелеуге тың әдіс-тәсілдер енгізілді. Нәтижесінде тұтас педагогикалық үрдістер өзгертіліп, білім берудің тиімді деп танылған жаңа технологиялары дүниеге келеді. Кез-келген оқыту технологиясы мұғалімнен терең теориялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік білімді, үлкен педагогикалық шеберлікті, шәкірттердің жан дүниесіне терең үңіліп, оны ұғына білуді талап етеді. Сондықтан оқушының рухани өсуіне жағдай туғыза алатын, жаңалықтарды қабылдауға даяр, өз әрекетіне өзгеріс енгізе алатын педагогтар ғана бүгінгі қоғамның мүддесі мен әр баланың үрдісінен шыға алады. Ойы жүйрік, ақылы жетік, бәсекеге қабілетті, өзгерістерге бейім, жеке тұлғаны тек қана педагог қалыптастыра алады. Бастауыш сынып мұғалімі үшін оқушы жазылмаған тақта секілді таза, пәк. Бастауыш сыныпта оқытудың негізгі міндеті-баланың жеке басының жан-жақты қалыптасуын қамтамасыз ету, оның қабілеттерін анықтау мен дамыту, білімдерін ашу, дұрыс түсінік қалыптастыру. Білім берудің түрлі тәсілдері әртүрлі білім жетілдіру курстарында оқытылып отырады. Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінің педагогтарын Кембридж университетінің білім берудегі тәсілдерін үш деңгейлі курс арқылы жалпай оқыту қолға алынған. Осы оқу жылының сәуір айында үш айлық үшінші деңгейдегі оқыту басталып маусым айында аяқталған болатын. Курс екі тілде оқытылып әр облыстарда және Астана қаласы бойынша арнайы дайындалған тренерлер дәрістер жүргізді. Білім берудің кешенді міндеттерін және мұғалімнің әртүрлі жағдайларда жұмыс істейтіндігін ескерсек, тиімділік деген сөзге аса мән беріп сол курста негізге алынған жеті модуль туралы қысқаша тоқталайын.

1. Білім беру менбілім алудағы жаңа тәсілдер. Білім беру – жекелеген құбылыс немесе дағды емес, ол оқушылардың оқуға қабілетін жақсартуға мүмкіндік беретін педагогикалық тетіктердің біртұтас кешені деп айқындалған. Бағдарлама жалпы алғанда әлемдік дәрежеге жету мақсатын көздей отырып, жаңаша қырда қолданылатын технологияларды тиімді пайдалану.

2. Сыни тұрғыдан ойлауға оқыту. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз - ой қозғай отырып, оқушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естіген, білгенін талдап, салыстырып, реттеп, сұрыптап, жүйелеп, білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп, тұжырым жасауға бағыттау. Өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау.

3. Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау. Бағалау – одан арғы білім туралы шешімді қабылдау мақсатымен оқытудың нәтижелерін жүйелі түрде жиынтықтауға бағытталған қызметті белгілеу үшін қолданылатын термин. Мұғалімдер мен оқушылар өздерінің қандай мақсатқа жететіндерінің өлшемдерін түсіну. Осыған байланысты бағдарлама критерийлі бағалау тәсілдерін қарастырады.

4. Оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды АКТ пайдалану. Оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану қоғамдағы өзгерісті танып білуге және оларды тез қабылдауда мол мүмкіндік береді. Жоспарланған сабақты тиімді өткізуге көмектеседі, оқушының ой өрісінің дамуына, зерттеулік жұмыстар жүргізуіне ықпал етеді. Бағдарлама соңында мұғалімдер ақпараттық-коммуникациялық технологияларды сенімді және сыни тұрғыдан пайдаланушыларға айналады.

5. Талантты және дарынды балаларды оқыту. Талантты және дарынды оқушыларға білім беруді дамытудың инклюзивті тәсілі негізінде осындай балаларды анықтау туралы ой-пікірлер мен зерттеулер жасау. Оқушылардың қабілеттерін дер кезінде анықтай білген ұстаз болашақ талантты да тани біледі.

6. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және оқу белгілі бір шақтық кезеңге тән анатомиялық-физиологиялық және психологиялық ерекшеліктерді әдетте жас ерекшеліктері деп атайды. Сондықтан педагогика және психология балалардың жас ерекшеліктеріндегі ширақтықты,

өзгерімпаздықты айқындайды, тәрбиеленушінің және қоршаған ортамен жасайтын қарым-қатынастар жүйесіне тәуелді болатынын атап көрсетеді. Сол себепті бастауыш сынып оқушыларына сергіту сәтін жүргізуде жас ерекшеліктерді ескеріп отырып орындату қажет.

7. Білім беруді басқару және көшбасшылық. Аталған модуль білім берудің кез келген жүйесіндегі тұрақты даму мен өзгерістердің сырттан енгізілуі мүмкін емес, олар нақты сыныптардағы мұғалімдердің тәжірибесі мен түсініктеріндегі өзгерістерден бастау алу керек деген тұжырымға саяды. Қандай жағдай болмасын, өзіңіздің өмірлік ұстанымыңызды таңдай білу, адамдық көшбасшылыққа негізделеді. Олай болса, бағдарламаның негізгі идеясы сыни тұрғыдан бағалау, өзгерту және тәжірибе мен білім саясатын қайта бағалау мұғалімдер бастамасымен барлық деңгейлерде өзгерістердің іске асырылатыны негізделеді. Мектеп жұмысының бағдарламасына балаларға көшбасшы болуға үйрететін тренингтер, рөлдік ойындар кіреді.

Осы модульдерді тиімді пайдалану арқылы құзыретті мұғалім өз тәжірибесін жетілдіре түспек [5]. Құзыретті мұғалімнің міндеті оқушының жеке тұлғалық ерекшелігіне мән беру. Құзырлы білім беруде ұстанатын факторы оқушының өздігінен білімнің мәнін меңгеруі және бағалай білуі. Бағдарлама нәтижесінде - тәуелсіз, ғылымға қызығушылығы оянған, білім алуға бейім, сенімді, жауапты, сын тұрғысынан ойлай алатын, өзгелермен еркін тіл табысатын, сандық технологияларда құзыреттілігін көрсететін оқушылар дайындалады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Занков Л., Эльконин Д., Давыдов В., Репкин В., Левин В. Дамыта отырып оқыту әдістемесі
2. Әбенбаев С., Ахметова Г., Әбенбаева И. Дәстүрлі емес сабақ турасында //Мектептегі шетел тілі. – 2003. - №2. - 11-16 б.
3. Қуанбаева Б. Оқытудың педагогикалық жүйесін технологиялық негізде жетілдірудің дидактикалық шарттары: дисс. Пед. ғыл.канд. – Алматы, 2005. –137 б.
4. Селевко Г.К. Современные технологии в образовании. – М., 1998.
5. Таубаева Ш.Т. Оқытуың қазіргі технологиялары //Бастауыш мектеп. - 1999. - №4. - 5-12 б.

ӘӨЖ: 60:001.92

Қ.Қ. Мұқанова, А. Мухтарова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан Семей қ.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ЖОБАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Қазіргі таңда, елімізде білім беру саласында түрлі реформалар жүргізіліп, әлемдік білім беру кеңістігіне аяқ басудамыз. Заманның талабы қоғамға қажетті білімді жастар болғандықтан, сол жастарды озық әдістермен оқыту барша ұстаздардың басты назарында. Бұл жайында: Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу», - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыта түсуді мақсат етеді [1]. Аталған мәселелерді шешу үшін әр мұғалім инновациялық технологияларды жетік меңгеруі шарт.

Жалпы алғанда оқытудың жаңа технологиясының түрлері көп. Мысалы, Д.Б. Эльконин мен В.В. Давыдовтың «Дамыта оқыту технологиясы», П.И. Третьяков, К. Вазина, М.М. Жанпейісованың «Модульдік оқыту технологиясы», В. Дьяченконың «Жобалап оқыту технологиясы» және т.б.

XXI ғасырда білім беру жүйесін жаңартудың басым бағыттары мектеп білімін жетілдіру, жаңарту болып есептеледі. Негізгі мақсаты оқушылардың өз бетінше білімге деген құлшынысын қалыптастырып, оны іс жүзінде қолдана білуге үйрету. Дамыған заманымызда оқушылардың зерттеу жұмыстарын жүргізіп, жоба жасауға үйренуі де кезек күттірмейтін мәселелердің бірі. Сондықтан да жобалап оқыту технологиясының тиімділігі күн санап артуда.

Білімалушылардың ғылыми-зерттеу қызметін тиімді ұйымдастырып, ғылыми-ізденушілік жұмыстарға бағыт беретін жаңа оқыту әдістерінің бірі ретінде жобалап оқыту әдісін көрсетуге болады.

Жобалап оқыту әдісі - білімалушының жеке тұлғалық қабілеттерін заманауи талаптарға сай дамытуға, шығармашылық, танымдық қабілеттерін жан-жақты жетілдіруге жол ашатын жаңа оқыту түрінің бірі. Жобалап оқыту әдісі арқылы оқу үрдісін ұйымдастыру қазіргі "Жаңа мектеп" алдындағы

міндеттер мен мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Бірақ кез келген оқыту әдісінің жемісті болуы оқытушылардың жаңа технологияны қолдана алу дайындығы мен ынтасына, ең бастысы, оқу мекемесінің материалдық-техникалық жабдықталуына тікелей байланысты болатынын естен шығармауымыз керек.

Жобалап оқыту әдісін жеке тұлғаға бағытталған даралап оқыту формасына да, ұжымдық оқыту формасына да жатқызуға болады. Жобалап оқыту әдісі оқытудың екі формасын да іске асыруға мүмкіндік береді. Өйткені жоба жұмысын білімалушы жеке өзі орындауы да немесе топпен орындауы да мүмкін. Даралық сипатта орындалатын жоба жұмысының өзіндік айырмашылықтары бар. Жоба жұмысы орындалу мерзіміне қарай қысқа мерзімді (2-3 сабақтық, 2-3 апталық) және ұзақ мерзімді (тоқсандық немесе жылдық) болуы мүмкін. Ал мазмұндық сипаты жағынан ғылыми-ізденіс және қолданбалы-практикалық болып екіге бөлінеді. Көпшілік жағдайда ғылыми-ізденіс жобалары ұзақ мерзімге жоспарланса, қолданбалы-практикалық жобалар қысқа мерзімде орындалады. Жобаның қандай түрінде болсын зерттеушілік пен шығармашылық басты орын алады. Шығармашылық жұмыстар білімалушылардың өз беттерімен іздену, зерттеу, қорытынды жасау іс-әрекетіне түрткі жасай отырып, оларды ғылыми ізденіске жетелейді. Ғылыми-ізденіс жобаларының түрлеріне зерттеу, шығармашылық, пәнаралық, т.б. жобалар жатады.

Жобалап оқыту әдісі білімалушылардың ойлау қабілеттерін белсендіруге жеке тұлғаның өзін-өзі шығармашылық тұрғыда жетілдіруге, алған білімдерін іс-тәжірибеде, өмірде қолдана білуге бағытталған. Кез келген жоба нақты бір мәселенің шешімін білімалушының өз бетімен шешуіне негізделген іс-әрекеттер жүйесі. Сондай-ақ, жобалап оқыту әдісі арқылы білімалушылардың сөйлеу тілін, көркем сөйлеу мәдениетін жетілдіруге, көркем ойлауын дамытуға болады.

Жобалап оқыту технологиясы өткен ғасырда АҚШ-та дүниеге келген. Оны проблема әдісі деп атаған америка педагогі Дж. Дьюи мен оқушысы У.Х. Килпатрик ойлап тапты. Колумбия университетінің жанындағы мұғалімдер колледжінің профессоры Уильям Херд Килпатриктің айтуынша, балаларды өз жұмысының жемісін көруге ынталандыру арқылы үлкен өмірге дайындау - бұл технологияның негізі. «Өзіне көйлек тігіп киген бойжеткенді мысалға алайық. Егер ол кейін өзі киетін көйлегі үшін жанын аямай, ерінбей, аса қызығушылықпен көйлек үлгісін өзі ойлап тауып, өз бетімен өлшеп, пішіп, тігіп кесе, бұл мысал жобалау технологиясының нағыз типтік үлгісі», деген екен Килпатрик [2].

Жобалап оқыту ағылшын тілінен аударғанда «cooperative learning» - бірге үйрену деген мағынаны білдіреді. Ал түсіндірме сөздікте оған мынадай анықтама берілген: Жобалап оқыту технологиясы- оқушылардың жоспарлау және күрделене беретін тапсырмаларды орындау арқылы меңгеретін білім [3]. Аталған технология бойынша, оқушыға өмірден алынған проблема қажет және оны шешу үшін өзінің алған білімін пайдалануы міндетті. Ал мұғалім өз кезегінде оқушыға ақпарат көздеріне байланысты бағыт-бағдар бере отырып, ұсынылған проблемаға оқушының қызығушылығын оятып, жоба жасауға жетелейді. Жоба орындауда оқушыға қойылатын жалғыз талап - өз ынтасымен, өз қызығушылығымен жобаны мерзімінде аяқтау. Жобаның тиімділігі оқушыны ізденімпаздыққа, тапқырлыққа, жауапкершілікті сезінуге, топпен жұмыс жасауға үйрету. Бұл өз кезегінде бізге жан-жақты дамыған, кез келген кедергілерден сүрінбейтін, қоғамда адаспай өз орнын таба алатын, интелектуалды ой-өрісі кең дамыған азаматтарды дайындап береді.

Жобалау технологиясы мерзіміне, көлеміне, типіне, қатысушы санына байланысты бірнеше түрлерге топтастырылады. Қазақ тілі сабақтарында осы технология аясында доклад, реферат, слайд, видеофильм, шағын қойылымдар, көрме ұйымдастыруға болады. Бұл тапсырмаларды әр оқушының қабілетіне қарап мұғалім өзі бөліп береді. Жоба тақырыптың өзектілігіне қарай бір екі сабақтық не апталық, айлық тіпті тоқсандық және жылдық мерзімде орындалады. Ең бастысы жоба тапсырмаларын беруде оқушылардың жас ерекшелігі міндетті түрде ескеріледі. Қазақ тілі сабақтарында жоба жұмысын жасату тиімді болып есептеледі. Мысалы үшін, бүгінгі таңдағы өзекті-тақырыптардың бірі - әлеуметтік желілер. Осыған орай 7-9 сыныптардың оқушыларына «Әлеуметтік желілердегі тілдік қолданыстар, тілдік ерекшелік, тіл тазалығы» т.б. сынды тақырыптарды ұсыну дұрыс секілді. Ал төменгі буын оқушыларына «Қазақ мультфильмдеріндегі этнографизм элементтері» тақырыбы аясында жоба жасауға болады. Жоғарғы сынып оқушыларына өздері болашақта таңдағалы отырған мамандықтары бойынша неологизм сөздерден «Терминологиялық сөздік құрастыру» тапсырмасы сәйкес келеді.

Сонымен егер де оқушы жоба тақырыбын дұрыс таңдай алып, оны өз деңгейінде орындап жатса, болашақта, ғылымда жаңалық ашар тұлғалардың бар екеніне кәміл сенуге болады. Оған дәлел ретінде жаһандану заманында, техникалардың тілін жетік меңгерген жапондықтар осы технологияны білім беру жүйелеріне әлдеқашан енгізгеніне қарап айтуымызға болады. Конфуцийдің «Естігенімді-

ұмытамын, көргенімді-есте сақтаймын, өзім істегенді меңгеремін» деген қанатты сөзі жобалап оқыту технологиясының негізі деп айтсақ та қателеспесіміз анық.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.// Қ.М., 2/6 шілде, 1999.
2. Килпатрик У.Х. «Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе» (1928) /Спец.прилож. к журналу «Лицейское и гимназическое образование», вып. четвертый, 2003. - С. 26-6.
3. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: «Сөздік-Словарь», 2005. - С. 469-45

ӘӨЖ: 60:001.92

Қ.Қ. Мұқанова, Серік Берікбол

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан Семей қ.

ОРТА МЕКТЕПТЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН КОМПЬЮТЕРМЕН ОҚИТУ

Жастардың интеллектуалды потенциалының деңгейі еліміздің экономикалық, әлеуметтік, саяси дамуының ең маңызды факторларының бірі болып табылады. Ол әрине білім сапасымен тікелей байланысты.

Соңғы жылдары қоғамдық және әлеуметтік өмірде болып жатқан елеулі өзгерістер, барлық саладағы еңбек жағдайының түбегейлі өзгеруі, ғылыми-техникалық ақпараттар ағынының бұрын-соңды болып көрмеген қарқыны, басқа да саяси-әлеуметтік жағдайлар білім беру саласының алдына көптеген жаңа міндеттер қойып отыр. Сондай-ақ, ғылым мен техниканың даму қарқыны, адамзат баласының талап-талғамының өсуі, электронды есептеуіш құралдарының күнделікті өмірімізде кең көлемде қолданылуы ағарту саласында жаңа технологиялық әдістерді енгізуге ықпал ете отырып, оқу үрдісіне үлкен өзгерістер енгізуді, оқыту әдістемесін жетілдіре түсуді көздейді.

Бүгінгі таңда мультимедиялық үйретуші бағдарламалар, электрондық оқулықтар білімді ақпараттандырудың негізгі факторларының бірі болып саналады.

Мемлекеттік тілді жан-жақты меңгертуде ақпараттық технологиялардың мүмкіндігін тиімді қолдана білу, сабақ жүргізудің жаңа оқыту әдістерін әзірлеу қазіргі кезеңде ең өзекті мәселелердің бірі.

Оқыту технологиялары оқу процесіне, сабақ түріне байланысты жан-жақты: проблемалық оқыту, ойын арқылы оқыту, тірек сигнал арқылы оқыту, компьютерлік оқыту, электронды оқыту, коммуникативтік технологиялар, инновациялық оқыту, жаңа технологиялар бойынша оқыту.

Сұрыпталған жаңа педагогикалық технологиялардың әрқайсысы – білім стандартында көзделген оқыту нәтижелеріне қол жеткізу жолындағы мақсат, мазмұн, әдістер мен құралдардың біртұтас қызметін ұсынатын оқыту технологиялары.

Компьютерлік оқыту технологиясы жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуға, өздігінен шығармашылықпен жұмыс істей білу қабілетін және қызмет барысындағы іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған, қазақ тілін үйретуде алға қойған мақсатқа жетудің тиімділігін, нәтижелілігін қамтамасыз етуді көздейтін, берілген тілдік материалды жедел әрі сапалы меңгертуге бағытталады.

Компьютердің білім беру үдерісінде кеңінен қолданыла бастауына байланысты «Оқытудың жаңа ақпараттық технологиясы», «ақпараттық технология» деген терминдер пайда болды.

Жалпы сабақ барысында компьютерлік технологияны қолданудың ерекшеліктерін қарастыру үшін, алдымен оның негізгі міндеттерін анықтап алған жөн. Ол үшін:

1 Жаңа ақпараттық оқыту технологиялары ұғымын айқындау қажет;

2 Ақпараттық технологияларды білім беруде қолдану және оны енгізу ұстанымдарын нақтылау қажет;

3 Сабақта ақпараттық технологияларды қолданудың тиімді әдіс-тәсілдерін анықтау қажет.

1 Егер оқыту дегеніміз оқушыға тиісті ақпаратты жеткізу деген қағиданы ескерсек, онда В.Н. Глушковтың анықтамасы бойынша (ақпараттық технология – ақпаратты өңдеумен байланысты үрдіс), ақпараттық технология білім беруде үнемі қолданылып келе жатыр деген қорытынды жасауға болады. Сонымен бірге, әрбір педагогикалық технология ақпаратты оқушыға қалай тиімді жеткізу мәселесін қарастыратынын ескерсек, кез келген педагогикалық технология ақпараттық бола алады.

Демек, ақпараттық оқыту технологиялары білім беруде кеңінен қолданыла бастағаннан бұрынырақ пайда болған.

Ақпараттық технология мәселесін зерттеп жүрген В.М. Монахов, А.А. Кузнецов, В.В. Папов, В. Гузеев сияқты көптеген ғалымдардың тұжырымдарын талдай келе, Н.В. Апатов ақпараттық технологияның төмендегі түрлерін көрсетеді:

1. Компьютерлік оқыту жүйелері (оқыту машиналары, бағдарламалы оқыту)
2. Оқыту құралдары (ЛОГО, гипермәтін, мультимедиа, микромир)
3. Инструменталді жүйелер (мәліметтер базасы, бағдарламалау, авторлық жүйелер, топтық оқыту құралдары)

Көріп отырғанымыздай, жаңа ақпараттық технологиялар – техникалық және бағдарламалық қамтамасыз етілген компьютерлер.

Ал ғалым Е.В.Кудрявцеваның тұжырымын ескерсек, төмендегі қағидалар іске асқан жағдайда ғана ақпараттық технолгия жөнінде сөз қозғауға болады:

- педагогикалық технологияның негізгі ұстанымдарына негізделуі керек (алдын ала жобалау, тұтастық, мақсат айқындығы);
- дидактикада шешімін таппаған теориялық немес практикалық міндеттердің шешімін табу қажет;
- ақпаратты қабылдап, жеткізу құралы компьютер болуы тиіс.

Бұл жерде де басты құрал – компьютер екенін көруге болады. Сондай-ақ, Г.А.Боровский мен В.Л. Извозчиковтер де жаңа ақпараттық технологияларды білім беру үрдісінде оқытудың жаңа электрондық құралдарын, соның ішінде, компьютерді пайдаланумен байланыстырады. Мұндай көзқарасы басқа да көптеген ғалымдар қолдайды. Сондықтан «жаңа ақпараттық технология» терминін қысқартып «компьютерлік технология» деп те атайды.

Компьютерлік технология оқытушылардың оқыту әдістері мен оқу үдерісін ұйымдастыру түрлерін түбегейлі өзгертуге, оқу үдерісін үнемі жаңартып отыруға, оқытушылар мен үйренушілерге өзіндік және бірлесіп шығармашылық жұмыс істеулеріне мүмкіндік береді.

Қазақ тілі сабағында компьютерді қолдану мәтіндер мен ақпараттарды білуге жол ашады. Тыңдаушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдысын және олардың танымдық белсенділігін арттырады. Орфографиялық, лексикалық дағдыларын қалыптастырады. Компьютер әсіресе, тіл үйренушілердің әр түрлі тілдік жаттығу жұмыстарын орындау кезінде одан көп көмегін тигізеді. Негізінен мына әдіс-тәсілдер қолданылады:

- 1) Сұрақ-жауап диалогы, тапсырманың мәні компьютердің сұрағына тура жауап беру; сұрақ құрастыру үшін негізгі тілдік мәтін пайдаланылады.
- 2) Таңдап алынған жауаптар диалогы. Жауап беруші ұсынылған жауаптар тізбегінен өз жауабын таңдайды.
- 3) Бос орынды толтыруға арналған жаттығулар.
- 4) Сөздікті қаншалықты меңгергендігін бақылауға арналған жаттығулар: компьютер аударуды керек ететін сөздер тізімін ұсынады; орысша-қазақша жазылған сөздер ұсынылады. Олардың ішінен дұрыс эквиваленттерін тауып, жұп құрау қажет.

Компьютер интерактивті оқытудың жоғарғы сатысын қамтамасыз етеді. Бұл жаттығу жасау барысында оқушының іс-әрекеті компьютердің үнемі әрі тез реакциясы арқылы жүзеге асады. Оқушылар жұмыс қарқынын өздері белгілейтін болғандықтан, компьютерлік оқу өз бетімен оқудың принциптеріне толық жауап береді.

Компьютерге үйретуші техника ретінде қарау, оны қазақ тілін үйрету үшін пайдалану мүмкіндігі оқыту үдерісін өзгертті және оқыту әдістемесіне түбегейлі түрде әсер етті. Психологтардың пайымдауынша, сабақта әр түрлі компьютерлік технологияларды пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады және өз қабілетіне сенімділігін тудырады.

Ғалым Қ. Қадашева былай дейді: «Жаңаша жаңғыртып оқыту, жоғары белсенділікті дамыту және деңгейлік оқыту әдістемелерін жоғары дәрежеде дамыту оқытудың техникалық және электронды құралдарын жан-жақты пайдаланғанда ғана толық орындалады. Бірақ оқытудың жаңа техникалық және электронды құралдарын тиімді пайдалану оқытушының шеберлігіне байланысты.

Қазақ тілін оқытуда компьютерді қолдану оқушылардың тек көру сезіміне ғана сүйеніп қоймайды. Компьютердегі дыбыстық, қозғалыс жасау, түрлі анимациялық мүмкіндіктер оқушылардың сезімдік дамулары арқылы ақыл-ой қызметінің де белсендірілуіне жайлы жағдайлар жасайды. Мультимедияның өзіне тән мүмкіндіктерін бай әрі мол етіп қолдана отырып, мәтінді оқытуда оны түрлі әдіс-тәсілдер арқылы кеңейте аламыз.

Компьютер арқылы мәтінді оқытуда қолданылатын оқу-әдістемелік материалдар өзара ерекше мазмұндағы жүйені құрайды. Компьютерді қолдану барысында оқушылардың компьютерлік сауаты дами түседі, қазақ тілін оқытудың көптеген міндеттері компьютерге «жүктеледі». Қазіргі кезде белгілі болып отырған компьютер арқылы оқытатын арнаулы мынадай программалар бар:

- Уордсток (сөздікпен жұмыс жасау программасы);
- Мэтчмастер (сәйкестіктерді іріктей алуға дағдыландыруға арналған программа);
- Чойсмастер (варианттарды іріктей алуға дағдыландыратын программа);
- Клоузмастер (бос орынды қажетті жауаппен толтыру дағдысын қалыптастыруға арналған программа);
- Кроссвордмастер (кроссвордтарды толтыруға үйрететін программа);
- Юнисаб (сөз немесе сөз тіркесін, дыбысты алмастыруға дағдыландыру программасы);
- Юнилекс (Мәтін бойынша сөздікпен жұмыс жасау программасы);
- Гэпмастер (жіберілген бос орындарды толтыруға дағдыландыру программасы);
- Пинпойнт (іздену, шешу, табу дағдыларын қалыптастыруға арналған программа);
- Спидрид (оқушыны шапшаң оқуға дағдыландыратын программа);
- Сториборд (мәтінмен жұмыс жасауға арналған программа);
- Тестмастер (сұрақ-жауап формасындағы тест алуға арналған программа).

Дидактикада оқыту процесіне сәйкес маңызды орын алатын - кері байланыс. Кері байланыс, әсіресе, оқушы үшін маңызды. Осы жол арқылы ғана оқушы өзінің білім алу әдістерін қалай меңгергенін керсете алады. Оқушының компьютерді қолдана отырып қазақ тілін үйренуі мұндай кері байланыстың жедел және белсенді өтілуіне мүмкіндіктер жасайды.

Мәтіннің мазмұны дауыстап, мәнерлі түрде жазылған, яғни мәтін компьютерде мультимедиялық жүйе арқылы берілген. Бұл бөлімде компьютердің дыбыстық, көру мүмкіншіліктері іске қосылып, оқушының көру, оқу, есту, тыңдау әрекеттері арқылы мәтіннің мазмұнымен танысуы басталады. Одан соң оқушылар компьютердегі мәтіннің оқылуына еліктеп, өздері солай оқуға дағдыланады. Мұғалім өзінің шеберлігіне сай бұл бөлім бойынша сабақта түрлі әдістер қолдана алады.

Жаңа әдістерді пайдалану – бүгінгі күннің талабы. Жаңаша жаңғыртып оқыту, интерактив әдістер, жаңа технологиялар тіл үйренушінің танымдық, білімдік белсенділігін тудыруға, уәждемесін тудыруға бағытталған. Қазақ тілін үйренуде бұл әдістер арқылы елеулі нәтижелерге жетуге болады. Бірақ бұның бәрі оқытушының шеберлігіне байланысты, оқытушы үнемі ізденісте болуы қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Богалюбов В.И. Педагогическая технология: эволюция понятия. //Вопросы образования. – М., 1983. - №2. - С.125-132.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1988. – 274 с.
3. Қараев Ж.А. Педагогическая технология обучения Караева. – Алматы, 1988. - 112 с.
4. Исабек Е.Н. Студенттерді компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлаудың теориялық және практикалық негіздері. Автореферат. – Алматы, 2005. -29 б.
5. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технологиялар. – Тараз: ТарМУ, 2003.

УДК: 378.372

И.С. Мусатаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г.Семей

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Все нововведения, любые инновации, связаны с развитием компетентностного подхода в образовательной системе. Нормативные документы, государственные программы описывают и указывают, нам какие компетенции помимо знаний, умений, навыков, необходимо развивать у обучаемых. И это касается всех уровней образования: школы, вузов и др.

Автор учебного курса «Компетентностно-ориентированное обучение в образовании» профессор, д.п.н. Громкова М.Т. предлагает к рассмотрению основные объективные факторы модернизации образования. Модернизация образования в мире – это совершенно объективный факт и он продиктован состоянием окружающего мира, а именно *стремительностью перемен в мире*. Мир

меняется и потому необходимо менять подходы в обучении, методологию. При этом, не перечив достигнутому, необходимо пересматривать существующие подходы. К этому обязывает состояние окружающего мира, где происходят стремительно перемены. И если во внешнем мире такая ситуация, чаще нестабильно, потому как стабильных ситуаций мало, они повторяются, но в другом виде, и потому во внутреннем мире должны происходить изменения, чтобы человек умел быстро адаптироваться, менять взгляд на самого себя, правильно понимать ситуацию и правильно принимать решения. И этому молодое поколение учиться у нас, педагогов за счет инновационных образовательных технологий.

Второй фактор влияние внешнего мира на внутренний – *увеличение плотности информационного пространства*. Для обучаемых, для учащейся молодежи в век бурного развития технологий главная задача – уметь правильно выбрать информацию, отобрать ее: это важно-неважно, нужно-ненужно. Для этого надо много понимать, надо информацию структурировать, кроме того, если мы адаптируемся к ситуации, то информацию необходимо генерировать, т.е. отбирать собственные мысли и знать, как эту информацию использовать. Этот фактор обязывает увеличить акцент значимости на работе с информацией, на умении работать с информацией. Сегодня когда шквал информации, ее бум, взрыв – информацию необходимо систематизировать, упорядочить. На это направлены все инновационные технологии в образовании...[1].

Осознание – поиск ответов на вопросы Для чего? Что? Как? – основа образовательного процесса. Сейчас в арсенал методов включаются методы проектные, исследовательские которые в основе имеют одни и те же компоненты: цель, содержание, способы.

К пониманию образовательного процесса: если мы начинаем действие из сознания, из внутреннего мира во внешний мир. Сначала это поварилось в нашем внутреннем мире, и у нас появился проект – с ним мы пошли во внешний мир. И обратно, если во внешнем мире мы что-то совершили и это совершенное мы начинаем осознавать. Это осознание включает в себя два взаимопроникающих процесса: проектирование и рефлексия.

При рассмотрении компетентностного подхода к реализации образовательных программ акцентируем внимание на различных состояниях сознания. Динамика внутреннего состояния с педагогической позиции: сначала учащийся находится в состоянии *Я – такой*, затем переходит в состояние *Я-осознающий*, т.е. готов отвечать на вопросы Для чего? Что? Как? затем переходит в состояние *Я – действующий*, т.е. совершает определенные действия. В изучении методики преподавания школьного курса определенного предмета будущим педагогам необходимо определить, какая цель стоит перед учителем.

Каждый день в своей педагогической деятельности можно наблюдать следующее: до входа учителя в класс всем ученикам хорошо – они находятся в естественном состоянии, они ничем не напряжены.

Вошел педагог, ученик уже ждут, что их начнут напрягать, так как учитель всеми известными ему способами, приемами переводит учеников в состояние осознанности, заставляет их осознавать: «Ой, для чего это мне это нужно?», «А что из этого я могу полезного извлечь?», «Что могу использовать?», «Как это знание в практике пригодится?». И перевести учащихся в это состояние Осознающих – очень сложно. И нельзя эту способность приобрести за один час или один день – это необходимы годы тренировок, профессиональный опыт, в котором мы пробуем и приемлемые, и неприемлемые приемы для того, чтобы держать аудиторию в состоянии, и из этого состояния не выйти, только разве для перехода в состояние *Я – действующий!*

Когда учащиеся все время в работе, что-то записали, что-то зарисовали, работают с опорными конспектами, и педагог дает указания, что делать? Что сопоставлять, что поставить под вопрос, что обсудить с соседом по парте – это все в руках учителя это все требует мастерства, педагогического мастерства.

Педагог должен уметь различать три состояния сознания ученика. Когда входит педагог в кабинет, класс, аудиторию, то обучаемые должны быть напряжены, активизированы образовательными технологиями – это есть профессиональная работа. Весь профессионализм педагога направлен на то, чтобы перевести обучаемых, с которыми работаем перевести из естественного состояния в состояние осознающий, используя все механизмы. Т.е. из слов ХОЧУ, и категории Потребности переводим в новую категорию мы ставим цель – ДЛЯ ЧЕГО.

Каждый компонент отдельной системы взаимодействует и в конечном счете влияет на формирование способов деятельности, подпитанных личностным самоопределением и оценкой своих действий... – это и есть процесс формирования компетенций. Применение наглядных средств,

применение педагогических инноваций повышают эффективность образовательного процесса, влияют на развитие и внимания, и памяти, и восприятия, и мышления – психологические механизмы.

Педагогический процесс – специально организованный процесс, ориентирован на подготовку компетентных выпускников. В педагогическом процессе продуктивно должны реализовываться активные и интерактивные технологии обучения, обеспечиваться достижение компетентностно-ориентированных результатов обучения.

Переход к компетентностному подходу в обучении приводит каждого преподавателя вуза к необходимости вести поиск инновационных образовательных технологий, улучшающих организацию и результаты образовательного процесса. Инновации связывают с разработкой и внедрением новых технологий, методов и средств. При этом самым актуальным остается вопрос, как повысить мотивацию учебной деятельности, как увеличить объем материала, изучаемого на занятии, как ускорить темпы обучения, как устранить потери времени и т. д. Внедрение более продуманных методов, использование активных форм, интерактивных технологий обучения позволяет преподавателю достичь наилучшего результата.

При подготовке будущих учителей большое внимание и основной акцент ставится на преподавание дисциплин, связанных с рассмотрением методики обучения школьных предметов. Основной целью изучения методических дисциплин является формирование профессиональной компетентности будущего учителя, т.е. овладение студентами необходимых для их будущей профессиональной деятельности компетенций:

1 Готовность применять современные методики и технологии для обеспечения качества учебно-воспитательного процесса на конкретной образовательной ступени конкретного образовательного учреждения;

2 Способность применять современные методы диагностирования достижений обучающихся;

3 Способность использовать возможности образовательной среды, в том числе информационной, для обеспечения качества учебного процесса;

4 Овладение ярко выраженной способностью к коммуникативному взаимодействию, воздействовать словом на собеседника и коллектив в разнообразных социальных ситуациях;

5 Умение использовать активные и интерактивные методы обучения, усиления самостоятельной и проектной работы и др.

Для повышения интереса к изучаемой теме, заинтересованности студентов в получении определенных компетенций мы применяем на занятиях интерактивные методы обучения, при этом студенты получают наглядный пример, приобретают некоторый опыт их использования. Наиболее эффективными, на наш взгляд, являются лекция-визуализация, лекция-беседа, применение опорных конспектов, игровые технологии, решение практико-ориентированных задач, моделирование ситуаций и т.п.

Мы подчеркиваем мысль ученых и акцентируем внимание будущего педагога на том, что от профессионализма учителя, его компетентности зависит не только успешное обучение учащихся в школе, но и успешность в жизни. Поэтому в работе учителя, должны оптимально сочетаться современные формы, методы, средства обучения, при которых развивается личность каждого ученика. Задача учителя заключается не в передаче знания, а в поддержке зарождающихся в самом ученике новых видов деятельности, обучении новым способам мышления. Ориентация учебного процесса на самостоятельную и поисковую деятельность, несомненно, обеспечивает умение использовать знания с наибольшей эффективностью. [2, с.76]

Далее мы рассматриваем, какие необходимо ставить цели изучения определенной темы, для чего, что и какими методами мы будем формировать компетенции учащихся, для этого рассматриваются методические особенности изучения вопросов. Очень сильно повышают учебную мотивацию игровые формы. Так на примерах решения задач и выполнения заданий на интерактивной доске студенты – будущие учителя информатики учатся использовать игровые технологии для закрепления знаний и формирования компетенций учащихся.

Рассмотренный опыт преподавания в высшей школе, опыт применения различных методов для повышения эффективности учебного процесса позволяют сделать вывод. Использование интерактивных методов обучения способствует развитию компетентностного подхода в вузе, что очень актуально на этапе модернизации системы высшего образования. Одним из важных качеств педагога является умение организовывать длительное и эффективное взаимодействие с обучаемыми. На примере преподавания дисциплин будущим учителям показано, что внедрение более

продуманных методов, использование интерактивных форм и новых технологий обучения позволяет повысить эффективность формирования профессиональной компетентности будущих специалистов.

В результате перехода на компетентностный подход обучения будущие педагоги будут способны ориентироваться в комплексе инновационных методов обучения, готовы пересмотреть методический материал и педагогический опыт с целью, их перевода на интерактивные методы обучения, способны использовать инновационные методы обучения в образовательной практике, способны создавать собственные методические пробы индивидуальных комплексов методов обучения, развивать собственный индивидуальный стиль организации образовательного процесса на основе инновационных методов обучения. Учитель должен знать принципы и логику компетентностного подхода в учебном целеполагании, классификацию, специфику и критерии выбора методов обучения, принципы оценки уровня интерактивности учебных занятий. Все работают на формирование компетенций обучаемых [3].

Современный учитель действительно творческий человек. К основным качествам, которые необходимо развить у будущего учителя, могут быть отнесены такие, как умение поставить творческую цель и её достигнуть, способность к быстрому переключению мыслей, умение планировать свою деятельность и осуществлять самоконтроль, стремление к повышению профессионального мастерства путём самообразования. Опыт преподавателей вуза в применение интерактивных методов обучения и общение со студентами являются основными источниками повышения мотивации будущего учителя к обучению.

Список литературы:

- 1 Громкова М.Т. Модульное обучение как основа компетенций (учебно-методическое пособие для преподавателей). - М: МСХА, 2009. – 90 с.
- 2 Стеклёнова С. Слагаемые профессиональной компетентности современного педагога в школе будущего // Материалы международной научной конференции «Актуальные вопросы современной педагогики» г. Уфа, 2011 – С. 76-79.
- 3 Мусатаева И.С. Повышение мотивации обучения будущих учителей информатики // Сборник статей Международная научно-практическая конференция «Роль психологии и педагогики в развитии общества» 23 июня 2015 г. - г. Уфа, РФ. – 2015. – С. 51-53

ӘӨЖ: 37.02; 371

Ж.М. Наурзбаева

«Семей көпсалалы колледжі» МЕМ
Қазақстан, Семей қаласы

ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ТҮЛҒАЛЫҚ САНА-СЕЗІМДЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАНУЫ

Қазіргі таңда еліміздің егемендік алуы әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуымызға байланысты көптеген өзгерістер енгізді. Әсіресе білім беру жүйесін одан әрі жетілдіру, үздіксіз білім берудің бірыңғай жүйесін құру, оқу мен тәрбие үрдісінің сапасын жоғарлату мен білім беру үрдісінде оқушылардың тұлғалық сана-сезімдерінің дамыту болды.

Білім беру үрдісінде жеткіншектердің тұлғалық сана-сезімдерінің қасиеттерін қалыптастыра отырып, болашағына жол сілтеу – қазіргі таңда ауқымды мәселе. Өйткені, тұлғалық сана-сезімдерін қалыптастыру тек білім берумен ғана шектелмейді, яғни ол үшін мектепте өткізілетін тәрбие жүйесінің іс-шаралары оқушылардың болашақта парасатты, білікті, мәдениетті, білімді және дүниетанымы жоғары болып, еліміздің мәртебелі азаматы болуына ықпалын тигізуіне түйінделуі қажет. Сондықтан да, жеткіншектердің тұлғалық өзіндік сана-сезімдерінің психологиялық ерекшеліктерін ғылыми-теориялық тұрғыда қарастырып, дәріптеу қажет.

Адамның тұлға ретінде қалыптасуы, іс-әрекет барысында белсенді түрде өзгеріп және іс-әрекетті де өзгертетін табиғат, әлеуметтік орта және сол тұлғаның күрделі арақатынасы арқылы жүріп жатады. Өзгерту барысында әсіресе еңбек іс-әрекеті үрдісінде, адамдар бір-бірімен белгілі қоғамдық байланыс және қарым-қатынасқа түседі. Адамның тұлға ретінде қалыптасуы, негізінен қоғамда қалыптасқан қарым-қатынас жүйесімен анықталып, сол тұлғаның осы қатынас шартына орай іс-әрекетінің қалыптасуына және сол қоғамның басқа мүшелерімен қарым-қатынасына байланысты болады.

Адамның қоғамдық қатынас жүйесіндегі орны мен әлеуметтік ортаның әсерінің өзі, адамның жас ерекшелігіне орай өзгеріледі. Бұл жеткіншектердің тұлғасын мақсаттылықпен қалыптасуын, ұйымдастырылуына байланысты сарапталған көзқарастардың қажеттілігін анықтайды. Адамның тұлға ретінде қалыптасуында жеткіншек жас маңызды орын алады. Бұл жас кезеңінің, адамның тұлға ретінде қалыптасуындағы ерекше маңыздылығы 10-16 жастағы баланың дамуындағы сапалы өзгерістерге байланысты болып келеді. Осы жастағы бала, жаңа әлеуметтік тәжірибесін меңгеріп, жаңа қоғамдық қатынасқа және байланысқа түсе бастайды. Қатынас жүйесіндегі жеткіншектің орны өзгеруі, іс-әрекеттің жаңа негіздерінің дамуына байланысты. Іс-әрекеттің бұл жаңа негіздері, осы жас кезеңінің ерекшелігіне тән жаңа өзара байланыс қарым-қатынас жүйесін тудырады.

Дегенмен, психикалық дамудың әр кезеңіндегідей, жеткіншек үшін маңызды болып іс-әрекеттің негізгі түрлері саналады. Жеткіншектің тұлғалық дамуының қайнар бұлағы негізгі іс-әрекетпен ғана таямдамағанымен, сол негізгі әрекет оның бойында маңызды өмірлік қажеттіліктерді қалыптастырып, өскелең ұрпақтың бейнесін анықтайды.

Жеткіншек жас кезеңіне тән ерекшеліктерді және олардың айналысатын түрлі іс-әрекеттерінің ықпалын зерттеу нәтижесі, көптеген ғалымдардың пікірін, яғни жеткіншектердің тұлғасының қалыптасуында негізгі орынды еңбек іс-әрекеті алады, - деген қорытынды жасауға түйіндейді. Бірақ, жеткіншектің тұлғалық дамуы еңбек іс-әрекетінің бөлек түрлері арқылы іске аспай, сол іс-әрекеттерді белгілі бірлік жүйесіне байланысуын ұйымдастыру жолмен ғана жүзеге асып отырады. Мұндай ұйымдастыру жүйесі, жеткіншектің тұлғалық қалыптасуына еңбектің нәтижелі психологиялық ықпалымен қамтитын, белгілі шарт пен қағидаларын ескеруді көздейді.

Мінез-құлықтары ауытқыған жеткіншектердің қайта тәрбиелеу мақсатына жету де, психологиялық ықпалдың мазмұны, шарты, жүйелері тиымды болуы, адамның тұлға ретінде қалыптасу үрдісінде биологиялық жағдай емес әлеуметтік жағдайдың рөлі жоғары екенін көрсетеді. Жеткіншек жасы, қауіп-қатерлі топқа енетін кезең болып саналады. Белгілі кеңес психологтары мен педагогтарының, яғни Л.С.Выготский, Д.Б.Эльконин, Л.И.Божович, Л.В.Мудрик, В.А.Сухомлинский, И.С. Кон еңбектерінде жеткіншек кезеңінің ерекшеліктері баяндалған.

Л.С. Выготскийдің пікірі бойынша адамның тұлғасы өзінің енген қарым-қатынастарының кешенді әсерінің нәтижесінде дамиды. Тұлға – бұл қоғамдық-тарихи дамудың өнімі. Адамның қоғамдық қатынастар жүйесінде алатын орны, оның орындайтын іс-әрекеті – бұл оның тұлғасының қалыптасуын анықтайтын жағдайлар. Тұлғаның қалыптасуы адамның менездемесі үшін маңызды орын алады, яғни оның мінез-құлық пен іс-әрекетінің жоғары саналы формаларын қамтамасыз етіп, оның ақиқатқа байланысты барлық қарым-қатынастарының бірлігін құрайды. Нәтижесінде адамның кез-келген реакциялары және ішкі аффективті өмірінің құрылымы оның әлеуметтік тәжірибе барысында жинақталған тұлғаның ерекшеліктерімен анықталады. Тұлғаның қалыптасуы биологиялық және әлеуметтік факторларға байланысты екені мәлім. Сонымен қатар, тұлғаның дамуында негізгі болып нақтылы тарихи орта саналады. Оқушылардың тұлғасының дамуы, механизмді құрастыратын көптеген ішкі және сыртқы факторларға тәуелді болып келеді. Л.С. Выготскийдің: «баланың психикасы әлеуметтік табиғатқа ие» ... - деген пікірі осыған негізделеді [1]. Л.С. Выготскийдің айтуы бойынша, баланың тұлғалық дамуы, оның дамуындағы әлеуметтік жағдайлармен байланысты.

И.П. Божович [2] және оның әріптестері түрлі жас шамасындағы балалардың тұлғасын қалыптастырудың қозғаушы күштерін қарастырады. Бірінші кезеңде оқушының оқу іс-әрекетімен тығыз байланысты мотивтері зерттелді. Олар зерттеу барысында тікелей оқу іс-әрекетінен шығатын әлеуметтік мотивтердің және мотивтердің әртүрлі жас шамасындағы арақатынастарының ерекшеліктерін анықтады.

Сонымен тұлға – бұл, адам өзінің психикалық дамуының жеткілікті тұрғыдағы жоғары деңгейіне жетуі. Оның ең маңызды сипаттамасы ол ақиқатты тұрғыда тұлға болуы, яғни өзінің мақсат, міндеттеріне сәйкес өмір жағдайын өзгерту мен кездейсоқтықа үстемдік жасауға, өз-өзін саналы түрде реттеуге қабілетті болуына түйінделеді.

Сонымен кеңес психологтары әлеуметтік және жеке өмірі барысында қалыптасатын біртұтас жүйе ретіндегі, өмір барысында тұлғалық құрылымдар ретінде біртіндеп қалыптасатын тұлғаның әр түрлі жақтары қарастырылатын тәжірибелік және теориялық іс-әрекет субъектісі ретіндегі тұлға жайлы ілімді жасады. Тұлғаны зерттеудегі өзіндік сана-сезім мәселесі күрделі болып есептеледі. Өзіндік сана-сезім «тұлға психологиясын тудырған өмірлік мағынасы зор мәселе» - деп қарастырған А.Н. Леонтьев [3] оны «ғылыми-психологиялық талдаудан тысқары қалған» шешімін таппаған мәселе ретінде қарастырады.

А.Н. Леонтьев өзіндік сана-сезімді «өзін қоғамдық қарым-қатынастар жүйесінде мойындау» - деп қарастырады. Автордың тұжырымдаған көзқарасы бойынша өзіндік сана-сезім ерекше жағынан

көрінеді, бұл кез-келген өзіндік таным, өзіндік сипаттама бола бермейді. Тұлғаның өзіндік сана-сезімі оның психологиялық мағынасын құрайтын негізіне – оның іс-әрекеттерді өзінше тасымалдау амалына – бағытталады. Леонтьевтің айтуынша, өзіндік сана-сезімнің негізгі қызметі – тұлға үшін өзі қабылдайтын немесе қабылдамайтын өзіндік мағынасына жол ашу [3].

В.А. Крутецкий [4], К.К. Платонов [5], П.Р. Чамата [6] өзіндік сана-сезімдегі адамның өзіндік «Мен»-ін мойындауы мен қоғамдағы өзіндік әрекеттерін белсенді түрде реттеп отыруын атап көрсетеді. В.С. Мерлин ұстанымы бізді ерекше қызықтырды, ол өзіндік сананы тұлғаға тікелей жатқызбайды, іс-әрекет субъектісі ретінде айтады. Ол өзіндік сана-сезімді іс-әрекет барысында орын алатын субъект қарым-қатынастарынан кейінгі орынға қояды [7].

Сонымен қатар, кеңес психологиясында тұлғаның жалпы құрылымындағы өзіндік сана-сезім оның психикалық іс-әрекетінің күрделі интегративтік қасиеті ретінде қаратырылады. Л.С. Выготский «өзіндік сана-сезім ішке ендірілген әлеуметтік сана» - деп есептейді [1]. Адамның оны меңгеруіне интериоризация негіз болады. Онтогенездің әр түрлі кезеңіндегі өзіндік сананың этнопсихологиялық, жыныстық, жас ерекшеліктерін қарастыратын эксперименттік зерттеулердің бір тобы адам тұлғасының қалыптасу мен дамуына қатысты кешендік көзқарастар аясында Ж.И. Намазбаеваның басшылығымен жасалуда [8]. Тұлғаның этномәдениеттік ерекшеліктері мен оның өзіндік санасына талдау жасау мәселесі жаңа әлеуметтік жағдайлар барысында маңызды орын алып, психологиялық зерттеулерде көп байқалады.

Сонымен қатар, ғылыми ұғымға сүйенетін теориялық ойлаудың пайда болуы және дамуы (санаға сиятын және сөз арқылы білінетін жаңа құрылым) жеткіншек кезеңінде анық көрінетін оқушы психикасындағы көптеген өзгерістердің бастауы болады. Ол жеткіншекке жаңа мазмұнды игеруге мүмкіндік береді, танымдық қызығушылықтардың жаңа түрін қалыптастырады, жеткіншек тұлғасындағы өзгерістерді түсінуге қажетті, әлемге деген кеңірек көзқарасты тудырады, «ойға ойды бағыттай» білуді – рефлексияны – пайда болдырады, сондай-ақ, өзінің психикалық үрдістері мен өз тұлғасының барлық қасиеттерін танып білуге әкеледі. Бұл оның бойындағы жаңа сана-сезімнің қалыптасуын білдіреді. Сана-сезімінің және оның маңызды жағының - өзін-өзі бағалаудың – дамуы күрделі әрі ұзақ үрдіс. Бұл үрдістің жеткіншекке ғана тән біртұтас уайымдармен өтетінін осы ерекшелігімен айналысқан барлық психологтар байқаған. Олар жеткіншекке тән сабырсыздықты, қызбалықты, көңіл күйінің жиі өзгергіштігін, кейде басылып қалғандықты және т.б. байқаған. Жеткіншектің өзін-өзі бағалауы іштей жиі қайшылықты болады; ол өзін саналы түрде маңызды тұлға ретінде қабылдайды, өзіне, өзінің қабілеттеріне сенеді, өзін басқа адамдардан жоғары ұстайды. Осымен қатар оның ішінде өз санасына жолатқысы келмейтін күмән болады. Бірақ, бұл санадағы сенімсіздік уайымдау кезінде, көңіл-күйі нашар болғанда, белсенділігі төмендегенде және т.б. өзін білдіреді. Бұл жағдайлардың себебін жеткіншек өзі түсінбейді, бірақ бұлар оның өкпелегіштігінен, дөрекілігінен, айналасындағы ересектермен жиі жанжалдасуынан көрінеді. Кейде мынадай пікір айтылады: дәстүрлі психологияда жиі әрі егжей-тегжейлі сипатталған осы және басқа кейбір сипаттар (мәселен, өзін-өзі сендіруге ұмтылу, жалғыздық сезімі, өзіне-өзі ену) қоғам жағдайында дамитын жеткіншекке ғана тән, яғни шығу тегі белгілі бір тарихи себепке сай болып саналады. Өмір үлгісі мен тәрбие адам тұлғасының ерекшеліктеріне өз таңбасын салатыны сөзсіз. Бала ересек болған сайын, оның бойынан жеке тәжірибе нәтижесі көбірек көрінетінін атап айтқан жөн. Соңғы кездегі психологиялық зерттеулер тұлғаның тұрақтылығын және оның өзін-өзі реттеуін қалыптастыру үшін субъектіні алыс мақсаттарға бағыттаудың ролінің қаншалықты екенін айқын көрсетеді. Субъектінің психологиялық құрылымы мен мінез-құлқы үшін болашақ мақсаттардың шешуші маңыздылығына К. Левин де көңіл аударған. Ол өзінің тұлға туралы ілімінде мынаны дәлелдейді: адамның өз алдына қоятын мақсаттары, оның қабылдайтын ниеттері, күші мен басқа динамикалық қасиеттері бойынша шынайы қажеттіліктерден айырмашылығы жоқ, өзінше бір қажеттіліктер болып табылады. Және де жеке адам енетін «өмір кеңістігі» неғұрлым кең болса, соғұрлым алыс мақсаттар маңыздырақ болады. Субъектінің болашақ мақсаттарға бағытталған құндылықты бағдарлары уақытша мақсаттарды өзіне бағындыра отырып, субъектінің мінез-құлқын, эмоцияларын және рухани жағдайын айқындайды. Сонымен, жеткіншектердегі тұрақты тұлғалық көзқарастар оны мақсатқа ұмтылғыш жасайды, ол іштей жинақы және ұйымдасқан болады.

Тұлғаның өзіндік сана-сезімін зерттеуге гуманистикалық психология өкілдері де, яғни А.Маслоу, Р.Кэттел, К.Роджерс және т.б. айтарлықтай үлес қосты. Гуманистік психология тұрғысынан қарағанда, адамның өзіндік табиғаты оны тұлғалық шығармашылығын өсуі мен өзіндік жетілуіне ұдайы түрде бағыттап отырады, бұған төтенше жағдайлар кедергі жасап қалмаса. Осындай теориялардың көбі адамның ішкі тәжірибесінің дамуы мен құрылымын сипаттауға бағытталады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Выготский С.Л. Психология развития как феномен культуры. – М., 1996.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности. /под. ред. Д.И. Фельдштейн. - Москва-Воронеж, 1995. – 325 б.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. – М., 1975.
4. Крутецкий В.А. Психология обучения и воспитания школьников. – М., 1976. – 37 б.
5. Платонов Г.К. Структура и развитие личности. / отв. ред. А.Д. Глоточкин. – М.: Наука, 1986.
6. Чамата П.Д. К вопросу о генезисе самосознания личности - в книге: I Проблемы сознания. - М., 1968.
7. Мерлин В.С. Структура личности: характер, способности самосознание. Нормы. Пермский гос.пед.институт - М., 1990.
8. Намазбаева Ж.И. Развитие личности учащихся вспомогательных школ. Автореф.дис.докт. - М., 1986. – 135 б.
9. Бехтерев В.М. Сознание и его границы. - М., 1988.

УДК: 378.02

Л.А. Никитина

Алтайский государственный педагогический университет
Россия, г. Барнаул

ОРГАНИЗАЦИЯ СОВМЕСТНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ – ИННОВАЦИОННЫЙ РЕСУРС ИЗМЕНЕНИЯ КАЧЕСТВА МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Для инновационного развития образования принципиальное значение имеет вовлеченность педагогов в постановку и решение задач такого развития. Речь идет не просто об исполнении требований повышения качества образования или поддержке педагогами административных инициатив по реформированию образования. Речь идет о порождении инициатив по совершенствованию организации образования на «местах», постановке и решении задач инновационного развития образования в каждом образовательном учреждении, что предполагает изменения качества педагогической деятельности, всех уровней ее организации, в том числе и методической организации урока. Такие изменения в педагогической деятельности обеспечиваются участием педагогов в решении задач инновационного развития образования и становлением исследовательской компетентности, необходимых для постановки и решения этих задач.

Выделение совместной деятельности в качестве особого предмета и содержания образования способствовало появлению нового направления в педагогике – педагогики совместной деятельности (Г.Н. Прокументова) [1]. основополагающим для данного направления является понимание совместного действия педагога и ребенка как особой единицы содержания общего и профессионального образования; различие моделей соорганизации участников деятельности (авторитарной, лидерской, партнерской), обоснование зависимости содержания совместной деятельности от позиции педагога. В научных исследованиях представителей педагогики совместной деятельности разработаны условия развития диалогического содержания педагогической деятельности (Е.Н. Ковалевская), раскрыты механизмы формирования норм совместной деятельности в инновационной школе (Л.А. Сорокова), рассмотрены особенности и влияние на качество образования учащихся открытого совместного действия взрослого и ребенка в начальной школе (С.И. Поздеева), раскрыта сущность и влияние образовательного проектирования на становление субъектной позиции участников совместной деятельности (И.Ю. Малкова), обосновано изменение качества образования становлением субъектной позиции педагога в совместной деятельности (О.Н. Калачикова). Для теории и методики профессионального образования эти исследования значимы в плане изменения содержания подготовки будущего учителя, выбора способов ее организации, создания новых подходов в оценивании качества профессиональной подготовки.

В связи с выделением совместной деятельности в качестве предмета и содержания образования меняется и направленность методической подготовки будущего педагога - овладение способами организации совместной деятельности [2, 3, 4]. Совместность, как качество деятельности, проявляется в том, что педагогу необходимо «соотнести свой интерес и интерес учащихся, как субъектов деятельности, в построении цели образования», занимая при этом позицию со-участника,

посредника, партнера; изучать «образовательные ресурсы и дефициты» в организуемой деятельности с детьми; вовлекать обучающихся в исследование собственного образования», привлекая для этого необходимые методические средства. Сложность для студентов представляет не только различие и принятие совместности, как способа организации взаимодействия, понимание позиции учителя и детей, но и особенности ее методической организации. Однако присвоение различных способов методической организации совместной деятельности становится возможным благодаря вовлечению студентов в исследовательскую деятельность, которая не является деятельностью по открытию нового знания (что свойственно научной деятельности), а направлена на «добывание и использование знания для решения задач организации профессиональной деятельности».

В методической подготовке исследовательская деятельность – это выбор методических средств в организации совместной деятельности. В процессе формирования у студентов исследовательской компетентности как раз и происходит открытие ими совместной деятельности как предмета организации их методической подготовки, овладение такими ее компонентами, как исследовательские умения по организации ситуаций совместной деятельности; исследовательские действия по различению и использованию разных моделей совместной деятельности и средств их методической организации; исследовательские компетенции проектирования методических средств для организации совместной деятельности; исследовательская позиция, проявляющаяся в обосновании студентами выбора методических средств по организации совместной деятельности.

Вовлеченность будущего педагога в исследование изменяет и методическую организацию урока, на котором предметом выступает организация совместной деятельности с учащимися с помощью методических средств. Организуя совместную деятельность на уроке, учитель переключает свое внимание со структуры урока, сохранения его последовательности, схемы на само взаимодействие с детьми, исследуя условия организации этого взаимодействия при помощи методических средств. Это позволяет говорить о различных способах методической организации совместной деятельности на уроке (МОУ):

- *поведенческо-ориентированный способ* МОУ, который характеризуется тем, что педагог на уроке ориентирован на передачу (трансляцию) знаний детям, поэтому он организует работу детей в строгом соответствии с подготовленным конспектом урока, методическая организация деятельности на уроке осуществляется педагогом на основе восстановления существующих схем методических приемов;

- *деятельностно-ориентированный способ* МОУ проявляется в том, что учитель ставит задачу организации совместной деятельности с детьми на уроке и вовлекает их не только в постановку цели на уроке, но и строит вместе с ними процесс открытия знания, он ориентируется на действия детей. Поэтому у педагога появляется необходимость исследования ситуаций совместной деятельности, что заставляет менять методический прием, схему урока;

- *исследовательско-ориентированный способ* МОУ, который характеризуется тем, что педагог, ориентируясь на решение задач инновационного развития образования, на инициативы детей, ставит задачу организации совместного поискового действия. Поэтому педагог начинает выбирать и обосновывать выбор методических средств в организации совместной деятельности, преобразовывать методические приемы, ориентируясь на организуемую деятельность, занимать исследовательскую позицию [5].

Овладение студентами методической организацией совместной деятельности на уроке происходит в процесс становления исследовательской компетентности. Иницируя обращение к методическим средствам в организации взаимодействия в совместной деятельности, студенты начинают привлекать исследовательские умения, действия, компетенции в их выборе и построении, у них появляется понимание смысла организуемой деятельности, ответственность за выбор и саму деятельность – исследовательская позиция [5].

Качество методической подготовки меняется в зависимости от *вовлеченности студентов в исследование*, которое может включать в себя:

- исследование процесса порождения урока в собственной деятельности;
- выполнение исследовательских действий в открытии и создании методических средств в организации совместной деятельности;
- поиск ответа на вопрос «Почему именно так необходимо организовывать совместную деятельность с детьми и собственную?»;
- исследование способов включения детей в совместную деятельность;
- использование методического приема на основе сопоставления, сравнения существующих и учета ситуаций совместной деятельности на уроке;

- исследование учебного материала и условий его включения в образовательную деятельность;
- исследование условий и возможностей «работы» существующих схем (уроков, способов) их преобразование и создание новых форм;
- изучение и анализ собственной позиции в выборе методических средств для организации совместной деятельности на уроке.

Изменение предмета методической подготовки – организация совместной деятельности повлекло за собой изменение способов и форм ее организации и показателей качества методической подготовки выпускника. А становление исследовательской компетентности в методической подготовке меняет качество подготовки студентов, готовых выходить за пределы нормативной деятельности, создавать собственные технологии, ориентируясь на запросы и инициативы детей (овладевать основами инновационной деятельности).

Список литературы:

1. Прокументова Г.Н. Стратегия и программа гуманитарного исследования образовательных инноваций // Переход к Открытому образовательному пространству. Ч.1. Феноменология образовательных инноваций. - Томск : Изд-во Томского ун-та, 2005. - С. 15-138.
2. Прокументова Г.Н., Малкова И.Ю. Проектирование в высшей школе : содержание образовательного результата // Вестн. Томского гос. пед. ун-та (TSPU Bulletin). Сер. Педагогика, 2007. - Вып. 7. - С. 13- 17.
3. Прокументова Г.Н. Классический университет – инновационные школы: стратегические перспективы взаимодействия (опыт гуманитарного исследования). - Томск: Томский гос. ун-т, 2008. - 262 с.
4. Прокументова Г.Н. Самостоятельная работа в вузе : как быть – вот в чем вопрос / Г. Н. Прокументова // Переход к Открытому образовательному пространству. Ч.1. Феноменология образовательных инноваций. - Томск : Изд-во Томского ун-та, 2005. - С. 255-266.
5. Никитина Л.А. Становление исследовательской компетентности в методической подготовке студентов педагогического вуза в условиях инновационного развития образования. Автореферат дисс.... доктора пед. наук. - Барнаул. 2014. - 46 с.

УДК: 372.852

М.К. Ногайбаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г.Семей

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – НОВЫЙ ПУТЬ В ОБУЧЕНИИ

В нашей стране накоплен небольшой опыт технологий инклюзии. Поэтому успешно «включить» их в социум детей с особыми потребностями, подарить обществу полноправного члена и призвано инклюзивное образование (от англ. Inclusion – включение). Ведь основа идеи «включения» - это обучение детей с особыми потребностями не в отдельных специализированных учреждениях, а в обычных, там где учатся все ученики [1].

Обычное образование нацелено на обычных детей, включает в себя обычных педагогов и обычные школы. Специальное образование включает работу с особыми детьми, под них подстраиваются и школа, и педагоги. Интегрированное образование с помощью реабилитации и адаптации подстраивает специального ребенка к обычному образованию. И наконец, инклюзивное образование, воспринимая ребенка таким, какой он есть, подстраивает под него систему образования [2].

Дети с ограниченными возможностями в определенном смысле находятся в несколько «оторванном» или отчужденном от основного коллектива мире. Многие дети с отклонениями в развитии, несмотря на усилия, принимаемые семьей, специалистами, обществом с целью их обучения и воспитания, став взрослыми, все-таки оказываются неподготовленными к включению в социально-экономическую жизнь [3].

Наряду с привычными понятиями «инвалид», «ребенок-инвалид», в правовой материи используются такие термины, как «дети с отклонениями в развитии», «дети, имеющие недостатки в психическом и (или) физическом развитии», «дети с ограниченными возможностями здоровья», «лица с ограниченными возможностями».

Инклюзия означает раскрытие каждого ученика с помощью образовательной программы, которая достаточно сложна, но соответствует его способностям. Инклюзия учитывает потребности, так же как и специальные условия, и поддержку, необходимые ученику и учителям для достижения успеха. В инклюзивной школе каждого принимают и считают важным членом коллектива, это дает особому ребенку уверенность в себе и воспитывает в детях без инвалидности отзывчивость и понимание. Ученика со специальными потребностями поддерживают сверстники и другие члены школьного сообщества для удовлетворения его специальных образовательных потребностей.

По данным Министерства Здравоохранения РК, в г. Алматы, в последнее время отмечается рост числа детей с врожденными пороками развития. Считается, что 10% врожденных пороков развития обусловлены действием вредных факторов окружающей среды, 10% - хромосомными изменениями, а остальные 80% обычно носят смешанный характер [4].

Инвалидность у детей означает существенное ограничение жизнедеятельности, она способствует социальной дезадаптации, которая обусловлена нарушениями в развитии, затруднениями в самообслуживании, общении, обучении, овладении в будущем профессиональными навыками. Освоение детьми-инвалидами социального опыта, включение их в существующую систему общественных отношений требует от общества определенных дополнительных мер, средств и усилий (медицинская, коррекционно-педагогическая и социально-реабилитационная поддержка, специальные и инклюзивные организации, специальные и адаптированные образовательные программы и др.). Но разработка этих мер должна основываться на знании закономерностей, задач, сущности процесса социальной реабилитации.

Инвалидность детей значительно ограничивает их жизнедеятельность, приводит к социальной дезадаптации вследствие нарушения их развития и роста, потери контроля за своим поведением, а также способностей к самообслуживанию, передвижению, ориентации, обучению, общению, трудовой деятельности в будущем. Инвалидность, ограниченные возможности человека не относятся к разряду чисто медицинских явлений. Гораздо большее значение для понимания этой проблемы и преодоления ее последствий имеют социально-медицинские, социальные, экономические, психологические и другие факторы. Именно поэтому технологии помощи инвалидам-взрослым или детям-основываются на социально-экологической модели социальной работы. Согласно этой модели люди с ограниченными возможностями испытывают функциональные затруднения не только вследствие заболевания, отклонений или недостатков развития, но и неприспособленности физического и социального окружения к их специальным потребностям, предрассудков общества, предосудительного отношения к инвалидам.

В Республике Казахстан в Законе «О социальной защите инвалидов» *ограничение жизнедеятельности* рассматривается, в свою очередь, как полная или частичная утрата лицом способности или возможности осуществлять самообслуживание, самостоятельно передвигаться, ориентироваться, общаться, контролировать свое поведение, обучаться и заниматься трудовой деятельностью.

Лица с ограниченными возможностями имеют функциональные затруднения в результате заболевания, отклонений или недостатков развития, состояния здоровья, внешности, вследствие неприспособленности внешней среды к их особым нуждам, из-за предрассудков общества в отношении к инвалидам.

Современные взгляды на ограничение возможностей у людей основываются на его понимании не как патологического состояния, но как процесса, при котором нарушения телосложения, функций организма или условий окружающей среды снижают активность человека и затрудняют его социальную деятельность. Механизм возникновения таких ограниченных возможностей можно последить по следующей схеме:

- Структурные нарушения, видимые или распознаваемые медицинской диагностической аппаратурой.

- Утрата или несовершенство навыков, необходимых, для некоторых видов деятельности.

- Социальная дезадаптация. Неуспешная или замедленная социализация

Понимание данного механизма приобретает особую важность, поскольку сущность и содержание психолого-педагогической и реабилитационной работы в значительной мере зависят от того, как понимают инвалидность или «ограничение возможности» ведущие субъекты этого процесса, из каких идейно-методических оснований исходят. Сегодня становится необходимым определение тех, барьеров, которые изолируют людей с проблемами здоровья и в психофизическом развитии и не позволяют им стать полноправными членами своих сообществ.

Список литературы:

1. Айлазова Н.Ж. Инклюзивное образование детей с кохлеарными имплантами//Начальная школа Казахстана. - 2013. - №12. - С. 5-7.
2. Аргюшенко, Н.П. Организация процесса включения детей с ограниченными возможностями здоровья в образовательные учреждения// Школьный логопед. -2011. -№1. - С. 5-24.
3. Семаго Н. Ещё раз об инклюзии// Школьный психолог. - 2010. - 16-31 августа (№16). - С.38.
4. Сулейменова, Р.А. Инклюзивное образование в РК: анализ ситуации и практические шаги [текст]/Р.А. Сулейменова // Открытая школа. - 2014. - №4 (135).- С. 11-14

ӘӨЖ: 37(100)

А.А. Өміртай

Медеу орта мектебі

Қазақстан, Абай ауданы, Медеу ауылы

БІЛІМ БЕРУДІ АҚПАРАТТАНДЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ–ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаев «Инновациялар мен оқу-білімді жетілдіру арқылы білім экономикасына» деген тақырыпта оқыған лекциясында: «Осы заманғы әлем жаһандану кезеңін - адамзаттың біртұтас ақпарат және коммуникациялар кеңістігінде жан-жақты бірігуі, бүкіл планетаның біртұтас экономикалық рынокқа айналуы дәуірін бастан кешіруде» деп көрсеткен болатын.

Қазіргі кездегі компьютерлік технологияның білім беру жүйесін дамыту ісіне берері ұшан-теңіз. Білім беру ісінде ақпараттық технологиялардың оқытудың дифференциалдық және жеке адамға бағытталған түрлерін жүзеге асыра алатын мүмкіндіктері бар. Мұғалім сабақта әрбір балаға дараланған схема бойынша тиянақты түрде талдауға қол жеткізетін жаңа мәліметтермен жеке жұмыс істеу мүмкіндігін бере алады. Ақпараттық технологияларды бірге отырып немесе алыстан оқыту үшін де және қала мектептерімен қатар ауыл мектептерінде де пайдалануға болады. Олар білім берудегі әлемдік талаптарды жүзеге асыра отырып, балаларға біртіндеп дүниежүзілік бірыңғай ақпараттық кеңістікке кіру мүмкіндігін береді.

Білім беруді ақпараттандырудың қазіргі жағдайы туралы шетелдік Р.Вильям, К.Маклин, Г.М.Клейман, Ж.П.Арно, М.Рокли, Б.Сендов, Т.Хифайед, ресейлік Б.С.Гершунский, Е.И.Машбиц, В.М.Монахов, И.В.Роберт, В.В.Рубцов, И.Е.Вострокнутов, И.И.Трубина, И.Г.Белавина, В.А.Захарова, П.В.Беспалов, М.М. Букеев, Н.А. Власенко, В.В. Колос, С.П. Кудрявцева және отандық ғалымдардың Г.Қ.Нұрғалиева, Б.Б.Баймұханов, Е.Ы.Бидайбеков, С.С.Үсеновтың ғылыми еңбектері мен әдебиеттерінде қарастырылған.

Компьютерлік технологияларды қолдану өздігінен сабаққа дайындалу деңгейін арттырады; оқу процесін жүргізуді қызықты етеді; шығармашылық жағынан бұрын болмаған кәсіби дағдыларды қалыптастыратын жаңа мүмкіндіктер туғызады; осыларға қоса, мемлекет мектептерге қойып отырған әлеуметтік тапсырыс деңгейіне де сәйкес келеді. Компьютер мүмкіндіктері мен мұғалім білімін біріктіре алатын мультимедиялық жүйелерді пайдалану арқылы электрондық оқулықтар жасауға болатын болды, олар сабақты бұрынғыдан гөрі көрнекі, қызықты түрде өткізіп, оқушыларға жаңаша мәлімет беруге жағдай туғызды.

Мұғалім компьютер желісі арқылы әрбір оқушымен тығыз байланыста болғандықтан, ол оқытуға тиянақты түрде көңіл бөліп, әрбір баланың жеке деңгейін анықтап, оларға жеке шаралар қолдануына да мүмкіндік болады.

Мультимедиялық технологиялар мұғалімдерге қалыпты оқыту жүйесінің бұрынғы тәсілдерінен бас тартып, еңбек етудің интеллектуалдық түрлерін пайдалануға мүмкіндік туғызып, оқу материалдарының басты көлемін бұрынғыша беруді азайтып, жаңа тәсілдің жақсы жақтарын кеңінен пайдаланады.

Жаңа мультимедиялық технологияларға байланысты компьютерлік программаларды да көрнекі материал ретінде қолданып, тесттер және бақылау жұмыстарын өткізіп, шығармашылықты дамытатын есептер шығарып, қашықтан оқыту сабақтарына қатысып, бұрынғы қалыптағы тәсілмен қоса компьютерде де жұмыс істеді қатар атқарады.

Қазіргі кезде жаңа информациялық технологиялар енгізу оқушылардың мүмкіндіктері мен талаптарын компьютер арқылы жүзеге асыруды жылдамдатып болашаққа қарай екпінді қадам

жасатып отыр. Ол үшін бүгінгі күні сабақ берудің жаңа тәсілдерін жасау бағытында жақсы жұмыс істеу қажет, олар оқушылардың білім деңгейін, шығармашылық қабілеттерін арттырып, компьютерді де тез игеруге жағдай жасап отыр.

Қазір мектептердің көпшілігінде мектепте оқыту жүйесінің жаңа талаптарына сай барлық пән мұғалімдері компьютерлік сауаттылық дайындық курсынан өткен. Мектепте информатика, мультимедиа және толық жабдықталған мультимедиалық физика кабинеттері бар. Мультимедиа кабинетінде интербелсенді тақта орнатылған. Заман ағымына қарай күнделікті сабақта видео, аудио, қондырғылары мен теледидарды, компьютерді, интербелсенді тақтаны қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез-келген сабақта электрондық оқулықты пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды.

Қазіргі өмір талабына сай компьютерлік сауаттылықты жылдам дамыта отырып, педагогикалық психологиялық, әдістемелік бастапқы дайындықты қалыптастырмайынша, балалар өз білім деңгейлерін көтере алмайды. Сол себепті информатика пәнін бастауыш сыныптан бастап енгізу қажеттілігі туындады.

Білім беру саласында электрондық байланыс жүйелерінде ақпарат алмасу интернет, электрондық пошта, теле-конференция, телекоммуникациялық жүйелер арқылы іске асырылады.

Интернет жүйесінде жұмыс істеу оқушыларымызға әлемдік білім мен Педагогтың тәжірибесі мен білімін компьютер мүмкіндіктерімен біріктіру - білім берудің қазіргі кездегі жаңа деңгейіне көтерілудің басты мақсаты болуы тиіс.

Мультимедиялық технологиялармен жұмыс істеу кезінде оқушылар басынан бастап, қызықты танымдық әрекеттерге араласа алады. Осындай процесс барысында жастар білім алып, оны іс жүзінде қолданады.

Бүгінгі күні оқушылардың компьютерге және Интернетке деген қызығушылығын тек информатика сабағымен ғана шектемей, оған жан-жақты қолдау көрсетуіміз қажет. Интернет-технологияларды екпінді түрде пайдалану жалпы оқу процесі сапасын арттыруға көмектеседі және барлық мұғалімдерді ақпараттандыру процесіне араластыруға да әсерін тигізіп отыр.

Жалпы орта білім беру жүйесін ақпараттандыру дегеніміз - бұл компьютерлерді қолдану арқылы осы жүйеде ақпараттық жабдықтамаларды барынша тиімді пайдалануға бағытталған процесс.

Мұндағы басты жаңалық - компьютер тек оқушы қолындағы құрал ғана емес, ол оған қоса төмендегідей маңызды педагогикалық мәселелерді де шеше алады:

- білім мазмұнының мектептік компонентін жасау,
- мектептің оқу жоспарын тиімді етіп жасау,
- оқушының қабілетіне қарай үйрету ісін ұйымдастыру,
- сабақтағы жұмыс тәсілдерінің тиімді түрін таңдау.
- педагогикалық болжам жасау, сабақ жүргізудің ыңғайлы жүйесін жасау.

Қазіргі кездегі қоғам индустриалдық кезеңнен кейінгі дамудың ақпараттық кезеңіне аяқ басты. Оның басты сипаттарына - ақпараттық технологияларды кеңінен пайдалану адамдардың көптеген қызмет түрлерін компьютерлендіру, коммуникациялардың бірыңғай халықаралық жүйелерін жасау істері жатады. «Компьютерлік сауаттылық» дегеніміз кешегі жай сауаттылық тәрізді міндетті түрде іске асырылатын шара болып саналуы тиіс.

Біз келешекте қуатты мемлекет, зиялы қауым құрамыз десек, жастарды инабаттылыққа, мәдениеттілікке тәрбиелеуді қазірден бастап дұрыс қолға алуымыз керек. Әл-Фарабидің: «Адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз білім - адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі»-деген сөзі сабақты ұйымдастырудағы басты мақсат- оқушының жан дүниесін түсіну екендігін меңзейді.

Мектептердің алдындағы басты мәселелері -оқушыларды дамыта оқыту, яғни оқушыны оқу әрекетіне қалыптастыру, олардың оқуға ынтасын ояту, қызығушылығын арттыру.

Бүгінгі мектеп табалдырығын аттаған әрбір бүлдіршін - ол ертеңгі қоғам иесі. Сондықтан оқытудың алғашқы сатысынан бастап, оқушыларға сапалы білім, саналы тәрбие беру керек. Бүгінгі оқытудың басты талабы – сабақ сапасын арттыру. Сол арқылы оқушы шығармашылығын дамыту. Ақпараттық оқыту технологияларын оқу процесінде пайдаланып, тиімді қолдана білудің аса маңызды екендігіне көз жеткіздік.

Оқу үрдісінде интернетті қолдану тек оқушы шығармашылығына ғана ықпал етпейтіндігін, оның түйсік, қабылдау, логикалық ойлау, қиял сияқты психикалық процестерін дамытатындығы дәлелденген. Әсіресе ақпараттық оқыту технологиясын оқу үрдісінде пайдалануда жетістікке жетуге болады.

Мектепте Интернет-ресурстарды пайдалану арқылы мектепте Интернет-ресурстарды пайдаланудың тенденциялары анықталып, мұғалімдердің Интернетті кәсібиіс-әрекеттерінде пайдалана білудің қажет екені дәлелденді.

Интернетті оқу үрдісінде пайдалану білім беруде, зерттеу жұмыстарын жүргізгенде, әлеуметтік-педагогикалық көкейкесті мәселе болып табылады және педагогика ғылымы мен тәжірибесінің дамуына жағдай жасайды.

Мектепте Интернетті оқу үрдісінде тиімді пайдалану мынадай мәселелер қанағаттанарлық шешімін тапқанда ғана қамтамасыз етілетіндігі анықталды:

- мамандарды қайта даярлауды ұйымдастыру;
- Интернетті оқу үрдісінде пайдалану туралы нұсқаулар жиынтығын құрастыру;
- озат тәжірибелерді талдау және тарату.

2. Мектеп субъектілерінің Интернет-ресурстарды пайдалануға даярлығы Интернетті пайдалану жөніндегі біліктіліктің психологиялық және мазмұндық сипаттамаларының бірлігін құрайды.

Оқытуда жаңа оқыту технологияларын тиімді қолдану баланың жеке басының дамуына, өзі-өзі жетілдіріп, қалыптастыруға бағытталған.

Әдебиеттер тізімі:

1. Энциклопедия информатиологии. /Под ред. Прохорева А.М. – М., 2000.
2. Педагогические технологии информатизации образования. /Под ред. Беркимаевой Ш.К. – А., 2002.
3. Ахметкәрімов Қ. Мұғалімнің кәсіптік мәртебесі және беделі туралы ой //Қазақстан мектебі. - №9.- 2003.- 45 б.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.
5. Беркінбаева Ш. Болашақ- мектептен басталады// Қазақстан мектебі. №2. – 2001. – 45 б.
6. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебного процесса. - М., 1982.

ӨӘЖ: 371.3(574)

Ә.М. Өмірзақова, Л.Т. Омарова

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қызылорда қ.

ОҚЫТУДЫҢ ЖОБАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ – ХХІ ҒАСЫРДЫҢ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Жоба – қойылған мақсатқа жетудің арнайы мақсат пен уақыттың өзара байланысындағы іс-әрекеттердің жиынтығы. Оқытудың жобалау технологиясы дегеніміз - ол студенттердің қоғамның дамуына теориялық және практикалық маңыздылығы бар мәселелерді оқу, көру, қою, шеше білу.

Жобада жұмысты ұйымдастыру барысында негізгі екі міндетті шешу керек:

- Жоба тобын ұйымдастыру;
- Топтың нәтижелі жұмысын ұйымдастыру.

Жоба тобы – жобаларды басқару ұғымдарының маңыздысы, сондықтан да жоба тобы жоба мақсаттарына жетуді қамтамасыз етеді. Бұл топ жобаны іске асыру барысында жасақталады және жоба біткен соң таратылады.

Жобалау технологиясын игеру үшін, ең алдымен жобаның 3 басты ерекшеліктерін түсіну керек:

- айқын анықталған мақсат;
- бірегей жоба қызметін орындаушылар;
- кешенді іс-әрекеттер, технологиялық операциялардың кешенді жиынтығы ретінде.

Жобаны дайындамас бұрын, оның анық қойылған мақсаттарын, мақсаттары нақты және сандық өлшемдері болуын білуі керек.

Жоба түрлерінің айырмашылықтары:

Пәндік аймақта -

- ғылыми;
- экономикалық;
- техникалық;
- әлеуметтік;

- басқарушылық (әкімшілік);
- әскери;
- экологиялық.

Мазмұн ерекшелігіне байланысты оқу жобасының бірнеше түрлері бар:

1. Тәжірибеге бағдарланған жоба;
2. Зерттеушілік жобасы;
3. Ақпараттық жоба;
4. Шығармашылық жоба;

Жобаны орындамас бұрын оның бірнеше қадамдарын білу қажет:

Бірінші қадамда көптеген міндеттер, оның ішінде негізгілері шешіледі:

- жоба идеяларын қалыптастыру, жобаға алдын ала сұранысты зерттеу, мақсаттарды айқын тұжырымдау, жобаның міндеттері мен бағалауының қоғам қызығушылығына сәйкестігі;

- жобаның деректерін талдау, жинау және осы негізде жобаның негіздемесімен (аргументациясымен) оңтайлы нұсқасын анықтап шешу;

- жобаны дайындау – жобаны іске асыруда оңтайлы әдістерді таңдау (ең қажетті мерзімдерді нұсқау, жобаның орындалуындағы қадамдардың реттілігі т.б.). Жобаның екінші кезеңінің басталуы нақты іске асыру мен пайдалануға берген кезде басталады. Бұл қадам тексеру мен жобаның дамуын бақылаумен жүреді. Үшінші қадамда жоба қоғам дамуында іске асқан жағдайда бағаланады, онда жоба мақсаттарына жетті ме, жетпеді ме анықталады, сондай-ақ игерген тәжірибедегі алынған сабақ келесі жобаны жасауда пайдаланылады

Топқа бөлініп, топтық тапсырманы орындау

Әр жобаның жоба тақырыбын, бағытын, мәселесін, түрін негіздеу

Әр жоба іс-әрекетінің мақсаты мен міндеттерін анықтау

Әр жобаның зерттеу нысанын, зерттеу пәнін, болжамын айқындау

Аймақтық және салалық ерекшеліктер бойынша -

- қалалық, аудандық

- аудан аралық

- салалық

- салааралық

Масштаб бойынша -

- халықаралық (үкіметаралық)

- ұлттық (мемлекеттік)

Орындау мерзімі бойынша –

- Қысқа мерзімді – бір ғана сабақты талап етеді;

- Орта мерзімді – бірнеше сабақты талап етеді;

- Ұзақ мерзімді – бірнеше апта немесе жылды талап етеді (аудиториялық және аудиториядан тыс сабақтарды есептеу болжануда).

Қатысу дәрежесі бойынша-

- ұжымдық, топтық (бірнеше қатысушы)

- жеке (бір қатысушы)

Жобалап оқыту технологиясының мақсаты қандай?

Оқыту үрдісінде «репродукция» деңгейінен «білік» пен «шығармашылық» деңгейіне өту, құзыретті маман қалыптастыру.

Жобаның өмірлік циклін құрайтын арнайы қадамдар:

- идеялардың тууы және тұжырымдамасы;

- мәселелердің анализы (мақсаттары, талаптары, міндеттері);

- тұжырымдамаларды дайындау (альтернативті тұжырымдаманы таңдау);

- детальды дайындық (ерекшеліктері, сызбалары, детальды жоспарлар);

- жобаны орындау (жұмыс құжаттары, сынау, қабылдау);

- пайдалану (ендіру, техникалық қызмет көрсету, эксплуатация);

- ликвидация (бөлшектеу, кәдеге жарату, сату, дамыту мен т.б. тапсырмалар).

Жобаларды пайдалану әдістерінің талаптары

Оқу жобасы теориялық, нәтижеге жоспарланған танымдық маңызы бар, тәжірибелік, әлеуметтік нақты маңызды мәселелерді шешуге бағытталған болу қажет.

Жоба тапсырмасын орындау барысында әрқашан сол жобаны моделеуден бастау керек, сондай-ақ мәселені шешу бойынша іс-әрекет жоспарынан, белгілі бір жағдайда мақсатқа жету міндеттері оны іске асыру тәсілдерін анықтау ретінде жүзеге асады.

Жобаны модельдеудің негізі қадамдық нәтижелерін анықтау арқылы жобаның мазмұнды бөлігін құрылымдау болып табылады. Онда әр қадамның орындалу мерзімі мен әр қадамды орындаушы жауаптыларды реттеу болып табылады. Оқу жобасын іске асырудың міндетті шарты кешенді білімді талап ететін студенттің өзіндік зерттеу жұмысы болып табылады.

Жоба бойынша нәтижелі жұмыс студенттің не жоба тобының жасаған жұмысы, өнімі не нақты нәтижесі болу керек.

Жобаны орындау сол жобаны қорғаумен, нәтижені презентациялаумен аяқталады.

Оқытудың жоба технологиясының соңғы кезеңі рефлексия болып табылады.

Педагогикалық пәндердің ішінде этнопедагогика пәнінде жобалау технологиясын пайдалану тәжірибемнен «Халықтық педагогика негізінде студенттерді отбасылық өмірге дайындау» тақырыбында жоба үлгісін ұсынбақпын.

Жобаның түрі: тәжірибеге бағытталған

Міндеттері:

1. Жобаны орындаудың талаптарын зерттеу

2. Отбасы мәселелерінің зерттелуін ғылыми - теориялық негіздеу

3. Студенттердің отбасылық өмірге дайындығын анықтайтын әдістемелік кешен жасау;

4. Студенттерді отбасылық өмірге дайындау бойынша жүргізілген жұмыстарды қорытындылау, ұсыныстар жасау

Жобаның SMART мақсаты

S----студенттерді отбасылық өмірге халықтық педагогиканың құндылықтары негізінде дайындау

M----студенттерді отбасылық өмірге ұлттық тәрбие әдістерін іріктеп, тиімділігіне қарай пайдалану

A----Заманауи талаптарды ескере отырып, ұлттық құндылықтар негізінде ақылдың алты қалпағы, ми картасы, блум таксономиясы әдістері арқылы отбасылық өмірге дайындау жүзеге асады

R----студенттердің отбасылық өмірге дайындығын анықтайтын әдістемелік нұсқаулық дайындау

T---7 апта

Жоба: Үйлену оңай, үй болу қиын

Жобаның түрі: тәжірибеге бағытталған

Өнім: әдістемелік нұсқаулық дайындау

Қолданбалы әдістер: Пікірлер мен тұжырымдарды талдау, сауалнама әзірлеу, отбасылық шиеленістің алдын алу шарттарын анықтау, халықтық педагогикадағы отбасылық өмірге дайындау әдістерін іріктеу, тәрбие әдістері: үлгі тұту, талап, сенім, салт-дәстүрдің отбасылық өмірді нығайтуға негізделген әдістерге сипаттама. Семинар, интервью, пікірталас, дөңгелек үстел, кесте, дискуссия, галамтор көзі, әдебиет

Тапсырыс беруші, инвестор: Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті «Қыз Жібек» қыздар орталығы

Нысан: Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің педагогика және психология мамандығының 3-4 курс студенттері

Пән: Этнопедагогика

Гипотеза: егер, халықтық педагогика негізінде отбасы тәрбиесі теориялық тұрғыда негізделіп, оның нарық жағдайындағы рөлі анықталса, отбасы тәрбиесінің тәжірибесі мен ұлттық ерекшелігі ескеріліп, теориялық және ғылыми негізделген әдістемелермен қамтамасыз етіле отырып, отбасылық дайындық жүргізілсе, онда студенттердің отбасылық өмірге дайындығы ұлттық сипатта жүргізілген болып саналады, өйткені олардың қоғам және отбасы алдындағы жауапкершілігі одан да жоғары арта түседі.

Оқытудың нәтижесі – құзыреттіліктер

Қарым-қатынас аралық

Жобаны қорғау мен өзара нәтижелі қарым-қатынас, болашақ отбасылық қарым-қатынастың ұлттық сипатта болуын қамтамасыз етеді

Пәндік Қазақ халқындағы отбасылық тәрбиенің ролін түсінеді

Заманауи отбасы үлгілеріне халық педагогикасының құндылықтарын игереді мәдени отбасылық құндылықты бағалайды, заманауи отбасындағы қажеттіліктерді түсінеді. Қазақ халқының отбасы мүшелерінің орнын түсінеді

Жауапкершілік жоба тапсырмаларын іске асырудың күнтізбелік жоспары

№	Жоба тапсырмаларын іске асыру қадамдары	Жұмыс түрлері	Орын. мерзімі	Жауапты
1	Бастапқы анализ бен жоспарлау	Топтарға бірігу, топтың көшбасшысын таңдау, тақырып негізінде әдебиет көздерін зерттеу	1-апта	Жоба менеджері (Оқытушы)
2	Жағдаят анализі	Анализ отбасы мәселелерінің зерттелуін ғылыми-теориялық негізінде құрылымын, қызметін белгілеу	2-апта	Студент топтары
3	Отбасылық әлеуметтік институттардың рөлін негіздей отыра жоспарын дайындау	Отбасылық шиеленістердің туындауының әлеуметтік мәселелерінің алдын алу шарттары; Алдын-алу жоспарын жасау; Жоспарды тапсырыс берушімен келісе отырып жасау	3-апта	Студент топтары Студент топтары Жоба менеджері
	Алдын алу жоспарына сәйкес дайындық	Дайындық Әдебиет көздерін зерттеу; Сауалнама әзірлеу; Шиеленістің алдын алу шарттарын анықтау; Халықтық педагогикадағы тәрбие әдістерін отбасы тәрбиесіне бағыттау; бағдарламамен қамтамасыз ету;	4-6-ші апта	Әр бөлім бойынша әр топ студенттері
5	Конкурса қатысу	Әдістемелік нұсқаулықты көрсету	7-ші апта	Жоба менеджері
6	Қорытынды	Әдістемемен қамтамасыз ету анализі Рефлексия	7 апта	Тапсырыс беруші Оқытушы Студенттер
7	Көмекші	Жетекшімен кеңес	Апта сайын БООЖ	Оқытушы

Бағалаудың параметрлері мен критерийлер

	Макс балл	Сіздің балл
Отбасы мәселелеріне қатысты анализ жасалды, дәлелдер анық, құрылымы жақсы. Халықтық педагогика құндылықтарын қолдануға критериялды бағалау анық дайындалған және толық дәлелдемелермен қамтылған.	4	
Отбасылық өмірге дайындауда халықтық құндылық сипаты қызметіне анық емес, жеткіліксіз дәлелдермен анализ жасалды, құрылымы жақсы отбасылық өмірге дайындауда халықтық құндылық сипаты қызметін қолдануға критериялды бағалау анық дайындалған, бірақ олар толық дәлелдемелермен қамтылмаған.	3	
Анализ анық емес дайындалған, құрылымы нашар отбасылық өмірге дайындауда халықтық құндылық сипаты қызметін қолдануға критериялды бағалау анық емес дайындалған	2	
Отбасылық өмірге дайындауда халықтық құндылық сипаты қызметін қолдануға критериялды бағалау анық емес дайындалған, құрылымы нашар. отбасылық өмірге дайындауда халықтық құндылық сипаты қызметі қолдануға критериялды бағалау көрсетілмеген.	1	
Анализ жоқ. Критериялды бағалау көрсетілмеген	0	

Студенттердің рефлексиясы

Сабақ ұнады ма? Несімен ұнады немесе ұнамады?	Бүгінгі сабақтан алған әсеріңіз ...	Пікір. Ұсыныс. Сұрақ.
--	-------------------------------------	-----------------------------

Этнопедагогика пәнінде жоба технологиясын тиімді пайдаланған жағдайда студенттерді педагогикалық үдерісті тиімді, шығармашылықпен орындау мүмкіндігіне ие болады. Келешек педагогикалық тәжірибесінде педагогикалық үдерісті тиімді ұйымдастыруға қабілетті болары сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Бахишева С.М. Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы. - Алматы: «Дәуір», 2011.
- 2 Әбенбаев С., Ахметова Г., Әбенбаева И. Дәстүрлі емес сабақ турасында // Мектептегі шетел тілі. – 2003. - №2. - 11-16 б.
- 3 Қуанбаева Б. Оқытудың педагогикалық жүйесін технологиялық негізде жетілдірудің дидактикалық шарттары: дисс. Пед. ғыл. канд. – Алматы, 2005. – 137 б.
- 4 Селевко Г.К. Современные технологии в образовании. – М., 1998.
- 5 Таубаева Ш.Т. Оқытуың қазіргі технологиялары // Бастауыш мектеп. - 1999. - №4. - 5-12 б.

УДК: 37:372.8

И.А. Оралканова

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ГЕНЕЗИС РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В современном обществе наблюдается смена подходов к образованию, обусловленная переориентацией общества на развитие и формирование личностных качеств человека, вне зависимости от физических, психических, социальных и других возможностей. В ряде исследований отмечается рост характерного для нашего столетия понимания, что лишь самореализация личности является главной целью социального развития, вызвавшее появление новой парадигмы образования, опирающейся на подходы и понятия, выработанные современной практикой, куда можно отнести и инклюзивное образование. Понятие «инклюзивное образование», активно входящее в современный профессиональный лексикон психолого-педагогической науки Республики Казахстан, отражает новый взгляд на систему образования и реалии времени, то, к чему закономерно ведет эволюция человечества. Инклюзивное образование выступает принципом социальной и образовательной политики и социальной ценностью. В целях раскрытия сущности инклюзивного образования, построения системы, раскрывающей эволюцию в отношении к людям с ограниченными возможностями развития в мире и Казахстане, нами была предпринята попытка анализа исторических сведений, раскрывающего эволюцию отношения к лицам с ограниченными возможностями в развитии (ОВР).

На протяжении многовековой истории человечества отношение к лицам, имеющим отклонения физического или психического здоровья, изменялось в направлении от отвержения и ненависти к состраданию и терпимости. Данная проблема стала предметом исследования видных ученых-дефектологов стран ближнего и дальнего зарубежья, которые, в свою очередь, выделили несколько этапов. Системный анализ сведений из истории развития отношения к лицам с ОВР в мире и созданных на их основе моделей, предложенных Н.Н. Малофеевым [1], Л.И. Акатовым [2], Е.А. Тарасенко [3] и др., позволил нам считать целесообразным выделение наиболее значимых семи этапов.

Первый этап - «Недочеловек». Данный этап в развитии отношения к лицам с ограниченными возможностями в развитии ведет свое начало из мифов о древней Спарте, где высоко ценилось физическое совершенство человека и, согласно древнему историку Плутарху, немощных детей, считая неполноценными членами общества, сбрасывали со скалы [4]. Подобное вычленение «неполноценных» детей осуществлялось как в Спарте, так и в Древней Греции и Древнем Риме на протяжении столетий.

Выдающиеся деятели данного периода находили такое отношения к детям с ограниченными возможностями в развитии вполне логичным и целесообразным. Отношение знаменитого философа

Аристотеля к лицам с ограниченными возможностями в развитии, подтверждается следующим его высказыванием: «Пусть в силе будет тот закон, что ни одного калеки ребенка кормить не следует» [5]. Философ Сенека утверждал: «Мы убиваем уродов и топим детей, которые рождаются на свет хилыми и обезображенными. Мы поступаем так не из-за гнева и досады, а руководствуясь правилами разума: отделять негодное от здорового» [6].

На основании этих высказываний можно сделать вывод о том, что для данного периода и средневековья, при различии взглядов на устройство государства, отношение к лицам с отклонениями в развитии характеризовалось как отношение к неполноценному человеку – «недочеловеку».

Второй этап - «Греховности» и «Демонизма». Характеризуя данный этап, можно отметить, что понятие «греховность» в этом периоде отражало отношение к лицам с ограниченными возможностями в развитии как к носителям отпечатка греха родителей. В свою очередь, понятие «демонизм» отражает отношение к людям с ОВР как к лицам, имеющим связь с «нечистой силой» («сообщник дьявола»). Указанный этап является показателем начала эволюции в отношении к лицам с ОВР, т.к. общество уже отказывалось от избавления от этих лиц, но при этом сохраняло неприязненное отношение к ним.

Анализируя эволюцию развития отношения государства к лицам с ограниченными возможностями в развитии, мы наблюдаем, что на разных этапах лица с ОВР были объектами опеки и изучения отдельных представителей общества, так, например, в указанных выше двух этапах короли и другие представители власти уделили внимание данным лицам, при этом такое отношение характеризовалось не интересом как к личности, а как объекту насмешек и агрессии.

Третий этап - «Приют». Описание данного этапа считаем целесообразным начать с указания на значительную роль религии в развитии общества в целом, которая, в первую очередь, призывала к заботе о «своем ближнем». Роль религии в процессе изменения отношения к лицам с ограниченными возможностями высока, т.к. первыми, кто переступил незримую черту, и подал пример участливого и милосердного отношения к людям с ограниченными возможностями в развитии, отторгаемым обществом, оказались немногочисленные церковные подвижники. При монастырях появились хосписы и приюты (в Византии - IV в., в Западной Римской империи - VII в.), в которых могли получить кров и пищу люди с инвалидностью.

В развитии отношения к лицам с ограниченными возможностями в развитии последующие пять столетий в западноевропейских странах характеризуется открытием монастырских, а затем и первых светских приютов, больниц, а также появлением специальных светских убежищ для ослепших воинов (Франция XII в.). Инициатива Людовика IX Святого также была обусловлена особым отношением короля, дважды возглавлявшего крестовые походы, к ослепшим воинам-крестоносцам. Таким образом, на данном этапе развития отношения к лицам с ограниченными возможностями в развитии складывалась структура призрения и лечебной помощи с характерными для нее институтами (хосписы, больницы, приюты, убежища, лепрозории), одни из которых опекалась церковью, другие верховной светской или городской властью.

На данном этапе лица с ОВР стали объектом для представителей религиозных организаций, которые рассматривали лиц с ОВР как объект, требующий к себе милосердия и опеки.

Четвертый этап - «Лечение» - отражает период развития интереса к лицам с ОВР с медицинской точки зрения. Согласно историческим сведениям, первым документальным свидетельством интереса к лицам с ограниченными возможностями развития принято считать египетский папирус Ebers, который, по мнению египтологов базируется на еще более древней рукописи времен врача Имхотепа [7]. В нем предложен целый перечень древнейших рецептов, врачебных советов и магических целебных заклинаний. В папирусе есть косвенные упоминания об умственной отсталости, рассуждения об эпилепсии, он также содержит первое документированное упоминание о глухоте [8].

В эпоху Ренессанса философы, писатели, врачи, педагоги уделяют особый интерес к проблемам образования, воспитания детей, их начинают интересоваться и волновать жизнь лиц, лишенных разума и всех обездоленных [9].

Пятый этап - «Обучение». Активная деятельность медицинских и естественных факультетов университетов обусловила возникновение научного интереса к проблеме глухонмоты и попыток ее преодоления. Так, нидерландец Рудольф Агрикола одним из первых пришел к выводу, что обучаемость глухого ребенка имеет не мистическую природу, а является результатом специального педагогического воздействия [10].

В XVI - XVII вв. намечается вполне закономерное принципиальное расхождение во взглядах представителей медицины и педагогов на цели и задачи помощи людям с выраженными физическими и умственными недостатками и в данный период закладываются основы двух разных направлений коррекции нарушений в развитии детей с ограниченными возможностями в развитии: педагогического и медицинского. Педагогами были разработаны конкретные методы и приемы обучения детей с сенсорными нарушениями письма и развитию речи. При этом предметом их внимания являлся вторичный дефект и педагогические пути его коррекции. Учителя строят свои методы обучения, опираясь, прежде всего, на современные им философские идеи, в меньшей мере интересуясь первичным биологическим дефектом и его этиологией. Великий чешский педагог Я.А. Коменский был глубоко убежден о возможностях образования детей с ограниченными возможностями в развитии, о чем свидетельствует его высказывание по данному поводу: «Возникает вопрос: можно ли прибегать к образованию глухих, слепых и отсталых, которым из-за физического недостатка невозможно в достаточной мере привить знания? - Отвечаю: из человеческого образования нельзя исключить никого, кроме нечеловека» [11].

Этот этап в развитии отношения к людям с ограниченными возможностями в развитии является особо значимым для педагогики и психологии, т.к. с этого этапа начинается процесс обучения детей с ОВР.

Данные этапы характеризуются включением в вопросы развития лиц с ОВР представителей медицины и педагогов. Если представители предпринимают попытки распознавания биологических факторов тех или иных отклонений и их лечение, то педагоги в поиске путей коррекции вторичных дефектов, что характеризует их функциональную обязанность – дефектолога.

Шестой этап - «Включение». Свое начало данный этап берет с 70-х гг. XX века, когда общество перестает рассматривать себя как унитарный социум, постепенно отказываясь от представления о том, что каждый его член обязан соответствовать определенному «стандарту». Формируется новое понимание мира как сообщества, включающего различные микросоциумы, от равноправного взаимодействия которых зависит прогресс человечества.

Как отмечает в своих работах Н.Н. Малофеев, идеи интеграции лиц с ограниченными возможностями в развитии в 70-е годы возникают и реализуются в свете либерально-демократических реформ, общественного противостояния идеям дискриминации людей по расовому, половому, возрастному, национальному, политическому, религиозному, этническому и другим признакам. Борьба против дискриминации способствует формированию новой культурной нормы - уважения к различиям между людьми. Именно в этом широком антидискриминационном контексте специальные школы и интернаты признаются учреждениями сегрегационными, а изолированная от массовой система специального образования - дискриминационной. И если на предшествующих этапах общество боролось за организацию специальных учебных заведений, то теперь оно стало рассматривать помещение ребенка в специальную школу как нарушение его прав и «навешивание социального ярлыка» [12]. Так, в своих работах А.Д. Уорд указывал, что «любое государство, стремящееся к справедливости и подчиняющееся международным нормам соблюдения прав человека должно руководствоваться законами, которые гарантируют всем детям соответствующее их потребностям и способностям образование. Что касается детей с особыми потребностями, то такое государство обязано предоставить и им соответствующую их потребности возможность обучения» [13]. Эта идея легла в основу совместного обучения детей с ограниченными возможностями в развитии со здоровыми сверстниками, где созданы необходимые условия. За семьей ребенка оставался выбор обучения в общеобразовательной или специальной школе.

Шестой этап подчеркивает рост роли общеобразовательного педагога, который начинает участвовать в процессе обучения детей с ОВР. Но при этом роль специального педагога доминирующая.

Седьмой этап - «Идеальная», которая характеризуется созданием всех условий для полноценного развития детей с ограниченными возможностями в развитии. Образовательная система, которая принимает всех детей как равных и предоставляет им наилучшее возможное образование, является инклюзивной. Для обеспечения инклюзивного образования сообщества, учителя, школы и системы должны измениться с целью лучшего удовлетворения различных потребностей обучения учащихся в школе, а также способствовать их включению во все аспекты школьной жизни. Согласно данной модели исключены все специальные школы. Для детей с тяжелыми нарушениями созданы «специальные классы» в общеобразовательных организациях. Дети с ограниченными возможностями в развитии включены в систему общеобразовательных школ, где

для них созданы все условия от организации физической среды до исключения психологических барьеров.

Указанная модель является отражением гуманности общества по отношению ко всем его членам вне зависимости от их особенностей и пониманием того, что дети с ограниченными возможностями в развитии – это полноправные члены общества, для которых созданы физический доступ и психолого-педагогические условия. Роль педагога общеобразовательной школы возрастает с развитием указанной модели, который начинает играть ключевую роль в успешном развитии инклюзивного образования.

Описанные этапы представлены нами в виде схемы (Рисунок 1), в которой определенной цветовой гаммой мы подчеркиваем значение каждого этапа в данной эволюции: красный цвет – неблагоприятные этапы в отношении к лицам с ОВР, желтый – значительный прогресс и зеленый – наиболее благоприятный, в котором создаются условия для полноценного развития детей с ограниченными возможностями в развитии.

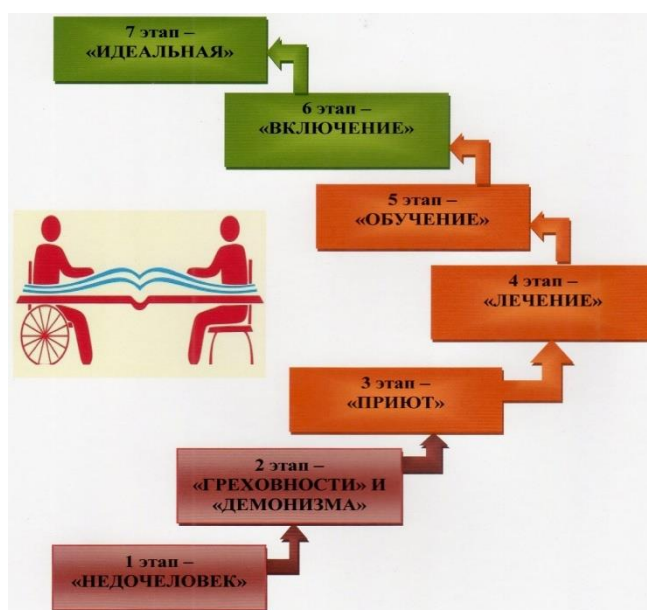

Рисунок 1 – Эволюция отношения к лицам с ограниченными возможностями в развитии

Анализ мировых социальных тенденций в признании прав детей с ограниченными возможностями в развитии на равное существование, а также получение образования в общеобразовательных организациях еще раз доказал, что для достижения идеальной модели необходимо не просто создание физической среды, а самым главным условием является формирование готовности педагогических кадров к работе в условиях инклюзивного образования.

Список литературы:

- 1 Малофеев Н.Н. Специальное образование в России и за рубежом: в 2 ч. Западная Европа. - М.: Печатный двор, 1996. – Ч. 1. – 182 с.
- 2 Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - 368 с.
- 3 Тарасенко Е.А. Социальная политика в области инвалидности: кросс-культурный анализ и поиск оптимальной концепции для России // The Journal of Social Policy Studies. - 2004. - Т.2, №1. – С. 7-28.
- 4 Плутарх Избранные жизнеописания: в 2 т. - М., 1987. - Т.1. – 589 с.
- 5 Дьячков А.И. Воспитание и обучение глухонемых детей: Историко-педагогическое исследование. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 348 с.
- 6 Замский Х.С. История олигофренопедагогики. - 2 изд. - М.: Просвещение, 1980. – 398 с.
- 7 Kanner L. A history of the care and study of the mentally retarded. – Springfield: Thomas, 1964. – Vol. 3. – 150 p.
- 8 Patton J.R., Payn J.S., Beirne-Smith. Mentalretardation. – Columbus: Ohio, 1990. – 206 p.
- 9 Светоний Транквилл Г. Жизнь двенадцати цезарей / пер. с лат., предисл. и послесл. М.И. Гаспарова. - М.: Правда, 1991. – 512 с.

- 10 Басова А.Г., Егоров С.Ф. История сурдопедагогики. - М.: Просвещение, 1984. – 295 с.
11 Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. - М.: Учпедгиз, 1955. – 651 с.
12 Малофеев Н.Н. История становления развития национальных систем специального образования (социокультурный аспект). Специальная педагогика / под ред. Н.М. Назаровой. - М., 2000. – 265 с.
13 Уорд А.Д. Новый взгляд. Задержка в психическом развитии: правовое регулирование. - Тарту, 1995. – 245 с.

УДК: 37:372.8

И.А. Оралканова, С.А. Рапикова

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

КОМПОНЕНТЫ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Известная в педагогической науке цитата Л.Н. Толстого об учителе «если учитель имеет только любовь к делу, он будет хороший учитель. Если учитель имеет только любовь к ученику, как отец, мать, - он будет лучше того учителя, который прочел все книги, но не имеет любви ни к делу, ни к ученикам. Если учитель соединяет в себе любовь к делу и к ученикам, он - совершенный учитель» [1] была и остается актуальной в педагогике и психологии при рассмотрении вопроса формирования готовности учителей к профессиональной деятельности, а в период развития идеи инклюзивного образования она приобретает особую значимость. Данное высказывание показывает значение психологической готовности учителя, которое характеризует педагогическую деятельность и учеников как высшую ценность.

Как мы определили в своих работах, под готовностью учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования понимаем наличие комплекса гармонично взаимодействующих и взаимодополняющих психологических и профессиональных качеств, позволяющих осуществлять педагогическую деятельность на высоком мотивационно-ценностном уровне и организовывать учебно-воспитательный процесс с младшими школьниками с учетом требований инклюзивного образования. При этом психологическая готовность определяется личностными качествами учителя, а профессиональная как блок дидактических знаний и методических умений учителя начальных классов.

Теоретический анализ работ по исследованию психологической готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования, изучение опыта работы учителей-практиков дает основание для определения следующей структуры *психологической готовности* учителей начальных классов:

- ценностная ориентация личности;
- мотивация личности;
- толерантность;
- эмпатия;
- педагогический оптимизм.

Структура профессиональной готовности учителя начальных к работе в условиях инклюзивного образования видится нам в комплексе дидактических знаний и методических умений, выраженных следующим образом:

- дидактические знания: о нормативно-правовых основах инклюзивного образования; об особенностях построения процесса обучения и воспитания детей в условиях инклюзивного образования; о построении коммуникативной связи с субъектами инклюзивного образования и др.;
- методические умения и навыки: осуществления коммуникативной связи с детьми с ОВР и их родителями; конструирования учебно-воспитательного процесса в условиях совместного обучения детей с разными возможностями; работы в «команде» специалистов и др.

Остановимся подробнее на компонентах психологической готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования.

В истории социальной философии идеи и ценности рассматривались в контексте решения фундаментальных онтологических, эпистемологических и логико-методологических проблем. Соответственно, определялась сущность, и анализировались пути формирования идейно-ценностных ориентаций личности. Анализ исследований вопросов ценности и ценностной ориентации личности показывает, что в первой трети XX века ценностная проблематика стала одной из преобладающих

тем европейской философской мысли. К числу философских учений XX столетия, уделявших особое внимание проблемам ценностей в духовном мире личности и в ее социальных взаимодействиях, относятся неокантианство (В. Виндельбанд, Г. Риккерт, Э. Кассирет), феноменология (Э. Гуссерль, Р. Ингарден, Я. Мукаржовский), философская антропология (М.Шелер), экзистенциализм (Н.А. Бердяев, Ж.П. Сартр), персонализм (В. Штерн, Н.О.Лосский), герменевтика (Г.-Г. Гадамер, П.Рикер), прагматизм (А. Дьюи), аналитическая философия (А.Айер, Р.Хэар). В концепции «ценностной идеи» М. Вебера акцентировано значение изучения идейно-ценностных ориентаций для наук о культуре и социологии. Социально-теоретические аспекты ценностной проблематики разрабатывались также А.Мейнонгом, Дж. Муром и многими другими социальными философами и теоретиками [2].

Хотя социальные ценности, разделяемые большинством населения того или иного общества, не формализованы и не институционализированы, каждый тип общества воспроизводит определенную ценностно-мотивационную систему, необходимую для поддержания его стабильного функционирования, такую систему Э. Фромм назвал социальным характером. Функция социального характера состоит в том, чтобы «оформить энергию членов общества таким образом, чтобы при выборе способа поведения им не приходилось осознанно принимать решение, стоит ли следовать социальному образцу или нет, но, чтобы людям хотелось действовать так, как они должны действовать, и в то же время, чтобы они находили удовлетворение, действуя в соответствии с требованиями данной культуры» [3]. Данная идея выражает огромное значение социального мнения. Так положительное мнение педагогов об инклюзивном образовании является важной основой для их плодотворной работы, поскольку они, являясь членами общества, где признаются права детей с ОВР на равное существование, удовлетворяют и общественное, и собственное желание в самореализации и создания возможности для развития других членов общества.

В работе Л.И. Божович ценностная ориентация определяется как продукт социализации индивида, т.е. освоения общественно-политических, эстетических, нравственных идеалов и нормативных требований, предъявляемых обществом. При этом идеалы отражают фундаментальные социальные интересы личности, а также выражают субъективную общественную позицию индивида и, прежде всего, их нравственные принципы и мировоззрения [4]. Понятие ценностной ориентации личности появилось в категориальном аппарате социологии посредством работ У. Томаса и Ф. Знанецкого, которые рассматривали ценностные ориентации в качестве социальной установки личности – социальный аттитюд – регулирующий ее поведение. Понятие установки (аттитюд) было рассмотрено в первой главе нашей работы, поэтому мы не будем заострять на нем внимание.

Таким образом, ценностная ориентация выражается через установку личности, которая определяется внутренней основой отношения личности к деятельности. Значимость ценностной ориентации в формировании готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования высока, т.к. связь между положительной установкой личности педагога к инклюзивному образованию и эффективностью деятельности прямо пропорциональна. Учитель начальных классов для работы в условиях инклюзивного образования должен принять следующую систему профессионально-ценностных ориентаций: признание ценности личности ученика независимо от его физиологических, психологических, этнических и других особенностей, направленность на развитие личности ученика в целом, а не только на получение образовательного результата; осознание своей ответственности как носителя культуры и ее транслятора для детей с ОВР, понимание творческой сущности педагогической деятельности с детьми с ОВР, требующей больших духовных и энергетических затрат и т.д.

Как показывают современные исследования, основой готовности учителя начальных к работе в условиях инклюзивного образования, как и другой деятельности, выступает мотивация. Объективная реальность, повседневная практика показывают, что психологическая картина мотивационной сферы личности чрезвычайно многогранна, сложна, динамична, социально изменчива. В философских исследованиях она понимается как уровень развития сознания, рефлексии, ценностей, созидания при условии богатства интуиции и переживания человека. Так, по мнению В.Г. Леонтьева, мотивация является целостным психологическим образованием, где мотив и цель неразрывно связаны друг с другом. При этом цель становится истинной целью лишь в том случае, когда приобретает личностный смысл, то есть когда связывается с мотивом, который приобретает свои побудительные функции лишь тогда, когда в нем появляется направленность, то есть когда он вступает в отношение с целью [5].

Согласно трактовке А.А. Реан, мотив - сложное психологическое образование, побуждающее к сознательным действиям и поступкам и служащее для них основанием (обоснованием); внутреннее побуждение личности к тому или иному виду активности, связанное с удовлетворением

определенной потребности [6]. В свою очередь, Ж. Годфруа считает, что мотив - это соображение, по которому субъект должен действовать [7]. По мнению Р.С. Немова, мотив является устойчивой внутренней психологической причиной поведения или поступка человека [8].

Соответственно, как показывают исследования, мотив является побудителем к деятельности, что дает нам основание полагать, что от уровня мотивации к работе в условиях инклюзивного образования, зависит качество деятельности. При этом формирование мотивов к работе в условиях инклюзивного образования будет рассматриваться как процесс интериоризации целей инклюзивного образования, ценностей профессиональной деятельности.

Соглашаясь с мнением И.М. Яковлева, считаем, что важной составляющей личностной готовности учителя начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования является готовность к оказанию помощи [9]. Как подчеркивал известный психолог Х. Хеккаузен, «под оказанием помощи, альтруистическим, или просоциальным, поведением могут пониматься любые, направленные на благополучие других людей, действия» [10]. Считается, что, чем выше уровень эмпатии, тем выше уровень готовности к помощи, и она развивается при соответствующих условиях. Это дает основание считать, что готовность к оказанию помощи – интегральное качество личности, включающее эмпатию, толерантность, педагогический оптимизм, высокий уровень самоконтроля и саморегуляции, доброжелательность, креативность, творческий подход к решению задач педагогической работы.

Эмпатия - важное профессиональное качество учителя начальных классов, работающего с детьми с ОВР, которое предполагает понимание ребенка, умение увидеть ситуацию с его позиции. Эмпатия тесно связана с феноменом принятия, под которым подразумевается теплое эмоциональное отношение со стороны окружающих к ребенку с ОВР. Но «теплое эмоциональное отношение» не должно трактоваться как сочувствие или жалость, оно понимается как принятие ребенка с ОВР таким, какой он есть и проявление к нему гуманных чувств.

Толерантность – понятие, которое нашло широкое использование, а вместе с тем и трактование среди философов, социологов, политологов, психологов и педагогов. В данной работе толерантность учителя начальных классов в работе с детьми с ОВР означает принятие детей такими, какие они есть, и создание возможности быть самими собой.

Педагогический оптимизм по отношению к детям с ограниченными возможностями в развитии предполагает уверенность в продвижении в развитии ученика, вера в его потенциал. Вместе с тем, известны случаи предъявления завышенных требований к ребенку, ожидания от него более высоких результатов, чем те, на которые он способен. Принцип педагогического оптимизма нами был рассмотрен в качестве ключевых принципов в определении методологии инклюзивного образования.

В настоящее время в Республике Казахстан основу содержания готовности составляет государственный общеобразовательный стандарт высшего педагогического образования, рассматривающий формирование готовности будущих учителей к педагогической деятельности на основе компетентного подхода. Следовательно, готовность выступает одним из критериев результативности профессиональной подготовки специалиста и является связующим звеном между процессом вузовской подготовки и трудом педагога. Таким образом, рассмотрев компоненты психологической готовности, следует полагать, что при наличии данных качеств у учителя начальных классов, будет определена положительная мотивация к повышению профессиональной готовности. Профессиональная готовность была определена дидактическими знаниями и методическими умениями.

Дидактические знания:

- знание нормативно-правовых основ инклюзивного образования обеспечивает информированность учителя, повышает грамотность в отношении прав детей с ОВР;

- знание особенностей построения процесса обучения и воспитания детей в условиях инклюзивного образования заключается в овладении учителями начальных классов знаний в обеспечении физического комфорта для детей с ОВР, адаптации учебных программ, дифференциации и индивидуализации содержания учебного материала;

- знание основ построения коммуникативной связи с субъектами инклюзивного образования включает в себя осведомленность учителя о том, что в условиях инклюзивного образования учителю необходимо отойти от позиции «знаю только Я» к позиции «МЫ вместе» в тесном сотрудничестве сможем создать благоприятные условия для развития детей с ОВР;

Методические умения заключаются в:

- умения и навыках осуществления коммуникативной связи с детьми с ОВР и их родителями;

- умении конструирования учебно-воспитательного процесса в условиях совместного обучения детей с разными возможностями;
- умении работать в «команде» специалистов.

Таким образом, формулой готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования является «ХОЧУ» - «ЗНАЮ» - «УМЕЮ». Однако, на основании анализа ГОСО РК 6.08.059 -2010 высшего педагогического образования, согласно которому критериями готовности к будущей педагогической деятельности являются сформированные у выпускника определенные компетенции [11], можно утверждать, что на сегодняшний день требования к учителю начальных классов, т.е. бакалавру специальности «Педагогика и методика начального обучения» не отвечают данным требованиям.

Анализ требований, предъявляемых ГОСО РК 6.08.059-2010 к учителю начальных классов, показывает, что рассматриваемые компетенции ориентированы преимущественно для работы в общеобразовательной школе, без учета особенностей инклюзивного образования, но в данном документе в требованиях к готовности смены социальных, экономических, профессиональных ролей, географической и социальной мобильности в условиях нарастающего динамизма перемен и неопределенностей включены такие важные в условиях инклюзивного образования качества учителей начальных классов, как коммуникация, эмпатия, понимание, солидарность и сотрудничество.

Анализ содержания базовых и профилирующих дисциплин показал, что стандартом не предполагается изучение дисциплин, направленных на формирование готовности будущих учителей к работе в условиях инклюзивного образования. Однако в рамках изучения отдельных дисциплин, заложены основополагающие для инклюзивного образования ценности, так, например, в результате изучения дисциплины «Социология» предусмотрено изучение студентами следующих тем: «Социальные группы и общности», «Личность в системе социального взаимодействия», «Социальное неравенство и социальная мобильность», в рамках которых преподавателями ВУЗа могут быть раскрыты особенности лиц с ограниченными возможностями, реализация их права в обществе. Кроме того, согласно ГОСО РК 6.08.059-2010 предполагается изучение дисциплины «Введение в специальность», где в качестве тем для изучения отмечены «Педагог, смысл и значение, функции профессии», «Требования к педагогу современной школы и перспективы развития педагогической профессии», «Личность педагога, ее структура». Изучение данных тем предполагает представление будущих педагогов о своей специальности, а самое главное о значении роли педагогической деятельности в развитии общества, о ценностях в профессии учителя начальных классов.

Особое внимание мы хотим уделить дисциплине «Самопознание», целью которой является духовно-нравственное воспитание личности. В формировании положительного отношения к окружающим, детям с ОВР, роль данной дисциплины неопределима. Изучая такие темы, как «Уникальность внутреннего мира человека», «Позитивное мышление и внутренняя гармония», «Общение как средство достижения взаимопонимания между людьми» и др. в будущих учителях начальных классов закладывается позитивное отношение к окружающим, вне зависимости от их особенностей, которое дает основание задуматься о своей роли в обществе, переосмыслении идеалов. Наряду с этим, в указанном ГОСО РК заложено количество кредитов для компонентов по выбору в объеме 36 кредитов. Данный факт указывает на то, что то количество кредитов, которые предусмотрены для изучения дисциплин, рекомендованных Ученым Советом ВУЗов и, далее выбираемых студентами, может быть направлен на изучение дисциплин, развивающих компетентность будущих учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования, а так же предоставляет дополнительную возможность направления этих дисциплин на решение других задач подготовки учителей.

Анализ показывает, что в целом проводятся различные мероприятия в целях подготовки педагогических кадров к работе в условиях инклюзивного образования, но имеет место отсутствие связи между организациями, проводимых курсов, не согласованность деятельности. В связи с чем, педагоги проходят разные курсы в разные периоды, но содержание курсов дублируются, что в итоге приводит к снижению мотивации учителей и эффективности результатов обучения. В этих условиях актуальность планомерного и широкомасштабного обучения учителей начальных классов возрастает, так как именно на этих субъектах процесса обучения, как мы не раз указывали ранее, возложена ответственность за эффективность учебного процесса в условиях инклюзивного образования.

Список литературы:

1. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения / сост. Н.В. Кудрявая. - М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. - 592 с.
2. Айдарбеков З.С. Казахстанская молодежь: ценности, приоритеты, стратегии самоопределения. – Алматы, 2008. – 328 с.
3. Фромм Э. Из плена иллюзий. – М.: ООО «Издательство АСТ-ЛТД», 1998. – 516 с.
4. Божович Л.И. Психологические закономерности формирования личности в онтогенезе // Вопросы психологии. – 1976. – Ч.3. – С. 96.
5. Леонтьев В.Г. Психологические механизмы мотивации. - Новосибирск: Изд-во Пединститута. - 1992. - 215 с.
6. Реан А.А. Психология изучения личности. - СПб. - 1999. – 288 с.
7. Годфруа Ж. Что такое психология: в 2 т. - М.: Мир, 1996. - Т.1. - 496 с.
8. Немов Р.С. Психология: учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений // В 2 кн. - М.: Просвещение. - 1994. - 114 с.
9. Яковлева И.М. Профессионально-личностная готовность педагога к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья // Вестник МГОПУ. Серия «Педагогика». - 2009. - №6. – С. 140-144.
10. Хеккаузен Х. Мотивация и деятельность / пер. с нем.; под ред. Б.М. Величковского. – М.: Педагогика, 1986. - Т.1. – 408 с.
11. Государственный общеобязательный стандарт образования РК бакалавриат специальность 5B010200 – Педагогика и методика начального обучения (ГОСО РК 6.08.059-2010). - Астана, 2010.

ӘӨЖ: 37:372.8

Қ.Қ. Шалғынбаева, Б.К. Оспанова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті
Қазақстан, Астана қ.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ – ҚОҒАМ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Педагогика тарихында Еуропалық білім беру тәжірибесіне бірге оқыту феномені деген педагогикалық идеяны енгізген атақты педагог И.Г. Песталоцци (1746-1827) болды. Көру, есту, зият кемістігі бар балаларды сау балалармен бірге оқыту идеясы XIX ғ. бірінші жартысында еуропалық мұғалімдердің ойын жайлаған идея болды (Франция, Германия, Австрия т.б.).

Бұл бағдарлама БҰҰ-ның Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвенциясында 2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізілген болатын. Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламаны толық енгізді. Ал, біздің елімізде инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы ресми дерек Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Балалардың мектепке дейінгі сапалы тәрбие және оқыту мен толық қамтылуын және «инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіруін» қамтамасыз ету көзделген. Білім беру саласындағы негізгі халықаралық құжаттарға сәйкес Қазақстан Республикасының заңнамасында дамуында тежелуі бар балалар үшін білім алуға тең құқықтар қағидаты көзделген [1].

Қазіргі уақытта дамуында тежелуі бар балалар саны артып отыр. Оларды оқыту кеңейіп, түзетіп қолдау технологиялары жетілдірілуде. Алайда, осы жүргізілетін жұмыстарды атқаратын мамандар даярлау мәселесін қарастыру бүгінгі таңда өте өзекті.

Сондай-ақ, Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Білім мен ғылым саласында іске асырылған қадамдық іс-қимылдарды талдаудың әлсіз жақтары болып: инклюзивті білімнің жеткіліксіз дамуы мен педагог кадрларды даярлау сапасының жеткіліксіздігі» айқындалған [2].

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру.

Инклюзивті (франц. inclusif – өзіне енгізетін, лат. include – ішіне аламын, енгіземін) немесе енгізілген білім беру – жалпы білім беру мектептерінде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту үрдісін сипаттау үшін пайдаланылатын термин [4].

Инклюзивті білім берудің негізіне балалардың кез келген кемсітушілігін болдырмайтын, барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше жағдай жасайтын идеология жатады. Осы жаһандық мәселеге әлем

ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат [1].

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтары «Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы», «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы», «Қазақстан Республикасында кемтарларды әлеуметтік қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген.

Инклюзивті білім беру – барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім беру үдерісінің дамуы. Инклюзивті оқыту балаларды оқу үдерісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті білім беретін арнайы мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады, өйткені олар бір – бірімен қарым – қатынас жасауға, айнала қоршаған ортаны танып – білуге, қоғамдық құбылыстарды қабылдауға үйренеді.

Инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу.

Инклюзивті білім беру - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру - оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру - адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім берудің негізгі принциптері:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.

4. Барлық адам бір-біріне қажет.

5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.

6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.

7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету - өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.

8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді [1].

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру және болашақ педагогтарды даярлау мәселесін шетелдік ғалымдар: И.И. Лошакова, Е.Р. Ярская-Смирнова, И.В. Задорин, В.И. Михалюк, Е.Ю. Колесникова, Е.М. Новикова, А.С. Федоров, С.В. Алехина, В.В. Хитрюк және т.б. зерттеді. Қазақстанда Р.А. Сулейменов, болашақ кадрларды даярлау мәселесін З.А. Мовкебаева зерттеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 21-тармағының 3 тармақшасына сәйкес инклюзивті білім беру – оқытудың тиісті білім беретін оқу бағдарламаларына білім алушылардың өзге де санаттарымен тең қолжетімділікті, арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы дамытуға түзету-педагогикалық және әлеуметтік қолдауды көздейтін, мүмкіндігі шектеулі адамдарды бірлесіп оқыту және тәрбиелеу"деп атап көрсетілген. Демек, болашақ педагогтарды инклюзивті білім беру жүйесіне даярлаудың өзектілігі айқын көрініс береді [3].

Мектептерде, қолданыстағы білім беру тәжірибесінде инклюзивтілік қағидаттарын жүзеге асырумен байланысты жүйелі өзгерістер жүруде. Мұғалімнің рөлі мен жауаптылығы да өзгеруде. Инклюзивті білім берудің осы сатысының маңызды сипаттамасы – инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға қабілетті жалпы білім педагогтары мен қолдаушы мамандардың жетімсіз кәсіби даярлығы. Олар коррекциялық педагогика, арнайы және педагогикалық психология саласының мамандары тарапынан, денсаулық мүмкіндігі шектеулі оқушылар ең алдымен түсетін, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуды даралау тәсілдерін түсіну және жүзеге асыруда мамандандырылған кешенді көмекті қажет етеді. Дегенмен, жаппай мектептің педагогтары үйренуге тиіс ең маңызды нәрсе – әртүрлі балалармен жұмыс істеу және осы алуантүрлілікті өзінің әр балаға деген педагогикалық тәсілінде есепке алу. Жалпы педагогикалық технологияларды, дамытушы сабақ, қолдау технологияларының және балалар ынтымақтастығының модельдерін әзірлеу, ата-аналарды педагогикалық үдерістерге тарту қажет. Кәсіби ынтымақтастық тәжірибесін табысты ендіру балалардың мүмкіндігіндегі кедергілер мен шектеулерді, олардың табысына айналдыруға мүмкіндік береді.

Біздің елімізде инклюзивті білім идеясына қоғамның қатынасы әлі де болса төмендігі байқалады. Бұқаралық ақпарат құралдары (газет, журнал, теледидар, радио) арқылы инклюзив идеясын халыққа жеткізу жеткілікті дамымаған десе де болады. Көп жағдайда бұқаралық ақпарат құралдары мүмкіндігі шектеулі балалар кейпін «кемтар», «мүгедек», «әрдайым материалдық жәрдемді қажет ететін» қоғам мүшесі ретінде көрсетеді. Инклюзивті білім беру проблемасын жүйелі түрде шешу қажет, яғни тікелей немесе жанама қатысты барлық ішкі жүйені (білім беру, әлеуметтік, нормативті-құқықтық, экономикалық) мемлекеттік, аумақтық деңгейде келтіріп шешім қабылдау. Жалпы білім беретін орта мектептерде олардың оқып, білім алуына жағдай жасау енді-енді қолға алына бастады. Инклюзивті білім берудің негізі мектептегі барлық балаға олардың ерекшеліктерінен тыс сапалы білім беру болып табылады. Өзгерістер үш құндылықты, мазмұндық және ұйымдастырушылық деңгейлерді қамтуы тиіс, соның ішінде:

- инклюзивті білім берудің нормативті-құқықтық және қаржылық қамтамасын әзірлеу;
- білім беру ұйымдарында барлық оқушылардың білім алу қажеттіліктерін есепке алатын жаңа оқу ортасын құру. Түрлі шектеулері бар балаларды оқытудың арнайы құрылғылары мен техникалық құралдарын мақсатты бөлу және қолдану;
- білім беру ұйымдарының педагогтары мен қолдаушы мамандарын даярлау, кәсіби қайта даярлау және біліктілігін арттыру бағдарламаларын әзірлеу және жүзеге асыру;
- мекен-жайына барынша жақын орналасқан білім берудің инклюзивті жағдайларын ұйымдастыру;
- инклюзивті білім беруді қамтамасыз ететін ресурстық орталықтардың әртүрлі деңгейлі жүйелерін (материалдық-техникалық және әдістемелік) құру, оның ішінде арнайы (коррекциялық) мекемелердің әлеуетін қолдану;
- білім беру үдерісінің құрылымы мен мазмұнының вариативтілігін білім берудің дербес маршруттарын, дербес оқу жоспарларын қолдану арқылы қамтамасыз ету;
- әртекті білім беру ортасында оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен педагогикалық технологияларын әзірлеу;
- инклюзивті білім берудің барлық сатыларында түрлі бұзылыстары бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау технологияларын әзірлеу (мектепке дейінгіден жоғары кәсіби білімге дейін);
- білім сапасын бағалауды ұйымдастыру тәсілдерін өзгерту;
- жалпы білім беретін мекемелерде инклюзивті үдерістерді дамытудың ғылыми-әдістемелік қамтамасын әзірлеу [4].

Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру ерте және мектепке дейінгі жастағы дамуында проблемасы бар балаларға коррекциялық-педагогикалық көмектің тиімділігіне, оларды кіріктіре тәрбиелеу және оқытуды жүзеге асыру мүмкіндіктеріне байланысты. Бұл жалпы және тілдік дамудың жас нормасына тең немесе жақын деңгейіне қол жеткізуге жағдай жасайды және оған барынша ерте сатысында қалыпты дамып жатқан құрдастырының ортасына еніп кетуіне мүмкіндік береді. Сонымен бірге ата-аналарды (заңды өкілдерді) дер кезінде кеңес беру, қолдаумен қамтамасыз етуге және қоғамды мүмкіндігі шектеулі адамды қабылдауға дайындауға арналған жағдайлар жасалуда.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы.-Астана, 2010.

2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2016.
3. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы, 2007 жыл.
4. Қожамберлиев Б. Инклюзивті білім берудің өзекті мәселелері. – Қызылорда, 2016.

УДК: 930

Е.С. Першина, Л.Ю. Дробяцко
КГУ «Вспомогательная школа – интернат» УО ВКО г. Семей
Казахстан, г. Семей

НЕТРАДИЦИОННЫЕ УРОКИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЧТЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В СИСТЕМЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТЬЮ

Критическое мышление (англ. critical thinking) – система суждений, которая используется для анализа вещей и событий с формулированием обоснованных выводов и позволяет выносить обоснованные оценки, интерпретации, а также корректно применять полученные результаты к ситуациям и проблемам. В общем значении под критическим мышлением подразумевается мышление более высокого уровня, чем мышление докритическое.

Критическое мышление – способ мышления, при котором человек ставит под сомнение поступающую информацию, собственные убеждения.

Существует мнение, что переход к критическому уровню мышления в том или ином сообществе – необходимая предпосылка для начала цивилизационного развития данного сообщества.

В узком смысле критическое мышление означает корректную оценку утверждений. Также характеризуется как «мышление о мышлении». Одно из распространённых определений – «разумное рефлексивное мышление, направленное на принятие решения чему доверять и что делать». Более подробное определение – «интеллектуально упорядоченный процесс активного и умелого анализа, концептуализации, применения, синтезирования и оценки информации, полученной или порождённой наблюдением, опытом, размышлением или коммуникацией, как ориентир для убеждения и действия».

Набор ключевых навыков, необходимых для критического мышления, включает в себя наблюдательность, способность к интерпретации, анализу, выведению заключений, способность давать оценки. Творческое воображение, ценностные установки и в меньшей степени выраженная эмоциональность также являются составными частями критического мышления.

Определение критического мышления обычно включает в себя: умение прогнозировать ситуацию, наблюдать, обобщать, сравнивать, выдвигать гипотезы и устанавливая связи, рассуждать по аналогии и выявлять причины, а также предполагает рациональный и творческий подход к рассмотрению любых вопросов.

Восприятие информации происходит в три этапа, что соответствует таким стадиям урока:

- 1) подготовительный – стадия вызова;
- 2) восприятие нового – смысловая стадия (или стадия реализации смысла);
- 3) присвоение информации – стадия рефлексии.

В технологии критического мышления существует множество методических приемов для реализации целей разных фаз базовой модели урока.

Инновация - нововведение, новшество, изменение. В историческом плане новизна всегда относительна. Она носит конкретно-исторический характер, то есть может возникать раньше «своего времени», затем может стать нормой или устареть. Развитие критического мышления через чтение и письмо является системой методических приёмов, предназначенных для использования в различных видах, областях и формах работы. Технология позволяет добиться умения выражать свои мысли, вырабатывать своё мнение, умения решать проблемы, самостоятельно заниматься, работать в группе. Нетрадиционные уроки способствуют заинтересованности детей, пробуждают их интерес к предмету, развивают и обогащают речь учащихся. Развитие речи – важнейшая задача обучения во вспомогательной школе, так как речь – основа всякой умственной деятельности, средство коммуникации.

При работе над развитием речевой и мыслительной деятельности необходимо учитывать характерные признаки умственного и психического развития детей с ограниченными возможностями:

- замедленность, заторможенность в восприятии новых знаний,
- слабость ориентировки в пространстве и времени,
- несформированность психических процессов,
- отсутствие любознательности,
- незрелость эмоционально-волевой сферы,
- системное нарушение речи, которое связано со слабой мотивацией к речевой деятельности.

Значит, в работе над развитием речевой, а значит и мыслительной деятельности, для детей с ограниченными возможностями одним из основных факторов является создание ситуаций, порождающих речевой мотив.

Именно такой речевой мотив в процессе коррекционного обучения возникает в ходе нетрадиционных или нестандартных по форме уроков. Учебный материал, представленный в необычной, игровой форме прочно усваивается детьми, позволяет им учиться языку с увлечением, удовольствием, не утомляясь от обилия информации.

Такие уроки не имеют определённой структуры. Наличие занимательности и новизны, как в построении урока, так и в подборе дидактического материала – вот то, что отличает их от традиционного урока.

Нетрадиционный урок предполагает методы стимулирования к учению - это и занимательность, использование различных игр, создание ситуаций эмоционально-нравственных переживаний, ситуаций новизны, опору на жизненный опыт.

Виды нетрадиционных уроков:

- Урок – сказка,
- Урок – путешествие,
- Урок – игра,
- Урок телевизионных передач,
- Урок – аукцион,
- Урок – концерт,
- Урок – конкурс,
- Урок постановки фильмов и др.

Такие уроки используются на этапе закрепления и обобщения изученного материала, контроля и учёта знаний, умений и навыков учащихся.

Уроки – путешествия больше используются на уроках русского языка. Это и «Путешествие в Страну Грамматику», в страну «Глаголию», «Космическое путешествие в страну Числительное», «День рождение глаголов», «В гости к местоимениям», урок – игра «Как человек придумывал слова» (сложные слова), урок – экскурсия «Астана – столица нашей Родины» (окончания имён прилагательных) и др.

На уроках чтения путешествуем в страну Басен, Загадок, Сказок, Путешествие в страну «Берёзового ситца» и т.д. Главное - вызвать интерес к учению, к результату, добиться максимального воздействия на эмоционально-волевую сферу учащихся с интеллектуальной недостаточностью. На таких уроках исчезают проблемы дисциплины, ребята работают с увлечением с интересом, они становятся главными действующими лицами на уроке, они думают, читают, пишут, обсуждают, принимают решения.

Используя на уроках некоторые формы работы по технологии РКМЧП, например Кластер, Мозговой штурм, Большой круг, Диаграмму Венна, Синквейн и др. можно добиться образовательной мотивации, выработать собственное отношение к изучаемому материалу.

В процессе подготовки к таким урокам не стоит забывать этапы традиционных уроков, учёт индивидуальных особенностей детей, дифференцированный и индивидуальный подход к детям с ограниченными возможностями по всем четырём типологическим группам. Задания и вопросы готовятся для разных групп детей.

Какие же требования можно сформулировать к нестандартным урокам?

- Урок должен носить коррекционно-развивающий и воспитательный характер.
- Материал урока должен быть изучен, усвоен и доступен пониманию детей с интеллектуальной недостаточностью.
- Подбор материала должен быть ярким, красочным, занимательным, предполагающим неожиданные сюрпризные моменты
- Использование необходимого опорного материала для создания ситуаций успеха в ходе урока для каждого учащегося.

- Организация индивидуальной помощи каждому ученику с учётом его возможностей и особенностей.
- Заблаговременное распределение ролей учителем совместно с учащимися при подготовке к уроку.
- Создание разнообразных ситуаций, предполагающих многократное повторение изученного материала.

Нетрадиционные уроки всегда вызывают интерес у детей, удовольствие, а значит, настраивают их на запоминание, активность на уроке, помогают достичь желаемых результатов.

Список литературы:

1. Аксенова А.К., Галунчикова Н.Г. Развитие речи на уроках грамматики и правописания. Пособие для университетов. – М.: Просвещение, 2002.
2. Андерсон Д. Думай, пытайся, развивайся. / Пер. с англ. — СПб.: Азбука, 1996.
3. Бутенко А.В., Ходос Е.А. Критическое мышление: метод, теория, практика. Учебно-методическое пособие. - М.: Мирос, 2002.
4. Гушин Ю.Ф., Смирнова Н.В. Оценка уровня развития критического мышления учащихся: сайт. — URL: <http://psyhoinfo.ru/ocenka-urovnya-razvitiya-kriticheskogo-myshleniya-uchashchih-sya>
5. Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов. Пособие для логопеда. – М.: ВЛАДОС, 2001.
6. Методика обучения русскому языку в коррекционной школе. Учебник для студентов дефектологического факультета педвузов. – М.: ВЛАДОС, 2002.
7. Халперн Д. Психология критического мышления.- СПб.: Питер, 2000.

ӘӘЖ: 375.2

М.Б. Раймханова

«Бақыршық орта мектебі» КММ
ШҚО, Жарма ауданы, Әуезов кенті

ҚАЗАҚСТАНДА БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢҒЫРТУ - БҮГІНГІ ЗАМАННЫҢ ТАЛАБЫ

Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқуды, ізденуді тоқтатқан жағдайда оның мұғалімдігі де жойылады. К.Д.Ушинский ақпараттық кеңістікті кеңейтіп, әлемдік қоғамдастыққа мүше болу жағдайында білім беру саласында елдің саяси-экономикалық даму деңгейінің критерийлері ретінде адами ресурстарды қалыптастырудағы рөлі артып отырған кезеңде білім беру жүйесін жаңа талаптарға бағдарлаудың маңызы зор болып табылады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу», - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері атап көрсетілген [1]. Аталған міндеттерді жүзеге асыру үшін оқытудың заманауи технологияларын енгізу арқылы және оларды тиімді пайдалану секілді мәселелерді анықтап алу, білім беру жүйесіндегі басты ұстаным ретінде әркімнің өзінің білім алуға деген жеке әлеуетін қоғамда барынша пайдалануға көмектесетін оқыту жүйесін дамытуды қамтамасыз етуді көздейді.

Қазақстанда білім беруді жаңғырту - бүгінгі заманның талабы. Қазіргі таңда жаңа технологиялармен оқыту жүйелі түрде жолға қойылып келеді. Оған мамандарды қайта оқыту, заманауи білім беру, түрлі жаңа технологиялық тәсілдер арқылы оқуға деген қолжетімділікті арттыру сынды мысалдарды айтуға болады. Еліміздегі білім беру жүйесін жетілдірудің басты мақсаты - еліміздегі білімнің сапасын және бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады. Бұл мақсатқа жету үшін төмендегідей міндеттер қойылуда:

- оқу процесіне заманауи әдістемелер мен технологияларды енгізу;
- «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының тәжірибесін қазақстандық білім беру жүйесіне тарату;
- педагогикалық кадрлардың кәсіби дайындық деңгейін арттыру;
- педагогикалық базалық білім беру стандарттарын, мектеп мұғалімдері мен колледж, жоғары оқу орындарының оқытушыларының біліктілігін арттыру талаптарын жаңарту;

- мектепке дейінгі тәрбиенің жаңа сапасына көшу. Қазіргі кезде әлемде мектепке дейінгі тәрбие мектепке дейінгі білім беруге ауысуда. Балаларды ерте жастан оқытуға көшу жүзеге асуда;
- кадрлар даярлауды экономика қажеттілігіне сәйкес келтіру;
- білім беру саласына әлемнің үздік жетістіктерін енгізу;
- мемлекеттік білім беру жинақтау жүйесін дамыту.

Қазіргі заман талабы - көптілді оқыту және көптілді меңгерген маман дайындау. Бұл бағыт бойынша да жұмыстар басталып, жүргізілуде. Қазақ тілі - ұлтымыздың рухы, рухани байлығы. Тіліміздің дамуы, қоғамдағы орнын нығайту және қалпына келтіру жолында білім саласының жауапкершілігі ерекше [2].

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» атты ұзақмерзімді стратегиясында да білім беру мәселесіне қатысты біраз пікірлер айтылды. Жолдауда еліміздің ұзақ мерзімді дамуындағы негізгі басымдықтарды бірі ретінде білім беру саласы қарастырылған екен. Бұл маңызды құжатта ұсыныс ретінде 2050 жылға дейін әлемдегі дамыған 30 мемлекеттің қатарына енуі үшін жеке және мемлекеттік білім беру мекемелері ұсынатын оқыту қызметтерінің арасындағы алшақтыққа жол беруге болмауы қажеттігі, білім беру жүйесі жалпы ұлттық күйінде қалуға тиіс екені ерекше аталған. Еліміздегі білім жүйесін дамыту - дәуір талабы екенін «Қазақстан-2050» Стратегиясы да айқындап берді [3]. Сол себепті Қазақстанның білім беру жүйесі санға ғана емес, сапаға негізделуі - ол бүгінгі күн талабы. Педагог кадрларының біліктілігін көтеру жұмыстарын жандандыру және білім сапасын тексеруде тәуелсіз сарапшылар рөлін күшейту жұмыстары жүргізілуде. Бір сөзбен айтқанда, еліміздің болашағының бүгінгіден де нұрлырақ болуына ықпал етіп, алға апаратын күші білімге байланыстылығы айқын көрінуде. Білім мен ғылымның дамуы - адамзат өркениетінің өлшемі. Білім саласы үнемі жетіліп, жаңарып отыруды қажет етеді. Біз өмір сүріп отырған қазіргі кезең - бұл жаңа дәуір, жаңа көзқарасты, жаңашылдықты талап ететін кезең. Сонымен қатар бірінші кезекте, білім беру сапасы, сапалы дайындалған педагогтармен анықталады. Білім беру ұйымдарындағы педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыруды қамтамасыз ету және олардың ішіндегі біліктілікті арттыру бағдарламаларын жаңарту, бірқатар міндеттерді шешудегі берілген ресурсты дамытуды қамтамасыз етуді көздейді, білім алудағы оның қажеттіліктерін қанағаттандыру, тез өзгермелі әлемдегі табысты қамтамасыз ету, мемлекеттің экономикалық дамуы үшін адамдық капиталдың бәсекеге қабілетті дамуы Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудағы зияткерлі жан дүниесі дамыған Қазақстан Республикасының азаматын жалпыға білім беретін мектептерде қалыптастыру болып табылады.

Біліктілік арттыру - «Өмір бойы білім алу» идеясының негізгі тетігі, тиімді жүйесі. Адамның өмір бойы білім алуы міндетті түрде институт тамамдап, диплом алу емес, өмір бойында біліктілік арттыру арқылы өзін-өзі жетілдіріп отыруы, тұлғалық қажеттіліктеріне сәйкес білім алуы. Бүгінгі күні біліктілік арттыру жүйесінде қашықтықтан біліктілік арттыру аса өзекті. Себебі бұл маманның негізгі жұмысынан қол үзбей-ақ білімін жетілдіруіне мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқытуды кеңінен алып қарастыратын болсақ, оның негізінде ХХІ ғасырдың жаңа парадигмасы, басымдығы ретінде танылған Smart education жатыр.

Smart education - бұл ортақ стандарт, келісім мен технология негізінде Интернет желісіндегі бірлескен білім берушілік әрекетті жүзеге асыру мақсатында құрылған оқу мекемелері мен профессорлық-оқытушылық құрамының бірлестігі. Яғни бұл контентті бірлесіп құру және пайдалану, бірлесіп оқыту деген сөз. Сондай-ақ, Smart education, немесе «жетелі оқыту», - бұл барлық әлемнің контентінің көмегімен еркін кіруге болатын интерактивті білім ортасындағы икемді оқыту. Smart education ұғымының мәні - білімнің кең көлемді қолжетімділігі. Өз кезегінде, «жетелі оқытудың» мақсаты - білім беру процесін электронды ортаға көшіру арқылы оқыту процесін тиімді ету. Мұндай тұрғы оқытушының білімін көшіріп алып, әрбір адамға қол жетімді етеді. Оқыту әр жерде және үнемі қол жетімді болады. Кітаптық контенттен белсенді контентке көшу «жетелі электронды оқытуға» көшудің тағы бір жағдайы болып табылады. Білімді электронды түрде берудің нәтижелілігі артады [4].

Көптеген дамыған елдерде стандарт болып табылатын Smart Education-ның негізгі идеясы қандай екен? Негізі «Кешегі күні» оқушы үшін жалғыз білім көзі болып мұғалім табылды, сонымен бірге оқушы өз білімін толықтыру үшін кітапханаға, яғни дәл сол мұғалім кеңес берген кітапқа жүгінді. «Бүгін» білім тек оқытушы мен оқушыға ғана емес, оқушылар арасында өзара беріледі. Бұл білімнің жаңа деңгейі болып табылады. Сонымен қатар қазіргі таңда әр түрлі ақпараттық коммуникациялық технологиялар қолданысқа енгендіктен, оқытушы оқушыға білім беру үшін әр түрлі мультимедиялық құралдарды қолданады.

Ал «ертеңгі күні» Интернет оқушы үшін ең басты білім көзіне айналады. Оқыту процесі білім объектілерінің кез келген бағытта оқытушыдан оқушыға, оқушыдан оқытушыға немесе оқушыдан оқушыға жылжуы болып табылады. Smart Education оқытушылардың контенттермен алмасуына мүмкіндік беретін әлеуметтік желілер мен интернет-қоғамдастықтардың дамуын талап етеді. Web-технологиялар қарқынды түрде дамып келе жатырған қазіргі кезеңде кітапқа бағытталған дәстүрлі білім беру жүйесіне қарағанда Интернет ресурстарында орналасқан ақпараттан мол білім аламыз. Ал Smart Education білімді синхронды түрде жеткізеді, яғни сайтта жарияланған ақпаратты оқу материалына айналдырады [5].

Smart Education - бүкіл әлемнің оқытушыларының, оқушылардың және олардың білімдерінің бірігуі, яғни білім беру жүйесінің дамуының жаңа стратегиясы. Олай болса, еліміз Қазақстанның интеллектуалды дамуының кілті осыда деп ойлаймын.

«Smart» ағылшын тілінен аударғанда «ақылды» деген мағынаны білдіреді. Ал технологиялық сипатта да осы мағынада жұмсалады. Яғни, ақылды технология, ақылды техника, пайдалануға ыңғайлы, мейлінше ықшам, көп функциялы құрылғыларды атайды. Ал педагогикалық үдеріс тұрғысынан қарастыратын болсақ, оқытудың бұл түрі электронды оқыту, мобильді оқыту, кез келген жерде, кез келген ортада оқыту деген мағынада жұмсалады. «Smart» жүйесі педагогтар қызметінде ең тиімдісі. Себебі бүгінгі жаһандану заманында күнділікті келіп жатқан ақпараттар легі ішінен ең қажеттісін сұрыптай алуға, өзіне қолдануға, нақты орындалатын, шынайысын таңдайды.

XXI ғасыр - технологиялар ғасыры. Мобильдік құрылғылар, Интернет желілері өмір сүрудің қарапайым күнделікті дағдысына айналып, ақпараттық технология адам өмірінің маңызды бөлшегі болып кірігіп кетті. Сандық қоғам, сандық орта қалыптасты. Дамыған мемлекеттер технологияларды адам игілігіне пайдалану мүмкіндіктерін мейлінше арттырып жатыр. Интернет желілері адамның әр түрлі бағытта дамуына мол мүмкіндік береді. Адам үйде отырып- ақ, кәсіпкерлікпен де, ғылыми-зерттеу жұмыстарымен де, шығармашылықпен де айналыса алады. Әлеуметтік желілер арқылы адамның өзінің барлық мүмкіндіктерін жүзеге асыруына жол ашылды. Ақпараттық қоғамда адамның өзіндік ойлауы, әрекетке шығармашылық тұрғыдан қарап, ыңғайлы жол таба білуі маңызды болып табылады. Бұл өзгерістер алдымен, білім саласына тікелей байланысты. Соған орай білім берудің жаңа философиясы қалыптасып, модернизация қарқынды жүріп келеді. Білім беру саласында дәстүрлі оқыту электронды оқытуға, электронды оқыту smart оқытуға ауысты. Орта білім беруде оқушылардың өздігінен дербес білім алуына басымдық берілсе, біліктілік арттыру жүйесінде қашықтықтан оқыту, корпоративті оқыту кеңінен қанат жайды. Ендігі міндет – сол алған білімнің адамға қызмет етуіне мүмкіндік беретін smart оқыту ортасын дамыту [6].

Қорыта келе, қазіргі талаптың басты міндеті - педагог мамандардың кәсіби құзырлығын қалыптастыру мен біліктілігін үздіксіз арттыруды, ғылыми- әдістемелік қызметтің жаңашылдығын, түрлері мен әдістерін іздестіруді қамтамасыз ету, оны үйлестіре білу болып отыр. Сондықтан қазіргі заманауи білім беруде әр оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуда. Адамның жақсы білім алуын, табысты оқуын, ақыл-ойының дамуын жоғары дәрежеде ұйымдастыру егеменді елімізді одан әрі дамытатын азаматтарды тәрбиелеуде маңызды қадам болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы//Алматы, 2010. 6 б.
- 2 Бакирбекова А.М., Жолбасарова А.Б. Қазақстандағы білім беру жүйесін жетілдіру/Астана, 2015/[Электрондық ресурс]: <http://martebe.kz/bilim-beru-zhuiesin-zhetildiru>.
- 3 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы дамыған мемлекеттің жаңа саяси бағыты» - Қазақстан халқына Жолдауы - Егемен Қазақстан, 17.01.2012 ж.
- 4 Даулетова В.А. Smart-education: келешекке бағытталған білім. Электронный ресурс]:<http://zkoipk.kz/ru/b2/326-conf.html>
- 5 Первая международная конференция по применению smart технологий в образовании «Смарт-образование» 2014. [Электронный ресурс]: <http://stet-Kesinternational.org>.
- 6 Шабажанова С. Smart education: біліктілік арттырудағы соны көзқарас, жаңа басымдық - қолжетімді білім, тиімді тәсіл.
- 7 Электронный ресурс]: <http://orleupvl.kz/ru/novo-sti/512-smart-education-blkltk-arttyruday-sony-kzaras-zhaa-basymdy-olzhetmd-blm-timd-tsl>

**ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ
В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: МНЕНИЯ ЭКСПЕРТОВ**

Методология исследования принятия и разработки управленческих решений и их влияние на организационный процесс вуза включала в себя анкетный опрос респондентов, которые в своей профессиональной деятельности ежедневно соприкасались с реальным процессом разработки и принятия управленческих решений. В опросе приняли участие 116 эксперта из 12 вузов Казахстана.

Методологическим основанием управления высшей школой является продуктивное взаимодействие вуза с образовательными и научными учреждениями региона, органами государственного управления, предприятиями, бизнес-структурами, общественными организациями.

В своем опросе мы хотели выяснить у экспертов, на что они опираются, когда они принимают определенное решение. Результаты опроса, показывают, что большинство экспертов (53%), при разработке и принятия решения опираются на свой личный опыт. Руководитель, обладающий солидным опытом работы, отличается умением чувствовать еще только зарождающиеся проблемы, их роль, значение и возможные последствия, формулирует для себя суть проблемы уже в ходе получения первичной информации и глубже вникают в нее при последующем непрерывном изучении и оценке обстановки. По мнению, 31% экспертов, принимая решение, они пользуются также мнением «авторитетного» человека, точнее высококвалифицированного специалиста данной сферы деятельности. Чаще всего руководитель при принятии решения использует и рациональный, и интуитивный подходы. **Рациональный подход** - это подход, который основывается на базе аналитического процесса, и часто не зависящее от предшествующего опыта. Нужно отметить, что рациональные решения основываются на логике и анализе. Это результат объективного аналитического процесса. Для обеспечения рациональности необходимо соблюдение ряда условий: стремление к достижению целей; ясное видение путей; достижения целей при существующих условиях и ограничивающих факторах; наличие адекватной информации. Кроме того, должен быть произведен анализ, должно осуществляться стремление к оптимизации, то есть выбору альтернативы, которая в наибольшей степени соответствует достижению целей.

Руководителю при принятии решения приходится перебирать многочисленные комбинации потенциальных действий для того, чтобы найти правильное действие в данное время и в данном месте. По сути, чтобы вуз мог работать четко и эффективно, руководитель должен сделать серию правильных выборов из нескольких альтернативных возможностей.

Поэтому руководитель, как правило, не может принимать непродуманных решений. Всё чаще при подготовке решений отмечается роль интуиции руководителя, что указали в своих ответах 16% респондентов. *Интуитивный подход* – то это выбор, сделанный на основе ощущения того, что он правилен. Интуиция представляет собой способность непосредственно, как бы внезапно, без логического продумывания находить правильное решение проблемы. Таким образом, интуиция является непременным компонентом творческого процесса управления в целом [1, 204].

Кроме того, эксперты в своих ответах, предложили свои варианты ответов, на то, что они опираются при принятии решения, это - ГОСО РК, документы, касающиеся, стратегического планирования вуза, на анализе и мониторинге деятельности вуза.

В продолжении данного вопроса, мы уточняли «Ссылаетесь ли Вы на личный опыт в процессе принятия управленческого решения?». На данный вопрос 49% участников опроса ответили, что в процессе разработки управленческого решения всегда ссылаются на свой личный опыт. При этом 31% респондента отметили, что в процессе принятия решения советуются и консультируются со специалистами той или иной сфере. 20% респондентов заявили, что не опираются на свой личный опыт, в большинстве случаев, основываются на чужом мнении.

Работа с информацией в целях принятия решения предполагает сбор дополнительного материала, необходимого для изучения характеристик ситуации и выделения тех факторов, которые влияют на принятие решений. Это значит, что каждое конкретное управленческое решение требует анализа специально отобранной для этой цели информации. Она может быть сосредоточена в информационных массивах информационно-аналитических подразделений и т.п. Однако иногда сформулированная и осознанная руководителем управленческая проблема вызывает потребность в

уточнении имеющейся информации или сборе новой, дополнительной. При этом, осуществляя анализ имеющегося материала, в зависимости от его характера руководитель использует различные методы. Учитывая вышесказанное, мы спросили у наших экспертов «Существует ли у Вас проблема нехватки информации при принятии управленческого решения?» 57% респондентов отметили, что им «иногда» не хватает информации, 25% – отметили, что всегда испытывают недостаток информации для принятия определенного решения, не чувствуют недостаток, показали 18% респондентов. Под управленческим решением в данной работе рассматривается выбор руководителем на основе исходной информации того из потенциальных действий (альтернатив), которое обеспечивает развитие вуза и достижение стратегических целей развития вуза. Под оптимальным управленческим решением понимается решение, которое, дает максимальные возможности для достижения рассматриваемой цели.

В процессе принятия управленческих решений необходимо не только понимать сущность и этапы этого процесса, но и учитывать его организационные аспекты, в том числе необходимо иметь представление о методах, принципах и подходах принятия управленческих решений. Первоочередная задача руководителя – решение проблем. Проблемы, которые встают перед руководителем, многообразны. Руководитель должен уметь: осуществлять анализ учебной (воспитательной, научно-исследовательской) деятельности, руководить совещанием; консультировать подчиненного по вопросам, касающегося его деятельности; регулировать конфликты и т.д. В ходе опроса, мы хотели уточнить, какими же методы используют руководители при разработке и принятия управленческого решения. Результаты опроса, показали, что руководители чаще всего используют «коллективный» метод.

Основным моментом в процессе коллективной работы над реализацией управленческих решений является определение круга лиц — участников данной процедуры. Чаще всего это коллектив, в состав которого включаются, как правило, и руководители, и исполнители. Главными критериями формирования такой группы являются компетентность, способность решать творческие задачи, конструктивность мышления и коммуникабельность. Коллективные формы групповой работы могут быть разными: заседание, совещание, работа в комиссии и т.п. Наиболее распространен такой метод коллективной подготовки управленческих решений, как «мозговой штурм», или «мозговая атака» (совместное генерирование новых идей и последующее принятие решений). 29% респондента указали, что отдают предпочтение «количественному» методу. Количественные методы (приемы) в основном, базируются на информации, которую можно получить, зная тенденции изменения параметров или имея статистически достоверные зависимости, характеризующие деятельность вуза. Примеры этих методов анализ временных рядов, каузальное (причинно-следственное) моделирование. Оставшаяся часть опрошенных, отдают предпочтение «неформальному» (интуитивному) методу. Неформальные методы, основаны на аналитических способностях лиц, принимающих эти решения. Интуитивные решения — это выбор управленца, сделанный на основе внутреннего ощущения, что он правилен. В большинстве случаев, данный метод используется при решении относительно несложных проблем и характеризуется следующими чертами:

1. субъект решения держит всю проблему в своем сознании;
2. по мере развития проблемы подход к её решению может радикально меняться;
3. возможно одновременное рассмотрение нескольких вариантов;
4. качество решения основывается прежде всего на предыдущем опыте лица, принимающего решение.

Использование этого метода возможно двумя путями:

1. Заключается в выявлении типичных ситуаций; систематизации, тщательном анализе принятых в них решений и отборе среди них наиболее удачных в качестве базы для принятия управленческого решения.
2. Заключается в ориентации на личный опыт управленца, принимающего решение. При этом качество решения зависит в значительной мере от квалификации управленца, масштабов и характера имеющегося у него опыта, интуиции.

Еще одним из важных аспектом принятия управленческих решений является стиль руководства и его взаимосвязи с процессом разработки и принятия решений. В данном случае, руководитель обсуждает со своими подчиненными возникшую проблему и возможные варианты ее решения, приходят к определенному консенсусу и принимают окончательное решение. Это подтвердили и наши респонденты, на вопрос «Принимают ли участие Ваши подчиненные в разработке и принятии решений?» - «Да» ответили -75% опрошенных, «Нет» - 25%. В продолжение

данного вопроса следует отметить, что все же окончательное слово в принятии решения остается за руководителем, это подтвердили – 63%, вариант ответа, что окончательное решение остается за командой, ответила 18% и вариант ответа, что решение принимается коллегиальное, отметило – 19% опрошенных.

Многие казахстанские вузы внедряют в свою деятельность стратегическое управление, которое является одним из методов, определяющих конкурентоспособность и инвестиционную привлекательность организации в долгосрочном периоде. Стратегическое управление заключается в разработке стратегии и воплощении этой стратегии в оперативную деятельность, что сопровождается использованием организационных и управленческих инноваций. В следующем вопросе, мы хотели выяснить какие же принимают эксперты решения для стратегического управления вузом, для получения конкурентных преимуществ, успешного и устойчивого развития вуза.

- разработка стратегии развития вуза – 18%
- использование системы сбалансированных показателей для стратегического планирования - 16%
- использование технологий проектного менеджмента для реализации стратегических целей- 12%
- разработка комплекса условий и показателей целесообразности реализации программ ВПО- 18%
- делегирование подразделениям прав, ресурсов и определение их ответственности за принимаемые решения (цели – увеличение мотивации ППС и сотрудников, совмещение административной и экспертной власти и т.д.)-24%

Таким образом, изучив мнения респондентов по поводу анализа критериев оказывающих влияние на результат, выявились такие положительные и отрицательные тенденции:

1. О высокой профессиональной подготовке руководителей говорит тот факт, что все они понимают необходимость рассмотрения организации как единого целого (90%), Все 100% респондентов (т.е. руководителей) – осознают важность принимаемых ими решений (влияние на организационный процесс вуза).

2. Качество принятых решений страдает из-за не умения руководителей прогнозировать внешние изменения среды (40%).

Подводя итоги социологического исследования, можно сказать, что качество принимаемых управленческих решений достигается главным образом за счёт выполнения обязательных социально-управленческих рекомендаций при выборе решения. Это, разработка решения, соответствие организационным целям, комплексность содержания принимаемого решения, обоснованность намечаемых мер, адресность, законность, логичность, ясность изложения, минимизация затрат, обеспеченность ресурсами, гибкость требований к исполнителям, своевременность реализации высокой степени эффективности достижения результата и низкой вероятности негативных последствий [2, 22-29]. Кроме того, в основном решающее значение при принятии управленческого решения принадлежит субъекту решения (лицу, принимающему решение), в качестве которых могут выступать отдельные индивиды (руководители структурных подразделений) или группы менеджеров (рабочие группы), которым делегированы полномочия для принятия решений. Как известно, алгоритм работы над управленческим решением может быть представлен в виде следующей последовательности действий [3, 41]: подготовка решения (осознание проблемы, постановка цели и задач, анализ задач, выбор вариантов действий), принятие решения (рассмотрение вариантов, выбор альтернатив, утверждение выбранного решения), реализация решения (подготовка, мониторинг и контроль исполнения, мотивация и регулирование деятельности исполнителей), анализ результатов и формулирование выводов для настоящего и будущего. В то же время большое значение придается роли руководителя на стадии выполнения решений – умелая мотивация исполнителей и учёт их мнений, соблюдение организационных норм и ценностей, наличие обратной связи с подчинёнными. В связи с этим большое значение имеет контроль выполнения работ по реализации решения, в ходе которого возможно выявление отклонения от плана исполнения, а также недостатков самого решения, которые требуют корректировки.

Вместе с тем, для минимизации фактора социального риска при принятии управленческих решений в организации необходимо учитывать социальные потребности и интересы сотрудников, личностные оценки, поведенческие и информационные ограничения руководителя, а также среду, в которой принимаются решения. Одним из наиболее важных факторов, оказывающих влияние на принятие управленческих решений, являются психологические качества руководителя, поскольку поведение человека обусловлено особенностями его психики – темпераментом (уровнем психической

активности и эмоциональности) и характером(волевыми качествами). Кроме того, действия субъекта предопределяются его умственными способностями, включающими в себя независимые составляющие – память, интеллект и личностные знания [4, 12].

Список литературы:

1. Иванова Н.Л. Самоопределение личности в бизнесе. – М.: Ярославль, 2011. – 204 с.
2. Поваляева О.Н. Социально-управленческий аспект проблемы принятия решений в условиях риска //Вестник научно-технического развития Национальная Технологическая Группа, 2011. – № 8 (48). – С. 22-29.
3. Козин В.Н., Литягина С.В. Как работать над управленческим решением. Системный подход. – М.: КНОРУС, 2010.
4. Вавилов С.В. Психологическое пространство управленческих решений //Социологические исследования. – 2006. – № 5. – С. 45-47.

УДК: 37.014.5

Н.В. Савина

ФГБОУ ВО Омский государственный педагогический университет
Россия, г. Омск

МОДЕРНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РОССИИ: НЕОБХОДИМОСТЬ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Развитие образования в разных странах имеет общие тенденции, которые проявляются, в том числе, и в поддержке педагога как основного субъекта образовательного процесса, в изменении его социально-экономического статуса, в пересмотре системы педагогического образования.

Так, в марте 2016 года в Казахстане была утверждена Государственная программа развития образования и науки на 2016-2019 годы с целью повышения конкурентоспособности этих социальных институтов, развития человеческого капитала для устойчивого роста экономики страны. Одной из задач является повышение престижа профессии педагога и качественного состава педагогических кадров [6, с. 370-371].

В российском педагогическом образовании наметились серьезные изменения, вызванные процессом стандартизации профессиональной деятельности, в том числе педагогической. Разработан и принят Профессиональный стандарт педагога (для уровней дошкольного и общего образования), который заложил новые основания для переосмысления всей системы подготовки педагогических кадров [3]. До этого активно анализировались проблемы современной подготовки педагогов, и был сделан важный вывод: «...необходимо признать, что на сегодня в РФ отсутствует система многоканального входа в педагогическое образование и далее – в педагогическую деятельность, позволяющая привлекать лучших и наиболее мотивированных будущих педагогов» [2, с. 50]. Все это потребовало модернизации деятельности педагогических вузов, начиная с методологических принципов.

Серьезно изменяется понимание образования педагогов как непрерывной системы подготовки бакалавриат – магистратура (возможно далее аспирантура), перехода между направлениями и профилями, привлечение высокомотивированных выпускников и специалистов из непедагогических областей, что требует усиленного развития системы дополнительного образования. Одним из основных принципов построения образовательного процесса в педагогическом вузе является его модуляризация. Другим принципом – структура учебных модулей, включающая в обязательном порядке практику в начале и конце обучения.

Операторами проекта модернизации педагогического образования стали ведущие вузы России: МГППУ, МГПУ, МПГУ, РГПУ, МГУ, НИУ ВШЭ. Следует заметить, что не все они имеют четко выраженный педагогический профиль, что говорит о слиянии сферы образования с другими отраслями экономики. Система образования, будучи исторически консервативной, начинает открываться для коллаборации с другими системами, что показывает в перспективе рост научных разработок и повышение качества ее деятельности.

Какие проблемы выделяются сегодня, когда идет уже второй этап апробации экспериментальных основных профессиональных образовательных программ (ОПОП) в педагогических вузах РФ?

Во-первых, стало понятно, что содержание Профессионального стандарта педагога представляет довольно большой набор трудовых функций и действий. Даже при условии разделения их в образовательной организации между несколькими педагогами, не представляется возможным найти такое количество соответствующих педагогов без специальной подготовки. Поэтому в основу Модели непрерывного педагогического образования (НПО) положен принцип последовательного освоения трудовых функций, предполагающих определенный уровень квалификации педагогического работника, и освоения для этого соответствующих образовательных программ подготовки педагогов. Основные входные и выходные требования при переходе с одного уровня образования на другой или при смене профиля состоят в освоении профессиональных компетенций, также обеспечивающих выполнение трудовых функций профессионального стандарта. Этот процесс оказывается достаточно долгим. Как было отмечено в Министерстве образования и науки РФ летом 2016 г., если того потребуют обстоятельства, то введение Стандарта педагога в практику образовательных организаций будет отложено до 2019 г. [1].

Во-вторых, потребовалось изменение структуры программ различных уровней (бакалавриата, магистратуры) для осуществления перехода студентов между профилями и разработки индивидуальных траекторий получения педагогического образования. Для работы в дошкольном, начальном общем образовании педагогу достаточно получить диплом бакалавра, для уровня основного и среднего общего образования уже необходим диплом магистра. Каждый уровень педагогического образования готовит студента к соответствующим трудовым функциям и действиям. Движение по уровням (бакалавриат, магистратура, аспирантура) позволяет подготовить максимально соответствующего стандарту профессионала. Для перехода внутри профессиональной подготовки предусмотрены Адаптивные модули, освоение которых позволит студенту «добрать» необходимые компетенции, которые он не получил в процессе своей базовой подготовки. Есть более сложные траектории, которые не поддерживаются указанной Моделью, например, поступление в магистратуру по профилю «Специальное (дефектологическое) образование» из любого другого педагогического образования. Также не поддерживаются переходы из непедагогического бакалавриата в любую педагогическую магистратуру. Однако здесь предусмотрены переходы через достаточный (не менее 1000 часов) модуль дополнительного профессионального образования. В этой связи отмечается, что успешность в педагогической профессии в этих случаях достигается за счет индивидуальных усилий и достижений студента. Примером может служить значительное количество педагогов, пришедших из других отраслей и получавших педагогическое образование уже в ходе практической работы. А также значительный опыт других стран, где система педагогического образования поддерживает высокомотивированных людей, готовых сменить профессиональный профиль.

В-третьих, обострилась перспектива «движения в профессии», что стало демотивирующим фактором для молодых педагогов. Одной из причин «выхода» педагогов из профессии является отсутствие возможности сделать карьеру. Поэтому в поддержку Модели НПО разрабатывается Национальная система учительского роста, позволяющая решить проблему карьерного продвижения педагога [4, 5]. Для этого предполагается разработать уровни в горизонтальной педагогической карьере: ведущий учитель, учитель-наставник, с определенным набором трудовых функций и действий.

В-четвертых, разработанный Стандарт руководителя образовательной организации (управление в сфере образования) потребовал широкого обсуждения и апробации, что показывает его актуальность для образовательной практики. Произошло понимание среди педагогической общественности того, что руководитель образовательной организации – это отдельная профессия, в которой предусмотрены отдельные трудовые функции и действия, требующие дополнительной подготовки. И этот Стандарт показывает еще одну траекторию для педагогических работников. В Модели НПО заложен отдельный профиль магистратуры для студентов всех направлений педагогического бакалавриата – «Руководитель образовательной организации».

Таким образом, можно констатировать, что российское педагогическое образование находится на переходном этапе между существующим федеральным государственным образовательным стандартом высшего образования (ФГОС ВО) и Профессиональным стандартом педагога. Этот этап включает разработку новых ФГОС ВО 3++, коррекцию Профессионального стандарта и принятие Стандарта руководителя образовательной организации. Вместе с этим разрабатывается Национальная система учительского роста. Все эти мероприятия позволят подготовить высококвалифицированных педагогов через многоканальный вход в педагогическую профессию, при необходимости – поддержать «возвращение в профессию», а также обеспечить карьерную перспективу.

Список литературы:

1. Дмитрий Ливанов рассказал о возможной отсрочке введения профстандарта педагога до 2019 года. – Учительская газета. ру. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ug.ru/news/18634> (дата обращения 09.09.2016).
2. Марголис А.А. Проблемы и перспективы развития педагогического образования в РФ // Психологическая наука и образование. 2014. Т. 19. № 3. С. 41–57.
3. Приказ Минтруда России № 544н от 18 октября 2013 г. «Об утверждении профессионального стандарта “Педагог (педагогическая деятельность в сфере дошкольного, начального общего, основного общего, среднего общего образования) (воспитатель, учитель)”» [Электронный ресурс] // Министерство труда и социальной защиты. Банк Документов. URL: <http://www.rosmintrud.ru/docs/mintrud/orders/129> (дата обращения: 03.09.2016).
4. Национальная система учительского роста. - Учительская газета. ру. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ug.ru/news/18938> (дата обращения 09.09.2016).
5. Систему профессионального роста учителей введут одновременно с новым профстандартом. - Учительская газета. ру. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ug.ru/news/18710> (дата обращения 09.09.2016).
6. Хасенова К.Е., Исмаилова Г.К., Анарбеков Н.М. Перспективы образования в Казахстане. - Образование: традиции и инновации: Материалы XI международной научно-практической конференции (28 апреля 2016 года). – Отв. редактор Уварина Н.В. – Прага, Чешская Республика: Изд-во WORLD PRESS s r.o., 2016. – 448 с. – С. 370-372.

УДК: 158.7

Н.А. Абдрахманова¹, С.Ф. Сайтова²

¹КГУ «Школа-сад 14» Казахстан, г. Семей, nely_li82@mail.ru

²КГУ «СОШ №1 имени Н. Г. Чернышевского»

Казахстан, г. Семей

СОХРАНЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Внимание к вопросам здоровья в последние годы заметно возросло. Закономерно возросло и внимание к здоровью школьников. Появившееся в последние годы понятие здоровьесберегающие технологии предполагает консолидацию всех усилий школы, нацеленных на сохранение, формирование и укрепление здоровья учащихся. Задача педагогов школы – полноценно подготовить подростка к самостоятельной жизни, создав все предпосылки для того, чтобы она сложилась счастливо. А без здоровья это недостижимо. Поэтому, обеспечивая охрану здоровья школьников, формируя у них самих культуру здоровья, школа закладывает фундамент благополучия будущих поколений.

Новый государственный образовательный стандарт РК выделяет в качестве основных образовательных результатов следующие компетенции: предметные, метапредметные и личностные. Заложенный в основу стандарта компетентностный подход выдвигает на первое место не информированность ученика, а способность организовывать свою работу [1]. Смысл такого подхода в том, что ученик должен осознавать постановку самой задачи, оценивать новый опыт, контролировать эффективность собственных действий. Психологический механизм формирования компетентности существенно отличается от механизма формирования понятийного «академического» знания. Подразумевается, что ученик сам формирует понятия, необходимые для решения задачи. При таком подходе учебная деятельность периодически приобретает исследовательский или практико-преобразовательный характер. Необходимость измерения метапредметных компетенций и личностных качеств потребует создания национальной системы диагностики результатов образовательного процесса, а технологии формирования и измерения указанных компетенций должны стать основным предметом деятельности школьного психолога.

В связи с этим должна быть модернизирована система управления школой: важное место в образовательном процессе занимают психическое здоровье учащихся, индивидуализация образовательных маршрутов, создание психологически безопасной и комфортной образовательной среды. Введение нового стандарта общего образования существенно изменяет всю образовательную ситуацию в школе, определяя точное место формам и видам приложения психологических знаний в

содержании и организации образовательной среды школы, что делает обязательной, конкретной и измеримой деятельность школьного психолога как полноценного участника образовательного процесса [2, 98].

Исследования, проводимые в последнее время, показывают, что увеличивается количество детей, получивших различные заболевания за период обучения в школе, в то время как количество детей, отнесенных до обучения в школе по состоянию здоровья к первой группе, не увеличивается.

Мониторинг психического и психосоматического здоровья школьников выявил наиболее часто встречающиеся соматические заболевания школьников: нарушения зрения, опорно-двигательного аппарата, органов пищеварения.

Медицинские психологи тоже считают обучение зоной опасности для психического здоровья. В частности, многочисленные исследования А.И. Захарова (Захаров А.И., 2004) свидетельствуют о том, что число страхов, а затем и невротических страхов, связанных со школой, наблюдается у учеников начиная с 1 класса и заканчивая выпускными. Меняются его конкретные источники, но психическое состояние тревоги и напряженности остается. Какие же опасности для здоровья ученика (физического, психического, психологического) несет обучение? Опасность представляет противоречие между уровнем требований того или иного учебного предмета и возможностями ученика [3, 68].

Реализуемое школой развивающее обучение имеет теоретической основой учение Л.С. Выготского о зоне ближайшего развития. Главным словом в этом учении является слово «помощь, благодаря которой можно актуализировать новые возможности ученика». Невозможность получить необходимую помощь при усвоении нового сложного материала постепенно формирует внутренний конфликт, который базируется на противоречии между потребностью в самоуважении, самопринятии и одобрении со стороны значимых людей и низкими учебными достижениями. Как известно, восприятие угрозы для жизни основано на инстинкте самосохранения, а угрозы для благополучия – на социальном опыте межличностных отношений. Вспомним первоклассника, которого родители ведут в школу [4, 243].

Основное беспокойство родителей связано не с тем, что ребенок не сможет научиться писать или считать, а с тем, установится ли контакт учителя и ученика в учебной деятельности. Опасным для психического и психологического здоровья является и то противоречивое положение, в которое попадает ученик в процессе обучения. С одной стороны, система образования определяет все стороны деятельности ученика: содержание, методы организации обучения, план и структуру каждого урока и многое другое, и тем самым она берет на себя ответственность за результаты. С другой стороны, чему-то обучиться можно только, заняв активную позицию, то есть, приняв ответственность на себя. Современный школьник такой возможности практически не имеет. А возникшее противоречие порождает ряд негативных следствий, представляющих опасность, как для ученика, так и для общества в целом.

К негативным последствиям современного образования можно отнести следующие личностные характеристики школьника:

- пассивность и скука на уроке. По данным А.Г. Закаблука, учителя прогнозируют переживание интереса на уроке у 75% пятиклассников, в то время как прогноз оправдывается лишь на 15%;

- бессилие учащихся что-либо изменить. Зачастую оно выражается в бунтарских проявлениях: прогулах, плохой академической успеваемости, негативизме;

- формирование беспомощности;

- утрата смысла учебы, чему способствуют случаи несправедливого оценивания реальных способностей учеников, результатов учебной деятельности [5].

С охранение и укрепление психологического здоровья учащихся - главная цель школьного педагога-психолога. Психологически здоровый человек имеет верное представление о самом себе, он способен справиться с возникающими трудностями, оптимистически настроен, способен к самореализации.

Среди основных видов деятельности школьного психолога психологическое просвещение или психопрофилактика занимает особое место. Намного лучше предупредить какие-либо негативные события, чем работать с их последствиями.

Профилактическая работа с детьми - это предупреждение приобщения их к употреблению психоактивных веществ, сведение до минимума действия факторов риска, приводящих к любым формам девиантного поведения, обеспечение условий позитивного развития личности. Сохранение и

укрепление психологического здоровья учащихся является основой первичной профилактики асоциального поведения.

Работа психолога, таким образом, становится необходимым элементом системы управления образовательным процессом школы, поскольку результаты его деятельности предполагают оценку качества обучения в школе по ряду обязательных критериев. Введение указанных критериев определяет весь процесс модернизации психолого-педагогической подготовки участников образовательного процесса. Построение эффективной системы сопровождения позволит решать проблемы развития и обучения детей внутри образовательной среды учреждения, избежать необоснованной переадресации проблемы ребенка внешним службам, сократить число детей, направляемых в специальные образовательные учреждения.

В соответствии со стандартом, психолого-педагогические условия реализации основной образовательной программы основного общего образования должны обеспечивать:

- преемственность содержания и форм организации образовательного процесса по отношению к начальной ступени общего образования;
- учет специфики возрастного психофизического развития обучающихся, в том числе особенности перехода из младшего школьного возраста в подростковый;
- формирование и развитие психолого-педагогической компетентности обучающихся, педагогических и административных работников, родительской общественности;
- вариативность направлений психолого-педагогического сопровождения участников образовательного процесса (сохранение и укрепление психологического здоровья обучающихся;
- формирование ценности здоровья и безопасного образа жизни; развития своей экологической культуры;
- дифференциация и индивидуализация обучения;
- мониторинг возможностей и способностей обучающихся, выявление и поддержка одаренных детей, детей с ограниченными возможностями здоровья;
- формирование коммуникативных навыков в разновозрастной среде и среде сверстников;
- поддержка детских объединений, ученического самоуправления);
- диверсификацию уровней психолого-педагогического сопровождения (индивидуальный, групповой, уровень класса, уровень учреждения);
- вариативность видов психологического сопровождения участников образовательного процесса (профилактика, диагностика, консультирование, коррекционная работа, развивающая работа, просвещение, экспертиза) [6].

Таким образом, правильно организованное пространство в школе и пошаговая, системная работа позволит педагогам и психологам обеспечить гармоничное развитие личности школьника, создать эмоционально-положительную атмосферу в коллективе и тем самым сохранить психологическое здоровье школьников.

Список литературы:

1. Постановление Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования соответствующих уровней образования».
2. Смирнов Н.К. «Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе», «Академия» АПК и ПРО. – Москва, 2002,
3. Захаров А.И. Дневные и ночные страхи у детей. - СПб., 2004.
4. Выготский Л.С. Вопросы детской (возрастной) психологии // Собр. соч.: В 6 т. Т. 4. - М.: Педагогика, 1984. - С. 243-432
5. Березина Т.Н. Эмоциональная безопасность образовательной среды и ее влияние на субъективное состояние здоровья студентов//Alma mater (Вестник высшей школы). - 2014. - № 2. - С. 36-40.
6. Пахальян В.Э. Развитие и психологическое здоровье. Дошкольный и школьный возраст. - СПб., 2006.
7. Ананьев В.А. Психология здоровья. - СПб., 2006.

Н.Б. Сакин, М.Е. Бельгибаев
Государственный университет имени Шакаримагорода Семей
Казахстан, г. Семей

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ

*«Результатом обучения школьников должно стать овладение ими навыками критического мышления, самостоятельного поиска и глубокого анализа информации»
Н. Назарбаев*

Современный учитель – тот, кто учит мыслить, прежде всего, личность, профессионал, компетентный в жизненных вопросах человек, партнер своих учеников.

Это тот, кто дает учащимся знания не в готовом виде, а позволяет самим делать открытия, возрастного развития, согласно требованиям современного общества, который способен:

- владеть умениями поисковой деятельности по определению и преодолению кризисных узлов в обучении и воспитании;

- владеть умениями отбора и перестройки содержания изучаемых знаний, моделирования и конструирования условий и средств, поддерживающих и развивающих личностные структуры сознания учащихся, как основу их личностной самоорганизации.

В последнее время все чаще звучат словосочетания качество обучения, качество образования, успеваемость учащихся. Каждый из нас задумывался неоднократно над вопросами: Что необходимо сделать мне, как преподавателю - предметнику, чтобы качество знаний моих учащихся стало выше? Использую ли я, наиболее эффективные формы и методы обучения, технологии и приводит ли это к повышению качества знаний учащихся? И на сегодня важнейшими факторами, определяющими преобразование в системе образования являются инновации, которые способны значительно увеличить стремление учащихся к знаниям, а как следствие и улучшить качество знаний.

Для решения данной проблемы необходимо:

- внедрение новейших технологий познавательной деятельности;
- рациональное сочетание разнообразных видов, форм и методов;
- творческий подход к формированию структуры урока;
- сочетание различных форм коллективной деятельности с самостоятельной деятельностью учащихся;

- обеспечение оперативной обратной связи;
- определение оптимального содержания урока в соответствии с требованиями учебной программы и целями урока с учетом уровня подготовки учащихся;

- выбор наиболее рациональных методов, приемов, средств обучения, стимулирования и контроля их оптимального воздействия на каждом этапе урока;

- выбор, обеспечивающий познавательную активность, сочетание различных форм коллективной и индивидуальной работы на уроке и максимальную самостоятельность в реализации на уроке всех дидактических принципов;

- создание условий успешного учения учащихся.

Многие учителя, проходят уровневые курсы по третьему (базовому) уровню, которые помогают в корне поменять свой взгляд на процесс обучения, и активно апробировать новую Программу. При планировании уроков, я стараюсь учитывать 7 модулей Программы. Приоритетное место на уроке было предоставлено ученикам. Конечно, на подготовку к урокам было уделено больше времени, так как надо было учитывать много факторов, а самое главное, мотивировать детей к процессу обучения. Нельзя сказать что, процесс перехода на новый уровень обучения прошел гладко. Но уже по истечению первой четверти, можно было увидеть результат.

При планировании, я опираюсь на правила, которые составил для себя.

1. Урок должен быть эмоциональным, вызывать интерес к учению и воспитывать потребность в знаниях;

2. Темп и ритм урока должны быть оптимальными, действия учителя и учащихся завершёнными;

3. Необходим полный контакт во взаимодействии учителя и учащихся на уроке, должны соблюдаться педагогический такт и педагогический оптимизм;

4. Доминировать должна атмосфера доброжелательности и активного творческого труда;

5. По возможности следует менять виды деятельности учащихся, оптимально сочетать различные методы и приемы обучения.

Кроме того, я опираясь на календарно-тематическое планирование, составил среднесрочное планирование по каждому классу, т.е. весь курс разделил на серии последовательных уроков (серия из 4-5 уроков).

Каждая серия уроков была отведена на прохождении определенной темы или раздела.

Каждый урок у нас начинался с пожелания друг другу удачи и хорошего настроения.

На каждом этапе урока проводилась рефлексия как оценивания для обучения, так и рефлексия урока.

Для эффективного усвоения нового материала, а значит и получения результата, немаловажное значение имеет определение отправной точки. Для этого необходимо подвести учащихся к самостоятельной постановке цели и задач урока [1].

Трудно представить себе современный урок без использования информационных компьютерных технологий.

Не всегда мы можем показать какой-либо опыт или процесс, т. к. нет необходимых реактивов или условий.

В отличие от обычных технических средств обучения информационные технологии позволяют не только насытить обучающегося большим количеством знаний, но и развить интеллектуальные, творческие способности, их умение самостоятельно приобретать новые знания, работать с различными источниками информации.

Самое же важное на уроке - это живое взаимодействие учителя и ученика, постоянный обмен информацией между ними, т. е. диалог.

Самореализация учащихся в учебной деятельности возможна при наличии групповой работы, взаимодействии учащихся между собой, с учителем, с учебной информацией, с компьютером. Этим условиям соответствует использование в учебной деятельности интерактивных технологий, представляющих систему правил организации продуктивного взаимодействия учащихся между собой, с учителем, с компьютером, с учебной литературой, при котором происходит освоение нового опыта, получение новых знаний и предоставляется возможность для самореализации личности учащихся, выявления и раскрытия их способностей.

Саморегуляция - это понимание учащимися, как и чему, учиться. Ученик должен понять, что от него требует учитель. Ученик продумывает последовательность действий и оценивает условия достижения цели. Если ученик мотивирован на успех, усваивает материал, успешен в обучении - у него высокий уровень саморегуляции. По мнению Льва Выготского, важную роль в развитии саморегуляции учащихся играет взрослый человек - педагог, обеспечивающий уровень обучения, который не может быть, самостоятельно достигнут учеником. Именно педагог должен предвидеть ход учебного процесса, степень новизны для ученика излагаемого материала, его интересность и значимость. Учителю необходимо применять методы, позволяющие сосредоточить и направить внимание учащихся на создание ассоциаций, использование схем и наглядных пособий. Но при всем этом, по мере развития обучения требуется меньше подсказок, поддержки учителя, поскольку ребенку становится понятным его суть и, следовательно, обучение становится независимым - саморегулируемым [2].

Развитию саморегуляции учащихся способствует индивидуальная работа. Например, метод Инсерт, применяемый в серии последовательных уроков, не только развивает критическое мышление учащихся, но и развивает саморегуляцию. Читая с пометками, ученик старается сосредоточиться и не отвлекаться. Помимо индивидуальной работы так же групповая работа содействует развитию саморегуляции. Работая в группе, ученик А активно взаимодействует с одноклассниками, дает каждому высказаться, внимательно слушает все предложения и уверенно выступает в роли спикера.

Другими словами, интерактивные технологии ориентированы на более широкое взаимодействие учеников не только с учителем, но и друг с другом и на доминирование активности учащихся в процессе обучения. Следовательно, использование в учебной деятельности интерактивных технологий способствует самореализации личности учащегося, повышает его мотивацию к обучению и адаптацию в образовательной среде, развивает его коммуникативные способности и ведёт к повышению внутренней самооценки.

Использование разноуровневых заданий облегчают организацию занятия в классе, создают условия для продвижения учащихся в учебе в соответствии с их возможностями. Работая дифференцированно с учащимися, вижу, что их внимание не падает на уроке, так как каждому есть

посильное задание, «сильные» ученики не скучают, так как всегда им дается задача, над которой надо думать. Ребята постоянно заняты посильным трудом. У меня как у учителя появляется возможность помогать слабому, уделять внимание сильному, реализуется желание сильных учащихся быстрее и глубже продвигаться в обучении. Сильные учащиеся утверждают в своих способностях, слабые получают возможность испытывать учебный успех, повышается уровень мотивации [3].

Использование приемов технологии развития критического мышления позволяют не только развивать мышление, но и повышают познавательную деятельность учеников.

Немаловажное значение имеет использование формативного оценивания на уроках. Самооценивание, взаимооценивание по критериям также повышают мотивацию детей к процессу обучения. У детей пропадает страх перед получением плохой оценки. Суммативное оценивание используется на заключительном уроке серии последовательных уроков [4].

Учитель должен уметь правильно организовать процесс обучения, проявить свои лидерские качества для эффективности урока. Задействовать всех учеников на уроке, так чтобы главными действующими лицами были дети, а учитель только режиссер и наблюдатель всего процесса. Это один из факторов способствующий повышению познавательного интереса к обучению, результатом которого и будет повышение качества знаний [5].

Подводя общий итог работы применения инновационных технологий, можно выделить их преимущества: они помогают научить учащихся активным способам получения новых знаний; дают возможность овладеть более высоким уровнем личной социальной активности; создают такие условия в обучении, при которых учащиеся не могут не научиться; стимулируют творческие способности учащихся; помогают приблизить учебу к практике повседневной жизни, формируют не только знания, умения и навыки по предмету, но и активную жизненную позицию. В связи с чем особый интерес вызывают активные методы обучения, так как они способствуют: эффективному усвоению знаний; формируют навыки практических исследований, позволяющие принимать профессиональные решения; позволяют решать задачи перехода от простого накопления знаний к созданию механизмов самостоятельного поиска и навыков исследовательской деятельности; формируют ценностные ориентации личности; повышают познавательную активность; развивают творческие способности; создают дидактические и психологические условия, способствующие проявлению активности учащихся. И как следствие, повышение качества образования.

Список литературы:

1. Руководство для учителя. Третий (базовый) уровень. Третье издание. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2012
2. Глоссарий к уровневым программам курсов повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан, разработанным центром педагогического мастерства совместно с факультетом образования кембриджского университета. Учебно-методическое пособие. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2012
3. Задания для выполнения в период практики в школе. Третий (базовый) уровень. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2012
4. Журнал «География в школе»
5. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Инновационный курс. — Казань: Казанский университет, 2013.

УДК: 159.922.8

О.С. Сангилбаев

Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Казахстан, г. Алматы

ГОТОВНОСТЬ К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Готовность к педагогической деятельности в структуре его профессиональной компетентности нередко понимается лишь как определенная совокупность психолого-педагогических и специальных знаний и умений. Знания и умения, лежащие в структуре опыта педагога мертвым грузом, не будучи к тому же сведенными в систему, остаются никому неизвестным достоянием. Педагогическая деятельность, в свою очередь, проявляющаяся в обобщенном умении

педагогически мыслить или, по другому, в конструктивных и гностических умениях, которые относятся к группе внутренних умений.

Конструктивная и гностическая деятельность могут быть осуществлены при наличии у педагога *аналитических, прогностических и проективных* умений. Гностическая деятельность требует также рефлексивных умений [1].

Сформированность аналитических умений - один из критериев профессиональной компетентности педагога. С их помощью извлекаются знания из практики. Они лежат в основе обобщенного умения педагогически мыслить, которое при решении педагогической задачи складывается из следующих частных умений.

Аналитические умения как критерии профессиональной компетентности педагога, включают умения: Расчленять педагогические явления на составляющие элементы (условия, причины, мотивы, стимулы, средства, формы проявления и пр.); Осмысливать каждое педагогическое явление во взаимосвязи со всеми компонентами педагогического процесса; Находить в психолого-педагогической теории идеи, выводы закономерности, адекватные логике рассматриваемого явления; Правильно диагностировать педагогическое явление. Вычленять основную педагогическую задачу (проблему) и определять способы ее оптимального решения; Умения проводить теоретический анализ педагогических фактов и явлений; Вычленение факта или явления и его обособление от других; Установление состава элементов данного факта или явления, раскрытие содержания и выделение роли каждого из элементов; Демонстрация связи данного элемента с другими элементами; Проникновение в процесс развития целостного явления; Определение места данного явления в образовательном процессе.)

Прогностические умения предполагают управление социальными процессами, каким является и образовательный, всегда предполагает ориентацию на четко представленный в сознании субъекта управления конечный результат. Основу для целеполагания и последующего перебора вариантов возможных путей решения педагогической задачи дает анализ педагогической ситуации. Поэтому успех целеполагания зависит не только от результатов аналитической деятельности. Во многом он предопределяется способностью к антиципации, т.е. к предвидению появления результата действий еще до того, как они будут реально осуществлены. Прогнозирование позволяет предвидеть, что учащимися может быть неправильно понято, какой смысл они могут вложить в те или иные педагогические действия; какие могут быть ошибки при восприятии материала в связи с имеющимися у школьников представлениями и, напротив, какой их опыт будет способствовать более глубокому проникновению в сущность изучаемого. Педагогическое прогнозирование предполагает также видение тех качеств учащихся и особенностей коллектива, которые могут быть сформированы за тот или иной промежуток времени. Без прогностических умений не обойтись и в том случае, если педагог обращается к проблеме выдвижения близких, средних и далеких перспектив развития коллектива и личности [2]. Здесь проявляется взаимосвязь процессов прогнозирования и целеполагания.

Состав прогностических умений можно представить следующим образом: выдвижение педагогических целей и задач; отбор способов достижения педагогических целей; предвидение результата, возможных отклонений и нежелательных явлений; определение этапов (или стадий) педагогического процесса; распределение времени; планировать совместно с учащимися жизнедеятельности.

В зависимости от направленности педагогической задачи прогностические умения можно объединить в три группы (таблица-1).

Таблица 1 - Прогностические умения в зависимости от направленности педагогической задачи

ПРОГНОСТИЧЕСКИЕ УМЕНИЯ
<i>Умения прогнозировать развитие коллектива, динамику его структуры, развитие системы взаимоотношений, изменение положения актива и отдельных учащихся в системе взаимоотношений и т.п.</i>
<i>Умения прогнозировать развитие личности: ее качеств. Чувств, воли и поведения, возможных отклонений в развитии, трудностей в установлении взаимоотношений со сверстниками и т.п.</i>
<i>Умения прогнозировать ход педагогического процесса, образовательные, воспитательные и развивающие возможности учебного материала</i>
<i>Уметь видеть затруднения учащихся в учении и других видах деятельности; результаты применения тех или иных методов, приемов и средств обучения и воспитания и т.п.</i>

Умения педагогического прогнозирования требуют от педагога овладения такими методами интеллектуальной деятельности, как моделирование, выдвижение гипотез, мысленный эксперимент, экстраполирование и др.

В *проективных умениях* триада «анализ - прогноз - проект» предполагает выделение и специальной группы умений, проявляющихся в материализации результатов педагогического прогнозирования в конкретных планах обучения и воспитания. Разработка проекта педагогической деятельности означает прежде всего перевод на педагогический язык целей обучения и воспитания, их максимальную конкретизацию и обоснование способов их поэтапной реализации. Следующим шагом является определение содержания и видов деятельности, осуществление которых обеспечит развитие прогнозируемых качеств и состояний учащихся. При этом важно предусмотреть сочетание различных видов деятельности и проведение специальных мероприятий в соответствии с поставленными задачами.

Планы обучения и воспитания как проекты деятельности педагога могут быть перспективными и оперативными.

К последним относятся планы уроков и воспитательных мероприятий.

Понятно, что оперативное планирование требует от педагога владения целым рядом конкретных узко методических умений, приводящих к материализации проекта проведения беседы, урока или экскурсии в плане, плане-конспекте или конспекте в зависимости от опыта педагога.

Логика разработки проекта педагогической деятельности диктует и соответствующий состав проективных умений (таблица-2).

Таблица 2 - Разработка проекта педагогической деятельности и соответствующий состав проективных умений

ПРОЕКТИВНЫЕ УМЕНИЯ
<i>Переводить цели и содержание образования в конкретные педагогические задачи</i>
<i>Учитывать при определении педагогических задач и отборе содержания деятельности учащихся их потребности и интересы, возможности материальной базы, свой опыт и лично-деловые качества</i>
<i>Определять комплекс доминирующих и подчиненных задач для каждого этапа педагогического процесса</i>
<i>Отбирать виды деятельности, адекватные поставленным задачам и планировать систему совместных творческих дел</i>
<i>Планировать индивидуальную работу с учащимися с целью преодоления имеющихся недостатков и развития их способностей, творческих сил и дарований</i>
<i>отбирать содержание, выбирать формы, методы и средства педагогического процесса в их оптимальном сочетании</i>
<i>планировать систему приемов стимулирования активности школьников и сдерживания негативных проявлений в их поведении</i>
<i>планировать способы создания лично развивающей среды и поддержания связей с родителями и общественностью</i>

Рефлексивные умения имеют место при осуществлении педагогом контрольно-оценочной деятельности, направленной на себя. Ее обычно связывают лишь, с завершающим этапом решения педагогической задачи, понимая как своеобразную процедуру по подведению итогов педагогической деятельности. Между тем следует выделить такие виды контроля, как контроль на основе соотнесения полученных результатов с заданными образцами; контроль на основе предполагаемых результатов действий, выполненных лишь в умственном плане; контроль на основе анализа готовых результатов фактически выполненных действий. Все они в равной мере имеют место в педагогической деятельности, хотя и рассредоточены по этапам решения педагогической задачи. Бесспорно, особого внимания заслуживает контроль на основе анализа уже полученных результатов и, в первую очередь, применительно к деятельности учителя предметника [3].

Для эффективного осуществления этого вида контроля педагог должен быть способен к рефлексии, позволяющей разумно и объективно анализировать свои суждения, поступки и, в конечном итоге, деятельность с точки зрения их соответствия замыслу и условиям. Признание рефлексии как специфической формы теоретической деятельности, направленной на осмысление

своих собственных действий, позволяет говорить об особой группе педагогических умений - рефлексивных. Их выделение обусловлено рядом причин. Во-первых, анализ результатов педагогической деятельности без тщательного анализа условий их получения не может считаться нормой. Известно, что высокие результаты в педагогической деятельности могут быть получены как за счет существенного увеличения времени на решение педагогических задач, так и за счет перегрузки учащихся и учителей. Это так называемые экстенсивные пути повышения эффективности деятельности педагога. Во-вторых, отрицательные результаты также могут иметь разные причины. Для педагога всегда очень важно установить, в какой мере как положительные, так и отрицательные результаты являются следствием его деятельности. Отсюда и необходимость в самоанализе собственной деятельности. Он обычно идет в соответствии с основными компонентами деятельности, а это, требует особых умений анализировать (таблица-3).

Таблица 3 - Основные компоненты деятельности требующие особых умений анализировать

УМЕНИЯ АНАЛИЗИРОВАТЬ
<i>1) правильность постановки целей, их "перевода" в конкретные задачи и адекватность комплекса решавшихся доминирующих и подчиненных задач исходным условиям</i>
<i>2) соответствие содержания деятельности воспитанников поставленным задачам</i>
<i>3) эффективность применявшихся методов, приемов и средств педагогической деятельности</i>
<i>4) соответствие применявшихся организационных форм возрастным особенностям учащихся, содержанию материала и т.п.</i>
<i>5) причины успехов и неудач, ошибок и затруднения а ходе реализации поставленных задач обучения и воспитания</i>
<i>6) опыт своей деятельности в его целостности и соотносённости с выработанными наукой критериями и рекомендациями</i>

В данной ситуации рефлексия – это не просто знание или понимание субъектом педагогической деятельности самого себя, но и выяснение того, как другие (учащиеся, коллега, родители) знают и понимают «рефлексирующего», его личностные особенности, эмоциональные реакции и когнитивные (связанные с познанием) представления [4].

Практическая готовность педагога в структуре его профессиональной компетентности выражается во внешних (предметных) умениях - умениях педагогически действовать. К ним относятся *организаторские и коммуникативные умения*.

Организаторская деятельность педагога обеспечивает включение учащихся в различные виды деятельности и организацию деятельности коллектива. Особое значение организаторская деятельность приобретает в воспитательной работе. К организаторским умениям как общепедагогическим можно относит *мобилизационные, информационные, развивающие и ориентационные*. *Мобилизационные* умения связаны с привлечением внимания учащихся и развитием у них устойчивых интересов к учению, труду и другим видам деятельности; формированием потребности в знаниях и вооружением учащихся навыками учебной работы и основами научной организации учебного труда; актуализацией знаний и жизненного опыта воспитанников с целью формирования у них творческого отношения к окружающему миру; созданием специальных ситуаций для проявления воспитанниками нравственных поступков; разумным использованием методов стимулирования, созданием атмосферы совместного переживания и т.п. *Информационные* умения связаны только с непосредственным изложением учебной информации, в то время, как они имеют место и в способах ее получения. Это умения и навыки работы с печатными и компьютерными источниками, умения дидактически ее преобразовывать, т.е. интерпретировать и адаптировать информацию к задачам обучения и воспитания. В процессе непосредственного общения с учащимися информационные умения проявляются в способности ясно и четко излагать учебный материал, учитывая специфику предмета, уровень подготовленности учащихся, их жизненный опыт и возраст; логически правильно строить и вести конкретный рассказ, объяснение, беседу, проблемное изложение; органично сочетать использование индуктивного и дедуктивного путей изложения материала; формулировать вопросы в доступной форме, кратко, четко и выразительно; применять технические средства, электронно-вычислительную технику и средства наглядности; выражать мысль с помощью графиков, диаграмм, схем, рисунков; оперативно диагностировать характер и уровень усвоения учащимися нового

материала с использованием разнообразных методов; перестраивать в случае необходимости план и ход изложения материала. *Развивающие умения* предполагают определение "зоны ближайшего развития" отдельных учащихся и класса в целом; создание проблемных ситуаций и других условий для развития познавательных процессов чувств и воли воспитанников; стимулирование познавательной самостоятельности и творческого мышления, потребности в установлении логических и функциональных отношений; формулирование и постановку вопросов, требующих применения усвоенных знаний, сравнений и самостоятельных умозаключений; создание условий для развития индивидуальных особенностей, осуществление в этих целях индивидуального подхода к учащимся. *Ориентационные умения* направлены на формирование морально-ценностных установок воспитанников и научного мировоззрения, их отношения к труду, явлениям природы и общества, идеалов и других мотивов поведения; привитие устойчивого интереса к учебной деятельности и науке, к производству и профессиональной деятельности, соответствующей склонностям и возможностям детей; организацию совместной творческой деятельности, имеющей своей целью развитие социально значимых качеств личности. *Организаторские умения* педагога неразрывно связаны с коммуникативными, от которых зависит установление педагогически целесообразных взаимоотношений педагога с учащимся, коллегами, родителями. Одна из особенностей деятельности педагога в решении педагогических задач происходит на фоне непрерывно осуществляющегося педагогического общения. Такое общение - есть система приемов социально-психологического взаимодействия педагога и учащихся, целью которого является организация взаимоотношений с помощью коммуникативных средств. В процессе общения педагога и ученика не только реализуются функции обучения и воспитания, но и решаются другие, не менее важные, педагогические задачи.

Коммуникативные умения педагога структурно могут быть представлены как взаимосвязанные группы перцептивных умений, собственно умений общения и педагогической техники. *Перцептивные умения* раскрывают проблем восприятия человека человеком, позволяет очертить круг умений, необходимых педагогу на этапе изучения особенностей другого субъекта общения. Они сводятся к наиболее общему умению понимать других (учащихся, учителей, родителей). А для этого необходимо знание прежде всего ценностных ориентации другого человека, которые находят выражение в его идеалах, потребностях и интересах в уровне притязаний. Необходимо также и знание имеющихся у человека представлении о себе, знаний того, что человеку в самом себе нравятся, что он приписывает себе, против чего возражает. Не менее важным, чем умение понимать других, является умение внести в центр своей системы ценностных ориентации другого человека [5].

Совокупность перцептивных умений можно представить следующим взаимосвязанным рядом. Совокупность перцептивных умений: Воспринимать и адекватно произносить информацию от партнера по общению и от себя, получаемых в ходе совместной деятельности; Проникать в личностную суть других людей, устанавливая индивидуальное своеобразие человека и определять его внутренний мир; Определять состояние человека, его причастность или непричастность к тем или иным событиям по незначительным признакам; Находить в действиях и других проявлениях человека признаки, делающие его непохожим на других; Видеть главное в другом человеке, правильно определять его отношение к социальным ценностям, учитывать в поведении людей.

Данные об учащихся, полученные в результате «включения» перцептивных умений, составляют необходимую предпосылку успешности педагогического общения на всех этапах педагогического процесса.

Список литературы:

1. Абульханова-Славская К.А. Акмеологическое понимание субъекта // Основы общей и прикладной акмеологии. - М., 1995. - С. 85-97.
2. Антонова Н.В. Личностная идентичность современного педагога и особенности его общения // Вопр. психол. - 1997. - № 6. - С. 23-30.
3. Еремеева Л.И. Пастухова И.П. Совершенствование профессионализма педагогической деятельности преподавателей вуза: проблемы и перспективы и качество образования: концепции, проблемы: Мат. конф. - Новосибирск, 2000. - С. 162.
4. Исаев Е.И., Косарецкий С.Г., Слободчиков В.И. Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога // Вопр. психол. - 2000. - № 3. - С. 57-66.
5. Мокин Н.В., Меньшикова Т.Д. Ускорить становление начинающего преподавателя // Качество образования: концепции, проблемы: Материалы конф. - Новосибирск, 2000. - С. 165.

О.С. Сангилбаев¹, Г.К. Джумажанова², Н.М. Кусаинова²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан, Алматы қ.

²Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ӨЗІН ТАНУ МЕН ДАМУЫ ТҒАЛЫҚ-КӘСІПТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУЫ

Өзін тану және дамуы мәселелерін талқылау, дербес дамудың түрлі кезеңдерінде тұлғаға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету жұмысының басым бөлігін айқындайды. Басқаларға тиімді көмек көрсету, өзін тәрбиелеу мәдениетіне ықпал ететін мүмкіндік жасау өзін тану және дамуы жолына түскен, өзін тәрбиелеумен белсенді айналысатын мұғалімнің қолынан ғана келетіндігі түсінікті [1]. Олай болмаған жағдайда оның балаларды ынталандыруы, яғни өзін тану және дамуы жөніндегі іс-әрекеті өзінің тәжірибесімен бекітілмей, жай жарияланымдық сипатқа ие болады.

Ғалымдар педагогта өзінің даму келешегін анықтауға үш мүмкіндігі немесе үш жолы бар екендігін атап көрсетеді:

- *бейімделу жолы,*
- *өзін тану және дамуы,*
- *стагнация (тұрақтала алмау, іс-әрекетте белсенді болмау, т.с.с.).*

Бейімделу білім беру жүйесінің барлық талаптарына бейімделу, іс-әрекеттің барлық түрлерін игеру, рөлдік позицияларды меңгеру мүмкіндігі болып келеді.

Өзін тану және дамуы үнемі өзін жетілдіруге, өзгеруге, соңында нәтижесінде өзін кәсіпқой ретінде толығымен жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Стагнация мұғалім өзінің дамуында тоқтап қалған, стереотиптерді, ескі қорды пайдалану есебінен өмір сүрген және т.с.с. жағдайларда туындайды, нәтижесінде кәсіптік белсенділік төмендейді, жаңаны қабылдамаушылық арта түседі және нәтижесі ретінде, тіптен бір кездері талаптар деңгейінде болуға мүмкіндік бергенін өзі жоғалтады [2].

Еңбек жолының бүкіл кезеңі бойында тұлғалық-кәсіптік өсу және өзін жетілдіру – педагогикалық кәсіп туралы айтпай-ақ, кез келген кәсіп өкілдерінің табысты іс-әрекетінің міндетті шарты. Мұнда кез келген іркілісті, белсенділіктің кез келген құлдырауын педагогикалық процеске қатысушылар міндетті түрде байқап қалады, педагогикалық еңбектің нәтижелеріне теріс әсерін тигізеді.

Педагогтың кәсіптік өзін тануы және дамуы мәселелерін талдауға көшу үшін, оның тұлғалық ерекшеліктерінің және кәсіптік құзыреттілігінің сипаттамасына, іс-әрекетінің ерекшелігіне тым болмағанда қысқаша тоқтала кету керек. Қазіргі таңда ғылымда педагог тұлғасының құрылымдық компоненттерін, оның іс-әрекеті мен қатынасын бөліп көрсетуге әр алуан тұрғылар, оның кәсіптік құзыреттілігінің ерекшеліктері мен өзіндік бейнесіне әртүрлі көзқарастар бар [3].

Осы көзқарастарды талдау арқылы, тәрбиешілердің, мұғалімдердің, оқытушылардың ең маңызды қасиеттері мен сапаларын бөліп көрсетуге, олардың іс-әрекеті мен қатынасын сипаттауға болады.

Педагог тұлғасының аса маңызды құрамдас бөліктерінің қысқаша сипаттамасы келесідей (кесте 1).

Педагог тұлғасының аса маңызды құрамдас бөліктері

Педагог тұлғасының аса маңызды құрамдас бөліктері	Маңызды құрамдас бөліктерінің қысқаша сипаттамасы
<i>Кәсіптік-педагогикалық бағытталғандық</i>	Тұлғаның кәсіптік-педагогикалық бағытталғандығының ең маңыздылары: балаларға, іс-әрекетке, өзіне деген пікірі, қатынастардың ерекше түрлері. Қатынаста кәсіптік-педагогикалық бағытталғандықтың тиімділігі ретінде үш компонент: балаларға қарау, заттарға қарау және өзіне қарау көрініс тапқан типті, тиімді емес ретінде – бағытталғандықтың бірде бір типі айтарлықтай дәрежеде көрініс таппаған типін таныған жөн. Кәсіптік-педагогикалық бағытталғандықтың дамуы көптеген факторларға байланысты, олардың ішіндегі аса маңыздылары: педагогтың өзінің тұлғалық ерекшеліктері, оның мүдделері, өзін жетілдіруге ұмтылысы; басшылық тарапынан педагогикалық іс-әрекетті ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері (оқу орнының әкімшілігі нақтылы педагогтың іс-әрекетке, өзіне және балаларға қатынастарының тиімді жүйесі үшін қандай жағдай жасап жатқандығы), ұжымдағы: әкімшілікпен, әріптестермен, ата-аналармен, балалармен өзара әрекеттесудің ерекшеліктері танылады. Өзінің кәсіптік-педагогикалық бағытталғандығын, оның әлсіз және мықты жақтарын білу өзін тәрбиелеудің перспективалы бағыттарын анықтау шарты ретінде көрінеді: бұл оқыту әдістемесін жетілдіру, балаларға көзқарасты өзгерту (шыдамдылық, қабілеттілік, өз сенімділігін, өз өзін қабылдауды арттыру және т.с.с.) болуы мүмкін. Кәсіптік-педагогикалық бағытталғандық педагог тұлғасының «ағымын» белгілеп, оның кәсіптік іс-әрекет мотивациясын өңдейді.
<i>Кәсіби белсенділік</i>	Педагогтың өз іс-әрекетінің аясын үнемі кеңейтуге, талаптардың аумағынан шығып кетуге ұмтылысымен сипатталады, бұл сабақ берудің, туындаған міндеттерді стереотипті емес шешудің жаңа түрлерін, әдістерін және амал-тәсілдерін, үнемі іздестіруден, өзінің әкімшілікпен, әріптестерімен, ата-аналармен, оқушылармен қарым-қатынастарын жетілдіруге қабілеттілігінен, өз жұмысының рефлексиясы негізінде үнемі талдаудан, соңында, өзін тәрбиелеудің барлық амалдары мен құралдарын пайдалана отырып, өзін тану және дамытумен айналысуға ұмтылуынан көрініс табады. Қарастырылып отырған мәселелердің контекстінде дәл осы кәсіби белсенділік өзін тану және дамытудың маңызды шарты болып табылады. Мотивацияның жоғары деңгейін ойластыратын осы белсенділіктен тысқары жерде педагогтың дамуы ең жақсы жағдайында адаптивтік тип бойынша жүзеге асырылатын болады, нашар жағдайында – стагнация болмай қоймайды.
<i>Кәсіптік білімдер мен ептіліктер</i>	Кәсіби даярлықтың мазмұнын құрайды. Білімдер мен ептіліктерге ие болмай, педагог өзінің міндеттерін мүлде жүзеге асыра алмас еді. Кәсіби білімдер алуан түрлі: бұл - өз пәнін жақсы білу, педагогика, психология салаларындағы, басқалармен қатынас құру сферасындағы білімдер және өзінің кәсіби мүмкіндіктерін білу. Арнайы ептіліктер туралы да дәл осыны айтуға болады. Мұнда: болжамдық, талдамалық, жобалаушылық, рефлексивтік, мобилизациялық, дамытушы, бағдарлаушы, коммуникативтік, перцептивтік және басқа да ептіліктер жатады. Білімдерге ие болу құзыреттілік деңгейін көбіне көп анықтайтын кәсіпқойдың қорын құрайды, оларсыз іс-әрекетті жетілдіру және өзін тану және дамыту туралы барлық әңгімелер мәнінен айырылады.

Педагогикалық қабілеттіліктер	Педагогикалық қабілеттіліктер және оларды өз бойынан табу педагог болып шығуға деген тиісті кәсіптік пиғылдарды, педагогикалық іс-әрекетпен айналысуға бейімділікті, педагогикалық еңбектің тиімділігін қалыптастырады. Ең маңызды қабілеттіліктерді тізіп көрсетейік және сипаттап берейік: <i>академиялық</i> – ғылым салаларына сәйкес келеді; олар мұғалімнің ғылымға аса жоғары қызығушылығынан көрініс табады; <i>дидактикалық</i> – оқушыларға оқу материалын қол жетерліктей, түсінікті, қызықты етіп беру; <i>перцептивтік</i> – балалардың ішкі әлеміне ену, баланың күйлерін түсінумен байланысты; <i>коммуникативтік</i> – балалармен өнімді қатынас жасау, оларға дұрыс түсіндіру, сенімді өзара қарым-қатынас орната білу; <i>тілдік</i> – оларды эмоциялық экспрессиямен қанықтыра отырып, өз ойларын анық, дәл және бірізді баяндай білу, тіл мәдениетін меңгеру, <i>жобалаушылық</i> - өзінің де, оқушылардың да іс-әрекетін жобалай білумен, материалды және сабақ сценарийін баяндаудың, сыныптан тыс шаралардың және т.с.с. бірізділігін тұрғыза білумен байланысты; <i>авторитарлық</i> – балаларға тікелей эмоциялық-еріктік әсер ету, осының негізінде оларда шын мәніндегі беделге қол жеткізе білу; <i>педагогикалық елестету</i> - өз іс-әрекеттерінің де, басқалардың іс-әрекеттерінің де нәтижелерін күні бұрын біле білуден, енді сана деңгейінде қажетті түзетулер енгізе білуден көрініс табар; <i>зейінді бөлу</i> – бір уақытта іс-әрекеттің әртүрлі түрлерімен айналыса алу: сабақ жүргізе, барлық оқушыларды көре, одан арғы оқиғалардың барысын болжай білу және т.с.с.
Педагогикалық жады, ойлау және елестету	Педагогикалық іс-әрекетпен айналысу мұғалімнің психикалық процестеріне арнайы міндеттерді шешеді. Егер, мысалға, дәрігердің жадысы симптомдармен, белгілермен, аурулармен, рецепттермен «толы» болса, педагогтың жады – оқу пәндерінің мазмұнымен, қарым-қатынас орнатудың әртүрлі тәсілдерімен, технологияларымен және т.б. толы. Адамдар арасындағы ода да көп айырмашылықтар ойлау және елестету саласында байқалады. Әр іс-әрекеттің өзінің арнайы мәселелері бар және оған жалпы алғанда ойлауға тән дәл сол түрлер мен операциялар енгізілгенімен, олар арнайы мазмұнның әсерімен айтарлықтай трансформацияланады. Оқушылар арасындағы кикілжіңді шешуді жобалауы немесе тергеушінің тергеу техникасын құру жөніндегі міндетті шешумен бірдей еместігіне келісерсіз. Мысалға, екі адамның объективті бірдей ойлау қабілеттері әртүрлі кәсіби мүлдем салаларда әртүрлі көрініс табады және адамның осы салаға қосылғандығының деңгейімен, мотивациямен, осындай тәріздес міндеттер түрін шешудің қолда бар тәжірибесімен байланысты болып келеді. Елестету туралы да дәл осыны айтуға болады. Педагог үшін дамыған елестету жобалау іс-әрекетін жүзеге асыруға, өзі-нің және бөтен адамдардың әрекеттерінің зардаптарын, нәтижелерін алдын ала көре білуге, жұмысқа түзетулерді алдын ала енгізуге мүмкіндік береді.
Кәсіби сана-сезім	Сана-сезімнің өзі, бірақ оның «нысаны» болып жалпы алғанда тұлға емес, кәсіби маңызы бар тұлғалық сипаттамалар мен ерекшеліктер табылады. Ол өзіне кәсіби өзін реттеу мен кәсіби өзін бақылаудың ерекшеліктеріне себепкер болатын, ма-ман ретіндегі өзі туралы білімдерді, өзіне маман ретінде эмоция-лық-құндылық көзқарасты қосады.

Одан арғы жерде біз осы мәселелерге толығырақ тоқталатын болатындықтан, бұл жерде біз келтірілген сипаттамамен шектелеміз.

Сонымен, педагог тұлғасының негізгі құрылымдық компоненттерін қысқаша суреттеп шығып, олардың бір біріне қатар орын алып жатпағандығын, педагогтың тұлғасына табиғи түрде «қоса өрілетіндігін», оның дербестігін түзетінін және іс-әрекет пен қарым-қатынаста тікелей көрініс табатындығын атай кеткеніміз жөн.

Дәстүрлі түрде педагогикалық іс-әрекеттің құрылымына келесі компоненттерді енгізеді (кесте 2) [4]:

Кесте 2 - Педагогикалық іс-әрекеттің құрылымы

Педагогикалық іс-әрекеттің құрылымы	Қысқаша мазмұны
<i>конструктивтік</i>	өз іс-әрекетінің және білім беру процесінің басқа да субъектілерінің іс-әрекетінің мазмұнын, түрін, әдістерін жобалаумен байланысты болып келеді;
<i>коммуникативтік</i>	педагогтың балалармен қарым-қатынас орната білуімен, қатынас жасауға қабілеттігімен байланысты
<i>шығармашылық</i>	педагогтың сан алуан педагогикалық міндеттерді жаңаша қоюға және шешуге, өз айналысқан істердің барлығына өзінің жеке пікірін енгізуге қабілеттілігі.

Процессуалдық тұрғыдан алғанда педагогикалық іс-әрекет өзіне: педагогикалық мақсаттар мен міндеттер қоюды; оларды шешудің тәсілдері мен құралдарын таңдауды; өзінің іс-әрекеттерін де, оқушылардың әрекеттерін де, алынған нәтижелерді талдау мен бағалауды қосады, осының негізінде барлық компоненттерге қажетті түзетулер енгізіледі. Көптеген психологтар педагог еңбегінің дербес саласы ретінде қатынасты бөліп көрсетеді (оның құрылымы мен функцияларын бөліп алу әрекеттері жасалуда).

Мысалға, әйгілі психолог Л.М. Митина педагогикалық қатынастың келесідей негізгі функцияларын сипаттап, баяндайды (кесте 3) [5]:

Кесте 3 - Педагогикалық қатынастың негізгі функциялары

Рет №	Қатынас функциялары	Функцияның мазмұны
1	<i>ақпараттық</i>	мұғалім мен оқушылар арасында танымдық және эмоциялық-бағалау сипатындағы ақпарат алмасу
2	<i>әлеуметтік-перцептивтік</i>	педагог пен оқушыларға бірін бірі қабылдауға, эмпатия (жану ашу, бірлесе қайғыру) негізінде өзара түсіністік пен өзара қабылдаудың қандай да бір деңгейін белгілеуге мүмкіндік береді
3	<i>өзін-өзі презентациялау (өзін басқаларға өз бетімен көрсету)</i>	педагогикалық үрдістің барлық қатысушыларына өзін-өзі көрсетуде көмектеседі
4	<i>интерактивті</i>	бейнелерді, идеяларды, әрекеттерді, дағдыларды, тәжірибені алмасу
5	<i>аффективті</i>	эмоциялық ынталандырудан, «бәсеңсуден», жеңілдеуден, психологиялық жайлылықты сезінуден және т.б. тұрады

Тұлғаның, іс-әрекеттің және қатынастың тығыз байланысты екендігін және жеке-жеке бола алмайтындығын атай кетуіміз керек. Іс-әрекет пен қатынастың спецификасы тұлғалық ерекшеліктерге байланысты болып келеді; өз кезегінде, қатынас пен іс-әрекет тұлғаның кәсіптік дамуы үшін негіз болып табылады.

Кәсіптік саладағы іс-әрекет пен қатынастың табыстылығына себепкер болатын, тұлғалық қасиеттердің, ерекшеліктердің ең қолайлы үйлесімі ақыр нәтижесінде кәсіпқойдың интегралды сипаттамасын – оның құзыреттілігін өмірге әкеледі.

Психологияда кәсіби құзыреттілікті анықтауға да, оның құрылымын бөліп көрсетуге де әртүрлі тұрғылар бар.

Мысал ретінде әйгілі ғалым психолог А.К. Маркованың жете зерделеулерін келтірейік. А.К. Маркова бойынша *кәсіби құзыреттілік* – бұл мұғалімнің осында айтарлықтай жоғары деңгейде педагогикалық қатынас, педагогикалық іс-әрекет іске асырылатын, мұғалімнің тұлғасы жүзеге асырылатын, осында мектеп оқушыларын оқыту мен тәрбиелеуде жақсы нәтижелерге қол жеткізілетін еңбегі. Осылайша, құзыреттіліктің құрылымында мұғалімнің тұлғасы, педагогикалық іс-әрекет, педагогикалық қатынас және педагог еңбегінің нәтижелілігін сипаттайтын екі құрамдас бөлік – оқушылардың оқығандығы мен тәрбиелілігі бөліп көрсетіледі. Мұғалім еңбегінің қырларының әрқайсысында келесі құрамдас бөліктер мүшеленеді [3, 69-73]:

- 1) кәсіби (объективті қажет) психологиялық және педагогикалық білімдер;
- 2) кәсіби (объективті қажет) педагогикалық ептіліктер;
- 3) одан кәсіби қажет ететін, мұғалімнің кәсіби психологиялық позициялары, нұсқаулары, мақсаттары;
- 4) мұғалімнің кәсіптік білімдер мен ептіліктерді меңгеру деңгейін қажет ететін тұлғалық ерекшеліктері.

Білімдер мен ептіліктер – бұл мұғалім еңбегінің объективті сипаттамалары, ал позициялар мен тұлғалық ерекшеліктер – оның кәсіптің талаптарына сәйкестігі үшін қажетті субъективтік сипаттамалар екендігі атап өтіледі.

Әдебиеттер тізімі:

1. [Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении.](#) - М.: Просвещение, 1987. -190 с.
2. [Маркова А.К.](#) Психология труда учителя : книга для учителя. - М.: Просвещение, 1993. –192 с.
3. Маркова А.К. Психология профессионализма. - М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. -312 с.
4. [Зимняя И.А. Педагогическая психология.](#) Учебник. - М., 2000. -384 с.
5. [Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя.](#) - М.: Академия, 2004. - 320 с.

ӘӨЖ: 159.922.8

О.С. Сангилбаев, А. Хажимхаан

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫН ДАМЫТУҒА МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЫҚПАЛЫ

Қазіргі кездегі, педагогикалық психология саласында ең маңызды мәселелердің бірі ретінде, оқушылардың өздерін қалай сезінуі мен олардың оқу іс-әрекетіндегі үлгерім деңгейлері арасындағы байланысты қарастыру болып табылуда. Шын мәнінде, көптеген әдебиеттерден оқушылардың өзін-өзі бағалау деңгейі мен сабақ үлгерімі арасындағы байланысын және де өзін-өзі бағалаудың сабақ үлгеріміне әсері бар екендігін байқуға болады [1].

Өзін-өзі басқара алу өзіндік сананың өзіне қатынасы, өзін сыйлауы және өзін бағалауы сияқты эмоциялық құрамдастықтармен тығыз байланысты. Өзін-өзі бағалау - бір жағынан, өзін тану аумағындағы интегративті жұмыстың нәтижесі болса, екіншіден өзіне эмоционалды-құндылық жағынан қатынасы бар. Өзін бағалау - тұрақсыз шама, ол өрби келе, әр түрлі болып өзгереді.

Өзін-өзі бағалау бастапқы кезде басқалардың өзін бағалауының интериоризациясының нәтижесі - соңынан эмансипацияланып айналадағылардың бағасынан қылықты ішінен басқару үрдісіне айналады. Рухани өсу баланың алғашқы өсу дәуірінен қалыптасады, оның «Мен» деген түсінігі қалыптасады. Мысалы: «Мен өлең айта аламын», «Мен сурет сала аламын», «Мен анамды жақсы көремін», «Мен айтайыншы!» т.б. «Мендік» көп айтуға тырысады. Мысалы: бір жасында бала өз дене бітімін қабылдап игере бастайды, ал үш жасында іс-әрекет субъектісі болып қалыптасып, өзін «Мен» ретінде ерекшелейді. Жақын адамдармен салыстыра отырып, өзіне деген жеке даралық және дербес субъектілік қатынас пайда болады. Жеті жаста эмоционалды ұғыну, өзін-өзі бағалау туындайды. Ол үшін ата-ана үлгі ретінде ұғынылады. Ата-ананың біреуіне ұқсауға тырысуы кейбір мінез-қылық қасиеттері мен психикалық жағдайларының белгілі бағдарламасын қалыптастыру жүреді. «Мен» бейнесінде «шынайы-Мен», «идеалды-Мен» деңгейлері пайда болады. Жасөспірімдік және бозбала мен бойжеткендік кезеңде «Мен» — тұжырымдамасы нығайып, «Мен» сипатын, бейнесін ұғыну тереңірек сипатта болады. Өзін-өзі бағалауы қалыптасады. Өзін-өзі тану және өзіндік сана жоғары даму деңгейіне жетеді [2].

Балаға, мектеп оқушысына деген сыйластық сезім, оның жеке тұлғалық қасиеттерін бағалау позитивті бағалау стратегиясының негізінде жатыр.

Мұғалімдер, мектеп психологы және ата-аналардың балалардың іс-әрекетін бағалауда бұл жүйені дұрыс қолданулары бала бойында адекватты өзін-өзі бағалау, талдай білу және өз іс-әрекетін бақылаудың қалыптасуын жүзеге асырады. Өкінішке орай бұл мәселелер көптеген жылдар бойы қазақ мектептерінде қарастырылмады. Сыныптың табалдырығын аттаған бала бірінші күннен көзге түсіп, сабаққа белсене араласса, мектеп бітіргенше оған «өте жақсы» деген баға қойылды, ал белсене араласпай, сабаққа немқұрайлылық танытқан балаға «атымның сыры өзіме мәлім» деген ойды жалау етіп, бұдан түкте шықпайды деп «қанағаттанарлық» деген баға қойылды.

Ал қазіргі білім жүйесінде болып жатқан тың өзгерістер, бұл мәселенің басқаша болғанын қалайды және талап етеді. Сондықтан да біз, бұл мәселелердің түйткі шешімі ретінде ата-аналар мен педагогтар, психологтар үшін берілген оқушылардың өзін-өзі позитивті бағалауының стратегиясын беріп ұсынамыз.

Мектеп оқушыларының өзін-өзі позитивті бағалауының негізгі стратегиялары:

Оқушыға, балаға деген оң баға, оған тұлға ретінде қарау, оларға мейіріммен қарау («Мен білемін, сен шамаң келгенше орындадың»).

Тапсырманы орындау барысында немесе жүріс-тұрыстың ережелерін бұзғанда баланың жіберген қателіктерін көрсету («Сен жаңа дұрыс жасамадың, Әлияны итеріп жібердің»).

Жүріс-тұрыстың кемшіліктеріне, оның себептеріне талдау жасау («Саған Әлия сені әдейі итеріп жібергендей көрінді, бірақ ол әдейі жасаған жоқ»).

Баламен бірге жіберген қателіктерді қалай жоюға болатындығын ойлану (мұғалімдер мен ата-аналар бірігіп істейтін әрекет).

Балаға сенімділік арту (сен бәрін түзейді деп ойлаймын).

Осылайша оқушымен жұмыс жасағанда ол әрқашанда кері байланыста болады. Позитивті кері байланыс балаға оның істерінің дұрыс екендігін айтып тұрады. Осы арқылы бала өзінің әрекетінің дұрыс екендігіне көзін жеткізеді [3].

Сондай-ақ, мұғалімдерге қатысты ең маңызды аспекті оқушылардың өзін-өзі бағалауын дамытуға мұғалімдердің қаңшалықты маңызды позициясына ие екендігі. Әрине мұғалімдердің оқушыларымен қарым-қатынас орнату нәтижесіне байланысты олардың өзін-өзі бағалау деңгейін дамыта білу қабілеті мен қатар азайту потенциялына ие екендігін елемеге болмайды. Мұғалімдердің жылы шырайлы және шартсыз қабылдайтын бір коммуникациялық ортада оқушылардың ішкі жан дүниесіне мән беруімен олардың өзін-өзі бағалауын дамытуға болады. Мұғалімдер оқушылармен қарым-қатынас орната бастаған сәттен бастап көзқарас мінез-қылық және ұстанымдарына байланысты оқушылардың өзін-өзі бағалауын жағымды немесе жағымсыз әсер етеді. Мұғалімдер оқушылардың білім мен дағдылар деңгейін арттыру сияқты негізгі міндеттерімен қатар, олардың рухани жағынан қорғау және дамыту сияқты міндеттерінде бар екендігін ұмытпаулары керек. Өйткені психикалық денсаулығы мықты бір қоғам қалыптастырудың басты мақсаты өзіне сенімді өзі туралы оң ойлайтын және өзін-өзі бағалау деңгейі жоғары тұлға жетілдірумен іске асырылады. Білім берудің мақсаты тек қана білім мен дағдыларды үйрету емес. Егер солай болса, бұл жұмысты компьютерлер сияқты дамыған машиналар ақ жасауға болар еді. Оқушылар сыртқы әлемі құбылыстарды үйрену мен қатар өздерінің ішкі жан дүниесін түсінуге тырысу керек. Сондықтан мұғалімдер, оқушыларды ересек өміріне дайындаумен қатар олардың теориялық ақпаратпен қаруланған жеке тұлғалар болуларымен өзіншіл ие болған потенциялына сенімді жағымды немесе жағымсыз аспектілерімен бірге қабылдай алатын өздерімен және өзгелермен тату тәтті ғұмыр кеше білуді үйренген адамдар болып қалыптасуына зейін аударулары қажет. Көрсетілгендей қоғамның бақытты және үйлесімді мүшелерін дамыту процесінде мұғалімдерге негізгі міндеттер артылады. Өйткені қаңшалықты ел дамыса да ешқандай машина мұғалімдердің орындау қажет бұл жұмыстарын орындауға күші жеткіліксіз. Осы мақаланың мақсаты мұғалімдері оқушыларының өзін-өзі бағалауын дамытуға жауапты болуларына шақыру және өзін өзі бағалауын дамыту жұмыстарында қолдануға болатын кейбір тренингтер қарастырылады [4].

Білім беру арқылы өзін-өзі бағалауын дамыту өзін-өзі бағалауын қалай арттыруға болатынын бұл туралы не істей алатынын және де кейбір ұсыныстар беріледі.

Оқушылардың өзін-өзі бағалау деңгейін психологиялық кеңес арқылы немесе психологиялық драма арқылы жоғарылатуы әбден мүмкін. Бірақта тек жол осы емес. Мұғалімдер үйрету техникалар арқылы және оқушылармен өз ара қарым қатынастар жолымен олардың өзін-өзі бағалау деңгейін жоғарылатуға болады. Оқушылармен жақын және жылы шырайлы қарым-қатынас орнату және олардың өзін-өзі бағалауын дамыта білген мұғалімдер оқушылардың тиімді үйренулеріне мүмкіндік

жасай алады. Оқушылар мәртебе иесі және өздерімен жақын қарым қатынас орната білген жеке тұлғалардың ұстаным және де мінез-қылықтарынан әсер алатыны білінуде.

Біздің елімізде оқытушылар оқушылар алдында беделді құрметті орынға ие бірақ қажетті жақын және ыстық қарым-қатынас оншалықты орнатылмағанын көрудеміз. Өйткені оқушылардың алдында беделді құрметті оқытушылар олардың өзін-өзі бағалау деңгейін дамыта білуі үшін ең бастысы оларға жылы жақын қарым-қатынас орнатуы қажет. Оқушылардың өзін-өзі бағалауының дамуы тек сапалы мұғалім мен оқушының өзара іс-қимылынан өтеді. Мұғалімдер оқушылардың өзін-өзі бағалауың жоғарылатуы үшін қолданыстағы өзін-өзі бағалау деңгейін азайтпау оларға жақын болуы олармен жылы қарым-қатынас орнату қажет. Гуманитарлық бағыттағы К. Роджерс тиімді қарым-қатынас үшін ұсынылған тұлғалық қасиеттері негізінде осы жылы қарым қатынас және өзара іс-қимылдың орнатылуына маңызды тұлғалық қасиеттері. Карл Роджерс бұл тұлғалық қасиеттерді осылай сұрыптайды. Қабылдаулары шынайы және эмпатия болуы тиіс.

Қабылдау бұл оқушының тұлғалық ерекшеліктерін сынамай шартсыз қабылдау және құрмет көрсету. Мұғалім оқушының теріс мінез қылықтарын емес тұлғалық ерекшеліктерін тікелей сынамауы керек. мінез қылықтары теріс болсада жеке тұлғаны қабылдауы. Яғни қабылданылғаны теріс жасалған мінез қылықтары емес, тұлғалығы.

Жақсы қарым-қатынас оқушылардың өзін өзі бағалауын қорғау үшін маңызды қызмет атқарады. Шынайы болу бұл тұлғаның адамдармен өзара қарым қатынас және өзара іс-қимылдың табиғи болуы. Тұлғалық қасиеттерімізді жасырудың орнына шынайы тұлғалығымызды көрсету және өзіміз болуды қажет етеді, эмпатия негізінен өзге адамдардың жан дүниесін түсіну мен жай-күйін ұғыну қабілеттілігі.

Роджерс (1975) мұғалімдердің эмпатия деңгейі мен оқушылардың сабақ үлгерімі арасында байланыс бар екендігін анықтаған. Оқушылар мұғалімдерінің оларды түсінуге тырысатынын және оларды жақсы көретінін байқаған сәттен бастап оқушыларды жақсы көруде әрі сабақ үлгерімдері де жақсаруда [4].

Өзін-өзі бағалау кіші жастағы оқушының өзінің табыстары мен сәттіліктерін, оқу мақсатына қарай жылжудың сипатын бағалауға мүмкіндік береді. Б.Ананьев өзін-өзі бағалауды оқыту үрдісінде жүзеге асатын тұлғалық білім алу, белсенді қалыптасу ретінде қарастырады, оның оқушының оқу-танымдық әрекетіне маңызды ықпалы бар екендігін айтады. Оның пікірінше, оқу үрдісінде өзін-өзі бағалаудың қалыптасуы, педагогтердың, бірінші сыныптағы және отбасы тұрмыстық ортаның ықпалымен жүзеге асады. Ол «оқушыда оның білімдері, жетістіктері мен үлгірмеушілігі жайлы түсінік тоқсанның аяғындағы бекітілген үлгірім бойынша ғана емес, сондай-ақ, оқу үрдісінде жекелеген парциальдық, бағалар бойынша да қалыптасатындығын, мұғалімнің жеке парциальдық, бағалауы неғұрлым айқынырақ, нақтырақ болса, оқушының білімге соғұрлым бейімделе түсетінін» атап көрсетеді.

Сонымен, психологиялық-педагогикалық әдебиетті талдау жасай отырып, келесі тұжырымға келуге негіз болады, өзін-өзі бағалау оның бастауыш сынып оқушысының оқу-танымдық рөлі тұрғысынан екі аспектіде қарастырылады.

1. Өзін-өзі бағалау оқыту үрдісінде белсенді қалыптасатын тұлғалық білім алу ретінде алға шығады және кіші жастағы оқушының оқу-танымдық әрекетіне маңызды ықпал жасайды.

2. Өзін-өзі бағалау - оқу әрекеті тұтастай құрылымының ерекше бөлігі, оның қызметі бастауыш сынып оқушысының әрекет субъектісі ретінде оқу міндеттерін шешуде оның қаншалықты алға жылжығанын анықтай білу болып табылады.

Өмірде өз орнын табуда өзін-өзі тәрбиелеп, өз бетінше оқып білім алу, өз білімін өзі жетілдіру, өзін-өзі шектеу, өзіндік бақылау, өз-өзін ынталандыру әдістерін тұлға уақытылы пайдалана алғанда, зор нәтижеге жеткізіп өзін-өзі бағалай алудың аясы кеңейеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Fullan, M. (1991). The new meaning of educational change. 2nd edition
2. Fowler, R.C. ve Corley, K.K. (1996). Linking families, building community. Educational leadership. April, 24-26.
3. Merttens, R. Vass, J.(Eds) (1993). Partnership in Maths, parents and school: The impact project. Falmer Press, London.
4. Akkök, F.Kökdemir. H. ve Ögetürk, B. (1998). ilköğretimde aile katılımı. Eğitim 97-98 TED Ankara Koleji 1,1, 14-17.

Ж.О. Сарсенбаева
№4 аралас жалпы орта білім беретін мектеп КММ
Қазақстан Республикасы, ШҚО, Аягөз ауданы

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттың және жалпы адамзаттың құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді.

Шет тілді оқытудағы негізгі мақсат - шет тілді коммуникативті қалыптастыру және дамыту, оны еркін игеру. Шет тілі - қазіргі заманның талабына сай, қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдениет дамуының қайнар көзі. Қазір шет тілін оқыту әдістемесінің деңгейі жоғары. Тілді оқытуда интерактивтік тәсіл, ойындар, екеуаралық пікірталастар, сонымен бірге ақпараттық технология, интернет, компьютер қолданылуда. Оқытудың ақпараттық технологиясы - бұл ақпаратпен жұмыс жасау үшін арнайы тәсілдер, педагогикалық технологиялар, бағдарламалық және техникалық құралдар (кино, аудио және видеоқұралдар, компьютерлер, телекоммуникациялық желілер).

Оқытудың ақпараттық технологиясы - білімді жаңаша беру мүмкіндіктерін жасау (педагогикалық іс-әрекетті өзгерту), білімді қабылдау, білім сапасын бағалау, оқу-тәрбие үрдісінде оқушының жеке тұлғасын жан-жақты қалыптастыру үшін ақпараттық технологияның қосымшасы деп түсіну керек.

Білімді ақпараттандырудың негізгі мақсаты - «оқушыларды ақпараттық қоғам жағдайында тұрмыстық, қоғамдық және кәсіби салалардың іс-әрекетіне толық, тиімді араластыру» болып табылады.

XXI ғасыр оқыту үдерісіне компьютерлік технологияны пайдаланумен қатар елде болып жатқан саяси, экономикалық, әлеуметтік және басқа да заңды үрдістегі өзгерістер білім жүйесіне сол өзгерістер негізінде дамытуды талап етіп отыр. Атап айтқанда, виртуалды кеңістік, аутентті виртуалды интерактивті тілдік орта болып табылатын Интернетке ену аталған компетенцияны дамытудың тиімді құралы ретінде арастырылады.

Оқытудың ақпараттық технологиялары осы ақпараттық білім жүйесінің шегінде жүзеге асырылатын болғандықтан, осы білім технологиясына ақпараттық және бағдарламалық қолдаумен көрсететін құралдар бір ғана компьютермен, оған енгізілген бағдарламамен шектеліп қалмауы керек. Шын мәнінде бәрі керісінше, оқытудың ақпараттық технологияларының бағдарламалық құралдары және білім технологияларының өздері ақпараттық білім ортасына – ақпараттық білім жүйесінен бөлінген жүйешелер түрінде қосылады. Шетел тіліне оқытуда Интернет беретін мүмкіндіктер мен қызметтерге тоқталып өтейін. Мысалы: оқушылар Интернет талаптарында берілетін құжаттардағы тапсырмалар мен жаттығуларды орындай алады, үйреніп жүрген тілінде электронды пошта арқылы хат алысып, виртуалды қатынас клубтары - конференцияларға қатыса алады. Сонымен бірге белгілі бір уақытта мәтіндік хабарламалар мен алмасуға, радиобағдарламаларды тыңдауға, бейнероликтер көруге, яғни ақпараттың кез келген түрін қолдануына толықтай мүмкіндіктері бар. Ақпаратты қандай да арақашықтыққа тез арада жеткізу, алыстағы ақпарат көздерін пайдалану мүмкіндігі интерактивтік іздеу жүйелері мен өз бетімен іздеу, сондай-ақ алынған материалдарды түрлі тіл тасушыларға ауыстырып салу мен т.б. сол сияқты Интернеттің артықшылық көздері пайдаланылады.

Интернет шетел тілін үйренушіге аутентті мәтіндерді қолдану, тіл тасушыны тыңдау, олармен қарым-қатынас жасау табиғи тілдік ортаны қалыптастырады. Е.С. Полат «Қандай да болмасын оқыту құралы, ақпараттық-тақырыптық ортаның қандай да қасиеттерге ие болғанына қарамастан дидактикалық мәселелер, білім берудің нақты мақсаттарымен шартталған танымдық қызметтің ерекшеліктері бірінші кезекте болып табылады» - деп көрсетті. Демек, Интернет өзінің барлық мүмкіндіктері және қорларымен қоса, осы мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асырудың құралы болып табылады. Шет тілін оқытуда заманына сай көрнекі құралдар, аудио материалдар қолдану, мультимедиялық құралдарды пайдалануға үлкен мән беру керек. Сабақ барысында светотехникалық және дыбысты техникалық құралдарды (бейне магнитофон, теледидар, проектор, мультимедиялық проектор, компьютер) пайдалану оқушылардың өз тілінде сөйлейтін адамдардың тілін тыңдап, оны

көзбен көре отыра ақпарат алуына көмегі тиеді. Бұл жағдай оқушылардың сөйлеу деңгейін жақсартуына көмектеседі. Тыңдау арқылы олар өздерінің сөйлеудегі қателерін жөндей алады. Бұл «аудирование» терминінің өзі де шет тілін тыңдап, оны түсіну деген мағына. Аудио немесе бейне таспаларды тыңдағанда коммуникативті жаттығулар жасалу керек. Алынып отырған тапсырмалардың жеңіл-қиындығын ескере отыра, жаңа сөздер мен сөз тіркестерін пайдаланып, диалог және монолог құрастыру сияқты жаттығулар жасалады. Бейне фильмді көріп отырып, жаңа сөз немесе сөз тіркестері кездескенде тоқтап, сол сөздерді қайталап және әрбір көріністен кейін сұрақтар қойып отырған жөн.

Сабақтың қорытындысы ретінде тест сұрақтарын беріп, нәтижесін тексеріп, бағалау қажет. XXI ғасыр - озық технологиялар ғасыры. Сондықтан білім беру жүйесінде жаңа компьютерлік технологияларды тиімді пайдаланудың шетел тілін үйретуде маңызы зор.

Ақпараттық ортаны құруға негізделген білім берудің жаңа жүйесін қалыптастыру мен педагогикалық практикаға жаңа ақпараттық құралдарды енгізу білім жүйесін дамытудағы стратегиялық тапсырма болып саналады.

Қазіргі заманғы компьютерлік бағдарламалар мен Интернет желісінің оқыту тиімділігі өте жоғары. Дегенмен басты мәселе компьютерлік бағдарламамен қамтамасыз етілген білім ордасында мұғалімнің оларды пайдалану әдістемесін меңгеруі мен өз тәжірибесінде жүзеге асыра алуы.

Ақпараттық технологияны меңгерген педагогта интеллектуалдық, рухани азаматтық және басқа да көптеген адами келбеті қалыптасады. Ақпараттық технология құралдарын қолдау адамзаттың әртүрлі сферасында, соның ішінде білім беру саласында көптеген өзекті маңыздылыққа қол жеткізіп отырғаны белгілі.

Ағылшын тілді оқытуда жаңа технологияларды, техникалық құралдарды сабақта жан-жақты қолдану, мұғалімнің көптеген қиындаған қызметтерін жеңілдетіп, осы іскерліктің ұстанымды жаңа тәсілдерінің пайда болуына мүмкіндік туғызады. Осындай жаңа жолдардың біріне ақпараттық оқыту жүйесіндегі компьютерлік бағдарламалардың түрлері арқылы тіл үйретуді жатқызуға болады. Ағылшын тілі сабақтарының лексика бөлімін меңгертуде ақпараттық технологиялардың алатын орны зор. Интернет арқылы оқушы грамматикалық, лексикалық, фонетикалық жаттығулар, оқуға және грамматикаға арналған тесттерімен жұмыс істей алады. Интернеттің бізді мәтіндік, графикалық және дыбыстық ақпаратпен қамтамасыз ете алуы, оның басты және маңызды ерекшелігі аутенттілігінде. Жаңа ақпараттық технологияда компьютер негізгі рөл атқарады. Интернет шет тілін үйренушіге көптеген мүмкіндіктер береді. Олар: ана тілі болып саналатын шет ел адамдарының тілдерін тыңдауға, олармен қарым-қатынасқа түсуге, керекті мәтіндермен жұмыс істеуге қол жеткізеді. Интернет арқылы оқушылар тілдік қарым-қатынасқа түсе алады. Сол сияқты, тілдік қорын дамыта алады. Осыдан жазу іскерлігімен дағдысын жоғары деңгейде қалыптастыра алады. Ақпараттық жүйе ретінде, Интернет өз қолданушыларын жан-жақты ақпараттармен қамтамасыз етеді.

Компьютерлік оқыту бағдарламаларының қай қайсы болмасын өз мазмұнынан грамматикалық жұмыс жүргізуді тыс қалдырмайды, белгілі бір грамматикалық құрылымның жұмыстарын қамтиды.

Білім беру жүйесіндегі ақпараттық технологияның мүмкіндіктері:

Әр бір адамға білім алудың өзіне тиімді жолын таңдауға мүмкіндік беретін білім берудің ашық жүйесін орнықтыруға;

Білім алудың техникасын түбірімен өзгертуге; Оқыту үрдісінде оқушылардың танымдық іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру;

Электрондық білім беру пайдалану арқылы даралып оқытуға ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

1. Мультимедиялық мүмкіндіктерді қолдау (музыкалық немесе дикторлық дайындау, анимация бейне-клиптер, слайд-шоу).

2. Жүйенің басқару құрылымы - оқытушы өз ойын, көзқарасын, өз кезегіндегі материалдық ұсынылымын, әртүрлі аудиторияға бір ғана оқу мәлеметтерін ұсынуға мүмкіндік алды.

3. Білімді бақылау арқылы нәтиже алу, бағалау.

Ақпараттық технологияны шетел тілі сабақтарында пайдалану нәтижесінде төмендегідей жетістіктерге қол жеткіземіз.

1. Сөзжұмбақ, кестелерді құру үшін дербес компьютерді қолдану арқылы грамматикалық және лексикалық оқу материалдарын өңдеу.

2. Ағылшын тіліндегі сөздерді сауатты жазу мен көркемдеп безендіруді үйретеді.

3. Дербес компьютерді пайдалану арқылы оқушылардың өзіндік және жұмыс жасауды игеру мен білім алуды кеңейту.

4. Интернет желісін пайдалану арқылы оқушылар электрондық пошта арқылы оқушылар хат-хабарлама алмасу, өзінің ойын еркін жеткізу.

Қазақстан Республикасының мемлекетаралық тілі - ағылшын тілін жаңа технологиялар арқылы оқыту ісі күннен-күнге өзекті болып келеді. Тілді ақпараттық-коммуникативтік технология арқылы оқыту - тіл үйренушінің өз бетімен тіл үйрену қабілеттерін жетілдіруіне игі ықпал ететін тиімді жүйе болып табылады. Сонымен қатар оқушылар интеллектуалдық, шығармашылық және коммуникативтік істерін дамыта алады, оқушының оқу белсенділігі артады, сабақтың негізгі кезендерінің бәрінде оқушыларға шығармашылық жұмысты ұсынуға болады.

Шет тілін оқытуда интернетті сабақта пайдаланудың негізгі артықшылығы сол жан-жақты ақпараттар алу. Интернетті сабақта пайдаланғанда шет тілінде электронды оқу курстарымен оқушы жұмыс істеуге мүмкіндік алады. Шет тілін оқытуда бұл ел тану, әр түрлі энциклопедиямен танысуға мүмкіндік береді. Олар сөз қорларын кеңейтіп, өз бетінше сабақ материалдарын таңдауға мүмкіндік алады. Пән мұғалімдері арасында да үнемі үзілмес байланыс болуы керек деймін. Мысалы: қазақ тілі, орыс тілі және ағылшын тілі мұғалімдері бір тақырыпты бір уақытта бастап, пәндер арасында тым құрығанда атауларын бала үш тілде біліп, байланыстыра отырып тіркес, сөйлем, қысқа біліп, байланыстыра отырып тіркес, сөйлем, қысқа әңгіме құра білсе бір оқу жылы ішінде біршама жетістікке жетер еді демекпін. Әрине, барлығын байланыстыру, жүйелеу оңай жұмыс емес, бірақ белгілі бір жетістікке жету үшін, «тілдердің үш тұғырлылығының» болуы үшін, нәтижесін көруге болатын сияқты. Үш тілді болу - қазіргі заман талабы. Өркениет көшінен қалмай, соған сәйкес қадам жасауға, толыққанды білім алуға қол жеткізуге үлесімізді қосуымыз керек. Қазіргі заман сабағы мұғалімсіз болмайды. Ұлы ағартушы Ы. Алтынсарин: «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені жақсы мұғалім - мектептің жүрегі» деген екен. Онда «мектептің жүрегі» болумен қатар, жаңа егемен еліміздің ұрпағын жаңа білім нәрін сусындатып, саналы тәрбие, сапалы білім беретін білімді, білікті ұстаз болайық.

Әдебиеттер тізімі:

1. Білім заңы. - Алматы, 2007.
2. Иманбаева А., Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру ділгірлігі.// Қазақстан мектебі.- - №2. - 2000. – 45-47 б.
3. <http://45minut.kz/wp-loginphp>

ӘӨЖ: 159.9

М.А. Сарсенова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қ.

СТУДЕНТТЕРДІҢ АКМЕОЛОГИЯЛЫҚ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Қазақстан Республикасы нарықтық жағдайындағы адам капиталын қажет ететін қоғамның жаңа сапасына енді. Қоғамдық қатынастар жүйесіндегі өзгерістер білім беру саласына әсерін тигізбей қоймайды. Бұл білікті мамандар дайындаудың жаңа әдіс-тәсілдерін іздестіру мен жүзеге асыруды талап етеді, оның мазмұны үнемі өзгеріске ұшырайтын әлеуметтік-экономикалық жағдайда тиімді әрекет етуге дайын болатын, шығармашыл, кәсіби ұшқыр, өзін-өзі дамытуға және жетілдіруге қабілетті тұлғаны қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Акмеологиялық даярлық қалыптастырудың психологиялық педагогикалық кезеңінде даму үстіндегі студенттеріміздің дамуына ықпал ететін немесе кедергі болатын объективті және субъективті факторлар, өзінің кәсіби іс-әрекетіндегі, шығармашылығындағы, дамуындағы нәтиженің ең жоғарғы деңгейіне қол жеткізе алатын жағдайлары мен шарттары [1, 6].

Тұлғаны дамыту туралы акмеологиялық ойларды көптеген философтардың еңбектерінен байқауға болады. Мысалы, тұлғаның шығармашылық әлеуетін өздігінен жүзеге асыру базистік акмеологиялық ұғымы Платонның ендірген өзін-өзі жылжыту» ұғымымен мағыналық қатынаста байланысты. Ал «акмеология» ұғымын (грек тілінен аударғанда акме – шың) жас ерекшелік психологиясы бөлімін белгілеу үшін бірінші рет 1928 жылы Н.А.Рыбников енгізген. Осы термин 20-шы жылдары ақыл-ой және әлеуметтік ізденіс, эвриология (П.Энгельмейер), эргонология (В.Н.Мясищев), рефлексология (В.М.Бехтерев) ғылыми бағыттарының пайда болуы барысында айқындалды [1, 7].

Сонымен студенттердің акмеологиялық даярлығын аша білу үшін, алдымен педагогтарымыздың кәсібилігінің мол болуы өте маңызды.

Осындай талаптарды кәсіби тұрғыда мамандарға акмеология қояды.

«Акмеология ғылым ретінде психология мен педагогикада жоқ ұғымдар жүйесін құрайды. Осы ұғымдарға келесілер жатады: есеюшілік, кәсіби іс-әрекет, шеберліктің шыңы, кәсібилік, кәсіби даму».

Кәсіби даму – мамандықты меңгеру және кәсіби іс-әрекетті орындау барысында еңбек адамының психикасында және тұлғалық сапаларында қарқынды өзгерістердің пайда болу үдерісі оның тұлғалық қалыптасуымен тығыз байланысты. Акмеология кәсіби дамуды оңтайландыру жолдарын зерделейді, өзін-өзі барынша толық жүзеге асырудың, кәсібиліктің шыңына жетудің тәсілдерін белсендіре отырып адамды өзін-өзі дамытудың субъектісі ретінде ынталандырудың тәсілдерін жасайды.

Гректер «акме» сөзімен адам өміріндегі есейген жастық кезеңді белгілейді, жастық шақтың осы кезеңінде адам өз қабілеттерінің жоғарғы шыңына жетеді, осы кезең адам күштерінің нығайып, қанат жайып, гүлденген кезі болып табылады, нағыз студенттердің жастық кезеңі, студенттерінде педагог мамандардан кәсіби құзырлығының, біліктілігінің, шеберлігінің даму кезеңі [2, 6].

Кәсіби құзырлылық – маманның АКМЕ жағдайға жету алдындағы кезеңі, жоғары деңгейінің көрсеткіші. Кәсіби құзырлылық акмеологиялық тұрғыдан – бір нәрсе жайлы беделді ой, кесімді пікір білдіруге мүмкіндік беретін білімдердің сипаттамасы ретінде қарастырылады.

Кәсіби құзырлы педагог – кәсіби білім мен біліктерді игерген; тек қана өз іс-әрекетін жобалауға қабілетті ғана емес, сонымен бірге білім беру үдерісінің кез-келген өзгерістеріне жауап беретін, педагогикалық үдерісті басқара білетін маман. Сонымен бірге, креативтілікті дамыту студенттің өзін-өзі жетілдіру және оның тұлғалық, кәсіби шыңға жету үдерісінде маманның шығармашылықты жетілуге мүмкіндік жасайды. Креативті тұлғаны өзін-өзі жетілдірудің жоғары деңгейінде маманның шығармашылықты жетілуі барынша орнықтыланса, шығармашылықты жетілудің қайнар көзіне айналады [6, 7].

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге жасаған талдау нәтижелерінде, студенттердің акмеологиялық даярлығын қалыптасуында психологиялық педагогикалық даярлық шарттары, студенттердің акмеологиясының астарларын зерттеу әдіс-тәсілдердің қажеттілігін көрсетті:

- педагогикалық жүйенің барлық компоненттерін (студенттерді оқытудың мақсаты, міндеттері, мазмұны, қағидасы, түрлері, әдістері) тығыз байланыста қарастыратын жүйелік әдіс-тәсілдер (В.В. Краевский, Г.П. Щедровицкий, Э.Г. Юдин және т.б.);

- акмеологиялық жүйенің жүйе түзуші факторы болашақ маманның тұлғасы, яғни өзінің жеке іс-әрекетімен және акмеологиялық технологиялардың көмегімен тікелей өзін-өзі дамыту және жетілдіру субъектісі болып саналады (Б.Г.Ананьев, А.А.Деркач, Н.В.Кузьмина, С.Л.Рубинштейн және т.б.);

- болашақ маманның құзырлығын қалыптастыруды көздейтін және студенттердің білім беру ортасында мамандар даярлау сапасын анықтау тұрғысында базалық болып саналатын құзырлылықты әдіс-тәсілдер (И.А. Зимняя, Дж. Равен) [3, 4].

- іс-әрекетті тұлғаны қалыптастыру мен дамытудың негізі, құралы және басты шарты ретінде қарастыратын; жеке тұлғаны қоршаған әлемді барынша тиімді түрлендіруші ретіндегі шығармашылықты еңбекке ұйымдастыруға бағыттайтын; іс-әрекет үдерісінде тұлғаны дамытудың оңтайлы шарттарын анықтауға мүмкіндік беретін іс-әрекеттік тәсілдер (С.Л.Рубинштейн, А.Н.Леонтьев, А.В.Брушлинский және т.б.);

- адам мен мәдениеттің дамуын құндылықтар жүйесі ретінде және адамның өзін дамытуы, оның шығармашылықты тұлға және мәдениет субъектісі ретінде қалыптасуы ретінде қарастыратын мәдениеттанушылық әдіс-тәсілдер (В.Л. Слостенин, Е.В. Бондаревская, Н.Д. Никандров және т.б.) [2, 3].

Осы әдіснамалық әдіс-тәсілдерге қатысты алғанда акмеологиялық әдіс-тәсілдер, бұл студенттің, барынша жоғары деңгейде кәсіби жетістікке жету, білім алу кезеңінде өзін-өзі толық жүзеге асыру бағыттарының қалыптасуын бағдарлайды. (Н.А. Рыбников, Б.Г.Ананьев, А.А.Бодалев, Н.В. Кузьмина, А.А.Деркач) [5].

Қорыта айтқанда, студенттердің акмеологиялық астарлары осы үдерісті акмеологиялық әдіс-тәсілдер тұрғысынан қарастыруды көздейді. Сонда оның негізгі категорияларының бірі ретіндегі болашақ мамандардың кәсіби құзырлығы мен акмеологиялық құзырлығының арасындағы негізгі айырмашылықтарды бөліп көрсетуге мүмкіндік туады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Пожарский С.Д. Синергетическая акмеология. Докторская диссертация. - Санкт-Петербург, 2002.
2. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионализма. – Москва: Воронеж, 2004. -750 с.
3. Психология. Словарь / Под. Общ. Ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. И доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
4. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. - М., 2001 – С. 11
5. Тарасова В.Н. Акмеология. Научная сессия. / Под редакцией Н.В. Кузьминой-Гаршиной, А.М. Зимичева. - СПб.: СПбАА, 1997 – С. 174
6. kaznpu.kz/docs/Begjanova_dis.pdf
7. enu.kz/repository/repository2014/

УДК: 37.025.7

М.О. Сейтова

Потанинская средняя общеобразовательная школа
Казахстан, Павлодарская область, Лебяжинский район, с. Черное

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО МЫШЛЕНИЯ

Способность мыслить творчески, нестандартно, видеть проблемы окружающего мира важно для человека всегда, поэтому формирование и развитие инновационного мышления является ведущим направлением обучения и воспитания. Только человек с новым инновационным типом сознания и мышления, способный реализовывать социальные и культурно-технологические программы, может эффективно работать сегодня и в будущем.

Что такое инновационное мышление? Это мышление, которое способно проникать в суть вещей и явлений. К характеристикам инновационного мышления можно отнести системность мышления; интуитивность мышления (снятие внутренних ограничений); саморазвитие и самоорганизацию; дальновидность; позитивность (настроение на успех). Инновационное мышление можно рассматривать как развивающее мышление, приводящее к новым результатам. Оно необходимо для любого специалиста, т.к. поможет находить новые, оригинальные решения профессиональных задач. Именно талантливые люди обладают инновационным, творческим мышлением.

Одним из условий формирования инновационного мышления является исследовательская работа учащихся, которая делает их творческими участниками процесса познания, а не пассивными потребителями готовой информации. Поэтому проблема формирования исследовательской компетентности учащихся назрела давно и она должна эффективно реализовываться.

Многие учёные, занимающиеся организацией проведения исследований в образовательных учреждениях, задаются вопросом: «Что даёт развитие исследовательской деятельности для социальной адаптации и приспособленности детей к реалиям современной жизни, как влияет на развитие их личности?».

В своей сущности исследовательская деятельность предполагает активную познавательную позицию, с периодическим и продолжительным внутренним поиском, глубоко осмысленной и творческой переработкой информации научного характера, работой мыслительных процессов в особом режиме аналитико-прогностического свойства путем проб и ошибок, озарением, личным и личностными открытиями. Исследование является важным средством развития личности, так как позволяет увидеть окружающий мир в новом свете и способствует развитию исследовательской позиции учащихся.

В исследовательской деятельности учащихся в настоящее время чётко прослеживаются следующие тенденции: 1 - декларирование полезности исследовательской деятельности учащихся, которое редко подтверждается эмпирически; 2 - отработка жёстких форм организации жизни школы или самой исследовательской деятельности, директивно транслируемых по административно-командному принципу; 3 - ориентированность исключительно на формально гладкий и блестящий результат. Отметим, что существует разница между декларацией исследовательской деятельности,

организацией этого процесса и тем, как он отражается в сознании учащихся и сказывается на развитии личности.

Инновационное мышление можно и нужно специально развивать со школьного возраста.

Каков же путь формирования инновационного мышления в школах?

Ответ – через инновационную систему обучения. Инновационная образовательная среда должна включать следующие направления:

- внедрение активных методов обучения;
- выполнение самостоятельных практических заданий и работ с использованием современного оборудования, технологий, материалов;
- овладение современными компьютерными технологиями;
- индивидуальный подход в организации образовательной траектории;
- интегрированный, междисциплинарный подход в обучении;
- самостоятельные исследования, проекты;
- научно-практическую ориентацию в проектно-исследовательской деятельности и др.

Довольно часто исследовательская деятельность используется как синоним проектной деятельности, однако, они принципиально различаются. Реализуя любой проект, исполнители знают, к какому результату движутся, что их ожидает по окончании работы, в исследовании итоговый результат до конца неизвестен ни ребёнку, ни его руководителю. Проектная и исследовательская деятельности отличаются организацией, с их помощью формируются разные мыслительные навыки.

Включение ребят в исследовательскую деятельность способствует обучению технологии анализа ситуаций, выбору оптимальных решений, правильному выстраиванию коммуникации, позволяет раздвинуть границы стереотипного мышления, увидеть скрытые возможности там, где другие их не замечают, сформировать творческие подходы к генерированию новых нестандартных идей и действовать адекватно и эффективно в сложных, нестандартных ситуациях. Все это в итоге и способствует формированию умения инновационно мыслить. Именно такие выпускники-инноваторы, обладающие духовностью, нравственностью, патриотизмом, профессиональными и социальными компетенциями, инновационным мышлением, завтра будут разрешать накопившиеся в обществе проблемы и противоречия. Поэтому использование в образовательном процессе проектных и учебно-исследовательских технологий, мотивирующих учащихся на самостоятельную работу и решение реальных практических задач в той или иной области, должно стать ключевым в деятельности педагогических коллективов для подготовки подрастающего поколения как активного творца социальной действительности, генератора и проводника новых идей.

При построении организации исследований в рамках образовательного процесса наиболее важны следующие моменты:

- выбор темы исследования, на самом деле интересной для ученика и совпадающей с кругом интереса учителя;
- хорошее осознание учеником сути проблемы;
- взаимоответственность и взаимопомощь учителя и ученика.

Ещё один немаловажный момент — сотрудничество. Во взаимодействии учителя и ученика важно, чтобы учитель не вел подопечного «за руку» к решению задачи, а выступал как человек более опытный в поиске ответов на вопросы, помогал осваивать новый способ взаимодействия с окружающим миром. Для осуществления данного принципа учителю следует:

- создавать атмосферу поиска;
- выстраивать диалогическое общение с учениками, в котором вопрошание к внутреннему миру другого будет занимать значимое место;
- провоцировать появление вопросов и желания найти ответы;
- выстраивать доверительные отношения с учащимися на основе договора и взаимной ответственности;
- учитывать интересы и мотивации ребёнка;
- давать учащемуся право в принятии значимых решений;
- развивать у самого себя «открытое мышление».

Поэтому так важно, чтобы сам преподаватель обладал исследовательской позицией и транслировал ее своим младшим коллегам.

Этапы формирования исследовательской компетентности учащихся

Можно выделить определенные этапы проведения мероприятий по формированию исследовательской компетентности учащихся.

На первом этапе формирования целесообразно исходить из следующих задач:

- выявление направленности интересов, их стремлений и готовности к инновационной деятельности;
- определение уровня понимания или сути реализуемого, способов проведения образовательного процесса на этой основе, готовности к исследованию различных тем и их видения этих проблем;
- становление личной позиции участников опытно-экспериментальной работы.

Для решения этих задач рекомендуется использовать в педагогической деятельности различные методы исследования: от простейших (беседа, наблюдение, интервьюирование, анкетирование, дискуссия) до более сложных (анализ уроков, предоставленных разработок, творческих работ, проведение деловых игр). Результатом первого этапа должно стать создание проблемных групп.

Второй этап характеризуется появлением субъективного видения решения обозначенной проблемы, подходов, их отстаиванием, обсуждением, принятием или не принятием чужих точек зрения.

Мероприятия по формированию исследовательской компетентности учащихся должны стимулировать его участников к анализу различных предложений, идей. Происходит привлечение новых научных данных и включение различного рода инструментария в практику субъектов опытно-экспериментальной работы. Идеи отдельных участников работы обсуждаются на заседаниях научного общества, происходит уточнение общего видения проблемы.

Третий этап характеризуется тем, что замысел исследовательской работы получает отчетливо выраженный характер. Все больше внимания уделяется работе отдельных секций в школе при обсуждении на совете научного общества, появляются конструктивные выходы на создание продуктов исследовательской работы. Педагогическая практика свидетельствует, что наиболее приемлемым вариантом на этом этапе является проведение проблемных семинаров.

Началом вовлечения учащихся в исследовательскую работу по формированию у них навыков исследовательской компетентности становится их участие в кружковой работе. Необходимо подчеркнуть, что основными формами исследовательской работы учеников являются предметные и проблемные кружки, проблемные ученические лаборатории, научные и научно-практические конференции, а также внутришкольные, областные и республиканские конкурсы.

Предметные кружки чаще всего организуются при работе с учениками младших классов. Руководителями выступают преподаватели. Научный кружок является самым первым шагом в исследовательской работе учеников, поэтому и цели перед его участниками ставятся относительно несложные. Чаще всего это подготовка докладов и рефератов.

С целью формирования и развития инновационного мышления важно организовывать исследовательскую работу школьников, как на уроках, так и во внеурочное время.

Можно выделить следующие формы реализации исследовательской деятельности:

1. Проблемное ведение уроков базисного компонента учебного плана общеобразовательной школы. Реализуется проблемный подход к ведению урока: учитель представляет различные точки зрения по конкретной теме, организывает дискуссию, в процессе которой проходит анализ предлагаемых первоисточников и высказываются различные мнения. Можно организовать доклады учащихся по проблемным вопросам.

2. Введение в сетку базисного компонента учебного плана специальных учебных предметов.

3. Курсы в рамках школьного компонента – элективные курсы предпрофильного и профильного обучения в области естественных и гуманитарных наук, которые строятся на основе выполнения исследовательских проектов.

4. Программы дополнительного образования с применением широкого спектра различных форм групповой и индивидуальной работы по дополнительным образовательным программам. Фиксация результата в виде законченной исследовательской работы.

5. Применение исследовательского подхода при проведении экскурсий. Постановка индивидуальных исследовательских задач с фиксацией результата в виде отчетных работ.

6. Реализация общешкольных проектов (например, интегрированной образовательной программы общего и дополнительного образования, тематические интегрированные проекты по определенной проблеме) на основе исследовательской деятельности на уровне учреждения с тесной увязкой различных форм образовательной деятельности и реализацией годового цикла исследовательской деятельности.

7. Организация походов и экспедиций как самостоятельных форм исследовательской деятельности и как элементов годового цикла проведения учебных исследований.

8. Проведение научно-практических конференций и конкурсов – форм презентации исследовательской деятельности.

9. Поддержка деятельности тематических клубов и молодежных объединений.

Таким образом, исследовательская деятельность является одной из форм творческой деятельности, поэтому её следует рассматривать в качестве составной части проблемы формирования и развития инновационного мышления учащихся. Интеллектуальное и нравственное развитие человека на основе вовлечения его в разнообразную самостоятельную деятельность в различных областях знаний можно рассматривать как стратегическое направление развития образования.

Список литературы:

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Астана, 2010 г.
2. Бабанский Ю.К.. Повышение эффективности педагогических исследований //Ю.К. Бабанский. - М.: Педагогика, 1982.
3. Леонтович А.В. Об основных понятиях концепции развития исследовательской деятельности учащихся //Исследовательская работа школьников. - 2003. - №4. - С. 14.
4. Обухов А.С. Исследовательская позиция и исследовательская деятельность: что и как развивать? //Исследовательская работа школьников. - 2003. - №4. - С. 19.

ӘӘЖ: 159.9:316.77

Н.Б. Серикбаева

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС АРҚЫЛЫ ТҰЛҒА ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қарым-қатынас – қоғам дамуының құралы және негізі болып табылатын мәдениет деңгейін бейнелейтін тарихи дамудың нәтижесі. Қарым-қатынас мәселесі теориялық, эксперименттік және қолданбалы зерттеулерде мағынасы тұрғысынан психологиялық іс-әрекет, тұлға, сана т.б. ұғымдармен байланысты.

Тұлғаның қалыптасуы мен дамуы жайлы теория мен тәжірибе танымдық іс-әрекет пен қарым-қатынас мәселесінде байланыс тауып, өзара қиылысады. Қарым-қатынас танымдық іс-әрекеттің дамуында басты көрсеткіш әрі фактор болып табылады.

Тұлғаның қалыптасуында негізгі факторлардың бірі – ол қарым-қатынас. Қарым-қатынас адамды толық түсінуге, оның рухани-адамгершілік қасиеттерін, дамуын, жетілуін және индивидуалды-психологиялық ерекшеліктерін білуге мүмкіндік туғызады. Тарихи қоғамдағы объективті талаптар және қоғамның дамуындағы әлеуметтік заңдар тұлғаның қалыптасуын анықтайды.

Қазақтың көрнекті ғалымы, профессор Қ.Б. Жарықбаев былай деген: «Адамның психологиялық ерекшеліктері, оның өмір сүретін ортасына қоғамдық тікелей әсер етуінен қалыптасып отырады. Жеке адам қоғамнан тыс өмір сүре алмайды. Өйткені оның психикасы тек айналасындағылармен қарым-қатынас жасау үдерісінде ғана қалыптасады, қоғамдық тәрбие арқылы адам белгілі мазмұнға ие болады» [2]. Сондықтан адамның жеке басының психологиясын ұғынуда оның бағытын көрсететін компоненттермен қатар (әлеуметтік орта, білімі, нақтылы кәсібі және т.б.) танымдық ерекшеліктерін де толық меңгеруімізді талап етеді.

Психологиялық сөздікте қарым-қатынасқа мынадай анықтама берілген: «Қарым-қатынас – бірлескен іс-әрекеттегі қажеттіліктен туындаған адамдар арасында ақпарат алмасу, байланыс орнату және оны дамытудың күрделі, көп жоспарлы үдерісі. Мұнда ол қарым-қатынас бойынша серіктердің өзара әрекет, қабылдау және түсінудің бірдей стратегиясын жасау болып табылады. Сондықтан қарым-қатынас – біріншіден, бірлескен іс-әрекеттегі қажеттіліктен пайда болатын адамдар арасында бірнеше жоспарлы байланыстарды орнату мен дамытудың күрделі үдерісі. Ол ақпарат алмасу, өзара әрекеттесудің бірыңғай стратегиясын өңдеу, серіктесті қабылдау және түсінуден тұрады. Ал екіншіден, бірлескен іс-әрекет қажеттіліктерінен туындайтын күй және мінез-құлық пен серіктестің тұлғалық-мәндік құрылымдарына бағытталған екі немесе одан да көп субъектілердің өзара

әрекеттерінің белгілік құралдарымен жүзеге асырылады. Мұнда ол заттық және эмоциялық аспектілерде өзара хабарлама алмасудан тұрады [3]. Сондықтан қарым-қатынаста адам өзінің жеке дара ерекшеліктерін меңгеретіндігі байқалады.

Қарым-қатынасты зерттеуде келесілерге сүйенеміз:

- біріншіден, қарым-қатынас іс-әрекеттің ерекше типі – коммуникациялық іс-әрекет;
- екіншіден, қарым-қатынас – кез-келген іс-әрекеттің іске асырылу шарты;
- үшіншіден, қарым-қатынас – арнайы берілген іс-әрекеттің нәтижесі» деп, қарым-қатынасты

зерттеуде іс-әрекеттің маңыздылығына түсініктеме берген [4]. Осы түсініктемелерден адам өмірінде қарым-қатынастың қаншалықты мәнге ие екендігі көрінеді.

М.И. Лисина тұлғалық дамуда баланың барлық қарым-қатынас түрлерінде танымдық даму үдерісі жүретіндігін атап өткен [13]. Оның пікірінше, қарым-қатынас – баланың қалыпты психикалық дамуының маңызды факторы және ажырамайтын шарты. Қоршаған адамдармен қарым-қатынас қажеттілігі адамда бастапқы мәні бар маңызды табыс болып табылады. Ол қарым-қатынасты іс-әрекет ретінде түсінудің негізгі ережесін ұсынды. Олар:

1. Қарым-қатынас іс-әрекетінің заты немесе объектісі бірлескен іс-әрекеттегі серіктес және қарым-қатынас потенциалының субъект ретіндегі басқа адам болып табылады;

2. Қарым-қатынас әрбір іс-әрекет сияқты адамның қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған. Қарым-қатынастағы қажеттілік басқа адамды бағалауға, өзінің тұлғасын және өзін бағалауға талпынудан тұрады. Сол берілген бағасын анықтауға қарым-қатынас мотиві басқа адам немесе, дәлірек, адамның сол қасиеттері туралы түсінігі үшін баланың үлкендермен өзара әрекетке түсуі болып табылады;

3. Қарым-қатынас іс-әрекетінің бірлігі – қарым-қатынас әрекеті объект ретінде басқа адамға айтылған немесе соған бағытталған тұтастай акт;

4. Қарым-қатынас құралы әрбір қатысушының басқа адамдармен өзара әрекетінің көмегі арқылы өзінің әрекетін құрауы және өз үлесін қосатын операция болып саналады. Ерекшеленген қарым-қатынас құралының көмегі арқылы балалар үлкендермен өзара әрекетін жүзеге асырады, олар экспрессивті-мимикалық, заттық-қозғалысты және сөздік.

Осыған сәйкес тұлға өзге адаммен бірлескен іс-әрекетте қарым-қатынас арқылы өзін танытады және өзгені тануы да осы үдерісте жүзеге асырылады. Сол себепті іс-әрекет пен қарым-қатынас тікелей тұлға мәселесімен байланыстырылады.

Адамның бүкіл өмірі басқа адамдармен қарым-қатынаста өтеді. Ол қарым-қатынаста іс-әрекеттің нақты мақсаттарын жүзеге асырады. Олар: қарым-қатынаста өзара қабылдау, өзара бағалау, әңгімелесушілердің өзара әсерлесуін реттеу, ақпарат алмасу.

Қарым-қатынас пен даму – қатарлас және бір-бірлеріне тәуелсіз құбылыстар ғана емес, олар өзара байланыста тұратын үдеріс. Олардың психологиялық байланыстылығының негізі үдерістердің рухани бірлігі болып табылады. Қарым-қатынас тиімділігі бірлескен іс-әрекет қатынасының жақсаруына қаншалықты негіз болуына байланысты.

Тұлғаның танымдық және интеллектуалды әрекеттерінің дамуында қарым-қатынас ерекше орынға ие, тұлғаның сөйлеу әрекеті қарым-қатынас үдерісінде дамиды, ал тұлғаның қарым-қатынас қабілеті танымдық іс-әрекеттің дамуына ықпал етеді.

Тұлға қалыптасуында негізгі орындардың бірі ретінде оның басқалармен қарым-қатынас жасау қабілеті болып саналады. Қарым-қатынас арқылы тұлға өзін көрсете алады, сонымен қатар жеке дара ерекшеліктерінің ашылуына, психикалық қасиеттерінің, танымдық белсенділігінің артуына ықпал етеді.

Әлеуметтік психология қарым-қатынас үдерісінде тұлғаның дамуын, қарым-қатынасын және іс-әрекетін зерттейді. Тұлға және қарым-қатынас- психологиялық білімнің осы маңызды саласының негізгі түсініктері. Басқа адамдармен қарым-қатынас үдерісінде тұлға адами мәдениетті, тарихи даму және жалпылама түсініктерде, еңбек дағдыларында, мінез-құлық ережелерінде т.с.с жинақталған тәжірибені игереді. Адамды зерттей отырып, әлеуметтік, қоғамдық психологиямен айналыспау мүмкін емес. Бірақ басқа ғылымдарға қарағанда, әлеуметтік психология психологияның арнайы тармағы ретінде «басқалармен бірлесе жасалатын, тікелей ұжымдық формада» болатын адам өмірінің осындай көріністерін зерттейді. Іс-әрекет тұлға белсенділігінің көрінуі мен формасы және адам болмысын сипаттайтын маңызды категория болып саналады.

Сонымен тұлғаның жас ерекшелік деңгейінде психикалық қасиеттерін, танымдық іс-әрекетін және психикалық қалып-кейіптерін тұтас қамтитын, оның психикасының дамуында басты көрсеткіш әрі фактор болатын негізгі саласы – қарым-қатынас болып табылады. Қарым-қатынас тұлғаның

танымдық іс-әрекетінің жетілуін қамтамасыз ететін бірден-бір фактор және жағдай болады, олай болса қарым-қатынас тұлғаның психикалық дамуына тікелей ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Тоқсанбаева Н.Қ. Психологиядағы қарым-қатынас мәселесі. // Білім беру жүйесінде адам ресурстарын басқарудың қазіргі тенденциялары: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. - Алматы, 2005. – 345-347 бб.
2. Курпатов А.В., Алехин А.Н. Развитие личности. Психология и психотерапия. - М.: ОЛМА Медиа Групп, 2006. – 448 с.
3. Тоқсанбаева Н.Қ. Проблема общения в психологии // Вестник БГУ. 2008. - №2 (11).- С. 39-41.

ӘӨЖ: 45.21

Г.С. Серикканова

Бесқарағай ауданы, «Беген орта мектебі» КММ
ағылшын тілі пәнінің мұғалімі

ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Ағылшын тілі сабақтарында жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану тәжірибесі мақсаттардың жүзеге асырылуын көздейді: Оқушылардың сөздік қорын молайтып, сөйлеу тілінің грамматикасын қалыптастыру, дыбыстарды дұрыс айту, диалогтық сөйлеуді қалыптастыру, оқушылардың түсінгенін айта білу, сауатты жазу дағдысын қалыптастыру. Сонымен қатар дүниетанымын, ой-өрісін кеңейту, өмірге деген көзқарасын жан-жақты дамытып, шығармашылық қабілетіне жол ашу.

Елімізде білім беру саласында жаңа ақпараттық технологияларды қолдану басты мақсат болып отыр. Ол тек қана техникалық құрал емес, сонымен қатар жаңа ақпараттық, коммуникациялық технология және білім беру жүйесіндегі сабақ берудің жаңаша әдісі болып отыр. Елбасымыздың Қазақстан халқына жолдауында ХХІ ғасырда ақпараттық қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласында төмендегідей міндеттерді шешу керектігін атап көрсетті:

Компьютерлік техниканы, ғаламтор, телекоммуникациялық желі, электрондық және телекоммуникациялық құралдарды, мультимедиялық электрондық оқулықтарды оқу үрдісіне тиімді пайдалану арқылы білім сапасын көрсету. Сонымен қатар тәуелсіз еліміздің болашағы – жарқын, білімді, парасатты, өз ана тілімен қатар шетел тілі «ағылшын тілінде» еркін сөйлеп, елін, халқын, мәдениетін шетелге таныстыра алатын, үш тілде еркін сөйлейтін азамат болып шығуы керек екендігін айтты.

Компьютерлік телекоммуникациялар бүгінгі қоғамда үлкен қолданысқа ие. Мәселен, бизнесте, ақпараттық құралдарда, ғылым мен білімде.

Қазіргі заман мұғалімі тек өзінің пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи-танымдық, педагогикалық-психологиялық сауатты, саяси-экономикалық білімді және ақпараттық, коммуникациялық технологияны жан-жақты меңгерген ақпараттық құзырлы маман болуы керек.

Ағылшын тілі-бүгінгі заманымыздың кілті, компьютер технологиясының кілті екендігі баршаға мәлім.

Компьютер және мультимедиялық құралдарды қолданудың сабақ барысында ерекшелігі: онымен бірге білім жүйесіне жаңа әдістермен бірге әлемдік ойлаудың жаңа шығармашылығы енгізілді. Компьютерлік және ақпараттық технологиялар-заман талабы. Компьютер желісі мен мультимедиялық-электрондық құралдарды шет тілі сабағында тиімді қолдану-оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыруға септігін тигізеді. Бағдарлама мұғалімге қысқа мерзімде үлкен дидактикалық материалдармен қамтамасыз етіп, компьютерлік білімді даярлауға көмектеседі және оқушылардың қабілеттерін арттыруға септігін тигізеді: есте сақтау, көру, есту, ойлау, эмоционалды, автоматты және т.б.

Интерактивті тақта арқылы презентацияларды қолдану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, белсенділігін оятады.

Ағылшын тілі сабақтарында компьютерді, мультимедиялық және электрондық оқулықтар мен интерактивті тақтаны пайдаланғанда, оқушылар:

- Лексиканы оқып үйренеді; сөйлеу ырғағын, диалог, монолог және рөлдік ойындарды, хат жазу, грамматикалық құрылымдарды меңгереді.

«Enjoy English» электронды окулығында оқушылардың ойлау, сөйлеу және коммуникативті дамуына зор ықпал етеді. Бұл диск екі бөліктен тұрады: 1-ойындар, 2-жаттығулар және диалог пен караокелерден тұрады. 2-мультфильмдерден тұрады. Мультфильмдерді мәтінмен, диалогпен, аудирование және дауыс ырғағына берілген жаттығуларда қолдануға болады. Жаңа ақпараттық құралдарды ағылшын тілі сабағында қолданғанда күтілетін нәтижелер: үлгерімі төмен оқушыларға пәнді жетік меңгеруіне көмектеседі, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын артады, сабақта пайдаланылатын көрнекіліктердің санын арттырады, оқушылардың шығармашылығын арттыруға септігін тигізіп, жеке жұмыс істеуге үйретеді, грамматикалық құрылымдарды оңай түсінуге көмектеседі, оқушылардың есте сақтау, есту, көру, ойлау қабілеттерін дамытады, пікірталас, талдау, сараптама жасау, мүмкіндіктерін арттырады. Компьютерді жаңа сабақты түсіндіруде, грамматикалық құрылымдарды өткенде және қорытынды сабақта қолданған тиімді. Ағылшын тілі сабағында компьютер және т.б. жаңа ақпараттық құралдарды пайдалану-жаңа заман талабы. Жаңа замандағы Қазақстанымыздың дамып келе жатқан қадамында оқу үрдісіне жаңа ақпараттық технологияларды енгізу де, келешекте компьютер заманы болатынына көз жеткізеді. «Шетел тілі» оқу пәнінің оқытудың басты мақсаттары Шетел тілін оқытудың басты мақсаты-оқушыларға шетел тілінде қарым-қатынас жасауды базалық деңгейде игерту. Осыған сәйкес оқыту мазмұнына қарапайым коммуникативті біліктілікті, қажетті жағдайда ауызша және жазбаша (сөз, тыңдап түсіну, оқу, жазу) өзара мәдени қарым-қатынас үрдісінде қолдана алу қабілеттілігі мен дайындығын қалыптастыруды қамтамасыз ететін тілдік, сөздік, әлеуметтік-мәдени білім, білік, дағдылар енеді. Осы мақсатқа сай оқыту міндеттері екі үлкен бағыт бойынша белгіленеді:

1. Танымдық бағыт бойынша:

- оқушының лингвистикалық дүниетанымын қалыптастыру;
- тілдің қоғамдық-әлеуметтік мәнін түсіндіру (қазіргі уақыт талабына сай шетел тілінің пән ретінде қажеттілігі күннен-күнге артып отыр. Ол қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және жалпы мәдени алға басуында қозғаушы фактор болуда);
- оқушының тілін дамыту, тілдік шығармашылық қабілеттерін жетілдіру;
- сөз мәдениетін таныту;
- пікірталас мәдениетін жетілдіру;
- сөйлеу түрін, сөйлеу мәдениетін, тәсілін меңгерту;
- оқушылардың логикалық ойлауының бір ізді болуын қалыптастыру.

2. Коммуникативтік, практикалық бағыт бойынша

- оқушыларға тіл нормаларын меңгерту;
- тілдік сауаттылығын арттыру;
- этикет нормаларына сай тіл мәдениетін жетілдіру;
- сөйлеу әрекетіне қажетті заңдылықтар мен талаптарды меңгерту;
- шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- қарым-қатынас талаптарына сай іскерліктерде қолдана білу;
- пікірталас түрлеріне сай сөз қолдану біліктілігін қалыптастыру,

Бұл міндеттердің жүзеге асырылуы тілдік білімнің (мұның қай-қайсысы да тір арқылы баланың логикалық ойлауын дамытуға, қарым-қатынастық дағдыларын жетілдіруге, сөз әрекетінің түрлеріне) қатынасты машықтануына әсерін тигізеді. Аталған қағидаларды оқу-әдіс, іс-тәжірибемде үнемі басшылыққа алып отырамын, пайдалы жақтарын көруге тырысамын.

Жаңа ақпараттық технологиялармен қатар, сабақта интербелсенді оқытудың әдістерін ұтымды пайдалана отырып, тәжірибемде ойын әдістерін де жиі пайдаланамын. Ойынға қатысушы оқушылар мұғалімдермен өзара қарым-қатынастарын нығайтады, әрі өздерінің қабілеттерін тексеруге мүмкіндік тудырады, сонымен қатар, ұйымдастыру қабілеттерін арта отырып, сабаққа деген қызығушылық сезімдері артады.

Оқу үрдісінде тиімді ойындар: рөлдік ойындар, іскерлік ойындар. Іскерлік оқу ойындары: саяхат ойындар, блиц ойындары. Өндірістік ойындары. Рөлдік ойындар-интербелсенді әдістердің бір түрі. Олар екіге бөлінеді: 1. Әрбір оқушы рөлде ойнайды. 2. Оқушылардың шағын топтары рөлде ойнайды. Іскерлік оқу ойындары сабақ тақырыбы бойынша жазылған сценарийлерге қысқа жағдаяттар ойнау. Ал саяхат ойындарында оқушылар күнделік жүргізеді немесе достары мен туыстарына хат жазады. Блиц ойындары-шағын ойындар. Оқушылардың нақты біліктері мен дағдыларын дамытуға бағытталады. Мысалы: фотосуреттерді баяндау (отбасы мүшелерін, достарын, өз үйін, бөлмесін), сұхбат алу (мерекелер тақырыбы бойынша), шындық детекторы (дұрыс, қате). Өндірістік ойындарда әлеуметтік және экономикалық маңызы бар күрделі мәселелерді шешуге болады.

Түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, сапалы білім, саналы тәрбие беруде сабақтың тиімді түрлерін қолдануға болады. Мысалы, 5-6 сыныптарда ойын сабақтары, 9 - сыныптарда сын тұрғысынан ойлауды дамыту, ұжымдық оқыту, пікірталас, семинар, сынақ, жарыс, өзіндік жұмыс. Сурет-иллюстрациялар бойынша әңгіме құрастыру, тірек сигналдар, тірек-сызбалар, кластерлер, хронологиялық таблицалар құрастыру, тірек-конспектілер, Венн диаграммасы. Қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тасымалдау істерін қамтамасыз ететін тәсілдер мен қазіргі техникалық құралдар. Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайындағы жалпы оқыту үрдісінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады.

Оқытудың ақпараттық-коммуникативтік және интерактивтік технологиялары бағыттары:

- а) электронды оқулықтар;
- ә) телекоммуникациялық технологиялар;
- б) мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар;
- в) қашықтықтан оқыту (басқару).

Ақпараттық-коммуникативтік технологияны оқу-тәрбие үрдісіне енгізуде мұғалім алдына жаңа бағыттағы мақсаттар қойылады:

- Өз пәні бойынша оқу-әдістемелік электронды кешендер құру, әдістемелік пәндік Web – сайттар ашу;
- Жалпы компьютерлік желілерді пайдалану;
- Бағдарламалау ортасында инновациялық әдістерді пайдаланып, бағдарламалық сайттар, құралдар жасау (мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар).
- Қашықтықтан оқыту (Internet желісі) барысында өздігінен қосымша білім алуды қамтамасыз ету.

Интерактивтік оқыту технологиясы – бұл ұжымдық, өзін-өзі толықтыратын, барлық қатысушылардың өзара әрекетіне негізделген, оқу процесіне оқушының қатыспай қалуы мүмкін болмайтын оқыту процесін ұйымдастыру.

Интерактивтік оқыту – ең алдымен оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынасы тікелей жүзеге асатын сұхбаттасып оқыту болып табылады. Сабақтағы интерактивтік әрекет өзара түсіністікке, өзара әрекетке, қатысушының әрқайсысына қажет есепті бірлесіп шешуге алып келетін - ұйымдастыру және сұхбаттасып қарым-қатынас жасауды дамытуды ұсынады.

Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық және интерактивтік технологияларын пайдалану – педагогикалық іс-әрекеттердің мазмұны мен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден бір жолы. Компьютерлік желілерді, интернет жүйесін, электрондық оқулықтарды, мультимедиялық технологияларды, қашықтан оқыту технологиясын пайдалану оқу орындарында ақпаратты-коммуникациялық технологиялар кеңістігін құруға жағдай жасайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім берудің бір бөлігі. Соңғы жылдары заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда.

Бүгінгі күні инновациялық әдістер мен ақпараттық технологиялар қолдану арқылы оқушының ағылшын тілі сабақтарында ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады.

Қазіргі таңда оқыту үрдісіне қойылатын талаптардың өзгеруіне байланысты оқыту технологиялары негізінен қолданылуда. Оқу үрдісіндегі оқыту технологиялары дегеніміз қойылған мақсаттарға және күтілетін нәтижеге тиімді жету жолдарын қамтамасыз ететін оқу бағдарламаларында қамтылған білім мазмұнын меңгерудің жүйеленген формалары мен әдіс-тәсілдері. Оқу үрдісінде оқушылардың өздерін еркін сезінуіне жағдай туғызу. Оқушылардың оқуға деген қызығушылығын дамыту, күтілетін нәтижелерге жетуге талаптандыру. Жеке бас дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдерді қолдану. Өз бетімен жұмыс істеп, шешім қабылдауға мүмкіндіктер туғызу.

Мұғалім-ақпараттанушы емес, оқушының жеке тұлғалық жіне интеллектуалды дамуын жобалаушы болуы керек. Ал бұл мұғалімнен ақпараттық құзырлылықты, ұйымдастырушылық қабілеттілікті, оқушыларды қазіргі қоғамның түбегейлі өзгерістеріне лайық бейімдеу, олардың зерттеушілік дағдыларын дамыту бағыттарын талап етеді. Ағылшын тілі сабақтарында ақпараттық технологияны жаңа тақырыпты өткенде, қорытынды-қайталау сабақтарында қолдану қте тиімді. Сабақ барысында слайд-фильмдерді пайдалану, дәстүрлі әдістермен салыстырғанда, сабақтың динамикасын, көрнекілігін, ақпараттың өте жоғары деңгейін және көлемін қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, оқушылардың өтіліп жатқан тақырыпқа, ағылшын тілі пәніне қызығушылығы артады.

Қорыта келе, ағылшын тілі сабақтарында ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану заман талабына сай білімді, білікті, дүниетанымы кең, шығармашылық қабілеті дамыған жеке тұлға тәрбиелеуге зор ықпал етеді.

Осы мақсат негізінде төмендегідей міндеттердің жүзеге асырылуына септігін тигізбек: жас ұрпақтың қабілеті мен талантын ашу, шығармашылық, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіру, өз алдына мақсат қою арқылы оны жүзеге асыра білу қабілеттілігі, өз әрекетінің нәтижелерін бағалай білу шеберлігі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Голицинский Ю. Жаттығулар жинағы. Санк – Петербург. 2001г.
2. Блинова С.И., Чернышева Г.С. Практика английского языка. – Санк-Петербург, 2000.
3. Баданбекқызы З.Р., Аманқызы М.М. Ағылшын тілі.
4. «Speak English» журналы 2005.
5. Консультаций по английскому языку: В.А. Миловидов. - Санкт-Петербург, Айрис-Пресс, Рольф, 2001.- 320 с.
6. Ағылшын тілі. 1-4 сыныптар: О.А. Конобевская — Санкт-Петербург, Феникс, 2015 г.- 64 с.
7. Итоговая аттестация по французскому языку в начальной школе. Базовый и повышенные уровни (+ CD-ROM): - Москва, Корона-Век, 2014.- 80 с.

УДК: 378.881.111.1:606

М.Ж. Сламбаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ИННОВАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «БИОТЕХНОЛОГИЯ»

В настоящее время встает вопрос о разработке новых методик и техник обучения, позволяющих эффективно готовить высококвалифицированных специалистов за строго определенный, небольшой период времени.

Повышение требований к уровню подготовки студентов по предмету «Профессионально-ориентированный иностранный язык» заставляет постоянно создавать и внедрять новые методики обучения, учитывающие происходящие изменения как в самой методической науке, так и науках, осваиваемых будущими молодыми специалистами.

В имеющейся системе образования не достаточно внимания уделяется вопросу получения адекватных знаний, навыков и умений в области иностранного языка для будущей повседневной и профессиональной коммуникации специалиста. Видится необходимым сформировать такой уровень компетенций обучающихся, который позволял бы успешно общаться с целью эффективного решения задач и проблем в биотехнологической сфере деятельности, условиях быстро меняющихся речевых ситуаций в иной лингвокультуре, ситуациях производственного характера [2, 6].

Стратегии освоения терминологического запаса за короткий промежуток времени и последующего его успешного применения в профессиональной деятельности следует отнести к малоизученным явлениям: проблема эффективного обучения терминологическому запасу на примере направления «Биотехнология» ранее не рассматривалась. Выпускники названного направления, как показывает практика, не всегда имеют требуемый уровень владения иностранным языком для специальных целей. Они не используют, либо мало употребляют в речи терминологию из сферы будущей профессиональной деятельности. Будущие биотехнологи испытывают трудности в реальных условиях иноязычного общения. Следовательно, снижается их академическая мобильность, не развивается способность адаптироваться в условиях профессиональной межкультурной коммуникации. Молодые специалисты становятся неконкурентоспособными. В ходе обучения студентов-биотехнологов английскому языку для специальных целей отмечаются **следующие проблемы** между:

- современными требованиями, предъявляемыми Государственным образовательным стандартом Республики Казахстан, и фактическим уровнем компетенций обучающихся, недостаточным для общения в профессиональной сфере деятельности;

- наличием теоретических разработок в области обучения терминологической лексике в неязыковом вузе и отсутствием теоретической и практической реализации описанных положений по актуальной специальности «Биотехнология»;

- производственной потребностью подготовки биотехнологов международного уровня, владеющих профессиональной иноязычной терминологией, и отсутствием методик обучения, позволяющих молодому специалисту адаптироваться в иноязычной коммуникативной среде;

- возрастающей потребностью овладения иноязычной терминологией в области биотехнологий за короткий промежуток времени и отсутствием эффективных методик обучения профессионально значимой терминологии за 1 учебный год.

Эффективное обучение терминологии студентов вуза по специальности подготовки «Биотехнология» обеспечивается рядом педагогических, психологических и лингвометодических предпосылок. Личностно ориентированный подход рассматривается в данном контексте как основа образования. Он отличается от индивидуального подхода и традиционного обучения тем, что предполагает обязательную опору на внутреннюю структуру познавательной деятельности самих обучающихся: знание того, как студенты формулируют суждения, выполняют творческие работы, умеют ли они проверить правильность собственной работы, скорректировать её, какие умственные операции они должны выполнить и т.д. Данный подход создает предпосылки для большей результативности и, следовательно, повышает эффективность личностно-ориентированного обучения.

С точки зрения современной методики крайне важен учет субъектного опыта обучающихся. Использовать личный опыт в процессе познания и усвоения - значит организовать учебную деятельность, постоянно опираясь на личностные интересы, стремления и потребности будущих специалистов-биотехнологов. Личный опыт обучающихся, их чувства и эмоции влияют на выбор интересующих их тем и текстов, побуждая студентов к выражению собственного мнения, и, следовательно, к использованию терминологии в активной коммуникативной деятельности.

Для повышения эффективности усвоения терминологического запаса следует обратить внимание на уровень обучения, соответствующий уровню развития обучающегося. Учет уровня подготовленности обучающегося значительно сокращает время, затраченное на усвоение специальной биотехнологической терминологии. Знание имеющегося языкового уровня обучающегося позволяет определить правильное соотношение между действительным уровнем развития и имеющимся у студента потенциалом [1, 3].

При отборе иноязычного содержания обучения учитываются актуальные для студентов-биотехнологов темы и проблемы. Они отражаются, прежде всего, в выборе: а) аутентичного текстового материала; б) тем для дискуссий; в) учебного аудио-визуального материала. Больше всего обучающихся интересуют недавно пройденные на базовых предметах темы, следовательно, отбор материала строится с учетом других курсов специальности [2, 5, 6].

Механизм смыслового вербального восприятия и механизм переработки полученной лингвистической информации на практических занятиях обеспечивают эффективное обучение иноязычной терминологии. Смысловое восприятие зависит от имеющегося тезауруса студента и, в большей мере, определяется как внутренними психологическими механизмами обучающегося (памятью, мышлением, вниманием, вербальным восприятием и пр.), так и внешними условиями (предметом, местом и временем общения, лингвистической и экстралингвистической информацией и т.д.) [1].

Главной задачей мотивации и самомотивации является организация учебной деятельности, максимально способствующей раскрытию внутреннего потенциала личности человека. Студент понимает применение результата изучения иностранного языка и терминов специальности и осознает их необходимость для профессиональной деятельности, вследствие чего стремится усвоить больше терминологии за отведенный на это промежуток времени. Освоение изучаемого материала происходит во время направляемой рефлексии, за счет которой выделяются схемы деятельности - пути решения практических задач или рассуждения. В целом весь образовательный процесс представляет собой чередование предметной и рефлексивной деятельности, прямым продуктом которой является усвоение терминологии [2].

Для достижения поставленной цели — усвоения терминологии студентами по направлению подготовки «Биотехнология» была разработана модель, обеспечивающая эффективное обучение терминологической лексике (рис. 1). Данная модель основывается на обще дидактических принципах обучения лексике: 1) активности и наглядности; 2) развивающего обучения; 3) дифференцированного

подхода; 4) проблемности в обучении; 5) практической направленности и динамичности. Большое значение имеет и реализация общеметодических принципов обучения: 1) принцип коммуникативной направленности; 2) учета родного (русского) языка; 3) взаимосвязанного обучения сторонам и видам речевой деятельности [5].

В процессе обучения студентов терминологической лексике видится обоснованным использовать стратегии: а) направленные на отбор и рациональную организацию профессиональной биотехнологической терминологии; б) формирующие профессиональный тезаурус; в) мотивационную и коммуникативно-игровую стратегии. Каждая стратегия определила свои приемы обучения, позволившие сделать процесс обучения более быстрым, эффективным и направленным. Можно воспользоваться такими приемами, как: идентификация терминов по определенным признакам, их детализация, прогнозирование, сравнение терминов в нескольких языках, образование сложных терминов, перевод терминов на родной язык или на второй иностранный язык, коммуникативные деловые игры и др. Вышеозначенные лингвометодические и коммуникативные приемы обучения позволяют студентам научиться проводить сравнительный анализ терминов, составлять их дефиниции, уметь распознать наглядное изображение термина, зная этимологию слова, уметь находить область значений термина, по аналогии с изученным переносить на неизученный термин сходные свойства, черты, флексии. Данные стратегии и их приемы повышают эффективность усвоения терминологии и позволяют надолго закреплять ее в семантической памяти студента [4, 5].

Рисунок 1. Модель эффективного обучения терминологии по специальности «Биотехнология»

Список литературы:

1. Воеводина, О.С. Психологические особенности усвоения специальных терминологических единиц студентами неязыковых вузов в процессе обучения иностранному языку [Текст] / О.С. Воеводина // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – Челябинск, ЧГПУ, 2013. – Вып.4. – С. 48-55.
2. Воеводина, О.С. Основные принципы эффективного обучения студентов иноязычной терминологии по направлению «Биотехнология» [Текст] / О.С. Воеводина // Высшее образование сегодня. – М.,: Логос, 2013. – Вып. 11. – С. 27-29.
3. Скурихин Н.А. Модель формирования коммуникативного стиля в обучении английскому языку студентов неязыковых специальностей [Текст] / Н.А. Скурихин // Нижегородское образование. – Нижний Новгород, 2012. – №1. – С.175-178.
4. Воеводина, О.С. Критерии отбора иноязычной терминологической лексики предметно-тематической области «Биотехнология» [Текст] / О.С. Воеводина // Казанская наука. – Казань: Казан. изд. дом, 2013. – Вып. 7. – С. 202-204.
5. Скурихин, Н.А. Коммуникативный стиль и стратегии его формирования при обучении английскому языку студентов неязыковых специальностей [Текст] / Н.А. Скурихин // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н.А. Добролюбова. – Нижний Новгород, 2012. – Вып. 17. – С. 223-229.
6. Шустикова Т.В., Розанова С.П., Лексические трудности при переводе //Материалы международной конференции «Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку и переводу в вузе», 25-26 марта 2008 г., РУДН, Юридический факультет – Компания "Britannia". – М.: РУДН, 2008. – С . 248 – 255 (0,5 п.л.).

ӘӨЖ: 316.752/754

С.М. Слямова, Г.К. Джумажанова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы, dariya69@mail.ru

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ОҚИТЫН СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазіргі таңда Білім беру мәселелері жалпы әлемдік қоғамдастықтың өзекті мәселелердің бірі болуы өркениет дамуының білім беру сапасымен байланысында болып отыр. ҚР «Білім беру» мемлекеттік бағдарламасында білім беруді жетілдіру мен оқыту үдерісіне жаңа ақпараттық технологияларын енгізу арқылы сапалы кәсіби мамандарды даярлауды қамтамасыз ету мәселесі қарастырылған. Қазіргі жағдайда жоғары мектеп дамуында уақыт талабына сай жоғары білікті маман даярлайтын оқыту әдістерін өңдеу, болашақ кәсіп иелерін тәрбиелеу маңызды жағдайлардың бірі болып отыр. Болашақ мамандарға қойылатын мақсат-міндеттердің күннен-күнге өсуі жоғарғы оқу орнындағы оқу үдерісінің тиімділігін арттыру үшін үлкен ізденіс пен шығармашылық қалыптасу жолын талап етеді [1].

Сондықтан да, студенттердің жоғарғы оқу орнына бейімделуі мен кәсіби құндылықтарының дамуы үдерісіндегі қиындықтарға көп көңіл бөлу, оған мейлінше үлкен мән беру студенттің маман ретінде қалыптасуына, дамуына, болашақ іс-әрекетінің тиімділігіне ықпал етеді. Сол үшін кәсіби құндылықтары үдерісінің жалпы және нақты сұрақтарын шешу ғылыми дәлелдеуді қажет етеді. Осы ғылыми дәлелдеу кезінде кәсіпке бейімделу үдерісінде тұлғаның кәсіби мәнді құндылықтарының дамуын зерттеу қажеттілігі туындайды.

Адам өміріндегі кәсіп таңдау, мамандықты меңгеру, кәсіпке бейімделу мәселесі үлкен орын алады. Кәсіпке бейімделу мәселесін Т.Н. Вершина, И.К. Кряжева, М.П. Будякова, А.А.Русалина, Л.М. Митина және т.б көптеген ғалымдар қарастырған. Олардың айтуынша, кәсіпке бейімделуге дайындық, яғни оқу үдерісі кезінде кәсіпті меңгеру кезеңі мен жас маманның жұмыс ортасына қосылуы, өндірістік практика кезіндегі іс-әрекеті негіз болады. Студент кәсібін меңгеру, кәсіби қалыптасуы кезінде өмірлік, кәсіби жоспарларды өзгертеді, жетекші іс-әрекеттері ауысады, тұлға құрылымының қайта құрылу үдерісі жүреді. Сонымен қатар, Т.А.Кухарева, И.Калайкова, Ю.А.Александровский, М.И Дьяченко және П.А.Кандыбович еңбектері жоғарғы оқу орындарында кәсіпке бейімделу себептері мен қиындықтарын зерттеуде ерекше орын алады.

Болашақ мамандардың тұлғалық қасиеттерінің дамуында құндылықтық бағдарлардың тигізетін әсерін бір сөзбен айту қиын. Сондай-ақ, құндылық бағдарлар ең алдымен кәсіпке бейімделумен тығыз байланысты. Жалпы алғанда, құндылықтық бағдарлар белгілі бір кәсіпке бейімделуге оң және теріс ықпалын тигізеді. Студенттердің ұмтылған құндылықтары мен оның кәсіпке бейімделуі арасында үйлесімділік, байланыс болуы керек.

Қазіргі кезде кез-келген кәсіп орасан зор әлеуметтік мәнге ие, болашақ маман иелеріне қойылатын мемлекеттік дамуын қамтамасыз ететін мамандықты игеру кезіндегі жауапкершілік әрқашан бірінші орынға шығады. Ғылыми-зерттеу жұмыстың өзектілігі болашақ мамандардың кәсіпке бейімделуіндегі құндылықтарының дамуы мәселелерінің жүйелік сипатымен негізделеді. Студенттердің құндылықтарын зерттеуде кәсіпке бейімделуді қарастыру жағдайы өте маңызды, себебі ол тұлғаның өмір бойы қалыптасатын негізгі жағдайларының бірі, әрі тұлғаның өмірлік даму жолдарына әсер етеді. Психология ғылымында кәсіби бейімделу үдерісін, кәсіби құндылықтарының дамуындағы студенттердің тұлғалық ерекшеліктерін, жоғары оқу орнындағы оқу үдерісінің спецификасын зерттеу ерекше мәнге ие бола тұрса да, бұл мәселе әлі күнге дейін толық қанды зерттелінбеген.

Сондықтан, студенттердің кәсіпке бейімделуіндегі кәсіби мәнді құндылықтарының дамуын заман талабына сай зерттеуді, жүйелеуді қажет етеді. Осыған байланысты, біздің зерттеуіміздің негізгі мәселесі туындайды. Студенттердің кәсіпке бейімделуіндегі кәсіби құндылықтарының дамуын зерттеу жастық динамиканы тереңірек түсінуге және жастық, кәсіби дағдарыстардың болу критерийлерін анықтауға әсер етеді. Қоғам тарапынан болашақ мамандарға қойылатын талаптардың өсуімен тақырыптың өзектілігін тығыз байланыстыруға болады.

Тұлға мәдениетінің негізі оның жалпы адамзаттық құндылықтарға қатынасынан көрінеді. «Құндылық» термині болмыстың белгілі құбылыстарының адами, әлеуметтік және мәдени мән-мағынасын білдіру үшін қолданылады. Адам қызметіндегі заттар, қоғамдық қатынастар және олар қамтыған табиғат құбылыстары құндылықты қатынастар нысандары ретінде танылған бағалы заттар сипатында іс-әрекетке қосылады, яғни бұлардың бәрі де жақсылық пен жамандық, шындық пен жалғандық, әсемдік пен ұсқынсыздық, әділдік пен әділетсіздік және т.б. тұрғысынан пайымдалады. Белгілі құбылыстарды бағалауға негіз болған тәсілдер мен өлшем-шектер субъектив баға түрінде қоғамдық сана мен мәдениетте бекиді де, адам әрекетін бағыттаушы құралдарға айналады. Қалыпты тәртіптік ұғым формасына енген мұндай құралдар түрі: ұстанымдар және бағалар, бұйрықтар мен шектеулер, мақсаттар мен жобалар.

Адам өмірінің өзегі – құндылықтар, ал басқа мақсаттар оған жеткізетін баспалдақтар ғана. Осы қағидаға сүйенсек, қоғамның жаңару кезіндегі жанаша көзқарастардың бірі – құндылық бағдар.

Біздің зерттеуімізге қажетті ұғымның бірі – құндылық. Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында: «құндылық» – бұл объектінің жағымды және жағымсыз жақтарын білдіретін философиялық-әлеуметтік ұғым. Құндылық ұғымы алғаш рет ХІХ ғасырдың ортасында пайда болған. Оған алғаш рет философиялық тұрғыдан Р. Ротце мен Г. Коген. Ежелгі философтардың пікірінше, құндылықтың әр түрлі көріністеріне жататын және табиғи, қоғамдық құбылыстар, адамның іс-әрекетін бағалауда пайдаланатын сұлулық, қайырымдылық, мейрімділік, сияқты этикалық, эстетикалық ұғымдар қолданылады. Құндылық заттың, объектінің адам үшін маңызды екенін айқындайды. Құндылық пәндік және субъективтік деген екі бөліктен тұрады. Құндылық бағдар мәселесімен келесі ғылымдар айналысады: аксиологиялық құндылық, философиялық құндылық, әлеуметтік, жалпы психология, философия, мәдениет антропологиясы, педагогикалық психология [2].

Психологиялық сөздікте: «құндылық» түсінігі қоғам үшін әлеуметтік-тарихи маңызы бар, «жеке адам» өмірінің болмысын анықтайтын құбылыс. Басқа жағынан, психологияда құндылық-қоғамдағы моральдық қарым-қатынас [3].

«Құндылық бағыттарын» терминін алғаш рет АҚШ-қа қоныс аударған поляк шаруаларының өмірлік көзқарастарын зерттеу үшін 20-жылдары У. Томас қолданған. Ғалым-педагогтар, құндылық бағдарды қалыптастыруда тәрбие құралын, даму және жас ерекшеліктерін анықтай отырып, қоршаған ортаның әлеуметтік ерекшелігін де ескерген. Құндылық бағдарын қараған кезде «құндылық» түсінігін жоғарғы ғылыми деңгейде қарау керек. Адам қызметінің алуан түрлеріне қарай, құндылық-мейрімділік пен жамандылық, шындық пен жалған, әдемілік пен сүйкімсіздік, істеуге болады және болмайды деген негіздерде бағаланады.

Білімнің қоғамдық құндылығы да жоғарыда аталған алғы шарттармен анықталады. Алайда, мемлекет және қоғам тарапынан болатын білім дамуына орай түсіністік пен ұмтылыс әрқашан сәйкес бола бермейді. Мотив адамның мінез-құлқына қозғау салатын, жағымды әрекеттерге бағыттайтын күш. Тиісті мотивтер болмайынша мінез-құлықтың қажетті нормалары бекілмейді, адамгершілік

қасиеттер қалыптаспайды. Сол себептен педагогикалық тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған оқу-тәрбие үдерісі әдет пен дағдыны, адамгершілік қасиет пен құндылықтарды қалыптастырудың тиімді жолы болып табылады. Әдет-әрекет жасауды қажетсіну, ал әдет дағдымен тығыз байланыста болады. Жеке тұлғаның құндылық бағдарының қалыптасуы, егер оқушы мен студент үшін оқу, оқу еңбегі шын мәніндегі іштей күйзеліс тудырып, білім деңгейлерін көтеру үшін талпынатын болса, белгілі бір қажеттілікке айналса, онда оқу еңбегі олар үшін құндылық болып табылады. Жеке тұлғаның құндылық бағдарының мотивация саласының негізін құндылықтар қалайды. Жалпы алғанда, жеке тұлғаның құндылық бағдар жүйесіне қызығушылық мынадай факторлардан тұрады деп санаймыз:

– Жеке тұлғаның құндылық бағдар проблемасына қызығу.

– Жеке тұлғаның құндылық бағдар үдерісін меңгеруге талпыну, ықылас білдіру.

– Жеке тұлғаның құндылық бағдарының ғылыми әдістемесін игеруге ықылас білдіру, қызығу.

Сонымен, жеке тұлғаның құндылық бағдар жүйесінің мотивация саласы: жеке тұлғаның құндылық бағдар үдерісі; жеке тұлғаның құндылық бағдары; жеке тұлғаның құндылық бағдарының педагогикалық диагностикасы және жеке тұлғаның құндылық бағдарының ғылыми әдістемесін меңгеруге, қалыптастыруға деген ынта-ықыластың пайда болуымен анықталады [4].

Қазіргі кезеңде жоғарғы оқу орнында білім берудің жаңашылдық бағытына сай, студенттердің құндылық бағдарын тереңдетіп, шығармашылық дербестігін қалыптастыру - кәсіптік білім берудің басты мақсаты. Өйткені қай елдің болмасын өсіп өркендеуі, әлемдік ортада алдыңғы шептен орын алуы оның ұлттық білім беру жүйесінің жаңа сипаты – жаңа оқыту технологияларын, оқу ақпараттарын ұтымды қолдану, шығармашылық оқыту түрлерін кеңінен пайдаланумен тығыз байланысты.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 ҚР «Білім беру» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2011.
- 2 Коген Г. Науки о духе и философия. /Пер. с нем. В.Н. Белова. //Кантовский сборник. Научный журнал. Калининград. - №1 (27). - 2008. - С. 82-86.
- 3 Биекенов К., Садырова М. Элеуметтанудың түсіндірме сөздігі. — Алматы: Сөздік-Словарь, 2007. — 344 б.
- 4 Карандашев В.Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. - СПб.: Речь, 2004. - 70 с.

ӘӨЖ: 373.1

А.А. Солтанбекова

А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты
Қазақстан, Алматы қ.

ТЫНЫС БЕЛГІЛЕРДІҢ МЕКТЕП БАҒДАРЛАМАСЫНДА ОҚЫТЫЛУЫ

Қалыптанған пунктуациямен қатар қалыптанбаған пунктуация деген ұғым қатар жүреді. Қалыптанбаған пунктуация жайлы бір нормадан ауытқыған түрлі қолданыстағы тыныс белгілер жүйесі жатады. Белгілі бір пунктуациялық нормадан ауытқушылықтың өзіндік себептері болады, автордың сөзді қалай қолданады оған да байланысты. жалпы қалыптанбаған пунктуация түрлі тілдік құбылыстарды сонымен қатар автордың жеке тұлғасын ашып көрсететін тыныс белгілер жүйесі бір орталыққа біріктіріледі.

Белгілі бір ережеге бағынған пунктуациялық нормадан бөлек ситуативті немесе жағдаяттық пунктуациялық норма белгілі бір анықталған тұрақтылыққа ие. Яғни нақты бір мәтіндегі функционалды-семантикалық жағдаяттарға қатысты ерекшеленбек. Пунктуациялық норма пунктуациялық минимуммен шектеледі, соған бағынады, ал жағдаяттық пунктуациялық норма ақпараттық және экспрессивті сөйлеудің ерекше формасын қамтамасыз етеді. Жағдаяттық норма мәтіндегі ақпаратты сипаттайды: мұндағы тыныс белгілер мағыналық-логикалық қызмет (түрлі мәтіндерден көрінеді, әсіресе ғылыми және ресми-құжаттық мәтіндерге тән) атқарады, айрықша бөліп көрсетілген (ресми, көркем және публицистикалық мәтіндерге тән), экспрессивті-эмоционалды (көркем және публицистикалық мәтіндерде), сигналды (жарнама мәтіндерге тән).

Қазіргі қазақ тілінде тыныс белгілер дұрыс қолданылып жүр ме? Сөздің әуезділігі, сөйлемнің мағыналық ерекшеліктері тілдік коммуникация үдерісінде қолданылатын дауыс кідірісі және әр тыныс белгінің функционалды-семантикалық табиғаты жетіле дамып зерттеле қойған жоқ. Тыныс

белгілері – адамның ойын дәл, нақты, түсінікті, тиянақты етіп жеткізетін, жазу тіліне қызмет ететін шартты белгі. Тыныс белгілерін зерттейтін ілім пунктуация деп аталады. Ол латын тілінің «punctum» – «нүкте» деген сөзінен алынған. Жазуда қолданылатын тыныс белгілерінің табиғатын, қолданысын, атқаратын қызметтері мен білдіретін мағыналарын айтылу мен жазылудағы қолданыс ережелерін зерттейді. Қазақ тілінде мынандай тыныс белгілерінің түрлері бар: нүкте, үтір қос нүкте, леп белгісі, сұрау белгісі нүктелі үтір, көп нүкте, жақша, тырнақша, сызықша. Аты аталған тыныс белгілердің әрқайсысының графикалық сызбасы қалыптасқан әрі сөйлеуде болсын, жазылуда болсын дауыс ырғағының белгілі бір жерде көтеріңкі не бәсең айтылуы, екпін түсіре отырып мәнермен қай жерде үзіліс, қай жерде кідіріс жасау керектігін реттеп отыратын қызмет атқарады.

Тыныс белгілері қолданыс ережелеріне қарай үшке бөлінеді:

1) Сөйлем басында қойылатын тыныс белгілері: үтір, сызықша, қос нүкте.

1) Сөйлем соңына қойылатын тыныс белгілері: нүкте, сұрау белгісі, леп белгісі, көп нүкте. *Сырт қарағанда ештеңе білінбейтін мына үйдің ішінде қандай гажап тіршілік жатқанын таңқалысты* (С. Жүнісов, Ақан сері). *Бұл мондыбас кісіге не түсіндіріп жарытушы еді?* (Р. Райымқұлов, Бұрылыс.). *Енді байқасам тарсылдай соққан сағынышты жүрегім қит етсе, жарылып кетерліктей!* (С.Мұқанов, Мөлдір махаббат).

2) Сөйлем ішінде қойылатын тыныс белгілері: үтір, нүктелі үтір, жақша, қос нүкте, тырнақша, сызықша. Бүгінгі таңда мектеп жасындағы, институт қабырғасындағы жалы қазақ тілді оқырман қауымға тыныс белгілердің адамның көңіл күйі мен сезімін, айтайын деген ойын әсерлі де түсінікті жеткізуге көмектесетін, синтаксистік байланыстарды дәл ажыратып тұратын таңбалар екендігін ғылыми зерттеу жүргізе отырып түсінікті ете аламыз. Тыныс белгілері қате қойылған мәтіннің, сөйлемнің мағынасы күңгірттеніп не тіпті өзгеріп кетеді. Сондықтан оны дұрыс қоюдың мәні зор.

Бүгінгі таңда орфография мен пунктуация мәселелерінен біршама толық әрі жүйелі тұрғыда мағлұмат беретін еңбекке Р.Сыздықованың «Емле және тыныс белгілері» зерттеуін жатқызамыз [17]. Оның қатарында Ф.Мұсабекованың «Қазіргі қазақ тілі пунктуациясы», Н.Оралбаева мен Ә.Абылақовтың «Қазақ тілі», А.Қыдыр尼亚зованың «Орфография және тыныс белгілері» оқу құралдары бар. Алайда аталған еңбектердің шыққанына біршама уақыт өтуіне байланысты және олар арнаулы орта оқу орындарына арналып жазылғандықтан пысықтау материалдары да шағын.

Тіліміздегі сөздер синтаксистік қызмет атқару үшін бір-бірімен синтаксистік байланысқа түседі. Сол байланыстарды көрсету үшін тыныс белгісі қажет екендігін айтып өттік. Қазақ тілінің пунктуациясы бұрын орыс тілінің пунктуациялық үлгілерін басшылыққа алу арқылы қалыптасты. Басқа түркі тілдері де орыстың пунктуациялық ережелерін басшылыққа алады. Оған дәлел секілді ерекше графикалық сызбаны алғаш ұсынған Б.И. Осиповтың жүргізген зерттеулері арқылы білуге болды. Оның ойынша «жалпы пунктуацияның тарихы сонау 19 ғасырдың басынан басталады» [17] дейді. Пунктуацияның пайда болуы интонациямен тікелей байланысты, интонация синтаксистік қатынасты білдіретін бірден бір тілдік бірлік болып саналады, бұл жерде орфографияның еш қатысы жоқ. Синтаксистік құрылым деңгейін анықтауда интонацияның ықпалы күшті болса, онда пунктуацияның функционалды жағы барлық тілдерді ақтауды мүше ретінде қатысады. Көптеген зерттеушілердің зерттеуі бойынша ерте кездегі пунктуация интонациялы — мағыналы болса, қазіргі кездегі пунктуация синтаксисті-мағыналы сияқты қағидатты ұстанады.

Жалпы тыныс белгілер А.Байтұрсынұлының еңбектерінде арнайы термин бере отырып зерттегенін білеміз. Қазіргі үтір мен нүкте, нүктелі үтірді дәл сол күйінде қолданба да ол тыныс белгідерінің сөздің мағынасын ашып көрсетуде, сөйлемнің оның ішінде құрмалас сөйлемнің арасындағы мезгілдік болсын, мекендік, жақтық семаларды жақсы ажыратып көрсеткенін байқаймыз. Ғалымның ой іргесімен жанасқан сөйлем деген жақсы дефинициясы бар, қазіргі функционалды грамматикадағы таксис семантикалық категориясын білдіреді. Сөйтіп осы іргелес сөйлемдерге мысал келтіре отырып тыныс белгінің қойылуын түсіндіреді:

1) Күн ашық. Тоғайлар шат. Ың-жың орман.

2) Күн кеш болды. Ат болдырды, ел көрінбеді. Батыр сасайын деді.

3) Біссімілдә безгелдек! Бұлай жатсын дуадақ! Сыбағама қоңыр қаз. Үлесіме үш үйрек. Екі сартқа бір тартар, аққуды батыр екен атар.

1-мысалға алынған сөйлемдер арасында жақсы күннің жайын сөйлеген ой іргесінің ғана біргелігі бар. 2-мысалға алынған сөйлемдер арасында кеш уақытта болған уақиға жайын сөйлеген ой іргесінің ғана біргелігі бар. 3-мысалға алынған сөйлемдер арасында үлес кіретін сөйлеген ой іргесінің ғана біргелігі бар.

Сөйтіп, үш мысалдың үшеуіндегі сөйлемдер біріне-бірі тек ой іргесімен ғана жанасқаны болмаса, бастарын қосып тұрған басқа еш нәрсе жоқ. Сондықтан бұлардың аралары да біріне-бірі

қосылмай, ашық-ашық үзіліп айтылады. Жазғанда араларына үлкен тыныс белгісі (.) қойылады. Іргелері жақын болса, ортаншы тыныс белгісі (;) қойылады. Бұл жерде нүктені ғалым үлкен тыныс белгісі деп, нүктелі үтірді ортаншы тыныс белгісі деген атау береді. үтірді кіші тыныс, дефисті ұзын сызық, қос нүктені қос нокат деп берген екен. Бұл тыныс белгілерінің сөйлемдерде қай жерде қойылатынын мысал арқылы дәлелдейді. 1) Қарабай мен Сарыбай аңға шықты. Екі дос бірін-бірі сүйді, құшты. Қолға алды татулықты, араздықты.

Сыйысулы сөйлемдердің белгісі – бірнеше мүшелері бірөңкей болу. Мәселен: 1-сөйлемде екі мүшесі бірөңкей: Қарабай, Сарыбай – екеуі де бастауыш. 2-сөйлемде де екі мүшесі бірөңкей: татулықты, араздықты – екеуі де толықтауыш.

Салалас сөйлемдердің аралары әуелі кіші тыныс – теріс үтірмен айырылады. Екінші ортаншы тыныс – үтірлі нокатпен айырылады. Сұйылық, қойылық жалғасу бар жерде қойылушы сөйлемнің алдына ұзын сызық (—) қойылады. Сұйылушы сөйлемнің алдында қос нокат (:) қойылады [Байтұрсын ұлы ақымет]. Сондай-ақ ғалым төл сөздер мен төлеу сөздерде қойылытын тыныс белгілердің қызметін де айтып кетті: Төл сөздер қабатша (« ») ішіне жазылады. Төлеу сөздерге тыныстар жай сөйлемдерше қойылады. Мәселен: Шал айтты: «Көрмеймісің не еткенінді? Желігіп жындануға жеткенінді? Бардай-ақ әкең құны сонша шаншып. Терісін іске алғысыз еткенінді». Шалдың бұл сөзі төл сөз болған соң, қабатша қойылып тұр [Байтұрсын ұлы ақымет].

1915 жылы жарық көрген «Жазу қағидалары» деген кітапшада тыныс белгілерінің қолданылуы туралы ережелер берілген. Онда тыныс белгілерінің жеті түрі ғана аталып, олардың әрқайсысына берілген ережелерге мысалдар келтірілген. Леп белгісі «дауыс ишараты» деп, сызықша мен жақша және көп нүкте «ишарат» деп, тырнақша «екі ишарат» деп аталады. Яғни XIX ғасырда және XX ғасырдың басында түркі тілдерінде, соның ішінде қазақ тілінде баспадан шыққан кітаптарда тыныс белгілері дұрыс, жүйелі түрде таңбаланбаса да, ақырын-ақырын графикалық сызбасын көрініс тапты.

Орыс алфавитіне көшкен кезде, кейбір қазақ тілі мамандарының «Жазуда тыныс белгілерін дұрыс қоя білу керек, осы уақытқа дейін жұрттың бәріне бірдей заң болатындай тыныс белгілерінің ережелері жоқ, қазір қазақ халқы орыс алфавитіне көшіп отырғанда, жазуда үлкен маңызы бар тыныс белгілерін дұрыс қоя білу мәселесін де осы бастың қолға алу керек» деген сияқты баспасөз бетіндегі пікірлер қазақ тілінің пунктуациясын дамытуға алып келді. Профессор Р. Сыздық «Байтұрсынов жазуы және емле ережелерінің тарихы» деген мақаласында тыныс белгілерінің осы күнгі терминдерін алғаш ұсынған А. Байтұрсынов екендігі айтты. Тыныс белгілердің арнайы терминдері болмаса да 1898 жылы жарық көрген ДУГ газетінде Байтұрсынов ұсынған тыныс белгілерінің қатарын яғни қазақша нұсқасын келтіре кетеді: «Қазақ жазбаларының орфографиясы мен жазба мәдениеті туралы әлеуметтік үн де XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың алғашқы 10-15 жылы барысында ашығырақ шықты, мақалалар жарияланды, қазіргі тыныс белгілерінің түр-түрпаты мен орындары көрсетілді (ДУГ, 1896, №31). Жоғарыда айтылды, араб жазуымен берілген мәтіндерде ешқандай тыныс белгілері болмады. ДУГ-тің өзі бастапқы нөмірлерінде тыныс белгілерінсіз шығып тұрыпты. Кейін өзі танытып түсіндірген тыныс белгілерін пайдаланды.

Бірақ не газет редакциясы, не жеке авторлар бұл тыныс белгілерінің қазақша толық (түгел) атауларын (терминдерін) бере алмады. *Тыныс белгілері* дегенді *тыныстар* деп атады және *тыныс белгілерін қоя* емес, *тыныстарды жүргізу* деді. Ал жеке бірқатарының атауларын: *нүктені – тыныс, үтірді – жарты тыныс, нүктелі үтірді – тыныстың төрт бөлгенінің бірі, сұрау белгісін сұралған жауаптың аяғына қойылады* деп, леп белгісін *ашулаып не қорқып, яки таңданып айтқан сөздің аяғына қойылды* деп, осы үлгіде әрі қарай тырнақшаның, қос нүктенің, көп нүктенің, дефистің, сызықшаның терминдік атаулары емес, түсіндірмелері ғана көрсетілген (ДУГ, 1898, №42). Тыныс белгілерінің осы күнгі терминдерін алғаш ұсынған А.Байтұрсынов болатын. Араб таңбалы жазуда тыныс белгілерінің жоқ болғандығы, бас әріп таңбасының жоқтығы мәтінді дұрыс жазуға, түсініп оқуға кедергі келтіретіндігі сөз болды. Әсіресе «Түркістан уалаяты» мен «Дала уалаяты» газеттері жарық көре бастағанда, тыныс белгілерін қолдану әрекеті басталды. «Синтаксистік тұтастық» (период) деп аталатын мәтін сегменттерін (бөліктерін) айырып азат жолдан (абзацтан, жаңа жолдан) бастап жазу да осы кезде көрінді. А. Байтұрсыновтың оқулықтары мен еңбектерінде, XX ғасырдың басында шығып тұрған «Қазақ», «Айқап» газеттерінде кеңінен орын алды. Араб жазуымен ұсынылған мәтінде орын алмаған (және орын алуы мүмкін де емес) мәселе – бас әріптің қолданылуы болып қала берді, сондай-ақ дефис пен сызықшаның қолданысы, оқшау сөздердің сөйлемдегі өзге сөздерден тыныс белгілерімен, көбінесе үтірмен бөлектетіліп көрсетілуі сияқты пунктуацияның жеке тұстары да әлі айқындалып, тұрақталмағандығы көрінді [18].

Қазіргі пунктуацияның тәжірибесінде «пунктуациялық норма» термині тар мағынада яғни тек тыныс белгілердің қолданысы ретінде қалып қоймайды, одан да кеңірек түсіндіріледі. Пунктуациялық норма сөйлеу нормасымен/мәтін ішіндегі ойдың жүйелілігімен сәйкесетін тұстары жиі орын алады. Яғни жалаң күйдегі сөйлемдердегі тыныс белгілердің қолданысы мен қызметін зерттеу өткен ғасырда орын алған, қазіргі таңда пунктуациялық нормаға көшу дегеніміз мәтіндегі немесе сөйлеу тіліндегі коммуникативті-прагматикалық нормадағы тілдік бірліктердің қолданысы. Мәтіннің өте күрделі тілдік құрылым екендігін білеміз. Оны айқындайтын басты белгілері – жүйелілік және тұтастық. Мәтіннің тұтастық категориясы мәтінді ұғынып, оның мәнін түсінгенде ғана пайда болып, логикалық жағымен тығыз байланысты болса, жүйелілігі күрделі бірліктерді құрайтын тілдік құралдардың белгілі әдіс-тәсілдермен ұымдасуынан көрінеді. Коммуникативті-прагматикалық норма дегеніміз белгілі бір қоғамдағы коммуниканттардың түрлі тілдік жағдаяттағы сөйлесімді құрайтын түрлі деңгейдегі тілдік бірліктердің құрылымы. Тілдік норма әр деңгейдегі тілдік бірліктердің өзара тіркесім қабілетін белгілесе, сөйлеу нормасы нақты бір уақыт кесіндісінде сөйлеу жағдаятында қалыптасады. Яғни сөйлеу тіліне коммуникативті-прагматикалық нормалар тән болып келеді. Сөйлеу жағдаятына байланысты тіл бірліктерін таңдау ережелері болады. Мұндай нормалар тіл үйренушілер арасындағы қарым-қатынас үстінде, тіл меңгеру барысында қалыптасады. Тіл үйренуші санасында аталған нормалар тәрбие, тәжірибе, білімнің арқасында қалыптасып, қабылданып, сөйлеу жағдаятының түріне қарай, сөйлеуші қажеттілігіне қарай қолданысқа түседі. Осы көрсетілген нормалар (коммуникативті, тілдік, прагматикалық пунктуациялық нормалар) сөйлеуде бір жүйеге түсіп белгілі бір коммуникативті жағдаяттағы әлеуметтік болмысы анықтала түсті. Қарым-қатынас барысында тілдің көбіне прагматикалық қызметіне мән беріледі. Ауызекі қатысым барысындағы әрбір сөйлесімнің ықпал ету күші адресат факторымен қатаң түрде санасуы керек. Қатысым орнатудың сәттілігі коммуникативті-прагматикалық нормаларды сақтауға да көп байланысты. Өйткені қатысым нақты коммуникативті жағдаят, әңгімелесушілердің интенциясы мен ниетін негіздейтін үйлесімді тілдік амалдарды таңдау, әңгімелесушілердің ара қатынасы, жеке сөйлеу дағдылары мен қатысым жағдайы арқылы реттеліп отырады. Коммуникативті жағдаятқа мынадай белгілер тән: белгілі бір әлеуметтік орта, оның белгілері, коммуниканттардың өзіндік мінез-құлқы, сөйлесу барысындағы көпшілікке қарап айтылған тілдік/тілдік амал-тәсілдер қатары; сөйлесетін ортақ тақырыптың атауы, ондағы тыңдаушы мен айтушының арасындағы әлеуметтік, қоғамдық, мәдени-тұрмыстық аясының теңдігі; қатысымға қатысушылардың мақсаты мен уәжі коммуникативтік жағдаяттың компоненттерімен тығыз байланысты болып келеді.

Қорыта айтқанда, пунктуациялық норманы теориялық тұрғыдан меңгерудің маңызы зор. Кез келген адам сауатты жазу үшін пунктуациялық нормаларды толық игеруі керек. пунктуация – сөйлемді және мәтінді, сөйленімді мағыналық бөліктерге бөлудің графикалық тәсілі. Осыған орай тыныс белгілерін дұрыс қоя білу – сауаттылықты арттырады, әрі сөйлемнің синтаксистік құрылымын меңгеруге көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 [Сыздық Р.](#) Байтұрсынов жазуы» және емле ережелерінің тарихы
- 2 Құрымбеков Н.Л., Жеткенбай Л.Н. Қазақ тіліндегі тыныс белгілерінің қойылу ережелерін формалдау. // «Қоғамды ақпараттандыру» III Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана, 2012.

ӘӨЖ: 37.01:37.036.3

Н.К. Султанова, А.А. Саткенова, А.С. Сериков
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қ.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

XXI ғасыр жаһандық жаңалықтардың ғана емес, білімнің дәуірлеу ғасыры. Ол қазіргі кезеңде мемлекеттің тұрақты дамуы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, әлемдік қоғамдастықтағы орнын анықтап, халықтың өмір сүру сапасы мен деңгейін көрсетуде маңызды рөл атқарады. Жаһандану дәуірі - әлемдегі елдердің бәсекелестік жағдайында халықаралық деңгейде өзара кірігу үрдістерінің жандану дәуірі, сондықтан, білім – пайдалы инвестиция саласы ретінде еліміздің экономикалық, әлеуметтік және саяси даму тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына 2012 жылғы Жолдауында Қазақстан дамуының жаңа кезеңі - бұл экономиканы нығайту, халықтың әл-ауқатын арттыру міндеттерін шешу болып табылады деп көрсетілді. Ел Президенті 2015 жылға қарай жоғары табысты елдер қатарына ену міндетінен бастау алатын алдағы кезеңдегі мемлекет дамуының басты басымдықтарын айқындап берді. Сол басымдықтардың бірі елімізде маман кадрлардың бәсекеге қабілеттілігі әлеуметтік-экономикалық, техникалық жүйелердің және технологиялардың бәсекеге қабілеттілігімен анықталады [1].

Қазақстанның Болон үрдісіне енуіне сәйкес, әлемдік білім кеңістігіне бағыт алуда мемлекетіміздің Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2015 жылға арналған тұжырымдамасын қабылдады [2]. Білім беруді дамыту тұжырымдамасында білімге тән біліктілікті өзара тану жөніндегі Лиссабон конвенциясының, жаңа қоғамның даму сатысына лайық мамандар даярлау үрдісін айқындаған Болон декларациясының негізгі ұстанымдары мен білім берудің халықаралық стандарттық жіктелуіне сәйкес бірқатар өзгерістердің көрініс табуы да содан.

Бүгінгі күнгі жоғары оқу орындарының басты міндеті – бәсекеге қабілетті білікті мамандарды дайындау екендігі даусыз. Заман талабы өзгерген сайын жоғары оқу орындарына қоғам тарапынан қойылатын талап та өзгереді. Сол талаптардың маңыздыларының бірі педагогикалық үдерісінде инновациялық іс-әрекет жүргізу қажеттілігі. Инновациялық процесс түсінігі, ол барлық динамикалық процестерді қамтып, жаңалық аймағында процесуалдық аспектілердің, барлық жаңалықтардың өзгеруіне байланысты.

Қоғамның жедел жаңаруы үшін білім саласының, әсіресе қоғам үшін болашақ мамандарды даярлайтын жоғары кәсіби білім беру жүйесі жедел жаңаруы керек. Бұл мәселеге келгенде, Қазақстанның жоғары білім жүйесі сәтті реформаны жүзеге асырып үлгерді. Бүгінгі білім саласына енгізілген үш сатылы білім беру, кредиттік жүйе, білім саласына мемлекет қана емес, жалпы қоғамның араласуы – инновациялық реформалардың бастапқы жемісі. Бүгінгі таңда әлемдік бәсекеге қабілетті кәсіби даярлығы жоғары, өз білімін ұдайы жетілдіріп отыратын, шығармашыл, ізденімпаз, инновациялық даярлығы қалыптасқан ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізе алатын маман даярлау басымдықтар биігіне көтерілді. Жаһандану жағдайында білім берудің мақсаты мен мәнінің өзгеруі «білім беру технологиясы», «педагогикалық технологиялар», «инновациялық технологиялар» деп алатын жаңа ұғымдардың пайда болуына ықпал етті.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алуына байланысты әсіресе соңғы кезде педагогика саласына түбегейлі өзгертулер, жаңалықтар енгізілуде. Біздің басты игіліктеріміздің ішінде халқымыздың немесе басқаша айтқанда адам ресурстарының сапасы тұр. Біздің ғылыми және шығармашылық әлеуетінің деңгейі жоғары, білім өрісі биік халқымыз бар. Біз қолымыздағы осындай баға жетпес капиталды жан-жақты дамытуға және оның дамуы үшін барған сайын жаңа әрі неғұрлым өркениетті жағдай туғызуға тиіспіз. Еліміздің экономикалық және әлеуметтік даму деңгейі, ең алдымен, олардың білім жүйесімен, азаматтарының білімділігімен анықталады.

Жаһандану дәуірі - әлемдегі елдердің бәсекелестік жағдайында халықаралық деңгейде өзара кірігу үрдістерінің жандану дәуірі де болғандықтан, білім – пайдалы инвестиция саласы ретінде еліміздің экономикалық, әлеуметтік және саяси даму тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Өз кезегінде маман кадрлардың бәсекеге қабілеттілігі әлеуметтік-экономикалық, техникалық жүйелердің және технологиялардың бәсекеге қабілеттілігімен анықталады.

Жаңашылдық - білім беру саласының алдында тұрған жаңа міндеттерді сәтті орындаудың негізгі шарттарының бірі болып саналады. Ол оқу-тәрбие жұмыстарының тиімділігі мен өнімділігін арттыруға септігін тигізеді. Білім беру саласына жаңалықтар енгізбестен бұрын, қоғамдық еңбектің басқа салаларына сәтті түрде жаңалықтар енгізу қиынға соғады.

Өзгерістер өмірдің диалектикасы ретінде тек қана біздің заманға, біздің қоғамға және біздің өмірге тән құбылыс емес. Олар мәңгі адами қозғалыстың, яғни адамның жақсы өмір сүруіне, жаңа заман талабына сай шарттарға қол жеткізуіне деген күресі мен талпынысының көрінісіне айнала отырып, жалпы өмірдің диалектикасын бейнелейді. Жуырда ғана мұндай өзгерістер өте баяу жүзеге асатын, алайда соңғы жылдардағы ғылым мен техниканың өзара тығыз байланысты дамуының нәтижесінде олар да қарқындылығын күшейте бастады.

Бүгінгі күні әртүрлі елдер үшін білім беру мен тәлім-тәрбиені дамыту бағытында ортақ қиыншылықтардың туындағанына қарамастан, олар бір-бірінен білім беру мәселелерін шешу жолдары, әдістері және мақсаттары тұрғысынан елеулі дәрежеде ерекшеленіп отырғандығы байқалады. Мұндай айырмашылықтар адамның ролі мен оны жетілдірудің маңызын (мінез-құлқының маңызын, жеке тұлғаны дамытудағы тәрбиенің ролін), осыдан барып қоғамның жекелеген

мәселелерін шешудегі, оның қажеттіліктерін қанағаттандырудағы және жалпы қоғамды дамытудағы білім беру жүйесінің міндеттерін әртүрлі түсінуден келіп шығады. Осыған байланысты, әртүрлі қоғамдық-саяси жүйелерімен ерекшеленетін елдерде білім беру саласына жаңалықтар әртүрлі мақсаттармен, әртүрлі тәсілдермен және әртүрлі атаулармен енгізіледі де, олардан әртүрлі нәтижелер күтіледі. Әртүрлі елдердегі бірдей жаңалықтар әртүрлі қызметтерге ие болып, оларды қолдану нәтижелері де түрліше бағаланады.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді сараптау нәтижелері «**новация**» мен «**инновация**» ұғымдарын жеке-жеке қарастыру керектігін көрсетті. Дегенмен, әдебиеттерде осы екі ұғымның әртүрлі анықтамалары кездеседі. Инновация ұғымын энциклопедиялар мен сөздіктерде әртүрлі анықтамаларын кездестіруге болады.

Инновация ұғымына жалпы энциклопедияның жаңа басылымында «**инновация**» - жаңалық, жаңару – техникалық және технологиялық жетістіктер мен ашылымдардың немесе жаңалықтардың іс жүзіндегі қолданысы» деген анықтама беріледі. Ал, сөздікте ««новация» – бар нәрсенің ішінара жаңаруы, яғни қандай да бір бөлігінің, қасиетінің, байланысының өзгеруі» делінсе, «инновация» – мүлдем жаңа нәрсе, жаңалық» ретінде пайымдалады [5, 23].

«**Инновация**» сөзі латын тіліндегі *in* (ішіне) *novus* (жаңа) сөздерінен құралып, жаңару, жаңалық, өзгеру деген мағынаны білдіреді. Инновация ұғымының шығу кезеңі мен тарихын дәл анықтау мүмкін болмаса да, бұл ұғым қоғамдық ғылымдарға жаратылыстану ғылымдарынан келген деп есептеледі. Өйткені, инновациялар көбіне экономика, техника, агрономия, өнеркәсіп және медицина салаларында кеңінен қолданылады. Инновациялар қоғамның пайда болу кезеңінен бері жүзеге асырылып келе жатса да, педагогикалық категория ретінде ХХ ғасырдың 70-80 жылдарында ғана қолданысқа енгізілді. Мұның басты себептерінің бірі – олардың мағынасының түрліше түсінілуінде.

Қазіргі уақытқа дейін ғылыми әдебиеттерде инновациялық үдерісті мынадай кезеңдерге бөледі. Идеяның немесе инновация тұжырымдамасының пайда болу кезеңі, мұны шартты түрде, іргелі де қолданбалы ғылыми зерттеулердің нәтижесі болып табылатын жаңалықтың ашылу кезеңі деп те атайды. Ойлап табу кезеңі, яғни қандай да бір нысанға, материалдық немесе рухани өнім-үлгіге айналған жаңалықты құру немесе ашу кезеңі. Жаңалықты енгізу кезеңі, мұнда ойлап табылған жаңалық іс-жүзінде қолданысқа еніп, қайта өңделеді және жаңалықтан тұрақты нәтиже алынады. Бұдан кейін жаңалық өз бетінше өмір сүре бастайды да, инновациялық үдеріс жаңалыққа деген алғырлық қалыптасқан жағдайда келесі кезеңге аяқ басады. Жаңалықты пайдалану кезінде мынадай кезеңдер орын алады: Жаңалықты тарату кезеңі, мұнда жаңалық кеңінен қолданысқа енгізіліп, жаңа салаларға кіреді. Нақты бір салада жаңалықтың үстемдік ету кезеңі, мұнда жаңалық бұрынғы жаңашылдық қасиеттерін жоғалта бастайды да оны едәуір тиімді жаңалықпен ұтымды алмастыру үдерісі қарастырылады. Жаңалықтың қолданылу аясын қысқарту кезеңі, мұнда жаңалық жаңа өніммен алмастырылады.

Инновациялық процесс осы жаңалықтардың ашылу жолдарын қарастырып қана қоймайды, сонымен бірге паудалануын, оның практика жүзінде таралуын қамтамасыз етеді. Педагогика үшін жаңалықтың сапалық, сипаттамаларының маңызы зор.

Инновация сөзін қазақша тәржімаласақ, жаңалық, жаңашылдық, өзгеріс дегенді білдіреді. Педагогикалық үдерісте инновация оқыту мен тәрбиенің әдіс-тәсілдері, түрлері, мақсаты, мазмұны, сондай-ақ, мұғалім мен білім алушының бірлескен қызметін ұйымдастыруға жаңалық енгізу болып табылады.

Қазіргі кезде педагогикалық инновацияның білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелерінің бірі – жаңалықтарды топтастыру. Мұғалім үшін ашылған жаңа әдісті жан-жақты түсіне білу үшін, бұл жаңалықтың басқа жаңалықтардан ерекшелігін, айырмашылығын, артықшылығын көре білу қажет.

Педагогикалық технология – мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартушы және сатыланып жоспарланған нәтижеге жетуге мүмкіндік беретін іс-әрекеттер жиынтығы. Педагогикалық технологиядағы басты мақсат – білім алушының оқу-танымдық әрекетін жандандыра отырып, алға қойған мақсатқа толықтай жету. Ал бұдан педагогикалық технологияның тиімділігі шығады.

Педагогикалық технология ұғымына шетелдік және отандық әдебиеттерде үш жүзден астам анықтама берілген. Бұл педагогикалық технология ұғымының қалыптасу мен дамуының тарихында оның оқыту технологиясын техникалық құралдардың көмегімен оқыту деп ұғынудан бастап педагогикалық технологияны ғылыми тұрғыдан ұғынуға дейін түрліше пікірлер бар. Олар педагогикалық технология мәселесіне арналған Б. Блум, Ф. Фрадкин, М. Кларин, Л.В. Занков т.б. ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

«Технология» термині алғаш рет 1904-50 жылдары шет елдерде пайда болды және ол педагогикалық процесте технологиялық құралдар мен оқыту бағдарламаларын пайдалануға байланысты болды. Педагогикалық сөздікте «педагогикалық технология – социо-мәдени өлшемді тұлғалық көрініс еркіндігін үйлестіруші әлемге қатынасын қалыптастыру мақсатында қоршаған ортамен дара қарым-қатынас мағынасында балаға, педагогтық әсер етуінің ғылыми негізделген кәсіби шешімін білдіретін педагогикалық шеберліктің компоненті», - делінген.

Қазіргі кезеңде педагогика ғылымының бір ерекшелігі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған оқыту технологияларын шығаруға ұмтылуы. Ал бұның өзінде педагогтар қауымына зор жауапкершілік, үлкен міндет жүктейді. Мұндай міндеттерді шешу мұғалімдерден мектептерде білім алушыларға берілетін ғылым негіздерін олардың болашақ іс-әрекетінің берік негізі әрі тірегі болатындай етіп оқытуды, оқу-тәрбие үрдісін, білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқытудың әдіс-тәсілдері мен әр алуан құралдарын қолданудың тиімділігін арттырудың, оқытудың инновациялық технологиясын меңгеруді, педагогикалық жаңалықтарды тәжірибеге батыл енгізуді талап етеді.

Оқыту технологиясы оқыту мазмұнын жүзеге асыру жолындағы алға қойған мақсатқа жетудің тиімділігін қамтамасыз ететін оқытудың әдіс, құрал және түрлерінің жүйесі болып табылады. Қажетті мазмұнды, тиімді әдістер мен құралдарды бағдарлама мен қойылған педагогикалық міндетке сәйкес іріктей білу мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне байланысты. Берілген анықтамалардан «технология» techne - өнер, шеберлік және logos - ғылым, заң, яғни технология дегеніміз шеберлік (өнер) туралы ғылым екенін білуге болады.

Педагогикалық технологиялар тарихын, оның пайда болуын және маңызды құрылымдық ерекшеліктерін қарастыру педагогикалық құрылымды түсінуге мүмкіндік береді. Ғалымдардың тарихи-педагогикалық зерттеулерін талдау педагогикалық технологияның бірнеше ғасырлар бойында ғылыми пікірталастың басты нысаны болғанын айқындайды.

Сонымен, ХХІ ғасыр – әлемдегі өзгерістерге негізделген білімнің дәуірлеу ғасыры, өйткені, ол қазіргі кезеңде мемлекеттің тұрақты дамуы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, әлемдік рыноктағы, әлемдік қоғамдастықтағы орнын анықтап, халықтың өмір сүру сапасы мен деңгейін анықтауда негізгі көрсеткіш болып табылады. Педагогикалық технологияны оқыту әдістемесімен салыстырғанда, білім алушылардың өздерінің іс-әрекетін ұйымдастыру тәсілдері және мазмұнын өндіруді көрсетеді. Олар диагностикалық білім маңыздылығын және оқыту процесінің қасиеттерінің жалпы білім алушылардың тұлғасын дамытуға бағытталған объективті бақылауын қажет етеді. Ал инновациялық технология жаңа ғылыми немесе практикалық шығармашылықтың қорытындысы деуге болады.

«Педагогикалық технология» термині тек қана оқытуға байланысты қолданылады, ал технологияның өзі техникалық құралмен оқытуды түсіндіріледі. Бүгін педагогикалық технологияны, педагогикалық міндеттерді шешумен байланысты, педагогтің жалғастырмалы жүйедегі іс-әрекеті ретінде немесе алдын-ала жобаланған педагогикалық процестің тәжірибе де тұрақты және жалғастырмалы шығаруы ретінде түсіндіріледі.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту мектептің басты міндеті болып отыр. Ал, бүгінгі білім кеңістігіндегі ауадай қажет жанару мұғалімнің қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылығының жемісімен келмек. Сондықтан да, әрбір білім алушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру инновациялық технологияны ендіруді міндеттейді.

Педагогикалық жаңалықтарды жасау, игеру қолдауды біріктіретін инновациялық процесстер білім беруді жаңарта алатыны сөзсіз. Сондықтан да, инновациялық процесстерді игеру, жасау, қолдану мәселелерін талдау және жүзеге асыру білім беру жүйесінің әр түрлі баспалдақтарында кеңінен қолдануда.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт Көшбасшысы Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. // Егемен Қазақстан. - 28 қаңтар, 2012.
2. Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңы //Егемен Қазақстан, 1999ж., 11 маусым.
3. Әбдіхалықов Н.Б. Ақпараттық технологияларды қолдану негізінде болашақ мұғалімдердің өнімді – шығармашылық іс - әрекетін ұйымдастыру.// «Зерттеулер. Ойлар. Көзқарастар. Тәжірибелер» атты облыстық ғылыми – теориялық конференция материалдарының жинағы. - Қызылорда: Қазақ - Қытай институты, 2010. - 90-95 б.

О.Н. Сускина¹, Л.С. Ибраева²

¹КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 1 имени Н.Г. Чернышевского»
Казахстан, г. Семей

²Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ХИМИИ

В инструктивно-методическом письме МОН РК «Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2016-2017 учебном году» существенное внимание обращается на развитие функциональной грамотности учащихся. «Под функциональной грамотностью понимается способность использовать знания, умения, навыки (ЗУН), приобретенные в школе для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также в межличностном общении и социальных отношениях». Одним из видов функциональной грамотности школьников является естественнонаучная грамотность. «Естественнонаучная грамотность – способность использовать естественнонаучные знания, выявлять проблемы и делать обоснованные выводы, необходимые для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, а также для принятия соответствующих решений» [1].

К областям естественнонаучной грамотности относятся:

1. Узнавание жизненных ситуаций (контекст);
2. Понимание окружающего мира на основе научных знаний (знание);
3. Демонстрирование компетенций, применение научных знаний для объяснения естественнонаучных явлений (компетенции);
4. Интерес к естественнонаучному знанию, включение естественнонаучной любознательности в собственную систему ценностей (аффективный компонент) [2].

Для развития естественнонаучной грамотности учащихся большое значение имеет использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). «Умение проводить, наблюдать и объяснять химический эксперимент является одним из самых важных компонентов химической грамотности. Работа в химической лаборатории с веществами и оборудованием, несомненно, имеет первостепенное значение для развития навыков постановки эксперимента. Но информационные технологии при обучении химии незаменимы в том случае, если идет изучение токсичных или взрывоопасных веществ. В этом случае возможность проведения эксперимента в виртуальном мире является единственной» [3].

В ГОСО основного среднего образования 2016 г. [4] умение использовать информационно-коммуникационные средства и технологии определяются в качестве базовых ценностей. Поэтому применение компьютерной техники на уроке организует полноценную познавательную деятельность и учителя, и учеников, что положительно влияет на формирование предметной грамотности школьников, но и способствует развитию умений учащихся применять ИКТ в образовательной деятельности.

Информационные технологии, включающие в себя современные мультимедиа-системы, можно использовать для поддержки активного обучения. Все главные направления современного процесса информатизации школьного химического образования – открытое дистанционное образование, виртуальные лаборатории и медиабibliotheki, способствуют повышению качества знаний школьников и реализации творческого потенциала учащихся и учителя. В современной школе предусмотрено обязательное использование компьютеров. Это развивает компьютерную грамотность и информационную культуру ребят.

В качестве примера применения ИКТ можно привести урок химии в 9 классе «Серная кислота и ее соли».

Согласно нормативным документам [5] в школе на уроках химии наряду с прочими современными методическими подходами рекомендуется «использование интерактивных форм обучения, современных информационно-коммуникационных технологий». Обращается внимание на необходимость применения мультимедийных средств и исключения использования веществ в химическом эксперименте, входящих в «Перечень прекурсоров», в том числе серную кислоту. Однако по программе тема «Серная кислота и ее соли» изучается довольно подробно. Чтобы урок по этой теме сделать более интересным, насыщенным и разнообразным можно применить видеофайлы,

отражающие лабораторные эксперименты с серной кислотой. Проведение урока осуществляется с использованием компьютера и интерактивной доски. На уроке применяется презентация, выполненная в программе Ms. Power Point.

На данном уроке учащиеся смогут не только ознакомиться с материалом из учебника, но и провести наблюдения за виртуальными опытами, характеризующими свойства этой кислоты. Это ведет к лучшему усвоению материала. На подобных уроках очень высока целесообразность использования средств ИКТ.

Данная тема курса химии 9 класса позволяет применить для изучения нового материала имеющиеся у учащихся знания о химических свойствах важнейших классов неорганических веществ, которые в презентации отражены наиболее выпукло и доходчиво.

Использование компьютерной техники позволяет школьникам за минимальное время выполнять большой объем работ, одновременно трудиться по нескольким направлениям над выполнением нескольких заданий. Применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) на уроке способствует формированию у учащихся умений работать с информацией и развитию у них коммуникативных способностей. Они формируют у учащихся исследовательские навыки и умения принимать оптимальные решения.

В современных условиях необходимо готовить школьника к быстрому восприятию и обработке поступающей информации для ее успешного применения. Компьютерные технологии в процессе преподавания химии используют для повышения интереса школьников к изучению предмета, для активизации познавательной деятельности учащихся на уроке, а также для организации оперативного контроля знаний и умений ребят. Конечным результатом внедрения информационных технологий в процесс обучения химии является овладение учащимися компьютером в качестве средства познания процессов и явлений, происходящих в природе и используемых в практической деятельности. Далеко не все химические явления и процессы можно показать в школьной лаборатории. Их можно продемонстрировать с помощью компьютера. Информационные технологии в преподавании химии позволяют поднять на качественно новый уровень процесс обучения учащихся, развивают у них новый тип мышления, а также способствуют рациональной организации умственной деятельности школьников.

Применение компьютерной техники на уроке организует полноценную познавательную деятельность и учителя, и учеников, что положительно влияет на формирование предметной грамотности школьников.

В настоящее время учитель должен заниматься не только теоретической подготовкой учащихся, но и подготовкой их к реальной жизни. Он должен формировать у ребят способность и готовность к освоению знаний, к их самостоятельному пополнению, способность к сотрудничеству и коммуникации, к решению лично и социально значимых проблем. Сегодня одним из актуальных направлений в образовании является формирование общих учебных умений, которые в будущем помогут выпускнику школы решать задачи жизненного и практико-ориентированного характера [6].

Список литературы:

1. Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2016-2017 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2016. -277 с.
2. Троеглазова Г.В. Развитие естественнонаучной грамотности на уроках химии // Химия в Казахстанской школе. 2013 . №3. С.9. (Журнал).
3. Попов С.Ю. Создание и применение компьютерной анимации на уроках химии / Профильное обучение: проблемы и перспективы развития: сборник тезисов Всероссийской научно-практической конференции (28 октября 2011г.) / Алтайская гос.академия об-я им. В.М.Шукшина. - Бийск: ФГБОУ ВПО «АГАО», 2011.-258 с.
4. Государственный общеобязательный стандарт основного среднего образования. Приложение 6 к постановлению Правительства РК от 13.05.2016 г. № 292.
5. Об особенностях преподавания основ наук в общеобразовательных организациях (в том числе, реализующих инклюзивное образование) Республики Казахстан в 2014-2015 учебном году. Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2014.– 181 с.
6. Пономарева Е.С. Формирование метапредметных умений учащихся в профильном обучении при развитии коммуникативной компетентности / Педагогический профессионализм в образовании: материалы IX Международной научно-практической конференции, посвященной 120-летию со дня основания города Новосибирска (21-22 февраля 2013 г., г.Новосибирск): в 2 ч./под науч.ред.Е.В.Андрюченко. - Новосибирск: Изд. НГПУ, 2013. -Ч.1. -372 с.

Ә. Талғатқызы, Г.К. Джумажанова
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

СТУДЕНТТЕРГЕ БІЛІМ БЕРУДЕ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛАТЫН ӨЗДІК ЖҰМЫС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақстандағы жоғары білімнің стратегиялық міндеттері ұлттық білім беру жүйесіндегі жетістіктерді сақтай отырып, оны әлемдік білім берудің ең озық үлгісімен сәйкестендіруге негізделеді. Бүгінде Америка мен Батыс Еуропаның көптеген елдерінде кредиттік оқыту жүйесі қолданылады. Осы кредиттік оқытудың ережелері Қазақстанда да енгізіліп, жетілдіріліп келеді. Қазақстанның білім беру заңдары мен білім стандарттарында әрбір азаматтың сапалы білім алып, өзінің алдына қойған мақсатына жету үшін, өз бетімен жұмыс жасаудың маңызы зор екені атап көрсетілген. Осыған орай, кредиттік оқыту жүйесінде қолданылатын маңызды оқыту нысандарының бірі – білімалушылардың яғни студенттердің өздік жұмысы.

Өздік жұмыстың мақсаты – студенттерге аудиториялық сабақтар материалы бойынша СӨЖ қосымша тақырыптары бойынша жеке кеңес алуға, оған қоса курстық жобаларды, есептеу – графикалық бақылау жұмыстарын орындауға мүмкіндік туғызу.

Жоғары оқу орындарында СӨЖ ұйымдастыру сыртқы және ішкі мақсаттарға сәйкес қызмет атқарады және дамытылады. СӨЖ атқарудың сыртқы мақсаты қоғамның мамандарды даярлауға қоятын талаптарымен анықталады. Мамандарды дайындаудың сапасын арттыру міндетін шешудің негізі оқыту сапасын күшейту болып отыр. Ол бірнеше факторлармен айшықталады. Ең бастысы, маманды даярлау деңгейіне нарықтың қояр талабы және оқытудағы экстенсивті және интенсивті факторлардың арақатынасының өзгеруі болып табылады. Әрине, осы орайда мәселе қарқынды фактор пайдасына шешілуі керек екендігі түсінікті.

Жұмыста болашақ педагог-психологтардың өзіндік жұмыс істеу технологиясын педагогикалық негізде жобалаудың жүйесі ұсынылды. Сонымен, студенттердің өзіндік жұмыстарының тиімділігін арттыру екі бағытта жүргізілді: біріншіден – студенттердің орындаушылық қызметтерін белсендіру (жандандыру); екіншіден – өзіндік танымдық қызметті кеңінен ұйымдастыру.

Кредиттік жүйе бойынша оқыту кезінде білімді бақылау ұпайлы-рейтингті жүйе бойынша іске асырылады. Ал өзіндік жұмыс сапасын бақылауды кафедра жүзеге асырады. Кафедра СӨЖ есебін беру формасын, мазмұнын белгілеп, өзіндік жұмыстың орындалу ретін, орындалу уақытын анықтайды, оқытушылар мен студенттердің өзіндік жұмыс нәтижесі туралы есептерін қарастырады. Өзіндік жұмысты бақылау ауызша және жазбаша түрде болуы мүмкін.

Жазбаша формада өзіндік жұмыс нәтижесі, тестілеу, конспект, реферат, баяндама, шығармашылық, бақылау, курстық, диплом жұмыстары, ғылыми мақала, шығарма, аудио, видеосепп түрінде болады.

Өзіндік жұмыс нәтижесін ауызша бақылау коллоквиум, конференция, іскер ойын, шығарма, мәлімдеме, жеке әңгіме және т.б. түрде болады.

Студенттің өзіндік жұмысы – бұл студенттің дидактикалық тапсырмаларды өзінше орындауға, танымдық әрекеттерге қызығушылығының қалыптасуына және нақты бір ғылым саласында білім жинақтауына бағытталған студенттің оқу әрекетінің ерекше түрі. Өзіндік жұмыс студенттердің шығармашылық қабілеті мен біліктерін дамытуда олардың барысында тиімді, әрі өнімді еңбек етуіне мол мүмкіндіктер жасайды.

Өзіндік жұмыс түрлері сан алуан. Оларды топтастыру күрделі мәселе. Оның жиі кездесетін бір тобы сабақ мақсатына қарай қолданылатын жұмыс түрлері:

а) жаңа білімді меңгеру, материалды жан – жақты талдау.

ә) жаңа білімді бекіту, түрлі жаттығулар, практикалық жұмыс, оқулықпен жұмыс, шығармашылық жұмыс, реферат пен баяндамалар, тест жұмысын орындау.

Өзіндік жұмыстың тиімділігі:

1. Зерттелетін тақырыптың, қарастырылатын мәселенің төңірегінде білім алушылардың білімін тереңдету;

2. Студенттер өз пікірін айтып, оны дәлелдей алуы;

3. Студенттердің ізденушілік қабілетінің ұшталуы;

4. Теория мен практиканы ұштастыра қолдануға мүмкіндіктің жасалануы.

Студенттердің қызығушылық танымдық қызметі барысында өзіндік жұмыстар жүргізудің маңызы зор. Өзіндік жұмыс өз бетінше іс-әрекет арқылы іске асады.

Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың өзіне тән ерекшеліктері бар. Пән бойынша студенттердің өзіндік жұмысын жоспарлау пәннің бекітілген жұмыс жоспары негізінде орындалады. Пән бойынша СӨЖ-ді жоспарлау нәтижесі белгіленген формадағы нормативті құжат түрінде пәннің жұмыс бағдарламасының қосымшасы ретінде беріледі.

Студенттер үшін өзіндік жұмыстың маңызы зор. Өз еңбегімен ізденіп қараған болса, ол студенттің жадында көп уақыт сақталады. Егер әрбір студент дәрісте белсенді ой әрекетіне қосылса, күші жететін қиыншылықтарды жеңу қажеттілігі алдында тұрса, қорытынды мен жалпылау жасауға, әр түрлі сұрақтарға жауаптарды өздігімен табуға ұмтылса, танымдық белсенділігін қалыптастыру мүмкін болады.

Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың маңызы өте зор. Өйткені, сол арқылы студенттердің іс-әрекетінің дербестігі артады. Студенттің өзіндік жұмысы кез-келген пәнді оқуға өзіндік жұмыстың орындалу әдістерінің қалыптасуына бағытталғанымен, бұл жұмыс - студенттің ғылыми, оқу кәсіби қызметін қалыптастырып, мәселелерді өзіндік шешуіне оптималды шешімдерді қабылдауға, дағдарыстық жағдайлардан шығуға арналған.

Студенттің өзіндік әрекетінің нәтижесінде оның бойында төмендегідей қасиеттер қалыптасады:

1. Өз бетінше ойлау біліктері мен ізденімпаздылығы.
2. Оқуға деген қабілеттілігінің артуы.
3. Берілген білімді игеру.
4. Жеңілден қиынға қарай қиналмай өтуі.
5. Рухани байлығы молайады.
6. Өз ойының дербестігі байқалады.

Өздік жұмыстың жалпы оқу үрдісіндегі маңыздылығы мынадай ерекшеліктері бойынша сипатталады:

- өздік жұмыс студент ойларын жазбаша түрде көрсете білумен қатар шығармашылық ойлауының және зерттеу жұмыстарының негізін бекітуін қамтамасыз етеді;

- дәрістен алған білімдерін кеңейтіп, тереңдетумен қатар теориялық, түпнұсқалық материалдарды талдау дағдысын қалыптастырады;

- оқу бағдарламасына сәйкес студенттің қаншалықты белсенділік, шығармашылық бағытта өсуін бақылауға мүмкіндік береді.

Өздік жұмысты орындаудың тәрбиелік мәнінде атап көрсету керек. Студенттердің ынтасын, маман ретінде алдына қойған мәселесін табандылықпен орындау дағдысын қалыптастырады. Сол себепті оқытушы дұрыс талап қоя білуі шарт.

Сонымен, мынадай қорытындыға келеміз, өзіндік жұмысқа жұмыс бағдарламасы бойынша көбірек тақырыптарды қалдырып отыруға болады. Білім алу үрдісінде кредиттік технология бойынша оқыту кезеңінде студенттердің өздік жұмысының алатын орын маңызды.

Өздік жұмыстың жалпы оқу үрдісіндегі маңыздылығы мынадай ерекшеліктері бойынша сипатталады:

- өздік жұмыс студент ойларын жазбаша түрде көрсете білумен қатар шығармашылық ойлауының және зерттеу жұмыстарының негізін бекітуін қамтамасыз етеді;

- дәрістен алған білімдерін кеңейтіп, тереңдетумен қатар теориялық, түпнұсқалық материалдарды талдау дағдысын қалыптастырады;

- оқу бағдарламасына сәйкес студенттің қаншалықты белсенділік, шығармашылық бағытта өсуін бақылауға мүмкіндік береді.

Өздік жұмысты орындаудың тәрбиелік мәнінде атап көрсету керек. Студенттердің ынтасын, маман ретінде алдына қойған мәселесін табандылықпен орындау дағдысын қалыптастырады. Сол себепті оқытушы дұрыс талап қоя білуі шарт.

Сонымен, мынадай қорытындыға келеміз, өзіндік жұмысқа жұмыс бағдарламасы бойынша көбірек тақырыптарды қалдырып отыруға болады. Білім алу үрдісінде кредиттік технология бойынша оқыту кезеңінде студенттердің өздік жұмысының алатын орын маңызды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2005-2015 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2005.
2. Үздіксіз білім жүйесінде жаңа формация мұғалімін даярлау Тұжырымдамасының жобасы. – Астана, 2005.

3. Асанов Н. Өзіндік жұмыстардың ерекшеліктері. - Алматы, 2004
4. Абдыгапарова С.Б., Ахметова Г.К., Ибатуллин С.Р., Кусаинов А.А., Мырзалиев Б.А., Омирбаев С.М. Основы кредитной системы обучения в Казахстане. - Алматы: «Қазақ университеті», 2004.

ӘӨЖ: 372.881.151.212.2

М.Қ. Танашанова

«№4 нашар еститін балаларға арналған мектеп - интернат» КММ
Қазақстан, Семейқ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

«Ойын - бала үшін өмірлік тәжірибе»

М. Жұмабаев

Ойын – бала әрекетінің негізгі бір түрі. Ойын арқылы адам баласының белгілі бір буыны қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психикалық ерекшеліктерін қалыптастырады. Балалардың ойлауын, қиялын, сөйлеуін дамыту үшін түрлі ережелер мен ойнайтын ойындардың да үлкен дидактикалық мәні бар.

Бір ойын түрі ойлау мен қабылдауын жетілдірсе, ал екіншісі ойлау қабілетін, үшіншісі есте сақтау қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар сабақ үстінде ойын түрлерін қолдану нашар еститін оқушылардың оқып, отырған сабағына қызығушылығын арттырады, түсінуге мүмкіндік туғызады.

Оқу орыс тілінде жүретін мектептерде қазақ тілі пәнінің мақсаты – нашар еститін балалардың қарым-қатынасын қалыптастыру, дамыту, тілдік және танымдық біліктілігін қамтамасыз ету. Мұғалім үшін басты міндет оқушының қызығушылығын арттыру, әсіресе нашар еститін оқушылар үшін, сөйлеу қабілетін дамыту маңызы зор. Орыс сыныптарындағы қазақ тілі сабағында ойын түрлерін қолдану тиімді. Ойын дегеніміз-баланы әдептілікке, сауаттылыққа баулитын құралдың бірі. Сабақта ойындарды қолданудың түрлі жолдары бар [17].

Тілді үйренудегі ойынның мақсаты:

Ойын арқылы оқушылардың білім-білік дағдылары қалыптасады.

Оқытудағы ойынның міндеті:

Білім деңгейі мен дағдыларын жетілдіре отырып, ойын арқылы оқу мен тәрбие ұштасады. Мұғалім ойната отырып, жаңа білімді меңгертеді. Оқушының танымдық қызметі мен ой-өрісі кеңейеді, оқушының өзіне деген сенімі артады, оқуға деген қызығушылығы, белсенділігі дамиды.

Оқушыларды адамгершілікке, бір-бірін сыйлай біліп, қол ұшын беріп, көмектесуге үйретеді. Балаларды оқытудағы ойынның ерекшелігі: сабақ сапасы жақсарады, пәнге деген қызығушылығы артады, логикалық ойлай білуге итереді, тәртіп сақтау дағдысы қалыптасады, есте сақтау қабілеті дамиды. Ойын барысында оқушының ой-өрісі дамиды, сөйлеу қабілеті жетіледі, қарым-қатынас жасауға үйренеді, көңіл-күй көтеріледі, оқушы жалықпайды, сөздік қоры көбейеді.

Әр түрлі ойын түрлерін тиімді қолдану үшін сабаққа сыныптағы оқушының барлығын қызықтыра отырып қатыстыру қажет. Бес саусақ бірдей емес, яғни әр оқушының сабаққа қызығушылығы, дүниетанымы, даму ерекшеліктері әртүрлі. Сондықтан нашар еститін оқушылардың осы топтарына әртүрлі деңгейде талап қоюға тура келеді. Ал ойын элементтері кез-келген оқушының қызығушылығын тудырады. Тіпті үлгерімі төмен оқушының өзі ойын арқылы берілген тапсырмаларды асқан қызығушылықпен, белсенділікпен орындайды.

Әр түрлі зерттеулердің нәтижелеріне сүйене отырып нашар еститін балалардың тілінің дамуында сөйлеу қабілетін жетілдіріп, дүниетанымын кеңейтуде сөздік ойындардың атқарар рөлі ерекше екені дәлелденді. Сондықтан барлық сабақтарда сөздік ойындарын қолдануға болады. Сондай ойынның бірі – «Керекті сөзді тауып айт». Басқарушы көкөніс, жеміс, оқу құралдары, ойыншықтар т.б. сөздерді атаса, оқушылар сол топқа жататын заттарды атауы керек[3,47].

Тізбек ойыны: берілген сын есімнің соңғы дыбысынан басталатын басқа сын есімді тауып айту тапсырылады: таза – ақылды -

Сабақты «Сөйлеу минуты» ойынымен бастауға болады. Ойын мақсаты – балаларға үйде не істегенін ауызша диалог түрінде айтқызып, әңгімелеп беруге үйрету. Ойын сұрақ-жауап түрінде өтеді.

- Кеше қайда болдың?
- Теледидардан қандай кино көрдің?
- Кино не туралы?

Қай буынды жоғалттым? Ойынның мақсаты: сөздерді буынға дұрыс бөлуге жаттықтыру.

Сандар әлемі ойынның мақсаты: сөз құрамында сан есімдері бар сөздерді жазу арқылы еске түсіру қабілеттерін жетілдіру. Сөздік қорларын кеңейту. Қай жұп құрамында сан есімдері бар сөздерді көп жазса, сол жұп жеңімпаз атанады.

Мысалы: 2+бастұз, к+3+ік, т.б.

Бұлқалайөзгерген? Ойынның мақсаты: бір әріптің өзгеруінен сөздің басқа мағынаға ауысып кететіндігіне оқушылардың назарын аудару, ойында шағын топ болып жасырын түрінде өткізуге болады. Екі топқа бір сөз беріледі. Әр топ берілген сөздің бір әрпін өзгерте отырып жаңа сөздер жазу қажет. Қай топ көп сөз жазса, сол топ жеңімпаз аталады. Мысалы: қала– бала– дала.

Кім? не? Ойынның мақсаты: заттың атын білдіретін сөздер туралы білімдерін пысықтау. Ойын шарты: бұл ойынды жарыс түрінде немесе топтар бойынша ойнауға болады.

Кім?

Не?

Сөз тізбектерін жазу, ойынның мақсаты: сөздік қорды молайту. Ойын шарты: бір тақырыпта сөздерді айту. Мысалы:

1. мектеп... парта, орындық, мұғалім...
2. оқушы... дәптер, мектеп, кітап...
3. Қазақ тілі... жаттығу, сөйлем, тыныс белгісі...
4. Әке... , әже, ана, ата-ана...

Оқушылардың қарапайым түрде орындай алмаған тапсырманы ойын түрінде 50 пайыздан астамы орындайды.

Қазақ тілінде ойын элементтерін енгізудің маңызы зор. Ол оқушының шығармашылық қабілетін, сабақта белсенділігін арттырады, қазақ тіліне деген қызығушылығын оятып, білімін молайта түсуіне әсерін тигізеді [2, 97].

Менің қазақ тілі сабағында алға қойған мақсатым - нашар еститін оқушыларды дидактикалық ойындар арқылы әлемдік ізгілік пен әдептілік негіздерімен тәрбиелеу. Бұл үшін әлемдік тәрбиенің озық үлгілерін, сыннан өткен тәрбие көздерін қазақ тілін оқыту барысында тиімді қолдану қажет. Қазақ тілі сабақтарында өнегелі өсиеттерді үйрету арқылы оқушыларды адамгершілік құндылықтарын түсініп, оны келешек өмірінде дұрыс қолдана білуге дағдыландырылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әбішева А. Ойын элементтерін пайдаланудың педагогикалық ерекшеліктері // Бастауыш мектеп. - №3. 2003. – 17 б.
2. Оралбаева Н., Жақсылықова Қ. Қазақ тілі сабағында қолданылатын ойындар және оларды ұйымдастыру жолдары // Орыс тіліндегі мектептерде қазақ тілін оқыту әдістемесі. - №3. - 1996. - 186-202 б.
3. Баялиева С. Сабақта ойын түрлерін қолдану // Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде. - №3. - 2004. - 97 б.

ӘӨЖ: 373.1

Н.С. Танбаева

Қалижан Бекқожин атындағы №12 жалпы білім беру мектебі
Қазақстан, Павлодар қаласы

САНДАРДЫҢ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДЕГІ ҰҒЫМЫ

Әр ұлттың мәдениеті мен дәстүрі, дүниетанымдық ұстанымдары мен көзқарастары мақал-мәтелдерде айқын көрініс табады. Мақал-мәтелдерде адам мен табиғат, қоғам мен адам, адам мен адам арасындағы қатынастарды береді. Қатынастар адамгершілік (гуманизм) пен парасаттың, ақыл мен ойдың, қайрат пен сезімнің бірлігі, біртұтастығы түрінде сипатталады. Мәселен, «өзін табиғаттың «бел баласы» санаған қазақтың философиялық толғанысы: Адамгершілікке арналған үш сауал бар: шөлге құдық қазған бір сауап, өзенге көпір салған бір сауап, жолға ағаш еккен бір сауап, Жаңбыр бір жауса, терек екі жауады.

Рухани жағынан ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан салт-дәстүрлер жүйе құрайды десек, оның басты атрибуттарының бірі *жеті аталық дәстүр* қазақ ұғымында ұлт рухының өміршеңдігін ұстап тұратын генеалогиялық тілдік тұғыр болып саналады. Жеті атасын білмеген – жетімдіктің

белгісі. Жеті атасын білген ұл, жеті жұрттың қамын жер. Адамға екі нәрсе тірек-тегі, бірі – тал, бірі – ділің жүректегі. Жетімнің қарны жетеу *т.б. тілдік модельдер арқылы көрініс береді.*

Сөз саптауда адам мен адам арасындағы қарым-қатынастағы рөліне айрықша ден қойған қазақы діл оның алғышарттары Көп сөздің емі – бір-ақ сөз, құр сөзге дауа жоқ. Мың сөз де бір істің жарымына татымайды. Мың сөзді бір сөзбен тоқтатар. Мыңға татыр бір сөз бар. Мақтан тілге – мың бәле. Отыз тістен шыққан сөз, тоғыз рулы елге тарайды. Арлы адамға бір сөзде жетеді, арсыз адамға мың сөз де жетпейді *т.б. деп көрсетеді.*

Қазақ этносының дәстүрлі тұрмыстық өмірлік көзқарастарға қатысты сан арқылы кодқа түсірілген ұғым-түсініктегі тұрақты теңеу, фразеологизм, мақал-мәтел, жұмбақ, нақыл сөз, поэтикалық сөз-бейнелер т.б. этнолингвистикалық арналардың барлығынан табылады. Сандарға негізделген мақал-мәтелдерді «киелілік» және «дәстүрлік» сипатына қарай қарастыру шынайы өмірлік жағдаяттар астарындағы рухани-мәдени және қоғамдық-әлеуметтік факторларды айқындауға мүмкіншілік береді.

Қазақта 3, 7, 9 және 40 сандары дәстүрлік ұғым тұрғысынан қасиетті, киелі болып есептеледі. Киелі сандарға қатысты этникалық білім қорындағы бейнелі пайымдар мақал-мәтелдерде былайша көрініс береді: Үшеудің бірі шарана, төртеудің бірі қаймана, Үш тағанның бірі қисайса, қалғандары құлайды, Үш нәрсе тұрақтамайды: Бірі – саудаға түспеген мал (дүние), екіншісі – таласқа түспеген ғалым, үшіншісі – саясаты жоқ патша, Үш болмайтын екілік жоқ, Түйе мінген адам үш бүктетіле алмайды, Жаман мерген теке атқан жеріне үш барады, Жыланды үш кессе де кесірткелік әлі бар т.б. үш санына қатысты мақал-мәтелдер арқауына басы бір нүктеде тоғысатын үш тірек бағандық және үш қаттық дүние моделі алынып, үш саны кез келген құбылыстың тұрақтылығы мен орнықтылығын бейнелейтін сан қилы үштік одақтар мен өзара тығыз байланыстағы үштік құрылымдардың (триада) символикасы ретінде жұмсалатыны байқалады.

«Жеті» санының киелі сипат алуы ертеде «Жеті қарақшы» жұлдызына оны киелі санауына тікелей қатысты деуге болады. Адам болмысының тігімен үш қат, көлденеңнен төрт құбыла, ал екеуінің қосындысы жеті, сондықтан жеті бүкіл әлемнің символы. Бүкіл дін саласында «жеті» ерекше рөл атқарады, христианның дініндегі крес те осыған байланысты.

Сандарға негізделген мақал-мәтелдердің ең жиі кездесетіндері де жеті санына негізделген. *Қарғыс жеті атаға жетеді, Жеті кедей жиналғанмен ортасынан бір бай шықпас, Кедейдің жеті қаңтары бар, Жетім бала жеті күлішеге тоймас, Жетімге жеті бидай да тамақ,* деген мақал-мәтелдер пәле, дау, жетімдік, жоқшылыққа байланысты болса, *Айла алтау, ақыл жетеу, Жеті атасы би болған, жеті жұрттың қамын жер. Қыстың соңы жеті тоғыс, көктем басы бес тоғыс,* қырағылық, жолсапар, тектілік, заман уақыт мағынасын береді, *Жігіт бір сырлы, сегіз қырлы болсын, Алты аға бірігіп әке болмас, жеті жеңге бірігіп ана болмас, Алты жастан жинасам асырам, жеті жастан жинасам жеткізем, Жетелі мен іскерге жеті күннің бәрі сәтті.*

Тоғыз санының қатысуымен жасалған *Тойған үйге тоғыз бар, Егістікті бір рет сыйламасаң, ол сені тоғыз рет қинайды, Отыз тістен шыққан сөз, тоғыз рулы елге тарайды. Тоғыз ат бір қазыққа байланбас* т.б. мақал-мәтелдердің негізіне әлем тоғыз бөлектен құралады деп таныған жалпыалтайлық дүние моделімен сабақтасатын көне әдет-ғұрыптар, ескі наным-сенімдер, дәстүрлі тұрмыстық мәдениеттің элементтері алынады. *Жақсы атаның аруағы қырық жыл сүйрейді, Қырық жыл қырғын болса да, ажалы жоқ өлмейді, Қызға қырық жігіт сөйлеседі, бірі алады, Қыз қырық жанды келеді, Бір қыз күйеуге шықса, қырық қыз түс көреді, Қыз алмаған жігіттің қырық қызда дәмесі, Қырыққа келсе де, ырыққа келмеген, Құлықсыздың қырық желеуі бар, Қырсық қырық ағайынды, Қырық кісі бір жақ, қыңыр кісі бір жақ,* сияқты тілімізде «қырық» саны ұйытқы болып келетін көптеген мақал-мәтелдер молынан кездеседі. Қырық санымен кодқа түсірілген мифтік-танымдық және діни сипаттағы сан алуан ақпараттар орын алады.

Қазақ этносының тым көнеден жалғасым тауып келе жатқан санау жүйесінде айрықша «киелілік» сипатымен ерекшеленетін сандардан басқа да, мағыналық-мәндік өрісі этностың дәстүрлі ұғым-түсініктеріне қарай жетелейтін сандар орын алады. Дәстүрлі сан есімдер қатарына бір, екі, төрт, бес, алты, он екі, жүз, мың сандары жатады.

Мақал-мәтелдер құрамында екі саны тақ пен жұп, аздық пен көптік, жақсы мен жаман аралық қарама-қайшылықты бейнелейді. *Екі қошқардың басы бір қазанға сыймас, Екі қылыш бір қынапқа сыймайды, Күн екіге бөлінбес, ай екіге жарымас, Ер жігіттің екі сөйлегені өлгені, Екеуге иық көрсеткен біреу – өзінің соры, біреуге иық көрсеткен – елінің соры.*

Төрт санының қатысуымен жасалған *Төрт аяғы тең жорға, сүдігерге сүрінеді, Төрт түліктің төресі түйе* сияқты мақал-мәтелдер мал шаруашылығына байланысты болса, *Дұшпан көзі төртеу, Екі аяқтыда құрдас тату, төрт аяқтыда бота тату* деген мақал-мәтелдер достық пен

дұшпандыққа байланысты, *Өтірік екеу, шын төртеу, Өтірік пен шынның арасы төрт елі, көзбен көрсең шын, құлақпен естісең өтірік* деп шындық пен өтірік байланысты айтылса, *Төрт тұрманы түгел бай, тырнақтай тарту алады, Төртеу түгел болса алар, алтау ала болса алдырар* деп ынтымақ-бірлікке байланысты айтылады. Сонымен, төрт саны дүние моделіне енетін белгілі бір құрылымның бүтіндігін сипаттап, оны құрайтын барлық элементтердің түгел екенін білдіреді. «Төрт» сан атауының «тұтастықты», «бүтіндікті» бейнелейтін символдық мағынасы жалпы адамзаттық дүниетанымдық құндылықтардың тұғырына алынатын дүние жаратылысының төрттік элементі от, су, топырақ, жел және оның түс-түрлік (ақ – су, қызыл – от, қара – жер, сары – жел), бағыттық (1.Шығыс, 2.Оңтүстік, 3.Батыс, 4. Солтүстік), діни (төрт халифа, төрт қасиетті кітап, төрт періште т.б.) т.б. семантикалық түрленімдерінен бастау алады.

Мифтік-танымдық, тұрмыстық, шаруашылықтық, мәдени, діни, жаугершілік сияқты өмір тынысының көптеген қырына байланысты ұғым-түсініктердің (бес аспап, бес анық, бес парыз, бес жақсы, бес қару т.б.) негізін құрайтын бес саны даналық қазынасында *Аласыға алтау аз, бересіге бесеу көп, Айдағаны бес ешкі, ысқырығы жер жарады, Алдыңа бір қарасаң, артыңа бес қара, Алпыс батпан көтерген кісі бес батпан қосқаннан қорықпайды, Бес саусақ бірдей емес, Бестің басы болғаниша, алтының аяғы бол, Білмесіңді бес жасар баладан сұра, Бесіктегі бала бес түлейді, Күніне бес рет балық асса да балықшы болдым демейді* т.б. мақал-мәтелдердің жасалуына ұйытқы болады. Олардың компоненттік құрамдық және жалпы мағынасы бес санының аздық пен көптік ұғымды өз бойына қатар жинақтайтынын көрсететеді. Демек, бес саны көнеден келе жатқан сандық жүйеде аздықтың шегі, көптіктің басталар тұсының белгісіне алынатыны байқалады.

Дәстүрлі сандардың бес санынан кейінгі атауыштық мағынасына мақал-мәтелдер құрамында көптік реңкі үстемелене бастайды. Мысалы: *Алпыс күн тасыған су алты күнде қайтар, Алты күн атан болғаниша, алты күн бура бол, Туғанда алтау едік, өле-өле жетеуміз, Алпысқа келгенде, алты ағаң болсын, жетпіске келгенде, жеті жеңгең болсын, Сегіз кессе сіркедей қан шықпас, Жаманның аяғы сегіз, бірі шалмаса, бірі шалады, Сексен де сегіз байлық, сегіз жарлық, Мың қосшыға бір басшы, Батыр мың қолды бастайды, шешен тар сөз бастайды, Жүзден біреу шешен, мыңнан біреу көсем, Жүзден жүйрік мыңнан тұлпар, т.б. Жалқауға мың сылтау, Жын соққаннан, мың соққан жаман, Жақсының бір-ақ сөзі – мың алтын, Жүз жылдығын ойлаған жығылмайды, т.б.*

Қорыта айтқанда, қазақ этникалық салт-дәстүрлерінің, қоғамдық-әлеуметтік қарым-қатынас жүйесінде жинақталған тәжірибенің пайымдық санау жүйесіне қандай да бір қатысы барларының «киелі» және «дәстүрлі» сандар арқылы кодталуы тілдің куммулятивтік қызметімен астасып жатады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қайдар Ә. Қазақ этнолингвистикасы // Қазақ тілінің өзекті мәселелері: Актуальные вопросы казахского языка. - Алматы: Ана тілі, 1998. - 356 б.
- 2 Қайдар Ә. Қазақ этнолингвистикасы // Қазақ тілінің өзекті мәселелері: Актуальные вопросы казахского языка. – Алматы: Ана тілі, 1998. - 8-29 бб.
- 3 Жәрдем Кейкін. Қазақ атаулар мен байламдар. - Алматы: «Өлке» баспасы, 2000. - 256 б.
- 4 Дүсіпбаева Қ.С., Ахмеджанова Ф.Р. Қасиетті сандар қатысқан қазақ ескіліктері. - Өскемен, 2001.
- 5 Құралұлы А., Оспанова Г.Б., Әбдірахманова З.Б. Сандардың құпиялары мен мағыналары. - Шымкент, 2003. - 80 б.

ӘӨЖ: 355.232

А.К. Төгісова

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті-Елбасы атындағы
Ұлттық қорғаныс университеті, Астана қ.

ӘСКЕРИ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ІЗГІЛЕНДІРУ ТУРАСЫНДА (ШЕТЕЛ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ)

Әскери білім берудің жетекші факторларының бірі -білім алушылардың оқыту және тәрбиелеу жүйесін ізгілендіру болып табылады. ХХІ ғасырдың армиясына әскери кәсіпқой, гуманитарлық мәдениетке, көшбасшы қасиеттеріне ие, жауынгерлік міндеттерді дербес шешуге қабілетті офицерлер қажет. Қорғаныс министрлігі алқасының кезекті отырысында сөйлеген сөзінде Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаев: «... қазір біз ХХІ ғасырдың қазақстандық жауынгерінің ұжымдық бейнесін қалыптастырудамыз, оның басты қасиеттері: патриотизм,

зияткерлік даму, салауатты өмір салты болуы тиіс. Бұл жауынгер шет тілдерін, компьютерді және басқа да күрделі техниканы жетік білуі тиіс», - деп атап айтқан болатын [1].

Ізгілендіру- барлық пәнде болады, бірақ та қоғамдық пәндерде ерекше орын алады. Осы тұрғыдан келгенде, әскери кадрларды даярлауды жетілдіру бойынша әлемдік тәжірибе қоғамдық-саяси, әлеуметтік пәндердің үлес салмағы әлемнің әскери ЖОО-дағы оқу жоспарларында елеулі артқанын растап отыр. Мысалға, АҚШ ЖООда әскери пәндердің көлемі оқу сағатының жалпы санының 15 пайызынан аспайды, ал әскери колледждердегі гуманитарлық пәндерге бірінші курста 50 пайызға дейін, екінші курста -30 дейін, үшінші курста-60 дейін және төртінші курста -70 пайызға дейін оқу уақыты бөлінеді [2].

Ғылыми дереккөздерге [2, 23 б; 3] жүргізілген талдау Вест-Пойнт академиясының негізгі оқу бағдарламасын қамтамасыз ететін 13 кафедрасы, 28 оқыту бағыты және 20 элективтік бейінді пән, 6 кафедра гуманитарлық дайындықты жүзеге асыратынын көрсетіп отыр (ағылшын тілі, шет тілдері, тарих, құқық, әлеуметтік ғылымдарының кафедралары).

АҚШ әскери қызметшілерінің кәсіби қызметі мен мәнсабы оның жеке басынан жатсыну болып табылмайды, керісінше, жеке басының үздіксіз дамуының маңызды бөлігі ретінде қарастырылады. Осы себептен оқыту моделінің негізіне айқын құндылықтары мен мақсаттары бар, әлеуметтік тұрғыдан жауапты, жаңа жағдайларға бейімделе алатын және өз еркімен шешім қабылдай алатын, басшы қасиеттеріне ие әскери қызметшінің жеке басы мен кәсіби қызметі туралы біртұтас түсінік арқау болған.

Осыған ұқсас нақты мәліметтер бірқатар дамыған әлем елдерінің жоғары әскери мектебін сипаттайды.

ГФР әскери кадрларды қоғамдық-саяси даярлаудың нақты жолға қойылған кешені құрылған. Білім алушылар көбінде: саясаттану, әлеуметтану, тарих, мемлекеттік және халықаралық саясаттану, әскери құқық, христиан әдебі, экономика және қоғам, басқару теориясы, философия, педагогика және психология, тұлғаны қалыптастыру теориясы, өзекті идеялық ағымдар және қоғамның даму теориясы, әскери география, экономика және қарулы күштер, әдебиет пен өнер, қауіпсіздік саясатының негіздері, шет тілдері және т.б. гуманитарлық пәндерді зерделейді. Екі бағыттың біріне жататын- гуманитарлық немесе техникалық болашақ мамандыққа байланысты бұл пәндерді зерделеуге 20-дан 50 пайызға дейін оқу уақыты беріледі. Оқу кезеңінде білім алушылар әскердегі қызметке қажетті теориялық, арнайы білім және педагогикалық дағды алады [4].

Басылым материалдары бойынша Бундесвер әскери ЖОО-да офицер кадрларын даярлаудың тәжірибесіне жүргізілген талдау, офицер мектебіндегі тәрбие офицерге үміткерлердің оқуымен және әскери-қызметтік әрекетімен бірге үйлесте біртұтас үрдіс ретінде қарастырылатынын растайды. Оқу процесінің құрамдас бөлігінде бундесвердің болашақ офицерлеріне көпшілік алдындағы дискуссиялар, жаппай ақпарат құралдарында сөз сөйлеу барысында қарым-қатынас жасау қабілеттерін шыңдауды, әдістемелік, белсенді оқыту технологиялары мен дидактикалық принциптерді мақсатқа сай қолдануды, бундесверлік болашақ офицерлерін тәрбиелеуде өзінің әскери мамандығына деген мақтаныш сезімінің басымдығын қарастыруға болады.

Оқу уақыты жалпы бюджетінің шамамен 5% әр түрлі мемлекеттік құрылымдардан (400 адамға дейін) шақырылатын оқытушылардың үлесіне келеді. Бұл оқытудың жоғары уәждеме деңгейін, қазіргі заманғы талаптарға сәйкестігін қамтамасыз етеді, сондай-ақ ГФР әскери қызметшілерін даярлау жүйесінде азаматтық оқытушылардың үлесін арттыру беталысын қамтып көрсетеді [5].

Сондай-ақ Францияда офицерлерді даярлау белгілі бір қызығушылық тудырады. Оқу жоспарына сәйкес уақыттың шамамен 50% әскери пәндерді зерделеуге, 40%-ға жуығы жалпы білім беру пәндеріне және 10% дене дайындығына бөлінеді [6]. Негізгі дайындық мектептерінде білім алушылар бөлімдер мен бөлімшелерді ұйымдастыру және олардың іс-қимыл тактикасын зерделейді, құрамаларды жауынгерлік қолдану туралы жалпы мәлімет алады, Қарулы күштердің жарғыларымен, әскер тектерінің қаруымен және әскери техникасымен егжей-тегжейлі танысады, жалпыәскери оқу-жаттығуларға қатысады.

Білім алушыларға гуманитарлық немесе жаратылыстану пәндері бойынша мамандануға таңдау құқығы беріледі. Мамандануға байланысты білім алушылар математика, физика, география, тарих және басқа да ғылымды зерделейді. Гуманитарлық пәндерді зерделеуге үлкен көңіл бөлінеді, оның қатарына философия, саясаттану, әлеуметтану, көшбасшы теориясы, экономика, педагогика және психология кіреді. Әрбір білім алушы екі шет тілін зерделейді - бірі міндетті, ал екіншісі факультативті, және де шет тілін еркін білу офицер даярлығының қажетті элементі болып саналады [7].

Ұлыбританияның Қарулы Күштеріндегі әскери оқу орындарында, сонымен қатар әскерлердегі педагогикалық қызметке де офицерлік кадрларды даярлаудың ұлттық жүйесі жұмыс істейді. Әскери-кәсіби оқытуға және әскери қызметшілерде моральдық-жауынгерлік қасиеттерді қалыптастыруға, педагогикалық қызмет және оған дайындау үшін басты жауапкершілікті барлық дәрежедегі командирлерге жүктеу тән нәрсе [2, 23 б.]. Құрлық әскерлерінің офицерлерін алғашқы әскери-арнайы және әскери-кәсіби даярлау Сандхерстск әскери училищесінде жүзеге асырылады. Әскери училищедегі оқу тек әскери пәндерді зерделеумен ғана шектелмейді. Офицер, басшылықтың пікірінше, бірінші кезекте өзінің зияткерлік дамуымен бағыныстылары алдында беделге жетуі керек. Сондықтан да училищеде психология, әдеп, қоғамдағы мінез-құлық мәселелері зерделенеді [8].

Лауазымдық тағайындалуына сәйкестікте ЖООдағы білім алушыларды мамандандыруға байланысты бағдарламаның тарауына олардың ақпараттық және педагогикалық технологияларды қарым-қатынас құралдары мен тәсілдерін дағдыландыруға (ауызша және жазбаша түрде) және де әсіресе күйзеліс жағдайында айналасындағыларға жеке әсер етуге мүмкіндік беретін оқу пәні ретінде коммуникацияны зерделеу кіреді. Ұлыбританияның Қарулы күштерінің жеке құрамын даярлау жүйесін зерттеген мамандар офицерлік құрамды даярлау бағдарламасын осылай құру біріншіден, практикалық бағыттылықты, екіншіден, білімнің қазіргі заманғы салаларында әскери-кәсіби дайындықтың жеткілікті жоғары деңгейін қамтамасыз етеді, деп атап көрсетіп отыр. Ол, сондай-ақ басшылық кадрларын даярлаудың педагогикалық бағыттылығын жеке құрамға, оларды оқытуға және тәрбиелеуге ықпал ету субъектілері ретінде көрсетеді [2, 24 б.].

Сонымен, әлемнің жетекші армияларының әскери ЖОО-ның білім алушыларын даярлауына жүргізілген талдау гуманитарлық білім беруге үлкен мән берілетінін көрсетіп отыр, оны адамның жеке құндылығына, жалпы мәдени деңгейін арттыруға, білім алушылардың білімдарлығын дамытуға, адамдармен қатынасу іскерлігіне бағытталған мамандарды кешенді түрде даярлаудың неғұрлым маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырады. Жоғары әскери оқу орнының түлегі ең алдымен жоғары интеллектуалды, білімді офицер болу керек. Әскери колледждердегі гуманитарлық пәндердің кеңейтілген курстары олардың әскери ұжымдардың басшысы ретінде қалыптасуына мүмкіндік берері сөзсіз.

Білім алушылардың гуманистік ажарланған кәсіби қызметін тиімді қалыптастыру мақсатында:

- жоғары басшылықпен педагог құрамының сапалы дайындығы арқылы әскери ЖООда білім берудің педагогикалық мәдениетінің деңгейін арттыру қажет;
- оңтайлы тәсілге негізделі отырып, қызмет өткеру барысында субординациялық субъект-объектілік өзара іс-қимыл мен оқу қызметі барысында демократиялық субъект-субъектілік қарым-қатынас арасындағы теңгерімді табу қажет;
- білім алушының субъектілігінің рухани-адамгершілік бастауын көп деңгейлі интегративтік білім ретінде қабылдау қажет;
- тұлғаның адамгершілік (моральдық) мақсаты мен ішкі (рухани) талпынысын «идеалмен» ара қатысын белгілеу және оған сәйкес келе отырып, практикалық кәсіби қызмет шеңберінде әрекет жасау қажет.

Болашақ офицердің рухани-адамгершілік мәдениетінің деңгейін тиімді арттыру білім беру процесінде гуманистік және әлеуметтік-антропологиялық көзқарастарды синергетикалық үйлестіру кезінде мүмкін деген пікірдеміз. Білім берудің жалпы ғылыми және кәсіби беталыстары әрбір білім алушының субъективтік жекелігінің шығармашылық әлеуеті деңгейін арттыруға бағытталуы тиіс. Ізгілендіру және гуманитаризациялау беталыстарымен сәйкестікте білім беру процесінің күрделілігі кәсіби және педагогикалық әдепті лайықты және адал орындау қажеттілігінен туындайды. Сондықтан да, біздің ойымызша, *педагог білуі керек (міндетті)*:

- өз мүмкіндіктерінің әлеуетін ескеріп, осы мамандық үшін елеулі қасиеттерін, өзінің күшті және осал тұстарын белгілей білу керек: өзін-өзі бағалай білу, өзін-өзі бейімдей білу қабілеті, дидактикалық және коммуникативтік іскерлігі болу керек;
- мінез-құлқының жоғары мәдениетіне, педагогикалық ойлауға, интеллектуалды және рухани қызметтің жалпы мәдениетіне ие, еліктеуге тұрарлықтай болуы керек;
- білім алушыны түсіне білуі және құрметтей білуі керек.
- білім алушылардың шығармашылық және танымдық белсенділігін ынталандыратын оқытудың белсенді түрлері мен тәсілдерін қолдана отырып, білімнің көпдеңгейлі жүйесін табысты игеру үрдісін басқара білуі керек.

Мұндай кәсіби дағдылар кәсіби тренингтермен үйлесетін, терең теориялық негізделген педагогикалық және психологиялық білімді талап етеді. Оқытушы құрамның үздіксіз өзін-өзі

жетілдіру қалай талап етілсе, алынған білімді тексеру мен бақылаудың дәстүрлі емес нысандарын белсенді енгізу де солайша талап етіледі. Бұл «дөңгелек үстелдер», «іскерлік ойындар», шағын тақырып бойынша білім алушылар арасында өткізілетін конференциялар және т.б. Бастамашылықты жан-жақты көтермелеп, қолдап, рухани қажеттіліктің дамуына да мүмкіндік жасау керек.

Сонымен, әскери білімді гуманитаризациялау, байқап отырғанымыздай, өте күрделі көпжоспарлы мәселе, бұл әскери білім органдарынан, ЖООлардың басшылық және оқытушы құрамынан кешенді, терең ойлы тәсілді талап етеді. Білім алушыларға гуманитарлық білім беру және гуманистік тәрбиелеудің табысы көбінесе ұйымдастырушылардың осы үшін қолайлы жағдай жасай білу іскерлігіне байланысты болатынын естен шығармағанымыз абзал.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Казахстанская армия - в тройке лучших среди стран СНГ [Электрондық ресурс]. - Рұқсат ету режимі://<http://mod.gov.kz>.
- 2 Кудрявцев Ю. Подготовка командных кадров к воспитательной деятельности в вузах США, ФРГ и Великобритании // Зарубежное военное обозрение. - 2001. - № 5. – С. 97.
- 3 Карпова Т.А. Педагогические основы гуманитарной подготовки офицерских кадров в высших военно-учебных заведениях США: автореф. дис. канд. пед. наук. - М., 2000;
- 4 Ожгихин В. Система подготовки офицерского состава Сухопутных войск США//Зарубежное военное обозрение.- 2002.- №5.- С.19-26.
- 5 Стрелецкий А. Система подготовки офицерских кадров в США//Зарубежное военное обозрение.- 2002.- №11-12.- 20-27б. - С. 16-21.
- 6 Кириленко Г.В. Основные направления развития системы подготовки военных кадров в России: история и современность //Право и безопасность.-2003.-№1-2.
- 7 Андреев В.И. Сравнительный анализ подготовки офицеров в армиях зарубежных государств и Республики Беларусь//Наука и военная безопасность.-2007.- №1. - С.58-63
- 8 Чернов В. Подготовка офицерских кадров Сухопутных войск Германии //Зарубежное военное обозрение.-1992.-№1.-С.23-27; Румынов Д. Система подготовки офицеров вооруженных сил ФРГ //Зарубежное военное обозрение.-2014.-№9.
- 9 Костина Н.К. Педагогическая система подготовки офицерских кадров для сухопутных войск: межвузовский сборник научных трудов -Ряз. гос. ун-т им. С.А. Есенина. -Рязань, 2008.-Вып. 2.- С. 79-83.
- 10 Береговой А. Подготовка военнослужащих ВС Франции//Зарубежное военное образование. – 1999. – № 4. – С. 9–13.
- 11 Симаков М. Военно-учебные заведения Франции//Зарубежное военное обозрение. -1990. -№ 10.– С.12-16.

ӘӨЖ: 159.9.01

А.Д. Төлеуханова

С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті
Қазақстан, Өскемен қ.

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ - БІЛІМ ДАМУЫНЫҢ ЖАҢА ЖОЛЫ

Қоғам өмірінің барлық салаларында, яғни экономикасы мен әлеуметтік қатынастарында көптеген өзгерістер туып отырған жағдайда білім беру ісінде де өзгерістердің болуы заңды нәрсе. Себебі, білім беру саласы мен мектеп ісін қоғамнан тыс алып қарауға болмайды. Бүкіл қоғам өмірінде бой көрсеткен жаңалықтардың білім беру саласын да соқпай өтпейтіні мәлім.

Дәстүрлі оқыту әдістемесінің заман талабына сай толық білім беруге, меңгеруге кепілдік бермейтінін заман талабы көрсетіп отыр. Елімізде соңғы жылдары оқытудың жаңа технологияларын оқу үрдісінде пайдалану мәселесі арнайы зерттеле басталған мәселелердің бірі.

Ғылым мен техниканың дамуы еліміздің техникалық прогресске жеткізері мәлім. Ал техникалық прогресс қоғамның және бәсекеге қабілетті мамандардың жоғарғы деңгейде білім алуларын қажет етеді. Сонымен, білім беру жүйесін қоғамдық өмірдің өзге салаларының да негізі деп білуіміз керек.

Жаңа технологиямен жұмыс істеу үшін төмендегідей алғы шарттар қажет: оқу үрдісін интенсификациялауды жаппай қолға алу; оқушылардың сабақтастылығын болдырмау шараларын кешенді түрде қарастыру. Оның ғылыми-әдістемелік, оқыту-әдістемелік, ұйымдастырушылық себептеріне үнемі талдау жасап, назарда ұстау, жаңа буын оқулықтарының мазмұнын зерттеп білу,

пәндік білім стандартымен жете танысу, білімді деңгейлеп беру технологиясын игеру арқылы оқушыларға білімді мемлекеттік стандарт деңгейінде игертуге қол жеткізу, оқыту үрдісін ізгілендіру мен демократияландыруды үнемі басшылыққа алу.

Сондықтан, әртүрлі оқыту технологияларын білім беру мазмұнында тиімді пайдаланып, бәсекеге қабілетті маман дайындаудың маңызы зор. «Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгерту интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие процесін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі», - деп көрсетеді С.В. Селевко.

Қоғамдық-тарихи тәжірибені игерудің басты әлеуметтік-қызметі білімді жинақтауда емес, бар білімді қайта жаңғыртуда, яғни педагогикалық технологияларды тиімді игеру мәселесі туып отыр. Сондықтан қазіргі заманда бәсекеге қабілетті мамандардың ойлау белсенділігін кеңінен дамытып, білімді өзіндік жаңарту мен толықтыруға, оларды теориялық және тәжірибелік міндеттерді шешкенде алған білімдерін тиімді пайдалана білуге үйретуге міндетті. Мұны П.П.Блонскийдің, Л.С.Выготскийдің, С.Л.Рубинштейннің, А.Л.Леонтьевтің, В.Я.Гальпериннің, Н.Ф.Талызинаның, Дж.Брунердің және т.б. зерттеулері дәлелдейді.

Бүгінгі таңда Қазақстанда Ш.Қаланованың, Ж.Қараевтың, Ш.Таубаеваның, Қ.Қабдықайыровтың, С.Лактионованың, М.Жанпейісованың, Ә.Жүнісбек пен Қ.Нағымжанованың, С.Көшімбетованың, т.б. ғалымдардың зерттеулерінде оқытудың жаңа технологиялары жан-жақты қарастырылады.

Білім берудің сапасын мәнді жоғарлату жолдарын іздестіруде, нақтырақ айтсақ, жоғары білімнің Н. Чабышев пен В.П. Коган пәнаралық байланыстың тұжырымдамасын негіздей отыра оны жоғары білім беру тәжірибесіне енгізудің нақты оқу-әдістемелік механизмін ұсынады. Бұл бағыттағы инновациялық іс-әрекет мәселесі білім беру мекемелерінде шешілуі қажет.

Қазіргі кезде әдебиеттен осы заманғы білім берудің даму бағыты мен тенденцияларын қамтитын технологиялардың түрлері баршылық. Бүгінгі таңдағы өзекті мәселе бәсекеге қабілетті мамандар дайындап, өз бетімен жұмыс істеу қабілеттерін дамыту жолдар ең алдымен мектеп қабырғасынан бастаған жөн. Себебі, білімнің бастау бұлағы деп мектеп қабырғасын аламыз.

Оқу-тәрбие үрдісінде қолданып, айтарлықтай нәтиже беріп жүрген жаңа педагогикалық технологиялар мыналар: дамыта отырып оқыту әдістемесі (Л.Занков, Д.Эльконин, В.Давыдов, В.Репин, В.Левин); оза отырып оқыту (С.Лысенкова); іс-әрекетті бағалау (Ш.Амонашвили, И.Волков); тірек және тірек конспектілері арқылы оқыту (В. Шаталов); саралап оқыту; шоғырландырып қарқынды оқыту жүйесі; деңгейлік тапсырмалар арқылы дамыта оқыту; жобалап оқыту технологиялары.

Жаңа технологиялардың педагогикалық негізгі қағидалары: балаға ізгілік тұрғысынан қарау; оқыту мен тәрбиенің бірлігі; баланың танымдық күшін қалыптастыру және дамыту.

Оқыту – тәрбиенің интеллектуалды түрі. Оқытудың инновациялық технология бойынша әдістемелік жүйесі, осы мақсатта сапалы нәтижеге жеткізуге мүмкіндік беретін танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнымен тікелей байланысты. Сондықтан инновациялық әдіс-тәсілдерді оқыту үрдісіне енгізу барысы танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнын, белгілі деңгейде белсенділігін көздейді. Осы екі үрдістің өзара сапалы нәтижесінде оқушының өз ісіне сенімділігін, жауапкершілік сезімін, шығармашылық қабілеттігін қалыптастыру мақсатын жүзеге асыруға жағдай туғызантын оқытудың инновациялық негізгі түрлері анықталады.

Ал соңғы жылдары оқытудың модульдік технологиясы мен В. Монаховтың, Дьяченконың оқытудың ұжымдық тәсілі, сондай-ақ, профессор Ж. Қараевтың оқытуды дербестендіру мен ізгілендіру ұстанымдарына негізделген жаңа педагогикалық компьютерлік технологиясы еліміздің көптеген мектептерінде қолданылып жүр. Мектептерде жүргізіліп жатқан қазіргі тәжірибелік-сынақ жұмыстардың басты міндеті жаңаша оқытудың педагогикалық технологиясын оқыту үрдісіне енгізу болып табылады. Мәселен, Л. Занков, Д. Эльконин, В. Давыдовтың бірлесе жасаған «Дамыта оқыту жүйесі» бір-бірімен тығыз байланысты әрі мынадай ұстанымдардан құралады.

1. Жоғары деңгейдегі қиындықта оқыту.
2. Теориялық білімнің жетекші рөлі.
3. Оқу материалын жеделдете оқыту.
4. Оқу үрдісін оқушының сезінуі.
5. Барлық оқушылардың дамуы үшін жүйелі жұмыс істеу.

Дамыта оқыту – күрделі құрылымды, біртұтас педагогикалық жүйе. Оның нәтижесінде әр оқушының өзін-өзі өзгертуші субъект дәрежесіне көтерілуі көзделіп, оқыту барысында оған лайық жағдайлар жасалады.

Дамыта оқытудың дәстүрлі оқытудан айырмашылығы: көздеген мақсатында, мәнінде, мазмұнында, дамытудың негізгі факторында, мұғалімнің рөлі мен атқаратын қызметінде, әдіс-тәсілдерінде, оқушының білім алу белсенділігінің түрінде, оқу үрдісі мүшелерінің әрекеттестің ерекшеліктерінде, олардың қарым-қатынас сипатында, танып-білу үрдісін ұйымдастыру түрлерінде, т.б.

Л. Занковтың оқу жүйесінде оқушы өзін емін-еркін сезінеді, оның әлеуметтік мүмкіндігі мен дербестігінің дамуына жағдай жасалады. Осы жүйеде оқушы мен мұғалімнің арасындағы жаңаша қарым-қатынастың іргесі қаланады. Мұғалім түсіндіруші, оқытушы тұрғысында емес, оқушының оқу әрекетін ұйымдастырушы, бағыттаушы ретінде көрінеді.

Д. Эльконин мен В. Давыдовтың зерттеулері оқу әрекеті және оның субъектісін қалыптастыруға бағытталған. Оның құрылымы төмендегідей: оқу танымдық мотивтер, оқу тапсырмалары, оқу амалдары, оқу операциялары. Педагогика ғылымында баланы оқыту мен тәрбиелеудің міндеті жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болғандықтан, жаңа технология бойынша әдістемелік жүйенің басты бөлігі оқыту мақсаты болып қалады. Сондықтан танымдық іс-әрекеті белгілі бір дәрежеде белсендірілуі керек. Бұл әдістемелік жүйенің басқа бөліктерінің де (мазмұн, әдіс, оқыту түрі мен құралдарының) өзара байланысы қалпында өзгертілуін талап етеді. Мұны орындау үшін төмендегідей ұстанымдар жүзеге асуы тиіс.

1. Оқушылардың өзіндік ізденіс іс-әрекетінің әдістерін меңгеру талап етіледі. Өйткені бұл әдістердің күнделікті пайдаланып жүрген оқыту әдістерінен айырмашылығы бар. Яғни, жаңа жағдайдағы «Оқыту әдістемесі» деп отырғанымыз: «оқушы-мұғалім» ұстанымының өзара тығыз байланыстылығы. Демек, мұнда бірінші орында оқушы тұрады және оның өз бетімен білім алуындағы белсенділігіне баса назар аударылады.

2. Жаңаша оқытудың негізгі түрлері – оқытудың дербес және топтық түрлері болып табылады. Бұл жерде алға қойылатын басты мақсат – оқушыға деген сенім, оның өз ісіне жауап беру мүмкіндігіне сүйеніп беделі мен қадір-қасиет сенімін дамыту. Ал оқытудың фронтальдылығы, көбінесе, бағыт беру, талқылау және түзету енгізуде ғана пайдаланылады.

3. Жаңа технологияның мақсаты бойынша «оқытуды ізгілендіру» қажет. Бұл үшін оқу құралдары оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетін жүргізе алатындай болуы керек.

Әрбір педагогикалық технология жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуға, оның өзіндік және шығармашылық қабілетін арттыруға, қажетті іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыруға және өзін-өзі дамытуға қолайлы жағдай жасауға қажетті объективті әдістемелік мүмкіндіктерін қамтиды.

Жаңа ақпараттық технологияның ерекшелігі – мұғалімдер мен оқушыларға өз бетімен бірлесіп, шығармашылықпен жұмыс істеуге мүмкіншілік береді.

Мектептердің оқу үрдісіне жаңа ақпараттық технологияны енгізу арқылы оқу сапасы жақсарып, дамыта оқыту жүзеге асырылып, сабақ қарқыны жеделдетіліп, жеке тұлғамен жұмыс істей отырып, саралап, даралап оқытуға мүмкіндік туады. Жаңа ақпараттық технологияны шағын жинақталған мектептерде де пайдалануға болады. Онда сабақты тиімді өткізуге, оқушылардың танымдық белсендігін арттыруға, әрбір оқушының өз бетінше ізденіп білім алуларына көмектесуге болады. Жаңа технология оқушының өзіндік жұмыс атқаруына және ең басты – оқушының білім жетістіктерін жақсартуға ықпал етеді. Қазіргі өмір талабына сай 1-сыныпқа арналған «Математика» электрондық оқулығы қазақ тілінде 2002 жылы даярланып, республика мектептеріне берілді. Бұл электрондық оқулық мектеп оқушыларын ақпараттық технологияны кіші жастан меңгеруге көмектесіп, оқушылардың өз бетімен білімдерін толықтыруларына мүмкіндік береді.

Өйткені оқытудың жаңа технологияларын пайдалану – ертеңгі бәсекеге қабілетті маман дайындаудың бастауы болмақ .

К.Т. Турапбеков

Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан – Лидера нации, г. Астана

ВОЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ ИНТЕНСИФИКАЦИИ БОЕВОЙ ПОДГОТОВКИ

«...Как бы не была насыщена современной техникой армия, если ее личный состав всесторонне не проявил боевую подготовку, а офицеры плохо владеют способами и методами обучения и управления войсками, техникой и оружием, армия останется бесполезной толпой и при первом серьезном ударе противника рассыплется как горох» (Б.Момышулы)[1].

На заседании Совета безопасности Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев подчеркнул: «Мы - суверенное государство, и вопросы обеспечения безопасности должны являться краеугольным камнем в общей структуре формирования внутренней и внешней политики. Поэтому нам нужна армия современная, оснащенная самым современным оружием, обладающая высокой мобильностью, обученная, подготовленная к боевым действиям в любых условиях в интересах защиты нашего суверенитета» [2].

Для создания мобильной, обученной, боеготовой и боеспособной армии необходимо: интенсивная боевая подготовка и морально-психологическая готовность личного состава.

Анализ научных исследований и публикаций показывают, что основой для поиска учеными путей интенсификации боевой подготовки, воспитания морально-психологических качеств являются педагогика, психология и другие науки. Интенсификация боевой подготовки подразумевает не простое улучшение, а научный поиск наилучшей целостной педагогической системы, приводящей за наиболее краткое время к поставленным целям, причем с меньшими затратами учебного, материального и обучающего труда [3].

Военно-педагогическая мысль развивалась по мере усложнения военного дела и сегодняшняя структура боевой подготовки, ее функция, закономерности, причины, формы, методы и средства обучения и воспитания личного состава являются трудом многих военачальников и военных педагогов, поэтому, преобразуя имеющуюся систему боевой подготовки, мы не можем отрицать опыт обучения и воспитания личного состава, накопленный веками, а должны, опираясь на него, используя последние достижения науки, совершенствовать деятельность данной системы.

Интенсификация боевой подготовки военнослужащих целенаправленный процесс (учитывающий реальные возможности обучения и воспитания) четко организованной деятельности органов военного управления командиров (начальников) по совершенствованию боевой подготовки, на основе сочетания традиционных и инновационных подходов к обучению и воспитанию, направленный на улучшение качества боевой выучки личного состава.

Решение этой задачи многоплановое, поскольку боевая подготовка определяется совокупностью показателей, характеризующих различные аспекты учебно-боевой деятельности: содержанием, технологиями обучения, материально-техническим обеспечением, кадровым потенциалом и т.д.

Приоритетным направлением деятельности офицеров в ходе интенсификации боевой подготовки должны быть разработка и воплощение в жизнь инновационных педагогических технологий, которые качественно меняют содержание, структуру, формы, методы, средства, технологии военного обучения и психологического воспитания личного состава.

Педагогическая технология неразрывно взаимосвязана с педагогической деятельностью офицеров, в военно-педагогической деятельности главными действующими лицами являются офицер и солдат, именно они на каждом этапе военно-педагогической деятельности, взаимодействуют друг с другом и воинским коллективом в целом, совместно решают задачи обучения, воспитания, развития и психологической подготовки.

Внедрение инновационных педагогических технологий обучения с целью интенсификации боевой подготовки военнослужащих предусматривает новый уровень отношений между ее участниками: солдатом и офицером. Они должны развиваться вместе, уметь работать самостоятельно над собой и тем самым изменять качество учебного процесса.

Положительный эффект боевой подготовки военнослужащих достигается, когда в методическом арсенале офицера при преподавании предметов боевой подготовки видное место занимают имитационные технологии обучения. Для интенсификации боевой подготовки в

вооруженных силах Европейских стран, США, России и других развитых стран применяются инновационные средства «Лазерные имитационные системы стрельбы и попадания». Эти средства используются на военной (боевой) технике, вооружении и в обмундированиях личного состава. Принцип действия системы: при имитации стрельбы из оружия, через лазер попадает импульс в другой объект с такой же системой и имитируется попадание, то есть система отключает все (отключается двигатель, орудие и боевые системы на технике, а у личного состава оружие не будет стрелять), и все это будет фиксироваться на компьютере.

В Вооруженных Силах Республики Казахстан, также имеется такая система Российского производства, и в данное время идет планомерная работа по внедрению системы в боевую подготовку.

Для этого используется методика внедрения инноваций, которая заключается в последовательном прохождении пяти основных этапов, тесно переплетающихся и взаимосвязанных между собой.

Первый этап – подготовка офицеров (командиров подразделений) к внедрению инноваций, который включает три составляющие:

- 1) формирование профессиональной мотивации;
- 2) овладение знаниями по педагогическим инновациям, технологиями реализации;
- 3) ознакомление с методами исследовательской работы.

Второй этап – подготовка личного состава к обучению в режиме внедрения инноваций, который включает три составляющие:

- 1) адаптация к обучению в новых условиях;
- 2) овладение методами самостоятельной работы;
- 3) формирование мотивации.

Третий этап – выбор инновации в боевой подготовке. На этом этапе перед офицерами стоит задача определить, какие из известных им инноваций можно реализовать. Этот выбор зависит от многих факторов, среди которых можно выделить следующие: готовность воинского коллектива (подразделения) к внедрению инноваций; особенности подготовки личного состава по данной военной специальности; возрастные особенности, уровень их подготовленности и реальных познавательных возможностей; учебно-материальная база воинской части; возможности офицеров, уровень их теоретической и практической подготовленности, методического мастерства, личных качеств.

Четвертый этап – постановка эксперимента (внедрение); составление плана и программ эксперимента; подготовка к реализации; практическая реализация, обобщение результатов.

Пятый этап – диагностика результатов апробации инноваций.

Применение такой технологий обучения формирует у личного состава умения использовать приобретенные знания для решения конкретных учебно-боевых, в том числе и нестандартных ситуаций. А чтобы, личный состав был готов к творческому поиску путей решения поставленной проблемы, ему надо научиться не бояться делать ошибки, думать над проблемой, а не над оценкой его деятельности.

Внедрение инновации в Российской армии показало, что значительный обучающий эффект имеет обращение офицеров к проблемному обучению, как к конкретной технологии организации процесса боевой подготовки, которая предусматривает создание проблемной ситуации и активную самостоятельную деятельность личного состава в ее решении.

Проблемная ситуация, имея ценность для развития творческих способностей, должна объединяться с материальным развитием, усвоением новых знаний, умений, навыков, что непосредственно служит образовательным целям и усиливает мотивацию личного состава, которые понимают, что их усилия в результате получили определенный результат, более ощутимый, чем увеличение творческого потенциала. Например в армии США широко применяется методы материального стимулирование (поощрительные надбавки) военнослужащих за службу, представляющих опасность для жизни (например: военные учения с привлечение военной техники).

А также, проблемные ситуации должны быть необычны, неожиданны, нестандартны, вызывать интерес военнослужащих. Такие позитивные эмоции, как удивление, интерес, являются твердой основой для обучения.

Проблемность прикладного характера образуется, когда содержание заданий составляет конкретная учебно-боевая ситуация. Ведь любая ситуация и является своего рода проблемой, которая всегда нуждается в поиске путей ее решения.

Исследования подтверждают положительную роль игровых технологий, которые активизируют учебно-воспитательный процесс. Центром такой игры в боевой подготовке могут быть учебно-боевые, учебно-практические и служебные задачи из области будущей служебно-боевой деятельности. Важную роль играют деловые игры, как правило, во время проведения практических занятий. Выбор такой технологий обучения неслучаен, так как обеспечивает обучение личного состава в деятельности, способствует организации коллективной деятельности, мышления и использования подразделения, экипажа, расчета как средства развития индивидуальности, развивает у личного состава умение общаться, мыслить, способность к практическому действию[4].

К примеру, в вооруженных силах Российской Федерации, а также в некоторых воинских частях сухопутных войск Республики Казахстан активно применяются игровые системы «Пейнтбол», где военнослужащие по подразделениям разделившись на «своих» и «противников» выполняют поставленную боевую задачу в различных условиях: в городе (населенном пункте), в горах, в лесу и т.д.

Комплексное использование проблемных, имитационных, игровых и информационных технологий в боевой подготовке способствует формированию у военнослужащих умений осмысленно анализировать боевые, учебно-боевые, учебно-практические и служебные задачи, выявлять причины своих неудач и разрабатывать мероприятия по их предотвращению и устранению, творчески подходить к выполнению различных, как практических, так и теоретических задач.

Для экономии времени и материальных средств, а также для интенсификации боевой подготовки в воинских частях применяются как инновация - лазерные системы стрельбы из различных видов оружия, компьютеризованные тренажеры для стрельбы и вождения военной (боевой) техники, артиллерийские имитаторы стрельбы. Далее, для повышения и оценки качества физической подготовленности личного состава, в воинских частях вводятся компьютеризованные технологии оценки уровня физических качеств человека (сила, выносливость и другие качества), которые стимулирует военнослужащего самостоятельно заниматься тем или иным видом физических нагрузок.

Внедрение инноваций в процесс боевой подготовки в воинских частях зависит от профессиональной компетентности офицеров, основу которой составляют психолого-педагогическая компетентность, профессиональная или технологическая компетентность; методическая компетентность; коммуникативная компетентность; управленческая компетентность; диагностическая компетентность[5].

Внедрение в боевую подготовку педагогических инноваций позволило создать технологию использования инновационных методов обучения, которая способствует интенсификации военно-педагогического процесса в воинской части и существенному повышению уровня подготовки квалифицированных военных специалистов.

Суммируя вышеизложенное, можно заключить, что педагогические инновации:

- 1) повышают производительность труда офицера, что дает возможность обеспечивать качественную боевую подготовку личного состава, способствовать повышению их боевой выучки;
- 2) раскрепощают общение в процессе боевой подготовки, дают возможность снять дискомфорт у личного состава, оказать психологическую поддержку;
- 3) позволяют основные функции обучения перевести на средства обучения, а офицер может больше внимания уделять вопросам индивидуального и личностного развития подчиненных.

Таким образом, внедрение педагогических инноваций в современный военно-педагогический процесс воинской части позволяет превратить боевую подготовку в увлекательный, многогранный, «живой» процесс, что обеспечивает высокий уровень боевой выучки военнослужащих, их умение быстро адаптироваться к требованиям военной службы, реализовать свои знания, умения и навыки в учебно-боевой и служебной деятельности, а значит, является необходимым условием интенсификации боевой подготовки военнослужащих Республики Казахстан.

Список литературы:

1. Д.Ш. Ельжанов, К.Е. Алиев, Б.Т. Кожаметов Альбом схем. Военная педагогика: Учебно-методическое пособие. – Петропавловск: Военный институт, 2011.- С. 48.
2. А.Б.Тасбулатов Особенности элитарности системы военного образования, журнал: Вестник КарГУ. - 2005. - № 4. – С. 47-48.
3. Мишин А.Н. Интенсивное обучение и учебно-познавательная деятельность, Актуальные задачи педагогики: материалы междунар. науч.конф. г. Чита, декабрь 2011 г. - Чита: Молодой ученый, 2011.

4. Чернега А.И. Педагогические инновации и интенсификация боевой подготовки, журнал: Инновации в образовании, 2014 г. № 12. - г. Москва.
5. Масыгин В.П., Чернега А.И. Психолого-педагогическая подготовка офицера – фактор интенсификации боевой подготовки, Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. - 2013.

ӘОЖ: 218.19.7

Н.С. Турарова

№4 аралас жалпы орта білім беретін мектеп КММ
Қазақстан, ШҚО, Аягөз ауданы

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Инновациялық педагогикалық іс-әрекет белгілі оқытудың, тәрбие беру мен дамытудың стереотипіне қарама-қайшы, ол белгілі межеден шығып, жеке шығармашыл, өз бағытымен жұмыс істей алатын мұғалім қалыптастыруға бағытталады. Шынында бұл мәселенің шешімі ұстаздың кәсіпкерлік шынайы іске асыруға тән сол бір ішкі объективті қайшылықты анықтаумен байланысты.

Ю.Н. Кулюткин [1] кәсіпкер ұстаздың іс-әрекетіндегі «мөлшерлік шығармашылық белсенділіктің» ара қатынасы мазмұны мен мәнінен бөлек, абстрактылы түрде қарастырылмайды дейді. Егер «іс-әрекеттің немқұрайлы іс-әрекеттік құрылымымен бірге ұстаздың шығармашылық белсенділігі де мөлшермен берілсе, жаңа педагогикалық ойлар және оларды шешу ұстаздың өзінен күтіледі».

Педагогикалық жаңалық-жаңа идеялар, әдістер, технологиялар ғана емес, педагогикалық процесс элементтерінің бірлігінің немесе жеке элементтерінің білім беру мен тәрбиелеудегі белгілі міндеттерді тиімді шешу жолы.

Осыған байланысты педагогикадағы жаңалықтарды жасаушыларды ерекше атап өту қажет. Себебі, инновациялық дамудың негізгі түсініктерін ашу жаңалықтарды іске асырушы адамдарсыз мәнсіз болып табылады. Педагог-новатор нақты жаңалықты жүзеге асырушы сонымен бірге, жаңалықты жасаушы немесе үлгісін көрсетуші.

Педагог-инноватор - субъект, үнемі инновацияны жасаушы, өз іс-әрекетін өзгертуге, жетілдіруге ұмтылушы. Инновациялық іс-әрекет субъектісінің басты мінездемесі-саналы түрде әрекет ете білу (өз инициативасының субъективті мүмкіндіктерімен қоғамдық тәжірибеге енгізу негіздерін өз әрекетінде көрсете білуі).

Инновацияның даму заңдылықтары білім берудегі дәстүрлі көзқарастан бас тартудан пайда болады. Прогрессивті идеялардың көпшілігі педагогикалық инновацияны белгілі дәрежеде тереңдетіп, енгізе алады. Алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибенің кеңейтілген құрылымын М.Ф. Харламов береді.

Алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибе генезисін әр кезеңдердің бірлігіне байланысты сипаттайды: 1 кезең - педагогикалық іскерлік (теориялық, практикалық даярлығы); 2 кезең - педагогикалық шеберлік (мұғалімнің гуманистік бағыты, педагогикалық қабілеттері, педагогикалық техникасы); 3 кезең - педагогикалық шығармашылық (оқу-тәрбие жұмысының тәсілінің түр өзгерісі, олардың модернизациясы); 4 кезең - новаторлық кезеңі (оқыту процесіндегі жаңа прогрессивті идеяларды ұсыну мен жүзеге асыру).

М.Ф. Харламов педагогикалық шығармашылық пен новаторлық түсініктерінің ерекшеліктерін саралап көрсетеді [2].

Инновацияның педагогика ғылымында дамуы, ғалымдардың айтуы бойынша, диалектикалық процесс. Оның дамуы басқа ғылымдармен тығыз байланыса отырып, мынандай өзгерістерге ұшырайды:

- кез-келген жаңалық, қоғамдық сұранысты өтегеннен кейін үйреншікті нәрсеге айналады;
- инновациялық процесс кезеңдеріне сәйкес инновациялық іс-әрекет;
- шығармашылық қабілет негізінде қаралатын репродуктивті, продуктивті қызметтердің диалектикалық бірлігі болып табылады;
- инновацияның дамуы бірқатар негізгі және қосалқы қарама-қайшылықтарды шешуге бағытталады.

Бұлардың біреуі әрі қарай тереңдетілуі, біреуі алынып тасталуы мүмкін жаңалықтарды іске асыруда инновация мәселесінің жаңа қырлары ашылады да, инновация потенциалын жаңалықтарды енгізуде әр түрлі бағыттағы қажеттіліктерді толық қанағаттандырады.

Ғылыми талдаулар негізінде жасалған жалпы жаңалықтардың топтамасы төмендегідей:

- жаңалықтар: а) мүлде жаңа, бұрыннан белгісіз педагогикалық идеялар мен әрекеттер; ә) белгілі ортада көкейтесті мәселелерді шешетін, белгілі уақыт көлемінде білім беруді дамытатын, сыннан өткен, кеңейтілген немесе қайта өңделген идеялар мен әрекеттер; б) қайта өңделген (реадаптацияланған) педагогикалық жаңалықтар, яғни өзгерген жағдайларда бұрыннан белгілі идеялар мен әрекеттерді қайталау;

- радикалды: а) дәстүрлі бағдарларды жетілдіруші және дамытушы; ә) оларды модификациялау; б) жаңа бағыт ашушы;

- көлемді: жалпы, түбегейлі: білім беру жүйесін реформалау, жаңа білім стандартын енгізу; жаңа педагогикалық ашылымдар т.с.с., кіші, аз көлемді: жекелеген оқу орындарындағы өзгерістер, оқу пәндеріндегі мазмұндық немесе технологиялық өзгерістер, оқыту мен тәрбиелеудегі педагогикалық жаңалықтар;

- шығу тәсіліне байланысты және іске асу жолдары:

а) ұйымдастырылған арнайы жоспарланған, алдын-ала ойластырылған, мектеп немесе білім беру мекемесі ұсынған сыртқы ортадан келген жаңалықтар; ә) аяқ-асты пайда болған жаңалықтар, шығармашылықпен айналысушы ұстаздардың жұмысында пайда болған ішкі жаңалықтар;

- шығуы мен қолданылуы: білім беру мазмұнында (оқу бағдарламалары мен жоспарларындағы өзгерістер, жаңа оқу пәнін енгізу, кіріктірілген пәндер енгізу) оқу пәндері мазмұнындағы өзгерістер, оқыту әдістеріндегі және технологиялық жаңалықтар;

- мұғалімнің іс-әрекетінің тәсіліне байланысты: тәсілдері, техникасы, технологиясы (мысалы: сыныптан тыс жұмыстар) әдістемесі (мысалы: тәрбиелеу);

- ұйымдастыру түріне жеке жұмыстар, сабақты ұйымдастырудың жаңа түрлерінің жаңа кешені мен жүйесі [3].

Қазіргі жағдайда инновациялық процестер, жылдам басқару мәселесі педагогикалық инноватиканың құрылымында негізгі түйіні болып табылады. Ғылыми білімнің саралануы, олардың үздіксіз дамуы білім беру мазмұнына көлемді практикалық және теориялық материалды қосуды талап етеді.

Инновациялық процестерді олардың дамуындағы тенденциялары мен қайшылықтарды аша отырып талдау қажет. Инновациялық процестер - бүкіл әлемнің білім беру жүйесі дамуының негізгі және қажетті тенденцияларының бірі болып табылады.

Педагогикалық жаңалықтарды жасау, игеру қолдауды біріктіретін инновациялық процестер білім беруді және мектептегі оқу процесін жаңарта алатыны сөзсіз. Сондықтан да, инновациялық процестерді игеру, жасау, қолдану мәселелерін талдау және жүзеге асыру білім беру жүйесінің әр түрлі баспалдақтарында кеңінен қолдануда.

Мұғалімдер мен практикалық қызметкерлердің педагогикалық жаңа білімге деген қажеттіліктің күшеюінен келесі тенденция туындайды. Педагогикалық жаңалықтарға объективті баға бере алатындай, инновацияларды игере алатындай педагогикалық қауымның құрамын және құрылысын жаңарту жүзеге асып жатыр. Келесі тенденция - жаңалықтарды практикаға енгізу кезеңімен байланысты. Жаңаны қолданудың жалпылама сипаты өседі. Бұны педагог - новаторлардың іс-тәжірибелерін таратудан көруге болады.

Жоғарыда аталған тенденцияларда қазіргі білім беру жүйесіне тән сан алуан қайшылықтар жатыр. Біз инновациялық процестердің негізгі кезеңдерін сипаттайтын қайшылықтарға жеке тоқталайық. Бірінші қайшылық - білім беру жүйесін және оның құрамының өзгеруін қажет ететін ескі мен жаңаның арасындағы әлеуметтік- педагогикалық қайшылықтар болып табылады. Қазіргі заманда бұл қайшылықтардың шешілуі адам өмірінің жаңа сапасымен сипатталады.

Оқу материалын таңдау және жаңарту инновациялық процестердің бір қайнар көзі болып табылады. Енді бір айта кететін қайшылықтың бірі - педагогикалық қауымның «жаңаны» игерудегі мүмкіндіктері мен шынайы жағдайының арасындағы қайшылық. Бұл қайшылықты жою мұғалімдердің инновациялық қызметтерін жаңа сатыға көтереді.

Тенденциялар мен қайшылықтар инновациялық заңдылықтар туралы мәселені қарастыруды талап етеді. Зерттеушілердің айтуы бойынша, білім беру жүйесінде инновациялық процестерді сипаттайтын жалпы заңдылықтардың бірі-педагогикалық инновациялық ортаны қайырымсыз дестабилизациялау заңы. Бұл заңдылықтың мәні мынада: қандай болмасын білім беру жүйесіндегі

инновациялық процесс жүзеге асу барысында инновациялық әлеуметтік ортаға, педагогикалық дедуктивтік өзгеріс әкеледі..

Келесі заңдылықты инновациялық процестің түпкілікті жемісті жүзеге асуы деп атауға болады. Басқаша айтқанда, қандай болмасын инновациялық процесс ерте ме, кеш пе әйтеу ең соңында саналы түрде болсын, болмасын жүзеге асуы қажет. Алғашында енгізуге, игеруге үмітсіз жаңалықтар ең соңында өздеріне жол ашып, жүзеге асып жатыр.

Сонымен, инновация мәселесі педагогикада ғылыми тұрғыда қойылып отырғанын қарастырып, әр мектепте инновациялар банкіні құрып, олар мұғалімдердің іс-әрекеттерінде ғылыми дәлелденіп, әдістемелік жағынан дұрыс орын алуы қажет.

Инновациялық іс-әрекет - қазіргі мектептің даму тәртібінің бір аспектісі. Инновациялық іс-әрекет әлеуметтік-экономикалық жағдай тудырған басқа білім беру сфераларынан белгілі бір стандарттың межесінен ауытқу мен балама жүйе енгізу шараларын атқарады. Инновациялық іс-әрекет жаңалықтарды ойлап шығару, зерттеу, қолданысқа дайындау, іс жүзінде пайдалану сияқты процестермен сипатталады [4].

Әдебиеттер тізімі:

1. Инновационное обучение: стратегия и практика. /Под.ред. В.Я. Ляудис. - М.: Изд-во МГУ, 2004.
2. Внутришкольное управление: теория и опыт педагогических управленческих инноваций / Под ред. Н.В. Горбуновой. - М.: Новая шк., 2015.
3. Слободчиков В. Новое образование-путь к новому сообществу// Нар. образование. - 2009.
4. Кларин М.В. Инновационные модели учебного процесса в современной зарубежной педагогике. - М., 2009.

УДК: 3(091)

А.К. Хакимова
КГУ СОШ №20 РО г. Семей

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Система исторического образования, на этапе масштабных цивилизационных изменений, призвана стать фактором, обеспечивающим условия для поступательного развития общества. Сегодня как никогда нашему государству нужны современно образованные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать решения в ситуации выбора, способны к сотрудничеству, отличаются мобильностью, динамизмом, коммуникабельностью и при этом обладают высокой нравственностью, чувством ответственности за судьбу страны.

Последние исследования психологов показывают, что успех в информационном обществе доступен только тем учащимся, которые смогут применять свои знания в незнакомой ситуации, смогут самостоятельно их приобретать, научатся работать с информацией, и анализировать дополнительные материалы. Именно поэтому в современной школе происходит изменение образовательной парадигмы: от умений транслировать и формировать программный объем знаний – к умениям решать творческие задачи, формировать многомерное сознание школьников, развивать их способности к самоактуализации. Одним из ответов системы образования на запрос времени стала идея компетентностного подхода образования. Под компетенцией понимается готовность субъекта эффективно координировать внутренние и внешние ресурсы для достижения поставленной цели [1].

Условия для формирования личности, обладающей компетенциями, востребованными потребностями нового времени требуют использования в общеобразовательных учреждениях новых педагогических технологий.

Одной из самых распространенных технологий, поддерживающей компетентностный подход в образовании, является метод проектов. Метод проектов по своей сущности нацелен на формирование компетентностей, обладая которыми, выпускник школы оказывается более приспособленным к жизни, умеющим адаптироваться к изменяющимся условиям, ориентироваться в разнообразных ситуациях, работать в различных коллективах.

Однако в последнее время постепенно начинают входить в школьную практику кейс – технологии, которые представляет собой обучение посредством создания проблемной ситуации на основе фактов из реальной жизни.

Сегодня одной из важнейших тенденций, определяющих развитие современного исторического образования является индивидуализация образования, ориентация на повышение познавательной деятельности учащихся, увеличения их самостоятельности. По-прежнему одной из главных целей преподавания истории остается формирование целостного мировоззрения учащихся на основе представления о мире как о многогранном процессе, протекающем во времени и пространстве. Однако, молодые люди, окончив школу, быстро приходят к выводу, что большая часть полученных знаний – лишний груз и напрасная трата времени: они не умеют видеть действие тех законов, которые изучили в школе, не всегда умеют применить полученные знания [2].

Общеизвестно, что одной из причин существования данной проблемы является пассивная позиция ученика в процессе обучения. Это результат большой информационной перегрузки программ. Учителю некогда вести совместный поиск научных истин в форме проблемных уроков-семинаров или хотя бы эвристических бесед, он вынужден нагружать учеников информацией в лекционной форме или в форме диктовки основных положений теории. Знания и умения ученика оцениваются в основном по тому, как ученик воспроизводит изложенный материал. При этом уровень знаний выпускников школ зачастую не отвечает современным потребностям общества.

Исходя из этого, возникает необходимость выбирать формы проведения уроков, учебные задания, методы и приемы проведения занятия с учетом поставленных современностью задач в области исторического образования. Сегодня развивающемуся обществу нужны современно образованные, нравственные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать ответственные решения в ситуации выбора, прогнозируя их возможные последствия, способные к сотрудничеству, отличающихся мобильностью, динамизмом, конструктивностью, обладающие развитым чувством ответственности. Поэтому на современном этапе в школах активно идет поиск новых способов активизации учащихся и повышения эффективности уроков. Часто учителя обращаются к ранее накопленному опыту, переоценивая его и адаптируя полученные знания к современным условиям.

Как показал анализ специальной литературы, не смотря на то, что, по-прежнему, основной формой учебных занятий по истории остается урок, при этом все большую популярность приобретают его различные виды, которые не вписываются в его традиционное понимание, а в большей мере способствуют развитию умений и навыков, необходимых современному выпускнику. Это, например такие виды урока как «Спектакль», «Литературный салон», «Игра-соревнование», «Игра-путешествие», «Пресс-конференция», «Телемост», «Урок-суд», конкурс знатоков и другие.

Приоритетным направлением исторического образования считается формирование у учащихся ключевых компетенций, общеучебных умений и навыков, универсальных способов деятельности. В ходе работы развивать у школьников умение самостоятельно и мотивированно организовать познавательную деятельность, использовать элементы причинно-следственного и структурно - функционального анализа, определять существенные характеристики изучаемого объекта, самостоятельно выбирать критерии для сравнения, сопоставления [3].

Для реализации данных задач необходимо свою деятельность строить на основе применения инновационных образовательных технологий: информационно-коммуникативные, технологии интерактивного обучения, технология критического мышления, проектная технология, технология проблемно-диалогическая, здоровьесберегающие технологии и другие.

В современном преподавании выделяют пассивные, активные и интерактивные стратегии. Умелое сочетание данных стратегий обеспечивает эффективность преподавания и качество образования.

Проектная технология, проблемное обучение, технология дебатов позволяют реализовать учащимся самостоятельные проекты, определять и аргументировано доказывать свою позицию, точку зрения, раскрывать, творческий потенциал личности, способствуют самореализации и самоопределению.

В средних общеобразовательных школах широко применяют интерактивное обучение, поскольку это специальная форма организации познавательной, практической и творческой деятельности. Из интерактивных методик используют такие, как «дерево решений», «шесть шляп мышления» и т.д.

Один из результатов применения интерактивных методов обучения является:

- создание комфортных условий обучения;
- формирование чувства успешности у ученика;
- продуктивность самого процесса обучения;
- что необыкновенно важно для решения стратегического развития школы.

Через интерактивное обучение решаются следующих задач: практически все учащиеся оказываются вовлеченными в процесс познания, они имеют возможность понимать и рефлексировать по поводу того, что они знают и думают, каждый вносит свой особый индивидуальный вклад, идет обмен знаниями, идеями, способами деятельности, причем, происходит это в атмосфере доброжелательности и взаимной поддержки, что позволяет не только получать новое знание, но и развивает саму познавательную деятельность, переводит ее на более высокие формы кооперации и сотрудничества.

Интерактивная деятельность на уроках предполагает организацию и развитие диалогового общения, которое ведет к взаимопониманию, взаимодействию, к совместному решению общих, но значимых для каждого участника задач.

Информационно-коммуникационные технологии позволяют развивать навыки самостоятельной, исследовательской, творческой работы, способствуют самовыражению и саморазвитию личности. Наши учащиеся показывают достаточно высокие результаты в их использовании - составляют презентации, в настоящее время активно осваивают теорию и практику создания школьной электронной газеты. Внедрение информационно-коммуникативных технологий в образовательный процесс позволило усилить наглядность и эмоциональную составляющую обучения, позволило проводить виртуальные экскурсии по музеям и т.д.

Использование современных информационных технологий повысило активность учащихся на уроках, позволило эффективно организовать познавательную и исследовательскую деятельность учащихся, усилило наглядность и эмоциональную наполненность урока, а все это способствует развитию креативных качеств учащихся и их самореализации.

Особое внимание необходимо уделять сохранению здоровья учащихся. Применение здоровьесберегающих технологий позволяет совершенствовать работу, направленную на сохранение и укрепление здоровья учащихся и привитие им навыков здорового образа жизни, содействует сохранению и укреплению здоровья каждого школьника в процессе обучения и воспитания; формирует у школьников представления об ответственности за собственное здоровье и здоровье окружающих; обеспечивает учащихся необходимой информацией для формирования собственных стратегий и технологий, позволяющих сохранять и укреплять здоровье.

В 9-11 классах перспективной считается проектная и исследовательская деятельность учащихся по овладению оперативными знаниями в процессе социализации. Реализуя проект, учащиеся синтезируют знания в ходе их поиска, интегрируют информацию смежных дисциплин, ищут более эффективные пути решения задач проекта, общаются друг с другом. Совместная деятельность реально демонстрирует широкие возможности сотрудничества, в ходе которого учащиеся ставят цели, определяют оптимальные средства их достижения, распределяют обязанности, всесторонне проявляют компетентность личности (умение работать в коллективе, ощущать себя членом команды, брать ответственность за выбор решения на себя, разделять ответственность с другими, анализировать результаты деятельности и др.)

При организации проектной деятельности учащихся широко применяется технология работы в группах.

Для развития самостоятельности и творческой активности учеников при изучении истории, а также формирования навыка работы в группе можно использовать изучение в группах различного учебного материала с последующей презентацией и обсуждением. В рамках каждой группы происходит распределение деятельности между участниками проекта в соответствии с возможностями и склонностями каждого. Так изучаемый вопрос в группах исследуют отдельные её направления: литературу, живопись, скульптуру и т.п. заранее готовятся листы с заданиями для каждой группы, которые затем выполняют эти задания (на уроке, вне его) с помощью компьютерного учебника и готовят выступление по результатам проделанной работы [4].

В обучении необходимо обращать внимание на требования, основанные на видах деятельности, соответствующих психолого-возрастным особенностям и склонностям учащихся на ступени основного, среднего (полного) общего образования. Осуществлять дифференцированный подход к каждому ребенку, стремиться помочь развить личность ученика с учетом его склонностей, способностей и интересов. Это позволяет построить индивидуальную образовательную траекторию отдельного ученика, осуществить личностно-ориентированный подход к обучению.

Использование инновационных технологий позволит повысить мотивацию детей к изучению истории, усилить наглядность преподавания и активизировать деятельность детей на уроках. Современные приемы и методы работы на уроках истории и обществоведения способствуют тому,

что из школы выходят выпускники, которые понимают и критически осмысливают общественные процессы и ситуации.

Список литературы:

1. Беспалов П.В. Компьютерная компетентность в контексте личностно-ориентированного обучения//Педагогика. - № 4. - 2003. – С. 23-24.
2. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Как сегодня преподавать историю в школе. - М., 2000.
3. Кадыкова О.М. Я-концепция и уроки истории // Преподавание истории в школе. - № 1. - 2000. – С. 11-12.
4. Кожамкулов Т.А.. Об изучении отечественной истории в учебных заведениях Республики Казахстан. – Алматы, 2007.

ӘОЖ:213.12.6

Б.А. Хамзина

№4 аралас жалпы орта білім беретін мектеп КММ
Қазақстан, ШҚО, Аягөз ауданы

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Оқытуды технологиялау идеясының пайда болуы ең алдымен әртүрлі теориялық және тәжірибелік іс-әрекет аймақтарына техникалық прогрестің енуімен байланысты. В.П. Беспальконың айтуынша әрбір іс-әрекет не технология; не өнер болуы мүмкін. Өнер интуиция негізінде, технология – ғылым негізінде құрылған. Өнерден бәрі басталады, технологиямен аяқталады, ал педагогикалық іскерлікке онсыз айналып өтуге болмайды. Экспроматқа қарама-қарсы, интуиция бойынша әрекет студент жоспарланған технологиялық іс-әрекетке көшу болып табылады.

Оқыту технологиясын жаппай ендіруді зерттеушілер 60-шы жылдардың басына жатқызады және оны алғашында американдық, ал одан соң еуропалық мектептің қайта өрлеуімен байланыстырады. Шет елдегі қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды неғұрлым танымал зерттеушілері: Дж. Кэрролл, Л.Н. Ланд, Ю.К. Бабанский, Л.М. Эрдиев, Н.П. Раченко, Л.Я. Зорина, В.П. Беспалько, М.П. Хомерики және басқалардың ғылыми еңбектері.

Бастапқыда көрсетілген педагогтар оқыту технологиясы, оқу технологиясы және педагогикалық технология арасында өзгешелік қоймады. «Педагогикалық технология» термині тек қана оқытуға байланысты қолданылады, ал технологияның өзі техникалық құралмен оқытуды түсіндіріледі. Бүгін педагогикалық технологияны, педагогикалық міндеттерді шешумен байланысты, педагогтің жалғастырмалы жүйедегі іс-әрекеті ретінде немесе алдын-ала жобаланған педагогикалық процестің тәжірибе де тұрақты және жалғастырмалы шығаруы ретінде түсіндіріледі.

Педагогикалық технология - педагогикалық іскерліктердің жетістігіне жеткізетін ғылыми жобалау және нақты өндіру. Сонымен педагогикалық процесс белгілі жүйе принциптерінде құрылатын болғандықтан, педагогикалық технология сыртқы және ішкі болып бөлінеді

Педагогикалық технология педагогикалық шеберлікпен өзара қарым-қатынаста. Педагогикалық технологияны өте жақсы меңгеру дегеніміздің өзі - шеберлік. Технология және шеберлік қатынастарына қарағанда меңгеруге болатын педагогикалық технология басқалар сияқты тек қана орталықтанбайды. Педагогтің тұлғалық ерекшеліктерімен анықталатыны байқалады. Бір ғана технология әр түрлі мұғалімдермен іске асуы мүмкін, бірақ оны іске асыру ерекшеліктерінде олардың осы педагогикалық шеберлігі және кәсіпқорлығы көрінеді.

Дидактикада өзара байланысқан жалпы және жеке технологияларды айыруға болады, жалпыларға конструкциялау технологиясы жатады. Мысалы, қарым-қатынас процесі және оны іске асыру; жеке бұл оқытудың, оқу іс-әрекетін педагогикалық белсендіру, оқытудың қорытындыларын бақылау және бағалау, және неғұрлым нақты - оқу жағдаятын талдау, сабақтың басталуын ұйымдастыру және т.б. типтес міндеттерін шешу технологиясы.

Сонымен, оқыту технологиясы сабақ беру әдістемесімен салыстырғанда, оқушылардың өздерінің іс-әрекетін ұйымдастыру тәсілдері және мазмұнын өндіруді көрсетеді. Олар диагностикалық білім маңыздылығын және оқыту процесінің қасиеттерінің жалпы оқушылардың тұлғасын дамытуға бағытталған объективті бақылауын қажет етеді. Қазіргі өндірілген және білім беру тәжірибесінде білімді трансформациялау, іскерліктер мен дағдылар, проблемалық, бағдарламаланған әртүрлі деңгейлік, бейімдік, модульдік оқыту және т.б. технологиялары қолданылады.

Білім, білік және іскерліктерді трансформациялау технологиясы. Мұндай технологияларда оқушылардың өндірістік іс-әрекетке мұғалім тарапынан толық міндеттеме жүктеледі. Алғашқысына орындаушы рөлі қалдырылады. Білім беру технологиясы келесі процедураларды қамтиды: оқытушы тапсырмасының негізін, оның мақсатын, операцияларды орындау сатыларын және қорытындысын түсіндіреді; әрбір операцияны орындауды көрсетеді және оқушылардың зейінін белсендіреді; әрбір операцияны қайта түсіндіреді, оқушыдан нені ұққанын, нені ұқпағанын түсіндіру арқылы; оқушы әрбір операцияны, нені орындап жатқанын дауыстап айтып орындауын өтінеді; оқушыға әрбір операцияны, педагогтің нұсқаулары бойынша орындауды ұсынады; оқушылардың іс-әрекетіне баға береді және егер қажет болса жөндеулер енгізеді; оқушы операцияларды қате жібермегенше орындай береді; оқушыны берілген жұмысты орындауымен мадақтайды.

Технология негізінде оқушыға суреттелген өнімді түрдегі берілген әрекетті меңгеруді қамтамасыз ететін, орындаушы функцияларына бөлінген мұғалім іс-әрекеттерді түсіндіру, операцияларды көрсету, оқушылардың оны орындауын бағалау және жөндеумен байланысты.

Ойлау іс-әрекеттерін кезеңдік қалыптастыру технологиясы. П.Я. Гальперин теориясының негізінде пайда болған. Оны кезеңдер қатары түрінде елестетуге болады. 1-ші кезең оқушылардың ынтасын белсендіруін анықтайды. 2-ші кезең іс-әрекеттің бақылау негізінің сызбанұсқасын түсіндірумен байланысты. Оқушылар алдын-ала іс-әрекет мінездемесімен, оның өту шарттарымен, бақылаушылық, орындаушылық іс-әрекеттердің өтуімен танысады. Іс-әрекеттер жалпылығының деңгейі, яғни оларды басқа шарттарға ауыстыру, осы іс-әрекеттерді бақылау негізінің толықтылығына байланысты. Осындай негіздің 3 типін бөліп көрсетеді: дайын түрде үлгімен беріледі, бақылаудың толық емес жүйесі, оперативті орындау қажет (мысалы, оқыту техникасы элементтерін меңгеру); дайын күйінде іс-әрекеттердің нақты бақылау негізінде берілуі; іс-әрекеттердің бақылау негізі – жалпыланған түрде беріледі. 3-ші кезең – іс-әрекетті сыртқы пішінді орындау материалды немесе материалданған, яғни кез-келген модель, сызба, схемалар және т.с.с. көмегімен орындалады. Бұл іс-әрекеттер тек бағдарлық қана емес, сонымен қатар орындаушылық және бақылаушылық функциялары. Бұл кезеңде оқушылардан олар жасайтын операцияларды және олардың ерекшеліктерін айтқызу қажет. 4-ші кезең – «сыртқы» тілді анықтайды, мұнда іс-әрекет ары қарай тілдік (ауызша немесе жазбаша) көрнекілеу және материалданған құралдардан бөлініп алынған, жалпыламаға ұшырайды. 5-ші кезең – ішкі тілдік кезең, мұнда іс-әрекет ой пішініне ие болады. Соңында 6-шы кезең іс-әрекетті ойлау жобасында орындаумен байланысты (іс-әрекетті интериозациялау).

Ойлау іс-әрекетін кезеңдік қалыптастыру технологиясының жетістігі, оқушылардың жекеше түрде жұмыс жасау жағдайын қалыптастыру, және оқу-танымдық іс-әрекетті өзіндік басқаруын себептендіру.

Әр түрлі оқыту технологияларын оқу мазмұны мен оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне орай таңдап, тәжірибеде сынап қарауда мұғалім іс-әрекетінің маңызы зор. «Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие процесін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі», - деп көрсетеді С.В. Селевко.

Инновациялық педагогикалық іс-әрекет белгілі оқытудың, тәрбие беру мен дамытудың стереотипіне қарама-қайшы, ол белгілі межеден шығып, жеке шығармашыл, өз бағытымен жұмыс істей алатын мұғалім қалыптастыруға бағытталады. Шынында бұл мәселенің шешімі ұстаздың кәсіпкерлік шынайы іске асыруға тән сол бір ішкі объективті қайшылықты анықтаумен байланысты. Ю.Н. Кулноткин кәсіпкер ұстаздың іс-әрекетіндегі «мөлшерлік шығармашылық белсенділіктің» ара қатынасы мазмұны мен мәнінен бөлек, абстрактылы түрде қарастырылмайды дейді. Егер іс-әрекеттің немқұрайлы іс-әрекеттік құрылымымен бірге ұстаздың шығармашылық белсенділігі де мөлшермен берілсе, жаңа педагогикалық ойлар және оларды шешу ұстаздың өзінен күтіледі.

Педагогикалық жаңалық - жаңа идеялар, әдістер, технологиялар ғана емес, педагогикалық процесс элементтерінің бірлігінің немесе жеке элементтерінің білім беру мен тәрбиелеудегі белгілі міндеттерді тиімді шешу жолы. Дәстүрлі оқу пәндерінде шоғырландырылған мақсат пен міндеттер қойылмайды, пәнді меңгерудің басты міндеті болып, ғылыми міндеттерді фотографиялық түрде меңгерту, көбінесе есте сақтау мен қайта жаңғырту деңгейінде ғана қалады. Мұғалімдердің жұмыс тәжірибелерін зерттеу, когнитивті ауқымдағы (Б. Блум) білім беру мақсатының технологиясымен сәйкес, мұғалімнің зейіні мен меңгерілген материалды «Білімділігіне» және «Түсініктілігіне» шоғырланады, ал талдау-жинақтауға, оқушылардың әрекетін өздік бағалауына, мұғалім іс-әрекетіне аз деңгейде назар аударылатынын көрсетіледі.

Оқыту технологиялары теориялық негізде құрылады: егер, Л.В. Занков әдістемесі Л.С.Выготскийдің дамыту теориясына негізделсе, ол өзінің принципін содан іздеп табады. Оқушылардың теориялық ойлауын дамыту, оқу материалының теориялық күрделілігінің жоғары деңгейі, оқу жұмысының жоғары темпі оқушылардағы жеке тұрғыдағы бағдар.

Оқыту технологиясының генетикалық дерекнамасы педагогикалық эвристикадан алынған дейді Д. Пойа. С.Л. Рубинштейннің, А.Н. Леонтьевтің іс-әрекет теориялары қазіргі оқытудың инновациялық технологияларының әдіснамалық негізі.

Педагогикалық технология үш аспектіде қаралады: ғылыми; процессуалды-сипаттамалы; процессуалды-әрекеттік. Осындай жолмен педагогикалық технология оқытудың рационалды жолдарын зерттеуші ғылым ретінде қызмет етеді, сонымен қатар тәсілдер жүйесі ретінде, принциптер мен оқытуды зерттеуші қызметін атқарады.

Педагогикалық технология дерекнамасы педагогика, психология және элементарлік ғылымдар, алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибе, халықтық педагогика, отандық және шетел педагогикасындағы озық идеялар болып табылады. Кез-келген қазіргі педагогикалық технологиялар педагогика ғылымы мен практикасының жетістіктері дәстүрлі тәжірибедегі құнды дүниені, элементарлік прогрестің жетістіктерін, қоғамдағы гуманизация мен демократия жемісін жинақтаушы болады.

Бір технологияның өзі әр орындаушыда әр түрлі сипатта болуы мүмкін, өйткені, шебердің тұлғалық компетенттілігі, оқушылар контингенті, сыныптағы психологиялық ахуал, көңіл-күй әр түрлі болуы мүмкін. Бір технологияны қолданғандағы әр педагог алған нәтиже әр түрлі болғанымен, бірі-бірімен ортақ технологияның сипатына сай белгілері болады.

Педагогикалық технология М.В. Клариннің анықтауында: «Педагогикалық мақсатқа жету үшін пайдаланылатын барлық дара, инструменталдық және әдіснамалық құралдардың қолдану реті мен жиынтығының жүйесін білдіреді». Ғалым-академик В.М. Монахов оқыту технологияларының практикадағы қолданыс аясын тереңірек зерттей келіп, оны жаңаша қырынан танытады. Ғалымның пікірінше: «Технология – оқушы мен ұстазға бірдей қолайлы жағдай тудырушы оқу процесін ұйымдастыру және жүргізу, бірлескен педагогикалық әрекетті жобалаудың жан-жақты ойластырылған үлгісі».

Педагогикадағы ғылыми ой-тұжырымдардың негізінде В.П. Беспалько: «Оқу технологиясы – тәжірибеде жүзеге асырылатын, белгілі бір педагогикалық жүйенің жобасы», - деп көрсетеді. Мұнда ғалым педагогикалық ықпал ететін арнайы ұйымдастырылған, мақсатты, бір-бірімен өзара байланысты әдіс-тәсілдер жиынтығы ретінде қарастырады.

Педагогикалық технология білім алу іс-әрекетіндегі амалдардың негізінде таңдалған кәсіптік қызметтің тәсілдерін, қабылдаушылардың танымдық іс-әрекеті деген анықтама береді. Сонымен, технология деп белгіленген мақсатты тиімді орныдау үшін материалдарды түрлендіру процестері мен әдістердің жиынтығы және бір ізділігін, кешенді бірлігін айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кукушкин В.С. Современные педагогические технологии //Начальная школа. – Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 2004.
2. Подласый И.П. Педагогика начальной школы: Учебное пособие .- М.: Гуманит. Изд.центр ВЛАДОС, 2000.
3. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. – Алматы: Научно-издательский центр «Ғылым», 2001.

УДК: 371.13

Е.И. Шенна

КГУ «Вспомогательная школа-интернат» УО ВКО города Семей
Казахстан, город Семей

ЛОКАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ, ОБУЧАЮЩИХСЯ НА ДОМУ, И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Очень часто педагоги, которые работают с детьми, обучающимися на дому вследствие имеющихся заболеваний или отклонений в психофизическом развитии, чувствуют себя неуверенно в вопросах их воспитания и обучения. В данной таблице собраны наиболее часто встречающиеся проблемы, с которыми сталкиваются педагоги, работающие с детьми надомного обучения. Ниже приведены локальные проблемы, а также пути их преодоления.

Локальные проблемы	«Симптоматические рекомендации»
1.Нарушение памяти	<p>Проверить степень сохранности различных ее видов: слуховой, зрительной, двигательной, смысловой. При наиболее сохранности слуховой памяти: ребенку читать вслух материал, подлежащий запоминанию. При недостаточной технике 371.13 чтения, текст читать кому-либо из взрослых - иначе усилия, затрачиваемые на сам процесс чтения, будут отвлекать его от запоминания материала. Использовать для запоминания магнитофон (диктофон). При более развитой зрительной памяти максимально использовать разнообразные средства наглядности. При преобладании двигательной памяти – ребенку-подростку кратко записывать (конспектировать) материал, который нужно запомнить; для младшего школьника конспектирование может оказаться непосильной задачей.</p> <p>Родителям (и особенно учителям): особо внимательно относиться к отбору материала, предлагаемого ребенку для заучивания; постараться минимизировать его объем, добиваясь не дословного запоминания, а общего понимания материала. При необходимости дословного заучивания - проводить маленькими порциями, добиваясь полного выучивания каждой такой порции, прежде чем переходить к следующей. Перед началом выучивания нужно подробно разобрать с ребенком развитие темы.</p> <p>Рекомендации по компенсации дефекта: объяснить родителю или учителю, что простая тренировка практически не помогает улучшить память; использовать разнообразные мнемонические приемы. 1 - учить ребенка образно представлять себе то, что требуется запомнить, привлекать самые разнообразные ассоциации. 2 - использовать для обучения методику «пиктограмма». Ребенок учится, для запоминания каждой такой фразы делать какой-нибудь как можно более простой и схематичный рисунок. После того, как этот прием будет освоен на конкретном материале, следует давать фразы с более отвлеченным значением. В результате подобных занятий действие по подбору подходящего схематического образа автоматизируется и в дальнейшем начинает осуществляться ребенком во внутреннем плане, без создания соответствующего рисунка.</p>
2. Нарушение внимания и самоконтроля.	<p>Основное направление рекомендаций - это техники формирования операций проверки и оценки своей работы.</p> <p>Например: сначала взрослый пишет небольшие тексты (желательно, занимательные для ребенка) с множеством грубых ошибок, по правилам известным ребенку. Можно использовать математический материал: выписывать столбики примеров с решениями, примерно треть, которых неверна. Ребенок выполняет роль учителя: красным карандашом исправляет ошибки.</p> <p>После того, как ребенок научится находить по крайней мере половину ошибок, сделанных взрослым, ему предлагается поменяться ролями с взрослым. На третьем этапе самоконтроль домашних заданий (до этих пор домашние работы проверяют родители). Поручить ребенку проверить собственное домашнее задание следует лишь после того, как будут хорошо отлажены игровые приемы проверки. Самоконтроль должен быть сформирован заранее: привычку к постоянному контролю следует вырабатывать лишь на фоне достаточно сформированной техники.</p>
3. Нарушения планирования и организации деятельности.	<p>Учить ребенка планированию своих действий. Планирование должно стать обязательным, но коротким этапом, предваряющим каждое действие. Взрослый может побуждать ребенка к планированию действий, озвучивая ход своих действий. При этом взрослый должен следить за тем, чтобы планы были реализованы, действие не подменялось его планированием. Планировать не только умственные, но и бытовые, повседневные действия. Общий план нужно не только составить, но и материально закрепить: достать все, что нужно для приготовления уроков, сложить учебники и тетради на рабочем месте именно в той последовательности, которая намечена в плане.</p> <p>Все организационные моменты деятельности должны быть доведены до автоматизма, а подобные локальные автоматизмы позволяют выделить островки</p>

	<p>упорядоченности в общем хаосе поведения неорганизованного ребенка. Какой именно участок детской неорганизованности упорядочить и автоматизировать в первую очередь это родители решат сами. Однако не хвататься за все сразу и не рассчитывать на быстрый успех, но последовательно отрабатывать каждый отдельный автоматизм. Ребенок, не владеющий навыками самоорганизации, нуждается сначала в максимальной, а потом - в постепенно убывающей помощи взрослых. Но если ему трудно выполнять даже самые доброжелательные организационные требования взрослых, то он их выполнять не станет. Следовательно, не нужно завышать требования, не торопится и не ждать быстрых результатов от ребенка.</p>
4. Замедленный темп деятельности	<p>Следует просто учитывать эту особенность. Не осуждать ребенка за медлительность, над которой он не властен. Следует понимать, что при его темповых характеристиках нужно регулировать объем работы. Следовательно, объем домашнего задания можно и нужно сокращать, стремясь к тому, чтобы выполненная часть задания была сделана хорошо, а не к тому, чтобы было сделано все, но скверно.</p>
5. Психософизический инфантилизм	<p>Отношения родителей и педагогов с ребенком должны соответствовать его психологическому, а не паспортному возрасту. Взросление неминуемо наступит. Оставьте ребенка в покое, примиритесь с тем, что он в чем-то младше своих сверстников. Определите, что он реально может, а чего не может, и не требуйте от него гораздо большего, чем то, на что он способен. Используйте игровые занятия с ребенком, иногда даже в ущерб школьным домашним заданиям, т.к. школьные навыки письма, чтения и счета легко осваиваются в игре, а освоение школьных требований самоорганизации и произвольности пока еще для ребенка недоступно. Если ваш ребенок только должен пойти в 1-й класс, то рекомендуется отложить начало обучения, поддержать его еще год в детском саду. Если этого не сделать, то тогда общая «детскость» помешает ему успешно учиться в школе (возможно, трудности начнутся не сразу, но через некоторое время они почти неизбежны). Если ваш ребенок школьник, и его оставляют на второй год, это обычно только усиливает вторичные отклонения. Т.к. этот статус задает крайне неблагоприятную позицию, как в глазах самого ребенка, так и в глазах его соучеников. Также нежелательно обучение инфантильного ребенка в специальной школе (для детей с задержкой психического развития, с нарушениями обучаемости или, тем более, для умственно отсталых). Перевод в подобную школу практически означает превращение временных и преодолимых трудностей в окончательные и непреодолимые.</p>
Повышенная тревожность.	<p>Необходимо обеспечить ребенку ощущение своей успешности. Нельзя допускать, чтобы он был замкнут на своих неудачах. Ему нужно найти такую деятельность, в которой он способен самоутвердиться. Ощущение успеха – лучшее лекарство от повышенной тревожности. Ребенок должен чувствовать себя защищенным, знать, что при необходимости взрослые (прежде всего родители) обязательно придут ему на помощь. Если вы – родители сами не уверены в себе, то надо, чтобы вы, по крайней мере, не демонстрировали свою неуверенность ребенку, не делились с ним своими страхами.</p> <p>Можно воспользоваться такой классической культурной техникой, как талисман. Независимо от своих магических свойств, талисман приносит удачу, а если у него есть еще и магические свойства – тем лучше. Отнюдь не является трагедией и потеря талисмана. Она означает, что его охранительная сила оказалась исчерпана. Подобные игры с самим собой – обычная составляющая психологических техник саморегуляции.</p> <p>Все эти объяснения – важный элемент техники работы с талисманом. Они должны быть даны ребенку и родителям убедительно, в понятных им словах.</p>
7. Страх.	<p>Для борьбы с детскими страхами эффективна методика экспресс-коррекции «Уничтожение страха». Эту методику психолог применяет в присутствии кого-либо из родителей, который впоследствии будет при необходимости напоминать ребенку о показанном ему способе преодоления страха. Методика может</p>

	<p>проводиться с детьми, начиная со старшего дошкольного возраста. Следует иметь в виду, что она мало эффективна в случае, когда страхи используются ребенком для привлечения к себе внимания взрослых (то есть в случае истероидной эксплуатации страхов).</p> <p>Проведение методики включает пять этапов: предварительную беседу, создание изображения, уничтожение изображения, рациональное объяснение ребенку смысла показанного приема и релаксацию (последний этап повышает действенность методики, но не является обязательным). Проведение каждого из этапов варьируется в соответствии с возрастом ребенка, его психическим складом, состоянием, отношением к заданию и т. п.</p>
8. Сниженное настроение, субдепрессия.	<p>При сниженном настроении ребенка, субдепрессии можно использовать для последующего регулярного проведения технику «Обогащение рисунка», относящуюся к арсеналу средств арттерапии. Она применима к детям, начиная с младшего дошкольного возраста. Ее психокоррекционное действие основано на актуализации эмоциональных представлений, ассоциированных с разными цветами и цветовыми сочетаниями.</p> <p>Ребенку предлагают нарисовать цветными карандашами то, что он захочет. По ходу рисования задаются вопросы, побуждающие его развивать сюжет рисунка, обогащать палитру используемых цветовых тонов. Если вопросы не помогают достигнуть этого результата, то даются прямые указания: «Давай рядом с домом нарисуем мальчика, который вышел погулять», «Давай сделаем одежду яркой, разноцветной» и т.п. Задача состоит в возможно более детализированном развертывании сюжета, повышении плотности и яркости цвета, выразительности цветовых сочетаний, использовании широкого разнообразия цветовых тонов, преимущественно теплых – от красного до зеленого.</p>
9. Астения	<p>В работе с астенизированным ребенком важно строго дозировать нагрузки.</p> <p>В любых занятиях (особенно связанных с умственной деятельностью) надо делать достаточно частые перерывы, чтобы ребенок мог отдохнуть. Эти перерывы должны быть заполнены либо активными движениями (типа игры в мяч), либо релаксацией. Используйте простейшие приемы релаксации. При особо сильной астении нужно уменьшать количество задаваемых ребенку домашних заданий. Предоставьте ребенку дополнительный выходной день посередине учебной недели. При астении особое значение приобретает правильная организация режима дня, достаточно продолжительный сон. Все занятия должны быть сосредоточены в первой половине дня. Для восстановления благоприятного состояния нервной системы рекомендуются водные процедуры (смотри рекомендации при повышенной тревожности), занятия спортом (особенно плаванием), контроль за тем, чтобы ребенок как можно больше времени проводил на воздухе и получал достаточное количество витаминов.</p>

Список литературы:

1. Алгоритм организации индивидуального сопровождения учащихся группы "риска" // Завуч. - 1999. - №2. - С. 76-83.
2. Беличева С.А. Превентивная практика и социальная работа с детьми и семьями группы риска в Финляндии // Профессиональная библиотека работника социальной службы. - 2001. - №2. - С. 34-39.
3. Вахрамов Е. Психологическая коррекция аномального поведения подростков: побег из дома // Прикладная психология и психоанализ. - 2000. - №3. - С. 52-60.
4. Гиндикин В.Я. Социально-психологическая характеристика различных контингентов трудных подростков // Дети с отклонениями в поведении. - М., 1968. - С. 78-94.
5. Гурьева В.А. Личностная патология. - М.: Триада-Х, 1999. - 266 с.
6. Горьковская И.А. Влияние семьи на формирование делинквентности у подростков // Психологический журнал. - 1994. - Т.15, № 2. - С. 57-65.

Ж.Р. Шуакбаева

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті
Қазақстан, Семей қаласы

ТҰЛҒАНЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Тұлғаның танымдық белсенділігі – адамның басқа адамдармен өзара әсерлесуі және танымдық жетілдіру мәселесінің әлеуметтік және тәжірибелік маңыздылығымен оны психологиялық қызметте өзіндік белсендірумен анықталады. Интеллектуалды белсенділік мәселесін зерттеудің қажеттілігі ең алдымен тұлғадағы белсенділіктің дамуының психологиялық негіздерінің өңделуімен қатар шығармашыл тұлғаға деген қоғамдық әлеуметтік тапсырыстардың арасында пайда болған мәселелермен түсіндіріледі. Кез-келген ойлау адамдар арасындағы жай байланыс қана емес, іс-әрекет процесінде адамдардың бірін-бірі қабылдауы болып табылады. Сондықтан танымдық белсенділік тұлғааралық өзара байланыстарда анықталып қалыптасады.

Интеллектуалды белсенділік - тұлға үшін әртүрлі деңгейде, әртүрлі кезеңде қалыптастыруды қажет ететін құбылыс. Ол білім мен біліктілік, дағды және адамның ішкі құндылықтарына негізделген мәдени сауаттылық, танымдық іс-әрекет дамуының деңгейі ретінде қарастыруға болады. Ал тұлғаның жеке бас қасиеттері психологиялық тренингтерде дамиды. Тұлға шығармашылығының жетілу кезеңінде белсенділіктің психологиялық заңдылықтарын зерттеу, ең алдымен тұлғаның іс-әрекетіндегі бағыттылығын анықтау бұл өмірге деген әлеуметтік бағдарын, негізгі өзектілігін құрайды, екіншіден, Интеллектуалды белсенділіктің негізгі үстемдігі болып табылуы үшін, үшіншіден тұлғаның шығармашылық потенциалын дамытуға және оның әлеуметтік ортада өзіндік белсендірілуіне әсер етуі қарастырылады.

Тұтастай алғанда педагогикалық жоғары оқу орындарындағы қазіргі таңдағы психологиялық білім беру мазмұны мен оның дамуы білім беруді психологияландыруда психологиялық дайындықтың үздіксіздігі мен сабақтастығын, болашақ мұғалімдерге кәсіби маңызды қасиеттерді дамытуды қамтамасыз етумен байланысты. Қазіргі кезде психологияны оқытуды жетілдіру бірнеше бағыттарда жүргізілуде. Оның бірі – оқытудың белсенді әдістерін пайдалану, екіншісі - психологияның мазмұнын өзгерту арқылы оны оқытуды жетілдіру [1, 9 б.].

Жалпы психологиялық құрылу теориясы детерминациялық психикалық белсенділік теориясы. Құрылу түсінігінде жалпы табандылықты білдіруге бағытталған тірі организмдердің күнге қарсы тұруы күйзелістің әсерінен физикалық элем энтропиясы, термодинамиканың екінші заңдылығын білдіреді. Ең жоғары деңгейдегі психологиялық белсенділік көркем шығармашылығында дамиды осындайдан құралған белсенділік өзін барынша толық көрсетуге жеткізеді, жағдай жасау мен эстетикалық қабылдаудың және шығармашылық процестің еркіндікті уайымдауы заттық әлемдегі сезім катарсисі болып табылады [2, 7-8 б.].

Көптеген зерттеулерде тұлғаның белсенділігі болашақты жандандыру бағытында қарастырылады. Белсенділік өз мінез-құлқын шарттандыруда белгілі бір өз беттілікті береді. Ерік мінез-құлық пен іс-әрекетті өзіндік реттеу мен өзіндік детерминация болып саналады. Ерік тұлға үшін маңызды мақсатқа бағытталады.

А.В. Петровский бұл белсенділікті адаптивті деп атады. Белсенділіктің келесі көрінуін адаптивті емес белсенділік деп атайды. Тұлға өз құндылықтарын таратуға ғана ұмтылмайды, өз мақсаттарының шегінен шығуға да ұмтылады. Іс-әрекет барысында меңгерілгеннің шегінен шығады, жауаптылық ретінде жүзеге асырылады [3, 88 б.].

Сонымен белсенділіктің жалпы және мәнді белгілерін қосу арқылы, біріншіден, кез - келген өзара әрекет пен процестің интенсивті жүру деңгейінің сапалық және сандық сипаттамасы; екіншіден, субъектінің сырттан тыс жанама ішкі қарама-қайшылықтарының бастауларында болатын кез-келген процесс немесе өзара әрекеттер туралы түсінікті тудырады.

Адамның индивидуалды белсенділігінің көрінуін А.И. Крупнов өз зерттеулерінен төмендегідей тұжырымдар жасаған: адамның нақты белсенділіктерінің мінез-құлық және іс-әрекет актілерімен үзілістің жүретін өзіндік сандық және сапалық белгілері бар [4, 10-18 б.].

А.Р. Лурияның шығармашылық мұрасы соншалықты бай және түрліше, тек таң қалуға тура келеді, мұның барлығы қалайша бір-ақ, онша ұзақ емес, ұзақтығы тек болғаны өмірінің 75 жасына сыйды немесе А.Р. Лурияның ғылыми өмірбаянын үніле қарастыруда «оның тұлғалық полифониясының» құпиясы ашылыққарайды (А.Г. Асмолова термині). Бұл – теориялық және

эксперименттік зерттеулердің аясында жататынын осы жағдайдың бар болуы Л.С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориялары ретінде шығатын тұлғаның мағына құраушы мотивациясы.

А.Р. Лурия өзінің алдына мынадай міндет қойды: «Генетикалық талдау әдісі тек қана психологиялық процесстердің табиғаты туралы сұрақтарды шешуге емес, сонымен қатар баланың даму процесінде осы табиғаттың өзгеруін ашуға көмектесетіндігін, осында туындайтын тұқымқуалаушылыққа деген жаңа қатынастарды баяндап, және сонымен баланың психологиялық дамуының табиғатымен байланысты елеулі сұрақтарға кірісуге болатынын көрсету» [5, 106-107 б.].

В.Н. Дружинин өзінің зерттеулерінің нәтижелерін жалпылай келе, осындай үлгімен балада креативтіліктің дамуына ыңғайлы кезең 3-5 жас аралығы деген қорытынды жасады. Ол Д.Б. Элькониннің тұжырымдамасына сүйенеді, оның мазмұны бойынша үш жасқа қарай балада ересектердей әрекет етуге қажеттілік туындайды. Балаларда «өтелуге қажеттілік» пайда болады және ересектердің іс-әрекетіне ырықсыз еліктеу механизмдері дамиды. Әсіресе, осы кезеңде баланың әлеуметтенуге даярлығы өте маңызды. Дәл осы мәселе оның осы мезетте креативтілігінің викарлы үйрету және еліктеу арқылы дамытуға сүйеніш болады.

«Үлгі», «стереотип», «эталон» ұғымдары шығармашылықтың регламенттелінбеген белсенділік, жаңа өнім шығару, ескі шаблондарды жоққа шығаратын шешу тәсілдері деген түсініктерге қарсы шығады. Шығармашылықтың сыртқы әлеуметтік үлгісінің баланың креативтілігінің қалыптасуы мен дамуындағы мәні өзін «дұрыс» алып жүретін ересектің әлеуметтік үлгісіне қарсы тұрады.

Демек, бала шығармашыл тұлға ретінде дамуы үшін кедергілерді алып тастап, сананың бақылауын түсіру, креативтіліктің пайда болуын талап ететін іс-әрекетке қосу жеткіліксіз, сананың құрылымын басқаша өзгерту қажет болады: шығармашылық мінез-құлықтың жағымды үлгісін жасау [6, 7 б.].

Тез әрекет жасау - білімді ақпараттандыруға тән сипат болып табылады. Тез әрекет жасау компьютерлік техникаға және материалдық өндіріске ғана әсер етіп қоймай, адамның жеке әрекетіне де ықпал етеді. Жылдамдық технологиялық процестерді өзгертіп қоймай сонымен бірге ғылым мен білімді адамның ойлау қызметін ұйымдастыру сипатымен адамның қызметін басқаруды өзгертеді.

Ақпараттық білімді игере білу тиімді әдістерді қолдану, құралдарды қолдана отырып іздестіру, өңдеу және қолдана білу тек оқу процесін қарқынлатып қоймай білім алушылардың болашақ мамандығына деген танымдық қызығушылығын арттырады, әрі шығармашылық қызметке дайындайды [4].

Шығармашылық психология барлық іс-әрекетте кездеседі. Адамда шығармашылықтың бар болуы оның біліміне байланысты. Шығармашылықтың басты талабы адамның көңіл-күйіне санасына байланысты.

Адам ерекше және жаңа шығармашылық тапсырмаларды орындауын түсінуде психологтардың жұмысы аз емес. Бірақ психологтар осы күнге дейін шығармашылық тапсырмаларды орындаудың жолын тапқан жоқ. Қазіргі кездегі ғылым адамның ондай тапсырмаларды орындауын тек жартылай ғана түсіндіріп бере алады.

Шығармашылық ойлауды зерттеген кезде келесі заңдылықтар көрсетіледі. Егер адам жиі сәтсіздіктерге ұшыраса, онда ол өзінің интеллектуалды қабілеттеріне, өз күшіне сенімін жоғалтады және жаңа тапсырмаларды шешуге сенімсіздік білдіреді. Сондықтан да адамның интеллектуалды қабілетінің пайда болуына табысты сезім және тапсырманы дұрыс орындау сезімі болуы қажет.

Шығармашылық қабілетті көрсетуге өзіндік идеяның жоғары болуы кедергі келтіреді. Басқа адамдардың идеясымен салыстырғанда әрбір адам өзінің идеясын жоғары бағалайды. Осы құбылыстың екі қорытындысы болады: бірінші жағдайда адам тек өзінің идеясын жоғары қояды, екінші жағдайда адам өз идеясын басқаларға көрсетпейді немесе талдатпайды. Шығармашылықтың көрінуін бәсеңдететін келесі жағдай бар, ойлаудың екі типіне байланысты: сын көзбен қарау және шығармашылық.

Сын көзбен қарау ол тек кемшіліктерді көруге бағытталған. Егер адамда осы қасиет басым болса, ол тек кемшіліктерді көреді және ол кемшіліктерді түзейтін идея ұсынбайды. Ал шығармашылық ойлау басым болғанда керісінше, бұл бай идеяны иеленеді.

Маклаков А.Г. келтірілген мысалдарға сүйене отырып, баланың шығармашылыққа қабілеті психикалық дамуының қалыптасуына бағытталуын көрсетті [5, 324-325 б.].

Тесттік бақылаудың тиімділігі:

- бекітілген тақырыптар, модульдерді тексеру барысында оқу процесінің уақыты үнемделеді;
- тест алу білімгердің белсенді, қисынды ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік жасайды;
- әр білімгерге жекелей тапсырмалар беріп, жеке тұлға мәселесі жоғары қойылады;

- білімгердің білімін бағалау, қабілетін анықтау мүмкіндігі артады;
- бұл жүйе білімгерлерді шапшаң қимылдап, тез шешімге келуге машықтандырады;
- тест барысында әр сұраққа дұрыс, нақты жауап іздеуге білімгер ұшқырлыққа, ептілікке, дағдылыққа, жинақылыққа дағдыланады;
- тест жүйесі аз уақыт аралығында барлық білімгерлердің білім сапасын анықтауға өте қолайлы;
- бұл жүйемен білім сапасын анықтауға бірыңғай талап қойылады әрі стандартқа сәйкестілігі анықталады;
- тыңдалым әрекетінің қаншалықты дәрежеде меңгерілгенін, түсінген - түсінбегенін анықтау үшін де өте қолайлы болып саналады;
- тест жүйесі пән аралық байланысты да толық қамтып білімгерлердің әр саладан хабардар болуынан өз септігін тигізеді.

Жаңа технологиямен оқытуда тестік жүйенің тиімділігі.

Феноменология және данышпан психологиясы. Ш. Ришенің «Данышпандылық және алжасу» (1893) 19 ғ. соңында Ресейде аударылған кітаптар серияларын ашады: Г. Жоли «Психология великих людей» (1894), Дж. Селли «Данышпандылық және алжасу» (1895), Ч. Ломброзо «Данышпан және алжасу» (1895) және т.б. Берілген тақырыпқа бет бұрудың өзі атаулы – бір жылда, бір мезгілде бірден бірнеше жұмыстар пайда болды. Аталған авторлардың қалай жұмыс істегендері де назарға ие – олардың жекелік психологиясы мен шығармашылықтарына мәдени-аналитикалық тәсілдер, сол сияқты ғылыми абстракциялармен безендендірілмеген айқын стиль тән болды. Берілген жұмыстарда данышпандылықтың жекелік және типологиялық ерекшеліктеріне феноменологиялық, идеографиялық талдау жүргізілді. Өйткені данышпандылық пен шығармашылық психологиясы-ғылымның қатаң әдістерімен зерттелетін күрделі сала болып табылады.

Ш. Рише мәтіні, сөйлемдері толық, ойы айқын, негізі жалпы гуманитарлық дәстүрлі мысалдың өзі болып табылады. Ч. Ломброзо зерттеулерін нақтылауға шешім қабылдай келе Ш. Рише данышпан мен алжасқандар ұқсастықтары фактілерін түбегейлі зерттеп және нәтижесінде мынадай шешімге келді, яғни данышпандық алжасу емес, «тұқымқуалаушылық данышпан қабілеттер жиі кездесе бермейді». Екінші жағынан, Ч. Ломброзо жинаған фактілерді талдай келе, Ш. Рише данышпандылыққа өзіндік көзқарасын ұсынды: «Біз данышпандылық деп аталатынға анықтама беру өте күрделі болатын еді. Данышпандылықпен дарындылық, дарындылық пен тікелейлік арасында абсолютті шекара орнату мүмкін емес». Классикалық, позитивистік бағдарланған психология әрекетсіз болғанда, феноменологиялық, көркемдік, түсінушілік әдістер әрекет етеді. И.Ш. Рише данышпандылықты сапалық, идеографиялық тұрғыда зерттеді.

Күмәнсіз данышпандар бар – Данте, Б. Паскаль, В. Шекспир, И. Ньютон, М.В. Гете, Леонардо да Винчи, Рафаэль – оларды не жақындатады. Бұл данышпандардың барлығы қоршаған ортадан ерекшеленеді. Олардың қасындағы адамдарда болмайтын идеялар туындайды. Атап айтсақ, бастамашыл, қайталанбас тұлғалар. Қайталанбастық данышпандардың шынайы және жалғыз белгісі. Олар қалыпты адамдарға қарағанда көбірек және жақсырақ көреді [6, 18 б.].

Қазақтың көрнекті ғалымдары Қ.Б. Жарықбаев пен С. Қалиев психологиялық тақырыпқа сәйкес төмендегіше топтастыруларды ұсынды:

- 1) психологияның жалпы мәселелері:
 - а) жан қуаттары, олардың ортақ қасиеттері туралы түсініктер;
 - ә) өскен орта және тұқымқуалаушылықтың жан құбылыстарына әсері;
 - б) психиканың қалыптасуындағы еңбек, тәжірибе және практиканың рөлі;
 - в) ойын, оқу, өнер, еңбек, бұлардың сана–сезімді дамытудағы рөлі т.б.
- 2) сезім мүшелерінің (көз, құлақ т.б.) танымдағы алатын орны.
- 3) тіл мен сөйлеу, бұлардың тіршілік пен қарым–қатынастағы рөлі.
- 4) ақыл және ес.
- 5) арман мен қиял.
- 6) Адам эмоциясы мен сезімдері (қорқыныш пен үрей, қайғы мен қуаныш, махаббат пен жек көру, шындық пен өтірік, достық пен жолдастық т.б.).
- 7) қажыр–қайрат пен бос белбеу жігерсіздік.
- 8) кісінің жеке – дара ерекшеліктері (мінез, қызығушылық, бейімділік, қабілет, талғам, мұрат т.б.).
- 9) түрлі топ өкілдерінің (еркек, әйел, ата-ана, бала-шаға, туыс, жекжат-жұрағат, т.б.) әлеуметтік психологиялық ерекшеліктері.

10) әртүрлі жас мөлшерінің (бала, жасөспірім, ересек, кәмілет, қария т.б.) психологиялық сипаттары.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бапаева М.Қ. Жоғары мектепте психологиялық білім беруді жетілдірудің ғылыми-теориялық негіздері. 19.00.07 – Психол. ғылым. кан. дисс. авторефераты. - Алматы, 2001. - 29 б.
2. Кипиани Н.В. Творчество как сущность активности психики и как основа ее развития (Опыт систематического анализа теории установки как теории творчества). кан.психол. наук. автореф. - Тбилиси, 1987. - 24 с.
3. Бердібаева С.Қ. Тұлға психологиясы оқу құралы. - Алматы, 2008. - 155 б.
4. Крупнов А.И. Психофизиологический анализ индивидуальных различий активности человека. 19.00.01- д.п.с.н. диссер. - Свердловск, 1984. - 272 с.
5. Степанова М.А. Интеллектуальная собственность на «интеллектуальную одаренность». // Вопросы психологии научный журнал. ноябрь-декабрь 2003. - № 6. - 159 с.
6. Гусельцева М.С. Культурно-аналитический подход к феноменам креативности, неадаптивности и гениальности. // Вопросы психологии. март –апрель, 2008. - № 2. - 191 с.

МАЗМУНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Г.К. Искакова ВЫСШЕЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАЗАХСТАНА: ТРЕНДЫ И ПРОТИВОРЕЧИЯ.....	4
А.К. Игибаева ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ТРАДИЦИИ, РЕАЛИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ.....	7
Г.Ж. Меңлібекова ЖАҢА ҒАЛАМДЫҚ КОНТЕКСТЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМНІҢ БАСЫМДЫҚТАРЫ	10
О.А. Бокова ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К РАБОТЕ В СИСТЕМЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	13
А.Б. Бакраденова МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАР ТІЛІН ДАМУЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ - ҚОЛДАНБАЛЫ, ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІСТІ ПӘН	16
М.О. Абдикаримов ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИИ ЕДИНОГО БУДУЩЕГО НАЧИНАЕТСЯ СЕГОДНЯ	20
М. Фрешли, Т. Пчелкина ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ.....	22

1 СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ КЕЛЕШЕГІ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯ

СЕКЦИЯ 1: ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИННОВАЦИИ

Е.К. Адильбеков ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ У КУРСАНТОВ МОТИВАЦИЙ К ВОЕННО-СПЕЦИАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ.....	24
М.Б. Асқарбек, М.С. Бекбосунова, Г.Е. Берікханова МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ӘРТҮРЛІ ӘДІСТЕРМЕН ШЫҒАРУҒА ДАҒДЫЛАНДЫРУ.....	27
Ж.Н. Айтжанова, Г.А. Нугуманова ПЕРСПЕКТИВЫ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ И ФОРМИРОВАНИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ.....	30
А.А. Акылханова, О.Г. Беленко ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПРЕДПОЧТЕНИЙ ПОДРОСТКОВ С РАЗЛИЧНЫМИ АКЦЕНТУАЦИЯМИ ХАРАКТЕРА.....	32
М.К. Алимходжаева МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ - НӘТИЖЕЛІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗІ.....	35
А.Т. Алпиева СТРЕСС – ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫ КҮЙ РЕТІНДЕ.....	38
Г.А. Амзеева, Ә.М. Өмірзақова ТҰЛҒАНЫҢ ЖОБАЛАУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	41

А.А. Баелов, Г.К. Джумажанова БІЛІМ БЕРУ СУБЪЕКТИЛЕРІ ТҮРҒЫСЫНАН ЖОО ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ-КӘСІБИ ҚАСИЕТТЕРІ.....	44
А.Т. Байболова ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ.....	46
А.Р. Байрамова ПРИЗНАКИ МЕСТОИМЕНЕЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.....	49
Д.С. Байскакова, А.Д. Кошанова, С.К. Агибаева МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИННОВАЦИИ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ.....	52
Н.Н. Бачурин, Л.А. Мокрецова ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФИЛАКТИКЕ ЭКСТРЕМИЗМА В ПОДРОСТКОВОЙ СРЕДЕ.....	56
Н.Д. Башаева АДАМ ҚҰҚЫҒЫН ОҚЫТУ МӘСЕЛЕСІ.....	58
Р.Х. Бекетова ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ В ШКОЛЕ.....	61
Г.Е. Берікханова, О.М. Жолымбаев ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЙЫНДАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	64
Г.Е. Болесова МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ.....	65
Г.С. Вишневская, Г.С. Турсунгожинова РАЗВИТИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В ОБРАЗОВАНИИ.....	69
М.З. Джанбубекова ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	72
Е.Ч. Жакпаров КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІ МАМАН ДАЯРЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	76
Г.А. Жакпарова ҚАЗІРГІ ҚОҒАМНЫҢ ЖАҢАРУ БАҒЫТЫ, ӘРБІР ҰРПАҚТЫҢ ЖЕКЕ ТҮЛҒА БОЛЫП ҚАЛЫПТАСУЫ.....	78
М.Д. Жорокпаева ТӘРБИЕ НЕГІЗІ – ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДА.....	79
Б.Ж. Жұмыкбаева ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	81
Р.Р. Ибраева СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ҮЙРЕТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ.....	84
Л.С. Ибраева ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ ПОЛИЯЗЫЧИЯ В ХИМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ.....	89
С.Е. Ибраева ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДА ПРОБЛЕМАЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ПАЙДАЛАНУ.....	92
Н.З. Исмагилова ВЕРБАЛДЫ ЕМЕС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	94
Г.К. Исмаилова, К.Е. Хасенова ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	97
К.К. Ишмакина БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІНДЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ.....	100
Н.У. Қабышева ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ АРҚЫЛЫ ТҮЛҒАНЫҢ РУХАНИ БАЙЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	103

И.В. Каналина ФОРМИРОВАНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У УЧАЩИХСЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТА.....	105
К.Ж. Каржаубаева К ВОПРОСУ О РОЛИ ОПОРНЫХ СХЕМ В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧИ СЛАБОСЛЫШАЮЩИХ ДЕТЕЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	108
А.Д. Кариев К ВОПРОСУ О ЛИЧНОСТНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВАХ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ.....	110
А.Ж. Каримова ПӘНДІК ОЛИМПИАДАЛАРҒА ОҚУШЫЛАРДЫ ДАЙЫНДАУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҰРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ.....	112
М.Ж. Каримова НАШАР ЕСТІТІН ОҚУШЫЛАРҒА МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ МЕНҒЕРТУДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....	114
А.С. Кастусев, О.Г. Беленко ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ.....	116
К.А. Касымбекова МЕТОД МОДЕЛИРОВАНИЯ СКАЗОК КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	119
Т.А. Қасымханов, О.Г. Беленко ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ.....	121
М.Б. Касымханова ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТИІМДІЛІГІ.....	124
С.Ж. Куандыкова, Г.С. Скакова, Ж.Р. Базаршина КРИТЕРИИ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	126
Н.А. Кулмышева СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚПЕН ДАМУ ЖОЛДАРЫ.....	129
Е.Б. Купишев, С.С. Маусымбаев КВАНТОВЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПРИРОДЕ, ИХ СВЯЗЬ С ЭКОЛОГИЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ КВАНТОВОЙ ФИЗИКИ.....	131
В.И. Курмашева, С.С. Фаргатовна РАЗВИТИЕ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ УРОКИ САМОПОЗНАНИЯ...	133
Т.О. Мазибаев, Г.К. Джумажанова СПОРТШЫЛАРДЫҢ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР.....	136
А.А. Мартынов АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	138
С. Б. Молдағалиева, О.Г. Беленко ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИОННО-ЦЕННОСТНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНТОВ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ.....	141
А.А. Молдажанова, А.К. Аманова, Г.Б. Ниязова ҚҰНДЫЛЫҚТАР – МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНІҢ БІР БӨЛШЕГІ РЕТІНДЕГІ.....	144
Л.Ж. Муканбаева, А.М. Адамбаева БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	147
Қ.Қ. Мұқанова, А. Мухтарова ҚАЗАҚ ТІЛІН ЖОБАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	150
Қ.Қ. Мұқанова, Серік Берікбол ОРТА МЕКТЕПТЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН КОМПЬЮТЕРМЕН ОҚЫТУ.....	152
И.С. Мусатаева КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА.....	154

Ж.М. Наурзбаева ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ТҮЛҒАЛЫҚ САНА-СЕЗІМДЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАНУЫ.....	157
Л.А. Никитина ОРГАНИЗАЦИЯ СОВМЕСТНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ – ИННОВАЦИОННЫЙ РЕСУРС ИЗМЕНЕНИЯ КАЧЕСТВА МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА.....	160
М.К. Ногайбаева ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – НОВЫЙ ПУТЬ В ОБУЧЕНИИ.....	162
А.А. Өміртай БІЛІМ БЕРУДІ АҚПАРАТТАНДЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ–ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	164
Ә.М. Өмірзақова, Л.Т. Омарова ОҚЫТУДЫҢ ЖОБАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ – ХХІ ҒАСЫРДЫҢ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	166
И.А. Оралканова ГЕНЕЗИС РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	170
И.А. Оралканова, С.А. Рапикова КОМПОНЕНТЫ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	174
Қ.Қ. Шалғынбаева, Б.К. Оспанова ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ – ҚОҒАМ ҚАЖЕТТІЛІГІ.....	178
Е.С. Першина, Л.Ю. Дробязко НЕТРАДИЦИОННЫЕ УРОКИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЧТЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В СИСТЕМЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТЬЮ.....	181
М.Б. Раймханова ҚАЗАҚСТАНДА БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢҒЫРТУ - БҮГІНГІ ЗАМАННЫҢ ТАЛАБЫ.....	183
А.У. Сабалакова ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: МНЕНИЯ ЭКСПЕРТОВ.....	186
Н.В. Савина МОДЕРНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РОССИИ: НЕОБХОДИМОСТЬ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ.....	189
С.Ф. Саитова, Н.А. Абдрахманова СОХРАНЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ.....	191
Н.Б. Сакин, М.Е. Бельгибаев ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ.....	194
О.С. Сангилбаев ГОТОВНОСТЬ К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ.....	196
О.С. Сангилбаев, Г.К. Джумажанова, Н.М. Кусаинова ӨЗІН ТАҢУ МЕН ДАМЫТУ НЕГІЗІНДЕ ПЕДАГОГТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ-КӘСІПТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ.....	201
О.С. Сангилбаев, А. Хажимхаан ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫН ДАМЫТУҒА МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЫҚПАЛЫ.....	205
Ж.О. Сарсенбаева АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ.....	208
М.А. Сарсенова СТУДЕНТТЕРДІҢ АКМЕОЛОГИЯЛЫҚ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ.....	210

М. О. Сейтова РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО МЫШЛЕНИЯ.....	212
Н.Б. Серикбаева ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС АРҚЫЛЫ ТҮЛҒА ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	215
Г.С. Серикканова ЖАҢА АҚПАРАТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ	217
М.Ж. Сламбаева ИННОВАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ "БИОТЕХНОЛОГИЯ"	220
С.М. Слямova, Г.К. Джумажанова ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ОҚИТЫН СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	223
А.А. Солтанбекова ТЫНЫС БЕЛГІЛЕРДІҢ МЕКТЕП БАҒДАРЛАМАСЫНДА ОҚЫТЫЛУЫ.....	225
Н.К. Султанова, А.А. Саткенова, А.С. Сериков ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	228
О.Н. Сускина, Л.С. Ибраева ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ХИМИИ.....	232
Ә. Талғатқызы, Г.К. Джумажанова СТУДЕНТТЕРГЕ БІЛІМ БЕРУДЕ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛАТЫН ӨЗДІК ЖҰМЫС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	234
М.Қ. Танашанова ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ	236
Н.С. Танбаева САНДАРДЫҢ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДЕГІ ҰҒЫМЫ.....	237
А.К. Төгісова ӘСКЕРИ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ІЗГІЛЕНДІРУ ТУРАСЫНДА (ШЕТЕЛ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ).....	239
А.Д. Төлеуханова ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ - БІЛІМ ДАМУЫНЫҢ ЖАҢА ЖОЛЫ.....	242
К.Т. Турапбеков ВОЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ ВИНТЕНСИФИКАЦИИ БОЕВОЙ ПОДГОТОВКИ.....	245
Н.С. Турарова ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	248
А.К. Хакимова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ИСТОРИИ.....	250
Б.А. Хамзина БІЛІМ БЕРУ ЖҰЙЕСІНДЕГІ ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР.....	253
Е.И. Шеина ЛОКАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ, ОБУЧАЮЩИХСЯ НА ДОМУ, И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ.....	255
Ж.Р. Шуакбаева ТҮЛҒАНЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУЫН ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	259

**«ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ Ө
ЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР: ДАМУ КЕЛЕШЕГІ»
тақырыбындағы халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЖИНАҒЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
«АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
ЕВРАЗИЙСКОГО ПРОСТРАНСТВА: ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»**

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік
университетінің баспаханасында басылған
Көлемі 22,75 б.т. Формат 60x84 Таралымы 50 дана.
Семей қаласы. Глинка 20 «А»

Отпечатано в типографии «Государственный университет
имени Шакарима города Семей»
Объем 22,75 п.л. Формат 60x84 Экземпляр 50 шт.
г. Семей, ул. Глинка, 20 «А»